

Yearbook 2012 International Labour Movement

Évkönyv 2012 A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

XXXVIII. évfolyam

A gazdasági válság és a munkásmozgalom

Tanulmányok:

Artnér Annamária: Hová lesz a munka? – Globális munkaerőpiaci trendek

Nyikolaj Buharin–Inessa Jazsborovszkaja: A lengyel baloldal igyekszik javítani pozícióit (2001–2010)

Alex Callinicos: A marxizmus 2010-ben

Latin-Amerika balra át II.

Jemnitz János: Töprengések a fél régmúlt és a közelmúlt fordulatairól és személyiségeiről

Robert Jevzerov: Rudolf Hilferding „Finánciókéjének” száz éve II.

Mario Kessler: Az európai munkásmozgalom historiográfiájához

1912 Basel, a II. Internacionálé kongresszusa

1936-1937: a népfront, Emile Vandervelde naplójából, beszélgetés Togliattival

A brit Munkáspárt vezérválasztó konferenciája, 2010

Franciaország választások után és előtt, 2010-2011

Háttér: az egyetemes szegénységről

Dokumentumok – Eric Hobsbawm

Sajtótörténet: Lucs, Die Neue Zeit 1912

Életutak: Bonomi, Buttinger (*Jemnitz János*), Camacho, Corvalán II. (*Harsányi Iván*), Fejtő Ferenc III., Jeanson (*J. Nagy László*), Foa (*Pankovits József*), Kollontaj II., Susanne Miller III., Ollenhauer, Adam Schaff (*Inessa Jazsborovszkaja*), Carl Severing (*Willy Buschak*), Sljapnyikov, Tussel

Könyvismertetések, beszámolók – konferencia Chicagóban május 1-ről

International Supplement

The 46th Linz Conference of labour history, September 9-12, 2010 (*Jemnitz János*)

Die SPD im Sommer 2010 (*Michael Schneider*)

Польские левые стараются укрепить свои позиции (*Бухарин, Язборовская*)

K 90-letiu osnovania Italijanskej komunisticheskoj partii (*Vjacslav Kolomicev*)

A review of some recent writings on communism (*John Schwarzmantel*)

Palmiro Togliatti, *Corso sugli avversari* (*Aldo Agosti*)

Lelio Basso (1903 – 1978) (*David Bidussa*)

Carl Severing (1875 – 1952) (*Willy Buschak*)

Magyar Lajos Alapítvány

A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

Évkönyv • 2012
XXXVIII. évfolyam

Magyar Lajos Alapítvány
2011

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Artner Annamária
Bebesi György
Dömény Zsuzsa
Harsányi Iván technikai szerkesztő
Havas Péter
Horváth Jenő
Jemnitz János szerkesztő
Juhász József
J. Nagy László
Székely Gábor szerkesztő
Szőke Károly
Vadász Sándor

E kötetünk a

Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Egyesülete,
a Károlyi Mihály Társaság,
a Lukács György Alapítvány,
a Politikatörténeti Alapítvány
és a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének
támogatásával jelent meg.

Dieser Band erscheint mit der Unterstützung
der Internationalen Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (ITH),
der I. G. Metall Ungarn,
der Georg Lukacs Stiftung
und der Gesellschaft Michael Karolyi

Az Évkönyv 2004. , 2005. , 2006. , 2007. , 2008. , 2009., 2010., 2011. és 2012. számának teljes szövege olvasható / You can find the whole text of Yearbooks 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 and 2012: [http: //www. magyarlajos. fw. hu](http://www.magyarlajos.fw.hu)

ISSN 0 133476 X

© Harsányi Iván, Jemnitz János, Székely Gábor

Nyomás: Robinco Kft. F. v. : Kecskeméthy Péter

Az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete:

Agosti, Aldo (Torino)
Avineri, Shlomo (Jeruzsálem)
Buschak, Willy (Brüsszel)
Callesen, Gerd (Bécs)
Chakravarti, Sudeshna (Calcutta)
Degen, Bernhard (Basel)
Elorza, Antonio (Madrid)
Garscha, Winfried (Bécs)
Gianni, Emilio (Genova)
Grass, Martin (Stockholm)
Jazsborovszkaja, Inessza (Moszkva)
Halstead, John (Sheffield)
Hudson, Kate (London)
Iszlamov, Tofik (Moszkva)
Jevzerov, Robert (Moszkva)
Johnstone, Monty (London)
Kessler, Mario (Potsdam)
Kircheisen, Inge (Halle/Saale)
King, Francis (Norfolk, Anglia)
Kolomijec, Vjacseszlav (Moszkva)
Konrad, Helmut (Graz)
Maderthaner, Wolfgang (Bécs)
Mészáros, István (Rochester)
Miller, Susanne (Bonn)
Morgan, Kevin (Manchester)

Narihiko, Ito (Tokio)
Panaccione, Andrea (Milano)
Parsons, Steve (Sonderborg, Dánia)
Pelz, William, A. (Chicago)
Rojahn, Jörgen (Amszterdam)
Schwarzmantel, John (Leeds)
Skrzypczak, Henryk (Berlin)
Schneider, Michael –Bonn, Friedrich
Ebert Stiftung
Schrevel, Margret – Amszterdam,
Internationaal Instituut voor
Sociale Geschiedenis
Studer, Brigitte (Lausanne)
Sumrikova, Ljudmila
(Dnyepetrovroszk)
Sylvers, Malcolm (Velenice)
Tych, Feliks (Varsó)
Vuilleumier, Marc (Genf)
Weill, Claudie (Párizs)
Wolikow, Serge (Párizs)
Young, James D. (Stirling)

Gazdasági válság és a munkásság – szociális problémák

(Rövidítve)

A globális viszonyokban bekövetkezett válság az imperialista liberalizmus harminc éves korszakának véget vetett... Ha az új korszaknak meghatározó vonása a hosszú adósság ciklus, ugyanakkor ezt az osztályok harca és a nagyhatalmak harca is jellemezte, amelyek mind determinálni fogják gazdasági és szociális kimenetelüket. Mindez új fejezetet nyit forradalmi tudományunkban és új harcokat is osztályszervezeteink számára.

Az 1990-es években a világ küzdelmeit Kína indította el újra, amely szemben állt a japán stagnálással és Európa és az USA újra-strukturálódásával. Így azután a bérvizonyok és a jóléti viszonyok mind Kína a gyors felemelkedése összefüggésében érthetőek meg. Az új hatalmak kihasználták az olcsó munkaerő adta lehetőségeket. A régi hatalmak viszont a szociális kiadásokat lecsökkentették.

A hasonlóság az európai hatalmak, az USA és Japán újrastrukturálódása között nyilvánvaló. DE nem szabad megmaradnunk annál, hogy megállapítjuk ezt a nyilvánvalóságot. Az utóbbi húsz év folyamán az egyenlőtlen fejlődés megváltoztatta a hatalmak közötti helyzetet a világpiacon. Az Ázsiából érkező kihívás újfajta volt mind minőségében, mind mennyiségében. Európa új szövetségi rendbe tömörült és Amerika a válság alatt szembe kellett, hogy nézzen mindannak kiadásaival, mind pedig, mind pedig a pénzügyi egyensúlytalansággal. A hatalmak problémáit nem lehet azonosítani azokkal, amikkel az 1990-es években szembesültek.

1994-ben Arrigo Cervetto figyelmeztetett a jóléti viszonyok egyenlőtlen alakulására. Ez még tovább folytatódott és éleződött, amikor e hatalmak az eladósodás szakaszába értek. Cervetto ráirányította a figyelmet, hogy a jóléti viszonyokon belül harc indult meg és éleződött ki a munkaerő megfizetése, a munkaidő hossza, a társadalombiztosítás, az egészségügy, a dereguláció körül. Az egyenlőtlen fejlődés még inkább felgyorsult és elmélyült az ázsiai új hatalmak globális felemelkedése nyomán.

A keynesizmus, amely a szociális gyakorlata volt a szociáldemokrata ciklusnak, válságba került az 1980-as években „harminc sikeres év” után. E harminc évre, amely a II. világháború után kezdődött, az volt a jellemző és az alapozta meg, hogy magas volt a gazdasági növekedési ráta, amely lehetővé tette a szociális kiadások növekedését is. Ez a gyors háború után gazdasági expanzió azonban egyedi és kivételes jelenség volt. Így Franciaországban az egy főre jutó jövedelem 1870. és 1990. között évi 1,9% volt. Nyugat-Európában ez a növekedés, ami 2%-os volt mindenképp magas volt, állapított meg Cervetto, de a jóléti viszonyokon belül jelezte a különbségeket is.

Egy másik cikkben, amely még 1987-ben jelent meg, és amely a szociáldemokrata ciklussal foglalkozott, újra felfedeztük azokat az elemeket, amelyek jellemezték a reformista ciklus jegyeit, és az ismétlődéseket. Cervetto rámutatott, hogy a gyors iparosodás tömegeket vonzott a vidékről a nagy városokba és ez egyúttal a szociális változásokra vezetett, ami lehetővé tette, hogy a burzsoázia menedzselje ezeket a változásokat. A szociális reformok nélkül Olaszország nem kerülhette volna el a szociális és politikai konfrontációkat.

Kína és a többi felemelkedő hatalmak jelenleg hasonló helyzetben vannak és hasonló problémákkal kerülnek szembe.¹

Forrás: The New Times of Social-Democratisation

Lotta Comunista, 2010. június, Bulletin Internationalist 2010. július-augusztus

Bérek és a jólét a globalizálódás új korszakában

(Rövidítve) A szerkesztőség által kiemelt szövegrész:

Az imperialista metropoliszok szembe kell hogy nézzenek az ázsiai és latin-amerikai országok részéről érkező kihívásokkal. A pénzügyi válság az eladósodásban olyan sebeket szakított fel, amelyek a háborús szinthez emlékeztetnek, ami az angolszász országokban a neoliberalizmus mély válságba taszította és aláásta az európai szociális modellt. De nincs olyan modell, amely ellenőrizni tudná az új hatalmak felemelkedését. Ebben a pillanatban, ami biztos a globális verseny új feltételei kihatnak a munkások bérszintjére és szociális jólétére a régi hatalmak országaiban.

A bérek és szociális jóléti viszonyok kapcsán az ismeretlenek azok, amelyek a viták középpontjába kerülnek az európai nagy országokban, az USA-ban és Japánban. Ebben nincsen semmi újság. Így volt ez minden gazdasági válság után, az 1980-as évektől kezdve, ám az új viszonyok között az ellentmondások és összeütközések kiéleződtek a globalizálódás új szakaszában. Ez összefügg az atlanti országokban bekövetkezett visszaeséssel és az ázsiai országokban ugyanakkor jelentkező fellendüléssel. A hatalmi összefüggésekben ezért gondolkodunk és beszélünk arról, hogy egy új korszakba léptünk, már csak azért is, mert Kína új hatalomként tűnt fel a világtérképen. A szociális viszonyok terén ezért hangsúlyozzuk, hogy ebben az új korszakban így vált jellemzővé, hogy a régi hatalmak

¹ A Kínai Népköztársaság miniszterelnöke 2011. februárjában jelentette be, hogy a kínai ipari fejlődés ütemét lelassítják az évi 11%-ról 5-7%-ra és nagyobb figyelmet fordítanak a lakosság szociális helyzetének javítására és az infláció megfékezésére. (A szerk.)

országokban a szociáldemokrácia visszahanyatlík, eltűnik, illetőleg tovatűnik ezen országok szociál-demokratizálása is. Az Economist jellegzetesen tükrözi saját partizán jellegét az angolszász modellen belül, ugyanakkor megkísérli, hogy felfogását az európai országokban is megerősítse. A jólét az európai narratíva részét képezi. Az Economist megállapítja, ha Európa meg tud magának valamit nyerni és biztosítani, akkor ezt meg kell hogy ossza mindenkivel. Ez erősen megkülönbözteti Európát az USA-tól. Az 1973-as olajválság már az első komoly figyelmeztetés volt, ám ezután nagyon sok országban voltak olyanok, akik olyan illúziókat kergettek, hogy a fejlődés állandó lesz és közben hatalmas adósságokat halmoztak fel, hogy fedezzék a jólétet. Annak a felismerése, hogy ez az idő elmúlt, ez az előrehaladásba vetett illúziókat hirtelen elmosta, mármint azokat az illúziókat, hogy egy civilizáltabb társadalom felé haladunk – vagyis ez a haladás végét jelentené. Ez az oka a jelenlegi frusztrációknak.

Ezért ír a Financial Times-ban Martin Wolf arról, hogy ez a Nyugat hanyatlása, amely egyúttal az országokon belüli szociális kompromisszumok és egyezségek végét is jelentik az atlanti Óceán mindkét partján. Európában ez a szociális meg- és kiegyezés a jóléti társadalom talaján született meg, az USA-ban pedig a teljes foglalkoztatás és a nagyarányú fogyasztás alapján. Amerikában a növekvő munkanélküliség és a jövedelem stagnálása arra vezetett, hogy a családokat próbálták növekvő hitelekhez juttatni. Ez azonban a pénzügyi összeomláshoz vezetett. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy ezek oda vezettek, hogy az USA-ban és Nagy-Britanniában is az eladósodottság már európai szintet ér el és ennek következtében mindkét ország megközelíti a japán szintet. Az eladósodottság felémészti a nemzeti jövedelem 100%-át, amire eddig csak a háborús időkben volt példa, és semmi alapja nincs annak, hogy higgyenek egyfajta gazdasági csodában, amely a II. világháború után bekövetkezett. Innen a következtetés, hogy ez az adósság ciklus még tovább tíz, vagy húsz évre érvényben marad.

A L'Osservatore Romano² arról ír, hogy nemzetközi szinten történt meg a munka megosztása, amely ráadásul hangsúlyosan instabil, minthogy ez kialakított a világban termelő, de ideiglenesen nem-fogyasztó országokat, valamint olyan országokat, amelyek fogyasztanak, de nem termelnek. Az első csoportba tartozók a felfelé emelkedő ciklusba jutottak, az utóbbiak pedig úgyszólván már elhagyták ezt a ciklust. Ebből következően a német ipari modell a példa. Az USA modellről kiderült a maga pénzügyi összefüggéseivel és a maga ázsiai hitelezőivel, hogy az fenntarthatatlan.³

Forrás: Wages and Welfare in the New Time of Globalisation

Lotta Comunista, 2010. július-augusztus, Bulletin Internationalist
2010. szeptember

² A Vatikán hivatalos lapja.

³ A cikk ezt követően azt elemzi, hogy Olaszországban az autógyártásban milyen versenyhelyzet alakul ki az egyes nagyvállalatok között. A cikknek csak mintegy negyedét tudtuk közölni terjedelmi okokból.

WAVIER BLANCO LUQUE

Válság? De minek a válsága?

Rodríguez Zapatero összeült Spanyolország 37 legnagyobb vállalatának a *vezérigazgatóival*, hogy a válságról tárgyaljon velük. Ott ültek, Armaninál vásárolt nyakkendőikben, degesz pénztárcáikkal – 25 milliárd euró nyereség fél év leforgása alatt –, a kapu előtt várakozó sofőrökkel. A kormányfőtől azt kérték, vigye keresztül erős kézzel a nyugdíj, a munkáltatás és az állam reformját. Náluk, a bankok és a nagy építővállalatok urainál, a villamos energia gyártóinál, tehát azoknál, akik belesodortak bennünket a mostani válságba, kéznél van a megoldás: szállítsák le a nyugdíjakat, tegyék rugalmassá a munkaerő-piacot, és karcsúsítsák a jóléti államot. Vagyis régi megoldások új problémákra. Kétségtelenül ez is egy megoldás, de aligha a leginkább megfelelő.

Zapatero jól tenné, ha folytatná ezeket a megbeszéléseket, megváltoztatva a beszélgető társakat. Így például a következő alkalomra összehívhatná ugyanennek a 37 társaságnak az *üzemi bizottsági elnökei*t. Ezek több mint egymillió dolgozót képviselnek, akik mindennapi, erőfeszítéseikkel elérték, hogy vállalataik megtermeljék a GDP 40%-át.

Azután összegyűjthetné az ország 37 legnagyobb ONG-jének⁴ az elnökei. Ők ezeket képviselnék, akik csendben, önként és névtelenül járulnak hozzá, hogy enyhüljenek ennek a válságnak a pusztító következményei, hogy sok-sok állampolgár legalapvetőbb szükségletei kielégüljenek, erősödjön a szociális összefogás, igazságosabb és egyenlőbb társadalmi környezet jöjjön létre.

Bizonyára ezeken az összejöveteleken kirajzolódna a válság megoldásának más útjai.

Végül is minden attól függ, ki milyen szemüvegen át nézi a dolgot.

Forrás: <http://www.elpais.com/articulo/opinion/Crisis/clpepuopi/2010.11.30>. alapján

A gazdagok és a többiek

(Rövidítve)

Attól függetlenül, hogy valaki híres és befolyásos, így Hu Jintao, David Cameron, Warren Buffett és Dominique Strauss-Kahn, egészen bizonyos, hogy nincs sok közös bennük. Így ez hozzátesz ahhoz, hogy milyen mély a gond az egyenlőtlenség körül, így Kína elnöke, Nagy-Britannia miniszterelnöke, az USA második

⁴ ONG – Organización Non-Gubernamental – nem állami jellegű szervezet.

leggazdagabb embere és az IMF vezetője valamennyien aggódnak és ennek hangot is adtak, amiatt, hogy növekszik a szakadék a gazdagok és a többiek között.

Hu főként amiatt aggódik, hogy nő a szakadék a városi elit és a vidéki szegények között és ezt állítja középpontba, amikor ígéretet tesz arra, hogy egy kiegyensúlyozottabb társadalom kialakítására törekszik. David Cameron megállapítja, hogy az egyenlőtlenség nő, noha minden adottság meglenne arra, hogy ez csökkenjen. Buffett pedig keresztes hadjáratot hirdet azért, hogy nagyobb örökösödési adót vezessenek be és hangsúlyozza, hogy Amerika, az USA olyan jövőnek nézhet elébe, amelyben a Plutokrácia⁵ dirigál. Dominique Strauss-Kahn pedig amellet érvel, hogy egy globális gazdasági növekedési modellt kell követni és elfogadni, mert az elmélyülő szociális szakadék a szociális és gazdasági stabilitást fenyegeti. Úgy tűnik, hogy nagyon sokan osztják ezeket az aggodalmakat. A Világgaazdasági Fórum új áttekintése, amely a januári Davos-i találkozóra készült, aláhúzza, hogy a szociális szakadék elmélyülése a következő évtized egyik nagy problémájává válhat.

A vita a szociális egyenlőtlenségről nagyon régi, de most a gazdasági világválás talaján, amelyért igen sokan a Wall Street kövér macskáit okolják, amelyből a gazdagok hamarabb épületek fel, és amit a költségvetési kiadások lefaragása kísér, ami a szegényeket súlyosabban sújtja, e vita hangneme megváltozott. Az elmúlt két évtizedben még uralkodó volt az a nézet – így Davosban is – hogy az egyenlőtlenség kárvallottjaival nem sokat kell törődni, a lényeges csak az, hogy a helyzetük valamelyest javuljon. Tony Blair, Cameron elődje, megtestesítette ezt a felfogást és magatartást. Pártja, az Új LP feltűnően laza és közömbös volt azzal a jelenséggel szemben, hogy egyesek milliókat keresnek, azzal a feltételezéssel, hogy a gyermek szegénység majd kisebb lesz.

Jelenleg a figyelem éppen erre az egyenlőtlenségre irányul, aminek következményei nagyon vészesek. Újabban egy olyan könyv jelent meg Nagy-Britanniában, amely nagy érdeklődést, sőt megindulást váltott ki, amelyben a szerző megállapította, hogy azokban az országokban, ahol ez a szociális egyenlőtlenség nagy, ennek egyéb következményei és velejárói is vannak. Így a nagy halandóság, a rövidebb várható élettartam és több a gyilkosság. Több közgazdász megállapította, hogy a szociális egyenlőtlenség egyik okozója volt a jelenlegi pénzügyi válságnak: a politikusok voltak azok, akik rábeszélték a szegényebbeket, hogy vegyenek fel több hitelt. Az ezzel kapcsolatos harmadik érv az, hogy pontosan ez a szociális egyenlőtlenség az, amely megalapozza, hogy a Wall Street illetőleg általában a plutokrácia még jobban és még biztosabban eluralkodjon a politika fölött. Amennyiben ezek az érvek igazak, akkor ezek arra készíthetnék a politikát, hogy radikális intézkedéseket foganatosítson az újra-elosztás végett.

Forrás: The rich and the rest. The Economist, 2011 január 22.

⁵ Régi görög, az antik világból származó fogalom a nagyon gazdagok uralmára.

Szeptember 29: általános sztrájk Európában

Az Európai Szakszervezeti Konföderáció szeptember 29-ére általános sztrájkot és tüntetést hirdet. Központja Brüsszelben lesz., de Európa sok nagyvárosában is megtartják. A sztrájkot és tüntetést az Európai Baloldali Párt is támogatja és a magyar szakszervezetek is csatlakoznak. A cél a nagytőke, a bankok és kormányok figyelmeztetése, hogy a válság terheit nem lehet a dolgozókra hárítani, a válság leküzdésére más programot kell kidolgozni. A válságban Európa szerte elharapóztak a törvénytelen elbocsátások, megnőtt a munkanélküliek száma és terjedt a szegénység. A vállalkozók a dolgozók munkaidejét és munkaintenzitását maximumra igyekeznek fokozni. A rugalmasnak nevezett munkaidő, amelynek bevezetését az EU szorgalmazza, szintén profitérdekeket szolgál.

A megoldás a megkorlátások helyett a gazdasági növekedés újraindítása, munkahelyek teremtése és a munkakörülmények javítása. A magyarországi gazdasági helyzet többszörösen indokolja, hogy minél többen csatlakozzunk ezen a napon a tüntetőkhöz.

Forrás: TÁMPONT 2010. augusztus 12.

Rádiószemle a gazdasági válságról

Hallgatta, lejegyezte és kommentálta Jemnitz János

A gazdasági válság és a terápiák elképzeléseiről

A Nobel-díjas közgazdász *Joseph Stiglitz* nagy port felkevert cikke a *Le Monde*-ban. Az RFI 2010. május 22-i adása nyomán.

A francia rádió szerint Stiglitz kifejtette a *Le Monde* hasábjain, hogy az a terápia, amit az Európa Bizottság, az IMF és Merkel kancellár illetőleg a német kormány szorgalmaz és amelyet a görögök után most ráoktrojálnak a spanyolokra, a portugálokra (és közben már megtörtént az olasz kormány hasonló szellemű szigor lépése és ugyanilyet jelentett be az új konzervatív angol kormány is) teljesen rossz és szemben áll azzal, amit a 1929-32-es nagy gazdasági válság idején a Roosevelt-i gyakorlat felkínált. A jelen gazdaságpolitika csak a munkanélküliséget duzzasztja fel tovább és a fogyasztást szűkíti. Ez pedig nem terápia és nem perspektíva.

Görögország – gazdasági, politikai válság, általános sztrájk

A rádió híradások szerint, miután napokon át Papandreu miniszterelnök végigjárta Merkelt, Sárközyt és Obamát, és a harmadik megszorító csomagot fogadtatta el a parlamenttel a hatalmas 12%-os államháztartási hiány leszorítására, amely most a nyugdíjak befagyasztását, az adók megemelését és a közszolgáltatásban dolgozók kiegészítő juttatásainak eltörlését tartalmazta, a hosszabban tartó tüntetések után 2010. március 10-re a két legnagyobb szakszervezet általános sztrájkot hirdetett. A közlekedés leállt, a kompok is, az iskolák nem nyitak meg, a kórházakban csak sürgősségi ellátás folyik, A kötélhúzás kimenetele ismeretlen. A rádió és sajtóhírek szerint nem kizárt, hogy Portugáliában is hasonló események várhatók.

Spanyolország – Zapatero bejelentése és a szakszervezetek

A BBC 2010. május 12-i adása nyomán.

Zapatero a nyilván nagy külső nyomás és a költségvetés „túlköltekezés” miatt hivatalosan bejelentette, hogy a közeljövőben sor kerül a megszorításokra: az állami költségvetési kiadások csökkentésére, a nyugdíjak lefaragására, a közalkalmazotti fizetések megkurtítására és az olyan nagyobb állami beruházások megritkítására, mint az útépitések. A miniszterelnöki bejelentést azonnali reakció követte. Egyes nagy szakszervezetek vezetői máris bejelentették, hogy ezt nem várták egy szocialista kormánytól, amelyet eddig támogattak, továbbá hangsúlyozták, hogy ellenvéleményüknek az utcákon is hangot fognak adni és tömegeiket kiviszik az utcára. (Vagyis félő, hogy Spanyolországban is megismétlődnek a görög tragikus események.)

Spanyolország – a szocialista kormány és a szakszervezetek

A BBC 2010. május 12-i adása nyomán.

A kormány megszorító bejelentése nyomán a legnagyobb spanyol szakszervezeti szövetség, a közalkalmazotti máris bejelentette, hogy (ha jól emlékszem) június 2-ára általános sztrájkot hirdet. Ez a szakszervezeti szövetség egyúttal bejelentette, hogy az egészségügyeiket is felszólították az akció és a tiltakozás támogatására. (Nem látszik véletlennek, hogy ez a két szakszervezeti és ez a két szociális réteg a leginkább érintett és a leginkább mozdítható meg.)

Oroszország – a munkásság

Kerekasztal-beszélgetés a moszkvai rádió 2010május 19-i adásának hullámhosszán.

Az orosz munkásosztály történetével foglalkozó történész (ilyen is van) hangsúlyozta, hogy 1917-ben a munkásosztály az ország lakosságának csak kisebbségét tette ki, ám a szovjet korszakban a társadalom összetétele megváltozott és ez a munkásság többség lett. Az utóbbi évtizedekben ez a munkásság rosszul fizetett, nagy a munkanélküliség, nagy az elégedetlenség és abszolút jellemző szervezetlensége mind politikailag, mind szakszervezetileg. Az elégedetlenségnek így spontán kitörései jelentkeznek (nem egyszer bányászok vagy munkások a vasúti talpfákat szedték fel, hogy elkeseredésüknek hangot adjanak). Ezt a véleményt egy hozzászóló szociológus hölgy is teljes mértékben osztotta, ő is a spontán kitörések folytatódását jósolta.

A megszorítások és következményei?

A BBC, az RFI és a magyar rádió 2010. június 7-i adásai nyomán.

Németország: Angela Merkel kancellár jelentette be, hogy a mostani ciklusban, vagyis négy év alatt 90 milliárd eurót akarnak megtakarítani – javarészt a szociális kiadások (munkanélküli segélyek, nyugdíjak és a szokásos két nagy hálózat, egészségügy és oktatás) rovására. Az már világos, hogy az ellenzéki pártok és a szakszervezetek opponálják ezt a tervet.

Nagy-Britanniában az új konzervatív-liberális koalíció egészen biztos, hogy hasonló megszorításokkal rukkol elő, ezt David Cameron, a miniszterelnök már sejtette, de egyértelműen és világosan még nem rukkolt elő.

Spanyolország – a megszorítások és a közalkalmazotti sztrájk

A BBC 2010. június 8-i adása nyomán.

Június 8-án a közalkalmazottak nagy általános sztrájkkal tiltakoztak a kormány bejelentett megszorításai ellen. A megszorítások keretében 5%-kal csökkentik a közalkalmazottak fizetését, megszüntetik, hogy a nyugdíjasok nyugdíja kövesse az infláció mozgását, és a kismamák nem kapnak szülés utáni támogatást. Ennyi a pillanatnyi helyzet, a feszültség nyilvánvaló, az intézkedések sorsa pedig kérdéses.

A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség nyilatkozata

A BBC 2010. június 9-i adása nyomán.

A Szövetség évi jelentésében a gazdasági válságnak a nemzetközi szakszervezeti mozgalomra gyakorolt hatását foglalta össze. Hangsúlyozták, hogy a válság kezdete óta tízmilliók veszítették el munkahelyüket, sérültek a szakszervezeti jogok és az elmúlt esztendőben egyharmaddal, több száz emberrel, több szakszervezeti aktivistát gyilkoltak meg. Ennek fő térsége Columbia, Guatemala és Honduras. (Az országok neve é helyzete, valamint nemzetközi kapcsolódásai magukért beszélnek.)

A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség nyilatkozata

Az RFI 2010. június 10-i adása nyomán.

A francia rádió szintén beolvasta ezt a nyilatkozatot, amelyet a BBC már előző napon megtett. Az RFI adásában annyi volt a többlet, hogy részletesebben szólt a szakszervezeti mozgalom elmúlt évben meggyilkolt 80-90 aktivistájáról, akiket a nyilatkozat szerint részben saját lakásukon öltek meg és voltak olyanok is, akiket előzőleg megkínóztak. Többségükkel Columbiában végeztek.

A nyilatkozat nyomán a columbiai kormány is megszólalt, a közölt számokat részben vitatta, csökkentette, de azt nem tagadta, hogy több mint tíz ilyen esetről maga is tud. Maga az RFI nem tett semmit hozzá, nem kommentálta a vitát és a columbiai kormány megszólalását. (Nem tudok róla, hogy nálunk bármelyik magyar rádióadásban ismertették volna a szakszervezeti nyilatkozatot. Amennyiben ez így igaz, a tény önmagáért beszél.)

A szociális ellentétek kiéleződése Romániában, Spanyolországban és Franciaországban.

A BBC, az RFI és magyar rádió 2010. június 14-16-i adásai nyomán.

Romániában a megszorítások jegyében a kormány 25%-kal csökkenti a közalkalmazotti béreket és 15%-kal a nyugdíjakat. Nagy tömegdemonstráció után nagyon kis többséggel (8fő) ezt a parlament a szociáldemokrata ellenzék ellenére megszavazta.

Spanyolországban a kormány új törvényekkel nagyobb lehetőségeket ad a munkáltatóknak az elbocsátásokra, a szakszervezetek jövő hétre általános tiltakozó sztrájkot hirdettek. A kormány indokolásában megjegyezte, hogy a 20%-os munkanélküliség leszorítását remélik, így elsősorban a nők fiatalok és idősek javára. (Csupa nagy kérdés.)

Franciaországban a belügyminiszter most jelentette be újra a nyugdíjkorhatár felemelését 60-ról 62 évre. (60 évre 30 évvel ezelőtt Mitterrand szorította le a nyugdíjkorhatárt és ezt nagy eredményként fogadták el.) Most a három nagy szakszervezet (a CGT, a CFDT és az FO) egyaránt „szociális igazságtalanságnak” minősítette a kormány új lépését. (A következmények még ismeretlenek.)

Általános sztrájk Görögországban, sztrájkok Spanyolországban

Különböző rádióadók adásai 2010. június 28-30. alapján.

Görögországban ötödik hullámban következett be a közalkalmazottak és annál szélesebb rétegek sztrájkja, illetőleg tüntető tiltakozása. A közlekedés megbénult, a bankok nem nyitottak ki, a kórházak csökkentett szolgáltatásokat biztosítanak. Athénban összeütközésekre került sor a rendőrök, illetőleg a tüntetők, részben a nyugdíjasok között (a nyugdíjakat is csökkentik a megszorítások jegyében).

Spanyolországban, Madridban harmadik napja állnak a metrók, a (állítólag ezek a metrók naponta hárommillió embert szállítanak) a sztrájkhangulat szélesedik, a történet nincs lezárva.

Az oroszországi munkaviszonyok, a munkanélküliség

A moszkvai rádió 2010. július 1-i adása nyomán.

A moszkvai rádió hosszú adásban foglalkozott a kérdéssel, legalább öt tudományos kutatóintézet e kérdéssel foglalkozó szociológusa szólaltatta meg. A végeredmény: 2000. és 2008. között a munkanélküliség növekedése némiképp csökkent (ezek persze már a válság éveit) de így is 8% fölött maradt. A kivétel persze az olaj és gázipar, ahol a munkanélküliség nem így csökken vagy nem is csökken. Új jelenség a részmunkában foglalkoztatás. Az így foglalkoztatottak aránya 2008-tól több mint 20%-kal növekedett meg. (Arról nem esett szó, hogy ezek az emberek és családjaik hogyan élnek és mik a kilátások.)

Dél-Afrika – a szakszervezetek és az elfelejtett munkásság

A BBC 2010. augusztus 18-19-i adása nyomán.

Augusztus 18-án a BBC hírül adta, hogy Dél-Afrikában a közalkalmazottak szakszervezete, valamint a bányászok is másnapra (nyilván a dolognak hosszú

előtörténete van) általános sztrájkot hirdettek. A cél a bérek emelése és a nyugdíjak értékének megőrzése volt. Másnap, 19-én a BBC már arról adott hírt, hogy a munkások egy része (a megszólaltatottak jellegzetesen nők voltak) tüntetést és felvonulást szervezett és a tüntetőkbe gumilövedékekkel belelőttek. (Ez a BBC helyi tudósítóját jól érezhetően megdöbbentette.)

A hírek hallgatójának eszébe jut, hogy Dél-Afrika volt a kontinensnek már a XIX. században is legglobalizáltabb része, ahol hajdanán már megindult a munkás szervezkedés és mozgalom. Erre az Évkönyv hasábjain olyakor (nagyon ritkán) kitértünk. Most nyilvánvalóan több hosszabb és rövidebb fejezet záródott le az ország életében, sokféle ünnepnapon túl vannak, amitől sokat vártak, és most már egy fekete kormány lövetett a fekete munkások közé. A szociális problémák nyilvánvalóan megmaradtak, amelyeket ott sok más probléma még tovább megerősít.

Az élelmiszerárak megugrása

A BBC 2010. szeptember 24-i adása nyomán.

Az ENSZ egyik legrégebbi nemzetközi szervezete, a FAO (Food and Agricultural Organization – Élelmiszer és Agrár Szervezet) Rómában tartotta évi gyűlését, amelyen megállapították, hogy az elmúlt évben, nemzetközi-világ összegzésben 25%-kal ugrottak meg az élelmiszerárak. A rideg tényből országonként és társadalmi rétegenként sokféle következmény adódik – a FAO közgyűlésén hozzáfűzték, hogy idén nemzetközileg gabonából jó termés volt (kukoricából nem). Ismert, hogy Kelet-Európában nem ez a helyzet.

Az ILO, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal jelentése

A BBC 2010. október 1-i adása nyomán.

Az ILO (Nemzetközi Munkaügyi Hivatal) a jelenlegi statisztikai adatok és tendenciák alapján olyan összegezést és előrejelzést adott ki, miszerint Európában felhalmozódott nagy munkanélküliség csak 2015-re csökken majd igazán.

Az elszegényedés jelenségei 2010-ben

Az RFI 2010. október 9-i orosz nyelvű adása nyomán.

A francia adó Croix című katolikus naplap alapján közölte, hogy a francia katolikus segítőszolgálat összesítő felmérése alapján közölte, hogy 2010-ben sokkal

többen jelentkeztek már pénzügyi és élelem segélyért, mint a megelőző években s ez a tendencia felerősödött. A segélyekért nemcsak a kimondottan alacsony keresetűek, hanem a lecsúszó alsó középosztályból is és a nyugdíjasok köréből is sokan jelentkeztek – vagyis a szociális átmérő nagyobb lett.

A gazdasági válság és társadalmi következményei az USA-ban

A BBC 2010. október 27-i adása nyomán.

A BBC egy olyan gazdasági jelentést közölt, miszerint az USA-ban az utóbbi tíz évben 5%-kal csökkent az emberek jövedelme. Ehhez járul a nagy munkanélküliség, a szegények arányának növekedése és mindenek fölött az olcsó hitelek bedugulása. Ennek eredményeként hangzott el, hogy a híres USA gazdasági mobilitás megszűnt, a középosztály egy része lesüllyed, a hitelek híján elveszíti házait, sőt egyesek a középosztály eltűnéséről beszéltek. Egyes szakmák valóban összezsugorodnak, mint például a postásoké. Mindez még mélyebben érinti a Dél egyes területeit és a színeseket.

Az ILO levele a G20-as konferenciához

A BBC 2010. november 12-i adása nyomán.

Az ILO (a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal) levelet küldött át a G20-ak most ülésező szöuli konferenciájához. Az ILO ebben aláhúzta, hogy amennyiben arról beszélnek és írnak, hogy túljutottak a 2008-ban kezdődő világ gazdasági válságon, akkor nem szabad megelégedezniük arról, hogy Európában és az USA-ban 10-20%-os esetenként és szakmánként, illetőleg nemzedékenként és régióként 30-40%-os munkanélküliséggel kell számolni és ráadásul ez a munkanélküliség tartósan alakult ki és nem látszik eltűnni. Mint hangsúlyozták, ez elfogadhatatlan, a G20-aknak ezzel szembe kell nézniük.

A gazdasági válság és az elszegényedés az USA-ban

A BBC 2010. november 15-i adása nyomán.

Az USA mezőgazdasági minisztériuma november 15-én hozta nyilvánosságra azt a felmérését, miszerint az USA-ban 17 millió embert, a lakosság 15%-át fenyegeti az eladósodás (a hitelválság következtében, ami lakásuk, házuk elvesztésével járhat). A folyamat messze nem zárult le.

Az elhúzódó gazdasági válság és következményei – az ellenállás

A BBC és az RFI 2010. november 24-i adásai nyomán.

Portugáliában a kormány erős megszorító intézkedései, amivel a deficitet kísérli meg lefaragni súlyosan sújtják a közalkalmazottakat, 25%-os bérleszállítás, elbocsátások és nyugdíjlefaragások fenyegetik őket. 24-ére általános sztrájkot hirdettek s a közintézmények jó része nem is működött.

Nagy-Britanniában ugyanezen a napon sor került a második diák-tüntetésre, a tandíjak erős felemelése ellen. Ezúttal a diákok nem csak Londonba mentek, hanem minden nagyobb egyetemi városban tüntettek. A rendőrséget nagyobb mértékben mozgósították, incidensekre alig került sor, az elkeseredés igen nagy, ezúttal a másik jellemző új tünet az volt, hogy nagy számban vettek a tiltakozásokon részt középiskolások. (A BBC riportere is jócskán dühödött fiatal lányokat szólaltatott meg, akik többször is hangsúlyozták, hogy a felemelések szándéka „nevetséges”. Londonban ezúttal nem a Konzervatív Párt, hanem a liberálisok előtt szerettek volna tüntetni.

A gazdasági válság és következményei: az oktatás és a diákmozgalmak

A BBC, az RFI és a Kossuth Rádió 2010. november 30-i adásai nyomán.

Olaszországban a költségvetési deficit nyomán a kormány az oktatás terhére kemény költségvetési lefaragásokat és az egyetemeken és a főiskolákon nem csak támogatási lefaragásokat, hanem nagymérvű elbocsátásokat is meghirdetett 2011. januártól. Ez ellen Olaszország egyetemi nagyvárosaiban, elsősorban Rómában, Milanóban és Torinóban a diákok professzorokkal együtt nagy tüntető felvonulásokat szerveztek. A legnagyobbak Rómában zajlottak le (százazres részvétellel) ámde itt a képviselőház ezt a tervezetet elfogadta.

Az élelmiszerárak emelkedése

A BBC 2011. február 15-i adása nyomán.

A FAO jelentése alapján kitűnt, hogy az utóbbi négy hónap során az élelmiszerárak 14%-kal emelkedtek. Ezek sorában elsősorban a búza és kukorica, amely, mint a FAO és a BBC is hangsúlyozta, nagyon sok országban, elsősorban a szegény országokban és azokon belül a szegényebb néprétegeknek legfőbb élelemforrása. A jelentés csak a múltból és a pillanatnyi jelenről ír.

Az USA, a költségvetési deficitek – és az ellenállás

A BBC 2011. február 17-i adása nyomán.

Visconsin államban a költségvetési deficit nyomán a helyi államelnök és a kormány a költségvetési közkiadás lefaragásokkal kívánta a deficitet csökkenteni, ami nyilvánvalóan elbocsátásokkal járt volna. Ez komoly ellenállást váltott ki, tanárok, tanítók és nyilván más költségvetésből élő dolgozók vonultak fel – több ezren Madisonban az állam elnöki és kormányzati központja elé. Egyenlőre nem világos, hogy a tiltakozók milyen eredményt értek el. Ráadásul, mint a BBC tudósítója jelezte, Indiana és Tennessee államban ugyancsak nagy az állami költségvetési deficit. Egyenlőre Obama és a Demokrata Párt nem szólalt meg, Visconsin államot a republikánusok vezetik.

A helyi szakszervezetek természetesen a tiltakozók mellé álltak, sőt a tiltakozások fő szervezői voltak.

(Jemnitz János)

RENDAHAGYÓ ÉLETUTAK

Lelio Basso (1903-1978)

I.

Apja liberális szemléletű tanító volt, érdeklődése már korán a politikai élet felé terelődött. Családja 1916-ban Milánóba költözött, ahol az egyik legkiválóbb középiskolában tanulhatott, olyan kortársak között, mint Mario Damiani (a későbbi Akciópárt egyik alapítója és lombardiai vezetője, a mauthauseni koncentrációs tábor foglya, a guseni altábor áldozata 1945. januárjában), mint Antonello Gerbi (Claudio Treves¹ unokája, az olasz Kereskedelmi Bank tudományos intézetének vezetője 1931-1938, valamint 1948-1970 között), Luigi Gedda (a háború utáni katolikus politikai mozgalom kiemelkedő alakja, a keresztény demokrácia, az Actio Catolica szervezője és agitátora). Kiemelendő volt filozófia tanárának, Ugo Guido Mondolfónak a hatása, aki a 20. sz. első felében az olasz demokratikus szocializmus felkészült és avatott képviselője volt. Maga Basso első szocialista párttagsági könyvére emlékezve elmondta Mondolfóról, hogy ő volt az első felnőtt szocialista, akivel közvetlen ismeretségbe került: „más volt, mint amilyenek általában lefestették a szocialista vezetőt, semmi retorika vagy szószátyárkodás nem jellemezte, még kevésbé a borozásra, a demagógiára, a rendetlenségre való hajlam. Mindennek az ellenkezője volt: mértékletes beszédű, fogalmakban gondolkodó, semmiféle elnézést nem tűrt az olasz politikai osztály szokásos hibáival szemben. Az általa tartott órákon nem propagálta elveit, de ahogyan – egészen másképp, mint az akkori középiskolákban – tanította a történelmet, az események elbeszélésében megnyilvánuló marxista konkrétsága, pártossága erkölcsi elköteleződésé vált”. Ebből a tanításból merítette Basso politikai szenvedélyét, a szocializmus iránti intellektuális elhivatottságát. Mondolfo ösztönözte Antonio Labriola,² Marx és Engels írásainak olvasására. Különösképpen a francia- és németországi osztályharcok leírásai keltették fel a figyelmét, Marxban inkább az osztályharc stratégiáját, mint a közgazdaságtan teoretikusát fedezte fel.

1921. decemberében iratkozott be az Olasz Szocialista Párba, amikor már sok vonatkozásban kiforrálódott a politikai alkata. Serratihoz³ állt közel, élénken követte az orosz eseményeket, szorgalmasabban olvasta az *Avanti!*-t, mint az *Ordine Nuovo*-t,⁴ ám híve a III. Internacionálénak, egyúttal Rodolfo Mondolfo⁵

¹ Treves életútját lásd Évkönyv 1994.

² Antonio Labriola életútját lásd Évkönyv 1993.

³ Serrati életútját lásd Évkönyv 2001.

⁴ Az *Ordine Nuovo* nagyon jelentős orgánus volt – lásd erről többet Gramscinál, aki egyik fő szerzője volt.

⁵ Mondolfo jelentős szocialista gondolkodó, életrajzára az Évkönyv a jövőben vissza fog térni.

szocialista humanizmusának; nézete szerint a forradalom történelmi és eszmei tudatosság. Bassót valójában ekkoriban a politikánál jobban érdekelték az eszmék, az eszmék harca és vitái.

1923-ban kezdte együttműködését a *Critica sociale*⁶ periodikával. Egyik cikkében egyházpolitikáról írt, egy másikban a Giovanni Gentile kezdeményezte iskolaügyi reformról. A továbbiakban a marxizmus elméleti kérdéseivel és Antonio Labriola elméleti tevékenységével foglalkozott – tulajdonképpen olyan tematikával, amely végigkíséri életútját. Korai írásai megjelennek még a szocialista reformizmus és az antifasiszta kultúra orgánumaiban (*Avanti!*, *Rivoluzione liberale*, *Il Caffè*, *Il Quarto Stato*, amelyet Nenni⁷ és Carlo Rosselli⁸ szerkesztett). Gondolatainak vezérfonala a fasizmustól elszenvedett vereség után helyreállítandó szocialista kultúra és humanizmus, a labriolai filozófiai gondolattal összefüggő elméleti reflexió. A vallási problematika iránti érzékenységből adódott polemikus elkötelezettsége a laicitás szükségességéről, szembehelyezve azt és a protestantizmust a katolicizmussal. Ebben az időszakban közreműködik a protestáns *Coscienza* c. folyóirat megjelenésében. Később, 1945 után is publikációs és közéleti tevékenységében, az alkotmányozási vitákban napirenden tartja a vallásos tematikát. Felszólal az 1929-es Concordatum⁹ ellen és az alkotmány¹⁰ állam-egyház viszonyt szabályozó 7. cikkelyének vitájában, sőt a későbbi közéleti csatározásokban is gyakran elővett vallási és egyházpolitikai problémákat.

1925-ben Rodolfo Morandival¹¹ és Giuseppe Faravellivel csatlakozik az egyetemisták vándorló szabadság-mozgalmához, 1927-ben pedig belép a köztársasági irányzatú Giovane Italia szervezetbe, valamint kapcsolatot tart a földalatti szocialista szervezkedéssel, irányítja a genovai fiatal antifasiszták folyóiratát (*Pietre*). Felforgató tevékenység címén 1928-ban letartóztatták. Bebizonyította a vád állásait, ám mégis deportálták és csak 1931-ben szabadult. A '30-as években közel áll a „Giustizia e Libertà”¹² (Igazságosság és Szabadság) mozgalomhoz, meg van győződve az olaszországi illegális tevékenység szükségességéről és egy megújított, a korábbi baloldali pártokat felülmúló szocialista párt jelenlétének fontosságáról. Rodolfo Morandi (a párt későbbi főtitkár-helyettese) partnere a hazai szocialista pártközpont kiépítésében.

1943. januárjában egyik alapítója a „proletár egység mozgalomnak” (olasz rövidítése: MUP), amely következetes harcot folytat a fasizmus ellen és következetes a munkásmozgalmi szerveződések egyesítő törekvésekben is, minek eredményeként a MUP egyesül a szocialistákkal (PSI) és létrejön a PSIUP (Proletár Egység Olasz Szocialista Pártja). (Az elnevezés egy ideig még a háború után is megmarad, majd 1964-ben újra megjelenik, amint a PSI balszárnya kiválik a

⁶ A *Critica sociale*ről áttekintést ad az Évkönyv 2005.

⁷ Nenni életútját lásd Évkönyv 1982,

⁸ Rosselli-ét 1999.

⁹ 1929-ben kötötte meg Mussolini a híres lateráni egyezményt a Vatikánnal.

¹⁰ Az 1947. január 1-jén életbe lépett köztársasági alkotmányról van szó.

¹¹ Morandi életútját lásd Évkönyv 1977.

¹² A GL-nek nagy irodalma van.

pártból.) Basso a munkásosztály központi szerepét és autonómiáját vallja, vitái vannak ekkoriban pártjával és a kommunista párttal is annak túlzott szovjetbarát orientációja miatt.

Aktívan részt vett az Ellenállásban és az 1945. áprilisi antifasiszta népfelkelésben. A felszabadulás után élvonalbeli szerepet kapott a szocialista pártban, híve a kommunistákkal való fúciónak. Nenni, Pertini és mások viszont ezt hosszabb folyamatnak vélték, míg a párt ún. jobbszárnya (G. Saragat, I. Silone)¹³ ellenezte az egyesülést.¹⁴ 1946 és 1950 között a *Quarto Stato* (Negyedik Rend) folyóiratot szerkeszti, melynek hasábjain propagálja az egyesülés gondolatát, ennek kapcsán Saragat és közte elmélyül az elvi vita. Basso ez idő szerint tagja a párt felső vezetésének, emellett az alkotmányozó nemzetgyűlés képviselője. A Saragat-féle 1947-es pártszakadás után tekintélye nő, beválasztják a párt titkárságába. Az alkotmányozás folyamatában nevéhez fűződik a demokratikus pártrendszerrel és az egyenlőségi elvről szóló cikkek formába öntése. Felszólal a személyiséget, a sajtószabadságot, a lakás sérthetetlenségét illető jogok védelmében, a gyűlekezési szabadság mellett, a munkások fizetett szabadsága érdekében, nem utolsósorban az állam-egyház viszony kényes problematikájában.

A népfront 1948-as választási veresége után lemond titkári pozíciójáról, elméleti munkájának szenteli magát. Rosa Luxemburgot¹⁵ tanulmányozza. A pártban elszigetelődik, részben annak fuzionista irányvonala, részben az erős sztálinista befolyás miatt. Az 1957-es pártkongresszus visszaválasztja a pártvezetőségbe, sőt a titkárságba is. A későbbiekben szembehelyezkedik a formálódó „közép-bal” politikával – a szocialista és kereszténydemokrata pártok koalíciós kormányzásával –, határozott baloldali elkötelezettséggel képviseli álláspontját. 1958-ban ebben a szellemben alapítja meg a *Problemi del Socialismo* c. folyóiratot, amely a '60-as és a '70-es években az olasz ifjúság szocialista eszmeiségű befolyásolásában vállalt szerepet. Elméleti munkássága kiterjed az olasz politikai kultúra számos kérdésére.

Az 1963-as milánói kongresszuson nézeteivel marginális helyzetbe kerül. Ugyanabban az évben, októberben a palamentben felszólal a Moro–Nenni kormány ellen, az aktus folyamánaként 1964-ben csatlakozik az alakuló PSIUP-hoz. Az új pártban kifejtett tevékenységének színvonala elmaradt a korábbiaktól, viszont jelentősebben exponálta magát a nemzetközi szintén. 1964-ben megalapította a kétnyelvű (angol és francia) *International Socialist Journal*-t, és kiadta R. Luxemburg írásait (1970). A Russel Bizottság¹⁶ tagjaként fellépett az USA vietnami agressziója ellen; koordinátora a második Russell-Bizottságnak, amely 1974–1976 folyamán a demokratikus latin-amerikai politikai harcokkal szolidarizált.

¹³ Saragat életútját lásd Évkönyv 1998, Silone-ét 2006.

¹⁴ Basso írta az olasz helyzetről szóló áttekintéseket ekkoriban a Francia Szocialista Párt havi elméleti orgánuma, a *Revue socialiste* számára (ezekről az Évkönyv is megemlékezett). Basso levelezett a PSI nevében az MSZDP-vel, a levelezésről bő részletességgel írtam. In: A demokratikus és szociális megújódást. Budapest, 1997. (J.J.)

¹⁵ Rosa Luxemburg életútját lásd Évkönyv 1998.

¹⁶ Bertrand Russell-ről és tevékenységéről lásd Évkönyv 2010–2011.

1973-ban feleségével alapítványt hozott létre gazdag könyvtárral, amely 17. és 18. századi jogfilozófiai kötetekből, a francia forradalmat, a párizsi kommünt, valamint a nemzetközi munkásmozgalmat feldolgozó művekből gyűjtötte állományát.

A '70-es években a marxista tanulmányok nemzetközi rendezvényeit mozdította előre, és maga is több írásával, könyvével művelte a társadalom-tudományokat, elemezte az olasz és a nemzetközi munkásmozgalom történetének különféle kérdéseit. 1980-as poszthumusz alkotása („Socialismo e rivoluzione”) kísérlet a 20. századi szocializmus és marxizmus mérlegre tételére.

Horváth Jenő

Bonomi, Ivanoe (1873–1951)

Bonomi Mantovában látta meg a napvilágot, 1873. október 18-án, szegény kispolgári családban. A Bolognai Egyetem természettudományi karán diplomázott (1896). Két évet tanított Bologna egyik leányiskolában (a tanítás egyáltalán nem kötötte le), közben tanult is, 1900-ban megszerezte második diplomáját jogtudományokból.

Diákkorában (1893-ban) belépett ugyan a frissen alakult Olasz Szocialista Pártba (1892), eszméi és politikai nézetei azonban akkor még igencsak kialakulatlanok voltak. Formálódásukat nem befolyásolták erőteljesen sem az olasz szocialista értelmiségieknek a marxizmus klasszikusainak műveiről zajló eszméi vitái, sem a munkásság és a parasztság mindennapi gazdasági és politikai szervezkedése. Első cikkei 1894-ben jelentek meg a rövid életű, mantovai *Il Socialista* hetilapban, amelyet a hatóságok a helyi szocialista szervezettel együtt betiltottak. A következő években (még mindig diák) a rendőrség „szocialista agitátorként” minősítette: Bologna, Ravenna és Mantova megyékben gyűlésen hirdette főként a parasztnak a szocialista eszméket, cikkeket írt a szocialista újságokba, folyóiratokba. A legfontosabbnak tartotta, hogy a szocialisták „felvilágosítsák” az akkor még zömében analfabéta parasztnak, elindítsák a helyi politikai életbe való bekapcsolódásukat. Bonomi részt vett a Pó-vidéken hamarosan jelentős erővé fejlődő földmunkás ligák (szakszervezetek) és a parasztszövetkezetek¹⁷ szervezésében. Leginkább ilyen fontosnak tartotta a szocialisták szerepét a helyi önkormányzatokban. Szocialista képviselőként egészen az első világháború végéig folytonosan részt is vállalt Mantova város és a megye önkormányzatában. Részt

¹⁷ E kérdésekről magyarul a Huszadik Század írt rendszeresebben, Szabó Ervint pedig Pór Ödön, Szabó Ervin unokaöccse tájékoztatta hosszabb leveleiben e kérdésekről. (Lásd Szabó Ervin levelezése.)

vett a szocialista sajtóban az agrárkérdésről, a földek „szocializálásáról” szóló nagy elvi vitákban is, azonban a parasztság fentebb említett „felvilágosítását”, „öntudatra ébresztését” és mindennapi szervezését tekintette előbbre valónak. Bonomi számára a szocialista mozgalomban nem az „elvi tisztaság” követelményének szem előtt tartása volt fontos, hanem az, hogy a mozgalom célt adjon a szegény emberek mindennapi demokratikus és szociális küzdelmeihez és megszervezze azokat.

A századforduló és 1907 közé eső években a fenti kérdésekről külön-külön szinte minden évben megjelent egy-egy brosúrája, nézeteit először a *Le vie nuove del socialismo* (A szocializmus új útjai) című könyvében foglalta össze, amely a liberális értelmiség soraiban is jelentős visszhangra talált. A szocialisták soraiiban mindinkább országszerte jó hírnevet szerzett magának. Egyfelől írásai révén (nem csak sokat publikált a párt sajtóban, hanem egyik szerkesztője is volt a párt központi napilapjának, az *Avantinak* és a párt elméleti folyóiratának, a *Cirtica sociale*¹⁸-nak. Ezeken túl 1905-ben Leonida Bissolati-val¹⁹ *L'Azione socialista* címmel külön folyóiratot is alapított). Másfelől kitűnt a párt országos kongresszusain való szereplésével. Bonomi jó szónok volt, hiányzott belőle az akkori szocialista értelmiségiek nagy részére jellemző doktrinerség – rugalmassága, közvetítő személyisége, jó taktikai érzéke népszerűvé tette a párton belül, és e tulajdonságai jól hasznosultak a párt különböző áramlatai közötti, akkoriban igen éles elvi és személyi vitákban és küzdelmekben is. Emberüknek tekintették a párt „centrumához” tartozó erők és vezetők, de a „jobboldaliak” is. Segített a „reformistáknak”, hogy fölemelkedjenek az imolai kongresszuson (1902) elszenvedett vereségükből és elszigeteltségükből, majd az anarchoszindikalistákkal szembeni fellépésével hozzájárult a „centralisták” győzelméhez a római kongresszuson (1906). Sikerült elosztatnia a legtekintélyesebb „reformista” vezetőnek, Filippo Turatinak²⁰ a vele szemben bizalmatlanságát is – találkoztak az ország uralkodó osztályának az ultrakonzervatív, militarista, despotikus hajlamú csoportjai elleni küzdelemben, az ország modernizációját és demokratizálását kívánó liberális polgári erőkkel való együttműködés keresésében. (Turati inkább Giovanni Giolitti miniszterelnök, míg Bonomi Francesco Saverio Nitti modernizációs elképzeléseihez állt közelebb.)

Annak ellenére, hogy Giolitti kormányai jelentős szociális törvényeket vittek keresztül – hozzáálltak az állam és a közigazgatás, a bíróságok modernizációjához, a politikai demokrácia alapjainak megteremtéséhez – mégsem sikerült ki-elégíteniük a szocialista és a demokratikus mozgalmak várakozásait, lényegesen enyhíteni a politikai és szociális feszültségeket. Így a század első évtizedének végére az olasz szocialista mozgalomban ismét kiéleződött a különböző irányzatok közötti küzdelem. Megerősödött a „burzsoáziával való együttműködést” elutasító, „maximalista” áramlat, amelynek szemében mindinkább Bonomi lett

¹⁸ A folyóiratról írt ismertetését lásd Évkönyv 2005.

¹⁹ Bissolati életútját lásd Évkönyv 2007.

²⁰ Turati életútját lásd Évkönyv 1982.

a „reformisták”, a „jobboldal” szimbólumembere. Egyebek mellett – miután keményen elítélte a III. Viktor Emánuel király elleni merényletkísérlet (1912. január 14.) – azzal vádolták, hogy föladja a szocialista mozgalom egyik legrégebbi tradícióját, a republikanizmust. Tendenciózan félremagyarázták a kivándorlással kapcsolatos álláspontját is. (Bonomi a gyors olasz népességnövekedést figyelembe véve elfogadhatónak tartotta a kivándorlást.) Végképp elfogadhatatlannak tartotta a maximalista többség Bonominak a készülő líbiai háborúval kapcsolatos, a háborút támogató álláspontját.²¹ A Reggio Emilia-i kongresszuson a többi „ultrajobboldalival” együtt Bonomit is kizárták a pártból. A kizártak élükön Bonomival, Bissolatival és Angiolo Cabrínival (a szövetzeti mozgalom vezetője) megalakították a tiszavirág életű Olasz Szocialista Reformista Pártot²² (Partito Socialista Reformista Italiano (PSRI), amely nyíltan vállalta Giolitti kormányának támogatását, majd be is olvadt a miniszterelnök pártjába.

Az első világháború első évében Olaszország semleges maradt, az interventista erők azonban minden irányból sürgették az ország belépését a háborúba. Bonomi az ún. demokratikus interventisták közé tartozott, az olasz hadüzenet után önként jelentkezett a frontra. A háború elhúzódásával az uralkodó körök Olaszországban is a „baloldal” felé való nyitással próbálták leszerelni a háborúval szembeni tömegelgedetlenségét – Bonomi közmunkaügyi miniszter lett (1916. június 18-tól 1917. október 30-ig) Boselli-kormányában.

Bonomi a világháborút követő viharos években is miniszter az egymást követő rövidéletű kormányokban: Nitti első kormányában újra közmunkaügyi miniszter (1919. január 18. – 1919. június 23.), majd Giolitti ötödik kormányában előbb hadügyminiszter (1920. március 14. – 1921. április 2.), majd pénzügyminiszter (1921. április 2. – 1921. július 4.).

Bonomi 1921. július 4-én lett először Olaszország miniszterelnöke. Liberális kormánya 1922. február 26-ig maradt hatalmon. A kormányfői tisztség mellett kezdetben néhány napig a kezében tartotta a külügyminiszteri tárcát is, (1921. július 4-7.) a belügyminiszterit pedig végig, egész miniszterelnöksége alatt. Kétségtelen, hogy a szinte polgárháborús hónapokban nem mutatott elszántságot a fasiszta félkatonai szervezetekkel szembeni fellépés terén, miközben az antifasiszta paramilitáris szervezetekkel szemben (Arditi del popolo) kemény represzsiót alkalmazott.

A marcia su Roma után, az 1924-es választásokon Bonomi elindult még, de nem sikerült mandátumot szereznie a fasiszta listán szereplő jelölttel szemben.

A fasiszta diktatúra berendezkedése után visszavonult a politikától, kedvenc elfoglaltságot talált magának a Risorgimento történetének kutatásával. (Megir-

²¹ A líbiai háborúról, az olasz nacionalisták belső vitáiról, Bonominak a Sozialistische Monatshefte-ben megjelenő, ezzel kapcsolatos cikkeiről lásd: Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911-1914. Budapest, Akadémiai Kiadó 1966.

²² E pártalakulásról és Bonomi újabb cikkeiről magyarul lásd Jemnitz János említett könyvét.

ta Az olasz politika története a Porta Piától Vittorio Venetóig, 1870-1918 című könyvét.)

1942 második felétől, amikor kezdett láthatóvá válni a fasizmus közelgő katonai veresége, Bonomi kapcsolatba lépett régi liberális barátaival. 1942. szeptemberében illegálisan kiadták a *Ricostruzione* című folyóirat első számát, és régi kapcsolatai alapján közvetítő-összekötő szerepet vállalt III. Viktor Emánuel király és Pietro Badoglio marsall között.

Mussolini bukását és letartóztatását követően (1943. július 25.) Bonomi az újjászerveződő liberális párt egyik római prominens személyisége. Olaszország német megszállásakor Rómában az antifasiszta pártok vezetői Bonomit megválasztották akkor megalakult népfront jellegű tömörülésük (CLN–Nemzeti Felszabadító Bizottság) az elnökévé (1943. szeptember 9.). Bonomi önálló liberális-reformista pártot is alapított, Partito Democratico del Lavoro (Munka Demokratikus Pártja) elnevezéssel, amely nem tudott tömegpárttá növekedni.

Róma felszabadulása után – az antifasiszta pártok és a király közötti előzetes megállapodás nyomán – Bonomi a felszabadult ország rész miniszterelnöke lett. Második kormányát a CLN pártjai (az ország eljövendő három nagy tömegpártja – a kereszténydemokrata, a kommunista és a szocialista párt, valamint a baloldali Akciópárt, a liberális párt és saját pártja) támogatták. Az antifasiszta pártok között kirobbant ellentétek miatt Bonomi 1944. november 26-án lemondott, majd december 10-én megalakította új kormányát, amelyben a szocialisták és az akciópártiak nem vállaltak tárcát. A harmadik Bonomi-kormány néhány héttel egész Olaszország felszabadulását követően mondott le (1945. június 19.). A kormányfői tisztség mellett Bonomi mind második, mind harmadik kormányában kezében tartotta a belügyminiszeri tárcát is.

Az Olasz Köztársaság kikiáltása (1946. június 22.) után megválasztott alkotmányozó gyűlésben Bonomi több bizottságnak is az elnöke volt. Időközben (1947. január) a szocialista-szociáldemokrata pártszakadást követően megalakult szociáldemokrata párt (PSLI) megválasztotta Bonomit az elnökévé.

A köztársasági alkotmány hatályba lépése (1948. január 1.) és az 1948. április 18-i választások után a megalakuló első köztársasági parlament 1948. május 8-án a szenátus elnökévé választotta (1948. május 8.). E tisztségét haláláig megtartotta.

Bonomi Rómában hunyt el, 1951. április 20-án, 78 éves korában.

Irodalom

BONOMI MŰVEI

Sulla azione del partito nelle amministrazioni locali. Modena, Tipografia degli operai, 1900.

L'azione politica del Partito Socialista e i suoi rapporti con l'azione parlamentare. Imola, Cooperativa tipografica editrice, 1902.

Ordine del giorno sull'azione politica parlamentare. Imola, Cooperativa tipografica editrice, 1902.

La finanza locale e i suoi problemi. Milano, Sandron, 1903.

Questioni urgenti. Il movimento di resistenza dei contadini, gli scioperi agrarii e il loro avvenire, i lavoratori dei servizi pubblici. Genova, Libreria Moderna, 1903.

- La riforma tributaria.* Imola, Coop, tipografica editrice P. Galeati, 1904.
Le vie nuove del socialismo. Milano, Sandron, 1907.
Agli operai organizzati. Considerazioni sulla cassa mutua cooperativa italiana per le pensioni di Torino. Moderna, Cooperativa tipografica, 1908.
Azione dei socialisti nei comuni. Conclusioni del relatore Ivanoe Bonomi. Roma, Tip. Popolare, 1908.
La riforma tributaria. Roma, Coop. Tipografica Avanti, 1910.
Le entrate e le spese dei comuni e delle provincie. Milano, Federazione italiana delle biblioteche popolari. 1914.
La politica italiana de Porta Pia a Vittorio Veneto, 1870-1918. Torino, Einaudi, 1944.
 Diario di un anno (2 giugno 1943 – 10 giugno 1944). Milano, Garzanti, 1947.

TANULMÁNYOK BONOMIRÓL

- Luigi Cortesi: *Ivanoe Bonomi e la socialdemocrazia italiana: profilo biografico.* Salerno, Libreria Internazionale, 1971.
 Silvio Lanaro: Bonomi Ivanoe in: Franco Andreucci – Tommaso Detti (a cura di), *Il movimento operaio italiano. Dizionario biografico.* Roma, Editori Riuniti, 1975-1979.
 Luigi Cavazzoli (a cura di): *Ivanoe Bonomi riformatore.* Manduria, Piero Lacaita Editore, 2005 (*Atti del convegno tenuto a Mantova nel 2004*).
 Gabriella Fanello Marcucci: *Ivanoe Bonomi dal fascismo alla Repubblica. Documenti del Comitato Centrale di Liberazione Nazionale (dicembre 1942- giugno 1944),* Manduria-Bari-Roma, Piero Lacaita Editore, 2005.

Horváth Jenő

Száz éve született Milovan Gyilas²³

Az idén júniusban lett volna 100 éves Milovan Gyilas neves jugoszláv politikus és író, a desztalinizáció egyik korai élharcosa, akinek a kelet-európai diszsidens-irodalom egyik meghatározó alakjaként fontos szerepe volt az 1989 utáni kelet-európai demokratizációs folyamatok szellemi megalapozásában. Legismertebb műve az először 1957-ben az USA-ban kiadott „Az új osztály”, amely szinte azonnal igazi bestseller lett: 40 nyelven 3 millió példányban jelentették meg. 1958-ban Gyilas megkapta érte a párizsi Szabadság-díjat, 1995-ben pedig az Oxfordi Fórum beválogatta a 20. század 100 legfontosabb könyve közé. Másik fő műve, a „Beszélgetések Sztálinnal” (1962) szintén világsiker lett és mindmáig a sztálinizmusról szóló fontos forrásmunkák közé tartozik.

A lelkes sztálinistából a kommunizmus kritikusaként vált Milovan Gyilas 1911. június 12-én született Podbistyében (Montenegró). Apja, Nikola Gyilas a montenegrói hadsereg többszörösen kitüntetett tisztje, civilben kereskedő, anyja Vaszilija Radenovics tanítónő, s miután a helyi viszonylatban tekintélyes és tehetős család ambicionálta a tehetséges gyerekeik taníttatását, az első verseit

²³ Gyilas életrajzát közöltük Juhász Józseftől az Évkönyv számában.

még gimnazistaként közlő Milovan 1929-ben beiratkozhatott a Belgrádi Egyetem irodalom szakára. Az idealista ifjú irodalmár pályája itt éles fordulatot vett: bekapcsolódott a királydiktatúra elleni diákmegmozdulásokba, 1932-től pedig a kommunista mozgalomba. 1933-ban letartóztatták és hároméves börtönre ítélték – így aztán a diplomáját sem kaphatta meg, bár a tanulmányait abszolválta. A szabadulása után gyorsan emelkedett a párthierarchiában: a Komintern által 1937-ben a frakcióharcoktól és a moszkvai tiszogatásoktól szétzilált Jugoszláv Kommunista Párt élére állított Josip Broz Tito (akivel személyesen abban az évben ismerkedtek meg) egyik közvetlen munkatársaként, az ideiglenes pártvezetőség tagjaként részt vett a szerbiai pártszervezet újjászervezésében, a JKP konszolidációját lezáró 1940. októberi zágrábi pártértekezleten pedig hivatalosan is tagja lett a Politikai Bizottságnak.

1941-45-ben Gyilaszt szinte az egész családjával együtt részt vett az antifasiszta ellenállásban. Apja, nővére és két fivére elesett, ő maga pedig a partizánfőparancsnokság tagjaként számos fontos pozíciót töltött be: az egyik vezetője az 1941. júliusi montenegrói felkelésnek, később a központi pártlap, a Borba (Harc) szerkesztője, a háború végén, a jugoszláv föderáció létrehozásakor pedig az önálló montenegrói tagköztársaság egyik megszervezője. A háború után egészen az 1954. januári leváltásáig Jugoszlávia legszűkebb vezérkarához tartozott, elsősorban az ideológiai ügyeket és a kultúrát felügyelve, ill. az agit-prop területeket és az „új szocialista embertípus” kinevelését irányítva. Tagja volt a JKP Politikai Bizottságának és Titkárságának, de betöltött állami funkciókat (a montenegrói ügyek minisztere, miniszterelnök-helyettes, parlamenti elnök) és ellátott külügyi missziókat (minthogy beszélt oroszul és franciául, majd angolul is megtanult). Az utóbbiak révén kapcsolódhatott be a nemzetközi politikai életbe: részt vett a párizsi békekonferencia és több ENSZ-ülésszak munkájában, tárgyalt Moszkvában és Londonban, ott volt a kommunista pártok új nemzetközi szervezete (Tájékoztató Iroda, Kominform) 1947. szeptemberi alapító értekezletén.

Az 1930-as évek elejétől másfél évtizeden át Gyilaszt igazi doktrinér kommunista, a Szovjetunióról alkotott idealizált képpel és a Sztálinban vetett vallásos hittel. Az antifasiszta ellenállás mellett lelkes résztvevője a Kominform létrehozásának és az egyik irányítója Jugoszlávia sztalinizálásának. Ezekre a hatalomban eltöltött évekre később úgy emlékezett, hogy „felelős vagyok, de nem bűnös” – amivel arra utalt, hogy a vezetés tagjaként osztozott sok kétes döntésben, de az agit-prop ügyek reszortosaként kevés köze volt az erőszakszervezetekhez és a titkosszolgálatokhoz.

1948 viszont Gyilaszt is megindította a desztalinizáció útján. Miután a Kominform mondvacsinált ürügyekkel kiközösítette Jugoszláviát a szocialista táborból, a jugoszláv kommunisták egész addigi politikájuk felülvizsgálatára kényszerültek. Az útkeresés során Gyilaszt az ország függetlenségének, a párt és a társadalom demokratizálásának platformjára helyezkedett. Ennek jegyében Marxnak és Leninnek az „állam elhalásáról” szóló téziseire támaszkodva a párt másik ideológiájával, Edvard Kardeljvel és a gazdaságot irányító Borisz

Kidriccseel közösen megfogalmazta az öngazgatású szocializmus alapelveit. Elképzeléseiket Tito is elfogadta, így azok hivatalos rangra emelkedtek és alapul szolgáltak az 1950-es évek elején végrehajtott decentralizációs jellegű gazdasági és közigazgatási reformokhoz.

Gyilasz annak idején idealista költőpalántaként lett kommunista, ami persze a 30-as évek gazdasági válságtól, fasizmustól, vagy éppen – a balkáni államokban – királydiktatúráktól sújtott évtizedében nem volt csoda. 1948 után ismét idealistaként viselkedett, aki az öngazgatási átalakítást gyors és radikális folyamatnak képzelte, s úgy vélte, hogy az állam elhalását hamarosan követnie kell a párt elhalásának. Az ehhez vezető utat a szocializmus és a demokrácia egyesítésében, egyfajta (nyíltan ki nem mondott) szocialista kétpártrendszerben látta: eszerint az öngazgatású szocializmus „félállami” politikai rendszerét az átalakuló, a közvetlen államigazgatási funkciókról lemondó kommunista párt (1952 novemberétől viselt új nevén Kommunisták Szövetsége) és a Népfrontból 1953 januárjában létrehozott Szocialista Szövetség dualitására kellene építeni. A jugoszláv vezetés „realista” többsége viszont az átalakulást csak fokozatosan, a társadalom „érettségének” és a szocialista öntudat megerősödésének arányában kívánta végrehajtani. Ráadásul Sztálin 1953. márciusi halála után taktikai okokból is lefékezték a reformokat: szerették volna kívánni, hogy mi történik a Szovjetunióban, lesz-e lehetőség a szovjet-jugoszláv kibékülésre, ezért nem akarták tovább növelni a két ország között amúgy is meglévő ideológiai és politikai szakadékot. Nem tett jót Gyilasznak az sem, hogy népszerű volt, sokak szerint a már hetedik X-ben járó Tito valószínű utóda, akire több vezetőtársa – Kardelj és Alekszandar Rankovics, aki a párt szervezőtitkáraként és a belügyi apparátus főnökeként a tényleges második ember volt – bizonyos féltékenységgel nézett. Ebben a helyzetben botránykővé váltak Gyilasznak a Borbában és a párt elméleti folyóiratában, a Nova Misao-ban 1953 őszén közölt cikkei, amelyekben bírálta a reformok lassúságát, a pártélet bürokratizmusát, a hatalmi elit kiváltságait és morálját. Nézeteit Tito és környezete „anarcholiberalis tévelygésnek” minősítette, így Gyilaszt az 1954. január 16-17-i pártplénum megfosztotta tisztségeitől.

Ettől kezdve a „gyilaszi revizionizmus” elítélése hozzátartozott a jugoszláv pártélet rituáléjához, jóllehet nem állt mögötte komoly politikai erő sem akkor, sem később. A leváltásakor a pártelitből mindössze ketten vállaltak vele szolidaritást, a történész Vladimir Dedijer, a Borba akkori szerkesztője, valamint a szerb középvezetéshez tartozó korábbi felesége, Mitra Mitrovics. Később pedig, jóllehet komoly tekintélynek örvendett Nyugaton és sokak szemében (persze csak titokban) Jugoszláviában is, sohasem alakult ki körülötte politikai tábor. A könyveiért kapott elismerések ellenére a Nyugat nem törekedett arra, hogy Titóval szembeni alternatívaként felépítse (propagandisztikusan felhasználták persze a nézeteit, de a hidegháború idején Jugoszlávia stabilitása fontosabbnak számított), a belső ellenzéki irányzatok pedig többnyire nacionalista és jobboldali platformokon szerveződtek, ezért Gyilasz nekik túlságosan jugoszláv, illetve túlságosan baloldali maradt: Gyilas montenegrói szerbnek és jugoszlávnak vallotta magát,

s egy demokratikus konföderáció híveként elítélte az ország felbomlasztását és a 90-es évek nacionalista háborúit. Bár jó személyes kapcsolatban állt a szerb ellenzéki értelmiség több jeles tagjával (Dobrica Csozics, Matija Becskovics), a szerb nacionalizmus sem bocsátotta meg neki a titóiista múltat és Montenegró „elszakítását”. A börtönből való kiszabadulása (1966) után maga is sokkal inkább írói – közírói és szépírói – ambíciókat táplált, a 80-as évek végére pedig, amikor Jugoszláviában is megnyíltak a pluralizálódás lehetőségei, már megöregedett. Egyes adatok szerint ugyan 1992-ben felmerült, hogy ő lehetne az új Jugoszlávia első elnöke (minthogy Milosevics nemzetközileg tekintélyes személyt keresett a szerb-montenegrói föderáció szimbolikus vezetőjének), de az akkor már 81 éves Gyilasz magas kora és Miloseviccsel szembeni averziói miatt nem őt, hanem Dobrica Csozicsot választották.

Gyilasz politikusi pályafutása tehát 1954-ben végérvényesen befejeződött; viszont akkortól bontakozott ki az a politikai közírói és publicisztikai munkássága, amely nemzetközileg igazán ismertté és fontossá, a desztalinizáció egyik élharcosává tette. Ahogy már említettük, a két legismertebb és legjelentősebb műve „Az új osztály” (1957) és a „Beszélgetések Sztálinnal” (1962). Az új osztály a sztálinizmus, a bürokratikus államszocializmus – Gyilasz szóhasználatával kommunizmus, beleértve természetesen a titói formát is – teoretikus igényű bemutatása és kritikája. Alapgondolata az, hogy a kommunizmus valóban felszámolta a burzsoáziát és általában a régi keletű osztálystruktúrát, de kialakult benne „...egy új, a történelemben azelőtt ismeretlen osztály, ... a politikai bürokrácia.” Ez egy szűk uralkodó réteg, amely a gazdasági és politikai hatalom birtokában, a demokrácia-hiány miatt nem valódi köztulajdonként működő állami tulajdonra támaszkodva, hierarchikusan szervezi meg a társadalmat, kollektíve elnyomva és kizsákmányolva annak minden más rétegét. Ez az új osztály történetileg a munkásságból származik, tagjai pedig azok, akik az „...általuk kisajátított kormányzati monopólium alapján különleges előnyökre és kedvező gazdasági helyzetre tettek szert.”²⁴

A könyv óriási visszhangot keltett Nyugaton, pedig a tézisei nem voltak újak. Korábban mások is kifejtettek már hasonló nézeteket, gondoljunk pl. Trockijra, aki szerint a forradalom árulója, Sztálin egy bürokratikus kaszt uralma alá hajtotta a Szovjetuniót. Gyilasz könyvének igazi nóvumát és hidegháborús „használati értékét” nem a tartalom, hanem a szerző személye adta: az, hogy az új osztályt először leplezte le egy olyan valaki, aki maga is az új osztályból, sőt annak a csúcsáról jött és önként átállt a nyugati értékrend oldalára (a 30-as években Trockij nem tölthetett be ilyen szerepet, mert akkor mások voltak a világpolitikai törésvonalak, ráadásul Trockij élete végéig kommunistának vallotta magát, és a világforradalom megszállottja maradt).

Gyilasz másik fő műve a Beszélgetések Sztálinnal, amelyben az 1944-48 közötti szovjetunióbeli utazásait írja le. Megállapításai ezúttal sem mindig precíz teoretikus elemzések, de kritikusan és kétségekívül találóan mutatják be a korabe-

²⁴ Die neue Klasse. München 1958, Kindler Verlag, 62. és 64. old.

li szovjet valóságnak (a bármilyen kedves, mégiscsak külföldi) vendég számára látható jelenségeit, a szovjet politika természetrajzát, céljait és eszközeit, valamint a vezetők, mindenekelőtt Sztálin portréját. A könyv igen fontos forrásmunka, és még inkább az volt a levéltárak megnyílása előtt, de mai szemmel olvasva érződik benne egyfajta enyhe konformizmus, a hidegháborús korszemlemhez való valamelyes (és félreértés ne essék, bizonyára akaratlan!) igazodás. Ha pl. azt olvassuk, hogy Sztálin a történelem legnagyobb gonosztevője, akiben egyszerre testesült meg Caligula oktalan kegyetlensége, a Borgiák rafináltsága és Rettegett Iván ázsiai brutalitása, akiben megtalálható valami a világ összes korábbi zsarnokából, és aki módszerességében Hitlert is felülmulta,²⁵ akkor lehet, hogy Gyilasznak mindenképp joga volt ezt írni, ha így látta – de ettől megfelelőbb szöveget keresve sem találhatnánk arra, hogy alátámasszuk vele a fasizmust és a kommunizmust kiegyenlíteni akaró totalitarizmus-elméleteket.

A két könyv Nyugaton látványos elismerést, hazájában viszont börtönéveket hozott Gyilasznak. 1954 januárjában nem tartóztatták le (sőt a pártból sem zárták ki – ő lépett ki három hónappal később), s először 1955 januárjában ítélték el azért, mert a New York Timesnek adott interjújában bírálta a rezsimit és állást foglalt egy ellenzéki párt szükségessége mellett (másfél évet kapott, három évre felfüggesztve). 1956 decemberében viszont már letöltendő három évre ítélték, mert egy AFP-nyilatkozatban szolidaritást vállalt a magyar felkeléssel és elítélte a szovjet invázióhoz nyújtott jugoszláv támogatást. Ezt a büntetését töltötte, amikor megjelent Az új osztály, amelyért újabb hét évet kapott. 1961 januárjában feltételesen szabadlábra helyezték, de 1962 áprilisában ismét letartóztatták és öt évre (ill. a le nem töltött korábbi büntetésekkel együtt 13 évre) ítélték, ezúttal a Beszélgetések Sztálinnal miatt. Végül 1966 december 31-én amnesztiát kapott. Azután haláláig Belgrádban élt, állandó rendőri megfigyelés alatt, többnyire eltiltva a külföldi utazások lehetőségétől, és teljesen eltiltva a hazai nyilvánosságtól. 1989-től már a hazájában is megszólalhatott, 1992-ben pedig jogilag rehabilitálták.

A két alapműve mellett Gyilas megírta még visszaemlékezéseit és „A tökéletlen társadalom” (1969) c. könyvét, egy Tito-életrajzot (1980), számos értő cikkben és interjúban kommentálta a jugoszláv politikai fejleményeket, s nem adta fel szépirói és irodalomtudósi ambícióit sem. A tökéletlen társadalom Az új osztály folytatásának tekinthető, s Gyilas ebben szakít véglegesen a marxizmussal és a „tökéletes” (=osztály nélküli) társadalom utópiájával. Tito-életrajza korrekt és realizmusra törekvő elemzés az egykori vezérről és atyai barátról. Gyilas kerüli az elfogultságot, nem a sértettség hangján beszél Titóról, elismeri politikusi tehetségét – de lényegében ez az egyetlen, amit elismer, kimutatva hogy Tito a személyi uralma alá hajtotta a jugoszláv társadalmat és rezsimje az antifasiszta és antisztálinista indíttatások ellenére valójában sohasem haladta meg a sztálini alapstruktúrákat.

Milovan Gyilas röviddel a 84. születésnapja előtt, 1995. április 20-án hunyt el Belgrádban, s szülőfalujában temették el az ortodox vallás hagyományai sze-

²⁵ Találkozások Sztálinnal. Budapest 1989, Magvető, 171., 173. és 200. old.

rint. Írásai nem voltak mindig tudományos mélységű elemzések, hanem inkább esszék, memoárok, publicisztikák, amelyeket olykor meghaladott az idő, és amelyeknek a disszidens-irodalom bestseller-listáin elfoglalt előkelő helyét idővel más szerzők más művei foglalták el (pl. Szolzsenyicin Gulag-szigetcsoportja). De így is ő a legolvasottabb délszláv szerző a világon, s írásainak valóban megérdemelt helye van a kelet-európai államszocializmus és a 20. századi délszláv történelem kritikai irodalmában.²⁶ S közírói munkássága mellett morális tartása, soha fel nem adott demokratikus baloldali elkötelezettsége és a desztalinizációhoz nyújtott személyes politikai hozzájárulása miatt is elismerést érdemel.²⁷

Juhász József

Fischer, Ruth (1895–1961)

I.

Ruth Fischer egykor, főként a kommunista mozgalomban, egyike volt a legkiemelkedőbb, leginkább számon tartott női vezetőknek. Mára, legalábbis az angolszász világban,²⁸ nevére már nem emlékeznek.

Ruth Fischer, eredeti nevén Elfriede Eisler, középosztálybeli családból származott. Lipcsében született 1895. december 11-én. A család hamarosan Bécsbe költözött, apja a bécsi egyetemen filozófia oktató lett – már elismert fokozattal. Minthogy zsidó származású volt, a professzori rangot már nem ítélték oda neki, bár anyja protestáns volt. Elfriede liberális és agnosztikus családi környezetben nőtt fel. Érettségi után a bécsi egyetemen pedagógiát, közgazdaságtant és filozófiát tanult. 1918. októberében végzett, diplomát szerzett társadalomtudományi ismeretekből.

1914-ben, a háború kirobbanása után Elfriede és két bátyja háborúellenes szocialista diákkört hozott létre. A csoporthoz tartozott Gerhard Friedländer,

²⁶ Munkássága egyik folytatójának tekinthető a Stefanija Bariccsal kötött második házasságából 1953-ban született fia, a mai szerb demokratikus közélet egyik jeles alakja, a szociológus Aleksza Gyilas.

²⁷ Gyilasról ld. még: Cyrus L. Sulzberger: *Paradise Regained - Memoir of a Rebel*. New York 1989, Praeger; Michael M. Lustig: *Trotsky and Djilas - Critics of Communist Bureaucracy*. New York 1989, Greenwood Press;

Momčilo Cemović: *Đilasovi odgovori*. Beograd 1997, Svetlostkomerc; Desimir Tošić: *Ko je Milovan Đilas - Disidentstvo 1953-1995*. Beograd 2003, Otkrovenje; <http://milovandjilas.rs>

²⁸ Mario Kessler, az életrajz szerzője, előadását 2010-ben Chicagóban tartotta.

akivel Elfriede 1917-ben összeházasodott. Még ugyanabban az évben, decemberben megszületett gyermekük, Gerhard. 1918. novemberében Elfriede, férje és két bátyja, megalakították Ausztria Kommunista Pártját (KPÖ). Miután Elfriede nem tudta a kialakuló kommunista párt vezetését ténylegesen magához ragadni,²⁹ 1919. augusztusában Németországban telepedett le. Ekkor vette fel a Ruth Fischer nevet. Míg férje Bécsben maradt, Ruth fiával együtt Berlinbe ment. Hamarosan elvált, és 1922-ben újra férjhez ment a Német Kommunista Párt (KPD) egy tagjához, Gustav Golkéhoz. Berlinben a KPD nőtagozatát alakította ki. Ekkoriban találkozott Karl Radekkel,³⁰ aki ekkoriban éppen Németországban tevékenykedett. Ő kérte fel Ruthot, hogy legyen a Kommunista Internacionálé (KI) nyugati titkárságának munkatársa. Ruth Fischer ekkor „fizetett forradalmárrá” lett, és teljes állásban és idejében foglalta le a politika.

1920. decemberében Ruth Fischer küldötként ott volt azon a kongresszuson, amelyen a KPD egyesült az USPD balszárnyával. Ezután Berlin-Brandenburg kerületének KPD elnökévé választották. Ruth ekkor támogatást kapott Arkadij Maszlov részéről, aki ezután egész élete során élettársa lett.³¹

1922-ben Ruth Fischer részt vett a KI negyedik kongresszusán Moszkvában, ahol találkozott Leninnel és Trockijjal.³² Ez alkalommal nem hivatalos találkozó jött létre a német küldöttek és a szovjet vezetők között, amelyen Ruth nagyon élesen, sőt brutálisan szólalt fel a KPD vezetőinek politikájával szemben. Ez alkalommal élesen bírálta a szovjet kommunista párt új politikai irányzatát is, amelyet visszavonulásnak minősített. Ezt követően sem ő, sem Maszlov nem kapott helyet a KPD vezetőségében. A párt vezetése Brandler és Thalheimer³³ kezébe ment át, akik úgy ítélték, hogy a német munkások és kommunisták elutasítják, hogy olyan forradalmi kalandba vigyék bele őket, amely nem érhet el semmiféle eredményt. 1921-22-ben mind a „balos”, mind a „jobbos” irányzat vezetői támogatást kerestek Moszkvában a KI-nál.

1923-ben a növekvő infláció talaján egész Németországban elszaporodtak a sztrájkok, felkelések³⁴. Ezekben többszázezren vettek részt. E harcok kapcsán a KPD-ben éles viták lángoltak fel. A jobboldali irányzat hangadói, elsősorban Heinrich Brandler, a KPD elnöke, azt a véleményt fogalmazták meg, hogy állami és helyi szinteken munkáskormányokat kell alakítani. Ennek kapcsán úgy ítélték, hogy a baloldali szociáldemokratákat kell támogatniuk a szászországi és a türin-

²⁹ Az Ausztria Kommunista Pártja (KPÖ) megalakulásáról lásd Évkönyv 1978.

³⁰ Radek életútját lásd Évkönyv 1985.

³¹ Maszlov 1891-ben Ukrajnában született, matematikát és zenét tanult. Noha ígéretes koncert zongorista volt és az egyetemen is jól indult matematikusként, mindezt felborította és a kommunista mozgalomban kezdett dolgozni. 1920. novemberében Maszlovot már beválasztották a KPD Központi Bizottságába. 1921-től Ruth-al együtt ők vezették a KPD Berlin-Brandenburg-i helyi szervezését. 1921-től Maszlov a KPD központi lapja, a Rote Fahne külügyi rovatának szerkesztője lett. Hamarosan kiderült, hogy a Ruth Fischer és Maszlov körül tömörülők a KPD-n belül a baloldali ellenzék csoportjává lettek.

³² Trockij életútját lásd Évkönyv 2004.

³³ Brandler életútját lásd Évkönyv 1981., August Thalheimerét 1984.

³⁴ Az 1923. évi harcokról lásd Évkönyv 1998.

giai tartományi kormány esetében. Ezt az álláspontot Ruth Fischer és Maszlov élesen támadta. Ők úgy ítélték, hogy Németország egészében megérett a forradalomra, éppen ezért élesen bírálták Brandlert és a KPD vezetőit „reformista passzivitásuk” miatt.

A KPD 1923. október 10. és 16. között maga is csatlakozott a szászországi és tübingiai baloldali szociáldemokraták vezette kormányokhoz. Ám 1923. augusztusában az SZKP vezetői olyan helyzetértékelést és döntést hoztak, hogy Németországban forradalomra számíthatnak. Ennek időpontját november 9-re tűzték ki. Ekkor Friedrich Ebert³⁵ köztársasági elnök döntése alapján katonaságot vettek be a szászországi és a tübingiai kormányok megdöntésére, és három napos ultimátumot adtak a fegyveresek számára a fegyverletételre. Ezt az ultimátumot azonban figyelmen kívül hagyták. Október 21-én a hadsereg átlépte Szászország határait. A KPD-nek elő kellett állnia a felkelésre vonatkozó tervével. Ugyancsak október 21-ére Chemnitzbe összehívták a munkástanácsstagok kongresszusát. Ennek a kongresszusnak lett volna a feladata, hogy kiadja a kiáltványt az általános sztrájk és egyúttal a németországi forradalom megindítására. Minthogy azonban ezt a német baloldali szociáldemokraták nem támogatták, Brandler is visszavonta a felkelésre szólító felhívást. Brandlernek ez a visszalépése későn érte el a hamburgiakat, ahol a felkelésre valóban sor került - ámde ez elszigetelődött és elbukott.

Pár hónapra rá a KPD-t ugyanúgy betiltották, mint a náci pártot a müncheni sör-puccs után. Ezt a betiltást csak 1924. márciusában vonták vissza.

Ruth Fischer a német kommunisták vezére

A német forradalom elmaradása sokként érte a nemzetközi kommunista mozgalmat. A KI vezetői elmarasztalták a KPD vezetőit. A KPD soraiban a párttagság zöme is balra fordult: elítélték Brandlernek és a KPD vezetőinek „árulását” és opportunizmusát. Ugyanekkor Moszkvában Sztálin vette át a KI igazi vezetését, míg Ruth Fischer szövetségesének, Zinovjevnek³⁶ a befolyása erősen visszaesett.

1924. áprilisában a KPD megtartotta kilencedik pártkongresszusát Majna-Frankfurtban. Heves összeütközések után a baloldaliak döntő befolyásra tettek szert. Az új vezetőséget Ruth Fischer és Maszlov irányították. A vezetőségnek még tagja lett Ernst Thälmann és Arthur Rosenberg, a később jól ismert történész. A radikális jogász, Karl Korsch³⁷ a *Die Internationale* című pártorgánumnak, a KPD elméleti folyóiratának lett a szerkesztője. Mindannyian ekkor Fischernek és Maszlovnak támogatói voltak. Végül is Ruth Fischert választották meg a KPD elnökének és Maszlov társelnök lett.

³⁵ Ebert életútját lásd Évkönyv 1999.

³⁶ Zinovjev életútját lásd Évkönyv 1983.

³⁷ Karl Korschról az Évkönyv eddig sajnos nem írt – magyarul róla lásd bővebben Justus Pál: A szocializmus útja. Budapest, 1945.

1924. egészében Németországban a politikai helyzet stabilizálódott. Ezt jelezte az 1924. május 4-i parlamenti választás is. A KPD a választáson negyedik helyet ért el és 3,7 millió ember szavazott rá. Ez a leadott szavazatok 12,6 százalékat tette ki és hatvanként képviselőt juttathattak be a parlamentbe, köztük volt Ruth Fischer is.

Első parlamenti felszólalásában a parlamentet „sötét színjátéknak” minősítette. Néhány hónappal később pedig a parlamenti képviselőket „a nehézipar bábfiguráinak” nevezte. A KPD élesen elutasította a jórészt Németország megsegítésére szánt Dawes Tervet és a segínyt,³⁸ amelynek a német jóvátétel csökkentését s a német gazdaság fellendítését kellett szolgálnia. A KPD e kérdésben magatartásával élesen ütközött a német általános közvéleménnyel. Ennek következtében a következő, 1924. decemberi parlamenti választáson a KPD befolyása visszaesett: a reá szavazók száma 2,7 millióra (8,9%) – a párt parlamenti képviselőinek száma 45-re csökkent. Ruth Fischer megtartotta mandátumát.

A Szovjetunió elszigetelődött és a Szovjetunióon belül Sztálin teljhatalma erősödött meg. Ő lett annak a jelszónak és ideológiának a fő hirdetője, hogy „egy országban is megteremthető a szocializmus”. Ugyanakkor a KI elnöke, Zinovjev, Ruth Fischer támogatója, a KI V. kongresszusán (1924) hirdette meg a kommunista pártok „bolsevizálásának” jelszavát és gyakorlatát.³⁹ Az irányelvekben leszögezték, hogy minden egyes kommunista pártnak centralizáltnak kell lennie, amelyekben nem működhetnek különféle külön csoportosulások és frakciók. Ruth Fischer szintén a monolit pártmodell mellett szólalt fel, egyúttal az orosz példát minősítette irányadónak. A KPD delegációja elfogadta a kongresszus határozatait, beleértve azt a hírhedt tételt, miszerint a „fasizmus és a szociáldemokrácia ugyanannak a kapitalizmusnak jobb- és balkeze”.

Mindazonáltal Ruth Fischer csakhamar felismerte, hogy valamit finomítania kell. 1925. februárjában a KPD vezetősége elbocsátotta Korsch-t a *Die Internationale* szerkesztői posztjáról. 1925. májusában a KPD vezetősége nyílt levélben fordult az SPD-hez, amelyben egyfajta együttműködés lehetőségét kínálta fel. 1925. júliusában a KPD X. kongresszusának kellett volna jóváhagynia ezt az irányzék-átállítást, amelynek révén a KPD eltért volna a KI ultrabalos stratégiájától. Moszkvában azonban Ruth Fischer és a KPD vezetőségének politikáját növekvő szkepticizmussal ítélték meg. Úgy ítélték meg, hogy Fischer és Maszlov a párt irányvonalának alakulását már nem tudják befolyásuk alatt tartani. Számukra ezt bizonyította az is, hogy Dmitrij Manuilszkij,⁴⁰ aki a KI küldötteként vett részt a kongresszuson, fiaszóval járt és a kongresszusi küldöttek kifütyülték, és olyan kiáltások hangzottak el, hogy „menj vissza Moszkvába”. Ez az afér döntő szerepet játszott a KI VB-jének 2005. augusztus 12-i ülésén, amelyen

³⁸ A Dawes Tervről magyarul is nagy történeti irodalom született.

³⁹ A KI irányvonaláról, a pártok bolsevizálásáról hatalmas irodalom született. Lásd erről Pierre Broué nagy KI-történetét (Broué életútját lásd Évkönyv 2006?) valamint magyarul Székely Gábor könyvét.

⁴⁰ Manuilszkij életútját lásd Évkönyv 1983.

a német helyzetet, pontosabban a KPD politikáját vitatták meg. Fischernek és Maszlovnak megmondták, hogy a KPD vezetőségébe olyan hithű proletár vezetőket kell bekapcsolni, mint Ernst Thälmann, aki Sztálin megingathatatlan híve volt. Thälmannra úgy tekintettek, hogy ő teremtheti meg a kapcsolatot a KPD és a német proletár tömegek között. A KI VB-je 1925. szeptemberében a fentieknek megfelelő határozatot hozott és nyílt levelet bocsátott közre. A nyílt levélben leszögezték, hogy nem a KPD baloldali politikája mondott csődöt, hanem a KPD egyes vezetői, ez alatt nyilvánvalóan Ruth Fischer és Maszlov volt értendő. A nyílt levelet a KPD valamennyi Moszkvában jelenlévő küldötte a pártfegyelem jegyében aláírta. Közéjük tartozott Ruth Fischer is, aki később ugyanerről azt írta, hogy „kénytelen voltam aláírni saját halálos ítéletemet és bűneimet nyíltan kellett megvallanom.”⁴¹ Később Fischer ugyanerről azt írta: „A nyílt levelet alá kellett írnom, hogy ennek révén őrizzem meg az SZKP Politikai Bizottságának egységét”.⁴² A KPD rendkívüli konferenciáját 1925. október 31-én és november 1-én tartották meg, amelyen szembenézte az új helyzettel: Fischert és Maszlovot kizárták a pártvezetőségből.

Ahogy Thälmann a KPD teljhatalmú vezetője lett, ez egyúttal azt is jelentette, hogy Sztálin döntött a német kérdésekben, és a KI éléről leváltotta Zinovjevét. A KPD-n belül a vezetésből kihullottak az értelmiségiek és tiszta proletár származásúak kerültek be. Ekkoriban Ruth Fischer még Moszkvában tartózkodott. Sztálin nem-hivatalos levelének értelmében Fischer nem hagyhatta el a Szovjetunió területét és a KI központjában és szállodájában, a Lux Hotelben kellett várakoznia. A KI VB következő, VI. teljes ülése megerősítette, hogy a KPD új vezetősége biztosítékul szolgál a helyes irányvonal követésére, és Fischert és Maszlovot úgy írták le, mint az antikommunizmus tipikus képviselőit. Fischer⁴³ csak nehéz küzdelemben kapta vissza útlevelét és térhetett vissza Németországba. Hazatérte után csak tudomásul vehette, hogy 1926. augusztus 19-én őt és Maszlovot kizárták a KPD-ből.

Mario Kessler

⁴¹ Ruth Fischer: *Stalin and German Communism* (Cambridge, Mass., 1948. 451.old.

⁴² Fischer: *Autobiographical Notes*, 460. old.

⁴³ Mario Kessler Ruth Fischer-életútjának további részeit a 2013-as kötetben közöljük.

Huysmans, Camille (1871-1968)

II.

Georges Haupt⁴⁴: Camille Huysmans, a II. Internacionálé titkára

(Rövidítve)

Miként lehet leszűkíteni ily kis terjedelemben ilyen nagy témát, amely oly fontos és oly nagy volt Camille Huysmans életében? 1905. januárjától tizenhét éven át a II. Internacionálé titkára volt. És micsoda körülmények között! Annak a szervezetnek, amely oly brutálisan tört szét 1914. augusztusában.⁴⁵ A szocialista internacionálé története, amelynek története alapvető fontosságú mai korszakunk számára, elválaszthatatlan az Internacionálé nemzetközi titkára, Camille Huysmans személyétől. Aki ismeri a II. Internacionálé historiográfiáját, annak lehet, hogy ez a kijelentés túlzásnak tűnik. Ez azért van, mert többnyire ezek a munkák csak kisebb utalásokra szorítkoztak Huysmansra. Ezzel szemben e korszak sajtójában és a levelezések hagyatékában, valamint a kortársak emlékezetében és tudatában Huysmans személyét azonosították az Internacionáléval. Miként lehet magyarázni ezt a paradoxont? Vajon ez a történetírók hibája, félreértése vagy az információ hiánya? Ehelyütt kísérletet teszünk egy olyan közlésre, amely egyúttal a helyesbítések kezdetét jelentheti. Huysmans tisztségének természete és az a mód, ahogy tisztségét betöltötte az Internacionálé konferenciáin, munkájának hatalmas íve és sokfélesége, mindennek a feldolgozása elbátortalaníthatja a történészt. 1937-ben Albert van Laar tett javaslatot ennek a munkának a megírására, aki számot vetett mindezzel a nehézséggel. Van Laar-nak meg volt az az előnye, hogy bejuthatott Huysmans archívumába, amelyet megőrzött és magángyűjteménnyé vált. A történészeknek fájdalmas sérelme, hogy nem jutottak hozzá e forrásokhoz, és nem élvezhették Huysmans liberalizmusát. Az archívum természetesen érintette az I. világháború éveinek történetét, és ez hozzájárult ahhoz, hogy Huysmans többször visszautasítson történészeket, maximális diszkrécióval kezelje a megőrzött anyagot. Az archívum valóban mind az oktatás és a tudás számára rendkívül fontos forrásanyagokat tartalmaz, amely egyúttal különböző korokat illetően valóban robbanó erejű. Az anyagok lehetővé tesznek bizonyos javításokat az I. világháború korszakát illetően, mind Huysmans személyének, mind más vezetők megítélésének javára is. Más esetekben viszont más vezetők kevésbé előnyösen kerülnek ki az értékelésekből. Lojalitás és diszkréció: íme ez a téma és a személy

⁴⁴ Huysmans életútjának első részét az Évkönyv 2010. évi kötetében közzétük. Georges Haupt életútját lásd Évkönyv 1998.

⁴⁵ Természetesen az I. világháború kirobbanásának idejére és a II. Internacionálé szétesésére utal.

jellemzője. Ez jellemezte Huysmans erős személyiségét, aki ahhoz, hogy betöltse funkcióját, kész volt arra, hogy árnyékban maradjon, és elkerülte a publicitást, hogy betölthesse a szürke eminenciás szerepét. Miként Harry Quelch⁴⁶ 1907-ben megfogalmazta: „Senki sem érdemel nagyobb elismerést, mint a mi titkárnk, Camille Huysmans, aki kompetenciájának, fáradhatatlan energiájának, gondos skrupulózitásának és alázatának köszönhetően biztosította a mi nemzetközi szervezetünknek a hatékonyságát”. Még sok hasonló tanúvallomást lehetne felsorolni. Ám mindezek elsősorban egy dolgot hangsúlyoznak: Huysmans hatékonyságát. Ám tevékenysége ennél bonyolultabb volt és gazdagabb is. Ez a bonyolultság rákényszeríti ennek a munkának szerzőjét arra, hogy azt is megvizsgálja: milyen is volt Huysmansnak, mint a II. Internacionálé titkárának a stílusa. Milyen módon oldotta meg azokat a feladatokat, amelyekkel szembekerült, amikor ráadásul figyelembe kellett hogy vegye mind az Internacionálé struktúráját, mind pedig az egész nemzetközi szocialista mozgalom helyzetét a megfelelő korszakban. Az Internacionálé pedig tudvalevőleg különböző nemzeti pártokból és szervezetekből állt össze, amelyeket közös eszmény és közös cél fogott össze. Szervezetileg nehezen született meg az új testület. Ez 1900-ban történt, amikor megszületett a Bureau Socialiste International (Nemzetközi Szocialista Iroda). Ez azonban még nem jelentette a szocialista Internacionálé igazi újjászületését. Az esetleges kapcsolatteremtések korszaka már a múlté. Az egyedüli állandó szervezeti mag a Végrehajtó Bizottság lett, amelynek tagjai a belga pártból kerültek ki, de amely VB pontos feladatkörét pontosan nem tisztázták, nem jelölték meg, és amelynek munkája így nagyon esetleges volt. Az NSZI sokféle ellentét és vita tárgya és központja volt. Így a nagy pártok küldöttei, a franciák, angolok, németek, abban sem tudtak megállapodni, hogy az Irodának melyek legyenek a munkafeladatai, mi legyen a hatásköre. Így az a határozat, amely rögzítette, hogy egy állandó testületet, a VB-t kell létrehozni, az elsősorban a kis pártoknak, az akkor még gyenge pártoknak a kezdeményezésére született meg. A legerősebb párt, a német párt, állandóan érzékeltette, hogy ezen a ponton fenntartásai vannak.

Így csak kompromisszumos álláspont válhatott eredményessé. Ezt legjobban Fritz Adler⁴⁷ fogalmazta meg: „Az új Internacionálé nem egyszerűen önmagáért született meg, befolyásának határai nem terjednek túl azon, amit az egyes nemzeti pártok tudtak adni az NSZI-nek, illetőleg az Internacionálénak.” Így az NSZI-ben is ütköztek a nagy szellemi irányzatok, miként magában az Internacionáléban, ez érintette a marxizmus elfogadásának kérdését, a francia és a német párt közötti különbségeket, valamint a nagy és a kis pártok közötti olykori súrlódásokat. Az Internacionálé titkárságának az egység kialakítására kellett törekednie. Minden jóindulata ellene az első titkárnak, Victor Serge-nek nem sikerült leküzdenie a sokféle akadályt. Így az NSZI csak „postaszekrény” maradt, mert hiányzott éléről egy olyan személyiség, aki olyan magnetikus volna és annyira ismerte volna

⁴⁶ Quelch életútját lásd Évkönyv 1983.

⁴⁷ Friedrich Adler életútját lásd Évkönyv 1979.

az egész nemzetközi munkásmozgalom, egész Európa és az egész világ helyzetét, mint amilyen Camille Huysmans volt.

Ez utóbbit az Internacionálé akkori elnöke, Emile Vandervelde⁴⁸ is felismerte és hangsúlyozta. Huysmans titkárrá jelölését az NSZI VB-je javasolta, amit a Belga Munkáspárt (POB) elnöksége is ratifikált. Huysmansra hárult az a feladat, hogy a belga párt tagjaiból kiválassza munkatársait, és az NSZI-t kimozdítsa a holtpontról. Huysmans e tekintetben nagy diszkrécióval járt el, amely megfelelt a feladat nagyságának. Fiatalsága ellenére – Huysmans akkor még csak 34 éves volt – nem hagyta magát megfélemlíteni azoktól a befolyásos küldöttektől, akik ott voltak már az NSZI-ben, így az NSZI-ben benne volt Bebel, Plehanov, Vaillant, Jaurès, Kautsky, Rosa Luxemburg⁴⁹ és Lenin. Hangsúlyozandó, hogy Huysmans-t senki nem tekintette egyszerű végrehajtó tisztviselőnek; vállalta a kezdeményezéseket és az ezzel járó felelősséget is. Attól a pillanattól kezdve, hogy átvette a titkárság irányítását, törekedett a koordináció megteremtésére és az állandó kapcsolatok biztosítására. Igyekezett tisztázni saját hatáskörét, hogy az NSZI betölthesse a feladatkört, amelyre tulajdonképpen megteremtették. Ezt jelezte az, amikor elfogadták az Internacionálé 1907. évi stuttgarti kongresszusán⁵⁰ az Internacionálé és az NSZI munkáját érintő új szervezeti szabályzatot. Ettől az időponttól kezdve az NSZI befolyása és szerepe az Internacionálé életében egyre erősödött. Így az amerikai szocialista Morris Hillquit⁵¹ 1909-ben megállapította: „Az Internacionálé kezdeti kísérleti időszaka után érkezett az NSZI-be, hogy valóra váltsa azt a ritka ígéretet, hogy gyakorlati eredményeket érjen el a szocialista mozgalom számára. Az utóbbi években az NSZI nem alkalmazkodott rövid időn belül ezekhez a követelményekhez, ám jelenleg már hasznos és fontos eszköz az egész nemzetközi munkásmozgalom számára.”

Huysmansnak, hogy elérje céljait, nagyon ügyesen kellett manővereznie, hogy alkalmanként leküzdje az ellenállást, avagy a lebecsülő erőket. Ebben a vonatkozásban néhány sort lehet idézni bizonyításul Karl Kautsky 1909. tavaszi leveléből. Ez ahhoz az epizódhoz kapcsolódott, amikor ellentét támadt Hyndman⁵² és a Social Democratic Federation⁵³ (SDF – Szociáldemokrata Föderáció) illetőleg egyik szövője, Theodor Rothstein⁵⁴ között: „Én azt hiszem, hogy e kérdésben nem kell az Irodához fordulni... Semmi okunk elismerni az Irodát legfőbb nemzetközi bírói szervként ... Huysmans természetesen nem Marx, és az NSZI

⁴⁸ Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991.

⁴⁹ Bebel életútját lásd Évkönyv 1990, Plehanovét 1981, Vaillant-ét 1990, Jaurès-ét 1984, Kautsky-ét 1979, R. Luxemburgét 1998.

⁵⁰ A stuttgarti kongresszusról lásd: A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. 1889-1912. Budapest, Kossuth Kiadó, 1989, valamint Évkönyv 1982. és 2007.

⁵¹ M. Hillquit életútját lásd Évkönyv 1994.

⁵² Hyndman életútját lásd Évkönyv 1992.

⁵³ Az SDF kialakulásáról lásd Évkönyv 1981-1985.

⁵⁴ Rothstein életútját lásd Évkönyv 1997. Megjegyzendő, Rothstein ekkoriban már állandó szemleírója volt a Die neue Zeit-nek, méghozzá ő írta a beszámolókat az angol munkásmozgalom helyzetéről és kritikusan írt Hyndman nacionalizmusáról, ami 1909-ben már megmutatkozott (J.J.)

tagjainak véleményét képviseli?... És mit tesz majd az Iroda? Elvi döntést hoz? Ez az Iroda kompetenciájának sikere lenne és ez igen veszélyes precedens lenne ... Semmi bizodalom nincs az NSZI-ben”⁵⁵. Az ortodox Kautsky erősen tartott a reformisták túlsúlyától az NSZI-ben. A német reformisták azzal vádolták Huysmans-t, hogy a franciák érdekében jár el. Ugyanakkor egyes francia szocialisták, mint például Lafargue,⁵⁶ a németek esetében az SFIO⁵⁷ 1911. évi Saint Quentin-i kongresszusán már kifejezetten pángermanizmusról beszélt a flamand kérdésben⁵⁸. Rosa Luxemburg a maga részéről hosszú éveken át volt az ellenfele és sokszor felszólalt ellene. Egy 1917-ben, már a börtönből írt levelében olvashatjuk Camille Huysmansról: Fiatal, nagy termetű ember volt, barna hajjal és tipikusan flamand arccal... Tíz éven át az NSZI minden ülésén részt vettem, és ezen időszak alatt gyűlöltük egymást (olyan mértékben, amennyire az én galambszívem ezt egyáltalán lehetővé tette). Miért? Ezt nehéz megválaszolni. Azt hiszem, nem tudta elviselni a politikus nőket, és impertinens arca az idegeimre ment”.⁵⁹

A nehézségek és a különböző alkalmakkor megmutatkozó ellenállás azonban Huysmans-t nem kedvetlenítette el, nem fékezte le energiáit, sőt éppen ellenkezőleg: „Én természetűtől fogva harcos vagyok – részben hagyományoknál fogva – és részben foglalkozásomból eredően” erősítette meg némi keserű malíciával. Ügyes taktikusként minden feladatát mg tudta oldani, amivel az adott helyzet szembeállította. Három ilyen nagy feladata volt: 1/ Végrehajtani és felügyelni az Internacionálé 1904. évi amszterdami kongresszusának⁶⁰ határozatát az egyes országok szocialista pártjai egységének megteremtéséről. Ez a határozat a 19. század végének szelleméből következett, de az igény a 20. század elején erre megnőtt, és valóban meggyorsította a szocialista pártok egyesülését. Huysmansnak szembe kellett nézni ezzel kapcsolatban olyan problémákkal is, hogy adott esetben már egyesült pártokban is jelentkezhetek centrifugális törekvések. Ez hatalmas feladat volt a maga összetettségét tekintve. Ráadásul igen kevés eszköz állt Huysmans rendelkezésére. 1912-ben, amikor már napirendre került, hogy az Internacionálé következő évi kongresszusát Bécsben kell megtartani, Huysmans levelet írt Vaillant-nak, amelyben tiszta képet vázolt a pillanatnyi helyzetről: „Nem tudunk összeülni Bécsben az ellenséges környezet közepette, amely a csehek és a németek között alakult ki”⁶¹ ... Ehhez hozzátette, hogy hasonló prob-

⁵⁵ A levél eredetije a moszkvai volt Marx-Engels Intézet birtokában, archívumában található. A levél szövegét a Lenin v borbeza mezsdunarodnűj internacional c. könyv alapján idézem (Moszkva 1970. 159-160. old.)

⁵⁶ Lafargue életútját lásd Évkönyv 1992.

⁵⁷ A francia szocialista párt neve: Section Francaise de l’International Cuvrier) A párt 1905. évi megalakulásáról lásd Évkönyv 1980.

⁵⁸ A levelet bővebben idézi Georges Haupt a Le Congrès manqué ... c. könyvében Paris, 1965. 61. old.

⁵⁹ Rosa Luxemburg uneröffentliche Briefe, Das Tagebuch. Berlin 1924. 147-149. old.

⁶⁰ A II. Internacionálé 1904. évi kongresszusáról lásd: A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei, 1889-1912. Budapest, Kossuth Kiadó, 1989. valamint Évkönyv 1969. és 2004.

⁶¹ Erről lásd Victor Adler leveleit Bebelhez az Évkönyv 2011. évi kötetében.

lémák mutatkoznak a lengyel szocialistáknál, az oroszoknál, a bolgároknál⁶² stb., és ezután keserűen jegyezte meg, hogy a bécsi kongresszus a Szocialista Internacionálé megosztottságának kongresszusa lesz.⁶³ Avégett, hogy elősegítse a pártok egyesülését és megfékezze, elhárítsa a szakadásokat, felajánlotta körlevélben a közvetítő jó-szolgálatokat. Az NSZI olyan helyzet elé került, hogy a megfelelő felhatalmazások nélkül kellett szembenéznie ezekkel az ellentétekkel, és az ideológiai elvárásokkal. Közvetítőként Huysmans ismét tanúbizonyságát adta hatékonyságának: mind diplomáciai érzékének, mind pedig annak, hogy helyesbítéseket tudott elérni. Ennek legjobb példája az orosz szociáldemokrácia esete, amely az egész Internacionálé érdeklődését kiváltotta és fenntartotta. A fő ellenfél Lenin volt, aki keményen ellenállt minden olyan törekvésnek, hogy beleszóljanak pártja belügyeibe, ugyanakkor elismerte, hogy Huysmans levelei objektívek és jóindulatúak voltak.⁶⁴

Forrás: Georges Haupt: Camille Huysmans, secrétaire de la II. Internationale, Antwerpen, 1971. 25-31. old.

Kollontaj, Alexandra Mihajlovna (1872–1952)

II. rész

A svájci egyetemi évek (1898-1903)

1898. augusztus 13-án érkezett Zürichbe, ahol azonnal beiratkozott az egyetem közgazdasági és statisztikai fakultására. Ugyanitt nagy figyelemmel olvasta Akszelrod⁶⁵ és Lenin írásait, személyesen is megismerkedett Plehanovval,⁶⁶ aki meg is hívta magához, hogy z újonnan érkezettet meghallgassa az oroszországi helyzetről. A személyes találkozó nyomán Kollontaj tisztán láthatta azt is, hogy Plehanov és Lenin között milyen eltérések mutatkoztak, mivel ezekről maga

⁶² Mindhárom helyen az egyes országokban, illetve a lengyel területen két szocialista párt élt, kifejezetten rossz viszonyban egymással.

⁶³ Én egy olyan levelet idézek, melyet Huysmans küldött meg nekem 1964-ben.

⁶⁴ Lenin és Huysmans levelezését Haupt külön könyvben publikálta. Ennek ismertetésére még visszatérünk, miként Huysmans élete és tevékenysége további bemutatására is, hiszen csak 1912-ig jutottunk el. J.J.)

⁶⁵ Akszelrod életútját lásd Évkönyv 2000.

⁶⁶ Plehanov életútját lásd Évkönyv 1981.

Plehanov nyilatkozott, amikor Kollontáj arról beszélt, hogy mindkettőjüknek nagy hatása van a fiatal forradalmi értelmiségre.

Kollontáj már ekkoriban a forradalmi megoldásokkal rokonszenvezett s többször szembekerült svájci professzorával Hercknerrel, aki az angol és német munkásmozgalomra hivatkozott s a reformizmus lehetőségeit ecsetelte. Herckner fiatal tanítványa jobb meggyőzése érdekében ajánlott, hogy utazzon Angliába, s keresse fel a Webb-házaspárt,⁶⁷ ott majd első kézből jobb érvekkel és reális tényekkel kell megismerkednie. Kollontáj, aki különben is kíváncsi volt Angliára, a javaslatnak engedett, meg is fordult a Webb-házaspárnál, de a beszélgetésnek nem maradt tartós hatása. Kollontáj ekkor már tiszta szívéből fellázadt a reformisták, a még inkább Bernstein⁶⁸ és a revizionisták ellen. Még ugyanezen évben, amikor a nyári szabadságidőben visszatért Pétervárra, vitába bocsátkozott Sztruževával⁶⁹ és az orosz revizionistákkal.

Tanévnyitásra azonban visszatért Zürichbe. S itt találkozott Rosa Luxemburggal.⁷⁰ Ez a találkozás sokkal mélyebb nyomokat hagyott benne. Luxemburg iránt nagy odaadást érzett, már csak bátor forradalmi írásai, a revizionisták ellen vívott támadó küzdelmei miatt is. Ő maga szintén még ez évben tollat fogott, s minthogy a közgazdasági tanulmányok mellett már ekkor is szenvedélyes érdeklődéssel fordult a pedagógia felé, nagyobb tanulmányban népszerűsítette Dobroljubov⁷¹ erre vonatkozó nézeteit. E tanulmánya nyomdafestéket is látott, első írásaként jelent meg az akkor népszerű *Образованье* („Művelődés”) című folyóiratban (1898). Ugyanakkor, Zürichben látott hozzá egy másik nagyobb szabású munkának is, Finnország helyzetéről és történetéről (ugyanakkor, amikor Luxemburg egyetemi disszertációs munkáját Lengyelország gazdaságtörténetéről készítette el). Kollontájt személyes élmények és tapasztalatok fűzték Finnországhoz is, emlékezett az ottani földnélküli bér munkások életére. Három évig gyűjtötte az anyagot, míg a könyvecske 1903-ban „A finn munkások élete” címmel megjelent. Az írás egyik első marxista munka volt, amely a finn munkások helyzetének bemutatása mellett, a felkutatható statisztikai anyagok segítségével arra is igényt tartott, hogy a tőkés fejlődés általános tendenciáit, a kisüzemek, a kisparaszti gazdaságok tönkremenetelét, a tőke és birtokkoncentrációt is vázolja. Az irodalmi próbálkozások után Kollontáj így a nyilvánosság előtt történetíróként és közgazdászként is bemutatkozott. S ekkor jelentek meg első írásai a Kautsky⁷² szerkesztette *Die Neue Zeiten*⁷³ is, amelyeket sokszor még Ellen Malir névvel jegyezt.

1903-ban Alekszandrának vissza kellett térnie Pétervárra; ekkor temették el apját, akit nagyon szeretett, elvesztése után szülőházát is üresnek találta. Egy-

⁶⁷ Sidney Webb életútját lásd Évkönyv 1984, Beatrice-ét 2003.

⁶⁸ Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

⁶⁹ Sztružev életútját lásd Évkönyv 2004.

⁷⁰ Rosa Luxemburg életútját lásd Évkönyv 1998.

⁷¹ Dobroljubov életútját lásd Évkönyv 1986.

⁷² Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

⁷³ A *Die Neue Zeiten*ről, megindulásáról lásd Évkönyv 1983.

előre Pétervárott maradt, felszólalt a diákok gyűlésein, és energikusan vitatkozott, a kollektivista világnézet igazságát hirdette az ekkor a diákok között tért hódító individualizmus, a nietzschei gondolatokkal, felfogással szemben. Részt vett és figyelte a munkásmozgalom eseményeit is. Az orosz szociáldemokrata mozgalom első küzdelmében egyelőre Plehanovval – akinek személyes varázsa Alekszandra saját bevallása szerint is még hosszú ideig nagy hatást gyakorolt rá – és a mensevikkkel haladt együtt, de sok bolsevikhoz is baráti szálak fűzték, a forradalmi felfogás iránt is fogékony maradt – amikor Oroszországra ráköszöntek a forradalom évei.

A forradalom éveiben

Alekszandra már a forradalom előtti időszakban kapcsolatot talált a bolsevikokhoz, és a munkás esti iskolákon a bolsevikok megbízásából tanított földrajzot, ennek során természetesen beszélgetéseket is folytatott tanítványjaival.

1905. január 9-én ő is ott volt a Téli Palota előtt gyülekező tömegben, amikor a felvonulók kényeret és szabadságot kértek a cártól, amire sortűz, több mint ezer halott és ötezer sebesült volt a cári rendszer válasza. E „Véres Vasárnap”-ról később így írt: „a tüntetőkkel a Téli Palota elé vonultam és a fegyvertelen munkásnéppel való kegyetlen leszámolás örökre bevésődött emlékezetembe. A szokatlanul erős januári nap, a reménykedő, várakozó arcok... a végzetes jeladás a köröskörül sorakozó csapatoknak... a vértócsák a fehér havon, a korbácsok... Halottak... sebesültek... az agyonlőtt gyerekek.”

A véres leszámolás azonban csak a forradalmasodás tüzét szította fel. Kollontáj ott volt a szervezkedők között, pénzt gyűjtött a pártkasszának, előadásokat tartott, szervezeti kapcsolatokat létesített, szemináriumokra járt, új párttagokat szerzett a mozgalomnak. S közben az írásra is jutott ideje.

Lenin már 1904-ben, amikor a *Vperjod* újság munkatársainak listáját állította össze, megemlítette róla, hogy őt is be kell vonni a szerzők sorába, mint aki a finnországi helyzet tekintetében igen járatos. Sok szempontból Kollontáj már ekkor összekötővé vált az orosz és a cári Oroszország keretébe tartozó, de mégis bizonyos önállóságot élvező finn munkásmozgalom között. A sokoldalú kapcsolatok, ismeretek érlelődtek könyvvé benne, mikor 1906-ban megjelent második írása „Finnország és szocializmus” címmel.

Ebben a művében nagy gonddal és haraggal világította meg, hogy a cári rendszer milyen úton-módon nyomja el a finn népet, s ezzel az elnyomással szemben követelte az orosz és finn munkások, szociáldemokraták összefogását. Az önálló könyvalakban megjelent 80 oldalas kis munka tulajdonképpen azokat a cikkeket tartalmazta, amelyek korábban e témakörben a *Zarja* és a *Neue Zeit* hasábjain 1903–1905-ben megjelentek. A korábbi cikkekben Kollontáj aprólékos gondos képet fest a finn társadalmi valóságról, az osztályviszonyokról, a munkásosztály létszámáról, az első szakszervezetek kialakulásáról, a szocialista párt megterem-

téséről, kongresszusairól, követeléseiről – valamint arról, hogy ezeknél az első lépéseknél milyen sokféle nehézséggel kellett megküzdeniük. 1905-ben megjelent *Neue Zeit* tanulmányában – amelynél már Kautsky kereste meg őt, hogy a II. Internacionálé finn „szakértőjeként” véleményt mondjon – részletes leírást ad az 1905-ös forradalom finnországi történetéről, a munkás és polgári demokratikus csoportosulások alkalmankénti együttműködéséről és belső ellentéteiről, a szervezett munkásság erőfeszítéseiről.

Ezekben a forradalmas hónapokban, 1905-ben találkozott először Leninnel is. Meghallgatta előadását, miután az emigrációból visszatért, s ez az előadás nyomában nagy hatást gyakorolt rá. Később a forradalom bukása után vitt el levelet Leninhez, amikor e személyes kapcsolatok már jobban elmélyülhettek.

Az 1905-ös orosz forradalom évében jelent meg Pétervárott hitvallásnak beillő kiskönyve, „K klasszovoj borbe”(Az osztályharchoz) címmel, amelyben a nemzetközi munkásmozgalmat ekkor foglalkoztató kérdésekben szögezte le álláspontját, s foglalt állást a revizionisták, az opportunizmus ellen. Hivatkozott a II. Internacionálé amszterdami kongresszusának⁷⁴ határozataira, Luxemburg írásaira, Kautskyra is, aki ekkor a német revizionistákkal, és a polgári szociológusokkal, és Guesde-re⁷⁵, aki Jaurès-sel⁷⁶ és a francia reformistákkal vitázott. Az ismertető és ténymegállapító sorok után Kollontáj maga is értékelést adott a német, francia és oroszországi fejlődésről, hosszabban foglalkozott az úgynevezett „etikai szocialista” irányzattal. Úgy vélte, hogy „az etikai szocialisták” a szocialista mozgalom osztályjellegét szorítják háttérbe és kombattáns jellegét tompítják el. Felháborodott a francia blokkpolitika⁷⁷ jelenségein, Millerandnak, az akkor még szocialista vezetőnek a polgári kormányba való belépésén, de olykor az írás érzelmi hőfoka túlzott volt, s a 31 oldalas brosrúában nem tudta az új jelenségeket kellő alaposággal és árnyaltsággal elemezni.

Viszont ugyanebben a kis írásában a különféle reformista tendenciákat számba véve érdekes megállapítást tett, amikor megjegyezte, hogy az egyes csoportosulások egyenként rendszerint mindig egyetlen típusú cselekvés lehetőségét és jelentőségét becsülték túl. Ezek egymással is szembekerültek, lévén, hogy egyesek az állami beavatkozás, mások a községi politika, az autonóm cselekvés, ismét mások a szövetekezeti, vagy a szakszervezeti iskola megváltó voltára esküdtek. Mindezekkel szemben Kollontáj már 1905-ben azt hangsúlyozta: nem is álmodozhatnak arról, hogy a kapitalizmusból békés belenövésre kínálkozik lehetőség a szocializmusba.

Ugyanekkor kezdett fokozottabban foglalkozni a nőkérdéssel is, amely szenvedélyesen érdekelte, tekintettel arra, hogy a cári Oroszországban a nő helyzete még az általános európainál is sokkal rosszabb volt (külön útlevele nem volt, s

⁷⁴ Az 1904. évi kongresszusról lásd Évkönyv 1979, valamint A II. Internacionálé kongresszusai 1889–1912. Budapest, Kossuth Kiadó, 1989.

⁷⁵ Guesde életútját lásd Évkönyv 1995.

⁷⁶ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984; valamint Jemnitz János Jean Jaurès, Akadémia Kiadó, 1970.

⁷⁷ A blokkpolitikáról lásd Évkönyv 1984.

mindenüvé köteles volt férjét követni, törvényesen elő lehetett állítani, mint valami szökevényt, ha ezt megtagadta). Kollontáj nemcsak az elviselhetetlen helyzet ellen lázadt, a kiáltó ellentmondásokat mutatta ki, hanem pozitív programot is igyekezett kidolgozni a nők, anyák és gyermekek részére, újfajta minimális törvényhozási programot – ami mögött mindig felcsillantotta a távolabbi távlatot is; hogy az igazi megoldást majd csak a szocializmus hozza meg.

A forradalmi mozgalom hanyatló szakaszában még Lunacsarszkij⁷⁸, Martov⁷⁹, bolsevikok és mensevikek társaságában vett részt a Rabocsij Jezsegodnyik (Munkás Évkönyv) szervezésében, de a kiadványt az elvaduló ellenforradalom elnémította.

A forradalom másnapján (1906–1908)

A forradalom véres elnyomását követő útkeresés időszakában Kollontáj a mensevik irányzatot követte több fontos kérdésben. Így mindenekelőtt az új dumát még a létrejött keretek között is olyan szervnek tekintette, amelyre támaszkodva fel-lephetnek a cárizmus ellen. A bolsevikok a дума bojkottját hirdették meg, hogy a politikai harcot átütőbbé, forradalmibbá tegyék. Ugyancsak eltért a bolsevikok ítélete s gyakorlata Kollontájétól a szakszervezetek ügyében. Másfelől viszont együtt harcoltak a pártszervezetek feloszlását illetően az illegális szervezkedés megszüntetését pártoló likvidátorok ellen. Kollontáj és a bolsevikok között a nőmunkásmozgalom területén is közös front jött létre, ahol a bolsevikok vele együtt váll-váll mellett küzdöttek a polgári nőmozgalom befolyásának visszaszorításáért. Lépten-nyomon hangoztatták, hogy amennyiben csak politikai, „polgári” jogok kivívására szorítkoznak, akkor ez csupán a vagyonosabb osztályok, rétegek asszonyainak juttat előnyöket, hoz egyes esetekben emancipációt.

1907-ben Pétervárott a bolsevikok közreműködésével szocialista nőklubot állítottak fel, amelyben Alekszandra gyakran felszólalt. Hangsúlyozta, hogy a polgári nőmozgalom nem jut túl a filantrop orvoslásokon, s éppen ezért a tényleges társadalmi problémát nem tudja megoldani. Ezek az ellentétek át meg átszöttek a nőmozgalmat, s Kollontáj arra is vállalkozott, hogy a problémákról hosszabb írásban nyújtson elemzést. A kézirat 1908-ban készült el – megtekintésre Gorkijnak⁸⁰ is megküldte, aki teljesen egyetértett vele –, s 1909. elején jelent meg. Közben azonban 1908. december 10-én megnyitották Pétervárott a városházán azt az első országos nőkongresszust, amelyet oly nagy várakozás előzött meg.

E nőkongresszuson több mint 100 küldött jelent meg. Közöttük szép számban voltak kifejezetten a legfelsőbb körökből származó feministák, a női egyenjogúság orvos, tanár-tudós, ügyvéd és író úttörői. A népes küldöttség sorában megjelent 45 munkásnő, szocialista küldött, közöttük Kollontáj, aki szoros személyi

⁷⁸ Lunacsarszkij életútját lásd Évkönyv 1975/76.

⁷⁹ Martov életútját lásd Évkönyv 2011.

⁸⁰ Gorkij életútját lásd Évkönyv 2005.

kapcsolatban maradt a kongresszuson megjelent bolsevik küldöttekkel. A kongresszuson ő tartott nagyobb hozzászólást a nőmunkások helyzetéről, s megint csak ő fejtette ki – nagy meglepetésre, ugyancsak elsőprő lendülettel és sikerrel –, hogy miben különbözik a szocialisták nőprogramja az egyszerű polgári feministákétól.

A konferencia más vonatkozásban is fordulatot hozott Kollontáj életében. A zaklatás, a rendőri ellenőrzés megsokszorozódott. Később pedig már az egykori szülői házban várta a rendőrség, hogy letartóztassa, de a jóakarató figyelmeztetés előbb jutott el az üldözöthöz. Néhány napig barátainál szállt meg (ezek közül nem egy ajtót mutatott neki, még nővére sem fogadta be, mert férje karrierjét féltette), s végül hamis papírokkal 1908. decemberében, immár politikai emigránsként hagyta el az országot.

Jemnitz János

Martov, Julij Oszipovics (1873–1923)

II. RÉSZ

Martov életútját mozaikdarabokból összeállítandó megvilágító soraimhoz egy bevezető vallomás kívánkozik. Martovot az 1960-as, a korai 1970-es évekkben fedeztem fel magamnak, mint az egyik legvilágosabb, igazságaihoz legkonzekvensebben ragaszkodó, példászerű hőst az orosz munkásmozgalomban. Ez így volt akkor is, amikor a II. Internacionáléval kezdtem foglalkozni, és így volt akkor is, amikor kutatásaim középpontjába az I. világháború korának nemzetközi munkásmozgalma került. Korábbi tanulmányaimból számtalanszor olvashattunk és tanulhattunk a II. Internacionálé nevezetes 1907. évi stuttgarti kongresszusáról, és annak még emlékezetesebb háború ellenes kiegészítő határozatáról, amely szerint, ha egyszer háború mégis kitörne, és azt a munkásmozgalom már nem tudta megakadályozni, akkor a háborút s a háború kiváltotta helyzetet proletárforradalommal kell átalakítani.⁸¹ A kiegészítő határozat szerzőiről annak idején még azt tanultuk, hogy azt ketten terjesztették be: Lenin és Rosa Luxemburg. A valóság az volt (ezt azután a későbbi évtizedekben már helyesen írták és oktatták), hogy hárman voltak a betérjesztők: Lenin, Rosa Luxemburg és Martov. 1912–1913-ban Martov a *Lucs* mensevik orgánus⁸² egyik szerkesztője és szerzője.

E bevezető és személyes jellegű sorok után térnék át arra, hogy Martov miként szerepelt még a II. Internacionálé 1914. előtti hőskorszakában. A hőskorszak ez-

⁸¹ A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei 1889-1912. Budapest, Kossuth Kiadó 1989. Internationaler Sozialisten Kongress zu Stuttgart. 1907. 64-66. l.

⁸² A Lucsról lásd e kötet sajtó fejezetét.

úttal már az 1900-as éveket, vagyis a II. Internacionálé második korszakát érinti, és ebben a tekintetben is csak Martovnak a háború veszélyével kapcsolatos megszólalásait, illetőleg írásait fogom érinteni. A későbbiekben azonban természetesen bővebben szólnék arról, hogy Martovnak mily nagy szerepe volt az 1914. évi világháború kirobbanása után az új internacionalista erők szervezésében és támogatásában.

A következő nyom már 1913-hoz vezet el, August Bebel⁸³ halálához. Bebel halála sokakat megrendített⁸⁴ – orosz vonatkozásban a német munkásmozgalomhoz leginkább kapcsolódó Pavel Akszelrod⁸⁵ ez alkalomból Martovhoz írt levelet. Ebben rögzítette, hogy nem pusztán Bebel halála rendítette meg, hanem egyúttal átlátja, hogy Bebel mekkora úrt hagyott maga után a német munkásmozgalomban. Bebel gondolatmenetének és politikai gyakorlatának megfelelően Akszelrod is úgy vélte, hogy egyszerre kellene vitázni és visszaszorítani a német mozgalomban a revizionistákat, illetőleg a Rosa Luxemburg fémjelezte és vezette radikálisokat.⁸⁶ (Természetesen ezen a ponton idézni kellene, hogy Martov Akszelrod levelére miként reflektált, hiszen ez ügyben nem valószínű, hogy véleményeik teljesen összecsengtek volna. A hiány megoldását azonban ezúttal prolongálnom kell – ez a szerző felelőssége, és egyúttal büntudata.)

A II. Internacionálé utolsó szomorú végjátéka volt a Nemzetközi Szocialista Iroda (NSZI – BSI) 1914. július 31-i ülése, amely természetesen már a háború bekövetkeztének eshetőségeivel kellett, hogy számoljon. Ennek az ülésnek nagy irodalma van – nemzetközi irodalma nagyobb, mint a magyar nyelvű, de azért az utóbbi is számottevő.⁸⁷

Az NSZI 1914. július 31-i említett üléséről Akszelrod azonnal tájékoztatta Martovot. Minthogy ezen az ülésen az egykori „nagyok” értelmezésében is igen nagyok voltak az eltérések, hogy mi is történt és mi hangzott el – Akszelrod is, saját felfogásának megfelelően, úgy értelmezte a történeteket, hogy már sem a franciák, sem mások nem hisznek abban, hogy sikerül összehívni az Internacionálé eredetileg augusztusban Bécsben tartandó kongresszusát.⁸⁸

1914. júliusának végnapjaiban az orosz mensevik áramlat két nagy teoretikus tollforgatója és publicistája, Akszelrod és Martov egyaránt úgy vélték, hogy a háború gyakorlatilag elszabadult. Mindketten a nagyon sokszínű mensevik csoportosuláson belül az internacionalistákhoz tartoztak, Martov még sokkal inkább,

⁸³ Bebel életútját lásd Évkönyv 1990.

⁸⁴ Bebel haláláról lásd Évkönyv 1988, valamint Jemnitz János: A háború veszélye és az II. Internacionálé. 1911-1914. Budapest. Akadémiai Kiadó 1966.

⁸⁵ Akszelrod életútját lásd Évkönyv 2000.

⁸⁶ Pizma P. B. Akszelroda J. O. Martova. Berlin, 1924. 288.

⁸⁷ Erről az ülésről feljegyzéseket és beszámolókat adott Rosa Luxemburg, H. de Man, az ülésen felszólalt Jaurès és Keir Hardy, részletes elemzést írt Georges Haupt, és a magyar nyelvű irodalomban lásd Jemnitz János: A háború veszélye ... id. m.

⁸⁸ A kongresszus valóban elmaradt. Elkészültek referátumai, előkészítésének ugyancsak nagy levelezése született, mindennek leggazdagabb, legjobb összefoglalóját George Haupt írta meg: La Congrès manqué. Paris. 1965.

fiatalabb és harcosabb személyiség is volt. Míg Akszelrod Svájcban élt hosszú ideje (Zürichben), Martov ekkor már Párizsban. Ez is magyarázza rendszeres levélváltásukat. Ugyancsak ez a levélváltás bizonyítja, hogy a sorsfordító napokban Martov még egy cikket kívánt megjelentetni a brit munkáspárt orgánumában, a *Daily Citizen*ben – amelyben háború-ellenes szellemben szólalt volna meg, de a levél tanúsága szerint már kételkedett abban, hogy az angolok valóban leközlík az írását.⁸⁹

Ezzel elérkeztünk Martov életének egy új korszakához – egy nagyon fontos hőskorszakához, hogy mit is gondolt, mit írt, mit tett az első világháború napjaiban – méghozzá úgyszólván a háború első napjaitól. Az Andersen-mesék hasonlatával élve egyike volt azoknak az „ólmkatonáknak”, akik valóban „rendíthetetlenül” internacionalisták maradtak.

Jemnitz János

Ollenhauer, Erich (1901–1963) I.

1901. március 27-én született Magdeburgban. Apja Wilhelm Ollenhauer, anyja Marie Saeger volt. 1915-ben kereskedelmi iskolában folytatott tanulmányokat. 1916-ban a szociáldemokrata munkásifjúsági szervezet tagja lett, 1918-ban pedig belépett az SPD-be. 1919-ben a magdeburgi szociáldemokrata lap, a *Volksstimme* munkatársa lett. 1921-től 1928-ig az SPD ifjúsági folyóiratának az *Arbeiterjugend*nek lett szerkesztője. 1921–1946 a Szocialista Ifjúsági Internacionálé titkára. 1928–1933: a német Szocialista Munkásifjúsági Szervezetnek (SAJ) az elnöke. 1933. április 26-án beválasztották az SPD elnökségébe. 1933. május 6-án menekült át Csehszlovákiába. 1933-tól 1938-ig élt Prágában – ebben az időben a külföldi száműzetésben tevékenykedő SPD elnökség tagja. 1935-ben a hitleri kormányzat megfosztotta német állampolgárságától. 1938-ban Lengyelországon és Dánián át menekült Párizsba. 1940. május/júniusában internálják, júniusban Léon Blom⁹⁰ intervenciójára szabadul, és Franciaország német lerohanásakor a meg nem szállt dél-francia területre menekült. 1940. szeptemberében Spanyolországon át Lisszabonba menekült.

1941–1945-ig londoni emigrációban él. Itt az SPD elnökség tagjaként Hans Vogel egyik legközelebbi munkatársa. 1945. októberben részt vett az SPD Hannover melletti Wennigsenben tartott konferenciáján, és 1946-ban települt vissza Németországba. Ekkor Németország nyugati zónáinak titkárává választották – Ollenhauer, illetve az SPD titkárság székhelye ekkor Hannover volt. 1949–1952-

⁸⁹ Piszma P. B. Akszelroda I. m. 381–82. 1.

⁹⁰ Léon Blum életútját lásd Évkönyv 1997, valamint Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest, 1993. Lukács György Alapítvány.

ben a szociáldemokrata parlamenti frakció elnök-helyettese. 1949-től 1963-ig, vagyis a haláláig parlamenti képviselő. 1950-ben egyike a Montán-Unió létrehozóinak. 1951–1953-ban az Európa Tanács tanácsadó testületének tagja. 1951. júliusában a Szocialista Internacionálé egyik elnök-helyettesévé választják.

1963. szeptemberében megválasztották a Szocialista Internacionálé elnökének. 1952–1963-ban az SPD elnöke és egyben a szociáldemokrata parlamenti frakció elnöke.

1956–57-ben Ollenhauer nagy körutat tett Ázsiában, Izraelben, az USA-ban és Kanadában. 1963. december 14-én Bonnban halt meg.

XXX

Erich Ollenhauer mindig is nagyon fegyelmezett, a szocialista elvek iránt hű tagja volt az SPD-nek. Már nagyon fiatalon, az SAJ egyik helyi vezetőjeként hangsúlyozta az egyik konferencián 1921-ben, hogy „a párt és a szakszervezetek nélkül nem vagyunk semmik”. Az SAJ országos vezetőjeként keményen küzdött azért, hogy a fiatalokat szociáldemokrata keretekben tartsa, és ennek során egyaránt harcolt a kommunista és a náci befolyás ellen.

Ollenhauer már a szülői házban szociáldemokrata neveltetésben részesült, Magdeburg pedig az SPD egyik erősségének számított. Ezt a szervezetet alig érintették az I. világháború idején az SPD-n belül felerősödő ellentétek, és Magdeburgban a weimari korszakban sem tudott a kommunista befolyás erőre kapni. Ilyen feltételek és szellemi örökség közepette nőtt fel és edződött meg Ollenhauer. Tanár akart lenni, de ennek a szándéknak a megvalósításához hiányzott a pénz. Így azután egy kereskedelmi iskolában kezdte meg tanulmányait, de ennek befejezte után nem folytathatott ilyen tevékenységet, mert az SPD csakhamar felfigyelt a fiatalemberre, aki oly szorgalmasan tevékenykedett a pártban és ifjúsági szervezetében. Amikor Ollenhauer 1921-ben a Szocialista Ifjúsági Internacionálé titkára lett és egyúttal a német szocialista ifjúsági folyóirat *Sozialistische Arbeiterjugend* szerkesztője lett, akkor áttelepült Berlinbe. Itt lakott azután feleségével, Marthával, aki negyven éven át hűséges élet- és pályatársa lett, valamint két fiával. Itt Berlinben élte át a Weimari Köztársaság összeomlását is.

Alig két hónappal az SPD hitleri betiltása előtt, 1933. áprilisában az SPD országos pártkonferenciáján Ollenhauert beválasztották az SPD elnökségébe. A prágai és a párizsi emigrációban az emigrációs elnökség tagjaként Ollenhauer szorosan együttműködött Otto Welsel és Hans Vogelgel. Amikor Wels 1939-ben meghalt, Ollenhauer és Vogel együtt kellett hogy vállalja az emigrációs elnökség irányítását.

Ollenhauer 1941. januárjában érkezett Nagy-Britanniába, Londonba. Elsősorban az ő érdeme, hogy már 1941. márciusában sikerült létrehoznia a Nagy-Britanniai Német Szocialista Szervezetek Szövetségét (Union deutscher sozialistischer Organisationen in Grossbritannien). Ez a szervezet már összefogta az SPD-t és az abból korábban kiszakadt baloldali szocialista ellenzéki Szocialista Munkáspár-

tot (Sozialistische Arbeiterpartei – SAP), egy másik kivált szervezetet, a Nemzetközi Szocialista Harci Szövetséget (Internationaleer Sozialistischer Kampfbund) és az Új Kezdeményezést (Neubeginnen). Az új szervezet rendszeres tevékenységet fejtett ki és tagjai 1945. után a Német Szövetségi Köztársaság életében fontos szerepet játszottak. A szervezet és tagjai rendszeresen hallatták hangjukat; olyan békéért és olyan új, demokratikus Európáért szólaltak fel, amelyben az új, demokratikus Németország is már bebocsátást nyerhet. A szervezet egyúttal programokat és tervezeteket dolgozott ki már az átalakulás utáni új, demokratikus Németország és az abban tevékenykedő SPD számára. Ez érintette a gazdasági terveket is. A szervezet a háború végén feloszlott, tagjai csatlakoztak, beléptek az SPD-be.⁹¹

*Susanne Miller*⁹²

Serge, Victor (1889-1947)⁹³

II. rész

Victor Serge, eredeti nevén Viktor Lvovics Kibalcics, 1890. december 30-án született Brüsszel külvárosában. Apja orosz katona, a narodnyik „Népakarát” (Narodnaja Volja) mozgalom szimpatizánsa, távoli rokona a cár ellen 18881-ben elkövetett merénylet egyik résztvevője, a kivégzett Nyikolaj Kibalcicsnak. 1886-ban Svájcba emigrált, itt vette el a kétgyermekes elvált asszonyt, Verát, aki kisnemesi tisztí családból származott, Nyizsnyij Novgorodból.

Victor szülei 1905-ben elváltak. Ő Brüsszel külvárosában nagy szegénységben cseperedett fel. Nővére, Helene, Marseille-ben született 1880. február 12-én, volt egy fiútestvére, aki 1893-ban született és kilenc éves volt, amikor TBC-ben és az éhezéstől meghalt. Victor nem járt iskolába. Irodalmi ismereteket anyjától, természettudományi ismereteket apjától tanult. Apja az iskolát megvetendő intézménynek tartotta. A későbbiekben Victor maga is sokat járt könyvtárakba és múzeumokba. Tizennégy éves korában apja helyzete jobbra fordult, kinevezték a brüsszeli anatómiai intézet munkatársának. Victor ekkoriban egy évig járt iskolába, majd külön költözött, saját lábra állt, először fotós tanoncként kezdte meg önálló életét. Ekkor már a brüsszeli ifjú szocialista Ifjú Gárda (Jeune garde)

⁹¹ S. Miller Ollenhauer-életrajzának második, nagyobb részét az Évkönyv 2013. évi kötetében közöljük.

⁹² S. Miller életútját és munkásságát lásd Évkönyv 2010., 2011., illetőleg ebben a kötetben.

⁹³ Victor Serge-ről az Évkönyvben rövidebb életrajz jelent meg az 1990. évi kötetben. Az életút 3., befejező részét 2013-as kötetünkben közöljük.

tagja lett, amelynek azután titkárává választották. 1905-ben ő tartott előadásokat Brüsszelben az orosz forradalomról.

1906-ban, tizenhat éves korában, az Ifjú Gárda soraiban már az antiparlamentarista szélsőbaloldali irányzathoz kapcsolódott, amelyre kihatott a francia Gustave Hervé⁹⁴ szellemi befolyása. Ellenzéki ségére ugyancsak hatott, hogy a Belga Munkáspárt (POB)⁹⁵ szerinte nem elég erőteljesen lépett fel Kongó belga gyarmatosítása ellen.⁹⁶ Nem sokkal ezután Serge ki is lépett az Ifjú Gárdából.

Serge ekkor már különböző lázadó csoportosulások, illetőleg írások hatása alá került, ezek közül különösen fontos volt Kropotkin⁹⁷ befolyása. Kropotkin írásai közül különösen hatott rá „A fiatalokhoz”⁹⁸ című. Ezt követően csatlakozott ő maga is az anarchista mozgalomhoz. Ekkoriban egy „communista libertaire” csoportosulásban tevékenykedett. 1907. és 1909. között e szervezetben több neves belga nyomdással és vasmunkással dolgozott együtt. Ugyanekkor az egyetemen jogot kezdett hallgatni. Ebben az időben álnéven több anarchista lapban, így a *le Communiste*-ben, a nagyon ismert *le Revolté*-ben⁹⁹ (Kropotkin társaságában) írt cikkeket. Ezekben az években is szűkösen, nehezen élt. Technikai rajzolóként, alkalmi fotósként dolgozott, majd egy építész mellett tevékenykedett. A brüsszeli csoport hamarosan belülről is felmorzsolódott, többen Párizsba költöztek át, Victor maga az elsők között ment oda. Párizsi tartózkodása alatt elmélyült Serge lázadó hajlama, és mindig a lázadó kisebbségekkel érzett együtt. Serge már nem volt ismeretlen az anarchista Libertaire körökben, amikor 1909. nyarán Párizsba érkezett. Mielőtt oda érkezett volna, Lille-ben is eltöltött egy időt, ahol megismerkedett Anna Estorges-zsal és részt vett egy akkoriban neves anarchista, Abraham Hartenstein perének tárgyalásán. Párizsban a munkás külvárosban, Belleville-ben gépi műszaki rajzolóként dolgozott. (Egyes források szerint Anna Estorges-zsal együtt őt is kitiltották 1909-ben Belgiumból. Ekkoriban egyúttal orosz nyelvórákat adott és oroszról fordított – többek között Arcibasev írásait. Természetesen bekapcsolódott a Szajna megyei anarchista csoport életébe. Magától értetődően részt vett a spanyol Ferrer¹⁰⁰ kivégzése elleni párizsi, franciaországi tiltakozásokban (1909. október).

Serge Párizsban való letelepedése után hamarosan egyik állandó szerzője lesz

⁹⁴ Hervé életútját lásd Évkönyv 1996.

⁹⁵ A Belga Munkáspárt, a POB megalakulásáról lásd Évkönyv 1985.

⁹⁶ Nem felejtendő el, hogy Vandervelde maga brosúrában írta meg e gyarmatosítás történetét, és persze többször is tiltakozott ellene. Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991.

⁹⁷ Kropotkin életútját lásd Évkönyv 1992.

⁹⁸ Kropotkinnak ez a kis írása több nyelven, több kiadványban jelent meg egykor és később.

⁹⁹ A Révolté-ről bővebben lásd Kropotkin életútját, valamint az I. Internacionálé történetének irodalmát.

¹⁰⁰ Ferrer életútját annakidején 1909-ben a magyar progresszív irodalomban is megörökítették, és a magyarul megjelent spanyol történeti irodalomban mindenütt olvasható e Justizmord története.

a *l'Anarchie* című orgánumnak, amelyet Párizs híres Latin Negyedében (Quartier Latin) szerkesztettek. E periodika kapcsán is sok régi és sok új barátjával működött együtt. 1910–11-ben e csoportosuláson belül kiéleződtek a szellemi orientációs, ideológiai és személyi ellentétek. Míg a többség hajlott az individualizmus tételeinek és gyakorlatának elfogadására, Serge az ellentétes oldalon a szociális problémák és kihívások fontosságát és ennyiben a kollektív ellenállás szükségességét hangsúlyozta.

1912. januárjában Serge-t (ekkor még eredeti nevén, Kibalcscsiként szerepelt) letartóztatták, amiért eltulajdonított egy revolvert. Többször felmentették, majd új és új bíróságok elé került. Végül 1913. februárjában állították esküdtszék elé húsz másik társával. Az esküdtszék előtt megint bátran vállalta, hogy szükség esetén kész az illegális tevékenységre is. Ekkor újra előkerült egy 1908-as, nyomtatásban megjelent írása, amelyben azt vallotta, hogy az anarchista lázadás vállalása nem jelenti azt, hogy elfogadja a „lopások helyeslését” is. 1912-ben azonban egy másik írásában, amely az *Anarchie*-ben jelent meg, egy másik anarchista perrel kapcsolatban, kijelentette és leírta, hogy „én a banditák oldalán állok”. A hosszan elhúzódó per végén az esküdtbíróság Kibalcscsikot (Serge-t) ötévi börtöltre ítélte. Az ítélet nagyon súlyos volt, ha ehhez számításba kell vennünk Serge gyenge egészségi állapotát. A bíróság ugyanekkor négy halálos ítéletet is hozott, egyik társukat kényszermunkára ítélték, aki emiatt öngyilkos lett. A bíróság ítéletei természetesen súlyosan megrázták Serge-t és kihatottak arra, hogy miként ítélje meg nemcsak a bíróságot, hanem a való világot is.

A börtönben éjszakáit magánzárkában töltötte, a nappalokat nyomdász kényszermunkásként dolgozta végig. Börtönéveit és munkáját arra hasznosíthatta, hogy tökéletesítse nyelvtudását: nemcsak francia és orosz nyelvű ismereteit, hanem ezt kiegészíthette a spanyollal, a némettel, az angollal, a portugállal és az olasszal.

A börtönben többször került gyógykezelésre, végül 1917. januárjában szabadult, néhány napot töltött Párizsban, majd 1917. februárjában Barcelonába utazott. Itt a szindikalista katalán szakszervezetek csatlakozott, amelynek Salvador Seguí¹⁰¹ volt a mentora, és bekapcsolódott az ottani anarchista szervezet életébe. Ekkor már Serge néven szerepelt és cikkeket írt a neves *Tierra y Libertad* (Föld és szabadság), valamint a *Solidaridad obrera* (Munkás szolidaritás) című orgánumban. Az anarchista lét csak az egyik létezési forma volt számára, ez túlságosan individualista szemléletet takart, és számára elengedhetetlen volt már a forradalmi tevékenység, ami osztályharcot is jelentett.

Az 1917. február-márciusi oroszországi forradalom új fejezetet nyitott Serge életében is. A tapasztalatok szembefordították a bolsevikokkal. Bekövetkezett a rég várt forradalom és ráadásul Oroszországban, amelyhez oly sok szál kötötte, egyebek között a még élő Kropotkin hazájába. Az anarchisták és Serge személyes kapcsolata a bolsevikokhoz ezt követően mindig nagyon bonyolult és nagyon fordulatos volt.

¹⁰¹ Seguí életútját lásd Évkönyv 1990.

Barcelonában azután elérte az orosz konzul levele őt is, amelyben haza és a frontra hívták. Serge elindult, illegálisan 1917. augusztusában érkezett Párizsba. Itt az angol hatóságok visszautasították, hogy tengeri úton folytathassa útját.¹⁰² Serge ekkor Párizsban egy orosz nyomdában dolgozott, de 1917. október 2-án letartóztatták és internálták. Később orosz zsidó anarchisták egy csoportjával ismerkedett meg.

1919. januárjában egy orosz–francia egyezmény értelmében fogolycserére került sor. Serge Dunkerque-en és Koppenhágán keresztül, majd Finnországon át lepecsételt vagonban utazott és ért el Oroszországba. Hazatérése közben a hajón ismerkedett meg a Ruszakov családdal, amelynek ifjú hölgytagja, Ljuba A. Ruszakova Serge élettársa, majd felesége lett.

Petrográdban a Kommunista Internacionálé szerveztében kezdett el dolgozni, az elnök, Zinovjev¹⁰³ titkárságán. 1919-ben belépett az OKP-hoz. (Ezt a csatlakozást később egy levélben magyarázta, amely 1920. októberében jelent meg a franciaországi *Libertaire*-ben. Magyarázatában elmondta, hogy változatlanul anarchista antiautoritáriánus maradt, ám az adott helyzetben el kellett fogadnia a forradalmi diktatúra szükségességét, és ezért csatlakozott a széles kommunista mozgalomhoz.)

1920-ban, a lengyel-orosz háborúban a vezérknál szolgált, de többnyire a KI szervezetén, és ezzel egy időben a külügyi népbiztosságon dolgozott. Emellett sok szál ekkor is összekapcsolta a franciaországi szélsőbaloldallal. Cikkeket írt a CGT kéthetente megjelenő elméleti orgánumába, a *Vie ouvrièrebe*,¹⁰⁴ valamint a *l'Humanitébe*,¹⁰⁵ a *Bulletin communiste*-be, a *Clartébe*.¹⁰⁶ Serge beszámolókat írt a szovjet kulturális életről, és ezek a beszámolók nagyon alapos tájékozottságról tanúskodtak. Serge ugyanekkor Lenin, Trockij¹⁰⁷ és Zinovjev számos írását fordította franciára, amelyek a *l'Humanité* kiadásában jelentek meg.

Kinevezték a KI közép-európai régiójának titkárává, 1921-ben Berlinben tartózkodott, majd visszatért Petrográdba, később 1923 és 1925 között hol Németországban, hol Ausztriában működött. Tanúja volt az 1923. októberi németországi forradalmi kísérlet¹⁰⁸ kudarcának, miközben újabb cikkeket írt a KPD központi orgánuma, a *Rote Fahne* (Vörös Zászló) számára.

Az 1920-s években rendkívül nagy figyelemmel kísérte a szovjet kulturális élet eseményeit és mozgását. Ennek során nagy figyelemmel követte nyomon a „proletár kultúra” kérdéseiről folytatódó vitákat, amelyekről alapos beszámolót írt a francia baloldali értelmiség folyóiratában, a Henri Barbusse körének lapjában, a *Clarté*-ban (Világosság), e munkáját egészen 1928-ig, a folyóirat megszűn-

¹⁰² Az angol és a francia kémhálózatok „jól dolgoztak”, sokaknak megtagadták a hazatérést, például Trockijnak.

¹⁰³ Zinovjev életútját lásd Évkönyv 1983.

¹⁰⁴ A *Vie ouvrière*-ről lásd Évkönyv 1984.

¹⁰⁵ Az *Humanité* 1920-tól, a PCF megalakulásától a párt központi napilapja.

¹⁰⁶ A *Clarté*-ről lásd Évkönyv 1986.

¹⁰⁷ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004.

¹⁰⁸ Erről bővebben lásd Évkönyv (1998 ?)

téig folytatta. Serge írásai ekkor is nagyon gazdagok, jól tükrözik az irodalmi élet változásait, a különböző szakaszokat. Serge érzelmileg nyilvánvalóan közel állt a „Proletkult” irányzathoz, de megfogalmazásaiban nagyon visszafogott volt. Közel állt Trockijhoz is, de a permanens forradalom megítélésében kételkedő volt, és a kultúra függetlenségének kérdésében sem osztotta Trockij alárendelő besorolását. 1928-ban a Henri Barbusse¹⁰⁹ szerkesztette *Le Monde*-ban írt az irodalomról illetőleg a „Proletkultról” ugyancsak elemző áttekintést.

Serge-et foglalkoztatta a nők emancipációjának problémája is. 1926-ban írt elemzést arról, hogy miként alakult ez a szovjet valóságban. Megállapította, hogy az 1917–1919-es nagy kezdet után az 1920-as nehéz években ez a folyamat erősen lelassult.

Serge természetesen nagyon is felfigyelt a szovjet politikai élet változásaira is. 1923-tól a *Clarté*-ben írt a párt belső életéről, a Sztálin–Trockij ellentétről, az elbürokratizálódásról, foglalkozott a szocialista elmélet problémáival, vitáival, azzal a tétellel, hogy „egy országban is felépíthető a szocializmus”. 1925-ben hívták meg Leningrádba, itt kapta meg a szovjet állampolgárságot. Leningrádban az ellenzékiekhez fűzték baráti szálak. Az 1920-as években Moszkvában a Marx-Engels Intézet kötelékében ő fordította franciára Lenin írásait.

Az ezt követő években Serge aktívabban és közvetlenebbül avatkozott bele a szovjet politikai életbe. Trockijt és a hozzá közelálló ellenzékieket támogatta, így Preobrazsenszkijt, Zinovjevét, Radeket.¹¹⁰ Serge ugyanekkor alaposan foglalkozott az akkoriban sok vihart felkavaró kínai polgárháborús¹¹¹ helyzettel, ami visszahatott a szovjet politikai vitákra. Serge e kérdésben is szembekerült a KI hivatalos irányvonalával. Opponálta Sztálin koncepcióját, aki a kínai KP-t alárendelte volna a Kuomintangnak. Serge ez ügyben 1927. május és októbere között több cikket jelentetett meg a *Clarté*-ben illetőleg francia baloldali ellenzéki orgánumokban. Serge jó kapcsolatban állt Krisztián (Cristian) Rakovszkival,¹¹² aki ekkor a Szovjetunió párizsi nagykövete volt, és a forradalom 10 évfordulójára francia publicistákat küldött Moszkvába, többek között Serge-hez. A francia publicistákat Serge azután Trockijhoz és a baloldali ellenzék említett más vezetőihez vezette el. Serge e tevékenysége egyre kényelmetlenebbé vált az SZKP irányadói számára és 1928 elején Serge-t kizárták az SZKP-ból. 1928. április 23-án letartóztatták. 36 napot volt a börtönben, de letartóztatása a Szovjetunióban

¹⁰⁹ Barbusse életútját lásd Évkönyv 2003.

¹¹⁰ Preobrazsenszkij életútját lásd Évkönyv 1986, Radekét 1985.

¹¹¹ A kínai polgárháborúról lásd Évkönyv 1977, továbbá e témának óriási, magyar nyelven is olvasható irodalma van.

¹¹² Rakovszki (1873–1941) dobrudzsai orvos, a Román Szociáldemokrata Párt nagy befolyású teoretikusa, Kautsky levelezőpartnere, az I. világháború éveiben a Zimmerwald-i Mozgalom résztvevője, 1917. után Szovjet-Oroszországba érkezett, Szovjet-Ukrajna első titkára, később párizsi majd londoni nagykövet. Az I. világháború előtt Szabó Ervin, később Károlyi Mihály levelezőpartnere. A sztálini tisztogatások áldozata lett. Az Évkönyv tartozása, hogy alapos életrajzot jelentessen meg róla.

is, külföldön is (mindenek előtt Franciaországban) nagy botrányt keltett és Serge kiszabadult.

Am élete egyre bonyolultabbá vált. Nehezen kapott munkát, és ha olykor kapott, utólag nem fizették ki. Mindennek ellenére változatlanul esszéket és regényeket jelentetett meg Franciaországban és Spanyolországban, így többek között a „Littérature et Révolution” (Irodalom és Forradalom) címűt, amely 1932-ben jelent meg.

A 1930-as évek egyre nehezebbé váltak számára és a hozzá közelállók számára. A postáját ellenőrizték és állandó erős nyomás nehezedett rá. Felesége neurotikus beteg lett és ez a betegsége az adott körülmények között csak súlyosbodott. Levelezése mindennek ellenére folytatódott sok barátjával, köztük M. Dommanget-val,¹¹³ M. Martinet-tel,¹¹⁴ a Paz házaspárral, akiknek oly nagy szerepük volt a francia kommunista, illetve a baloldali orgánusok megteremtésében és életében, P. Istratival¹¹⁵ és másokkal.

A nehéz 1930-as években Serge a jó tollú újságíróból mindinkább elmélyült gondolatok írójává vált. Ezekben az években több regényt, novellát, sőt verseket is írt. (Ezek többnyire franciául jelentek meg.) Francia barátai megpróbálták segíteni neki, részben Romain Rolland útján.

1933. márciusában Serge-t újra letartóztatták. Titokban az urali Orenburg-ba száműzték. Ekkor Romain Rolland Gorkijnak írt Serge kiszabadítása érdekében. Serge családjának több tagját, orosz feleségének Ljubának több közeli hozzátartozóját szintén letartóztatták, Ljuba apja 1934 elején börtönben halt meg.

1934. májusában Franciaországban bizottság alakult Serge kiszabadítására. A bizottságnak több jeles francia értelmiségi volt tagja, többek között a híres író, Gl. Duhamel, a publicista-történíró L. Werth. Serge érdekében megszólaltak a baloldaliak és a *Révolution prolétarienne*¹¹⁶ című nagyon befolyásos havilap, amelyet Pierre Monatte, Maurice Chambelland¹¹⁷ és mások szerkesztettek, akik szintén megszólaltak Serge kiszabadítása érdekében.

Jemnitz János

¹¹³ Dommanget életútját lásd Évkönyv 2008.

¹¹⁴ Martinet életútját lásd Évkönyv 1988.

¹¹⁵ Istrati neve egykor fogalom volt, a Balkánról jött paraszti származású autodidakta íróé, akinek írásai a progresszív sajtóban sok helyütt rendre megjelentek. Később arcot és frontot váltott, aminek szintén nagy hatása volt.

¹¹⁶ E peródika alapos ismertetésére visszatérünk, vagy a 2012-es, vagy a 2013-as Évkönyvben.

¹¹⁷ Monatte életútját lásd Évkönyv 2006, Chambelland-ét 2003.

Sljapnyikov, Alekszandr Gavrilovics (1893–1895)

1893–1895-ben született Vlagyimir kormányzóságban – saját visszaemlékezése szerint (még pontos évszámot sem tudott megjelölni, az anyakönyvvezetők hanyagsága folytán). Apja sok mesterséget folytatott, egy időben kárpitós volt, anyja vasüzemi munkás leánya. Apját korán elvesztette, még nem volt három éves, anyja négy kisgyermekkel maradt magára, a legkisebb csak pár hónapos volt. Rendkívül szegényes körülmények között éltek, a gyerekeknek egész kis koruktól kellett dolgozniuk, hogy segítsenek anyjuknak. Szülei vallási szektások voltak, akiket meggyőződésükért mind a rendőrség, mind a pápa üldöztött – így a zaklatásokat a gyerekek egész kis koruktól megismerhették. Anyja mindenféle munkát elvállalt, hogy a kenyérre valót megkeresse, a gyerekek így általában magukra maradtak, és az utca nevelte őket. Mint Sljapnyikov önéletrajzában írja, amikor első éveit tölthette iskolában, már akkor is dolgoznia is kellett, és idősebbnek kellett magát feltüntetnie annál, amennyi éves volt. Nyolcéves korában került iskolába, három évig tanulhatott, így az írást-olvasást magáévá tehetette. Az iskolában is ki volt téve az üldöztetéseknek, rendszeresen térdepeltették, amiért nem járt a templomba, a tanító ököllel verte a gyermekeket. Így, mint Sljapnyikov önéletrajzában írja: „hatéves korától rá kellett jönnie, hogy nincs igazság ezen a világon”.

Hétéves korától különböző munkákat vállalt, korához képest nehéz fizikai munkákat is. Ekkoriban határozta el, hogy vasesztergályos lesz, és mindent megtett, hogy ezt az álmát megvalósítsa. Előbb tanonc lett, majd felszabadult, különböző városokban és üzemekben dolgozott, és 1900-tól Petersburgban (Pétervár) a névai hajóépítő üzemben kapott munkát. Ekkor még csak tizenöt éves volt, és így a bonyolult gépekhez még nem nyerhetett hozzáférést.

1901. telén nagy sztrájk kezdődött a névai hajóépítő üzemben, és Sljapnyiov megszervezte a fiatal munkásokat, hogy fellépjenek a sztrájkterőrök ellen. A sztrájkban való aktív részvételért az üzemből elbocsátották, és feketelistára tették. Ennek következtében más üzembe sem vették fel. Miután nagy gyárakba hiába jelentkezett volna, kisebb kézműves iparosoknál vállalt munkát. Ezeknél a fizetés kisebb volt, ami egy szoba lakbérének kifizetéséhez sem volt elég.

Ugyanakkor a nagy sztrájk alkalmával megismerkedhetett a forradalmi munkásmozgalommal, illetőleg a megfelelő irodalommal. 1902-ben elég pénzt rakott félre, hogy visszatérjen Szormovóba, ahol állást kapott, megismerkedett az ottani szociáldemokrata szervezettel, és rendszeresen kapott szociáldemokrata újságokat illetőleg irodalmat.

1903-ban már külön szociáldemokrata szervezet is működött Nyizsnyij-Novgorod régiójában. A szervezetbe a rendőrség spicliket is beszervezett, és 1904. elején a szervezet tíz aktivistáját tartóztatták le, köztük Sljapnyikovot is. Kilenc

hónapig volt börtönben (tovább, mint társai), majd rendőrségi felügyelet alá helyezték szabadulásakor.

1905. folyamán sok sztrájk követte egymást, amelyekben aktívan részt vett. Júliusban megszervezett egy nagygyűlést, amelyen megemlékeztek az 1905. januári véres vasárnap halottjairól. A gyűlést a rendőrség megtámadta, amit fegyveres összecsapások követtek. Egy héttel később Sljapnyikovot újra letartóztatták; ezúttal Vlagyimirban vetették börtönbe. 1905. októberében az új nagy sztrájk nyomán amnesztiát hirdettek a politikai foglyoknak, és így Sljapnyikov is szabadlábra került.

1905. októberében megszervezi a helyi körzetében a munkástanácsot, ám még ugyanebben az évben behívják katonának. A behívottak között már terjedt a forradalmi propaganda hatása. Ő megtagadja, hogy felesküdjön a cárra, emiatt katonai börtönbe kerül. Két hónapi katonai börtön után szabadul, a rendőrség azonnal újra le kívánta tartóztatni, ám a munkásfelkeléstől tartva erről lemondtak.

1905 karácsonyán mégis letartóztatták, és egészen 1907-ig nem is szabadult ki a börtönből, amikor 1907. januárjában újra két évi várfogságra ítélték. Az ítélet után kaució ellenében szabadult, megint különböző városokban dolgozott, később visszatért Pétervárra. Ekkor már a városi pártbizottság egyik szervező titkáráként tevékenykedik. 1908. elejéig részt vett a különböző pártkonferenciákon is.

Ekkor külföldre emigrált, Franciaországban, Angliában, illetőleg Németországban dolgozott különböző üzemekben egészen 1914. tavaszáig. 1914. áprilisában tért vissza Oroszországba hamis francia útlevéllal. Ekkor a pétervári két nagy üzemben, a Lessnerben és az Erikssonban dolgozott vasesztergályosként. Folytatta mozgalmi tevékenységét is, a petersburgi pártbizottság, illetőleg a szociáldemokrata Duma frakció számára dolgozott.

1914. szeptemberében a párt utasítására külföldre távozott, hogy összekötőként működjön a párt Központi Bizottsága és a nemzetközi szervezetek között. 1915-ben dolgozott Svédországban, Dániában, Norvégiában és Angliában, majd 1915. novemberében illegálisan tért vissza Pétervárra. Ekkor a KB utasítására vette át az ottani pártszervezet irányítását. 1916. elején ismét külföldre távozott.

Egész idő alatt a legszorosabban együttműködött a bolsevik párt külföldi KB-ával, személyesen Leninnel és Zinovjevvel.¹¹⁸ 1915-től Sljapnyikovot magát is koptálták a Központi Bizottságba. 1916-ban az USA-ba is utazott, hogy ott pénzt gyűjtsön a párt számára. Az év végén újból visszatért Oroszországba. Ekkorra Oroszországban a párt irányító szervei szétforgácsolódtak, az irányító pártbizottságok több tagját letartóztatták, így az ő feladata lett ezek újjászervezése.¹¹⁹ 1916–1917 tele a forradalmi mozgalom megújulását hozta, új emberek csatlakoztak hozzá, és egyre inkább a tömegek is szembefordultak a cári rendszerrel.

¹¹⁸ Zinovjev életútját lásd Évkönyv 1983.

¹¹⁹ Sljapnyikov e tevékenységének nagy történeti irodalma van, ehhez lásd többek között Lenin leveleit is. Mindebben nem kis szerepet játszhattak személyes adottságai: fizikai munkás volt, sőt szakmunkás, aki pétervári üzemekben dolgozott, onnan nem kevés ismerőst, barátot szerezhetett.

1917. márciusának elején aktívan részt vett a februári forradalom harcaiban. Sljapnyikov tagja volt a petrográdi szovjet Előkészítő Bizottságának,¹²⁰ majd február 27-én megválasztották a szovjet tagjának. A szovjet bízta meg a munkások felfegyverzésével, és ő látta el az első munkás vörös gárdát fegyverekkel. Szerepet játszott a forradalmi emigránsok hazautaztatásában, és egyike volt azoknak, akik április 3-án Lenint fogadták Petrográdba érkezésekor. 1917. tavaszán részt vett a bolsevikok KB-jának ülésein, bekapcsolódott a szakszervezetek megszervezésébe, és más szervezési feladatokat is ellátott. Amikor megalakult a petrográdi vasasok kezdeményezésére az össz-orosz vasas szakszervezeti szövetség, ennek öt választották elnökévé. Részt vett a szovjetek első kongresszusán,¹²¹ beválasztották a Végrehajtó Bizottságba is.

1917. július 3–5-én részt vett a bolsevikok által szervezett, a háború és az ideiglenes kormány elleni tüntetésben. Mint a szovjetek VB-jének tagja, felkereste a börtönökben a letartóztatott bolsevikokat,¹²² és segítséget nyújtott nekik. Ezt követően a szakszervezeteket képviselte az 1917. évi moszkvai illetőleg pétervári demokratikus tanácskozáson.

Az októberi forradalom előtt a vasas szakszervezet elnökeként részt vett a forradalom előkészítésében, majd a szakszervezeteket győzte meg a forradalom támogatásáról. Részt vett a szovjetek II. kongresszusán, amikor is megválasztották munkaügyi népbiztosnak. Megbízatása különböző teendőkkel járt: a szakszervezetekre támaszkodva igyekezett biztosítani a munkásellenőrzést, tagja lett új felsőszintű gazdasági tanácsoknak, és 1918. januárjában részt vett a szakszervezetek I. kongresszusán. 1918. nyarán öt bízták meg az oroszországi nagyüzemek munkásainak kenyérrel való ellátásával. A Kaukázusban beleütközött a nyílt polgárháborúba. Oroszországtól ekkor elvágták a fehérek ellenforradalmi csapatai, és ő titokban szervezte meg a vasutasok révén az összeköttetést és az ellenállást. 1918–19 folyamán a déli forradalmi erők egyik vezetője, és e térségben marad 1920. elejéig. 1919. őszén a VII. kongresszuson ismét beválasztották a Központi Bizottság tagjai közé, ámde ekkor már Kollontájjal¹²³ együtt kezdte megírni annak a brosúrájának a téziseit, amely 1920-ban jelent meg, mint a Munkásellenzék elemzése.¹²⁴ A Munkásellenzék szervezetileg 1920. őszére alakult meg. A párt VIII. kongresszusán nem tudta megvédeni véleményét és a téziseket, minthogy a

¹²⁰ Sljapnyikov összekötő és szervező szerepéről magyarul lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. I.m. számos helyen, ld. a kötet névmutatóját.

¹²¹ Az első szovjet kongresszusról magyarul bővebben lásd Jemnitz János: A munkás- és Katonatanácsok I. össz-oroszországi Kongresszusa (1917. június 16 – július 10.) In: Utak és alternatívák. Előadások és tanulmányok az 1917-es orosz forradalom 90 éves évfordulójára alkalmából. Pécs, 2009. 97. old. (Szerkesztette Bebesi György)

¹²² A júliusi tüntetésnek illetőleg felkelés-kísérletnek szintén nagy és szerteágazó irodalma van.

¹²³ Kollontáj életútját lásd Évkönyv 2011. Kollontáj ekkori, 1920–21. évi tevékenységéről, írásairól más magyar nyelvű irodalom is született.

¹²⁴ Ez a brosúra minden bizonnyal több nyelven, több országban is megjelent, én a „The Workers’ Opposition” című Chicagóban megjelent kiadványt láttam és olvastam.

KB hosszabb megbízatással Norvégiába küldte. Ugyanebben az időben leváltották a vasas szakszervezet elnöki posztjáról. A párt IX. kongresszusán azonban nyíltan fellépett, és azt a véleményét fejtette ki, hogy a gazdasági életben és az üzemekben a szakszervezeteké az elsőrendű szerep. A szakszervezetekben éles vita kezdődött, Sljapnyikovot támogatta Medvegyev, aki a vasasok új elnöke lett, valamint a szakszervezeti szövetség új elnöke és Kollontáj is. A Munkásellenzék fellépett a gazdaság és a szakszervezetek államosítása és ahogy ők ekkor fogalmazták, „bürokratizálása” ellen. Ekkoriban különféle konferenciákat hívott egybe, amelyeken hármass irányítást szorgalmazott a gazdaságban, de nyilván nem csak ott: a hármass felső vezetés a pártból, a szovjetekből illetőleg a szakszervezetekből állt volna, és a párt vezető szerepét szorította volna vissza.

A kronstadti felkelés és a NEP bevezetése új helyzetet teremtett. A párt X. kongresszusa olyan döntést hozott, amely a pártban betiltotta a frakciók alakítását és létét. Sljapnyikovot ugyanekkor ismét beválasztották a KB tagjai közé, és ő újra vállalta a küzdelmet a szakszervezetek és még inkább a vasasok alárendelése ellen. Ez a szembenállás késztette azután Lenint arra, hogy 1921. augusztusában javasolja Sljapnyikovnak a KB-ból való kizárását. A KB azonban ellenállt. 1922. februárjában jelentette meg Sljapnyikov a 22-ek memorandumát, amelyben a KI-hoz fordultak, hogy a vitás kérdésekben a döntőbíró szerepét tölthesse be. 1922. márciusában a párt XI. kongresszusán, amikor jól átláthatta már, hogy kizárás fenyegeti, nagyon kemény, ironikus beszédes mondott. Elítélte a NEP politikáját, amelyet munkásellenesnek ítélt, és elítélte a párt „parasztpárti orientációját”. A kongresszuson szigorú figyelmeztetésben részesült.

A X. és a XI. pártkongresszus után a Munkásellenzék szétforgácsolódott, demoralizálódott, és sokan illegálisba vonultak.

1924-ben, amikor a pártban kiéleződtek a belső küzdelmek a különféle csoportosulások között, Sljapnyikov kijelentette, hogy a két fél, vagyis a hivatalos baloldali ellenzék és egyre inkább Sztálin között ő nem lát semmiféle különbséget, s a munkások számára mindkettő egyaránt közömbös. Ezt követően Bakuban Medvegyevvel együtt szerkesztettek egy közös írást „Levél Bakuból” címmel, amelynek tartalma mind ez ideig mintha ismeretlen maradt volna.

Az SZKP ezután Sljapnyikovot Párizsba küldte követségi tanácsosnak. (Nem ő volt az egyedüli, akit az ellenzékbeli diplomáciai „leállósávba” menesztettek – gondoljunk Kollontájra.) 1924–25-ben Párizsban e poszton maradt, miközben saját önéletrajzát írta, elsősorban az oly kritikus és fontos 1917-es évről.

Amikor hazatért, teljes erővel dúlt már a harc az Egyesült Ellenzék és Sztálin között. Sljapnyikov ekkor csatlakozott az ellenzékhez, aminek egyik következménye lett, hogy a *Pravda* 1926. július 30-án leújtó kritikát közölt a „Levél Bakuból” írásról. A „Levél” tartalmából részint a *Pravda* kritikája alapján annyi ismeretes, hogy a „Levélben” Sljapnyikov a párt és az ország helyzetéről úgy írt, hogy azt egyfelől a GPU, másfelől egy szélsőjobboldali csoport tartja kézben, amely kapitulált a nemzetközi nagytőke előtt.

1926. október 29-én Sljapnyikov és Medvegyev közös levelet írt az SZKP Po-

litikai Bizottságához és a Központi Bizottság elnökségéhez, amelyben bejelentették, hogy megszakítottak minden kapcsolatot az ellenzékkel, és minden olyan szervezkedéssel, amely a párt vezető szervei és politikája ellen irányul.

Szjapnyikov ezután önéletrajzának harmadik kötetén dolgozott, amely ugyan csak az 1917. évi eseményekkel foglalkozott, és saját emlékeit, szerepét rögzítette. 1928-ban jelent meg.¹²⁵ 1930-ban a KB rákényszerítette, hogy nyilvános önbírálatot gyakoroljon, amelynek során elismeri „elkövetett hibáit”. 1933-ban zárták ki a pártból, 1935-ben letartóztatták és 1937-ben a börtönben halt meg.

Irodalom:

Önéletrajza az 1920-as évek elején, a Granat enciklopédiában jelent meg. A Georges Haupt és Jean Jacques Marie szerkesztette „Les bolchéviks par eux-mêmes”, Maspero, Paris 1969. e szócikket egészítette ki.

Jemnitz János

¹²⁵ Szemnadcatij god. Moszkva 1928. (A kötetet később újra megjelentették, de csak kutatók számára tették elérhetővé.)

TANULMÁNYOK

ARTNER ANNAMÁRIA

Hová lesz a munka? – Globális munkaerőpiaci trendek

Hová lesz a munka? De főleg: hova lesznek a munkahelyek? Miféle fortélyos és megfellebbezhetetlen törvény ítéli az emberi társadalom egyik részét fizetetlen (egy másik, bár jóval kisebb részét jól fizetett) dologtalanságra, további részét bizonytalan megélhetésre, a betegségtől, öregségtől való félelemre, nyomorra? Túl sok ember lenne a Földön? De hiszen munkanélküliség, tengődés akkor is volt millió szám, amikor jóval kevesebb ember lakta e bolygót. A tudósok szerint ráadásul 12 milliárd embert képes eltartani a Föld – a jelenlegi, igen pazarló és környezetpusztító technológiák mellett is – és ettől még messze vagyunk.

A 2008-ban pénzügyi válság formájában felszínre tört világgazdasági válság elsősorban a bérből és fizetésből élőket, vagyis a csak munkaerejük eladásából megélni képes embereket sújtja. Ezzel azonban a társadalmak alapzata rendül meg, ami a kormányokat a piacelvű logikával ellentétes beavatkozásra készíti. Mégsem fátumról van tehát szó?

Az alábbiakban e kérdéseket szem előtt tartva mutatjuk be a világgazdasági válság számszerű munkaerőpiaci hatásait és adunk ízelítőt a kormányok munkaerőpiaci válságkezeléséből, hogy végül visszatérhessünk kiinduló kérdésfelvetésünkre.

1. Globális munkaerőpiaci helyzet

1.1. Munkanélküliség

Az ILO (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet – International Labour Organization)¹ (2010/a) adatai szerint a munkanélküliségi ráta a világon 2009 egészében az ILO által megadott három közül a középső becslést alkalmazva) 6,6%-ot ért el, ami 212 millió főt jelent. Ez 34 millióval több, mint a válság előtti, 2007-es tényadat. A 15–24 évesek körében a munkanélküliek aránya az átlagosnál kétszerte nagyobb. Az ILO szerint a válság okozta emelkedés sokkal radikálisabb, mint várták.

¹ ILO – az I. világháború végén, a Népszövetség égisze alatt 1919-ben létesített, a munkajog, a szociális egyeztetés és a foglalkoztatás fejlesztésére szolgáló, genfi székhelyű nemzetközi szervezet. Jelenleg az ENSZ egyik szakosított szerve: 183 tagállam kormányzati, munkáltatói és szakszervezeti képviselői alkotják.

Az utóbbi hónapokban egyfelől a fejlett országok állami válságkezelése, másfelől a jó konjunktúrát élvező fejlődő országok termelésének bővülése miatt a munkanélküliség csökkent, de még mindig magasabb, mint a válság előtt volt. Az ILO „Globális Munkaerőpiaci Válság Figyelő”-je (Global Job Crisis Observatory) folyamatosan frissíti a nemzetközi adatokat, így ma már 2010 első hónapjaira vonatkozó adatokat is közöl. Ezekről azonban tudni kell, hogy nem teljes körűek, mutatótól függően 48–78 ország jelentései alapján készülnek. A fejlett országok adatszolgáltatása jobb, ők adják az adatszolgáltató országok kb. felét. Mindezek miatt ez az adatbázis inkább csak nagyságrendek, tendenciák felvázolására alkalmas, pontosabb adatok mindig csak 1–2 éves késéssel nyerhetők. A legfrissebb havi adatok tehát az ILO (2010/a) szerint az alábbiak.

A globális munkanélküliségi *ráta* 2008 novembere és 2010 januárja között éves összehasonlításban nőtt, vagyis minden hónapban magasabb volt, mint a megelőző év azonos hónapjában. A növekedés 2009 májusáig volt erőteljes (növekvő ütemű), azóta a ráta hónapról hónapra kisebb mértékben nő, tehát a munkanélküliség növekedése csökkenő trendet vett fel. 2010 februárjában és márciusában az előző évhez viszonyítva már kisebb volt a globális munkanélküliségi ráta növekedése, mint a korábbi hónapokban. Így a globális munkanélküliség 2010 márciusában 0,2 százalékponttal volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban, de még mindig 0,4 százalékponttal magasabb, mint a válság előtt, 2008 márciusában.

A fejlődő országok helyzete sokkal jobb, mint a fejletteké. Míg ugyanis a fejlett országok munkanélküliségi rátája még mindig jelentős növekedést mutat (2010 áprilisában 0,9 százalékponttal magasabb volt, mint 2009 áprilisában és 2,9 százalékponttal magasabb, mint 2008 áprilisában), addig a fejlődő országok rátája 2010 márciusában már éppen annyi, mint két évvel korábban, tehát még a válság kirobbanása előtt.

A munkanélküliségi ráta egy éve tartó mérséklődése szinte kizárólag a nők munkanélküliségének csökkenéséből adódott. A nők munkanélküliségi rátája 2010 márciusában csak 0,1 százalékponttal volt magasabb, mint két évvel azelőtt, szemben a férfiakéval, ahol ez a szám 1 egész százalékpont.

A munkanélküliek *száma* 2010 márciusában 1,1%-kal volt több mint egy éve, és 12,8%-kal több mint két éve, tehát 2008 márciusában. A fejlett országokban a 2010 áprilisáig eltelt egy évben 10,3%-os a növekedés, 2008 áprilisához viszonyítva viszont már 55,4%-a megfelelő adat. A fejlődő országokban 2010 márciusában már 0,9%-kal kevesebb munkanélküli volt, mint 12 hónappal azelőtt és csak 5,7%-kal több mint 2008 márciusában.

1.2. Foglalkoztatás

A globális foglalkoztatása ráta 2009-ben 60,4% volt, a férfiak esetében 72,8%, a nőknél 48%.

A fejlett országokban 2008 júliusa és 2009 decembere között egy hónap ki-

vételével minden hónapban kevesebb volt a foglalkoztatottak száma, mint 12 hónappal korábban. Ezzel szemben a fejlődőknél éppen fordított a helyzet: egy hónap kivételével mindig több volt a foglalkoztatott, mint egy éve. A válság hatása leginkább 2009-ben érződött a munkaerőpiacon a foglalkoztatás csökkenésében. Globálisan 2009 legvégén 2,9%-kal volt több foglalkoztatott, mint 2007 decemberében, a fejlett országokban pedig éppen ennyivel volt kevesebb. Ezzel szemben a fejlődő országok foglalkoztatottainak száma 2009 decemberében bő 4 százalékkal haladta meg a 2007 decemberi szintet.

1.3. Sebezhető foglalkoztatás, dolgozó szegények

A munkanélküliség és a foglalkoztatás szintje azonban nem mutatja kielégítően a munkaerőpiac állapotát. Egyrészt ugyanis a világon (főleg a fejlődő országokban) rengetegen dolgoznak a formális szektoron kívül, és hogy e szektorban mi történik, az különösen nehezen térképezhető fel. A válság alapvető hatása az informális szektor növekedése, mert a formális szektorban munkát nem találók e felé a szektor felé fordulnak (vagy fordulnak vissza). Másrészt igen nagy a bizonytalan, rossz körülmények között dolgozók száma. Ennek tudatában vezette be az ILO a sebezhető foglalkoztatottak („*vulnerable employment*”) és a dolgozó szegények („*working poor*”) – napi 1,25 dollárnál kevesebbet keresők) fogalmát, amely az egyéni vállalkozók, kisegítő családtagok, alkalmi munkából élők, időnymunkások kategóriáit tartalmazza, akik éppúgy lehetnek a formális, mint az informális szektorban.

Ezekben a foglalkoztatási kategóriákban e sorok írásakor nincsenek a 2010. márciusban már közölnél frissebb adatok. A dolgozó szegények száma az 1,25 dollár/fő napi jövedelemszint alatt kb. 700 millió, de a napi 2 dollár/fős jövedelemhatár alatt élők száma meghaladja az 1,2 milliárd főt. A sebezhető foglalkoztatottak csoportja 2008 és 2009 folyamán 110 millió fővel gyarapodott, és mára eléri 1,5 milliárdot, vagyis a foglalkoztatottak kb. felét.

2. A válságkezelés és hatásai

2.1. Globálisan

Az ILO megbecsülte, mennyi munkahelyet sikerült megmenteni a G20-ak anticiklikus kormányzati politikái révén. Eszerint egyharmaddal, közel 21 millióval több lett volna a munkanélküli 2009 és 2010 folyamán, ha a kormányok (munkahelyek megmentésével és létrehozásával) nem lépnek közbe. A legtöbb nyereséget Latin-Amerika mutatja fel, azt követi Észak-Amerika, majd Európa. Ez utóbbinál az ILO szerint 3,62 millióval több munkahely szűnt volna meg a kormányzati eszközök hiányában.

A válságra adott válaszként az ILO konferenciáján, 2009 júniusában elfogadták a Globális Munkaszerződést (Global Jobs Pact), amelynek lényege a következő (Ld. bővebben Artner, 2010). Figyelembe véve, hogy a válság munkaerőpiaci hatásai még messze nem csengtek le, valamint hogy az elkövetkező 5 évben 45 millió fiatal pályakezdő lép a munkaerőpiacra, az ILO szerint 2015-ig 300 millió új munkahelyet kell létrehozni. Új modellt javasol, amely az eddigi, a piac önszabályozási képességét túl-, a kormányok szerepét pedig alábecsülő, a munka méltóságát és a környezetet figyelmen kívül hagyó modellt váltaná fel. A lépések azért sürgetőek, mert 2009 végén 620 millió gazdaságilag aktív 15–24 éves fiatalból 81 millió volt munka nélkül, ami minden idők legmagasabb adata. 2007 óta 7,8 milliós a növekedés, és a korosztályos munkanélküliségi ráta a 2007-es 11,9%-kal szemben 2009 végén 13% (ILO 2010/c).

A kötelező erővel nem bír, de közös irányelveket lefektető globális egyezmény a válság munkaerőpiaci konzekvenciáira adandó válaszokat, igényeket tartalmazza, és szoros összhangban van az ILO „tisztességes munkára” vonatkozó menetrendjével (*Decent Work Agenda*), valamint 2008-as deklarációjával a társadalmi igazságosságról és fair globalizációról (*Declaration on Social Justice for a Fair Globalization*). A Globális Foglalkoztatási Paktum olyan fellendülést javasol, amely beruházásokra, foglalkoztatásra és szociális védelemre épül egyszerre. Tehát olyan politikát, amely összehangolja a gazdasági növekedést a tisztességes munka lehetőségeinek növelésével. Nemzeti, regionális és globális lépéseket jelöl meg. Hangsúlyozza, hogy a benne lefektetett célokért a különböző fejlettségű államoknak együtt kell működniük, illetve hogy megvalósításához az országokon belül a kormányok, az üzleti körök, a munkavállalók, helyi kormányzatok és civil szervezetek együttes ereje szükséges.

2010 májusában kiadott jelentésében (*Recovery and growth with decent work*) az ILO hangsúlyozza, hogy fokozatos és a társadalmi (tőke–munka) dialógust, valamint a foglalkoztatást középpontba állító fiskális konszolidációra van szükség. Például prioritást kell adni a magasabb foglalkoztatási ráta elérésének, erősíteni a gazdasági növekedés foglalkoztatás-intenzitását, a jövedelem által vezérelt növekedési modellt támogatni, a legelesettebb társadalmi csoportok számára szociális védelmet biztosítani, ellenállni a bérek leszorításának, megtermelni a fair kapcsolatot a termelékenység és a fizetések között stb. (ILO 2010/b) Csupa olyan követelmény, amely a felvilágosodás során született, a francia forradalomban célul tűzött és az európai értékekben meggyökeresedett értékeknek megfelel, de az európai és amerikai gazdálkodás belső logikájával – történelmileg a tőkefelhalmozás „destruktív” és mások kifosztására épülő módjával – nem egyeztethető össze.

2.2. Az Európai Unióban

Az Európai Unió Bizottságának összegzése szerint az EU eddig a következő lépéseket tette a foglalkoztatásért, a munkanélküliség és a kirekesztődés ellen (EC 2010/a):

- Mobilizálta az EU alapjait: 2008 novemberében a Bizottság 200 milliárd eurós élénkítő csomagról döntött, amiből 170 milliárdot álltak a tagállamok, 30 milliárdot az EU költségvetése és az Európai Beruházási Bank.
- A 2009. májusi foglalkoztatási csúcsértekezleten a „közös elkötelezettség” (*shared commitment for employment*) jegyében döntöttek arról, hogy az Európai Szociális Alap 29 milliárd euróját a foglalkoztatási válságkezelésre fordítják. Ennek megfelelően egyszerűsítették az Európai Szociális alaphoz történő kifizetéseket, és 1,8 milliárd euró későbbre szánt pénzt felszabadítottak az aktív munkaerőpiaci politikák számára. 500 millió euróval létrehozták az European Global Adjustment Fund-ot és új mikrohitelzési lehetőséget nyitottak meg a kisvállalkozások számára (European Progress Microfinance Facility).
- A foglalkoztatás támogatását az EURES munkaportál már régóta meglévő rendszere mellett a képzési igények feltérképezésére indított kezdeményezés („*new skills for new jobs*”) szolgálja. Ezen túlmenően erősítették a munkaerőpiaci monitoringot is: elindították a havi foglalkoztatás-figyelőt (*Monthly Labour Market Monitor*).
- Együttműködtek a szociális partnerekkel, például a 2009. márciusi tripartit csúcsértekezlet keretében. A Bizottság 2009 februárjában jelentést adott ki az ipari kapcsolatokról, melyben hangsúlyozta a szakszervezetekkel való „konstruktív párbeszéd” fontosságát.
- Az EU nemzetközi téren azzal járult hozzá a válságkezeléshez, hogy aktívan vett részt a G20 és a G8 munkájában, így 2009 tavaszán a közös válságelleni fellépésről szóló megállapodások előkészítésében.

Az Európai Bizottság e fenti, saját tevékenységére vonatkozó összeállításából látszik, hogy leszámítva a tűzoltó szerepet játszó 30 milliárd eurós EU és ECB pénzalapot, valamint az Európai Szociális Alapban lévő pénzek mozgósítását, a legutóbbi időkig nem beszélhettünk speciálisan a válságra irányuló uniós szintű foglalkoztatási politikáról. Többnyire már meglévő lehetőségek kiaknázása (pl. EURES), megfigyelés, elemzés, deklarációk jellemezték az EU, mint integráció fellépését a foglalkoztatási krízishelyzettel szemben. A munka dandárja a tagállamok kormányaira hárult, ezért nagyrészt nekik volt köszönhető az is, hogy a munkanélküliség növekedése megállt.

Az Unió mindezidáig azon az állásponton volt, hogy a korábban kiadott „foglalkoztatási irányvonalak” és a tagállami rendszerekbe régóta beépített „automatikus stabilizátorok” az általános válságkezelési politikákkal együtt elegendőek. E téren azonban most változás várható, mivel új foglalkoztatási irányvonalak meghatározása van napirenden, amiről 2010 szeptemberében fog szavazni az Európai Parlament. Az eddigi, az Európai Parlament foglalkoztatási és szociális bizottsága által támogatott javaslatok alapján belekerülhet az új irányelvekbe többek között a 15–24 év közöttiek körében a foglalkoztatottak és képzésben részesülők együttes arányának 90%-ra növelése; a tisztas megélhetést biztosító minimáljévedelem (bár ennek az elképzelésnek számos ellenzője is akad); a kü-

lönösen hátrányos helyzetű társadalmi csoportok kiemelt támogatása, foglalkoztatásuk elősegítése; valamint speciális intézkedések a szegénység, különösen a gyermekszegénység ellen. (MTI 2010) A helyzet azonban még ezzel sem lesz megnyugtató, hiszen minden jel arra mutat, hogy a 2008-ban kirobbant válság újabb hullámvölgye elé nézünk.

3. Új problémák

A válság terjedésének illetve mélyülésének egyelőre a kormányok válságkezelő politikája vetett gátat. A bankok „toxic assets”-jeitől² így meg lehet szabadítani a piacokat, de a kialakulásukhoz vezető okot ezzel még nem számolják fel. Ez az ok pedig az, hogy az anyagi termelés a termelékenység és a profit-bér arány miatt nem ígér kellő nyereséget. Ez elől a helyzet elől – és mert a szabályozás liberalizmusa ezt lehetővé tette számára – a tőke a pénzügyekbe áramlott, ahol aztán az „indokoltnál” nagyobb nyereségek pilótajátékát játszotta el.

Ennek árát a társadalom legszélesebb rétege, a bérből és fizetésből – és mindinkább segélyből – élők fizetik meg. A helyzet azonban addig nem nyer megnyugtató megoldást, amíg új technológiai és gazdasági paradigma nem teszi ismét érdemessé a termelőeszközök tulajdonosai számára az anyagi termelésbe történő beruházásokat, vagy egy más gazdasági-társadalmi algoritmus szerint a szükségletek érdekében végzett anyagi tevékenységet.

Ha azonban a fellendülés a piaci viszonyok között következik be, ismét kevesebb élől munkára lesz szükség a profitabilitás fenntartása érdekében – abban a mértékben, amelyben a piaci viszonyok fogják a fellendülést meghatározni. Még ha a termelés fellendülése idején a foglalkoztatás nő is, amint az új technológiák elterjednek, kevesebb munkaerőre lesz szükség. Ez következett be a 70-es évek olajárrobbanását követő mikroelektronikai fejlődés során is. Most a munkanélküliségi ráta „természetes” szintjének egy újabb emelkedésére számíthatunk. Több mint kétséges azonban, hogy egy „*jobless recovery*” (munkahelyek nélküli fellendülés) akár gazdasági, akár társadalmi vonatkozásban tartós maradhat.

A munkaerőköltségek egyelőre nőnek (elavult termelési szerkezetek, elavult technológiák maradtak életben a kormányok mentőcsomagjai jóvoltából), ami arra utal, hogy a válságkezelés csak elodázta, de nem megoldotta az erkölcsileg kopott tőkék, versenyképtelen vállalatok problémáját. Nem véletlen, hogy a világ-gazdaság a fejlődő országok (Latin-Amerika, Kína stb.) felől lendül fel, hogy az oda irányuló működőtőke-áramlás ismét megélénkül...

Ráadásul a válság még egyáltalán nem csengett le. Akár újabb visszaesés is bekövetkezhet, amint a válságkezelés miatt hitelt felvevő kormányoknak helyt kell állniuk adósságaikért. A második visszaesés jelei már most, 2010 augusztusában mutatkoznak egyrészt a konjunktúrajelentésekben, másrészt a hitelminősítők (pl. Moody's) értékeléseiben.

² A felhalmozódott behajthatatlan követelésekről van szó. (A szerk.)

A válságtól függetlenül már régóta problémát okoznak a foglalkoztatás körülményei, nemcsak a fejlődő, de a fejlett országokban is. A bérek sok országban elmaradnak a GDP és a termelékenység növekedése mögött, a hivatalos és a feketén végzett munka óraszám, a fizetett és fizetetlen túlóra nő, a szociális vívmányokat rendre visszaveszik a kormányok. Az ILO kimutatása szerint például 1980 és 2006 között 73 vizsgált ország közül 51-ben, elsősorban a fejlett országokban csökkent a jövedelmeken (a GDP-n) belül a bérek részesedése. Ez igaz az Európai Unióra is. Ennek okai a technológia fejlődése mellett (és főként) a termelés alacsonyabb bérű országokba telepítése, valamint a szakszervezetek erejének csökkenése. (ILO 2008)

A válság miatt feleslegessé váló migráns munkaerőt érő szankciók a fogadó országokban fellendülés idején érvényüket veszíthetik (pl. Nyugat-Európában az olcsó munkaerő, Japánban pedig egyáltalában a munkaerő fog hiányozni).

Az Európai Unióban a foglalkoztatás jelenleg égető kérdései mellett vannak más súlyos gondok is a munkaerőpiacban kapcsolatban. Például a nyugdíjak problémája, ami néhány évtizeden belül, különösen ha a munkaerőpiac (a gazdaság) nem tér egészen magához, beláthatatlanul nehéz helyzet elé fogja állítani a társadalmakat. És különösen, ha a már fent említett „*jobless growth*” (munka nélküli növekedés) perspektívája előtt állunk. 2010. július 7-én Andor László, az Unió foglalkoztatási és szociális kérdésekért felelős biztosa 2010. november 15-ig nyílt vitára bocsátotta a Bizottság nyugdíjrendszerekről szóló „zöld könyvét”. A „zöld könyv” 3 kérdést vet fel: 1. Hogyan lehet összhangba hozni a munkában és a nyugdíjban töltött évek számát? 2. Hogy lehet megkönnyíteni az emberek és a nyugdíjak EU-n belüli mobilitását? 3. Hogyan tehetők a nyugdíjak biztosabbá?

Ezek a kérdések szorosan összefüggnek a munkaerőpiac, a foglalkoztatás helyzetével, bennük összontosulnak a kapitalizmus jövőjének legfontosabb kérdőjelei...

4. Hová lesz a munka?

A CIA The Fact Book-ja szerint a világ egy főre jutó GDP-je napjainkban 10.500 dollár (hazánkban 18.600 dollár), vagyis mindenkire, a csecsemőtől az agastyáig havi 175 ezer forint jut. Ennek kb. felét társadalmi célokra központosítják, tehát átlagosan 87.500 forint szabadon elkölthető személyi jövedelem jut egy főre. Egy négytagú családra 350.000 forint. Ez messze van attól a szegénységi szinttől, amely alatt ma 1,2 milliárd ember él (napi 2 dollár, az havi 12.000 forint). Sokan szeretnék, ha ez a jövedelem valóban egyenlően oszlana el a Földön. Ehhez azonban előbb a munkának kell egyenlően eloszlania. Ám – mint láttuk – erről szó sincs.

A munkahelyek csökkenéséért az uralkodó közgazdasági szemlélet a technikai fejlődést teszi felelőssé. Kétségtelen tény: a termelékenység növekedése azt jelenti, hogy ugyanannyi termék előállításához egyre kevesebb élőmunkára (kevesebb átlagos intenzitású munkaóra) van szükség. A főáramú közgazdaságtan

azonban nem ad választ arra a kérdésre, miért csökken ettől a *foglalkoztatás*, vagyis a dolgozó emberek *száma*. A válasz azért marad el, mert a *bérmunka* körülményei adottak, a *tőke* (profittermelés) igényeit általános és örök gazdálkodási szabálynak tekintik.

Sok és intenzív bérmunka szükséges ahhoz, hogy a termelés fajlagos (egy termékre jutó) költségei kellően alacsonyak legyenek, s így a vállalat versenyképes maradjon a piacon, tehát továbbra is tudjunk embereket foglalkoztatni. Csakhogy a versenyképesség záloga az állandó költségsökkenés, ami akár a termelékenység növekedésén, akár a munkaintenzitás fokozásán, akár a túlmunka, fizetetlen munka szaporításán keresztül mind-mind foglalkoztatás-csökkenést eredményez. Oda jutottunk tehát, hogy a foglalkoztatás érdekében támogatott *tőke*-versenyképesség a foglalkoztatás csökkenését eredményezi. Ez az összefüggés történelmi perspektívában is igaz, de most, a válság idején különösen tiszta formájában jelenik meg.

Valójában nagyon egyszerűen vághatunk utat magunknak korunk foglalkoztatási problémájának megértéséhez. Mindössze különbséget kell tennünk a gazdálkodás általános törvényszerűségét jelentő termelékenység és a kapitalista profittermelés különös törvényszerűsége között. Az elsőhöz a társadalom rendelkezésére álló munkaidővel (a munkaképes lakosság által kifejezhető munkaórák számával) való gazdálkodás tartozik, a másodikhoz a *költség*gazdálkodás. Azon költségek felhasználásával való takarékoskodás, amelyeket a vállalat saját gazdálkodási körébe bevon (a vállalati termeléshez szükséges pénz csökkentésének szükséglete).

Ha egy profitorientált üzemben 100-an dolgoznak napi 8 órában 1000 cipőt gyártva havonta, és a tulajdonos az addig felhalmozott nyereségből egy új, a korábbinál kétszer termelékenyebb gépsort állít üzembe, akkor nem négy órára fogja leszállítani munkásai munkaidejét (mint azt a technológia megengedné), hanem elbocsátja 50 százalékukat. Másképpen nem lenne számára értelmes megvásárolni az új gépsort. A technikai fejlődés jóvoltából felszabaduló munkaidő tehát nem egyenletesen oszlik meg a termelésben résztvevők között, hanem felhalmozódik a munkanélküliek oldalán. Szabadidő keletkezik, de úgy, hogy ez a szabadidő ott, ahol van (a munkanélküliek oldalán) nyomort, szenvedést, nélkülözést stb. okoz, ahol pedig nincs (a „boldog” alkalmazásban állók oldalán), ott a munkanélküliek tartalékseregének (az alacsonyabb bérért is dolgozni hajlandó munkanélkülieknek) pusztá léte hatására a munkakörülmények romlását (munkaintenzitás növekedése, túlmunka, bércsökkenés stb.) hozza magával. 2004-ben a Siemens azzal érte el költségsökkentési tervének elfogadtatását a dolgozóival, hogy a gyár kitelepítésével fenyegette meg őket. A „tárgyalások” eredményeképpen a dolgozók heti 5 óra plusz fizetetlen munkát vállaltak munkahelyük megtartása érdekében. Hasonló gyakorlatot követett több más cég is, például a Daimler-Chrysler. Ezzel megindult a heti 35 órás munkahét elleni támadás a munkaadók részéről, amit – az Európai Szakszervezeti Szövetség beszámolója szerint – több kormány is támogatott. (ETUC 2005) Az EU-ban a heti törvényes munkaidő ma-

ximum 48 óra, de a brit „kivétellel” („*opt out*”) a munkavállalók „önként” ennél többet is dolgozhatnak. Az Unióban évek óta folyik a vita, éppen az *opt out* miatt a törvényes munkaidő 60 (65) órára emeléséről. A törvényes heti óraszám felemelésében az EU a „kivételek” révén történő munkaidő-növelés korlátozásának, a munkavállalói oldal a munkaidő általános növelésének lehetőségét látja.

Az EUROSAT honlapján található adatok szerint 2007-ben az EU27-ben a *ténylegesen* ledolgozott heti munkaórák száma a teljes munkaidős főállásban 41,8, a részmunkaidőben 20 óra volt. A második állásban átlagosan további 12,5 órát dolgoztak az emberek hetente (frissebb adatok nincsenek). Ezek az adatok 2008-ig növekedést mutattak (pl. a heti munkaórák száma teljes munkaidős főállásban 2003-ban még csak 40,4, a részmunkaidőben 19,3, másodállásban 11,8 óra volt), de a válság hatására csökkentek (a válságkezelés egyik módja az államilag támogatott munkaidő-csökkentés volt).

A technológiai fejlődéssel (2007 előtt) tehát nem járt a dolgozók munkaterhelésének csökkentése. Sőt, az Európai Tanács által 1975-ben létrehozott, a munka- és életfeltételek javítását célzó európai alapítvány, az Eurofound keretében 1990 óta készített European Working Conditions Surveys szerint a munkaintenzitás szerte Európában nőtt, ami egyfelől a munkaórák növekvő számának, másfelől a munkasebbségnek és a szoros határidőknek köszönhető. Például 2005-ben a munkavállalók 60%-a állította, hogy munkaidejének legalább egynegyedében nagyon gyorsan kell dolgoznia, miközben ez az arány 15 évvel azelőtt még „csak” 47% volt. (EWCO, 2007)

Mindeközben hatalmas tömegek vannak munka nélkül. Lássuk ismét a legközelebb, európai példát (a válság előtti adatok alapján): EU27-ben 219 millió foglalkoztatottra 63 millió 25-64 éves inaktív (nem foglalkoztatott, illetve munkanélküli) és további 16 millió 25 éven felüli munkanélküli jutott. Vagyis kb. 80 millióan nem dolgoztak, ami a foglalkoztatottak több mint 36%-át jelenti.

Magyarország adatai ugyanekkor: 3,9 millió foglalkoztatott, 1,35 millió inaktív 25–64 éves és 0,34 millió 25 éven felüli munkanélküli. Összesen 1,7 millióan nem dolgoztak tehát a 25 éven felüliek közül. A nem dolgozók aránya a foglalkoztatottakhoz képest itt meghaladja a 43%-ot.

Egy kis számolással megállapítható, hogy ha mindenki dolgozna, kb. 25–30%-kal kevesebb munkaóra lenne szükség ugyanannyi GDP előállításához mind az EU27 átlagában, mind Magyarországon. Az EU27-ben 37,8–37,4 órás volt az *átlagos* munkahét a válság előtt (fő- és részmunkaidő együtt), Magyarországon pedig 40 óra. Ha mindenki dolgozna, az EU27-ben kb. 27,5, Magyarországon 27,8 óra lenne a heti átlagos munkaidő. Ötnapos munkahéttel számolva mindkét esetben napi 5,5 óra, négynapos munkahéttel napi 7 óra! (A számítást tovább finomíthatjuk, ha figyelembe vesszük a fekete gazdaságot, ami szintén részt vesz a GDP előállításában. Ebben az esetben a munkaidő-csökkenés mértéke kisebb, de még mindig igen jelentős, 10–20%-os lenne. Megjegyezzük, hogy a mai viszonyok között – az EUROSTAT felmérése szerint – az EU27-ben 48,5 millió-

an, Magyarországon 1,38 millióan „nem akarnak dolgozni”. Ez a szám 2007 óta mindkét esetben csökkent.)

A most nem dolgozók bekapcsolásából hihetetlen társadalmi időnyereség adódna (pl. nem lenne szükség a munkanélküli ellátó rendszerekre, a munkanélküliség okozta egészségügyi és társadalmi problémák orvoslására stb.), ami további csökkenést eredményezne a társadalmi újratermelés munkaidő-igényében. Ilyen körülmények között nagyobb kedvvel (tehát termelékenyebben) is dolgoznának az emberek, ami további munkaidő-megtakarítást jelentene. Mindennek egyetlen gátja van: a termelés alapja a társadalmi munkaidőalappal való gazdálkodás *helyett* a vállalati költséggazdálkodás, amelynek célja a profit növelése, és amelynek végső soron legfontosabb eszköze a munkabér fajlagos leszorítása.

A foglalkoztatás krízise tehát tartós (nem a válságból következik!), és megoldása csak a profitlogika korlátozásával és e korlátozás mértékében lehetséges.

Hivatkozások

Artner Annamária (2010): Globális és európai foglalkoztatás és válságkezelés. Európai Tükör, 2010 október.

CIA: The World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

ETUC (2005). Myths and facts about working longer hours in Europe: A note from the ETUC. European Trade Union Confederation. ETUC-RH/RJ/hr-09/03/2005 <http://www.etuc.org/a/950>

EUROSTAT Online statistics http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/data/database

EWCO (2007): Fourth European Working Conditions Survey. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2007 <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0698.htm>

MTI (2010): Sikert aratott a magyar foglalkoztatási javaslat az EP-bizottságban. HVG 2010. július 15. http://hvg.hu/karrier/20100715_sikert_aratott_magyar_javaslat

NYIKOLAJ BUHARIN–INESSZA JAZSBOROVSKAJA

A lengyel baloldal igyekszik javítani pozícióit (2001–2010)

Annakidején, a 2001. évi parlamenti választáson a Demokratikus Baloldal Szövetsége (Związek Lewicy Demokratycznej – ZLD), a lengyel politikai küzdőtér alapvető baloldali pártja, egy másik, kis baloldali párttal (A Munka Uniója, Unia Pracy – UP), amely a Solidarność alapján jött létre, megkapta a szavazatok 41 %-át. Ez a legjobb eredmény volt, amelyet a lengyelországi rendszerváltás után, 1989 óta valaha is elértek. Ez az előrelépés annak volt köszönhető, hogy a ZLD a politika színpénben némileg a közép felé mozdult el. Több politikus és elemző már-már centrista erőként kezdte kezelni a pártot. Ez a két erő, a Lengyel

Parasztpárttal (Polskie Stronnictwo Ludowe – PSL) együtt középbal kormányt alakított, a ZLD vezérének, Leszek Millernek a vezetésével.

Jerzy Buzek jobbközép kormánya stagnáló gazdaságot hagyott hátra. A gazdaság növekedése csupán 0,2% volt, az állami költségvetés deficitje pedig 90 milliárd. \$. Miller és kormány erőfeszítéseinek középpontjában ezért az állt, hogy a gazdaságot újra növekedési pályára vezérelje. Evégett, megfelelőkezve választás előtti ígéreteiről, a lényeget tekintve liberális gazdaságpolitikai lépésekbe kezdett; a lakosságnak meg kellett szorítania nadrágszíját. Igaz: 2003-ra a növekedés már 5,4%-ot ért el. Ez azonban a költségvetési kiadások erőteljes visszafogását követelte, ami a közalkalmazottak és a nyugdíjasok elégedetlenségét váltotta ki. Ráadásul ez a politika nem oldotta meg a költségvetés hiányát, mivel addigra csökkent a privatizálás üteme és bevétele, és mivel sommilliók támogatásokat kellett adni a ráfizetéses állami vállalatoknak, mindenekeelőtt a bányáknak. Tétézte ezt a 2003. évi 20%-os munkanélküli ráta.

Ennél is jobban aláásta a ZLD és a Miller-kormány tekintélyét néhány 2002 és 2004 között kirobbant korrupciós botrány. Ez alkalmat adott a jobboldali ellenzéknek, hogy – a végsőkéig felnagyítva ezeket – azt sugallja a választóknak: nem csak a szociáldemokrata vezetés rothadt el teljesen, hanem az egész, 1989 óta kialakult új berendezkedés. A legkényelmetlenebb botrány az úgynevezett „Rywin ügy volt. Lew Rywin ismert lengyel filmproducer volt. 2002 december közepén Adam Michnik, a *Gazeta Wyborcza* főszerkesztője nyilvánosságra hozta egy Rywinnel folytatott beszélgetés hangfelvételét, aki „a fennálló hatalom nevében” jelentős pénzösszeg ellenében följánlotta a rádióról és a TV-ről készülő törvénytervezet olyan módosítását, amely az Agora kiadvállalatnak lehetővé tette volna a Polsat TV-csatorna megszerzését. Hosszadalmas nyomozás eredményeként, amelyben számottavó szerepet játszott a szejm vizsgálóbizottsága, nem derült fény arra, kik voltak azok a személyek, akik Rywin mögött álltak. Ezért a bíróság csak az ügy közvetlen gyanúsítottját ítélte el két év elzárásra és jelentős pénzbüntetésre. A legnagyobb vesztes azonban maga Miller volt, aki ismételen magyarázkodásra kényseztült a nyomozás során és az újságírók kérdéseivel szembesülve. Ez oly kevésbé meggyőzően tette, hogy 2003 őszére elfogadottsági indexe már csupán a megkérdéztettek 17 %-át érte el.

Noha sikeresen folytak lengyelország tárgyalásai az EU-hoz való csatlakozásról, az antiszociális gazdaságpolitika és a korrupciós ügyek aláásták a kormány tekintélyét. Ezért Aleksander Kwaśniewski köztársasági elnök nyomása alatr Miller kénytelen volt bejelenteni, hogy 2004. május 4-én, az EU-belépés utáni napon beadja lemondását.

A kialakult helyzet válságos szituációt teremtett a ZLD-n belül: tömeges kilépések kezdődtek. A ZLD-t elhagyó tagok eltávolodásukat azzal indokolták, hogy párt hagyta veszendőbe menni a baloldali értékeket. 2004 márciusában nyilvánosan is elhatárolódtak a „korrup” ZLD-től. Egy részük Marek Borowski vezetésével új pártot alapított, A Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája

(Socjaldemokracja Rzeczpospolitej Polski–SRP)³. Maga a ZLD a válság leküzdésére azt az utat választotta, hogy fiatalítást hajtott végre a vezetésben, és új eszmei arculatot igyekezett kialakítani. 2005 májusában vezetőivé két, 1974-ben született fiatalembert választott, akiknek már nem volt kapcsolata a Lengyel Egyesült Munkáspárttal (PZPR). A párt elnöke Wojciech Olejniczak, a Miller kormány energikus mezőgazdasági minisztere lett, főtitkárrá Grzegorz Napieralskit választották.

Közben 2005 folyamán a lengyel társadalom politikai erőinek megoszlásában jelentős változás állt be. A választói testület soraiban nagy támogatásra tettek szert a jobboldali pártok. Egyikük, a nacionál-katolikus Törvény és Igazság (Prawo i Sprawiedliwość – PiS) vezetője Jarosław Kaczyński lett. A liberál-konzervatív Polgári Platformot (Platforma Obywatelska – PO) Donald Tusk vezette. Ezek a pártok azokat a szavazókat vették célba, akik elégedetlenek voltak a „Harmadik Köztársasággal” (Trzecia Rzeczpospolita), azaz az 1989–1990-ben végbement rendszerátalakítással, és az új korszerűsítés, a további változtatások programját képviselték. A PiS irányítói, Jarosław és Lech Kaczyński (fivérek) bedobták a közvéleménybe a „Negyedik Köztársaság” (Czwarta Rzeczpospolita) fogalmát, amely a párt fő politikai jelszava lett, és amelyet a Harmadik Köztársaság szöges ellentétéként propagáltak. Pártjuk élesen elhatárolódott a liberalizmustól, s magát tipikusan lengyel jobboldali pártként hirdette meg, amely a hagyományos hazafias és katolikus értékeket (isten, becsület, haza, az élet, a házasság és a család védelmét képviseli. Egyfajta szociális beállítottságát az állam szerepének a növelésével kapcsolja össze, ami a rendszerváltás veszteségeinek bizonyult egyszerű lengyeleknek mindig is kedvére volt. Ezáltal még a ZLD szavazóinak egy része is a Kaczyński-fivérek pártjához áramlott át.

A választásra 2005 szeptemberében került sor. A legtöbb szavazatot (26,99%) a PiS kapta, így két évre kormányra került. A ZLD mellett csupán a választók 11,31 %-a tartott ki, ami a alsóházban 55 képviselői helyet biztosított neki. Ez volt a párt legrosszabb eredménye a posztszocialista időszakban. Jelentősen hozzájárult a vereséghez, hogy a ZLD elveszítette elnökjelöltjét (a szejm és a köztársasági elnök választását egyidejűleg bonyolították le). A baloldali jelöltjét, Włodzimierz Cimoszewicz korábbi miniszterelnököt és belügyminisztert az ellenzék alaptalanul megvádolta azzal, hogy közpénzeket tulajdonított el és hamisan tanúskodott. A vizsgálat kiderítette ártatlanságát, ám addigra már visszavonta a jelölését. Az elnökválasztás a parlamenti szavazás fölé nőtt, a ZLD-t kizárták a kampányból. A győztes Lech Kaczyński került az elnöki székbe.

Az 55 mandátum a ZLD parlamenti képviselőtételének kevesebb mint egyötöde volt. A párt, először történetében, már nem volt az ellenzék legnagyobb párta, s végképp nem volt semmi befolyása a kormányzat döntéseire.

³ A magyar olvasó számára: a választott név egy régi hagyományra, a 20. század elején Rosa Luxemburg által vezetett „A Lengyel Királyság és Litvánia Szociáldemokráciája” nevű, a lengyel, az orosz és a nemzetközi szociáldemokráciában is nagy tekintélyt élvező pártra emlékeztetett. (Szerk. megj.)

Döntései nyomán az új, nacionál-konzervatív kormányzat a szabadelvű értelmiség és a baloldal szemében hamarosan a demokrácia korlátozásának és a hatalomgyakorlás tekintélyuralmi módszereinek a fő megsemmisítője lett. Lengyelország előző elnöke, Kwaśniewski, akit elődje, Lech Wałęsa, számos liberális politikus és a szellemi élet sok tekintélyes alkotója is támogatott, 2007 tavaszán úgy döntött, hogy erős társadalmi mozgalmat indít a tekintélyuralmi törekvések ellen, a demokrácia védelmében.

2007 nyarán a PiS vezette, korábban erősnek tűnő kormánykoalíció fölbomlott. Döntés született arról, hogy októberben időközi parlamenti választást tartsanak. A demokratikus erők fő feladatuknak azt tekintették, hogy megakadályozzák a PiS győzelmét. A vezető baloldali pártok (a ZLD a PSD, az UP) és a liberális arculatú Demokrata Párt a Baloldaliak és Demokraták egységes blokkjába (Lewica i Demokraci – LiD) tömörültek. Ennek a blokknak a szellemi-politikai vezetője Kwaśniewski volt. A LiD arra számított, hogy együttesen 20 % fölötti eredményt érnek el. Ám csupán a szavazók 13,15%-a támogatta őket. Ez 53 helyet biztosított nekik a képviselőházban; ebből 40 a ZLD-nek jutott, kevesebb, mint az előző választáson. Az okok elemzése arra mutatott, hogy a PiS újabb győzelmét megelőzendő, a baloldali szavazók egy része Tusk OP-jére voksolt.

Az új szejmben a LiD egységes frakciót alkotott. Ám a nem túl markáns arculatú ZLD ebben a frakcióban elvesztette önálló arcát. Fiatal vezetőit egyre inkább bosszantotta az UP és PSD-beli „öreg arcok” látványa. A szervezeti egyesülés próbálkozása sikertelen volt. Olejniczakra és Naperalskira mind nagyobb befolyása volt Sławomir Sierakowski-nak, a *Krytyka Polityczna* nevű baloldali folyóirat főszerkesztőjének. Ez a lap formálisan nem tartozott egyetlen baloldali párthoz sem, de tömörült körülötte fiatal értelmiségiek több csoportja az ország különböző részeiből. Sierakowski meggyőzte a ZLD vezetőit, hogy szakítsanak a liberálisokkal. 2008 márciusában bejelentették, hogy együttműködésük a Demokrata Párttal kimerítette a lehetőségeit. Április elején a DP három képviselője, a hónap közepén a PSD nyolc képviselője is kilépett a LiD frakciójából. Megtörtént a lengyel baloldal 1989 utáni második szakadása. A megmaradt 42 képviselő megalakította a Baloldal (Lewica) nevű új frakciót.

A tömegtájékoztatási eszközökben vita indult a lengyel baloldal válságáról. Egyes akkori lengyel elemzők szerint azonban nem válságról van szó, ellenkezőleg: az ország baloldali erőinek kezdődő újjászületéséről. A ZLD egyre balrább tolódott. Már nem csak a centrista pozíciót nem vállalta, de a balközép párt szerepét sem. Eközben már nem tekinthető posztkommunista pártnak sem, noha egyes elemzők szerint a kommunista múlt továbbra is hat a tagok egy részére.

2008 május végén összeült a ZLD IV. kongresszusa. Az összegyűlt arra a következtetésre jutottak, hogy a lelépő vezetőségnek az előző két évben nem sikerült megerősítenie a párt hadállásait a társadalomban. A párt elnökévé Napieralskit választották 231 szavazattal, Olejniczakra 210-en szavaztak. Az új vezető kezdettől energikusabb, keményebb kezű, célratörőbb politikus képét mutatta. A megfigyelők a választásban a párt további balra tolódásának jelét vélték

fölfedezni. A baloldali értelmiség azonban úgy érezte: az a kockázat is fennáll, hogy ha ezen az úton haladva a párt széthullik, a lengyel baloldal, mint politikai erő megszűnik létezni. Ez végül is nem következett be. 2008–2009-ben a ZLD Napieralski vezetésével igen tevékenyen és következetesen lépett föl programjának érvényesítéséért a politikai küzdőtéren. Az új vezér néhány hónap alatt „rendet teremtett” a párton belül is. Nem vitatott vezérré lett, Olejniczaktól még a parlamenti frakció vezetését is átvette, a szövetség egy másik vezetőjétől, Jerzy Szmajdzińskitől pedig azt a jogot, hogy a párt hivatalos álláspontját közvetítse a minisztertanácshoz. Gyakorlatilag minden hatalom a pártelnök kezébe került. Gyökeresen megfiatalította a pártapparátust; elmondható, hogy nemzedékváltás következett be. Az az informális csoport, amely tekintetét Kwaśniewskire szegezte, elvesztette a párt fölötti ellenőrzését. Ezzel a szélesen felfogott balközép pártjellegre csapást mértek.

A ZLD ma a bel- és külpolitika minden fontosabb kérdésében kialakítja a véleményét, és a Szejm elé terjeszti saját törvénytervezeteit és állásfoglalásait. Napieralski időnként komoly kockázatokszélső pontjáiig is hajlandó elmenni. 2008 júliusában, a Kaczyński elnökkel lezajlott váratlan találkozása után kijelentette: „Visszatérünk a politika első osztályába”. A vezetés reméli, hogy a társadalom felfigyel aktivitására, konstruktivitására és következetességére, s ez elfogadottságának a növekedésére vezet majd a lakosság körében. Ám lehetséges, hogy erre elmegy még néhány év. A ZLD Napieralski vezetésével kész kompromisszumokra a Szejm különböző pártjaival. 2009-ben Kaczyński elnök vétót emelt a Szejmben a PO által beterveztetett, az SZMI-ről szóló törvényszöveg ellen. Az elnök csak úgy tudhatta elérni, hogy a javaslatot elutasítsák, ha a ZLD szavazatait is megnyeri. S ez végül valóban előnyben részesítette, ha a PiS oldalára áll, így a javaslatot elvetették. A politológusok természetellenes szövetségről cikkeztek, jobboldali–baloldali szövetségről, hiszen a ZLD lényegében leggonoszabb ellenségét támogatta; cserébe kezébe kaparintotta az állami TV országos műsor szórású második csatornáját, ami lehetővé teszi, hogy a lakosság egészének a tájékoztatására hasson, ami megkönnyíti számára a politikai hangulat befolyásolását. Valamivel korábban az Interneten működni kezdett a ZLD TV-műsora, amelyet találékonyan szerkeszt a 23 éves Lukasz Naczas, aki Gniezno városából jött. Hírműsoraik nagyon népszerűek az internetezők táborában. Napieralski – Walęsa mellett az egyik legjobb lengyel blogger. Egész csoport dolgozik éjt nappallá téve, hogy minél kedvezőbben, a megszokottól eltérően mutassák be a párt vezetőjét a társadalomnak. Napieralski gyenge pontja a széles értelmiségi bázis hiánya, amivel ő maga nagyon is számot vet.

A 2009-es euroválasztásokon a ZLD nem szerepelt rosszul. Szavazatainak aránya 12,44%-ra rúgott. Ez valamivel kevesebb, mint a 2007-es parlamenti megmérettetés alkalmával, de akkor a párt az LD blokkjában indult. Emellett az egyelőre szerény előrelépés mellett az Európai Parlamentben a ZLD ötről hétre emelte képviselőinek a számát.

Ami a globális válság hatásait illeti, következményei Lengyelországban egy-

előre nem túl erősek. 2009-ben ez volt az EU egyetlen országa, amelynek bruttó hazai terméke nem csökkent, ha a növekedés csak szerény volt is (1,7%). Lehet, hogy a lengyel szociáldemokraták nem játszottak különösebb szerepet a válságról indult vitákban. Ám a válság mégis arra kényszeríti a baloldaliakat, hogy új utakat keressenek az ország további fejlődéséhez. A ZLD új gazdasági programjának kidolgozását az ismert baloldali közgazdász, Grzegorz Kołodko vállalta magára, akit a közvélemény a párt gazdasági „gurujának” tart. A világ pénzügyi és gazdasági válságát ő úgy értékelte, mint „a jelenkori kápjapitalizmus rendszerválságát”, mint szöveget a neoliberalizmus koporsójába. Hangsúlyozza, hogy a neoliberális elvek alkalmazása a gazdaság fölötti állami ellenőrzés gyengüléséhez vezetett, és komoly társadalmi következményekre vezetett, elsősorban a kevesek gazdagodására sokak kárára. Lengyel talajon a neoliberalizmus ismét a gazdaság megrekedéséhez, a munkanélküliség növekedéséhez, a vállalati csődök újabb hullámaához, ismételt költségvetési válsághoz vezetett⁴. Kołodko azt javasolja, hogy a lengyel szociáldemokraták térjenek vissza a szociális piacgazdaság kiépítéséhez, amelyet a baloldaliak egyszer már megkíséráltak, de a liberálisok és a konzervatívok megakadályozták őket ebben.⁵ Úgy véli, hogy ez a cél egy-két nemzedék leforgása alatt megvalósítható. Ezen a modellen „olyan társadalmi-gazdasági rendet ért, amelynek a társadalmi szükségletek kielégítését kell szolgálnia, amely képes arra, hogy egyszerre legyen hatékony és igazságos.”⁶ Kołodko Lengyelország tíz-húsz évre szóló stratégiájának legfőbb elemeiként a gyors gazdasági növekedést, az igazságos elosztást, a hatékony államot és az előnyös integrációt jelölte meg. Igazságosnak az olyan elosztást tekinti, amely elnyeri a társadalom jóváhagyását, miközben nem destabilizálja a politikai viszonyokat. Ez azt jelenti, hogy elő kell mozdítania a jövedelmek területén mutatkozó egyenlőtlenségek csökkenését. Hatékony államnak azt nevezi, amely jól szervezett, de nincs túlságosan bürokratizálva. Legyen a társadalom és a vállalkozók szövetségese, illeszkedjen a társadalmi-gazdasági fejlődés távlati baloldali koncepciójába. Évéggett intézményesen ki kell szélesíteni a hatókörét, többek között annak a biztosítására, hogy a piacgazdaság a közjót szolgálja. A mai baloldali politikának a XXI. század dolgozóját kell védelmeznie. Ezen ma nemcsak a munkaadónál állókat kell érteni, hanem különböző kategóriákat: a fogyasztókat, a vásárlókat, az utasokat, a bérlőket, az állampolgárokat, a pácienseket, a nézőket, az olvasókat stb.⁷

A ZLD már 2009. szeptemberi konferenciáján megnevezte jelöltjét az eredetileg 2010 szeptemberére kiírt köztársasági elnökválasztásra. A választás a szejm alelnökére, Szmajdzińskire esett, aki nem csak a ZLD, hanem az UP, a Szakszervezetek Országos Szövetsége és több más, nem kormányjellegű szervezet jelöltje

⁴ Grzegorz Kołodko: Neoliberalizm na łopatkach//www.sld-mazowsze.pl 2008. október 6.

⁵ Kołodko chce powrotu do idei społecznej gospodarki rynkowej//www.puls biznesu.pl 2009. december 19.

⁶ Kołodko: Rozwój gospodarczy i postępy społeczny. W oszukiwaniu strategii Polski//Przegląd Socjalisztyczny. 2009. No. 6. 25–26. old.

⁷ Uo.

is lett. Jelölését támogatta Kwaśniewski is, aki bejelentette: tevékeny részt vállal kampányában. Ennek a hírére visszatért a pártba számos, korábban ilyen vagy olyan okból kivált politikus, köztük két volt miniszterelnök: Józef Oleksy és Leszek Miller. A szövetség keretében tehát újra vállalták az összefogást a baloldal fiatalabb és idősebb nemzedékének tagjai.

Szmajdziński „*Milyen Lengyelországot?*” című programkiadványában a hangsúlyt a szociális kérdésekre helyezte. „Azt akarom, hogy Lengyelország normális európai demokrácia legyen, amely biztosítja polgárainak a jólétét, anélkül, hogy jókra és rosszakra osztaná őket. Olyan ország, amelyben nincsenek nyomorkörzetek, ahol senki sem szorul a társadalom peremére, nincsenek hajléktalanok... Igazságos államot látok magam előtt, amely nivellálni igyekszik a társadalmi rétegek helyzetét, és törekszik arra, hogy kiküszöböljön minden más egyenlőtlenséget; amely meg tudja óvni polgárait az igazságtalanságoktól, és segít rajtuk, ha szükséges.”⁸

A középbal PSD, amelynek elnöke, Borowski 2008. augusztus elsején lemondott posztjáról, a széthullás állapotába került. Szejm-frakciójában csak három, 60 évesnél idősebb ember maradt, a többi hét átlépett a ZLD-be. Egyikük, V. Arlukowicz a szövetség új csillaga.

Az ország társadalmi-gazdasági helyzete elviselhető, a lakosság többsége elfogadta az állapotokat. A politikai erők megoszlásában újabb jelentős eltolódás nem észlelhető. Ez azt ígéri, hogy a közelgő, 2011. évi parlamenti választáson valószínűleg Tusk PO-ja győz. Megszerezheti akár a szavazatok 40-50%-át is. A PiS 25-30%-ot vár.

2009 végén, 2010 elején a közvélemény-kutatások szerint a ZLD támogatottsága 8 és 12% között mozgott. 2010 első hónapjaiban a ZLD vezetőinek nem sikerült a párt támogatását folyamatosan 10% fölé tartani. Ehhez hozzájárulhatott, hogy a lengyel szociáldemokraták, az ösztönzések dacára, alapjában a régi terveket hangoztatják, és nem kívánnak túlságosan balra tolódni. Leszek Miller a szociáldemokráciát abban marasztalja el, hogy „anakronisztikus gazdasági programokhoz ragaszkodik, s ezért a baloldali pártok jelenleg nem tudnak versenyre kelni a liberálisokkal.”⁹ Ez arra vezethet, hogy rövid távon a lengyel politikai küzdőtéren továbbra is a jobboldali erők lesznek uralkodó pozícióban.

A ZLD azt a célt tűzte maga elé, hogy a köztársasági elnöki, majd a parlamenti választáson kivívja a választók 15-20%-ának a támogatását. A szakértők a baloldal potenciális bázisát 20%-ra becsülik. Ha a ZLD ezt el tudná érni, akkor volna esélye, hogy koalícióra lépjen a PO-val, feltéve, hogy ez a szejmben nem ér el abszolút többséget. Napieralskinak legalábbis módjában áll azzal biztatni fiatal csapatát, hogy a nem túl távoli jövőben állami posztra kerülhet. A szövetség vezetői úgy vélték, hogy Szmajdziński kampánya segíthet ebben.¹⁰

⁸ Jaka Polska//www.szmajdziński.pl

⁹ Amborski: Znajdzie sie cela dla Leszka Millera//www.lewica.pl 2010. február 23.

¹⁰ Az elnökválasztás menetét váratlanul fölborította egy súlyos esemény. Lech Kaczyński, a hivatalban lévő elnök április 10-én, Moszkvába menet, kíséretével együtt halálos repülőbalesetet

*

Az utóbbi öt év azt bizonyította, hogy az összes bajok dacára – bár több párt is van a küzdőtéren – a ZLD-vel szemben a baloldalon nincs esélyes alternatív párt. A ZLD-nek 60 ezer tagja van; ez több, mint a jobboldalon aká a PO, akár a PiS taglétszáma. Szervezeti hálózata az egész országra kiterjed. Élén most dinamikus vezetés áll. Készül az új társadalmi-gazdasági program. Bár a politikai életben még a jobboldali pártok uralkodnak, a szövetségnek van esélye arra, hogy hátrébb szorítsa őket, és növelje jelenlétét az ország politikai életében.

✱

ALEX CALLINICOS¹¹

A marxizmus 2010-ben

(Némi rövidítéssel)

A Guardian szerkesztőségi kiemelése: A gazdasági válság árnyékában a marxista gondolat tovább él, és Londonban vezető személyiségek vitáznak arról, hogy e gondolatokat miként lehet akciókra váltani.

A múlt héten Ken Coates¹² halálával egy radikális baloldali hang ismét elhallgatott. Az elmúlt év – vagy a néhány utolsó év – elvitte tőlünk a marxista értelmiségiek sok kiemelkedő képviselőjét, akik még az 1968-as nemzedéknek voltak tagjai és képviselői, így Giovanni Arrighi-t, Jerri Cohen-t, Peter Gowan-t, és ami különösen fájdalmas számomra, Chris Harmant¹³ és Daniel Bensaid-ot. Abban az állítólag ideológiától mentes világban, amelyet most a konzervatív-liberális koalíciós kormány ural, az ember kísértésbe esik, hogy olyan következtetésre jusson, hogy a felsoroltak halála egyúttal a marxizmus sokkal szélesebb síkon bekövetkezett visszaesését is jelentette. Ez egyúttal intellektuálisan, de a politikai hagyományokat tekintve is értendő.

Semmi sem állna távolabb az igazságtól. Még a pénzügyi piaci világ is

szenvedett. Ezért az elnökválasztást előre hozták. A június 27-i első fordulóban tíz jelölt indult. A ZLD végül nem Szmajdzińskit, hanem Napieralskit indította. A PO jelöltje a Tusk által erősen támogatott Bronisław Komorowski, a PiS-é az elhunyt elnök öccse, a hivatalban lévő kormányfő, Jarosław Kaczyński volt. Komorowski 41,54, Kaczyński 36,46, Napieralski 13%-ot kapott. A július 5-i második fordulóban már csak két jelölt indulhatott. Itt Komorowskira 52,63, Kaczyńskira 47,37% esett. Így az elnöki széket a PO jelöltje foglalhatta el. (Szerk. megj.)

¹¹ Alex Kallinikosz a brit politikai és intellektuális élet egyik ismert baloldali, szocialista, marxista gondolkodója. Írásait az Évkönyv többször közölte, az utóbbi években is.

¹² Coates életútját lásd e kötet Elhunytak fejezetében.

¹³ Harman életútját lásd e kötet Elhunytak fejezetében.

kezd felébredni arra a tényre, hogy a kapitalizmus súlyos hajótörést szenvedett. A keynesiánus közgazdász, Paul Krugman¹⁴ írta néhány nappal korábban: „Attól tartok, hogy a depresszió harmadik szakasza előtt állunk”, miként így volt ez a 19. század végén és az 1930-as években. Marx annak idején intellektuális elképzelését a politikai gazdaságtan bírálatában írta meg. A marxizmus éppen ezért úgy tud továbbélni, vagy úgy hal meg, hogy képes-e a kapitalizmus dinamikájával lépést tartani, és fel tud-e kínálni egy utat, ami abból kivezet.

DÖMÉNY ZSUZSA

Latin-Amerika: balra át?!

II. rész¹⁵

A társadalom deideologizálódása

A múlt század '70–80-as éveiben az állam a régió nagy részén még többé-kevésbé képes volt biztosítani azokat a juttatásokat, amelyekkel megőrizhették a gondoskodó, paternalista állam imázsát. Egyre szűkülő mértékben működtek azok a szociális garanciák, amelyek a jóléti államok hagyatékaként megmaradtak.

A politikai pártok mind kevésbé feleltek meg választói elvárásainak. Ezért a választási harcban a politikai mező közepére definiálták magukat a minél több voks megszerzése érdekében, ami tovább gyengítette a tömegek azonosulását pártjuk ideológiájával. A pártok markáns arculatának halványulása a tagok és szimpatizánsok identifikációját gyengítette. A politikai hibák is a látható mezőbe kerültek. A telekommunikáció kora érzékenyebbé tette az embereket a különböző visszaélésekkel szemben is. A korrupciós botrányok, a bizalomvesztés a politikai pártoktól való elfordulás fontos tényezői.

A gazdaság teljesítő képességének hanyatlása aláásta azt a hagyományosan erős kapcsolatot is, amely a nagy pártokat a szakszervezetekkel (főleg a szociáldemokratákkal) összekötötte. Bármelyik párt kormányzott, mozgástere rendkívül szűk volt, és a társadalom mind nagyobb hányada támasztott immár teljesíthetetlen igényeket vele szemben. A hagyományos pártok ideológiája elhalványult azért is, mert a politizálás módja megváltozott, professzionalizálódott. A tömegpártok vezetőit segítő lelkes aktivisták helyét a különböző szakértők, szakértői csoportok vették át, tehát a politika-csinálásban az átlag párttag már nem vesz

¹⁴ Krugman több cikkét közölte az Évkönyv, többek között a 2011. évi kötetben is. Krugman Nobel-díjas amerikai közgazdász.

¹⁵ A tanulmány első része az Évkönyv 2007-es számában jelent meg. (71–80. o.)

részt, helyét fizetett szakemberek vették át, ez is egy stáció a pártokhoz kötődés fellazulásának folyamatában. A politika alsóbb szintjei is elkülönülnek ebben a folyamatban, a politikus-társadalom autonómmá válik, a közvetlen visszajelzések a párttagoktól, szimpatizánsoktól, választóktól megtörnek, elakadhatnak a szakértői szinteken.

A neoliberális módszerek végleg szétépték, szétzilálták az ideológiai kapcsolatokat a képviselési demokrácia szereplői között, hisz azok a pártok hajtották végre ezeket, amelyek ideológiájukban, értékeikben, történelmi hagyományaikban eddig gyökeresen mást hirdettek. Az igazgatási, irányítási feladatok technikai végrehajtójává redukált állammodell bevezetésével csapást mértek a szociális biztonság utolsó elemeire és a munkahelyek biztonságára. Ez is közrejátszott abban, hogy a bérből és fizetésből élők, a munkás és alkalmazotti rétegek és az alsó középosztály életszínvonala is gyors süllyedésnek indult, felgyorsult a pauperizálódás folyamata.

A középosztály hagyományosan a legerősebb hordozója a pártokhoz kötődő ideológiáknak, értékeknek. Gazdasági és társadalmi súlyának meggyengülése azt is jelentette, hogy az a társadalmi szerződés, amely a hagyományos – szociáldemokrata, kereszténydemokrata stb. – pártok között kötöttet, végletesen megváltozott. A középosztály térvészével felfoszlottak a kapcsolati tőke hálózatai is, amelyek adott szinten e réteg hatalmi pozícióját erősítették.

A demokrácia fenntartása érdekében a társadalom olyan rétegeinek az érdekeit is képviselni kell, amelyek eddig nem, vagy alig tartoztak ebben a körbe. Meg kell ezt tenni azért is, mert a Latin-Amerikában változatlanul magas születési ráta miatt tömegesen léptek a munkaerőpiacra olyan szavazók, akik nem kötődnek hagyományos ideológiákhoz, egzisztenciális kilátásaik minimálisak, a társadalom legszegényebb rétegeiből jönnek, és egyre inkább ők képezik a többséget.

A politika új aktorai

Azokban az országokban, ahol fentebb leírtak döntő folyamattá váltak, a társadalom igénye egyre radikálisabb változások felé nyomta a politikai elitet. A régi elit már nem volt képes, de nem is volt hiteles valamiféle társadalmi fordulat levezénylésére. Avíttá váltak a politikusok, de a politizálás stílusa, módszerei, diskurzusa is, amely eddig jellemző és elfogadott volt. A politikai mezőben új aktorok jelentek meg, akik nemcsak képviselést ajánlottak, hanem új ideológiai szövetséget is megváltozott társadalmi összetételű választóiknak, új prioritások követését – például a szegények életkörülményeinek hosszú távú programokban megfogalmazott javítását –, a társadalom átalakítását. Ezek a politikusok merőben eltérnek elődeiktől, erős vezéri attitűd jellemzi őket, egyéniségük szétfeszíti az eddigi politikusi imázst, semmiben sem hasonlítanak az elegáns, halk szavú, diplomata stílusú, kifinomult politikusokra, és nem is törekszenek erre, éppen ellenkezőleg. Külső jegyek hangsúlyozásával szemléltetik a politika megváltozott

tartalmát, a kommunikációt a saját képükre formálják. Harcos elhivatottságuk erős kisugárzása, a konszenzus keresése nem igényük, de ebben a közegben nem is igen kényszerülnek rá.

Plebejus származásuk szokásjegyeit hangsúlyozva öltözködésükben, nyelvvezetükben is mások, mindezzel vezéri egyéniségük újszerűen egyedi vonásait erősítik. Egy új politikusi generáció emblematikus figurái ők, etnikailag is közelebb állnak ahhoz a néphez, amelynek vezetői lettek. Bizonyos értelemben utódai a latin-amerikai populista vezéreknek, markánsan új elem azonban, hogy neopopulizmusuk mögött szakmai teamek programja áll. Egyikük sem egy meghatározott párt ideológiájának jegyében és annak támogatásával került hatalomra, hanem a társadalom átalakításának sokkal szélesebb legitimációjával. Brazília és Bolívia esetében erős szakszervezeti háttérrel, Lula (Luiz Inácio da Silva), Evo Morales, illetve Venezuelában egy laza pártszövetségen túl – a populista vezetők hagyományai szerint – a hadsereg (ez esetben) csendes támogatásával került hatalomra Hugo Chávez.¹⁶

Venezuelában, és a jelek szerint, Bolíviában sem korlátozza az intézményrendszer a vezetői akaratot, ambíciókat, s ha valamely tekintetben igen, akkor erős törekvés irányul annak megváltoztatására. Az intézményi meghatározottság korlátait nehezen tűrő autoriter vonásokat mutató vezetők ők.

Neopopulizmus

A képviseleti rendszer válsága, a hagyományos pártok térszerződése, ideológiájuk kiüresedése, a társadalom széles rétegeinek gazdasági ellehetetlenülése teret nyitott a populizmus újbóli megjelenésének Latin-Amerikában.

A populizmusnak mélyen gyökerező hagyományai vannak ezen az égtájon. A legtöbb esetben csak a politikai diskurzus egy fajtáját értik rajta, a nagy tömegeknek szóló, ígéretető, handabandázó, a szónoki fogásokat a tartalomnál előre helyező, a racionalitást, a tényeket „szabadon kezelő” politikusi megnyilvánulásokat. A jelenség ennél sokkal összetettebb és korántsem csak stílusjegyekből áll. A populizmus sokkal inkább a politikai mobilizáció és szervezés egy olyan formája, amely könnyen adaptálható különböző gazdasági-társadalmi kontextusokhoz. Ha elfogadjuk ezt a tételt, akkor könnyebben érthető, hogy a neopopulizmus nem zárja ki a neoliberalizmust, hanem bizonyos helyzetekben éppen megkönnyíti a nagy strukturális gazdasági átalakításokat. Ebben a megközelítésben könnyebben érthető, hogy *jobb- és baloldali populizmusra is találhatunk példát* Latin-Amerikában szép számmal. A populizmusra és a neopopulizmusra egyaránt jellemző jegyek: a vezető politikus karizmatikus egyéniség, retorikája messianisztikus és oligarchia-ellenes, szociálpolitikája karitatív-újraelosztó, az intézmények jelentőségét csökkentő (beleértve a pártokat is), ezeket inkább klienteláris kap-

¹⁶ Chávez, Lula és a bolíviai változások esetében az Évkönyv 2007–2011. évi kötetei, illetőleg azok fejezetei bőven tartalmaztak idevágó cikkeket, dokumentumokat és adatokat.

csolatokkal helyettesítő törekvések. Erősen intervencionista gazdaságpolitikája markánsan újraelosztó. A neopopulista politika speciális dimenziója a kompenzáló elosztás azoknak a rétegeknek, amelyek a strukturális átalakítás vesztesei.

A neopopulista fordulat a legjellemzőbben Venezuelában ment végbe, Bolíviában is erre utalnak az események.

A posztdiktatúrák

A '70-es években a kontinens déli csücskében hatalomra jutott diktatúrák célja a baloldal teljes megsemmisítése, a baloldali gondolat kiirtása volt. A politikai pártok nem működhetek, mindenfajta érdekvédelmi szervezet megszűnt, működésüket betiltották. A félelem légkörében a civil társulások zöme feloszlott, még a karitatív tevékenységet is gyanúval kezelte a diktatúra. Felbomlottak azok a szervezett vagy informális hálózatok, amelyek sokasága egy társadalom egészséges működését fenntartja. A diktatúra körülményei között *féloldalas társadalmak* jöttek létre, a baloldal üldözött és jogfosztott volta helyzeti előnyt jelentett a diktatúrát helyeslő vagy a hatalom bármilyen formájával szemben közömbös, illetve megfélemlített tömegeknek. A baloldal jogfosztottsága bizonyos értelemben teret nyitott a társadalom nem baloldali részének, az eltűntek, meggyilkoltak, internáltak és üldözöttek soktízezres tömegén (Chilében 90 ezer ember) kívül a szabad gondolat korlátozása, a cenzúra miatt az értelmiségiek tömegei vándoroltak ki. Hasonlóképpen történt ez Argentínában és Uruguayban is.

A posztdiktatúrák idején tömegesen tértek haza az emigrációból immár felnőtt gyermekekkel, akik azt a zömmel európai demokratikus hagyományt, tapasztalatot vitték haza magukkal, amelyben közel húsz évig éltek. Ez a demokratikus kultúra és citoyen öntudat jelentős hozzájárulás volt a diktatúrák által megnyomorított társadalmak helyreállításához.

A társadalom újraszervezésének több szinten kellett megtörténnie: a nemzet, az állam szintjén, a helyi társadalmakban, a nemzetközi kapcsolatok, integrációk rendszerében és morális tekintetben is. A demokrácia újraépítésének feltétele és stabilitásának, működőképességének záloga egy új társadalmi szerződés megkötése olyan rétegekkel, amelyek eddig kimaradtak ebből.

Több országban évtizedes lassú folyamat eredményeként épült újra a civil társadalom, ahol a demokrácia intézményei már működtek ugyan, de a diktatúra éveiben kialakított struktúrák keretei között (ezeknek az átalakítását Chilében most – vagyis 2010-ben – kezdik: például az oktatási, a nyugdíj és biztosítási rendszer). A posztdiktatúra időszakában még mindig érezhető volt a katonák hatalma, olyannyira, hogy a diktatúra alatt elkövetett gyilkosságokkal, kínzásokkal és más emberi jogok ellen elkövetett bűnökkel kapcsolatban büntetlenséget biztosító törvények megváltoztatására csak bő tíz (vagy harminc) évvel a diktatúrák bukása után kerülhetett sor. Még ennél is később következett be a társadalom

többségének – és kiváltképp a diktatúrák kezdete óta felnőtt nemzedéknek – a közös igénye a múlttal való szembenézésre.

Ezekben az országokban, bár évtizedekre kiszorultak a politikai rendszerből a hagyományos baloldali pártok, és a közéletből a híveik is, társadalmi beágyazottságuk és tradícióik visszaépültek a diktatúrák bukása után és a posztiktatúra éveiben. Ez történt Argentínában, Chilében és Uruguayban is.

Brazília, Bolívia, Nicaragua

A brazil és a bolíviai baloldali fordulat sajátos keveréke a két eddig vázolt fő irányzatnak.

Brazíliában a PT (Partido de Trabalhadores) több cikluson átívelő ellenzéki működése után jutott kormányra a baloldal. A PT tradicionálisan a szervezett munkássághoz közel álló párt, azonban szavazóihoz pártoltak vidéki térségekben és a fejlett iparral rendelkező déli államok közép rétegei is, valamint az északi, mezőgazdasági területeken élők, ahol eddig hagyomány volt a helyi vezetők, földbirtokosok befolyása.

A hagyományos pártok itt is elvesztették hitelüket, nemcsak az egyre duzzadó szegény rétegek, hanem a középosztály köreiben is. A '90-es években a liberális módszerek alkalmazása miatt a gazdaság megtorpanása idején, nagyrészt ugyanaz a politikai elit volt hatalmon, amely később az akkor keletkezett problémákat orvosolni ajánlkozott. Ezt utasította el az ország szavazóinak többsége, s választotta Lula baloldali alternatíváját, amely a 2006 őszén lezajlott választásokon másodszor is felhatalmazást kapott a kormányzásra. A brazil gazdaság az egyik nagyhatalom a térségben, sok ágazatban kiterjedt nemzetközi hálózattal rendelkezik. Lula gazdaságpolitikája a konzervatív elemeket ötvözte a fejlesztési törekvésekkel. A gazdaság makro-mutatói jók és a szociális háló kiterjesztésének köszönhetően már 2001 és 2004 között is jobban növekedett a szegény rétegek jövedelme, mint a társadalom egyéb szegmenseié. Ez annak is a következménye lehet, hogy lényegesen közeledtek egymáshoz a különböző régiókban azonos munkát végzők bérei. Lula óvatos reformjait hatékony, jól működő intézményrendszer segíti. A kormányzását végig kísérő, egyes párttársait érintő korrupciós botrányok láthatóan nem rendítették meg azt a PT-hez csatlakozó, de hagyományosan nem az ő szavazói közé tartozó rurális tömeget, amely Lula kormányra jutását már 2002-ben is támogatta.

Bolíviában 2000-től indult el egy olyan tiltakozási hullám, amelyben különböző politikai, etnikai, nacionalista, paraszt és szakszervezeti mozgalmak vettek részt, amelyekhez városi középrétegek is csatlakoztak. Követeléseik centrumában a nyersanyagkincs visszavétele a nemzet tulajdonába, hogy ezek hasznosítása szuverén döntés eredménye legyen, valamint a gyarmatosítás idejéből visszamaradt állami struktúrák átalakítása, alkotmányozó nemzetgyűlés összehívása volt. Egyes indián közösségek egyenesen indián állam kikiáltását követelték. Evo

Morales baloldali reformtörekvéseit meghatározza az a nemzeti-népi vonulat, amely az utóbbi 5-6 év belpolitikájának döntő eleme volt. Azokat a népcsoportokat is be akarja vonni a nemzeti közösségbe, amelyek nem vettek, vehettek részt a köztársaság megalakításában. A térség legszegényebb államának új típusú, baloldali populista vezetője sok hasonlóságot mutat a venezuelai elnökkel, több elemében veszi át azt a politikát és diskurzust, amelyet Chávez képvisel, Bolívia bevételei és GDP-je azonban nem teszik lehetővé nagyszabású szociális projektek elindítását.

Nicaragua

Daniel Ortega a sandinista forradalom (FSLN, Frente Sandinista de Liberación Nacional)¹⁷ vezető politikusa 2006-os választási sikerének lehetősége már abban a pillanatban megszületett, amikor demokratikus választásokon vesztesként átadta helyét ellenfelének 16 évvel ezelőtt. Ez alatt az idő alatt jobbra ellenzékben végig a politikai élet résztvevője volt, háromszor indult és veszített a választásokon.

Tizenhat év liberális kormányzása itt sem oldotta meg a társadalom alapvető problémáit. Ortega elnök első nyilatkozatában a politikai-gazdasági erők széles összefogását kérte programja megvalósításához, amelynek középpontjában a szegénység csökkentése és a munkahelyteremtés áll.

A társadalom újjászervezésének Latin-Amerikában formálódik tehát egy új változata is, az etnikai alapú. Az indián őslakosság emancipációs mozgalmából kialakult egy új társadalmi szerződés megkötésére irányuló kezdeményezés, olyan állam megteremtése, amelyben az indián lakosság, valamint nyelvük és kulturális hagyományaik szerepe arányos a lélekszámukkal, és törekvéseik, céljaik a demokratikus intézményeken keresztül érvényesülhetnek. Ez a legkorábban Chiapasban (Mexikó) jelent meg, Ecuadorban és Peruban is jelentős szerepe van a politikai folyamatokban, a legmarkánsabban azonban Bolíviában figyelhető meg. A legnagyobb arányban¹⁸ indián, illetve mesztic lakosságú Paraguayban eddig még nem kerültek felszínre ilyen törekvések.

Az Egyesült Államokhoz fűződő viszony

A latin-amerikaiak viszonya az északi szomszédhoz hagyományosan ambivalens. Ebben közrejátszik az a két évszázados történelmi tapasztalat is, amely során az Egyesült Államok saját érdekszférájának tekintette a déli földrészt – lényegében ezt deklarálta a már említett Monroe-elv is 1823-ban –, s rákényszerítette akaratát, hatalmi szóval, gazdasági befolyással, s közel 120 katonai intervencióval. Az

¹⁷ Ortégáról, illetőleg a nicaraguai sandinista korszakról hosszabban lásd Évkönyv...

¹⁸ 95%

észak-amerikaiak nem népszerűek a társadalmak egyik szegmensében sem. Az utca embere különböző pejoratív mellékszövegű elnevezéssel illeti őket: gringó vagy az általánosabban ismert jenki. Az értelmiség az amerikai átlag kultúrát alacsonyabb szintűnek tartja, mint a magáét, annak ellenére, hogy esetleg ott végezte az egyetemet, ott szerzett tudományos fokozatát, bonyolultabb orvosi beavatkozásait, ha teheti, ott végezteti el, s fogyasztási cikkei zömmel onnan származnak. A kulturális fogyasztást illetően más a helyzet, ebben preferenciát élvez például a hispán eredetű, vagy európai irodalom, film, képzőművészet. Még a kereskedelmi televíziók programjában is sokkal kevésbé domináns elem az amerikai film, mint nálunk, bár az általános színvonal ott is lehangoló, a műsoridő zömét a helyi gyártású telenovellák töltik ki.

Közismerten igen nagy a különbség a két nép(csoport) mentalitása között. Ezt kitűnően világítja meg Rosti Pál,¹⁹ aki így ír erről: amikor a venezuelai Guáricó folyón lovával át akart kelni, az ár elragadta őt és a lovát, s csak nagy ügyel-bajjal tudott kievickélni a partra. A környező földeken dolgozók rohanva, lóval, számárháton siettek a segítségére. Mitűn megmenekült, elgondolkodott az észak-amerikai és a déli emberek különbözőségét. „Észak-Amerikában a jenki között nem kerülhettem volna ilyen helyzetbe, mert ott találtam volna egy hidat, azonban, ha mégis a vízbe estem volna, biztos, hogy senki sem „ért volna rá” a segítségemre sietni. Ez az egyik nagy különbség Észak- és Dél-Amerika népei között.”²⁰

A tanulmányaik során vagy az üzleti kapcsolatokban szerzett ismeretségek miatt jól ismerik egymás mentalitását, a gazdasági, személyi, esetleg családi kapcsolatok szálain keresztül is szoros kötelékek fűzik össze a kontinens déli és északi felén élőket. A politikai és államközi kapcsolatokba azonban, mintha nem szűrődne be semmi ezekből az ismeretekből. Csaknem két évszázadon keresztül az Egyesült Államok politikai, gazdasági, katonai érdekérvényesítése nem ütközött akadályokba Latin-Amerikában. Kuba ezért is megemészthetetlen falat, s Allende chilei kísérletének többek között ezért is kellett elbuknia,²¹ mert létük az érdekövezet megsértését, gyengülését jelentette. A nyomásgyakorlás legkülönbözőbb formái ma már nem olyan hatékonyak, a demokratikus keretek között megválasztott kormányok az érdekkülönbségeket nyíltan vállalják, és a kormányfők vérmérséklete szerint képviselik.

Latin-Amerika lazítani akar a szálakon, új, partneri viszonyra törekszik hatalmas északi szomszédjával, ebben minden politikai erő egyetért a régióban, s vannak olyan erők is, amelyek az esetenkénti következetes érdekek melletti kiállás

¹⁹ A XIX. század közepén írta le észak-amerikai és latin-amerikai utazásainak tapasztalatait, s elsőként készített fotográfiákat is ezekről a helyekről, főként természeti tárgyú fényképeket. „Úti emlékezetek Amerikából” (Pest, 1861) című, gazdagon illusztrált könyvében.

²⁰ Pál Rosti: *Memorias de un viaje por America*. Caracas, 1968. 110. p. saját fordítás.

²¹ Allende megdöntéséről és meggyilkolásáról lásd Évkönyv 1974., 1975–1976.

helyett a kemény szembenállást, az állandó konfrontációt részesítik előnyben. Ez utóbbira példa Chávez politikája. A tekintetben, hogy mindez az Egyesült Államokkal kialakított viszonyt milyen mértékben befolyásolja, már igen mély törésvonalak húzódnak meg, ami az Észak- és Dél-Amerikát egyetlen szabadkereskedelmi szövetségé (Tratado de Libre Comercio, TLC) alakítani kívánó értekezleten és az utána lefolytatott vitákon egyértelműen megnyilvánult. (Buenos Aires, 2005.)

A dél-amerikaiak érzékenysége sok tekintetben fennáll – kulturális, szociális téren, a gazdaság bizonyos szegmenseiben, egyéb függőségek felszámolásában (többek között pl. a hadi technológia területén) – ugyanakkor hagyományosan szoros gazdasági, kereskedelmi és stratégiai érdekek sora fűzte, fűzi ezeket az országokat az Egyesült Államokhoz ma is. A régió gazdaságilag erős országainak a kereskedelmi forgalma az USA-val meghaladja az összes dél-amerikai állammal folytatott kereskedelem volumenét. A szabadkereskedelmi övezethez kapcsolódás ezt a tendenciát nyilvánvalóan erősíti, hisz ebben az övezetben a legnagyobb, legerősebb gazdaság az Egyesült Államoké.

Azonban az Egyesült Államokhoz kötődő szoros gazdasági-politikai szövetség modellje sok jel szerint kifulladásra látszik. A térség egyes országai óvatosan, mások radikálisan kívánják ezeket a szálakat lazítani vagy elvágni, néhány ország új alapokon nyugvó viszonyt szeretne kialakítani a túl közel levő és nyomasztó súlyú nagyhatalommal. Megint mások alternatívát vagy egyensúlyt keresnek az Egyesült Államokhoz fűződő és más országokkal kialakított viszonyuk, illetve frissen keresett szövetségeik között. A tendencia határozott és jól kivehető, s olyan állomásai vannak, mint a dél-dél konferencia, vagy az „el nem kötelezett országok” értekezlete.

A dél-amerikai prosperitás, a működő és a tervezett integrációk, közös infrastruktúrák kiépítésének sikere attól is függ, hogy a két baloldali áramlat versengése milyen dimenziókat ölt. A különbség nem stílárius, a populista baloldal és a hagyományos pártok vezette kormányok víziója nemzeti érdekeik külpolitikai, külgazdasági képviselőit markánsan eltér egymástól. Ez egyelőre nem áll ellentétben a közös törekvéssel, hogy a dél-amerikai államok szoros integrációja megvalósuljon.

Latin-Amerika balra át

Latin-Amerikában látványosan jelezte a neoliberalizmus korszakának végét a baloldali „fordulat”, vagyis a baloldali kormányok hatalomra kerülésének hulláma főleg a XXI. század első éveitől kezdve: Hugo Chávez Venezuelában 1998, Tabaré Vázquez Uruguayban 2004; Luiz Inácio „Lula” da Silva Brazíliában 2002; Nestor Kirchner Argentínában 2003; Tabaré Vázquez Uruguayban 2004; Evo Morales Bolíviában 2005; Michelle Bachelet Chilében, Alan García Peruban és Daniel Ortega Nicaraguában 2006-ban. Valamennyi baloldali kormány többségi felhatalmazással, demokratikus választásokon győzött.

Ez azt jelenti, hogy a hagyományosan baloldali szavazók táborához csatlakoztak az elégedetlenek és olyan rétegek, esetenként régiók, amelyekkel a baloldal bázisa kiszélesedett. Olyan társadalmi mozgalmak pragmatikus követői is csatlakoztak a baloldalhoz, amelyek a politikai akció új formáit hozták. A Dél-Amerikában erős diák- és női szervezetek, a diktatúrák nyomán megerősödött emberi jogi mozgalmak, a munkanélküliek (Argentínában például a „piqueteros” – munkanélküliek – szervezete politikai tényezővé vált a 2002-es decemberi krízis idején), a parasztmozgalmak, vagy az ezekhez sok helyütt és sok tekintetben kapcsolódó indián mozgalmak (Ecuador, Bolívia, Peru).

A neoliberális gazdaságpolitika miatt elégtelenné vált a szociálpolitikára költött pénz, a szociális háló nem volt képes felfogni a leszakadó egyre népesebb rétegeket, s a szegények egyre inkább úgy érezték, hogy senki sem törődik velük, választott politikusaik a legkevésbé. Ezért fordultak el a hitelüket veszített pártoktól és politikusoktól, és váltak a baloldal támogatóivá.

A XXI. század elején, a globalizáció folyamatában nagyon korlátozottak a lehetőségek Latin-Amerika számára, szűk mezsgyék nyílnak, amerre el lehet indulni. Most két fő vonulat – illetve ezek variációi – látszik kibontakozni: a pragmatikus és a neopopulista. Az előbbi az óvatos átalakítások és reformok útja, alkalmazkodás a kihívásokhoz, ez állandó konszenzuseresésen alapul a társadalom különböző rétegeivel, azonban nem hoz rövid távon látványos eredményt. Az utóbbi, a neopopulista nagy tömegeket vonz, mozgat meg, gyors megoldásokat kínál, miközben szétzilálja az önmaga által teremtett intézményeket is, a társadalomban újfajta törésvonalakat hoz létre. Rövid és hosszabb távon a politika centrumában a szegénység, az egyenlőtlenség csökkentése áll mindkét esetben.

A baloldali pártok és a baloldali gondolat nagy átalakuláson ment keresztül, különösen a gazdaságirányítási elképzeléseket illetően, még azokban az országokban is, ahol a politikai diskurzusban túlsúlyban vannak a szocialisztikus elemek, miközben konzervatív gazdaságpolitikát folytatnak.

A baloldali fordulat nem jelenti azt, hogy a térségben egységes baloldali modell, baloldali formáció lenne kialakulóban, bár vannak tipikus jelenségek. Két egymástól nagyon eltérő vonulat különböztethető meg, ez megnyilvánul a demokrácia alapértékeivel, a demokratikus játékszabályokkal, a nemzetközi kapcsolatrendszerrel szembeni és a globalizációs kihívásokra adandó válaszokat illetően is, csakúgy, mint a politikai diskurzusban. A baloldal e két vonulata földrajzilag is meghatározható, a déli országok: Argentína, Brazília, Chile, Uruguay, illetve Peru és északabbra a „populista” baloldali országok, Bolívia és Venezuela. Azt, hogy Nicaragua melyik csoportba illik majd jobban, ma még nem tudhatjuk. Az egyébként is sok tekintetben sajátos latin-amerikai demokráciamodellek a neopopulizmus megjelenésével a demokratikus rendszerek újabb variánsait, mutációit gazdagítják.

A markáns különbségek ellenére egy közös eredőben mindkét út összefut: *választ jelentenek a neoliberális módszerek általános kudarcára Latin-Amerikában*, baloldali értékek mentén keresnek megoldásokat a térség legnagyobb kihí-

vására, a szegénység, az egyenlőtlenség, a fenntartható növekedés és a gazdasági modernizáció problémáira a globalizálódó világban. A gazdaság fellendítésében nemcsak a növekedés-fejlesztés, hanem annak társadalmi, szociális hatása is elsődleges fontosságú a baloldali kormányok számára. A két baloldali áramlatban mindenképpen közös, hogy a demokrácia, a képviselői rendszer – bár különböző okokból – szétfoszlott szövetét újjá alakítják. Ennek módjai eltérőek, sok tekintetben tartalmaznak új, másfajta elemeket, és határozottan különböznek a XX. századi baloldaltól.

A baloldali fordulat Dél-Amerikában nem egységes és általános folyamat eredménye. Valójában inkább szerencsés találkozási pont, amelyben fő vonalaiban két eltérő típusú, a társadalmi-gazdasági, illetve a politikai, képviselői rendszert érintő átalakulás futott össze. A két baloldal egyike sem modell bármely más ország számára, noha sikereik elősegíthetik a baloldali gondolat további előretörését a térségben.

JEMNITZ JÁNOS

„Játék” évszámokkal, tendenciákkal.

Töprengések a fél régmúlt és a közelmúlt fordulatairól és személyiségeiről

Hallva azokat a kijelentéseket, amelyeket politikai vezetőink a 2010. évi magyarországi parlamenti választások után tettek és tesznek, könnyen megállapítható, hogy az illetők nem négy évre, nem is nyolcra, hanem még hosszabb időre rendezkedtek és rendezkednek be. Erről legékesebben talán új köztársasági elnökünk egy kijelentése tanúskodott, amikor jelezte, hogy az új Alkotmány létét (amelynek megszületését már fél éven belül gondolta), több nemzedékre tervezi. Az új Alkotmány lényegi változásait is jelezte, ezeknek főbb jellemzői mind ideológiai természetűek, és mind a Horthy-korszakból köszönnek vissza.

E hosszabb berendezkedésre való hajlam és belső elkötelezettség késztetett arra, hogy felidézsem a történelemből tanultakat. Nagyon régre is vissza lehetne nyúlni, ám én visszapillantásaimat a hagyományosan elfogadott új vagy legújabb történeti korszak kezdeténél, a francia forradalomnál kezdem. Persze ismert, hogy a forradalom kezdeti hősei és vezéralakjai is rövid időn belül át kellett, hogy adják irányító szerepüket másoknak. Ám kiemelném azt, hogy az Emberi Jogok híres 1790-es nyilatkozata nagyon rövid időn belül szintén félre lett tolva, és rövid két éven belül Párizsban és Franciaországban merőben új helyzet alakult ki, ezt egy éven belül követte a híres 1793-as esztendő, a jakobinus diktatúra éve, amelynek feledhetetlen nagy történeti alakjai szintén hosszabb időre gondolták

nemcsak saját létüket, hanem azt is, hogy Franciaország történetét formálhatják (amit ők nemcsak szavakban tettek). Alig egy évre rá újabb változás történt, gyors egymásutánban következett egy gyökeresen ellentétes felfogású direktórium, majd az emlékezetes konzulátus, és alig hét évvel a jakobinus diktatúra után Napóleon a fejére emelhette a császári koronát – amelynek időtartamát ő is hosszabb időre tervezte. Napóleon is megkísérelte a maga uralkodó elitjének, arisztokráciájának kiemelését és bebiztosítását – ám ez ugyancsak nagyon rövid időre bizonyult hatékonnak, az új arisztokrácia java része Napóleonnal együtt bukott.

A történelem gyors változásai ezután sem értek véget. Ismeretes, hogy a napóleoni háborúkat a bécsi békével a Szent Szövetség és a legitimitás korszaka követte. Azt hiszem, ennek az ismert korszaknak jelenleg, két századdal később e korszak áthallásait tovább lehetne elemezni, de ezt most itt nem teszem. Ehelyett fontosabbnak vélem azt felidézni, ami talán kevésbé közismert, hogy alig hat-hét évvel később a Szent Szövetség korlátlan uralmának falán megjelentek a repedések. Természetesen a periférián: az örökké rendhagyó és renitens Spanyolországban, ahol a délnyugati, polgárosodott sarokból elindultak a forradalmi mozgalmak, amelyek leverésére a Szent Szövetség vezetői nagy ellenforradalmi katonai fellépéssel készültek, ami nem is maradt el. A spanyol „fertőző góc” azonban megmaradt. Az európai térkép másik sarkában, Oroszországban a hasonló jellegű dekabrista összeesküvést sikeresebben (persze véresen) fojtották el. Az abszolút legitimitás győzelme azonban viszonylagos volt, ismeretes ez a francia valóság vonatkozásában, és ráadásul ez a korszak az 1830-as évek kezdetével abszolút véget ért. Véget ért Franciaországban, a híres polgárkirályság kezdetével, Nagy-Britanniában ezt az 1832. évi nagy politikai reformok jelezték, Németalföldön a forradalom megdöntötte a Habsburg uralmat, megalakult az új Belgium, és a politikai légkör megváltozását nemcsak Olaszországban, hanem még Kelet-Közép-Európában, így Magyarországon is jól lehetett érezni, megindult a híres reformkorszak. Megjegyzendő, hogy ugyancsak az 1830-as években újra jelentkeztek szocialista gondolkodók is, olyanok is, akiknek elődeit és gondolatait a francia forradalom után, az említett Szent Szövetség korában végleg eltemetettnek hitték.

Az új nagy történelmi korszakváltást természetesen az 1848-as forradalmak hozták meg. Ennek előtörténetéről itt ugyanúgy nem szólok, mint a forradalom eseményeiről, az események értelmezéséről, vagy arról, hogy a forradalmak nagy alakjai mit hittek és mit tettek. (Az értelmezések e téren elég szép nagy skálán mutathatók ki.) Ami a fenti gondolatmenetbe inkább belevág az az, hogy akár a francia, akár az osztrák, de még a magyar forradalom tekintetében is milyen hihetetlenül gyorsak voltak a változások és az erőeltolódások. Francia vonatkozásban eszem ágában sincs belebonyolódni a gyors változások kimutatásába, hiszen ezt Marx és Engels híres brosrúáikban sokkal jobban megtették, sőt megtették német és osztrák vonatkozásban is. Osztrák és magyar összefüggésben a történelmi munkák és forrásanyagok hosszú sorát kellene itt idézni és megjelölni, amelyek beszédesen tanúskodnak ezekről a gyors és nagy változásokról. (Magyar vonat-

kozásban külön kiemelném Petőfi '48-as naplóját, amelyet tudtommal elég ritkán szoktak felidézni – és nem véletlenül. Nem vág bele az ünnepi „szentbeszéd” szellemébe.)

Az 1848–49-es forradalmak korszaka nagyon hamar ért véget. Persze nem egyformán, és nem is azonos időben, nem is azonos következményekkel. Ami a fenti alap gondolatmenetet és a gyors változásokat illeti, megint azt emelném ki, hogy Európa tekintetében e vonatkozásban az eddig hangsúlyosan érintett „fő országban”, Franciaországban bekövetkezett a hírhedt államcsíny, megszületett III. Napóleon második császársága, amely elég hosszú életűnek bizonyult (annak idején is, napjainkban is hosszan el lehetne élcéldni, hogy a „Kis Napóleon” mennyivel hosszabb ideig maradhatott az ország élén, mint a „Nagy”). Ugyancsak tanulságos lenne felidézni azt, hogy az e korszakban már eléggé befolyásos sajtó „hatalmasai” miként gondolkodtak és írtak, s itt külön kitérhetnénk a korszak egykori történetíróira is – főként a tekintetben, hogy kik milyen hosszú életűnek ítélték meg e császárság „örök életét”. Az 1860-as évek derekától azonban érezhetően már ismét egy új korszak kezdődött. Ezt Európán kívül (és erről az Európán kívüli világról az eddigiekben nem szóltam, ez a szerző és az írás hibája marad), az Egyesült Államokban megkezdődött a híres polgárháború, amelynek révén ott valami új kezdődött Lincoln elnöklete alatt, ami visszahatott Európára is.

Az 1860-as évek második felében sokhelyütt új, nagy reformok születtek, új munkák jelentek meg, a fejek átalakultak, amelyekre valamelyes adatokat mégis fel kell sorakoztatnom. Az 1860-as évek második felében sok olyan esemény történt, olyan könyvek, munkák jelentek meg, amelyek jelezték ennek a korszaknak, vagyis a második császárságnak és a hasonló Habsburg-monarchiás, változatlanúságra berendezkedő rendszereknek a szétmorzsolódását. A még meg nem született Olaszországban ezt jelezték a risorgimento eseményei, nemzetközi síkon az I. Internacionálé megalakulása, Nagy-Britanniában a híres 1867-es politikai reformtörvény, és ugyanekkor, ami merőben új jelenség volt, a tízórás munkanap törvényben rögzítése. Mellesleg ugyanekkor jelent meg *A tőke* első kötete, Németországban Lassalle több kis könyve, Franciaországban tért hódított mind a köztársasági, mind a szocialista szervezkedés. A korszakváltást azután természetesen a francia–porosz háború hozta meg. A háborúból megszületett a Francia Köztársaság, majd nem sokkal később a párizsi kommun, az új Németországban pedig Bismarck korszaka következett el. E korszak jellegzetességeiről itt nem szólnék, viszont azt jelezni kell, hogy Bismarck nagy meglepetésére is, Németországban hogyan erősödött meg a még 1869-ben megszületett szocialista párt, ami ellen azután 1878-ban meghozták a híres-hírhedt Kivételes Törvényt. E korszak problematikáját ezúttal félretolva, a fő témánknak megfelelően megint csak azt emelném ki, hogy 20 év után a hajdanán győztes és „vaskancellárnak” titulált Bismarck 1890-re hogyan gyengült meg és bukott meg. Történeti szerepéről ugyan vaskos munkákat írtak, de bukása után sohasem térhetett vissza a politika csinálói közé. A XIX. század utolsó harmadára Nagy-Britanniában is két nagy formátumú politikai egyéniség szereplése, sőt ténykedése vált jellem-

zövő, Disraeli és Gladstone-é, akik, úgy tűnt, megdönthetetlennek bizonyultak pártjaik élén. Ám a századvégre a brit politikai valóság teljesen megváltozott, új szereplők tűntek fel, és a régi nagyok valóban a régmúlt szereplőivé váltak. A századfordulóra és utána a két nagy nyugat-európai országban a politikai sakkjátszma a polgári radikális, liberális irányzat olyan, megint formátumos alakjai tűntek fel, mint Lloyd George, illetőleg Clemenceau, Olaszországban pedig egy hasonló típusú „reformer”, Giolitti kísérletei, illetőleg kudarcai voltak emlékeztetések. Megjegyzendő, hogy az Elbától keletre a nagy liberális formátumú politikusok hiányoztak. (Érdekes módon Oroszországban volt ellenkező személyes példa is – de ott sem volt ez igazán jellemző.) Az egész korszakra az volt jellemző, amit Roger Martin du Gard egy kisregényének címéül választott: A vén Európa vége.

Az I. világháború mindenütt merőben új helyzetet hozott létre. Még visszatérve a vén Európa évtizedeire, megjegyzendő, hogy ez a korszak kitermelte a nagy szocialista politikusokat; Jaurès-t, Bebel-t (a szellemi nagyságok között német területen persze Kautskyt, Bernsteint és Luxemburgot), a brit Keir Hardie-t, az olasz Turatit, az orosz Plehanovot, Lenint és Martovot, a svéd Brantingot, az osztrák Victor Adlert, és a sort még hosszan lehetne folytatni. A névsorolvasás után két megjegyzést kell azonban tennem: az egyik az, hogy a névsor elejéről a három nagy közül Bebel 1913-ban halt meg, Jaurès a háború kirobbanásának pillanataiban gyilkolták meg, Hardie pedig ellenzékben és elszigetelten 1915-ben halt meg. A másik megjegyzésem, ami az előzőnél, úgy vélem, sokkal fontosabb, hogy ezután – nem is beszélve arról, hogy egy évszázaddal később – az ő helyükre nem léptek hasonló formátumú szocialista vezetők, akiknek mondanivalójuk is volt, és azt meg is tudták fogalmazni.

Az, hogy mi történt a háború kirobbanása után, hogy miként buktak meg nagy monarchiák, politikusok (országunk keretei között maradvá például Tisza István), hadvezérek és szellemi potentátok – erre nem térek ki. Minderről rengeteg könyv, tanulmánykötet és tanulmányok jelentek meg. A két világháború közötti korszak politikai eseménytörténete szintén jól ismert – legalábbis a mi körünkben. A főcímben jelzett gondolatmenetnél maradvá, megint csak a gyors változásokat húznám alá. Minden országban jellegzetessé váltak a gyors kormánycserék – talán az egy Anglia volt bizonyos fokig kivétel, és természetesen Olaszország, ahol már 1922-ben győzött a fasizmus, és Mussolini megdönthetetlennek bizonyult egészen 1943-ig, amikor is belső és külső erők söpörték el, és a partizánok akasztották fel. (Olasz vonatkozásban persze újra tudnám ajánlani mindenkinek Bertolucci óriási filmjét, az 1998-at.) Mindenütt másutt Európában a politikai események kergették egymást, a politikai vezetők úgyszintén. A kivétel persze Szovjet-Oroszország volt (később Szovjetunió), és azok az országok, ahol a fasizmus már korán, az 1920-as években győzött. E korszakból a nagyobb, emlékezetes nevek, politikusok felsorolását elhagyom, tulajdonképpen Angliából talán csak Churchillt kellene kiemelnem, és a szocialista munkásmozgalom nagyobb alakjait most nem említem. (Már csak azért sem, mert ezek jó része – talán az egy Leon Blum kivételével – az illető országok politikai gyakorlatát nem alakította.)

Izgalmasabb terület a második világháború éveie, és még inkább az, hogy mi történt a második világháború után. Ebből a korszakból jól ismert az eklatáns, furcsa példa: Churchill bukása az 1945-ös parlamenti választáson. (Churchill esetében azonban abszolút közhely, hogy a vereség nem hatott vissza politikai nagyságának elismertségére – függetlenül attól, hogy valaki miként ítéli meg politikai munkásságának meritumát.) A választás kapcsán emelkedett igazán vezéregyenységgé Attlee, aki már korábban is a Munkáspárt „vezérévé” és a háború éveiben a koalíciós kormányban miniszterelnök-helyettesé lett. Attlee megint az a személyiség, akiről általában elismerően írnak, teljesítményeiről is, és akinek visszavonulása után (ami persze egybeesett az LP vereségével) az LP hosszabb időre nélkülözötte a hasonlóan általánosan elfogadott „leader”-t. (Ehelyütt nagyon is megjegyzendő, hogy Attlee, a vezér nem félt attól, hogy kormányába valóban első vonalbeli embereket válasszon maga mellé, nemcsak gyengébb másod- és harmadvonalbelieket – ami hasonló vezetők esetében elég gyakori volt.)

A politikai forgószél Angliában 1951-ben hozott új viszonyokat – miközben általánosan elfogadott tény, hogy a nagy reformok javarészét, amelyeket az LP bevezetett (akár szociálisak, akár egészségügyiek stb. voltak), az új konzervatív kormány elfogadta és nem változtatta meg. Ez így volt akkor, a „jóléti állam” kialakulásának korában, amelynek Nagy-Britannia mintaoszágává vált. És ez a tendencia érvényesült sok más nyugat-európai országban is. Ám, ha a másik nagy nyugat-európai országot, Franciaországot tekintjük, ott a reformokat a résistence nyomán koalíciós kormányban fogantatosították, és e reformokat De Gaulle-tól Leon Blumig egyetértésben hozták meg, kommunista gazdasági miniszterekkel az élen. A változások és a politikai gyors forgószínpad Franciaországban jórészt más okok miatt pörgött fel olyan hallatlan iramban, aminek következtében az egyes politikai vezetők neve zömében teljesen kiesett az idők rostáján. Itt a nagy változás – persze nem véletlenül – ugyancsak 1947-re teendő, amikor a nagykoalíció véget ért, a kommunisták kiszorultak a kormányból kettős külpolitikai hatás nyomán: egyfelől Sztálin és a Szovjetunió politikája, és persze az USA külpolitikája miatt is, másfelől a gyarmati háborúk, és főként Franciaország indokínai háborús szereplése, ennek elfogadása vagy elítélése miatt. E küzdelmekben sok politikai szereplő tűnt fel, igazi nagy csillag kevésbé – az egyetlen, az inkább egy évtizeddel később, megint csak De Gaulle volt, az algériai háború kapcsán. De Gaulle neve és politikai lépései feledhetetlenek, mind ekkor, mind 1968-ban, de az utóbbi mégis őt is elmosta, ugyanúgy mint Churchillt 1945. Mindkettőjük nagysága elismert, politikai örökségük azonban jobbára elúszott.

Sok más ország helyzetét, változásait ehelyütt figyelmen kívül kell hagynom. A címben megjelölt fővonal jegyében át kell térnem a közelmúlt eseményeinek és főleg szereplőinek felsorolására – főként a tanulságok levonására. Hiszen, Nagy-Britanniánál maradva két olyan személyiség tűnt fel a brit politikai életben, akik hosszabb időre a Konzervatív Párt, illetőleg a Munkáspárt vezéreivé, s viszonylag hosszabb korszakra az ország miniszterelnökei lettek, persze Margaret Thatcherrel és Tony Blairről van szó.

Egy történeti korszakot azonban, úgy tűnik, elfelejtettem felidézni. Az 1960-as években párhuzamosan több országban kerültek miniszterelnöki posztra olyan szociáldemokraták, akik mind akkor, mind kései történeti visszapillantásban újat hoztak és értékállóknak bizonyultak. Nagy-Britanniában Harold Wilson, Németországban Willy Brandt, Ausztriában Bruno Kreisky, Svédországban Olof Palme.²²

Visszatérve és folytatva modernebb koroknál, Blair és Thatcher esetében egyaránt jellemző, hogy mindketten hosszú életre terveztek, mindketten elég sokat tettek (azt, hogy mit, és én azt hogyan értékelem, arról itt nem írok – mindkettőjükéről az Évkönyvben elég sokat írtunk, én magam is), ám az mindenesetre, azt hiszem, nehezen vitatható, hogy kései értékelésükben a negatívumok szép számban felhalmozódtak, és hogy hosszabb távon nevük és ténykedésük (vagy ahogy angolul szokták írni „and their work”) mennyire lesz tartósan jelenlévő – vagyis nem fognak-e „megfeledkezni” róluk. Mint ahogy úgy érzem, Thatcher híres kortársa, Ronald Reagan esetében ez jobbára máris bekövetkezett (bár az ő esetében vannak furcsa, sőt groteszk visszatérések).

Már ugyanebben a korban, a 20. század utolsó évtizedeiben egy sor nagy szociáldemokrata név tűnt fel, akik között volt, aki hosszabb mint egy évtizedig állt egy ország és egy párt élén, mint Spanyolországban a konzervatív Leopold Calvo Sotelót leváltó szocialista Felipe González, Olaszországban Benito Craxi²³ (a két pártvezért más-más módon, de tudtommal a korrupció buktatta meg), és valószínűleg emlékü a sülyesztőbe kerül. Ugyanebben a korszakban, vagy csak néhány évvel korábban került a Szovjetunió élére Mihail Gorbacsov. Az ő ténykedését és szerepét sem kívánnám itt elemezni – egyszer megtettem²⁴ –, annyi azonban már alighanem kétségtelen, hogy ha Gorbacsov él is, jó karban is van, nemzetközileg is szerepel – Oroszországban már a leszerepeltek között tartják nyilván, ha nyilvántartják. Az őt követő Jelcint még inkább – nem beszélve arról, hogy Jelcin, mint néptribun érkezett, és mint az új oligarchia kinevelője és embere bukott meg. Így az orosz példa is azt mutatja, hogy a személyiségek értéke, sőt az általuk jelzett tendenciák is milyen hihetetlenül gyorsan változtak, kérdőjeleződtek meg és lettek semmissé.

A '80-as évekről szólva persze nem lehet megfeledkezni F. Mitterrandról. Azal együtt, hogy ő is mást ígért, mint amit néhány éven belül teljesített és történetileg jelentett, az alighanem bizonyos, hogy az ő neve és személyisége értékállónak fog bizonyulni, ha azt nem is lehet majd egy mondatba tömöríteni. Utána a francia politikai színpad valóban megszürkült, a szocialistáké is, és a politikai térfél másik oldalán szintén sűrűn követték egymást a politikai vezérek, és egyikük (sem Giscard d'Estaing, sem Jacques Chirac, sem ...) helye sem biztosított a történelemkönyvek lapjain. Legalábbis néhány sornál hosszabb terjedelemben. Úgy hiszem, hasonló sorsa lesz Helmut Kohlnek is, Olaszországban pedig a gyors

²² Willy Brandt életútját lásd Évkönyv, 1993., Wilsonét 1996., Palméét 1988., és Kreiskyét 1991.

²³ Craxi életútját lásd Évkönyv, 2003.

²⁴ Évkönyv, 1992.

san változó miniszterelnökök sorából a viszonylag rövid ideig miniszterelnök, Prodinak (aki az olaszok számára felejtethetővé vált), egyedül a sokkal furcsább és sokkal ellentmondásosabb Berlusconi tudott az ország élén maradni, de hogy az ő értékelése mi, az nem is kérdéses. A nagyon megfakult jelenlegi politikai színpadon, azt hiszem, az a jellegzetes, hogy nagyon kevés az igazi személyiség, és még ritkább az olyan, aki valamilyen szint is jelent, és talán még inkább, aki felfogásának megfelelően a politikai valóságban valamit teljesíteni is tudott felfogásából. Ez utóbbiak közé tartozik talán a spanyol Zapatero, de hát e ritka politikusok közül ő is beszorult az adott gazdasági válságba, és a politikai és gazdasági valóság erős nyomása alól ő se tud, a jelek szerint, kiszabadulni. A tendenciák pedig még inkább elszomorítóak – legalábbis a jelent és a közeljövőt illetően. Jobb lenne, ha tévednék, de azt hiszem, Immanuel Wallersteinnek nagyon igaza volt, amikor még az 1980-as évek első felében keserűen írta le, hogy nemcsak a konzervatív és a liberális áramlatok mosódnak össze, hanem ehhez hozzáfűzte, hogy ezektől a Munkáspárt, illetőleg a szociáldemokraták felfogása és tényleges politikai szereplése is alig különböztethető meg.²⁵

Több mint 25 évvel később, itt most, azt hiszem, nemcsak azt kell rögzíteni, hogy Wallersteinnek mennyire igaza volt a tendencia várható érvényesülését illetően is – ráadásul ekkor következett be a neoliberais gondolkodás és gyakorlat hegemoniája, amely súlyosan és fájóan érintett minden országot és minden tendenciát. E korszak azonban rendkívül ellentmondásosan, de véget ért. Véget ért az újabb nagy, globális gazdasági válsággal, amely ezt a hegemoniát alaposan kikezdte. A kritikus szellemi előfutárok ugyan korábban jelentkeztek, ám a hegemoniát ők nem tudták megtörni. A 21. század első évtizedében azonban azután egymás után következtek a szociálliberális irányzat „nagy” képviselőinek, pártjainak és kormányainak kudarcai. Itt persze elsősorban Tony Blairre, az új Labour (New Labour) legmarkánsabb, s egyúttal legszókimondóbb képviselőjének, de sajnos azután magának az LP-nek a kudarcára is gondolok. Ide tartozik Schroeder, majd utána, már nélküle is az SPD-nek a „katasztrofális választási veresége” 2009-ben. Tulajdonképpen idevehetjük Franciaországban Lionel Jospin kormányának elkopását, amire végeredményben ugyancsak az elbátortalanodás vált jellemzővé, és persze idetartozik a magyarországi húszéves periódusban az MSZP szereplése és gyászos elbukása, amiben a csúcsszereplőkre nagy felelősség hárul – de természetesen nemcsak rájuk, és a magyar vezetők gondolkodása szó szerint beleillett a Tony Blair-féle krédóba. Szinte együtt és egyszerre végezték ott, ahol végezték. Ugyanez a sors érintette az oly nagy és sok eredményt felmutató, egész Európa érdeklődését kiváltó svédországi Szociáldemokrata Munkáspártot (SAP), amelyet a minapi, 2010 szeptemberi parlamenti választás zökkenett vissza ismét történeti mélypontra, szintén az igazi, önálló gondolatok megfogalmazása híján.

A vereségek nyomán persze számvetést kell készíteni – ezt nagyon sokan érzik, látják, és ez elkerülhetetlen, ennek felismeréséhez nem kell nagy tudomány.

²⁵ Wallerstein tanulmányát lásd Évkönyv, 1984.

A következtetések levonásához annál inkább. Eddig, úgy tűnik, ezt a német SPD-ben tették meg leginkább – de ott is felemásan és óvatosan.²⁶ Franciaországban a PS-ben a kötélhúzás már hosszú ideje zajlik, és az igazi eredményt nehéz megjósolni. Olaszországban a vajúdas még régebben kezdődött, és maga a folyamat is még fájóbb. Nagy-Britanniában pedig e sorok leírásakor még nem lehet tudni, hogy meddig jutottak a választási vereség elemzése és az új helyzetnek megfelelő politika kijelölésében. Vagyis egy új korszak kezdeténél állunk, és ennél többet nem is lehet mondani. Legalábbis megnyugtatóan nem – ha azt le is lehet szögezni, hogy sok más országban, így például Angliában az értelmiségiek körében jóval jelentősebb azoknak a száma, akiknek van valóban mondanivalójuk.²⁷ Ezeknek egy jó része ráadásul a marxizmus jegyében szólal meg – nem is titkolva, hogy ezt teszik –, de egyúttal az abszolút friss valóságot kutatva és elemmezve adnak meg részrecepteket arra, hogy miként is lehetne az embereknek, a tömegmozgalmaknak, a pártoknak visszahatniuk ennek a valóságnak jobb megváltoztatására. (Sajnos, ezeknek az értelmiségieknek a munkáira, konferenciáira nálunk szinte senki nem figyel fel, és ez aligha véletlen. Ez a 20. század első évtizedeiben Magyarországon elképzelhetetlen lett volna – ezt sem a Szocializmus, sem a Huszadik Század, sem a Nyugat nem hagyta volna ki. Persze a reflexiók rögzítéséhez emberek is kellettek, de lehetőség és folyóiratok is.)

ROBERT JEVZEROV

Rudolf Hilferding „Fináncctőkéjének” száz éve – a szociológia és a jelenkor II.²⁸

Mint Hilferding megjegyezte, a tőkés monopóliumok kialakulása nemcsak hogy felkelti birtokosaiknak az államhatalom megerősítése iránti érdeklődését, egyzsersmind megnöveli azt a képességüket is, hogy birtokba vegyék ezt a hatalmat, akár közvetlenül, gazdasági erejük révén, akár közvetve, úgy, hogy más társadalmi osztályok érdekeit alárendeljék a maguk akaratának. Ez utóbbi megállapítását számos következtetéssel, szociológiailag alátámasztott történeti vizsgálódással bizonyította, áttekintve az utóbbi időben a társadalomban végbement változásokat, amelyek „a fináncctőkés korszak” új állapotához vezettek. Ennek a vizsgálódásnak a során megkülönböztette és külön-külön megvizsgálta „a korai kapita-

²⁶ A német helyzetről és az SPD-ről lásd Michael Schneider írásait az Évkönyv 2011. évi kötetében, valamint e kötetben.

²⁷ Lásd Alex Kallinikosz írását az Évkönyv e kötetének Tanulmányok fejezetében.

²⁸ A szerző (az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete tagja) hosszabb tanulmányának első részét az Évkönyv 2011-es kötetének 61–65. oldalán közzétűk. Ezúttal újabb részét publikáljuk.

lizmusnak”, „a kapitalizmus győzelmének”, a monopolizációnak az időszakát, végül a fináncctőke kibontakozását. Elemezte a különböző társadalmi osztályok gazdasági és politikai pozícióját, és egymás közti viszonyát: a nagy földbirtokosokét, más falusi tulajdonosi rétegeket, a városi nagy-, közepes és kisvállalkozókat, az ipari, a kereskedelmi és a kölcsöntőkéét; a középrétegeket és ezen belül az „új középrétegeket”. Ezek sorában különös figyelmet szentelt a korszerű nagy- és monopolista vállalatok már nagy tömegeket alkotó tisztviselő rétegének; végül a proletariátusnak.

Alapvető következtetése így hangzott: „A fináncctőke kialakulása gyökeresen átalakítja a társadalom gazdasági és vele együtt politikai szerkezetét is.” Ehhez kapcsolódott számos, a fináncctőke és a többi osztály kapcsolatát immár konkrétan vizsgáló, és ebből új következtetésekre jutó gondolatmenete. Megállapította, hogy a fináncctőke által a kereskedelem-politikába bevezetett változások új érdek-közösséghez vezettek a nagybirtokosok és a nehézipar monopolistái között, azon túl is, hogy a munkásosztállyal mindketten élesen szemben állnak. Kapcsolatukat erősítette, hogy a fináncctőke az államapparátusok meghódítására törekedett, és ezekben nagy számú magas posztot éppen a nagybirtokosok képviselői töltöttek be, akik maguk is erősen érdekelték voltak az imperialista politikában.

A parasztság tekintetében arra a következtetésre jutott, hogy a modern társadalomban ez magától értetődően kevésbé cselekvőképes osztály, illetve csak más osztályok révén válik azzá. Olyan országokban, amelyek mezőgazdasági termékeket importálnak, a kereskedelem-politika körüli közös harcok egyesítenek minden tulajdonos osztályt, ami a fináncctőke számára biztosítja a falu támogatását.

Az iparban, Hilferding értékelése szerint, a termelők közötti osztályellentétek kedveznek a fináncctőke törekvésének, hogy meghódítsa az államot. A kis- és közepes vállalkozók a kapitalizmus minél gyorsabb fejlődésétől várják a menekvésüket. Követeléseiknek csekély a jelentősége, különösen a leginkább monopolizált ágazatokban, amelyek a fináncctőke cselekvési körébe tartoznak. Egyszermind fokozódik az ellentét köztük és a bér munkások között; dühödt ellenségei például ezek szakszervezeteinek, és a szociális reformoknak, amelyek létezésüket fenyegetik. Az ő soraikban „találja meg a nagytőke legjobb védőosztágait”. Ami pedig a „középosztályt” és a „középrétegeket” (pl. a kézműveseket) illeti, ezek elvesztették a képességüket arra, hogy saját érdekeiket megvédjék. Ez képtelenné teszi őket arra is, hogy önálló politikai célokat fogalmazzanak meg. Azaz fognak tartani, aki szemben áll a munkássággal: miután gazdaságilag ellenségei, politikai ellenségeivé is válnak, a fináncctőke szövetségeseivé; az „erős kéz” híveivé a hatalom és az imperialista politika tekintetében is. Ez utóbbihoz fűzik reményeiket, ettől várják helyzetük javulását. Egészében véve „a terjeszkedés politikája valamennyi tulajdonos réteget egyesíti, a fináncctőke szolgálatában.” A középrétegeknek csupán kis része közeledik a proletariátushoz, a városi kiskereskedők. Mivel túlnyomórészt munkás vásárlók szükségleteit elégítik ki, részben kereskedelmi megfontolásokból, részben a munkássággal való állandó érintkezés

folytán egyre inkább osztják nézeteit; sokan közülük a munkáspártokhoz is csatlakoznak.

Másféle álláspontra helyezkednek az ipari, kereskedelmi és banktisztviselők, akiket – Hilferding bosszúságára – gyakran „új középrétegnek” neveznek. Ez a réteg gyorsabb ütemben növekszik, mint a proletariátus. Ezt a folyamatot serkenti a műszaki haladás, a nagyipari termelés és a részvénytársaságok fejlődése, a termelés irányításának és a tulajdonlásnak a kettéválása. Világnézeti beállítottságát és társadalmi eredetét tekintve ez a réteg a burzsoáziához tartozik, a proletariátus fölé emelkedve. Tagjai kevésbé érdekeltek saját dolgozói jogaik védelmében, mint a tőke harcában, befolyási szférájának a szélesítésében. Am soraikban erős a differenciálódás tendenciája. A felső szintű hivatalnokok, a magasan képzett szakemberek mellett az iparvállalatok, a nagy áruházak, a bankok tömegével alkalmaznak olyan tisztviselőket, akik kevésbé különböznek a részmunkára szakosodott betanított munkásokhoz. De még az alacsony beosztású tisztviselők sorában is él a szellem, amely szembeállítja őket a proletárokkal, és ellene vannak annak, hogy hozzájuk sorolják őket.

Ez a réteg nem különösebben tevékeny az önálló harcban, viszont a középosztálynál könnyebben éri el az imperializmus ideológiája. A finánc-tőke fejlődésével romlik a tisztviselők helyzete, miközben nehezebb védekezniük az önkényeskedés ellen, mint a munkásoknak. Különösen sokat szenved a tisztviselőknek az a része, amely fő tömegét adja: sokat dolgoznak, alacsony bért kapnak, és lesüllyedőben vannak a betanított munkások kategóriájába. Mindez abba az irányba tolja őket, hogy csatlakozzanak a munkásságnak a kizsákmányolás elleni harcához. Minél előbb történik ez meg, annál nagyobb erejű lesz a munkásság harca, ragyogóbb a győzelme.

Elérkezve a proletariátus helyzetéhez és harcához, Hilferding megvizsgálta a munkásság küzdelmének történelmi dinamikáját, átnövését a burzsoá társadalom *keretében* vívott harctól az *ellene* vívott harcig. Nyomon követte a munkásság – szakmai és politikai – szervezetségének alakulását, mindkettő jelentőségét és kölcsönhatását. Leírta annak mozgásnak a dinamikáját, amely a munkaszervezetektől az állam gazdaságpolitikájával való szembeszegülésig vezetett, utóbb pedig egyenesen a proletariátus saját gazdaságpolitikájának kialakításáig, amelyet szembeállítottak a kapitalista állam gazdaságpolitikájával. Konkrétan nyomon követte a finánc-tőke kialakulásának negatív hatását a munkásság helyzetére, mind dolgozói, mind fogyasztói, mind állampolgári mivoltában. Leírja ennek a forradalmasító hatását a munkásosztályra és a széles néptömegekre. Hilferding végül arra a következtetésre jut, hogy mindez a kapitalizmus katasztrófájához vezet, ám nem – mint korábban vélték – gazdasági, hanem politikai és társadalmi katasztrófájához.

Egyszersmind hangsúlyozza: a proletariátus nem teheti, hogy saját végső győzelmének a tudatában tétlenül várakozzon ennek a katasztrófának a bekövetkeztére. Mivel neki kell majd az új társadalom alkotójának lennie, csak úgy teljesítheti ezt a küldetését, úgy lehet a „forradalmi vihar” gyümölcseinek az „örököse”,

ha tudatosítja a finánciózás politikának az elkerülhetetlen következményeit. Ezt azonban csak úgy teheti, ha igyekszik előre vágni ezeknek, állandóan magyarázva ezt a legszélesebb tömegeknek, elsősorban kéréseivel szembe, az imperiaalista politika ellen – nem a „szabad kereskedelem” ábrándját, hanem a szocializmust állítva szembe vele.

Hilferding aláhúzza, milyen elengedhetetlen annak a megértetése, hogy éppen a szocialista politika biztosíthatja az átmenetet a termelés anarchiájáról a termelés megszervezésére, tudatos szabályozására, de nem a tőke mágusai által, a maguk hasznára, hanem a társadalom által, az egész társadalom javára. Abban a mértékben tudja alárendelni magának a gazdaságot, amilyen mértékben képes föltární ennek a mozgástörvényeit. S miközben a társadalom megszervezi a gazdaságot, ezzel megszervezi önönmagát is.

Így hát a szocializmus távoli ideálból, egy végcél megjelöléséből, amely a „folyó követelések” általános irányából vezethető le, átalakul a proletariátus gyakorlati politikájának lényegi részévé. Ez különösen fontos olyan országokban – és Hilferding itt nyilván Angliára gondol –, ahol a burzsoázia a legkövetkezetesebben viszi véghez politikáját, ahol a munkásosztály demokratikus politikai követelése a szociális vonatkozásokban legfontosabb területekre irányulnak. Így a propaganda előterébe a szocializmus, mint az imperializmusra adható egyetlen válasz kerülhet. Csak így biztosítható a munkás politika függetlensége, és főlény a proletárérdekek védelmezése területén.

Hilferding rámutat, hogy a finánciózás maga is törekszik a gazdaság megszervezésére, szabályozására, ám ezt nem tudja biztosítani. A konkurencia-harc kiküszöbölésére törekedve, valójában csak magasabb szintre emeli ezt, miközben ennek a pusztító hatása, az anarchia és a gazdasági válságok eltávolíthatatlanok maradnak.

Leszögezve, hogy a válságok a gazdaságban fennálló aránytalanságokban gyökereznek, a tőkés monopóliumok gazdasági lehetőségeit vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy valójában „nem tudják kiküszöbölni a válsághatásokat”, bár „módosítják őket”. S bár gazdasági értelemben elméletileg elképzelhető egy világméretű „általános kartell”, amely az aránytalanságokat kiküszöbölve az egész termelést szabályozná, társadalmi és politikai vonatkozásban azonban ez nem lehetséges, mert az érdekek kibékíthetetlen ellentéte, amelyet egy ilyen kísérlet csak kiélezne, szükségképpen az összeomláshoz vezetne.

Egyszersmind Hilferding elmagyarázza, hogy a finánciózás közel visz a tőkés gazdaságnak egy másikkal, és pedig szocialistával való felváltásához. A termelés társadalmazását ugyanis elviszi addig a végső határig, amely kapitalista viszonyok között egyáltalán elérhető.

MARIO KESSLER

Az európai munkásmozgalom historiográfiájához: a memoárkultúrától egy olyan emlékezőskultúra felé, amely nyitott a jövőre. I.

A munkásmozgalomra igaznak tűnnek Marxnak a szavai, amellyel ellenfeleit illette: volt egy történet, de most már nincs többé. Ám hogyha az ember túltekint az európai országokon és azokat szemléli, amelyeket korábban a harmadik világnak neveztek, akkor ez világossá válik. A kemény szociális ellentmondások ideje egyáltalán nem ért véget. Inkább elmélyülnek és kiszélesednek. A jelenlegi szociális emancipációs mozgalmak, így Latin-Amerikában sokkal inkább az alsó középosztályból és a parasztságból erednek, mintsem a klasszikus ipari proletariátusból. A munkásmozgalom a maga világos politikai és kulturális célkitűzéseivel jelenleg csak részét képezi az egész világot átszövő szociális mozgalmaknak, amelyek jelenleg egyfelől humanitárius célokért, másfelől az életfeltételek javításáért küzdenek. Ámde mi marad a szorosan vett munkásmozgalomból Európában, amely eredetileg arra törekedett, hogy a kapitalista rendszert szocialista rendszerrel váltsa fel? A kommunista világrendszer szétesése a marxista szóhasználatot az bizonyította be, hogy ezt a feladatát a munkásmozgalom csak negatívan töltötte be: ugyanakkor mint a marxista teoretikusok rávilágítottak, ez a munkásmozgalom volt az, amely az elmúlt másfél évszázadban a legaktívabb harcot folytatta a régi rend ellen.

Csak hogy ennek a fejlődésnek a végén ott áll az a tény, hogy a polgári rendet a kelet-európai országokban is visszaállították, és ez teszi oly nehéz napjainkban azt, hogy a munkásmozgalom emancipatórikus potenciálját pozitívan értékelni tudjuk. Annyi bizonyos, hogy az ipari munkásmozgalom mindezideig ezt a pozitív küldetését, azt hogy megvalósítsa a szocialista társadalmat, nem tudta betölteni. Így következett be az, hogy 1989 után sokan úgy tekintettek a munkásmozgalomra, mint valami letűnt, múltbéli jelenségre. A politikai-tudományos kutatások jelenlegi állapotában sokan egyszerűen lezárt fejezetnek tekintik. Ez persze nem mindenütt érvényes, de németajkú területekre minden bizonnyal igen. Ez kevéssé hihető, de mégiscsak igaz. Wolfgang Abendroth²⁹ emlékezetes munkája: „Sozialgeschichte der europäischen Arbeiterbewegung” (Az európai munkásmozgalom szociális története – 1965)³⁰ óta nem jelent meg hasonló színvonalú

²⁹ Abendroth életútját és munkásságát lásd Évkönyv, 1988.

³⁰ Abendroth könyve annakidején megjelent franciául is – lehet, hogy rövidítve – „Histoire du mouvement ouvrier en Europe”, Paris, Maspero, 1973. (A könyvet én – Jemnitz János – annakidején ismerttettem magyarul.)

munka, amely hasonló sikerességgel foglalta volna össze és jelentette meg egy egész kontinens munkásmozgalmának tapasztalatait. A következőkben megkísérlem, hogy csupán egy kérdéskört ragadok ki, a rendkívül gazdag kérdéskörből, amely érinti a munkásmozgalomnak, illetőleg a memoárkulturának a kölcsönös viszonyát – és e témához feleleteket is próbálok adni. Ezen a nyomvonalon érintem az egész európai munkásmozgalmat, és arra törekszem, hogy a munkásmozgalomnak a története ne menjen feledésbe, sőt, hogy e történeti értékeket a jelen számára is használhatóvá tegyem.

Azoknak a munkáknak a száma, amelyek az egész európai munkásmozgalom történetét kísérelték meg áttekinteni, nagyon sok, talán áttekinthető. Mindekelőtt kettőt kell kiemelnem: így az Ausztriából elűzött Adolf Sturmthal³¹ és Carl Landauer munkáját: „The Tragedy of European Labour, 1918–1939”, 1944 (Az európai munkásosztály tragédiája). A másik könyv „A history of Ideas and Movements from the Industrial Revolution to Hitler’s Seizure of Power” – 1959 (Az eszmék és mozgalmak története az ipari forradalomtól a hitleri hatalommegragadásig). A könyv európai áttekintésben vizsgálja a munkásmozgalom, illetőleg a politikai reakció kölcsönviszonyait. A könyv szerzői a munkásmozgalomnak a fasizmussal szembeni elbukását az angolszász olvasók számára tették megismerhetővé, és egyúttal figyelmeztetővé is kívánták tenni.

Ami a történészek idősebb nemzedékét illeti, jól ismert GDH Cole;³² ő adott nagyobb összegezést híres munkájában „A History of Socialist Thought” (A szocialista eszme története).³³ E többkötetes munkájában Cole szintén a szocialista eszme bemutatására, alakulására koncentrált, miként ezt tette a másik póluson (vagyis inkább a szocialista felfogás ellenében) a lengyel származású Leszek Kolakowski, valamint Predrag Vranicki is, mindketten írtak a marxista gondolatok történeti kialakulásáról és ezek későbbi sorsáról.

A későbbi nemzedékek jobbra egy ország történetének, illetőleg munkásmozgalma történetének megírására szorítkoztak. Így történt ez abban a sok kötetes munka esetében is, amelyben Jürgen Kocka és Heinrich August Winkler vett részt. Így történt ez annak az ismert nyolckötetes, a DDR-ben (az NDK-ban) megjelent könyvsorozatnak az esetében, amely a német munkásmozgalom történetét dolgozta fel (Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung). Ez utóbbi írás hagyományosan elsősorban szervezet történetet képviselt és nagymértékben orientálódott arra, hogy a német kommunista mozgalom történetét mutassa be, annak elfogadott normái szerint.

Az 1972-ben Franciaországban Jacques Droz vezetésével megírt „Histoire générale du socialisme” (A szocializmus története)³⁴ és hasonló vállalkozások

³¹ Sturmthal kitűnő, érdekes könyvét az Évkönyv annakidején ismertette.

³² Cole életútját lásd Évkönyv, 1989.

³³ A sok kötetes könyvet rendszeresen használtuk, részeket közöltünk belőle és ismertettük.

³⁴ A Jacques Droz szerkesztette könyvsorozat több szerző részvételével, tetemes terjedelemben több korszakot tárgyal országonként. A második kötet tekinti át a II. Internacionálé korszakát. Droz maga Németország és a német befolyás alatt álló országok munkásmozgalmának történetét írta meg. (A szerk.)

születtek Olaszországban is, miként ilyen munkák születtek a Szovjetunióban is, amelyek egyes országok munkásmozgalmát mutatták be ahelyett, hogy az egész európai munkásmozgalom összefoglaló történetét mutatták volna be.³⁵ Az angol történeti irodalomban a helyzet jobb volt, miként Németországban is. Az angol területen megnevezendő Harvey Mitchell és Peter Searns: „Workers and Protest. The European Labour Movements, the Working Class and the Origins of Social Democracy, 1890–1914” – 1971 (A munkásság és a tiltakozás. Az európai munkásmozgalom, a munkásosztály és a szociáldemokrácia eredete). Másik angol szerző Dick Geary: „European Labour Protest” (1981), ugyancsak ott jelent meg Albert Lindemann könyve: „A History of European Socialism” (1983), valamint Gary Steenson könyve: „After Marx, Before Lenin, Marxism and Socialist Working Class parties in Europe, 1884–1914” – 1991 (Marx után, Lenin előtt, a marxizmus és a szocialista munkáspártok Európában), Donald Sasson: „One Hundred Years of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century – 1996 (A szocializmus száz éve. A nyugat-európai baloldal a 20. században), vagy Geoff Eley: „Foreign Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000 – 2002. Külön érdemes megemlíteni Wayne Thorpe könyvét: „The Workers Themselves. Revolutionary Syndicalism and International Labour, 1913–1923 – 1989 (A munkások maguk. A forradalmi szindikalizmus és a nemzetközi munkásmozgalom).

Ide tartozik az Angliában tanító, de német eredetű Gerd-Rainer Horn munkája: „European Socialists Respond to Fascism. Ideology, Activism and Contingency in the 1930s” – 1991 (Európai szocialisták válasza a fasizmusra szemben). Meg kell emlékeznünk még egy német szerzőről, Thomas Krollról: „Kommunistische Intellektuelle in Westeuropa – 2007 (Kommunista értelmiségiek Nyugat-Európában). A könyv Franciaország, Ausztria, Olaszország és Nagy-Britannia keretei között vizsgálja ezt a nagy témát, de a szerző olykor még e kereteket is áthágja. A kommunista gondolatokat a maguk történetiségében tárgyalja, de minden egyes esetben kritikusan is vizsgálja, és kérdéseket tesz fel, elsősorban olyan vonatkozásban, amely a demokratizmus érvényesülését vetette fel, illetőleg kente el, ugyanígy a szociális egyenlőtlenségek nagy területét, amely téren a kommunista értelmiségiek olykor apologetikusan a fennálló status quo-t elfogadták, sőt jóváhagyták.

Elégge meglepő, hogy sok szociáldemokrata beállítottságú történész mind Nagy-Britanniában, Németországban, Ausztriában és Franciaországban a szociáldemokrácia történetét nagyon alaposan és részletesen kutatta, mégis Julius Braunthal³⁶ nagy összefoglaló munkája: „Geschichte der Internationale (1961–1963)” (Az Internacionálé története) után nem született hasonló munka, amely ebben a szellemben íródott volna, amely egész Európát tekintette volna át. Természetesen születtek jó írások, könyvek mind a II., mind a III. Internacionáléről,

³⁵ Ehelyütt helyesbítenem kell a szerzőt, Moszkvában is megjelentek – persze oroszul – összefoglaló munkák mind az I., mind a II. Internacionálé történetéről, sőt többkötetes sorozat a nemzetközi munkásmozgalom történetéről. (A szerk.)

³⁶ Braunthal életútját és munkásságát lásd Évkönyv, 1991.

mind az SAI-ról (=SzMI), mint a „Két és feles” bécsi Internacionáléről. Eltekintve e témák egykori kommunista feldolgozásaitól, amelyek jobbra félre vannak tolvá, hiányoznak az igazi szociáldemokrata szellemű feldolgozások, és itt kell megemlékezni Jerzy Holzer, Robert Service és Archie Brown könyveiről, akik e korszakokat és témákat kritikusan igyekeztek megközelíteni. A nem-kommunista Jerzy Holzer³⁷ emlékeztetett arra, hogy a kommunizmus után az maradt meg, „amiből mint mozgalom annakidején megszületett, az álom egy igazságos és értelmes világról. (...) Azokban az országokban, amelyekben egykor a kommunisták vezették a kormányokat, az emberek között nagyon kevés akad, aki elfogadja, hogy egyesek gazdagok mások szegények lettek.”³⁸ Azokat, akik egykor a társadalmi rendszer megváltoztatására, sőt pontosabban radikális megváltoztatására törekedtek, azokat jelenleg egyes szociáldemokrata történetírók is egyszerűen az utópiakergetők skatulyájába helyezik el. Így azután még Helga Grebing³⁹ is alá húzza, hogy a munkásmozgalom politikai aktivitása nélkül a polgári demokrácia 1848-tól kezdve nem alakult volna ki, és azt a szociáldemokrácia nem is ásta volna alá.⁴⁰

A munkásmozgalom történeti teljesítménye abban az összefüggésben, hogy mit tett hozzá a polgári társadalom civilizálásához, jelenleg mind Nyugat-, mind Kelet-Európában harc tárgya, de jelenleg a munkásmozgalmat a közvéleményben és a közvélemény alakítók köreibben nem állítják magas polcra.

³⁷ Jerzy Holzer többször vett részt a linzi konferenciákon, több referátumot is tartott.

³⁸ Jerzy Holzer: *Der Kommunismus in Europa. Politische Bewegung und Herrschaftssystem*. Frankfurt a. M. 1998, 233. old.

³⁹ Helga Grebing az Évkönyvnek többszörös szerzője, annakidején rendszeresen vett részt az ITH linzi konferenciáin, az SPD egyik mérvadó, vezető történésze.

⁴⁰ Helga Grebing: *Arbeiterbewegung. Sozialer Protest und kollektive Interessenvertretung bis 1914*. München, 1993, 7f old. (Mario Kessler előadásának második részét az Évkönyv következő, 2013-as kötetében fogjuk közölni.)

1886-1887

A chicagói anarchisták pere, a nemzetközi tiltakozás és kivégzésük. (1886-1887)

A chicagói 1886. évi május elsejéről, a Haymarket Square-i vérontásról nagy irodalom született, az Évkönyv 1985-86. évi kötetében mi is megemlékeztünk róla.¹ A vérontás után történt az anarchisták letartóztatása, a Justizmord-os per, amely nagy tiltakozást váltott ki az USA-ban, s talán még inkább Európában. Tiltakoztak értelmiségiek, írók, mint pl. G. B. Shaw. Természetesen megszólalt William Morris² és a perről rendszeresen hírt adott a Morris alapította hetilap, a *The Commonweal*.³ Ugyancsak megszólalt a brit rivális Henry M. Hyndman⁴ és az általa, illetőleg Harry Quelch⁵ által szerkesztett *Justice* is. Természetesen az eseményeket nyomon követte a Nagy-Britanniában havonta megjelenő folyóirat, a *Freedom*⁶ is. Megszólalt az akkoriban Franciaországban, de nemcsak ott élő Pjotr Kropotkin⁷ is, aki ismeretesen a nemzetközi anarchista mozgalom (ha ez nem lenne az anarchisták esetében eszmei belső ellentmondás) legmegbecsültebb teoretikusa és „vezéregyénisége” volt. Ő többek között a Franciaországban megjelenő *Révolté* hasábjain szólalt meg. Az amerikai és nemzetközi tiltakozás ellenére több mint másfél év után a szerencsétlen mártírokat kivégezték, többségüket felakasztották. (Ennek óriási irodalma született meg.)⁸

Bevezető

Az 1880-as évek az egész európai munkásmozgalomban újraébredést és újramezést hoztak. Így volt ez az USA-ban is. A brit munkásmozgalom tekintetében erről az Évkönyv hasábjain 1981. és 1985. között elég részletesen, több írásban

¹ Részletesebben lásd Jemnitz János: Május elseje születése. Budapest, Kossuth Kiadó 1986., 1987.

² Morris életútját lásd Évkönyv 1984.

³ A Commonweal-ról lásd Évkönyv 1985.

⁴ Hyndman életútját lásd Évkönyv 1992.

⁵ Quelch életútját lásd Évkönyv 1983.

⁶ A Freedom cikkeiről lásd Jemnitz János. Május elseje születése I.m. -A Freedom későbbi történetéről pedig lásd Évkönyv 1996.

⁷ Kropotkin életútját lásd Évkönyv 1992.

⁸ A tiltakozásokról, illetőleg a szomorú kivégzésekről egykor a magyar szakszervezeti sajtó is megemlékezett, mi az Évkönyv 1987. évi kötetében. Ide tartozik, hogy ismertettük Eleanor Marx és Edward Aveling közös írását, amely részben az amerikai munkásmozgalomról, de jórészt erről a perről és a Justizmordról szól. (Lásd Évkönyv 2005.)

emlékeztünk meg. A francia, valamint a német munkásmozgalomról ugyancsak több cikket jelentettünk meg erről az időszakról, miként a chicagói május elsejéről is. Mégis újabb 25 év után úgy hisszük, hogy az itt közölt dokumentumok új és sokszor alaposabb elemzéseket, illetőleg rápillantást nyújtanak ezekre az évekre, illetőleg a munkásmozgalom valóban kiemelkedő embereire. Ez különösen igaz az utóbbi vonatkozásban, azért is, mert az illetők magánleveleikben még őszintebben szólnak meg.

A pótlás Engels – Laura és Paul Lafargue⁹ levelezéséből. I.

(Részletek)

Paul Lafargue Friedrich Engelshez, 1886. január 10.

..... A napokban történt, hogy Deville¹⁰ saját házat épített. Ez egy kicsit komikusnak tűnhet Neked, mint ahogy nekünk is. Mindehhez ismerni kell a fickót, akit mi olykor öreglánynak nevezünk.

Deville dél-francia, olyan sötét bőrű, mint egy mulatt. Családja a Pireneusokból származott. Minden kétséget kizáróan mór vér is csörgedezik ereiben. Könnyen felhevülő, a vér könnyen száll a fejébe, erőszakosságát a nyugalom látszata mögé rejti... Élete olyan rendszeresen működik, mint egy óra, ahogy felébred, elolvassa az újságokat, megreggelizik, indul a kávéházba (vagy presszóba), hazamegy és munkához lát, stb., mindent óramű pontossággal, percre pontosan. Szemlélete ugyanolyan szigorúan behatárolt, mint életrendje. Amióta csak diák lett, mindig olyan nőkel volt kapcsolata, akik a Latin Negyedből származtak, akik felnéztek rá, jórészt azért, amilyen pontosan és mechanikusan tett mindent az életében. Ám éppen azért, mert egy jóképű fickó, több komoly kapcsolatba volt. Ezeket sokszor megújította, néha egy időben több ilyen hölgy-kapcsolata is volt ... apja ügyvéd, nagyon szereti a fiát, de mélyen lenézi, és megveti szocialista nézeteit...

Nagyon örülök, hogy jó véleménnyel voltál a *Le Socialiste*¹¹-ban megjelent cikkeimről. Nem könnyű a tetszésedet megnyerni. Ha Kautsky¹² óhajtja, írok egy könyvismertetést Zola *Germinal* című könyvéről, valamint Maupassant *Bel Ami*

⁹ Lafargue életútját lásd Évkönyv 1992. Lafargue válogatott írásai (szerkesztette és bevezette Jemnitz János) Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1972.

¹⁰ Deville, Gabriel (1854.- ? Publicista és író, Marx és Engels írásainak többek között a Tőke I. kötetének franciára fordítója. Sokféle szocialista újság és kiadvány munkatársa és szerzője. 1900. körül szakított a szocialista mozgalommal és diplomáciai szolgálatba lépett.

¹¹ A *Le Socialiste* a Francia Munkáspárt központi lapja. A lapról lásd Évkönyv 1993.

¹² Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

című könyvéről. Az utóbbi figyelemre méltó könyv. Igazi tehetséggel írta meg a párizsi újságírók életét.

Köszönet a csekkért.

Paul Lafargue Friedrich Engelshez, 1886. március 17. Párizs.

Az a cikk, amit március 18¹³-a tiszteletére írtál, és amelyet holnap fogunk felolvasni, nagyszerűen adja vissza az idők szellemét.

Igazad van, új korszakba lépünk. A választások szomorúvá tették minket. Itt azonban mi újra nyeregben vagyunk, és galopp lépésben haladunk.¹⁴ A dolgok gyorsan haladnak Franciaországban. Clemenceau úgy hiszi, miként a néhai Gambetta¹⁵ is azt hitte, hogy a közvélemény nem létezik. Basly és Camélinat¹⁶ felléptek,¹⁷ és a radikálisok kénytelenek voltak nyomukba szegődni, mintha a hátsó felükön égett volna már a ruhájuk.

Brousse¹⁸ és társai szomorú játékot játszanak. A *Le Proletariat*¹⁹ éles hangú támadást intézett Basly²⁰ ellen, de a posszibilisták annyira felháborodtak, hogy Brousse urat rákényszerítették, hogy hagyja abba anoním támadásait Joffrin²¹ magán kívül van. Vaillant rákényszeríti Joffrint, hogy másodhegedűként szerepeljen a városi tanácsban, Basly és Camélinat megemelik a fényét. Brousse és társai kénytelenek lesznek együtt úszni az árral. Jócskán megváltoztatták már a hangszínüket.

Malon²² a veszélyes személyiség. Malon ambíciója az, hogy ő maga hozzon létre egy parlamenti csoportot, amelyben a vélemények különféle színárnyalatai kíméletesen összemosódnak, és ebből az egyvelegből a nagyon erős vöröset kizárják. Természetesen, az olyan emberek, mint Clovis Hugues²³ és mások, Malon mögé állnak, és saját maguk érdekében is támogatják Malont.

..... Az anarchisták megint külön utat választottak.. A cikkemet a *La Nouvelle*

¹³ Március 18-a a Párizsi Kommün (1871) kikiáltásának napja, amelyet azután hosszú időn át rendszeresen megünnepeltek.

¹⁴ A francia választásokról és az általános francia helyzetről van szó, persze különös tekintettel a Francia Munkáspártra. (Az FMP-ről lásd Évkönyv 1979-1980.)

¹⁵ Clemenceau és Gambetta a polgári radikális irányzat nagy vezérei, Gambetta – egy korábbi korszakban – nagy tekintélye volt.

¹⁶ Basly és Camélinat a francia parlament munkás, szocialista képviselői. Camélinat életútját lásd Évkönyv 1990.

¹⁷ A fellépés és a munkás-frakció megalakulása a parlamentben az 1886. évi híres Decazeville-i sztrájk kapcsán történt. A sztrájkról magyarul részletesebben lásd Évkönyv 1986.

¹⁸ Brousse életútját lásd Évkönyv 1994.

¹⁹ A *Proletariat* a posszibilisták orgánuma volt. Az orgánум cikkeiről részletesebben lásd Brousse életrajzában. (Évkönyv 1994.)

²⁰ Basly, Emile (1854-1928) francia bányász, Szindikalista, több bányász-sztrájkot vezetett, 1885-től parlamenti képviselő, 1891-től szocialista, a bányász-szakszervezet elnöke.

²¹ Joffrin életútját lásd Évkönyv 1996., Vaillant-ét 1990.

²² Malon életútját lásd Évkönyv 1991.

²³ Hugues, Clovis, (1851-1907) francia költő és publicista, a Párizsi Kommün

Revuse²⁴-ből meg fogod kapni. A párizsi újságok prudériája hihetetlen mértékű, főként ha összevetjük azzal, hogy olyan újságok, mint a *Gil Blas* és a *Le Figaro* irodalmi rovataiban milyen szegénytelen dolgokat lehet olvasni...

Laura Lafargue Engelshez,

1886. április 13.

Kedves Tábornokom!

Aláírtam és elküldtem a levelet Bernstein²⁵-nek, minthogy úgy ítéltem, hogy szükség van arra, hogy válaszoljunk²⁶ ... Itt egy friss, lelkesítő forradalmi folyamat indult el, amely egy sor kedvező dolgot ígér. A Decazeville-i sztrájkjal kapcsolatban különböző dolgokat lehet hallani más és más szekciókban és csoportosulásokban, amely mutatja a közöttük lévő különbségeket, és a sebek gyógyulását is, és amelynek során végül összetömrölnek, és mind egy irányba mennek. A possibilisták ebből kimaradnak a maguk földhözragadt és sajnálatraméltó módján, ám az ő lehetőségük arra, hogy valamilyen kárt okozzanak, napról napra kevesebb. Mi abban bízunk, hogy Quercy-vel a kormány keményen bánik el, és végül is a párizsi városi tanácsban megerősíti helyét.²⁷

Laura Lafargue Engelshez 1886. május 1.

Mi éppen a harcok kelős közepén vagyunk és a szocialista militánsokat teljes dicsfény ragyogja be. Egészen kivételes lelkesedés tapasztalható a munkások körében, ami nagyon eltér attól a mélységes halotti csendtől, ami az utolsó parlamenti választás után volt tapasztalható... Így egy sor tényleges tett és cselekmény jelzi ezt, gyűlések tartása, nyomdai előállítások és nagy előkészületek a holnap választásra.²⁸ Paul teljes üzemben van, ír a *Cri*²⁹ számára, esténként előadásokat tart és beszédekert mond, és mindezek mellett a *Le Socialiste* számára dolgozik. Tegnap éjjel hajnali háromkor tért csak haza. Soha hasonló

korszakában Marseille-ben tevékenykedett, a blanquista irányzathoz tartozott, 1881-től parlamenti képviselő.

²⁴ Lafargue cikke a matriarchátusról és a családról a kérdéses orgánumban 1886. márciusban jelent meg.

²⁵ Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

²⁶ Laura Lafargue ehelyütt arra reflektál, hogy Bismarck-nak a közelmúltban volt egy heves kirohanása Marx ellen, amivel kapcsolatban neki az volt a meglátása, hogy főleg Bismarck-nak nyílt leveleket írni, mert egyfelől érdektelen, hogy Bismarck mit mond „rólunk”, másfelől a levél úgyis Bismarck papírkosarában landolna.

²⁷ Duc-Quercy a Decazeville-i sztrájk idején a *Cri du peuple* című blanquista lap tudósítója volt, és vele szemben ugyanúgy kemény megtorlásokat fogyanatosítottak, mint egy másik munkás-barát újságíróval szemben, aki az akkor népszerű napilapot, a *L'Intransigeant*-ot tudósította. A *L'Intransigeant* a minden szempontból rendhagyó, de egy időben befolyásos *Herni Rochefort* lapja volt, amelyben rendszeresen megszólalhattak szocialisták is.

²⁸ Párizsban ekkor zajlik az a választási küzdelem, amelynek tétje az, hogy Roche-t sikerül-e bejuttatni a parlamentbe.

²⁹ A *Cri du peuple* Párizsban megjelenő napilap 1871. februártól 1871. május 26-ig, majd 1883-tól 1889-ig. A lapot Jules Vallès szerkesztette, jelentette meg. Vallès életútját lásd Évkönyv 1982.

mozgalmas napokat nem éltem meg Párizsban. Ugyanakkor szegyenletes módon a konzervatívok, a radikálisok és az opportunisták³⁰ soha ennyire a lényeket tekintve nem voltak egy táborban... Az a por, amit a radikálisok a munkások szemébe hintettek, az végre elszállt. A munkások feje soha ennyire nem lett világos és végre nem zavaros. A radikálisok egy kisebb csoportja szembefordult Clemenceau-val és a mi oldalunkra állt. Ám e pillanatban meg is szűntek radikálisok lenni, és a továbbiakban már a mi vörös zászlónk alatt harcoltak. Az elmúlt esti gyűlésen, amikor a szónok arról beszélt, hogy jelenleg a harc nem az egyik párt érdekében zajlik a másik ellen, hanem a munka és a tőke között folyik, akkor a szónokot a megjelent 5 000 ember (nő és férfi) lelkesen megtapsolta. A mi embereink úgy vélik, hogy Roche³¹-t nem fogják megválasztani, de az a különbség, hogy vissza kell-e mennie a börtönbe vagy bejut-e a parlamentbe, nem változtat azon, hogy ezek a gyűlések nagyszerűek voltak... A posszibilisták mindent megtesznek, hogy elrontsák ezt a játékot, ezt a harcot.

Laura Lafargue Engelshez 1886. május 25.

.... Ami időben olvashatatlaná vált. A Decazeville-i sztrájkról semmit nem írt... A sztrájk távol áll attól, hogy vereséget szenvedjen: ha a sztrájk véget ér, akkor kisebb vagy nagyobb mértékben a sztrájkolók kárára fog menni. Akárhogyan is, számunkra Párizsban csodát tett... Azok az állítások azonban mindenesetre félrevezetők és rosszak azonban, amelyek arról szólnak, mintha az egész francia munkásmozgalmat német pénzen tartanák életben.

Lavrov³², aki nagyon panaszkodik az idegeire, meleg üdvözléteit küldi Neked. Gyakran fel van dűlva a külföldi rossz hírek miatt.

Laura Lafargue Engelshez 1886. június 11.

Paul³³ éppen most távozott, hogy az igazságügy minisztériumba menjen. Egy különleges meghívásnak tesz eleget. A dolog részleteiről majd olvashatsz a *Criben*. Ő és Guesde³⁴ és még egy szocialista együtt mennek, hogy eleget tegyenek a meghívásnak és a pók hálójába menjenek. Mindez összefüggésben áll Decazeville-el... Mindenütt gyűléseket tartanak, jobboldaliakat és baloldaliakat, mind Decazeville-le kapcsolatban. Négy hónapja kezdődött meg e bányászok sztrájkja, és azok a források, amelyekből segítséget kaptak, kezdenek kiapadni. Ma úgy hírlett, hogy a társaság engedni fog, de nem tudom, hogy ez igaz-e. Egy bulvár újság írja ma (a szocialistákkal kapcsolatban), hogy a jakobinizmus újra felütötte a fejét.

³⁰ Az opportunistákon Laura Lafargue (Laura Marx) a posszibilistákat érti.

³¹ Roche, Ernst (1850-?) munkás vésnök. 1880-ban egyik támogatója Blanqui választási harcának. (Blanqua életútját lásd Évkönyv 1980, valamint August Blanqui válogatott írásai, Budapest, Gondolat 1966.) Roche a L'Intransigeant tudósítója volt, amely a Decazeville-i sztrájkoló bányászok oldalára állt.

³² Lavrov életútját lásd Évkönyv 1975-76. 1999.

³³ Paul – természetesen Lafargue.

³⁴ Guesde életútját lásd Évkönyv 1995.

Laura Lafargue Engelshez 1886. augusztus 14.

Bizonyára hallottad, hogy augusztus 12-én egy reakciós bíróság a négy szocialistát bűnösnek találta³⁵ és elítélte. Az összes köztársasági beállítottságú lap felháborodottan tiltakozott a bíróság ítélete és a szocialisták elítélése ellen.... Guesde és Paul egy második bírósági tárgyaláson remek alkalmat kap, és biztos, hogy védekezni fognak.

... Nyári uborkaszazon van, mindenki a tengerparton vagy vidéken van – az egyedüli újság, hogy a Victor Hugo utcát átkeresztelték Lamartine utcának. A franciák nagy kedvtelése és öröme, mulatsága az utcák és terek neveinek átkeresztelése. Ez időről időre bekövetkezik, ahogy egy nagy embert kiraknak a Panteonból, hogy helyet csináljanak egy újnak. A halottaknak sem lehet nyugodalma... és nem lehetnek biztosak, hogy ott maradnak a Panteonban. Boulanger³⁶ A mostan feltűnő nagy ember.

... Guesde a tengerparton van, hogy egészségét felfrissítse³⁷...

Nagyon keveset ír a *Le Socialiste* számára, Deville pedig egyáltalán semmit, így a munka oroszlánrésze Paul-ra marad.

Laura Lafargue Engelshez 1886. augusztus 20.

... Elküldtem Neked ma reggeli francia lapokat. Ezekből látni fogod, hogy a Decazeville sztrájk jótékony hatása még továbbra is érezhető... Az elmúlt idők komoly eseményei, az, hogy a parlamenti választáson Basly-t és Camélinat-t megválasztották, Roche pedig jelölt lehetett, mindez a possibilisták nélkül, sőt ellenükre történt...

Paul Lafargue Engelshez 1886. szeptember 18.

Éppen most kaptam megidézősemet, hogy szeptember 24-én jelentkeznek 11 órákor.³⁸

Mi lesz, ha Vilmos császár meghal? A franciákat aggasztja Bismarck-nak Oroszország-politikája, Boulanger meg akarja hódítani Berlint, de persze több az ugatás, mint a harapás...

... A Vierzon-i gépipari munkások sztrájkja jól halad, hála Vaillant-nak és barátai segítségének. Támogatási gyűjtési pénzsegélyeket is kapnak, noha jóval kevesebbet, mint a Decazeville-i bányászok. Angliából, a brit szakszervezetektől

³⁵ A bíróság Lafargue-et, Guesde-t, még egy szocialistát és Louise Michel-t bűnösnek ítélte egy Párizsban megtartott nagygyűlésen mondott beszédükért (a bírósági tárgyaláson csak Michel jelent meg). Mind a négyüket a bíróság 4-6 hónapi börtönbüntetésre ítélte. (Michel életútját lásd Évkönyv 1980.)

³⁶ Boulanger tábornok és a bulangerista mozgalom az 1880-as években Franciaországban ugyanolyan szerepet játszott, mint a Le Pen mozgalom és párt (FN) a 20. és 21. században.

³⁷ Guesde-nek egész életében nagyon gyenge volt az egészsége – ennek ellenére majdnem 80 évet élt meg.

³⁸ Lafargue-nak és Guesde-nek meg kellett jelennie a másodfokú tárgyaláson említett párizsi beszédük miatt. (Lásd Laura Lafargue 1886. augusztus 14-i levelét.)

nem érkezik támogatás, nekik sincs pénzük... A posszibilisták³⁹ csillaga hanyatlóban van, ahogyan az események haladnak... Brousse éppen most mondott le a *Prolétariat* szerkesztőségéből.

Laura Lafargue Engelshez 1886. szeptember 27.

... Örülök, hogy a Tőke II. kötete a megjelenés után ilyen jól terjed. Az angol fordítás nagy ajándék lesz az angol embereknek.

A három emberünk felmentése nagy és örömteli meglepetés volt mindannyiunk számára...⁴⁰ Itt az emberek úgy vélik, hogy addig kell ütni a vasat, amíg meleg és egy sor sztrájkot készítenek elő a vidéken is, Párizs külvárosaiban is, és Paul-ra mindezzel kapcsolatban sok gyűlés és beszéd megtartása vár.

Paul Lafargue Engelshez 1886. szeptember 30.

Kedves Engelsem!

Becker⁴¹ látogatott meg tegnap délután, nagyon megviselt és nagyon boldogtalan volt... Felmentésünk nagy győzelem volt. Ez az első eset, hogy a burzsoák szocialistákat mentettek fel, azzal együtt, hogy az illetők szocialisták. Ez nagy lépés előre. Azt mutatja, hogy a burzsoázia egy része nyitott a mi elméleteink megértésére. Sajnos Franciaországban az anarchista formulákat és megfogalmazásokat túlságosan szeretik, ha nem így lenne, nagyobb propagandát fejthetnénk ki a burzsoázia körében, akik meg vannak rettenve az anarchisták frázisaitól...

A három szocialista amerikai útja⁴² nagy sikert hozott New York-ban. A táviratok nagy sikereikről tudósítanak. Ennek az útnak nagy és kedvező következményei lesznek Amerikában és Angliában.⁴³ Nagyban fogja segíteni a szocialista mozgalmat Amerikában, és hozzá fog járulni ahhoz, hogy Tussy és Aveling⁴⁴ helyzete megszilárduljon Angliában. Hazatérésük után nagyobb befolyásuk lehet a Szocialista Ligában (Socialist League)⁴⁵, hogy azt jó irányba vezessék.

³⁹ A posszibilisták részvételével zajlott le Párizsban az 1886. évi munkás-szocialista nemzetközi kongresszus. Erről magyarul részletesebben lásd Évkönyv 1986.

⁴⁰ Laura Lafargue levelében részletesebben szól a fellebbviteli bíróság tárgyalásáról, arról, hogy Guesde „feleslegesen” élesebb hangú beszédet mondott, Susini, a harmadik vádlott jogi összefüggésekre is kitért, de végeredményben a három szocialista egyike sem védekezett az elmondottakért, helyette inkább a szocializmus elméletét ismertették, és azt fejtegették, hogy az új társadalom kiépítése elkerülhetetlenül bekövetkezik, „nagyon rövid időn belül”. A bíróság felmentő ítéletét a hallgatóság nagy tapsal köszönte meg.

⁴¹ Becker életútját lásd Évkönyv 1984.

⁴² Wilhelm Liebknecht, Edward Aveling és Eleanor Marx tett nevezetes utazást az USA-ban. A két utóbbi az útról brosrát is megjelentetett, erről az Évkönyv rövid ismertetést adott (Évkönyv 2005.)

⁴³ Paul Lafargue az említett utat és hatását túlbecsülte.

⁴⁴ Tussy – Eleanor Marx életútját lásd Évkönyv 1980. és 2005, Edward Aveling-ét 2004. és 2005.

⁴⁵ A Szocialista Ligáról lásd Évkönyv 1985.

Paul Lafargue Engelshez 1886. október 4.

... Becker és Vailant tegnap meglátogatott ... Ebben a hónapban nem látogathatunk Londonba. El vagyunk halmozva előadások tartására szóló meghívásokkal. Ezek oly messzire hívnak, mint Marseille és Korzika. A múlt szombati gyűlés nagy siker volt⁴⁶. Becker éppen tegnap érkezett meg és üdvözetét küldi...⁴⁷

Laura Lafargue Engelshez 1886. október 5.

... A mi jó öreg Beckerünk az elmúlt hétfőn utazott el. Idős kora ellenére nagyon fiatalos volt. Egy csomó fiatal, jobbára németek, kísérték ki a pályaudvarra. Előtte ebédet adtam neki, valamint Vaillant-nak és Guesde-nek, akikkel nagyon akart találkozni. ... Vierzon a figyelem középpontjában van jelenleg Franciaországban.⁴⁸

Forrás: Frederick Engels, Paul and Laura Lafargue: Correspondance. Moscow 1959. II. kötet 329–381. old.

II. Victor Adler és Karl Kautsky levelezéséről.

Victor Adler⁴⁹ levele Karl Kautsky-hoz

1886. augusztus 21.

Amikor hozzákezek ahhoz, hogy levelet írjak Önnek, úgy érzem magam, mint egy szegény bűnös. Én minden tekintetben adós vagyok Önnek, mind cikkeikkel, mind válaszokkal, mindennel. Nem akartam megterhelni azzal, hogy arról értekezsek Önnek, hogy hogyan és miként kell foglalkoznom az itteni mozgalommal. Mindezek alapján remélem, hogy végül is felment az olyan ítéletek arról, hogy túlságosan lusta lennék írni és hosszabb szövegeket elolvasni. Ma már a közepén vagyok egy olyan munkának, amelyről Ön tud és amelyről azután az Ön véleményét hallani szeretném ... Azok a pontok, amelyeket Ön érint, számomra más megvilágításba kerülnek. Így úgy tűnik, hogy Ön túlságosan messzire megy, amikor engem úgy kezel, mint valakit, aki a párton kívül áll. Az egyedüli összefüggés, amely Önt ide vezetheti, az, hogy én „nemzeti” (national) vagyok. Ehhez azt kell megjegyeznem, hogy nem vagyok jobban „nemzeti”, mint Liebknecht,⁵⁰ legalábbis, ahogy nekem tűnik. Én mindenesetre a német népben⁵¹

⁴⁶ Október 2-án megünnepelték DucQuercy és Roche kiszabadulását a börtönből, valamint a három szocialista (Guesde, Lafargue és Susini) már korábban említett bírósági felmentését.

⁴⁷ Megemlítendő, hogy Becker és Engels szó szoros értelemben régi harcostársak, mindketten fegyverrel küzdöttek még az 1848. évi német forradalmi harcokban.

⁴⁸ Vierzon-ban a sztrájk négy hónapig tartott és a sztrájkolók támogatására Vaillant – aki ott lakott – nagy támogató propagandamunkát fejtett ki.

⁴⁹ Victor Adler életútját lásd Évkönyv 1977.

⁵⁰ Wilhelm Liebknecht életútját lásd Évkönyv 1975/76.

⁵¹ Victor Adler persze az ausztriai német nyelvűket (osztrákokat) értette.

értéket látok, és igazságtalannak tartom a német gyermekek szlovenizálását és cseh-hé tételét... Soha nem láttam be, hogy e nézeteim mért választanának el a párttól, már csak azért is, mert sohasem kételkedtem abban, hogy valaki egyszerre lehet jó nemzeti és ugyanakkor jó internacionalista szocialista is... Ugyanakkor azt, ahogyan a nemzeti kérdés központi kérdéssé vált Ausztriában, ezt nem tekintettem soha a proletariátus feladatának, és azokat, akik a nemzeti kérdés ügyét be akarják hozni, erőltetni a párt életébe, azokat kész vagyok és voltam a pártból kizárni. Azonban nem akarom letagadni, hogy e kérdésben én is egy fejlődési szakaszon átmentem, és a nemzeti kérdés korábban sokkal inkább volt érdeklődésem középpontjában, ... mint ma, amikor rá kellett, hogy jöjjenek, hogy a gazdasági összefüggések a nemzeti kérdéseknél is elsőbrendű szerepet játszanak.

Ám a legfontosabbnak a személyi kérdéseket látom. Ami engem illet, azt kellett eldöntennem, hogy a nemzeti vagy a szocialista sorokban kívánok-e harcolni, amennyire tehetségemtől és kitartásomból telik, és már évekkel ezelőtt úgy döntöttem, hogy a szociáldemokrata tábor katonájaként fogok harcolni... Közben megismerkedtem a bécsi viszonyokkal és kapcsolatba kerültem a bécsi radikálisokkal is. Hogy itt mivel kerültem szembe, azt Ön ugyanúgy jól tudja, mint én. Azt azonban talán mégsem tudja annyira jól, hogy mindkét táborban mennyire hiányoznak a tehetséges és fegyelmezett emberek, valamint a saját magukban bízó emberek. Egyenesen megmondom Önnek, hogy az én nagyon óvatos és egyáltalán nem imponálni kívánó belépésem után miként történt, hogy néhány hét alatt ekkora befolyásra tettem szert, számomra inkább leverő volt. Számomra a legnagyobb meglepetés az volt, hogy egyáltalán nincsenek radikálisok⁵², vagyis olyanok, akik az anarchista nézetekért készek lennének megküzdeni. Az e sorokból kikerülő bizalmi embereknek a gyűlése nagyon gyászos képet nyújtott. Az egyedüli, ami összetartja őket, az, hogy nem mérsékeltek. De ugyanakkor teljesen hiányzik belőlük mind a tehetség, mind a bátorság, mind az eltökéltség. Ezt mind a szemükbe mondtam, és eléggé jóindulatúak voltak ahhoz, hogy ezt el is fogadják.

Éppen ezért én a radikálisokat nem tekintem külön pártnak, hanem olyan „anyagoknak”, amelyből a pártot majd fel lehet építeni. Amikor az új pártról beszélek, akkor persze az új kiépítendő szervezetre⁵³ gondolok...

Victor Adler Karl Kautsky-hoz 1886. szeptember 23.

Az Ön döntését London, Bécs és Stuttgart között sajnálattal vettem tudomásul. De olyan gondolatom támadt, .. hogy Ön a következő hetekben Stuttgartban lesz, és akkor Önt nagy örömmel felkeresem majd Zürichbe utazom majd, hogy ott Bernsteinnel⁵⁴ és más elvtársakkal megismerkedhessem, és egyúttal,

⁵² Adler e néven illette a korabeli szóhasználat szerint az anarchistákat.

⁵³ Az új párt, vagyis a Szociáldemokrata Párt, mint ismeretes, három évvel később, Hainfeldben jött létre.

⁵⁴ Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

hogy az én kapcsolatomat az SD⁵⁵-vel (Sozialdemokrat) rendezzem. Megtenné, hogy két rövid bekezdésben bevezetőt írna az írásomhoz? Önre bízom, hogy az írást ezután egyenesen átadja B.-nek⁵⁶, vagy pedig nekem juttatja vissza. Én valószínűleg október 7-én vagy 8-án leszek Zürichben... Azt a szomorú hírt, hogy nem nagyon segíthet nekünk, nem tudom igazán komolyan venni, és nagyon örülnék, ha egy cikket írna arról számunkra, hogy Angliában milyen előrehaladást tesz a pártunk. Bizonyára megérti, hogy ennek a cikknek nem szabad számunkra nagyon pesszimistának lenni... Amitől igazán rettegek, az egy polgári forradalom Ausztriában, amelyet a feudális erők bizonyára levernek, és proletárvér fog folyni. Ez nagyon szomorúan hatna majd az osztrák proletárpárt jövőjére. Mindenesetre azután a dolgok tisztába kerülnének, de mi itt annyira a világtörténeti folyamatok függvényében állunk, és ha Franciaországban és Németországban a dolgok másként alakulnak, akkor ez kihat ránk is...

Karl Kautsky Victor Adlerhez 1886. december 9.

Kedves Barátom! Éppen költözöm, az új címemet megadom.... Azt, hogy az Angliáról írott cikkel már kész leszek-e, azt még nem tudom. A fejemben azonban már kész van, de attól félek, túl hosszú lesz...⁵⁷

Victor Adler Karl Kautskyhoz 1886. december 30.

Az Ön cikke a legjobb, amit most közölni fogunk... Sürgősen kérném, hogy küldje el az angol cikkét. Helyet kell, hogy csináljak neki, és szégyen, hogy Angliával milyen keveset foglalkoztunk a lapunkban. Mi a helyzet Scheu⁵⁸ elvtárral? Nem akar egyszer valamit küldeni nekünk? Egy angol helyzetről írott cikk nagyon kíváncsatos lenne.

Nagyon kérem az őszinte véleményét a lapunkról, és arról is, hogy mi a véleménye arról, hogy én milyen álláspontra helyezkedtem az Arbeiterkammer-rel (Munkáskamarával) kapcsolatban... A mi embereink itt nagyon meg vannak elégedve a lappal. De én nem adhatok túl sokat az ő véleményükre, mivel túlságosan hosszú ideig kellett hozzászokniuk, hogy vízzel főzzenek, és most annak is örülnek, hogy egyáltalán van egy lapjuk... Milyen állapotban van Engels fizikailag? Kaphatnánk egy fotót Engelsről? Forró üdvözlétemet küldöm neki...

Karl Kautsky Victor Adlerhez 1886. december 31.

Kedves Barátom!

Nagy sietségben pusztán néhány szó. Mellékelten egy újabb cikk az angol munkásmozgalomról. Sajnos még egy cikket kell, hogy írjak, amelyben az angol

⁵⁵ A Sozialdemokrat a német párt újságja volt, amelyet Bernstein Svájcban szerkesztett.

⁵⁶ .B. természetesen Bernstein.

⁵⁷ Kautsky levelének további részében több korabeli írásról, illetőleg Marx gazdasági tanairól, a profit és a gépesítés összefüggéseiről írt.

⁵⁸ Andreas Scheu életútját lásd Évkönyv 1994. Scheu osztrák származású szocialista kézkezi munkás volt, aki Angliába emigrált, ott az angol munkásmozgalomban jelentős szerepet játszott, cikkeket és kitűnő önéletrajzt írt.

szocializmus legújabb fejleményeit tárgyalom majd. Ezután a *Gleichheit*⁵⁹ egy időre az én részemről biztosítva van. A *Neue Zeit*⁶⁰ teljes energiámat leköti. A *Gleichheit* nekem is és Engelsnek is nagyon tetszik. Az első szám kicsit doktriner volt a munkások számára, de a december 25-i szám már sokkal frissebb és aktuálisabb volt. ... Nagyon hiányolom a vezércikket, amely aktuális témával foglalkozna. Az akadémikus jellegű írások számát (és ide sorolnám a saját cikkemet) számát jelentősen csökkenteni kellene. A munkások nem szeretnek túl hosszú cikkeket olvasni. Milyen a lap pénzügyi helyzete? Attól tartok, hogy egy kicsit túl terjedelmes a lap, és így a deficit túl nagy lesz... Mindenesetre a *Gleichheit* pártunk számára nagyon hasznos lesz...

Victor Adler Karl Kautskynak 1887. január 1.

Újévi üdvözet. Harc az anarchisták ellen.

Karl Kautsky Victor Adlerhez 1887. január 18.

Kedves Adler!

Nincs sok időm, csak néhány szó. Ne rémüljön meg a hosszú cikktől, nem tudtam rövidebben írni, hogyha mások számára érthető kívántam lenni. Négy részre osztottam, de a magam részéről nem szívesen olvasom a folytatásos írásokat. Így a négy rész mindegyike teljes egész önmagában... Az Ön brosúrájával, amelyet az Arbeiterkammer-ről írt, teljes mértékben egyetérték... Örülök annak, hogy Ön honoráriumot is tud fizetni, és így szabadidőmet a pártnak tudom szentelni, különben arra kényszerülnék, hogy egy élősdi burzsoá lap számára is dolgozzak... Nincs semmi időm, a *Gleichheit* is egy kicsit túl sok volt a számomra. Újévi üdvözet mindannyiuknak a mi részünkről.

Karl Kautsky Victor Adlerhez 1887. március 15.

Kedves Adler!

A Mammon (a pénz) megérkezett... Restelkedem a *Gleichheit* végett, hogyha Ön ilyen jó honoráriumot fizet. A *Gleichheit* kivétel más pártlapokkal szemben, amelyektől csak hosszú hónapok után és nagyon nehezen kapok honoráriumot munkáimért. Ide sorolhatom az amerikai Vokszeitunk-tot és ez nem vonatkozik Neue Zeitre-re... Hogyan alakult a *Gleichheit* terjedése? ... A lap nekem változatlanul nagyon tetszik, és kifejezetten honvágyat kelt bennem. A polgári közgazdászokkal most nem akarok foglalkozni, bőven elég lesz a szocialisták bemutatása. John Belleers-el kezdeném, következne Morus, Münzer és Campanella.⁶¹ A Morus-ról írt fejezet egyedül 15 ívet tesz majd ki, a Münzer-ről írandó fejezet valószínűleg ugyanennyit. Ebben az évben Münzer-rel valószínűleg nem is leszek majd kész, és a következő év tavaszáig valószínűleg Campanella-

⁵⁹ A *Gleichheit* Victor Adler lapja volt. Az orgánumból lásd W. Maderthaner írását, Évkönyv 1987.

⁶⁰ A *Die Neue Zeit*-ről lásd Évkönyv 1983.

⁶¹ Kautskynak ez a nagy könyve: A szocializmus előfutárai magyarul is megjelent.

val sem. Mindez rossz előjel arra, hogy visszatérhetek-e Ausztriába. Mégis úgy hiszem, hosszú ideig itt nem fogok tudni megmaradni.⁶²

Itt semmi lényeges nem történik, amikről beszélni kellene. A kormány a liberalizmust és a Home Rule-t kísérli meg felhasználni arra, hogy magát elfogadhatóvá tegye, a konzervatívok fognak valószínűleg kormányra jutni, de gyengék lesznek, hogy valamit is elérjenek. Az unalom jellemző az egész világpolitikában és a szélsend. Hasonló a helyzet a szocialista mozgalomban... Egészen addig, amíg a szocialisták itt nem tudnak olyan pártot alakítani, amely a politikai életbe be tud törni, egészen addig szekta marad, amely csak olyan lármát tud kelteni, mint az üdvhadsereg⁶³, és amelynek nincs semmi jelentősége. A szakszervezeteknek is egy választási sikert kell elérniük ahhoz, hogy megtörjön a jég, úgy ahogy ez az USA-ban történt Henry George választási kampánya révén.⁶⁴ Nem hiszem, hogy a szociáldemokraták részéről itt komoly tevékenységről lehetne beszélni, egészen addig, amíg az írországi nehézségek folytatódnak⁶⁵. A Home Rule elsőrendű szükséglet nem csak Írország számára is...⁶⁶ Nincs időm az ír dolgokban komolyan elmélyedni, különben már rég írtam volna erről az Ön számára. Az, hogy az írek nyomoráról és elnyomásáról írja, annak nincs semmi értelme...

Forrás: Victor Adler: Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky. Wien, 1954. 12-28. old.

Összeállította: Jemnitz János

⁶² Kautsky ekkoriban még londoni emigrációban élt – a Kivételes Törvény megszűnte után tért vissza Németországba és nem Ausztriába.

⁶³ Emlékeztetőnek ajánlhatjuk Engels idevágó sorait az Engels levelezéséből, amelyekben ugyancsak a brit szocialisták szervezeteinek, pártjainak szekta-jellegét ostromozta. (Lásd erről az Évkönyv idevágó cikkeit is. 1983-1985.)

⁶⁴ Kautsky Henry George és a georgeizmus szerepét az USA-ban a munkásmozgalom vonatkozásában minden bizonnyal túlértékelt.

⁶⁵ Az ír problémának és a Home Rule-nak óriási irodalma van – még magyar nyelven is. Eric Hobsbawm erre többször visszatért, nemcsak nagy összefoglaló munkáiban (például „A tőke kora”), hanem külön előadásokban és tanulmányokban is. Persze ezekről az összefüggésekről Engels is sokat írt ekkor – levelezésében is. A Home Rule pedig igazában csak jóval később, az I. világháború után a független Írország megszületésével oldódott meg.

⁶⁶ Ua.

1912

JEMNITZ JÁNOS

A Balkán-háborúk és a II. Internacionálé 1912. évi baseli kongresszusa

Némiképp furcsa helyzetben vagyok. Ötven évvel ezelőtt e témáról több helyütt, a Párttörténeti Közleményekben, illetőleg a Történeti Szemlében jelentek meg tanulmányaim, majd ezeket kiegészítve 1966-ban az Akadémiai Kiadónál megjelent könyvemben a baseli kongresszus és összefüggései – elég nagy anyag alapján – külön fejezetben szerepeltek.¹ Akkoriban még Párizsban is tartottak megemlékező konferenciákat, amelyeken volt szerencsém részt venni. Jó néhány évvel később, a II. Internacionálé megalakulásának 100. évfordulóján – úgyszólván a kapuzárás előtti utolsó pillanatokban – jelenhetett meg a Kossuth Kiadónál az a dokumentum kötet, amely a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyveiből közölt részleteket és amelyben a baseli kongresszus ugyancsak külön fejezetet kapott.²

Most, ötven évvel később, Basel szellemében nem lehet nem megemlékezni arról, hogy Európában a XX. század utolsó nagy véres háborúja és éppen a Balkánon zajlott le. Megint összecsaptak nacionalista erők és szenvedélyek, a háttérben megint csak nem kis szerepet játszottak nagyhatalmi érdekek is. A vérontásnak és a háborúnak ugyan vége lett, összecsapásokra e régióban azután is sor került, és nemzetközi katonai erőknek kell biztosítania azóta is, hogy a lángok ne csapjanak ismét fel. (Ez ugyanúgy áll Koszovóra, mint Boszniára és a parázs Makedóniában és körülötte is tovább izzik.) Messze vagyunk attól, amit a balkáni szocialisták még az 1912-1913. évi háború előtt hittek és hirdettek, hogy Balkáni Szocialista Konföderációt lehet és tudnak létrehozni valamennyi érintett nép javára. E tétel mindkét része egyelőre – sőt még inkább – szép ábrándnak és ígéretnek tűnik.

¹ Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé, 1911-1914. Akadémiai Kiadó 1966.

² A II. Internacionálé. Kongresszusi jegyzőkönyvek. Kossuth Kiadó 1989. Persze mai szemmel is jócskán lehetne szemezgetni, kiemelni szövegrészeket a különböző beszédekből, de az érdeklődőknek mégis inkább az egész kongresszusi anyagot ajánlanám, nem beszélve arról, hogy e kötet összeállításakor néhány egykori dokumentumot, kommentáló írást is mellékelünk, amelyek hasznos tájékoztatót nyújtanak.

BERNARD DEGEN

A baseli munkásmozgalom a II. Internacionálé baseli kongresszusát megelőzően

A Balkán-háború már a legvéresebb szakaszába lépett, amikor 1912. október 28-án a II. Internacionálé Nemzetközi Szocialista Irodájának tagjai a brüsszelei Népházban (Maison du peuple, a párt- és szakszervezeti székház) összeültek tanácskozásokra. Az egybegyültek valamennyien közös elhatározásra jutottak, hogy valamennyien fellépnek a konfliktus lefékezése érdekében, valamint az ellen, hogy a konfliktusba a nagyhatalmak beavatkozzanak. Az Internacionálé szerepéről azonban a vélemények nem csengtek ennyire egybe. Jaurès³ abban a szellemben szólalt fel, hogy az NSZI-nek azonnal össze kell hívnia az Internacionálé rendkívüli kongresszusát, ám ez a javaslata és véleménye egyesek ellenzésébe ütközött. Az NSZI elnöke, Emile Vandervelde⁴ kompromisszumos javaslatot terjesztett elő, miszerint „karácsonyra például Basel-ben az európai pártok részvételével tartsanak kongresszust”. Éppen ezért az 1913-ra tervezett, Bécsben rendezendő soros kongresszust egy évvel későbbre, 1914-re tették át. A franciák azonban ezt a javaslatot, hogy 1912. telére csak konferenciát hívjanak egybe, túl gyengének ítélték, és elfogadtatták eredeti javaslatukat, hogy az Internacionálé rendkívüli kongresszust hívjon össze. Az NSZI ezek után vállalta a feladatot, hogy még 1912. végéig ezt a kongresszust megtartsák. Nyitva maradt, hogy ez a kongresszus Baselben vagy Zürichben legyen-e.

A Basel-i szociáldemokrata helyi lap, a *Vorwärts*, 1912. október 30-án jelezte, hogy az Internacionálé Svájcban nemzetközi kongresszust tart a háború elítélésére. A következő napon a lap már azt jelezte, hogy a baseli pártszervezet a rendkívüli kongresszus helyéül Basel-t ajánlotta, és ezt az NSZI elfogadta. A kongresszus időpontjaként december 28-a és 29-ike merült fel. A Svájci Szociáldemokrata Párt vezetősége a kérdést csak november 1-én tárgyalta. Herman Greulich⁵ megkérőjelezte, hogy Baselben elférne-e ezer ember, valamint a sajtó várható képviselői is. Ennek ellenére elfogadták, hogy a kongresszus a Rajna környékén lévő városban tartsák meg.

Basel a nemzetközi munkásmozgalom történetében nem volt tapasztalatok híján a kongresszusok szervezésében. Így annakidején az I. Internacionálé IV. kongresszusát Basel-ben tartották⁶ 1869. szeptember 5-től 12-ig. Ekkor a baseli szervezet éppen ereje teljében volt néhány hónapig, utána hosszú időre visszaesett, szinte jelentéktelenné vált. Csak a század vége felé lendült fel ismét. A 1886-ban megalakult Arbeiterbund (Munkásszövetség), amely egyaránt össze-

³ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984., valamint Jemnitz János: Jean Jaurès, Akadémiai Kiadó 1970.

⁴ Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991.

⁵ Greulich életútját lásd Évkönyv 1975/76.

⁶ Az 1869. évi Basel-i kongresszusról lásd Évkönyv 1994. valamint „Az I. Internacionálé és Magyarország”. Kossuth Kiadó, 1964.

fogta a szakszervezeti és a politikai egyesületeket, tevőlegesen támogatta a szakmai szakszervezetek hálózatának megalakulását és megerősítését. Ugyancsak szerepet játszott a helyi munkássajtó megszületésénél. A lap először a *Basler Vorwärts* nevet kapta a baseli helyi szociáldemokrata lapok egyre növekvő olvasóközönségére találtak. Politikailag igen aktív tevékenységet fejtettek ki, hozzájárultak ahhoz, hogy 1890-ben megalakuljon a basel-i Szociáldemokrata Párt-szervezet, amely persze részét alkotta az országos pártszervezetnek. Röviddel a századforduló vége előtt Basel igazi nagyváros lett, 100 000 lakossal. A Baseli munkásság igazán nemzetközi jellegű és összetételű volt. Egyfelől határos volt Badennel és Elzászsal; ekkoriban mindkét régió Németország részét képezte, és ekkoriban mind a két irányban jó volt az összeköttetés az ingázók számára. Másfelől jelentős volt a külföldről való bevándorlás is. 1908-ban már a szociáldemokraták alkották a Baseli városházában illetőleg az egész kanton parlamentjében a legerősebb frakciót. Ami az országos parlamentet illeti, maga a szövetségi kormány e parlamenttől függetlenül jött létre, azt az emberek, ebben az időben kizárólag férfiak, közvetlenül választották a parlamenttől függetlenül. A kormány első szociáldemokrata tagja Eugen Wullschleger lett 1902-ben. 1910-ben lett a szövetségi kormánynak második szociáldemokrata tagja Eugen Blocher, így ekkor a héttagú szövetségi kormányban a Svájci Szociáldemokrata Párt két miniszterrel képviseltette magát.

A kongresszus előkészítése nem a baseli szervezők elképzelései szerint ment végbe. A háborús veszély és a balkáni háború folytatódása miatt a német szociáldemokrata pártvezetőség szorgalmazására a rendkívüli kongresszust már 1912. november 24-re összehívták. A *Basler Vorwärts* szerint erre a korai időpontra egyetlen megfelelő helység sem állna rendelkezésre. Nem sokkal ezután ez a probléma megoldódott. November 9-én az NSZI kiküldte a meghívókat. A Meghívó tartalmazott egy olyan felhívást is, hogy Európa minden nagyvárosában november 17-én rendezzenek nagygyűléseket.⁷ A Meghívóban az is szerepelt, hogy a kongresszust november 24. és 25-én tartják, esetleg 26-án is, a Baseli Burgvogteiben. A kongresszusnak egyetlen témája lesz: A nemzetközi helyzet és a háború elleni fellépés.

November 9-én a *Basler Vorwärts* szerkesztője, Johannes Frei, rákérdezett Carl Christoph Burckhardt kormánytanácsosnál, hogy a szocialisták a kongresszust megtarthatnák-e a baseli késő-gótikus Münster templomban. Ez a felvetés Svájcban nem volt teljesen szokatlan, ám a szocialisták, a munkásmozgalom és a protestáns egyház között mégiscsak az volt. A német ajkú Deutscher Arbeiterverein, amely az 1900-as évek elején többször fellépett az egyház, így a protestáns egyház körleveleivel szemben is, ezt a javaslatot, vagyis hogy a kongresszust templomban tartsák meg, nem tudta lenyelni.

Carl Christoph Burckhardt a kérést és indítványt továbbította a Münster templom fő plébánosának, Arnold von Salis-nak. Minthogy ez utóbbi ez ügyben nem

⁷ November 17-én valóban nagyon sok helyen tartották meg a béke-nagygyűléseket, így Budapesten is. Ezekről részletesebben magyarul lásd Jemnitz János: A háború veszélye. Id.mű.

akart egyedül dönteni, a kérést november 11-én az evangélikus egyház következő ülése elé továbbította.

Közben három szocialista kormánytanácsos, akik egyházi körökben is ismertek voltak és ott többször megfordultak, Gottfried Krebs, Wilhelm Nagel és Oskar Türke írásos kérvényt is beadtak. Először az egyházi illetékes testület nem döntött, mert nem tartották be az előírt szokásos folyamodási rendet. A következő napon azonban összeült az egyházi szinódus. A szinódus előtt azután Gottfried Krebs két társával együtt újra előterjesztette kérésüket, és egyúttal azonnali döntést kértek. A sürgetést a szinódus elhárította, de azt nem, hogy más felelős helyen illetékes emberek döntést hozzanak. Jelezték, hogy a következő héten újabb ülést tartanak, és akkor alkalmasint döntést is hoznak. Így azután november 13-án a Münster templom egyházi és civil felelőseinek ülése úgy döntött – elenszavazat nélkül – hogy a templomot átengedik a szocialisták kongresszusának megtartására. Gottfried Krebs-et még aznap telefonon értesítették a döntésről, és másnap írásban is megerősítették, hogy ezt a határozatot meghozták. A *Baser Vorwärts* így a kongresszus előtt tíz nappal már közölhette, hogy a kongresszust november 24-én a baseli Münster templomban tartják majd, és a kongresszus 24-én délután 3 órától veszi kezdetét, továbbá, hogy a szocialisták a templomban szabadon beszélhetnek. Ezzel a baseli szervezők a legnehezebb szervezési kérdést sikeresen megoldották. A kongresszus megrendezéséről Herman Blocher értesítette a svájci rendőrséget és a svájci kormányt.

A baseli szociáldemokraták előtt változatlanul nagy feladatok maradtak. November 13-án a pártvezetőség öt szervezőbizottságot állított fel. Egyik szervezőbizottság élére Eugen Wullschleger-t állították, egy fogadóbizottságot, amelyet Hermann Blocher vezetett, egy harmadikat, amelynek az elszállásolásról kellett gondoskodni, amelynek vezetője Oskar Türke, a szövetségi parlament tagja lett, továbbá egy bizottságot, amelynek magának a kongresszusnak az ügyeivel kellett foglalkozni, és amelynek élére Marius Fallet-et állították. Ez utóbbi lázas tevékenységet fejtett ki. Az ő feladata volt, hogy a kongresszus üléstermeinek feldíszítéséről is gondoskodjon, továbbá egy olvasóteremről is, amelyben valamennyi ország szocialista orgánumait és napilapjait meg lehetett találni, el lehetett olvasni. Ugyanez a bizottság gondoskodott a kommunikációról, a postai levelezés továbbításáról, öt telefonvonal biztosításáról, továbbá egy orvosi kényszerléti szolgálatról is, amelyet ráadásul a katonai orvosi szolgálatról szereztek meg. Minden kongresszusi küldött számára összeállítottak egy mappát, amelyben gondoskodtak a feljegyzések számára tiszta papírlapokról is. A küldöttek még különféle brosrákat is kézhez vehettek. A kongresszus megnyitása után ez a bizottság mint kongresszusi iroda tevékenykedett tovább. A kongresszus idejére hivatalos kongresszusi levélpapírokat, levelezőlapokat, meghívókat nyomtak ki; az újságírók számára is belépőkártyákat készítettek.

A baseli pártszervezet egyes tagjainak olyan külön feladatokat is megjelölt, hogy külön gondoskodjanak az Internacionálé olyan vezető személyiségeiről,

mint August Bebel.⁸ A baseli pártszervezetnek természetesen számot kellett vetnie a kongresszussal kapcsolatos kiadásokkal is. Végeredményben a kongresszus 14 000 svájci frankba került. Az összegnek az Internacionálé maga egynegyedét fizette meg. A fennmaradó összeg felét a baseli szervezetnek kellett állnia.⁹ Az elszámoláshoz hozzátartozott, hogy a kongresszus végén baráti nagygyűlést és ünnepséget tartottak, amely viszonylag olcsó volt, és csak 850 frankba került.

A svájci hatóságok még a kongresszus megnyitása előtt az utolsó napokban is további lépéseket tettek. A baseli kantonális kormány egy konzervatív képviselő javaslatára hivatalos üdvözlő levelet írt a kongresszusi küldötteknek. Ezt a határozatot november 20-án fogadták el, és a levelet meg aznap megfogalmazták. Az üdvözlő szöveg így hangzott: „Az a kongresszus, amelyről úgy döntöttek, hogy a mi városunkban fogják megtartani, azt a célt tűzi ki, hogy a világbéke megőrzéséhez hozzájáruljon. Önök ezzel a találkozóval az emberek tudatát meg kívánják erősíteni ... és kívánjuk, hogy Önök ezt a célt elérjék.”¹⁰ Az üdvözlő hangneméhez a kongresszusi küldöttek nem voltak hozzászokva. Sok helyütt akkoriban a szocialistákat, mint hazátlanokat üldözték, cenzúrázták és zaklatták. Emlékezetes, hogy az 1907. évi stuttgarti kongresszuson a württembergi kormány az egyik angol küldöttet ki is utasította az országból, mivel az illető a német kormány hivatalos békeszándékait és politikáját kétségbe vonta.¹¹ Baselben a rendőrséget felkérték arra, hogy a rendőrök ne hagyják el a várost a kongresszus ideje alatt. Baselben a szociáldemokrata városi tanácsos, Tobias Levy kért intézkedést arra, hogy a kongresszussal kapcsolatos nagygyűlést és felvonulást a rendőrség engedélyezze és biztosítsa.

A kongresszus a baseli szervezők kívánsága szerint zajlott le. Vasárnap, 1912. november 24-én a vonatok 23 országból 555 küldöttel nemcsak befutottak, hanem egyúttal a Basellel határos elzászi és badeni tartományokból, sőt egész Svájcban a rokonszenvező munkások ezreit is magukkal hozták. A kongresszus megnyitására nagy tömegeket megmozgató béke nagygyűlést és felvonulást szerveztek, amely a Münster templom előtt ért véget. Ezen a gyűlésen azután felszólaltak az európai szociáldemokrácia nagyjai: Hugo Haase, James Keir Hardie, Victor Adler, Jean Jaurès, Hermann Greulich, Janko Szakazov és Ignacy Daszyński.¹² Minthogy a nagygyűlésen mintegy 10-15.000 ember vett részt, akik természetesen nem juthattak be a templomba, így aztán e tömeghez különféle emelvényekről további szónokok szóltak. A kongresszus további ülései hétfőn már a Burgvogtei helységeiben zajlottak le. A baseli kongresszus ismeretesen erős és emlékezetes megmozdulás volt a háború ellen.

⁸ Bebel életútját lásd Évkönyv 1990.

⁹ Degen tanulmányában teljesen pontos adatsort közöl az elszámolásokról, legalább 8-10 tételt sorolva fel, amelyekből végül is a teljes összeg világosan nyomon követhető. (A felsorolásban a kisebb tételeket is pontosan megjelölte.)

¹⁰ Az üdvözlő szövege a Basel-i Vorwärts hasábjain jelent meg.

¹¹ Az 1907. évi stuttgarti kongresszusról lásd: A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. Id.mű.

¹² Haase életútját lásd Évkönyv 1988, Keir Hardie-ét 1981, Victor Adler-ét 1977, Szakazovét 1985, Daszyński-ét 1991.

Karl Kautsky balkáni szocialista levelezéséről (1912-1913)¹³

(A leveleket némi rövidítéssel közöljük.

Dimitar Blagoev 1912. október 25-i levele Karl Kautskyhoz

Kedves és nagyon tisztelt Kautsky elvtárs.

A mai nappal két cikket küldök a *Die Neue Zeit*¹⁴ számára, a két cikket Kriszto Kabakcsiev¹⁵ elvtárs írta. A cikkeket a háború kirobbanása után írta, kivételes helyzetben, amelybe jelenleg országunk került. Lehetetlennek bizonyult, hogy a cikkeket korábban küldjük el. Ha úgy találja, hogy a cikkek még mindig érdekesek más országok elvtársai számára, akkor kérjük, hogy közölje azokat a szükséges szerkesztői javítások után. Rövid időn belül egy harmadik cikket is küldünk majd a háború eseményeiről és következményeiről, hogy ezek mit jelentenek a balkáni országok jövője számára.¹⁶

Janko Szakazov¹⁷ Karl Kautsky-hoz 1913. június 4/17

Tiszt Kautsky elvtárs,

Nagyon köszönöm Önnek, hogy a *Die Neue Zeit* hasábjain közölte cikkemet.¹⁸ A rövidítések teljesen rendben vannak, tekintettel a helyzetre, ámde ennek következtében néhány kérdésben tisztázatlanságok keletkeztek. Így azután a hegemonia kérdése a cikk végén előkészítetlenül kerül elő. Egy dolgot azonban nem szeretnék ennyiben hagyni. A 370. oldalon, ahol Görögországról írok, úgy tűnik, mintha a Szalonikitól a Márvány tengerig eső területen csak görögül beszélő népek élnének, ám ezek bolgár eredetűek. ... Éppen ezért egy helyesbítést kérnék a *Die Neue Zeit*-ben a Thrákiában élő görögökre vonatkozóan ... Ami a városok lakosságát illeti, azok félig görögök, félig bolgárok. Amennyiben ezeket a javításokat eszközölné a *Neue Zeit* hasábjain, nagy szolgálatot tenne nekünk. A szerbekkel való kapcsolataink rosszul állnak.¹⁹ Az utóbbi időben a feszültség csökkent, de most ismét fenyegetővé vált ... Minden a jövőben válik világossá.

Dimitrie Tucovics Karl Kautsky-hoz 1912. október 5.

Tisztelt Elvtárs,

Levele a szerb-török határon ért el, ahol tartalékos tisztként állomásozok. Ép-

¹³ Blagoev életútját lásd Évkönyv 1974.

¹⁴ A *Die Neue Zeit*-ről lásd Évkönyv 1983. és ennek a kötetnek másik fejezetét.

¹⁵ Kabakcsiev életútját lásd Évkönyv 1978.

¹⁶ A levél érdekessége, hogy Blagoev franciául írta.

¹⁷ Szakazov életútját lásd Évkönyv 1985.

¹⁸ Ezúttal sem Szakazov, sem Kabakcsiev a *Die Neue Zeit*-ben megjelent cikkeit nem tudjuk idézni, sőt még csak ismertetni sem.

¹⁹ Ismeretes, hogy a második Balkán-háború 1913-ban ténylegesen megkezdődött, Bulgária szembe került nemcsak a szerbekkel, Görögországgal is.

pen csak annyi időm van, hogy közölhessem, hogy sajnos a kívánt cikket nem tudom megírni. Ez a jelenleg nagyon feszült helyzet nem tarthat túl sokáig. Vagy-vagy: vagy a háború, vagy a leszerelés. Az utóbbi esetben hamarosan megírom a *Die Neue Zeit* számára.

Z. Topalovics Karl Kautsky-hoz 1912. november 4.

Nagyon tisztelt Kautsky elvárs,

Két nagyon szörnyű csatában vettem részt, mostanáig még életben maradtam. Jelenleg mélyes Macedóniában vagyunk, és minden valószínűség szerint még előttünk áll egy nagy csata a törökökkel. Sokat tudnék beszélni, hogyha lehetne...

Z. Topalovics²⁰ Karl Kautsky-hoz 1912. december 9.

Tisztelt Kautsky elvtárs,

Szerencsésen Tucovics is és én is életben maradtunk ebben a szörnyű háborúban. Mindketten az I. hadsereg két különböző hadosztályában voltunk, és a Monasztir mellett lezajlott csata után mindketten Monasztir-ban állomásozunk. Minthogy a béke közeledik, mindketten ismét hamarosan visszatérünk a közös munkához, hogy a mozgalmat, amely jelenleg valamelyest meggyengült, ismét fellendítsük. Mindkettőnket előterjesztettek a hősi érdemrendre, minthogy ezt a háborút a népi hadsereg (Volksarmee) nyerte meg. A militarizmus számára nem marad igazán hely. Minden lehetőséget megtettük, hogy a katonáink körében a kegyetlenkedéseknek elejét vegyük és a sebesült és fogságba esett törököket megmentsük...

²⁰ Zsivko (?) Topalovics életrajzát sajnos egyelőre nem tudjuk mellékelni, az Évkönyvben ez még nem jelent meg, a Munkásmozgalmi Lexikonból is kimaradt, pedig annakidején a 30-as években a Szocializmusban is megjelentek cikkei. A nagy vezetők (itt négy-öt nevet is megadhatnánk) korai halála után a szerb, jugoszláv szocialista párt egyik legbefolyásosabb vezetője lett.

VADÁSZ SÁNDOR

A IV. oroszországi Állami Duma és a munkásmozgalom

A 20. század eleji oroszországi Állami Duma jellegét és szerepét nemrégiben jól foglalta össze Bebesi György. Eszerint ez átmenet volt „a korlátlan önkényuralomból a félalkotmányos rendszerbe”²¹. A IV. Állami Duma választásait több mint hat évnyi kvázi-parlamentáris tapasztalat készítette elő.²² Az elsőt a szerző, korabeli szóhasználatból élve, „a népi reménység Dumájának” nevezi. Ebben a testületben az Alkotmányos Demokraták (rövidítve: a kadetek) vagyis a liberálisok adták meg a kormánnyal folytatott, meglehetősen heves viták alaphangját, 197 képviselővel. 16-an „októbristák” (az „Október 17-e Szövetsége” tagjai) voltak, akik elfogadták a cárral 1905. október 17-i kiáltványában felajánlott engedményeket. 63-an a nemzetiségeket képviselték. Ám jelentős létszámban baloldaliakat is megválasztottak: 97-en a parasztdemokrata trudovikokhoz tartoztak, a szociáldemokraták pedig 18-an voltak.

A másodikat a közbeszéd a „népharag dumájának” nevezte. Itt az erőviszonyok már változtak. Az 518 képviselő közül 156 volt októbrista, s feltűnően, 54 főre csökkent a kadet frakció létszáma. 147 képviselő jobboldalinak vallotta magát. Vagyis a jobboldalnak kényelmes többsége volt. A baloldal, amely ezt a dumát „az urak, a lakások és a pópák testületének” nevezte, most 19 szociáldemokratából, 14 trudovikból és 28 „progresszistából” állt. Mivel ez a része a képviselőknek igen aktív és kritikus tevékenységet fejtett ki, a II. Dumát 1907. júniusában a cárral feloszlatta, és helyette, új választási törvény alapján létrehozta a III. Dumát. Azt azonban nem tudták elérni, hogy a baloldali pártok képviselő nélkül maradjanak. A szociáldemokraták erre az eseményre úgy tekintettek, mint az 1905-1906-os forradalmi ciklust hosszabb időre lezáró aktusra. Mindazonáltal a Duma uralkodó tényezőit változtatlan erővel foglalkoztatták a baloldal elképzelései és megmozdulásai.

Az alábbiakban előbb a Duma néhány emblematisz személyiségének a munkásmozgalomról alkotott nézeteit, továbbá a munkás irányzatok közötti viszonyról, illetve a munkáskérdés Dumán belüli vonatkozásairól szóló megnyilvánulásait kívánom ismertetni, figyelembe véve korabeli, és egy esetben retrospektív

²¹ In: Eszmék, forradalmak háborúk ELTE, Budapest, 2010. 33-44. old.

²² A négy Állami Duma magyar nyelvű történeti irodalma meglepően sovány. Ebben a tárgykörben nem született speciális monográfia. Bizonyos kézikönyvekben és szintézisekben azért sok hasznos adat és információ található, amelyek elősegítik az érdeklődő tájékozódását. Ilyenek M. Heller: Az orosz Birodalom története. Budapest, 1966. 593-603. old.; Font Márta-Krausz Tamás-Niederhauser Emil-Szvák Gyula: Oroszország története. Budapest, 1997. 432-442. old. M. Heller-A. Nyekrics: A Szovjetunió története. Budapest, 1996. 8., 12-14. old.; Niederhauser Emil-Szvák Gyula: A Romanovok. Budapest, 2002. 302-305. old.; Meglepően a IV. Dumára és a munkáskérdésre vonatkozó legtöbb információ egy viszonylag korai kiadványból meríthető. (Dolmányos István: A Szovjetunió története. Budapest, 1971. 87-91. old.)

véleményüket. Is. A munkásszervezeteknek és tömegeiknek szentelt figyelem messze túlment azon, amit a baloldali Duma-képviselők számaránya diktálhatott, inkább a munkásság növekvő országos szerepének felelt meg. Ennek az aránytalanságnak az elit vezetői nagyon jól tudatában voltak, hiszen maguk idézték elő, a munkás képviselület messzemenően korlátozó választójogi előírásokkal.

A kadetek frakcióját mind a négy Dumában *Pavel Miljukov* történész professzor vezette. Alapos műveltsége, széles látóköre, és gyors helyzetfelismerése tette alkalmassá erre. A kompromisszumok elérésének képessége miatt „a kadetizmus megtestesítőjének” tartották,²³ joggal tekinthető a kadet álláspont hiteles szószólójának. Céljának azt tekintette, hogy a cár és miniszterei ellenében tárgyssa a Duma, „az ifjú népképviselét” (Miljukov) hatókörét. A szociáldemokratákkal szembeni álláspontjára viszont éles fényt vet az első Duma feloszlása kapcsán (1906. június) kifejtett véleménye. Az ellenzék akkor felhívást tett közzé, amelyben passzív ellenállása, az adófizetés és a katonaállítás megtagadására szólított föl, amennyiben haladéktalanul nem hívnak össze új Dumát. Ez az akció sikertelenül végződött, sőt balul ütött ki. „Ez rávilágított arra – hangzott Miljukov több mint egy évtizeddel későbbi véleménye –, mennyire életidegen és elméletieskedő volt a szocialista pártok részéről az állandó felszólítás a népfelkelésre.” A II. Duma balszárnyával szembeni legfőbb kifogását úgy fogalmazta meg, hogy „a népharag Dumájába» a választók szocialista többséget küldtek, ahelyett, hogy a korábbi polgári radikálisoknak biztosítottak volna lehetőséget... A szocialista pártokkal semmiféle kompromisszumot nem lehetett kötni – bármilyenek lettek volna ezek –, mivel ez utóbbiak szélsőségesek és forradalmárok voltak. Fennállásának 100 napja után a második Dumát, rendkívül óvatos taktikázása ellenére, szintén feloszlatták. Ennek ezúttal komolyabban vett indoklása az volt, hogy egy szélsősége szocialista csoport arra akarja felhasználni parlamenti helyét, hogy forradalmat készítsen elő Oroszországban.”²⁴ Mint ebből kiviláglik, a kadetoknak a Dumában követett, a szociáldemokratákkal szembeszegezett taktikája azon a koncepción alapult, miszerint meg kell maradni az általuk ésszerűnek tartott koncepció alapján, tehát egy lépéssel sem szabad áthágni az aktuális törvényesség határát.

A kor másik jelentős kormánypolitikusa *Sz. J. Vitte* volt. 1892-től 1903-ig pénzügyminiszter, 1905-1906-ban pedig miniszterelnök. Ő vette rá II. Miklós cárt az október 17-i kiáltvány kibocsátására. A kormánykörökben liberálisnak tekintett Vitte megpróbálta enyhíteni a forradalom utáni megtorlást, mint mondta, „hogy véget vessenek a halálos ítéletek «szerencsekerék játékának», új törvény megalkotásával”. Úgy gondolta, hogy a független törvényhozói intézmények, az Állami Duma és az Államtanács létrehozásával kiküszöbölhetők a múltbeli törvényhozási hiányosságok. Mint emlékirataiban állítja, ez a reménye teljesült volna, ha „az Állami Duma nem részegül meg, és nem feltételezi, hogy október 17-ével a monarchista Oroszország teljesen megszűnt, és helyette be lehet vezetni

²³ P.N. Miljukov: *Voszpominanyija. Bevezető*. Moszkva, 1990. 17. old

²⁴ Miljukov: *Russlands Zusammenbruch*. Berlin, 1925. 5. old.

a demokratikus köztársaság elveinek a kultuszát.” Saját kormányfői tevékenységét úgy értékelte, hogy minisztereivel együtt pontosan végrehajtotta a polgári szabadságjogokra vonatkozó pontokat, ezek azonban nem érvényesülhettek, mivel az önkény az utolsó ötven esztendőben soha nem nyilvánult meg olyan szemérmetlenül, mint az október 17-e utáni időszakban. Ebben azonban főleg a baloldalt marasztalta el. „A szélsőséges forradalmi pártok, de ama idők csaknem valamennyi liberális pártja részéről – írja – a legteljesebb politikai tapintatlanság és rövidlátás mutatkozott. Mint akik letépték a láncokat, ahelyett, hogy számoltak volna a tényleges helyzettel; teljesen megkergültek. Az október 17-i fordulatot nem tartották elégségesnek; sem az április 17-i rendeletet a vallási türelemről eléggé szélesnek; a sajtóról és a gyülekezési szabadságról szóló törvényeket is szélsőségesen konzervatívnak mondták.”²⁵ Vitte tehát, Miljukovtól eltérően, nem húzott határvonalakat a munkás-szocialista és a liberális polgári pártok közé; szerinte valamennyiüket felelősség terheli az országban kialakult „kaotikus” állapotokért. Ami az uralkodó elitet illeti, „érthetőnek” minősítette azt az ijedséget, amely sokakat elfogott, amikor szemben találták magukat a forradalmi pártoknak a nagy múltú birodalom fennálló rendszerére gyakorolt „esztelen nyomásával”. S mivel az új rend nem valószínűsíthető meg máról holnapra – írja –, „megkezdődött a felülről nagy támogatást élvező reakció szervezkedése, miközben a reakció jobbszárnya ugyanolyan esztelennek és arcátlannak bizonyult, mint a forradalmi-liberális pártok balszárnya.”²⁶

Az utolsó cár rezsimjének „erős embere” vitathatatlanul *Pavel Sztolipin* volt, akit M. Malia amerikai történész – egyébként Vittével összhangban – „mini-Bismarcknak” vagy „I. Vilmos nélküli Bismarcknak” nevezett.²⁷ Az ősi nemesi családból származó politikus a pétervári egyetemen fizika-matematika szakot végzett, disszertációját pedig agrártémából írta. 1903-ban Szarátov kormányzója lett (az országban a legfiatalabb). Miután ez a kormányzóság a paraszti zendülések egyik központja volt, ezek elfojtását pedig Sztolipin irányította, a cár felfigyelt rá. Előbb belügyminiszterré, majd 1906-ban, mindössze 44 évesen miniszterelnökké nevezte ki (mellette öt éven át a belügyi tárcát is ő irányította). Már első nyilvános közleményében is behatóan foglalkozott a baloldallal. Azt írta: „az utolsó két évben igen kiéleződött a forradalmi mozgalom. Ez év tavaszától különösen fölerősödött. Egymást követték a katonai zendülések, a hivatalos személyek és rendőrségi tisztségviselők elleni gyilkosságok, a rajtaütések és a rablótámadások, Szevasztopolban, Szveaborgban, a revali kikötőben és Kronstadtban.”²⁸

Egyébként őt magát és családját sem kímélték. Mint a végrehajtó hatalom fejének el kellett viselnie nyaralójának a felrobbantását. Ennek során súlyosan megsebesült lánya és fia, 27 ember életét veszítette, 33 pedig sérüléseket szenvedett. A robbantók a szociálforradalmárok (eszerek) pártjához tartoztak. A megtorlás

²⁵ Sz. J. Witte: Egy kegyvesztett visszaemlékezései. Budapest, 1964. 593. old.

²⁶ Uo.

²⁷ M. Heller: Az Orosz Birodalom története. Budapest, 1996. 595. old.

²⁸ Uo.

során az utóbb „akasztó miniszternek” nevezett Sztolipin hadbíróságokat szervezett: működésük hét hónapjában 5 000 embert végeztek ki.

Az energikus miniszterelnök nem csupán a megtorlás eszközével akarta kihúzni a talajt a baloldal lába alól. Neve szétválaszthatatlanul összeforrott a róla elnevezett agrárreformmal. Ez föl akarta bomlasztani az obszínát (faluközösség), hogy új falusi birtokos réteget teremtsen, amely a fokozatosan polgárosodó monarchia támaszává lett volna.

A munkássághoz és mozgalmához való viszonyát jól jellemzi egyik nagy beszéde. Kijelentette: „elfogadja a munkásmozgalmat, mint a munkások természetes törekvését helyzetük javítására.”²⁹ Ennek a gondolatnak a jegyében, valóban bismarcki szellemben foglalkozott a munkásvédő törvényhozással, ezen belül a munkafeltételek javításával, a munkások biztosításával, a felnövekvő munkásnemzedék egészségének a kérdéseivel.

A munkáspolitikával kapcsolatban jellegzetesek az Állami Dumában elmondott, kiváló szónoki adottságokról tanúskodó beszédei. Újabb életrajzírói, akik igyekeznek felmagasztalni hősüket, kiemelik, hogy amikor felment a szónoki emelvényre, megszűnt direktívákat végrehajtó csinovnyik lenni, hazafias hévvel védte az orosz birodalom érdekeit. Egy ízben, a baloldaliak felé fordulva, a következőket mondta: „Önöknek nagy megrázkódtatásra van szükségük, nekünk viszont Nagy Oroszországra [Velikaja Rosszija]!”³⁰ A „velikij” szóval üzött játék elérte célját, a teremben nagy izgalom támadt. Innen már csak egy lépés az, hogy a baloldal „nemzetietlen” – ezt a kifejezést akkor nem használták. Sztolipin híveit, „a jóakarátú, egészségesen gondolkodó orosz embereket” szólította meg, az egész országban elterjedt „Ne féljetek!” jelszóval.

1911. szeptember 1-jén Sztolipint egy eszer merénylő, mint utóbb kiderült, titkos ügynök, a kijevi színházban, ráadásul az uralkodó jelenlétében, megölte. Történelmi szerepét már a maga korában is misztifikálták. Évtizedekkel később Alekszander Szolzsenyicin is pozitív felhanggal, „a sors embereként” ábrázolta. Hasonló hangnemben emlékezik rá az ismeretlenségre, R. Pipes is. „Gyakorlatilag Sztolipin volt az egyetlen miniszterelnök az alkotmányos évtizedben – írja – , aki partnerének tekintette a Dumát abban a közös erőfeszítésben, amely a nagy és erős Oroszország felépítésére irányult.”³¹ A baloldaliak érthetően nem így emlékeztek és emlékeznek rá.

A IV. Duma 1912. november 12-én ült össze. Ellentétben az irodalomban bőven taglalt első hárommal, erről, illetve első két évéről csak egyetlen nagy feldolgozás született, még az 1960-as években, a Szovjetunióban. A. J. Avreh tollából, akinek neve nálunk alig vagy egyáltalán nem ismert.³² Alaptézise, hogy „a IV. Duma munkája a háborút megelőző új forradalmi fellendülés, az országban fokozatosan elmélyülő válság légkörében folyt. Ebben rejlik a kulcsa a kormányzatban és a

²⁹ P.A. Sztolipin: *Zyizny za otcsesztvo*. Moszkva, 2002. 203. old.

³⁰ Uo.

³¹ R. Pipes: *Az orosz forradalom története*. Budapest, 1997. 86. old.

³² A.J. Avreh: *Carizm i IV Duma 1912-1914 gg.* Moszkva, 1968.

Dumában lezajlott valamennyi esemény értékelésének.” Az előző időszakban a rendszer zárt kört alakított ki, amelyet akkor sem a cárizmus, sem pedig a liberális oldal nem volt képes szétszakítani. „Az előző, III. Dumától leginkább a testület pesszimizmusa különböztette meg. A képviselők nem hittek többé abban, hogy meg tudnák változtatni a dolgok menetét. A III. Duma első éveiben még a centrista és a többségi frakciókat is éllette a remény, hogy a Duma segítségével megerősítik, egyúttal korszerűsíthetik is a rendszert. Hasonlóképpen a forradalmi válság leküzdésében is reménykedtek.”

Avreh a Duma 1912-1914. közötti időszakának általános jellemzésére a „baloldaliság a jobboldaliság körülményei között” formulát használta. A legerősebb polgári liberális-monarchista párt, a kadeteké parlamentáris eszközökkel „bal-közép többséget” akart létrehozni. „Az ellenforradalmi erők számára egyetlen végső lehetőség maradt: a reformok medrébe vezetni a forradalmi válságot.”³³

Új fejleményként a kadet párt tagsága az első világháború kitörése előtt jelentéktelenre zsugorodott; már a párt kongresszusát sem voltak képesek összehívni, hogy újraválasszák a vezetőséget. Új politikai irányzatok is keletkeztek, amelyek növekedése a világháború éveiben felgyorsult. Ám mind a jobboldali monarchista, mind a polgári erők soraiban ismételen fölvetődött a kérdés, amely – saját megfogalmazásukban – így hangzott: lehet-e számítani arra, hogy az oroszországi szociáldemokrácia „a nyugat-európai opportunizmus” szellemében fejlődik tovább? E. N. Trubeckoj herceg, a kormányzat egyik kulcsfigurája nyílt levélben tudakolta Miljukovtól, hogy melyik politikai erővel rokonszenvezik a kadétoktól balra állók közül, ideértve a bolsevikokat is. Az okos Miljukov válaszképpen egy meg nem nevezett osztrák miniszterelnök szavait idézte: „Ő a Ház általános helyeslése közepette kijelentette, hogy szívesebben látja a szociáldemokratákat az épületen belül és nem kívül. Én szintén előnyben részesítem az ülésteremben lévő szocialistákat azokkal szemben, akik az utcára mennek.”³⁴ Miljukov egyértelműen a bolsevikokat vette célba, mert a mensevikekre úgy tekintett, mint a kadetek barátaira a balszárnyon. Pártja erőfeszítése arra irányult, hogy rávegyék a szociáldemokratákat: mondjanak le hegemonia-igényükről a demokratikus mozgalom egészében; vessék el addigi jelszavaikat és taktikájukat; kövessék nyugat-európai elvbarátaik példáját. Ebbe az összefüggésbe helyezve a bolsevik–mensevik párharc is új dimenziót öltött, jelentősége túlnőtt a munkásmozgalom keretein, végső soron úgy látták, hogy ettől függ a Duma további sorsa is. Ennek az összefüggésnek a kimunkálása és dokumentálása Avreh történetírói teljesítményének egyik legjobb vonulata.

A Duma „balra fordulását” eddig csupán a pártpolitika terén vizsgáltuk, holt a munkáskérdés egy másik színterén, a munkáskamarák tevékenységében is tetet öltött. A IV. Allami Duma választásai az 1907. júniusi új választójogi törvény rendelkezéseinek megfelelően folytak. Akkor határoztak úgy, hogy az addigi négy helyett öt „választójogi kúriát” hoznak létre. Ez az ötödik – a nemes-

³³ Avreh: id. m. 286. old.

³⁴ Miljukov: Voszpominanyija. 476-477. old.

ség, a városi választók, a parasztok és a kozákok kúriái mellett – a munkáskúria volt. Ennek a választási procedúrája 1912-ben igen éles harc közepette folyt, amelybe a baloldal „parlamenten kívüli” osztagai is bekapcsolódtak. Kiemelendő a pétervári kampány, ahol az üzemek munkásai bolsevik „meghatalmazottakat” választottak. A hatóságok megsemmisítették ezt a választást, mire sztrájk tört ki. Ennek hatására a kormány engedett.

Hat kormányzóságban bolsevikokat választottak meg a munkások. A IV. Dumába hét mensevik is bekerült. Így összesen 13 szociáldemokrata képviselő vett részt az első ülészak munkájában. A bolsevik frakcióban ott volt A. J. Badajev (életútját lásd Évkönyv 1983), Ny. I. Muralov (2006), A. A. Bogdanov (2001); a mensevik frakcióban pedig F. I. Dan (2005). Nem hagyható figyelmen kívül a cár magatartása sem, aki – elsősorban a háború fenyegető közelsége miatt – taktikázott. Amint Pipes rámutat: „Bár Miklós elutasította, hogy még több hatalmat engedjen át a társadalomnak és képviselőinek, abba beleegyezett, hogy a Duma tagjainak és az üzleti köröknek nagyobb szerepet adjon a hátország mozgósításában.”³⁵ Nyilvánvaló, hogy a külön munkáskamara megszervezésére is a cári értelmezésű nemzeti egység kibővítésének és megszilárdításának jelszava jegyében került sor.

A IV. Duma megnyitásának évében, 1912-ben zajlott le Prágában a bolsevik párt végleges különválása. Ekkor dördült el a híres lénai sortűz is; az ekkoriban kirobbant sztrájkok sorozta pedig lényegében a világháború kitöréséig elhúzódtott. Oroszország egész társadalmi és politikai élete ettől kezdve állandó „lázás állapotban” volt. Ez a láz elsősorban a skandináv országokra terjedt át, de hatása mérhető volt szinte egész Európában. Erről nagyon sok adat található a stockholmi és az oslói orosz diplomaták jelentéseiben. Hírt adtak például orosz forradalmár emigránsok érkezéséről; egy svédországi „orosz fészek” létrejöttéről. Feltűnő volt az oroszok szívélyes fogadtatása. A másik részről nyomon követhető az ottani kormánysszervek nyugtalansága, félelme attól, hogy a náluk folyó orosz propaganda behatolhat a hazai szociáldemokraták soraiba is.³⁶

Ha minden belső ellentmondása dacára egységes folyamatnak tekintjük a Duma-korszak eseményeit, elfogadhatjuk Bebesi György konklúzióját: „Hiba lenne az orosz történelem négy Állami Dumáját csupán jelentéktelen, kvázi testületekként beállítani, amelyek csak a Nyugat felé demonstrálták a cárizmus jogállamiságát... A negyedik Állami Duma, amely 1912-től 1917-ig működött, az első világháborús krízis közepette egyesítette az orosz belpolitikai élet józan erőit.”³⁷ Ez utóbbiaknak azután jelentős szerepe volt a cárok uralmának megsemmisítésében.

Ez az év egyszersmind lezárta a Dumák történetének egy szakaszát. A napirendre akkor már az Alkotmányozó Gyűlés megválasztása került. Ám ez már másik történet.

³⁵ CGIAL 1276. ed. hr. 66.

³⁶ CGIAL 1276. ed. hr. 66.

³⁷ Bebesi: id. m. 43-44. old.

1936–1937

JOSÉ SANDOVAL¹

Beszélgetés Togliattival² a spanyol polgárháborús fronton (1937)

Hadosztályunk rendezte sorait a belchitei ütközetben szenvedett veszteségek után, és már a következő próbára, a terueli ütközetre készült. Emlékszem rá – hogyisne emlékeznék! – hogy ütköztünk, Castellote közelében, egy majorságban álltunk meg, ahol meglátogatott bennünket Dolores Ibárruri.³ Kíséretében volt egy társa, aki Alfredónak hívtak, és akivel később Ercoli néven találkoztam, majd évek múltán igazi nevén is megismertem. Ez Palmiro Togliatti volt, a III. Internacionálé legkiválóbb politikusainak egyike, és az Olasz Kommunista Párt vezetője. A spanyol háború éveiben Alfredo volt az Internacionálé delegátusa a Spanyol Kommunista Párt mellett. Azon az estén, miután ettünk egy keveset, megkért, hogy tegyek egy sétát vele, mivel érdeklődni szeretne a hadosztályban működő politikai szervezetek felől. Természetesen elmondtam neki, hogy csak a kommunistáknak van pártszervezete.

Ez nem volt elég neki. – „Az anarchistáknak nincs szervezeti struktúrája?” – kérdezte. Azt feleltem, hogy a hadosztályban sok katona és tiszt van, akik nem tagjai a PCE-nek (SKP), köztük több száz anarchista CNT⁴ tagkönyvvel, de nem tudunk róla, hogy szeretnének szervezkedni. Akkor nekem szegezett egy vilámkérdést: „És ha meg akarnák tenni ezt? Megengednék, hogy létrehozzák a csoportjukat?” Egy kis gondolkodás után válaszoltam: Nem, ez elképzelhetetlen lenne, olyan, mintha a kommunisták akarnának sejteket alakítani egy anarchista hadosztályban.

Minthogy Alfredo hallgatásba burkolózott, hozzátettem: senki sem csodálkozik, hogy a kommunisták szervezkednek és a II. Hadosztály politikai erejeként viselkednek, mivel ez az alakulat az Ötödik Ezred talaján született, a PCE hozta létre, ugyanúgy, ahogy akkoriban az Általános Munkásszövetség vagy az anarchisták milíciái keletkeztek. Ezek egy-egy párt vagy szakszervezet milíciái

¹ Az 1913-ban született szerző politikus, történész publicista, a Spanyol Kommunista Párt felső vezetésének egykori tagja, a II. világháború végén az Észak-Magyarországon tevékenykedő Nógrádi Sándor vezette partizáncsoport rádiója. A könyvben, ahonnan a fenti részletet vettük, külön fejezet foglalkozik életének ezzel az epizódjával is.

² Togliatti életútját lásd Évkönyv 1994.

³ Ibárruri életútját lásd Évkönyv 1991.

⁴ CNT – Confederación Nacional de Trabajo (Országos Munkakonföderáció), a nagy, 1911-ben alakult anarchista szakszervezeti központ neve

voltak, akik az után is megőrizték eredeti arcukat, hogy betagozódtak a Kőztársasági Nőphadseregbe.

Alfredo nem válaszolt. Az volt a benyomásom, hogy olyan dolgokról beszélt nekik, amelyeket ugyanúgy vagy jobban ismert, mint én. És hogy nem tudtam eloszláttni a kommunisták és az anarchisták feszültségekkel terhelt viszonyát illető aggályait. De azt hiszem, neki magának sem volt megoldása a problémára

José Sandoval: La larga caminata. Memorias de un viejo comunista. Muñoz Moya Editores Extremenos, 2006. 49-50. old.

Közlő: *Harsányi Iván*

JEMNITZ JÁNOS

1937. február, a „szünet” a francia Nőpfront történetében.

A „szünet” bejelentésének történetéről ötven éve, a Párttörténeti Közlemények hasábjain hosszabb tanulmányt jelentettem meg,⁵ így most rövidebb összefoglalójának, megismétlésének nem látom értelmét. Így most inkább néhány gondolatot rögzítenék.

Először is egy historiográfiai észrevétel. Annakidején, az adott korszakban, az 1930-es években persze a francia Nőpfront sikere, eredményei, megtorpanása, hosszú vívódása, sőt agonizálása mind nagy érdeklődést váltott ki Magyarországon is. Az egykori reflexiókat itt ugyancsak nem tekintem át, az olvasók e fejezetben láthatják majd többek között Rónai Zoltán idevágó sorait. Ám ezt követően hosszú időre a felejtés korszaka következett. Úgy tudom, hosszú évtizedekig alig írtak erről a korszakról. A 25 éves évforduló nálunk mintha elsuhant volna az egykori jelentős korszakváltás mellett és csak az 50. évfordulóra tértek ki bővebben. Franciaországban is nagyon sok érdemi munka jelent meg e korszakról – ezeket tudtommal ugyancsak én ismertettem a magyar történeti folyóiratokban. (Ezeket itt most nem kívánom felsorolni.) A magyar szerzők névsora pedig rendkívül rövid, akik a francia Nőpfront történetéről írtak. A „szünet” rendkívül fontos korszakhatár volt a Nőpfront történetében. Ezt a korszak mérvadó politikusai is tudták vagy érezték, ámde a legmérvadóbbak, miként Léon Blum is, úgy hitték vagy akarták hinni, hogy valóban csak szünetet hirdettek meg, aminek azután, az erőgyűjtés után, újabb fellendülő demokratikus és főként szociális progresszív

⁵ Jemnitz János: A „szünet” a francia népfrontpolitikában 1937. februárjában. Párttörténeti közlemények 1987. 4.szám.

korszaka következhet be. Ám ez elmaradt. A „szünet” éppen ezért ennyire jelentős és nagyon elgondolkodtató.

Blum maga a Népfront politikai választási sikere után is, majd későbbi visszapiillantásaiban is hangsúlyozta a finom különbségtételt, hogy „kormányon vagyunk, de hatalomban nem”. Itt mindjárt megjegyzés kívánczik, hogy az 1936. májusi parlamenti választás ugyan a Népfrontban egyesült pártok sikerét hozta meg, de ez a választási siker nem volt olyan földomlásszerű óriási győzelem, mint mondjuk a brit Munkáspárt 1945-ös földcsuszamlásszerű győzelme, vagy a magyar politikai régmúlt vagy jelenkor eseményeinél maradunk, ahogyan a Horthy korszak kormányzópártjai különféle okoknál fogva mindig elsőprő győzelmet arattak, és a Fidesz 2010. évi választási győzelme, amely a politikai arénában ugyancsak hegemon szerepet biztosított számára. A Népfrontnak Franciaországban 1936-ban ezt sem sikerült elérnie. Ellenben óriási jelentőségű volt önmagában véve a politikai változás, hiszen a szocialista párt először jutott a kormányba, sőt alakíthatott kormányt, mint vezető erő, amelynek élére a párt feje, Léon Blum⁶ állhatott. A kormányban a Népfrontot alkotó másik párt, a Radikális Párt is részt vett, a Francia Kommunista Párt (PCF) a kormányt azonban csak kívülről támogatta. A kormány megalakulását annakidején hatalmas vivőereként óriási sztrájkmozgalom előzte meg és kísérte, amely a politikai és gazdasági jobboldalt meglepte és megbénította. Csak így érthető, hogy ezen a talajon született meg a híres Matignon egyezmény,⁷ amely megfogalmazta és törvényben rögzítette nemcsak a béremeléseket, a szakszervezeti jogokat, hanem a híres korszakalkotó két vívmányt, a 40 órás munkahetet és a törvényben biztosított két szabadnapot, ami ráadásul akkor szabad szombatot és vasárnapot jelentett. Ez merőben új volt, úgy is értékelték, úgy is írtak róla egykor, amit a régi filmek is „láthatóvá tettek”, és amit egykor a munkáltatók szervezetének vezetői is aláírtak, hiszen így születhetett meg az egyezmény. Ámde 1936. őszére már változott a helyzet, a francia tőke „szökése” tény és sokak által megírt jelenséggé vált, a munkáltatók szervezetének élére új ember került, aki nyíltan ellentámadást hirdetett mind a kormány, mind a Matignon egyezmény ellen. Megindult az infláció, amely elette azokat a sikereket, amelyeket a munkások az év nyarán éltek a béremelésekkel. Így azután a munkások tömegeiben várakozás volt tapasztalható, ami persze kihatott a politikai pártokra, a PCF egységesen más politikát hirdetett (de ne felejtjük, a PCF a kormányon kívül állt), erjesztően hatott a Szocialista Párt és a Radikális Pártra, másként és másként. A Szocialista Párt balszárnyán többen a továbbhaladást sürgették, amit különféle orgánumban is jól nyomon lehet követni (ezt meg is tettem idézett tanulmányomban) és természetesen a politikai rendezvényeken. Ámde a párt centruma Blum vezetésével ekkor és a hangulatot érzékelve, illetőleg a gazdasági adottságokat mérlegelve hirdette meg a szünetet.

⁶ Léon Blum életútjáról lásd Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest, 1993 (Magyar Lajos Alapítvány és Lukács György Alapítvány).

⁷ A Matignon egyezményről lásd Évkönyv 1986, valamint A Francia Népfront 1934-1938. Budapest 1985.

A gazdasági adottságokra visszatérve persze arról volt szó, hogy a Népfront kormány az adott korszakban sem nem államosított, még kevésbé szocializált. Erre nem is gondolhatott, már csak azért sem, mert a kormányt alkotó másik párt, a Radikális Párt számára még az 1936. nyári reformok is soknak bizonyultak, és e párton belül az erjedés jobbratolódást hozott. A Radikális Párt baloldali értelmiségi tagjai, akik történetesen miniszterek is lettek, egyre inkább elszigetelődtek. Ez pedig visszahatott a kormányt vezető Szocialista Pártra is.

1936. nyara és ősze és még inkább 1937. februárja között még egy igen jelentős tényező hatott Blumra, illetőleg a Szocialista Pártra és a Népfront kormány helyzetére. Ez a tényező pedig a nemzetközi helyzet változása, a spanyol polgárháború kezdete, a nyilvánvaló német és olasz intervenció ténye volt.

Ezzel az új helyzettel Franciaországban sok mindenkinek szembe kellett néznie és sokan szembe is néztek. Ennek nagy irodalma született, ámde nálunk egykor nagy leegyszerűsítéssel hosszú időn át az a leegyszerűsítő ítélet volt érvényben, hogy a francia Népfront kormány cserbenhagyta a szomszédos és vele nagyon is rokon irányzatú Spanyol Köztársaságot. Megjegyzendő, hogy egy nemrégiben megjelent angol-amerikai történész, Tony Judt⁸ könyvében ugyancsak hangsúlyozottan fogalmazta meg azt a megítélést, hogy az 1930-as években, a Népfront korszakában általánosan jellemző volt, hogy a nemzetközi helyzet elemzésével nem foglalkoztak és így csak Raymond Aron-t emelte ki pozitív kivételként.⁹ (Ezt az állítást hosszan lehetne pontos idézetekkel cáfolni, de úgy hiszem, ez a megközelítése mégsem teljesen egyedi és véletlen.)

Az adott kérdésben a hitleri veszélyt illetően elég széles körben tudatosult a fenyegetettség érzése. Ez oly mértékben igaz, hogy Blum ekkor is, később is a francia mérvadó katonai vezetőkkel is tanácskozott, hogy mennyiben nyílna lehetőség a Spanyol Köztársaság nyílt megsegítésére.

A francia katonai vezetés ebben az esetben inkább bénítóan hatott. Miként bénítóan hatott az akkori brit konzervatív kormány is, márpedig Blum és Párizs érthetően Londonra próbált támaszkodni Berlinnel és Rómával szemben, de London e kérdésben hajthatatlan volt. Így az az elképzelés, amit a Francia Szocialista Pártban is többen osztottak (ennek a Szocialista Internacionáléban is voltak hangsúlyos befolyásos képviselői, mint Otto Bauer, Fjodor Dan¹⁰ és még sokan, hogy a fasiszta országokkal szemben ki lehetne alakítani egy Moszkva–Párizs–London tengelyt – a valóságban London miatt egyszerűen kialakíthatatlan volt.) Hozzátehetjük, az USA sem lett volna kész egy ilyen koalícióra, noha az USA akkori madridi követe egyértelműen a Spanyol Köztársasággal rokonszenvezett, de Bowers személyes nézetei és jelentései nem voltak átválthatóak pozitív politikai gyakorlattá.

Ráadásul nem csak a brit kormány és a Konzervatív Párt utasította el, hogy a Spanyol Köztársaság oldalára álljon, hanem 1936–37-ben a Labour is a „be-nem-

⁸ Tony Judt életútját lásd e kötet történetírók fejezetében.

⁹ Tony Judt: Befejezetlen múlt. XX. Század Intézet, Budapest, 2008.

¹⁰ Otto Bauer életútját lásd Évkönyv 1981, Danét 2005.

avatkozási politika” programját és gyakorlatát támogatta, jóllehet az LP-ben – sőt a brit progresszív körökben – sokan voltak, akik nyílt kiállást szorgalmaztak a köztársaságiak mellett. Mint e kötet és e fejezet lapjairól jól kiviláglik, a Franciaországgal szomszédos Belgiumban Vanderveldének¹¹ ugyancsak nem sikerült többet elérnie annál, minthogy ő személyesen elutazott Spanyolországba, nyilatkozatot tett közzé ott is, Párizsban is, ámde miniszterként kormányát nem tudta ilyen határozott lépésre készíteni; pártját, a POB-ot sem, amelynek ő volt az „alapító gazdája” és februárban, a szünettel kísértetiesen összeesengően lemondott miniszteri posztjáról is.

Noha Franciaországban is a baloldalon – és ez nem csak a PCF-et jelenti – többen is szorgalmaztak határozottabb kiállást a Spanyol Köztársaság mellett – titokban a Blum kormány is igen tevőlegesen támogatta a madridi kormányt, amit a spanyol kormány miniszterei és a spanyol szocialisták vezető emberei nagy elismeréssel meg is köszöntek¹² – s jól érzékelték, hogy ezt a segítséget csak a Blum kormány biztosíthatta nekik, a Blum kormány utáni radikális kormányok ezt már nem adták meg.

A külpolitikai összefüggések jelentősen estek latba, de a „szünetet” mégis elsősorban a már említett belső tényezők, elsősorban a gazdaságiak – ahogyan a régi francia terminológia megfogalmazta, a „pénzügyi fal” (mur d’argent) kényszerítette ki. Persze nem csak a PCF, hanem a francia szocialisták táborában is számottevő volt az ellenzéke a „szünetnek”, amit meghátrálásnak minősítettek. Ismeretes, hogy az SFIO balszárnyán Marceau Pivert éppen ellenkezőleg, már 1936-ban is meghirdette a maga rámenős „minden lehetséges” politikai hitvallását, aminek hetilapjában a „Gauche Révolutionnaire-ben”¹³ ebben az esetben is hangot adott.¹⁴ A kisebbségi ellenvélemények azonban nem változtattak a valóságon. Ez pedig visszahatott a politikai közvéleményre és még inkább arra, hogy a munkásság lelkesedése elszálljon, a munkások széles köreiből fenntartás, sőt közömbösség erősödjön meg ezt követően az iránt, hogy mi is történik a politika felső köreiből. Visszapillantva, a munkásmozgalom történetében hasonló szomorú fordulatokra gondolhatunk: így Nagy-Britanniában az Attlee kormány átörökölt gazdasági és szociális reformjai után 1949-ben ugyanúgy bekövetkezett egy megtorpanás s a megtorpanást egy, illetőleg két évvel később, 1950-ben és 1951-ben követte a kettős választási vereség, ami után az LP hosszabb idő után tudott csak ismét talpra állni és kormányt alakítani. Franciaországra visszatérve pedig még inkább hasonló jelenségekre emlékezhetünk: a baloldal nagy választási győzelmére 1981-ben, amikor is Mitterrand meghirdette a „nagy változást” (grand changement), amit követett két évvel később az emlékezetes „szigor” politikájának meghirdetése,¹⁵ ami után az ország helyzete megváltozott, a baloldal és a

¹¹ Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991.

¹² A Népfront Franciaországban (1934-1938). Budapest, 1995.

¹³ A La Gauche Révolutionnaire-ről lásd Évkönyv 1987.

¹⁴ Pivert híres írásának teljes szövegét lásd: A Népfront Franciaországban. Id.mű.

¹⁵ Az 1981-es kezdetről s az 1983-as változásról lásd Évkönyv 1981-1983.

Szocialista Párté még inkább – az ilyen megtorpanások végzetesnek bizonyultak egy valóban áttörést hirdető, sőt megvalósító kezdet után.

A „szünetnek” óriási francia történeti irodalma van, ennek kezdetei természetesen még 1937-re nyúlnak vissza, de a könyvek és elemzések sorát még hosszan lehetne folytatni, amikre itt sajnos nincs tér, még kevésbé arra, hogy a könyvek szerzőinek állásfoglalásait és ezek eltéréseit is behatóan ismertethessem.¹⁶

Belgium: 1937. Elmélyülő viták a POB-ban

Emile Vandervelde naplójából, 1937.

(Részletek)

1937. január 22. Vandervelde¹⁷ feljegyzése a POB (Parti Ouvrier Belge – Belga Munkáspárt) vezetőségének üléséről, amelyen megtárgyalták, hogy a párt központi napilapja a *Le Peuple* (A nép) éles támadást intézett Henri Spaak¹⁸ és de Man¹⁹ ellen. A *Le Peuple* cikkei a kormányban is feltűnést keltettek, amennyiben a Spanyol Köztársaság mellett határozottabb kiállást követelt, ami az akkori benemavatkozási politikával szemben állt. Spaakot és de Man mint minisztereket meghallgatásra kérték. Vandervelde naplójában azt jegyezte fel, hogy ő mint államminiszter erre a meghallgatásra nem ment el. (Vagyis nem volt hajlandó a *Le Peuple*-től magát elhatárolni, és azzal szolidaritást nem vállalni.)²⁰ 1937. január 25. Vandervelde naplójában feljegyezi, hogy ezen a napon ünnepelné születésnapját, de ehhez nem fűzött kommentárt. Ugyanezen a napon ismét a Spanyol Köztársaság ügye került a viták középpontjába. A belga kormány még nem jutott el a diplomáciai kapcsolatok megszakításáig, de ügyvivőjét, Berryer Vicomte-ot visszarendelte Madridból. Spaak és de Man miniszterként megint csak hallgatott, Vandervelde viszont a belga parlamentben felszólalt, és mint naplójában feljegyezte, a visszahívást opponálta és kiélezetten hangsúlyozta: „Nem látok különbséget a diplomáciai kapcsolatok megszakítása és a visszarendelés között.”

Vandervelde ugyanekkor naplójában azt is feljegyezte, hogy Spaak azért a POB-ban, sőt a minisztertanácsban is annyit jelzett, hogy a diplomáciai kapcsola-

¹⁶ Megjegyzendő, a „szünet” meghirdetését a francia értelmiségiek baloldali köreiben is megdöbbenéssel és kritikusan fogadták. Még hozzá pártállástól függetlenül. A baloldali értelmiségiek akkori igen befolyásos hetilapjában, a „Vendredi”-ben ezt igen jól nyomon lehet követni. (A Vendredi-ről lásd Évkönyv 1988.)

¹⁷ Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991.

¹⁸ Spaak életútját lásd Évkönyv 2002.

¹⁹ De Man-ról lásd Évkönyv 1984.

²⁰ Emile Vandervelde: Carnets. Paris, 1966. 43.old.

tok megszakításához ő sem járulna hozzá. Tudvalévő, hogy Spaak ekkor Belgium külügyminisztere volt, és a minisztertanácsban arról is beszélt, hogy a belgiumi spanyol követtel ő tart kapcsolatot, s a külkapcsolatok ügyében ő kíván „a helyzet és a döntések ura maradni”.²¹

Spaak a kormányban „szemrehányásokat tett nekem” a *Peuple*-ben megjelent cikk miatt is és „azért a doktriner beszédért is, amelyet az antifasiszta értelmiségiek egy konferenciáján tartottam. Megismételte, hogy ez a konferencia keményen Spaak, vagyis őellene irányult”. Vandervelde naplójában feljegyezte, hogy Spaak bírálatára, amelyben Spaak szólt „az öregek”²² kritikáiról, megjegyezte, hogy az ő bírálata „nem szorítkozott egyszerűen a külügyminiszter személyének”²³ bírálatára. „Én a minisztertanácsban nem szoktam érinteni azokat a vitákat, viszályokat, amelyek a szocialista családon belül zajlanak.” (44. old.)

1937. január 26.

A miniszterelnök délután de Man-t fogadta, majd engem. Ekkor került sor miniszteri (pontosabban miniszterelnök-helyettesi) posztomról való lemondásomra. Van Zeeland miniszterelnök ekkor kijelentette, hogy „a lemondás javaslatát Ön vetette fel, nem én – és így a felelősség is az Öné”. Erre azt mondtam, hogy Ön azt írhat, amit akar. Ön megkapja a lemondási nyilatkozatom szövegét egy órán belül.

1937. január 27.

Dél előtt a minisztertanácsi ülésen felolvasták Vandervelde lemondó levelét. Pierlot²⁴ a POB vezetőségének tagjai nevében is szolidaritást vállalt velem. Délután összeült a POB választmánya. Az ülésen felolvasták Van Zeeland levelét, aki azt kérte, hogy hétfőre prolongálják az ügyek megbeszélését a parlament ülésén, amely azzal fenyeget, hogy nagyon is viharos lesz. Én elfogadtam, azzal a sine qua non feltétellel, hogy lemondó nyilatkozatomat nyilvánosságra hozzák.²⁵

1937. február 17.

Kihallgatás a királynál. Kifejtettem álláspontomat, megjegyezvén, hogy tudomásul vettem, hogy Ön nem kívánta támadni a kormányt, és ezzel kapcsolatban én sem kívánom kiélezni ellentéteinket. A továbbiakban elsősorban a Szocialista Internacionáléban kívánok tevékenykedni.

Vandervelde ezután utalt arra, hogy a spanyol kérdésben az Internacionáléban „a szomszédos országokkal”, és itt Franciaországra és Nagy-Britanniára utalt, kell egyeztetnie.

A király válaszában utalt arra, hogy 1936. novemberében még nem volt közötük véleményeltérés, és most szerinte Vandervelde álláspontja a Szovjetunióéhoz hasonlít, ám a spanyol kérdésnek Belgiumban nem szabadna ellentéteket szülnie.

A király ezután egyenesen tette fel a kérdést Vanderveldének: „Mit gondol

²¹ Id.mű. 44. old.

²² Az öregek ekkor Vanderveldét, De Brouckére-t (életútját lásd Évkönyv 20000) és Bertrand-ot jelentették – természetesen a kihívók másik oldaláról. (Bertrand életútját lásd Évkönyv 1981.)

²³ A külügyminiszter ekkor Spaak.

²⁴ Pierlot a POB vezetőségének tagja – Valloniából.

²⁵ A lemondást Van Zeeland miniszterelnök január 28-án jelentette be.

Ön Spanyolországról?” Vandervelde így válaszolt: „Tartom magam ahhoz a meggyőződéshez, amelynek első napoktól kezdve hangot adtam. Franco támogatói puccsot hajtottak végre, a spanyol nép a szabadságért harcol és a spanyol nép nagy többsége küzd ezért, ahogyan azt a spanyol köztársaság elnöke, Azaña is kifejtette január 23-án Valenciában az olasz és a német masszív beavatkozás után. Így ez a háború ez ellen az invázió ellen is folytatódik. (46. old.)

A király rákérdezett, hogy mit gondol Vandervelde Huysmans²⁶ spanyolországi útjáról. Vandervelde válasza: „Én nagy örömmel láttam, hogy Camille Huysmans, régi internacionalista, fellép a Szocialista Internacionálé nevében. Már csak abban a minőségében is, hogy ő a belga parlament elnöke. A király ez alkalommal megjegyezte, hogy Huysmans-t „egy kicsit elfelejtették”. Majd rákérdezett, hogy mi Vandervelde véleménye Spaak külügyminiszteri beszédéről. Vandervelde: Spaak ezt a POB keretein belül mondta el, és a legzavaróbb benyomást keltette. Úgy tűnik, hogy az de Man-nak tetszett. Spaak nagyon ügyesen fogalmazott és ez a konzervatívoknak is tetszett.

A király új kérdése: „Úgy véli, hogy valóban ok van a félelemre?” Nem véli-e úgy, hogy a lemondása gyengíti a POB-ot? Vandervelde válasza: „Mindent megfokozni, hogy a párt egysége ne kompromittálódjon. Ám ami az utóbbi napokban történt, az természetesen veszélyes következményekkel járhat.”

A látogatás végén a király kijelentette: „Remélem, hogy ezentúl is gyakran fogunk találkozni.” (47. old.)

1937. szeptember 22.

A POB vezetőségének ülése. Az ülés elnöke kijelentette, hogy ha Van Zeeland miniszterelnök elfogadja Vandervelde lemondását, akkor nem fogják opponálni, hogy De Man-t felelősségre vonják. Vandervelde ez alkalomból megjegyezte, hogy ezt, vagyis „de Man meghallgatását ő nem ellenzi, de ezen az ülésen ő nem kíván részt venni. Ahhoz azonban ragaszkodik, hogy véleményének nyilvánosan hangot adhasson és az ügynek semmiként nem akar személyes jelleget adni.²⁷ Ez egyúttal persze érinti a párton belüli demokrácia kérdését is.” (52. old.) Álláspontját elfogadták és azt is elhatározták, hogy az ülésről a sajtó is beszámoljon.

1937. október 9-10.

A POB ekkor tartotta meg kongresszusát. A kongresszuson Spaak külön határozati javaslatot terjesztett elő a belga „Ifjú Gárda”²⁸ (Jeunes Gardes Socialistes) helyzetéről, de ez ügyben Spaak előterjesztése ellenvéleményekbe ütközött. Spaak javaslatára a kongresszuson elfogadták, hogy Vandervelde legyen az előadója a párt belső helyzetéről és a párt szövetségi politikájáról szóló helyzetjelentésnek. A határozati javaslatokat előterjesztő bizottságnak Spaak is tagja lett.

A spanyol kérdésben a kongresszus a következő határozatot fogadta el: „Vi-

²⁶ Huysmans életútját lásd Évkönyv 2010. és 2012.

²⁷ Az ügy mindvégig a Spanyol Köztársasághoz való viszony, ill. a Franciaországgal való szövetség, avagy Belgium hangsúlyozott semlegessége volt.

²⁸ Az Ifjú Gárda Spaak és főként De Man irányzata a már említett „öregek”, az internacionalisták és az „ortodox” szocialisták ellen.

lágossá vált, hogy az úgynevezett be-nem-avatkozási politika kudarcot vallott. Éppen ezért a POB felkéri a kormányt, hogy a spanyol kormánnyal állítsa helyre a kapcsolatokat a nemzetközi jognak megfelelően.” Ezt a szöveget Vandervelde terjesztette elő, amit a kongresszus elfogadott.

A kongresszuson Spaak is felszólalt, akinek beszédét a küldöttek megtapsolták.²⁹ De Man nem vett részt a vitában. (53. old.)

1937. október 15.

A kongresszus után, október 15-én a szakszervezetek és több helyi szocialista szervezet közös rendezvényén de Man nagy beszédet tartott, amelynek szövegét a sajtó is közölte: „A POB-nak szembe kell nézni a realitásokkal. A párt a kormány pártja lesz, vagy nemzeti párt.”³⁰ (ilyen címmel közölte de Man beszédét a *Le Peuple*) (54. old.) „Ez a beszéd – ahogy Vandervelde feljegyezte – nagy szenzációt keltett és mind a közvéleményben, mind még inkább a szocialista pártban különféleképp vélekedtek róla.” Vandervelde feljegyzése szerint de Man érintette a Van Zeeland kormány sorsát, elsősorban a miniszterelnökét, felvetette a szélesebb koalíció kérdését a kereszténydemokratákkal és a liberális párttal – nyitva hagyva a saját szerepét egy ilyen új kormányban. Ezzel megkerülte a minap befejeződött októberi pártkongresszus határozatait és a POB vezetőségét. Mint Vandervelde feljegyezte, de Man-nak ezt a beszédét a szakszervezeti körökben és Flandriában „lelkesen üdvözltek”. Vandervelde a beszédről még azt írta a naplójában: „Egyesek közülünk nagyon nyugtalanítónak találtuk beszédének végét, amelyben visszatért ahhoz a gondolatához, hogy ’túl vagyunk a marxizmuson’, s egy új szocializmust hirdetett meg, amely nem egy osztály érdekeire épül, hanem az emberi méltóságra és az igazságra, és ugyanezt egy nemzeti egység jegyében kívánná megvalósítani” ... de nem a Van Zeeland vezette kormány alatt.³¹

Vandervelde október 24-én tartott beszédet egy régi szocialistának, a vas munkás szakszervezet egy vezető emberének temetésén. Beszédében – mint naplójában hangsúlyozta – nem kívánt egyenesen riposztolni de Man beszédére, ellenben kiemelte, hogy miként gondolkoztak és írtak, beszéltek az „öreg szocialisták”, ahogyan a szocializmust a Szocialista Internacionálé alapszabályában definiálták, vagyis: „a termelőeszközök köztulajdonba vételét, mint célt és az osztályharcot, mint eszközt”.

„Akik részt vettek ezen a rendezvényen és meghallgatták ezt a beszédet, észrevették a különbséget a két beszéd, vagyis az enyém és de Man-é között.” (Naplójában Vandervelde feljegyezte, hogy beszédét a *Journal de Charleroi* közölte, azt is, hogy ők is észlelték a két beszéd közötti különbséget, továbbá azt is, hogy ez azt tanúsítja, hogy a POB-on belül nagy a zűrzavar. (55. old.)

Vandervelde azt is megírta, hogy beszédéről a belga kommunisták lapja, a

²⁹ A kongresszus beszédeit és határozatait a *Le Peuple* október 10-i számában közölte.

³⁰ A nemzeti párt a Szocialista Internacionálé több pártjában ekkoriban felbukkant, mindenütt a jobbratolódást jelezte, leginkább a közeli francia SFIO-ban.

³¹ Van Zeeland erősen kötődött a francia-angol orientációhoz, míg de Man a semlegesség irányában nyitott.

Voix du Peuple is megemlékezett, szintén szóvá tette a különbséget de Man és Vandervelde beszéde között, de visszautaltak arra, hogy ez a különbség nem újkeletű és ez visszanyúlik 1928-ra, amikor de Man nagy port felkavaró könyve, az „Au delà du marxisme” (Túl a marxizmuson) megjelent, és Vandervelde akkor is erősen kritikusan szőlt e könyvről és felfogásról. (Vandervelde kritikáját egykor lásd Vandervelde: *Etudes Marxistes*, 1929.) (55.old.)

1937. október 26.

Van Zeeland lemondása után a király előzetes tárgyalásokat kezdett az új kormány megalakításáról. Ennek kapcsán fogadta és tárgyalt C. Huysmanst, aki tájékoztatta Vanderveldét. A király ugyanekkor meghallgatta a belga szocialista párt parlamenti frakciójának elnökét, aki a királynak ismételten hangsúlyozta, hogy „Vandervelde pártunk vezére és gazdája”, ezzel is reflektálva arra, hogy a POB-on belüli viták ellenére is a frakció Vandervelde mögött áll.

A király ekkor Vanderveldét is fogadta, feltette ugyanazokat a kérdéseket, mint szeptemberben, de most az új helyzetben kiélezetten rákérdezett: „Ki és kik alakítsák meg az új kormányt és milyen programmal?” Vandervelde a kérdésre úgy válaszolt, hogy mind a két vonatkozásban a POB október 9-i kongresszusi határozatai az irányadóak.

Ugyanakkor Vandervelde azt is jelezte, hogy a POB vezetőségének többsége nem szeretné, ha a király de Man-t jelölné miniszterelnöknek, vagy tekintené a POB részéről a kiemelt tárgyalófélnek, noha de Man valóban a POB részéről olyan személyt találna, akit „a belga szocialisták egyöntetűen támogatnak”. Vandervelde utalt arra, hogy mivel a POB a belga parlament mindkét házában a legnagyobb frakciót alkotja, eléggé kézenfekvő lenne, hogy a király szocialista jelöltet válasszon, majd felsorolt neveket: de Man, Spaak-ot, Huysmans-t és Arthur Wouters-t, megjegyezvén, hogy a POB egyiket sem opponálná, de egyikük sem nyerné el a POB egyöntetű helyeslését.

A király felvetette, hogy a kormány-koalíciót esetleg ki lehetne szélesíteni, esetleg egy nacionalistával, vagy egyenesen egy rexistával.³² Vandervelde erre, mint naplójában írta: „A leghatározottabban azt válaszoltam, hogy nem, erről szó sem lehet”. Hozzátette, hogy ez „veszélyes folyamatot indítana el.” Végül hozzáfűzte, hogy ebben az esetben a szocialisták kilépnének a kormányból. (57. old.)

1937. október 27.

A POB vezetőségének ülése.

„Röviden beszámoltam a királynál való meghallgatásomról. Az ülésen Buset szólalt fel, aki korábban a *Le Peuple* hasábjain két cikkben is bírálta de Man beszédét és a de Man által vázolt irányelveket. Most felszólalásában azzal foglalkozott, hogy de Man legyen-e egyedüli jelöltje a szocialistáknak a miniszterelnöki posztra. Vandervelde naplójában e helyütt az áll: „Felszólalásomban arra szorítottam, hogy feltettem a kérdést, a vezetőség többsége kit támogat. Ezúttal

³² A rexisták a belga politikai palettán és a parlamenten belül is a szélsőjobbboldalt képviselték, akik a hitleri Németországgal szimpatizáltak, és onnan pénzt és politikai támogatást is kaptak.

saját véleményemet nem fejtettem ki a jelöléssel kapcsolatban. A vezetőségben olyan vélemény alakult ki, hogy a király más szocialistát is válasszon és jelöljön, ne csak de Man-t.

1937. október 28.

A POB vezetőségi ülésén de Man szólal fel és jelzi, hogy ő az egyedüli jelölt a miniszterelnöki posztra. Megjegyezte, hogy személyileg ő nem ellenezné, ha Spaak-ot választanák.

Ugyanezen a napon délután telefont kapott a királytól. A király nagy elismeréssel szólt a POB-ról és személyesen Vanderveldéről, mint a POB „megalapítójáról” (fondateur), és az elismerő szavak után felkínálta neki a miniszterelnöki posztot. Vandervelde erre nagyon határozottan és egyenesen válaszolt: visszautalt a spanyol kérdésben elfoglalt álláspontjára és beszédeire, amelynek kapcsán februárban lemondott miniszteri posztjáról és hangsúlyozta, hogy ez ügyben álláspontja nem változott. Mindehhez hozzáfűzte, hogy „az adott nemzetközi helyzetben a miniszterelnöki megbízatást nem tudom elfogadni.” A király jelezte, hogy neki azonnal nyilatkoznia kell a sajtónak. Az újságírók várták is, és a király úgy fogalmazta meg nyilatkozatát, hogy Vandervelde értelmezésében az ő kinevezése a miniszterelnöki posztra most „nem lenne előnyös”. Vandervelde a királynak azt is jelezte, hogy ugyancsak a kialakult nemzetközi helyzetre való tekintettel „meg kívánom őrizni személyes szabadságomat a megszólalásokra és azok mikéntjére, illetőleg az esetleges akciókra”... (58. old.)

Vandervelde nem-je után a király azonnal de Man-t hívatta magához, jelölte miniszterelnöknek és de Man azonnal hozzá is fogott kormánya megalakításához. Miután jelölését a POB vezetősége is jóváhagyta, de Man úgynevezett „nemzeti egységkormányt” alakított.³³

Forrás: Emile Vandervelde: Carnets. 1934-1938. Paris 1966. Közli Jemnitz János

JEAN-JACQUES BECKER³⁴

A Népfront kitalálása

(Rövidítve)

³³ A belga történeti események és a szocialisták reakciói egész biztosan nem választhatók el a francia Népfront történetének cikkcakkjaitól. Vandervelde 1937. februári lemondása egybeesett a „szünet” meghirdetésével Franciaországban. Az összehasonlító vizsgálatra azonban külön terjedelmes tanulmány megírása lenne szükséges, amelyre itt nincs tér.

³⁴ Jean-Jacques Becker, a Paris-X. egyetem emerite professzora. Ő írta a „Kommunista Párt hatalomra akar jutni. A PCF stratégiája 1930-tól napjainkig” (Le Seuil, 1981.)

Az 1934. február 6-i felkelés után, a PCF stratégiai fordulatot hajt végre és a baloldali erők terjedelmes tömörülésének megszervezését javasolja, amely a nehéz tárgyalások után egy kormányprogram megalkotásához vezet.

1934. február 19-én, Paul Vaillant-Couturier³⁵ az *Humanité* főszerkesztője írja: „Azt mondja Blum,³⁶ hogy megvédeni a köztársaságot? Mintha a fasizmus nem lenne még köztársaság, mintha a köztársaság nem volna már fasizmus”.

Március 8-án Maurice Thorez, a PC főtitkára kihirdeti: „Minden egyes kommunista Calais-tól Saint-Denis-ig és Marseille-ig, határozottan meg van győződve annak szükségességéről, hogy erősíteni kell a harcot a szocialista párt ellen, nehogy hamisító vezetői meggátolják az egyesített front előrehaladását a munkásokra támaszkodva és győzelmünk jegyében”.

Tovább lehetne sorolni Thorez idézeteit, amelyek a legsúlyosabb támadásokat tartalmazzák, a legmegszégyenítőbbeket a szocialista párt ellen, amelyek az 1934. február 6-i zendüléseket³⁷ követték, amelyeket a szélsőjobb ligák szítottak. Ennek ellenhatására kommunisták és szocialisták főleg vidéken, de Párizsban is, ahol az ellenséges testvérek³⁸, kommunisták és szocialisták február 12-én egységes menetet alkottak. Ezzel szemben Jacques Doriot, Saint-Denis polgármester képviselőjének, aki ajánlotta a szocialistákkal való akcióegységet, más lett hamarosan a sorsa: kizárták a pártból ... mert fegyelmezetlen volt.

Miért tart erre tehát? Mert a kommunista párt a Kommunista Internacionálé (Komintern) francia szekciója (SFIC). A hivatalos megnevezése marad tehát „kommunista párt” és a francia felelősöknek szigorúan tartaniuk kell magukat a Moszkva meghatározta politikai irányvonalhoz. Az Internacionálé 1924-es V. kongresszusa óta a taktika, az „egységfront” („front unique”) tartja magát, de a „gyökerek alapján”: világosan szólva, törekedni kell a munkástömegek megnyerésére, de visszautasítva mindenfajta szövetséget a szocialista párttal, még az alkalmakat is.

Ennek a stratégiának az egyik változatát 1928-ban a VI. kongresszuson határozták meg az „osztály az osztály ellen” elnevezésével, amelynek első célpontja a szocialista párt elleni harc.

Ezt a régi gyakorlatot 1934. júniusában, az országos Ivry kongresszuson abbahagyták, de csupán formálisan. Tehát Maurice Thorez záróbeszédében (a kongresszus igazi magyarázat anélkül, a vártnál egy nappal tovább tartott) igazi fordulatot hajtott végre, egészen új jelszót hozva divatba: „Minden áron az akcióegységet akarjuk”.

Csak sokkal később vált ismertté, hogy mi is történt: Dmitrij Manuilszkij³⁹ ösztönzésére, aki a Kommunista Internacionálé titkára és szovjet vezetője volt és

³⁵ Vaillant-Couturier életútját az Évkönyv sajnos még nem közölte; a PCF legrangosabb értelmiségi politikusa és publicistája volt.

³⁶ Blumról lásd Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest 1993.

³⁷ Erről lásd Évkönyv 1974. 1984.

³⁸ A közös megmozdulásról lásd Évkönyv 1974, 1984; A Népfront Franciaországban 1934-1938. Budapest, 1985.

³⁹ D. Manuilszkij életútját lásd Évkönyv 1983.

a francia ügyek megfigyelője, az új instrukciókat átadták Maurice Thorez-nek, de hogy ezeket az új direktívákat alkalmazni tudják, ehhez kellett meghosszabbítani a kongresszust. A kommunista párt tehát egy alapvető stratégiai fordulatot hajtott végre.

Ebben a pillanatban óriási szerepet játszanak a kommunisták a Népfront megvalósításában, amelyet tulajdonképpen ők találtak ki.

Ez a stratégiai változás meglepte a szocialistákat, amit korábban maguk is többször javasoltak és elfogadtak.

1934. július 27-én, a két párt vezetői aláírják az akcióegység egyezményét:⁴⁰ csak a fasizmus elleni harcot vették célba, de nem tartalmazza a kormányprogramot, annál kevésbé, mivel egy egyszerű szociálszocialista uniónak semmi esélye se lett volna megnyerni a választást.

Forrás: Le Nouvel Observateur 2010. április-májusi száma.

Jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

Az 1929. évi gazdasági válság és a Népfront veresége Franciaországban

(Rövidítve)

Az 1936. májusi parlamenti választás, amelyen a Népfront pártjai győztek,⁴¹ választás elé állította a legnagyobb francia polgári pártot, a Radikális Pártot.⁴² A Radikális Pártnak választania kellett, hogy az orosz államkapitalista modellt választja-e, hogy szövetezik-e a sztálinista PCF-el (Francia Kommunista Párttal) és a szociáldemokrata Szocialista Párttal, az SFIO-val.⁴³ 1936. május 11-én üléssztrájk kezdődött a Le Havre kikötő dokkmunkásai között, hogy visszavegyenek két elbocsátott szakszervezeti embert. Ez a sztrájk két nap múltán győzelemmel ért véget. Az üléssztrájkok azután folytatódtak Toulouse-ban és Brestben.⁴⁴ A hónap végén pedig a sztrájkok elérték a párizsi régiót. Május 28-án a párizsi Renault munkásai is sztrájkba léptek és a sztrájkhullám kiterjedtsége és ereje meglepte a kormányt, sőt a Népfrontot alkotó pártokat is. A sztrájk során az egyes gyárakban új kollektív szerződéseket kötöttek, amelyek rögzítették a bérnövekedéseket is. A párizsi munkások egy sztrájkfelhívása tanúskodik erről,

⁴⁰ Az akcióegység szövegét lásd Évkönyv 1974, valamint a Népfront Franciaországban ... Id.mű.

⁴¹ Lásd Évkönyv 1975-76, 1986., valamint a Népfront Franciaországban, 1934-38. Budapest 1985.

⁴² Uo.

⁴³ Az SFIO-ról lásd Uo., valamint Jemnitz János: Leon Blum. Politikai életrajz, Budapest 1993.

⁴⁴ A sztrájkhullámról lásd: A Népfront Franciaországban ... Id.mű.

hogy a munkások már ekkor követelték a 40 órás és ötnapos munkahetet. A követelések között többek között szerepelt a fizetett szabadság,⁴⁵ valamint az elbocsátásokat és munkásfelvételeket szabályozó rendelkezések ügye is. A sztrájk-hullám érintette az ország más régióit is, az egész ország erjedésben volt.

Szakszervezeti győzelem a Matignon palotában.

Június 6-án a szocialista vezetésű kormány megalakult, amelynek Leon Blum lett a miniszterelnöke. A PCF a kormánynak csak külső, parlamenti támogatást ígért. Blum hangsúlyozta, hogy a hatalom megragadásáról csak később lehet beszélni, s ennyiben szembefordult a PS balszárnyával is, amelynek élén ekkor Marceau Pivert⁴⁶ állt, aki megfogalmazta a híres mondatot és felhívást, a „minden lehetséges”-t.⁴⁷ A feszült helyzetben a Matignon palotában pillanatok alatt megszületett az egyezség a 12%-os béremelésről, az ötnapos munkahétről és több más követelésről,⁴⁸ s az országos kollektív szerződések elfogadtatásáról. Az egyezmény sikert jelentett, de ez az alulról kibontakozott mozgalom még nem ért véget. A Matignon egyezményt ugyan a munkáltatók szövetségének vezetői is aláírták, de az egyezmény végrehajtása az egyes gyárak munkáltatói részéről kemény ellenállásba ütközött. Emlékezetes volt, hogy június 9-én Maurice Thorez, a PCF főtitkára elmondta azt a híres beszédét és mondatát, miszerint „tudnunk kell egy sztrájkot befejezni”. Június 12-én a vasmunkások delegáltjai új tárgyalásokat kezdtek és 13-án megszületett az egyezmény. A sztálinista Thorez a liberális burzsoáziával törekedett a kiegyezésre, amely támogatta a kiegyezést az orosz államkapitalizmussal.⁴⁹

Figyelemreméltó és külön tanulmányozandó az a kérdés, hogy az erős tömegmozgalmat ekkor a baloldali parlamenti pártok miként fékeztek le, hogy Thorez szavaival „azt befejezzék”. Tanulságos, hogy ezt a spontán tömegsztrájkmozgalmat és lelkes hangulatot, amelyről Simone Weill meggyőzően írt egykori naplójában, miként torpantották meg.⁵⁰ Miként Weill a naplójában kiemelte, a Népfront vezető politikai pártjai úgy ítélték, hogy a legfontosabb ekkor a Népfront kormányának megerősítése és kezdő szabad lépéseinek biztosítása.

Minthogy mi forradalmárok vagyunk, nekünk nem az a feladatunk, hogy egyszerűen helyeseljünk és lelkesedjünk a Népfrontot alkotó baloldali politikai pár-

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Pivert életútját az Évkönyv sajnos még nem közölte, de orgánumáról a *La Gauche Révolutionnaire*-ről Évkönyv 1987.

⁴⁷ Pivert a cikkét magyarul teljes egészében közli a „Népfront Franciaországban ... Id.mű.

⁴⁸ A Matignon egyezmény teljes szövegét lásd uo.

⁴⁹ Az államkapitalizmus terminológia először Trockijtól származott, de azt később különböző korokban mások is átvették. Érdekes, hogy most ezt a terminológiát vette át a *Bulletin International* is és a helyzet elemzése is némiképp egysíkká, ha ezt az elemzést nem is a B.I. anonim cikkírója írta le először. (A szerk.)

⁵⁰ Simone Weill: *The Conditions of Working-class Life*, 1994.

tokért és a kormányért. A sztrájknak megvolt az a sajátossága, hogy miközben folytatódott az ülösstrájk, a munkások sok esetben énekeltek és táncoltak is. Ez benne volt a korszak hangulatában.

Ám 1936. őszére a helyzet megváltozott, a tömegmozgalmak apálya következett be. A munkálatók támadásba lendültek, megtorlásokat eszközöltek, és demagóg hangulatkeltéssel a kisüzemek és kistulajdonosok életben tartásáért emeltek szót. Azokat a munkálatókat, akik a tömegmozgalom delelőjén aláírták a Matignon egyezményt, leváltották, és a helyükbe ekkor került az élesen Népfront kormány ellenes és baloldal ellenes Joseph Gigneux, a munkálatók szövetségének élére, aki saját maga tulajdonképpen újságíró és politikus volt – nem munkálató és nem is gazdasági szakember. Gignoux mindjárt támadásba lendült és ő kezdeményezte azt az 1937-ben megjelent pamfletet, amelynek címében már az állt, hogy : „A tulajdonosoknak tulajdonosoknak kell lenni.” (Tulajdonképpen a helyesebb fordítás az lenne az egykori magyar terminológiával, hogy „A góréknak góréknak kell lenni”) Gignoux e pamfletben meghirdette, hogy a tulajdonosoknak kell összefogniuk érdekeik bátor és offenzív képviselőit.

A munkások 1936. őszén Párizsban és Franciaországban országosan is a sztrájkokkal válaszoltak, de ezek a sztrájkok ekkor védekező jellegűek voltak, szemben a május-júniusi nagy offenzív sztrájkhullámmal. A legkeményebb vállalkozók még saját azonnali érdekeik rovására is „kizárásokkal” válaszoltak, hogy igazi osztály-érdekeiket érzékeltessék.

1937. februárjában, amikor bizonyos bércsökkenéseket bejelentettek és elfogadtattak, Leon Blum elmondta híres rádió beszédét, amelyben azt taglalta, hogy miért szükséges a „szünet” elfogadása.⁵¹

Léon Blum hangsúlyozta ekkor, hogy a francia gazdaságnak időre van szüksége, hogy „megeméssze a Népfront kormány által hozott szociális reformokat. Szeptember 27-én Vincent Auriol⁵² pénzügyminiszterként bejelentette a frank devalválását, amely szükséges volt ahhoz, hogy a francia gazdaság versenyképes maradjon a nemzetközi piacokon (már csak azért is, mert más országokban ezt a devalválást szintén végrehajtották), ám a frank devalválása súlyosan érintette a bérből és fizetésből élőket, és jócskán felette a május-júniusban elért béremeléseket.

A kispolgárság egyre inkább a fasizmus felé sodródott. A tisztviselői kar pedig tőle telhetőleg mindig is szabotálta a Népfront kormány intézkedéseinek végrehajtását. A Radikális Párton belül a jobboldali ellenzék került fölénybe, és végül Léon Blum helyébe Chautemps a Radikális Párt centrumából alakított új kormányt.

1937. őszén újabb sztrájkokra került sor, amit a PCF nem támogatott. 1938.

⁵¹ A szünet elfogadása egykor a francia politikai valóságban is nagy vitákat és viharokat keltett, amelyek persze folytatódtak a történeti irodalomban is. Minderről magyarul lásd Jemnitz János: Léon Blum, Id.mű; valamint Jemnitz János: A szünet a francia Népfront politikájában. Párttörténeti Közlemények. XX. 1987. 4.szám.

⁵² Auriol életútját lásd Évkönyv 1984.

márciusában újabb sztrájkok robbantak ki,⁵³ amelyeket a PCF és a PS egyformán nemcsak hogy nem támogatott, hanem a munkásokat a sztrájk abbahagyására szólították orgánumaikban, és a sztrájkot „baloldali bajkeverőknek” tulajdonították, sőt a „bajkeverők” mögött úgy sejtették, hogy náci érdekek és pénzek húzódnak meg, és a felelősöket egyenesen letartóztatni kívánták. A sztrájkok ennek ellenére ápriliséig húzódtak el. Ekkor már a második Blum kormány állt az ország élén, amelyet a PCF megint kívülről támogatott.

Nem sokkal ezután Blum és kormánya ismét lemondott, az új Daladier kormány idején pedig folytatódott a Népfront kormány jobbra tolódása.⁵⁴

1938. folyamán egyre inkább a külpolitikai kérdések domináltak. Daladier kezdetben elfogadta a szovjet szövetséget, később ezt felrúgta, majd nagy szerepet játszott a hírhedt müncheni egyezmény⁵⁵ megkötésében. Ebben az időben a Népfront valójában már rég elvérzett, összeomlott. Azok az okok, amelyek miatt 1936-ban a francia burzsoázia elfogadta a Népfrontot, a Népfront kormány intézkedéseit, már megszűntek hatni.

A Daladier kormány egy tollvonással megszüntette a 40 órás munkahét törvényét és a két szabadnap 1936-os nagy vívmánya a valóságban már ugyanúgy nem létezett. Amikor a Renault művek munkásai sztrájkba léptek Párizsban, ezt a sztrájkot a rendőrség brutális erőszakkal törte le. Amikor 1938. november 30-án megkezdődött a munkások általános sztrájkja – amelyet ezúttal mind a PS mind a PCF opponált – s amellyel szemben a Daladier kormány megint keményen lépett fel – ez az általános sztrájk meghiúsult.⁵⁶

Forrás: The 1929 Crisis and the Defeat of the Popular Front in France. Lotta Comunista, 2010. július-augusztus, Bulletin Internationalist, 2010. szeptember

⁵³ Ez már a második Blum kormány időszaka.

⁵⁴ Az olasz cikk szerzője e mondatot úgy folytatja, hogy a Daladier kormányt a PS és a PCF is támogatta. Ez az állítás ilyen szimplán semmiként sem helytálló. (a szerk.)

⁵⁵ A müncheni egyezménynek óriási irodalma van – még magyarul is.

⁵⁶ Feltűnő, hogy az olasz kommunisták orgánumai ilyen hangsúlyos cikkben emlékeztek meg a francia Népfront közel 75 éves évfordulójáról. Az írás nem mindegyik elemzésével értünk egyet – a rokonszenvel és a szocialista megközelítéssel, a szociális reformok igenlésével persze igen. (Kíváncsian várjuk, hogy hány magyar orgánum fog megemlékezni és miként 2011-ben a francia Népfront győzelmről és az első szocialista, Blum vezette Népfront kormány szociális vívmányairól. – a szerk.)

MÓNUS ILLÉS

Spanyolország: Európa Kínája

(Részlet)

Ázsia újjászületett. De nem tud élni, fejlődni és virágozni a nagyhatalmak ellentétes érdekei miatt. Kína mindig háborús veszélyt jelent, ha az érdekelt nagyhatalmak egymással szembekerülnek. Amerikaiak és angolok, oroszok, németek és japánok, valamennyien érdekeltek Kínában és Kína gazdasági, politikai és társadalmi életét ez öt nagyhatalom érdekei szelik keresztül-kasul.⁵⁷

Forrás: Szocializmus, 1937. január, 1. oldal

Nem kevesebről és mégis többről van szó: a spanyol polgárháború az új világháború próbája. Ugyanazok a hatalmak ütköznek meg benne, amelyek a készülő nagy világháborúban is szembekerülnek egymással.

Franciaországnak és Angliának érdeke, hogy a spanyol kormány a felkelőket legyőzze és a normális viszonyokat helyreállítsa. De: a spanyol polgárháborúból győztesen kikerülő új, polgári köztársaság, természetszerűleg haladottabb szociális szellemével, berendezkedésével – noha kapitalista jellegű és polgári köztársaság marad – élénk veszedelmet jelent úgy az angol, mint a francia nagyburzsoáziára... Amennyire érdeke a francia és az angol nagyburzsoáziának, hogy Spanyolországban ne alakuljon ki demokratikus, szociális kérdésekben fejlettebb, radikálisabb köztársaság, annyira érdeke úgy az angol, mint a francia munkásosztálynak, középosztálynak, kispolgárságnak, hogy a spanyol tragédia ne legyen új világháború előidézője. A be-nem-avatkozás tehát mindkét táborban talált híveket. Az angol munkáspárt mindent feláldoz a béke megmentéséért, és ennek az érdekében magukra hagyja a spanyolokat. Ugyanezt teszik a franciák is. De ez a magatartás és ez a politika is háborús veszélyek csíráit rejtí magában.

Forrás: Szocializmus, 1937. január 1-2. oldal.

DR. RIES ISTVÁN

A Harmadik Birodalom keletkezése

(Részlet)

Amióta Németországban a nemzeti szocializmus uralomra került, és az elfogulatlan európai közvélemény előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a dolgozók hirdetett felszabadítás helyett a modern rabszolgaság egy fajtát valósította meg, tudományos

⁵⁷ Mai szemmel megdöbbenő, hogy ebben az esetben a 75 év mennyire új helyzetet és új erőviszonyokat hozott létre. (A szerk.)

és kevésbé tudományos munkákban egyaránt fölvetődött a kérdés, hogy miként volt lehetséges ez a fordulat? Mi okozta, hogy a német nép, melyet a weimari köztársaság szabadított fel egy félalkotmányosság mezébe öltöztetett diktatúra alól, egy veszített háború anyagi és erkölcsi nyomorúságából a gyógyulás útjára vezetett, szívós és céltudatos munkával visszaszerezte részére legalább annak a lehetőségét, hogy Európa ügyeinek intézésébe ismét döntően beleszólhasson; egyszerre elfordult a weimari alkotmánytól, és szinte szó nélkül fejet és tétet hajtott a nemzeti szocializmus előtt.

Forrás: Szocializmus, 1937. február-március, 114. oldal

HISTORICUS:⁵⁸

A világ munkásmozgalma

**Erősbödő szocialista párt, szilárduló Blum-kormány
(Részlet)**

Salengro⁵⁹ tragikus halálával megüresedett a Lille-i mandátum. A francia szocialista párt az elhunyt fivérét léptette fel jelöltül. A népfront pártjai közül a radikális nem állított a szocialista jelölttel szemben ellenjelöltet. A kommunisták részt vettek a választási küzdelemben. Míg az 1936. májusában lezajlott választásoknál a szocialista pártra 8828, a jobboldalra 6505 és a kommunistákra 2608 szavazat esett, addig ezúttal a szocialisták 9888 szavazatot kaptak, míg a jobboldal csak 5.929, a kommunista párt pedig 1837 szavazatot. Ez a választási eredmény az utóválasztásoknál mutatkozó irányzat vonalába esik. Hat utóválasztás zajlott le az általános választások befejezése óta. A szocialista választók száma állandóan gyarapszik. Emelkedést mutatnak a radikális szavazatok is. Ellenben öt kerületben a kommunisták szavazatainak körülbelül egyharmadát veszítették el.

Nyilvánvalóan ingadozó politikájuk, mely az egyik végletből a másikba csap, amely egyszer francia nemzeti frontot hirdet, másszor az intranzigens ellenzéki-ség húrjait pengeti, nem tetszik a francia dolgozóknak.

Az utóbbi választások tapasztalatainak is lehetett szerepe a kommunisták január második felében Montreuilben tartott pártgyűlésének állásfoglalásaiban. Ez a kongresszus igyekezett szakítani azzal az álcázott ellenzéki-séggel, amelyet a párt a népfront kormányával szemben tanúsított. A kongresszus szónokai elismerik a Blum-kormány nagy érdemeit a munkásság anyagi és erkölcsi színvonalának felemelése körül. A pártgyűlés vezérszónoka, Thorez hangsúlyozza a párt loja-

⁵⁸ Historicus – Rónai Zoltán egyik írói álneve.

⁵⁹ Salengro Lille polgármestere és a Blum-kormány szocialista belügyminisztere volt, akit a jobboldal sajtóhecc kampánya kergetett az öngyilkosságba. Ennek nagy francia történeti irodalma van.

litását a népfronttal szemben. Mindent a népfrontért, mindent a népfront útján, jelenti ki a kongresszusi határozat. A kongresszus nemcsak a szocialista pártot és Blumot,⁶⁰ hanem a radikális pártot és annak vezéreit, Herriot-t és Daladiert is üdvözli.

Forrás: Szocializmus 1937. február-március, 120. oldal

HISTORICUS

A Labour Party és Szocialista Liga

(Részlet)

A Labour Party-hoz tartozó szocialista szervezetek és pártok közül a legerősebb a Független Munkáspárt volt.⁶¹ Ez a párt gyakorlati és elvi ellentétek miatt évekkel ezelőtt kivált a Munkáspártból, de nem csatlakozott a Kommunista Internacionáléhoz. Tagjainak egy része benn maradt a Szocialista Ligát.⁶³ A Szocialista Liga főleg intellektuelekből alakuló társaság, körülbelül 3000 tagja van, és a párt baloldalán a gyors tempójú szocializálás érdekében fejtett ki propagandát.

Mikor a Szocialista Liga a Független Munkáspárttal és a kommunista párttal az egységfront érdekében folytat tárgyalásokat, a Labour Party vezetősége figyelmezteti a Ligát a párthoz való hűség követelményeire és arra, hogy az egységfront mellett való állásfoglalás ellentétben áll a párt kongresszusainak a korábbi állásfoglalásával és ezért a Ligára nézve igen súlyos következménnyel járhat. A Liga tagjainak véleménye megoszlott ebben a kérdésben. A január 16-án és 17-én tartott értekezleten a Liga tanácsának 56 tagja az egységfront mellett foglalt állást, 38-an ellene szavaztak, és 23 tartózkodott a szavazástól.⁶⁴

⁶⁰ Blumról magyarul lásd Jemnitz János: Leon Blum. Politikai életrajz, Budapest, 1993 (Lukács György Alapítvány – Magyar Lajos Alapítvány)

⁶¹ A Független Munkáspártról (ILP – Independent Labour Party), megalakulásáról lásd Évkönyv 1993.

⁶² Cripps életútját lásd Évkönyv 1989.

⁶³ A Szocialista Ligáról (Socialist League) lásd Évkönyv (198...) A ligának volt egy befolyásos periodikája, a Socialist Leaguer (erről lásd Évkönyv ...), amelyen olyan ismert emberek írtak rendszeresen, mint Cripps, G.D.H. Cole, (Cole életútját lásd Évkönyv 1989.), Harold J. Laski (Laski életútját lásd Évkönyv 1993.), Aneurin Bevan (Bevan életútját lásd Évkönyv 1997.), William Mellor (Mellor életútját lásd Évkönyv 1988.), és több ismert értelmiségi.

⁶⁴ Rónai azután pontosan ismerteti, hogy az LP következő konferenciáin miként döntöttek az egységfronttal szemben, illetőleg a Szocialista Liga kirekesztéséről. Minderről az Évkönyv hasábjain az érdeklődő olvashat az ILP havi orgánumát, a New Leader-t bemutató írásban is (lásd Évkönyv 1995.).

HISTORICUS:

Vandervelde⁶⁵ kiválása a Van Zeeland-kormányból

(Részlet)

Emile Vandervelde, a belga munkáspárt elnöke kivált a Van Zeeland-kormányból, amelynek egészségügyi⁶⁶ minisztere volt. Vandervelde több pontban nem értett egyet a kormány külpolitikájával .. A spanyol kérdésben ... támadt közte és a kormány többsége között nézeteltérés.⁶⁷

Koalíciós kormányokban rendszerint nehéz a szocialista párt helyzete.⁶⁸

HISTORICUS:

Orosz jakobinizmus

(Részlet)

A Radek-pör, valamint Bucharin⁶⁹ és Rikov⁷⁰ letartóztatása biznysága annak, hogy az orosz forradalom egyik késői stádiumában átveszi a francia forradalmi jakobinizmus késői módszereit. Azokat a módszereket, melyek használatától Lenin óva intette az orosz forradalmárokat. Lenin szerint az orosz forradalomnak tanulnia kell a nagy francia forradalom történetéből, nem szabad fölfalnia saját fiait. Ezért az orosz forradalom hosszú ideig tartózkodik a halálos ítéletektől a forradalomnak a hivatalos irányvonaltól eltérő képviselőivel szemben. A mensevikeket és a trockistákat száműzik, de nem végzik ki. Csak igen kivételes esetekben, amikor pl. a titkosrendőrség fő fészkébe hatol be Blumkin és más trockisták, szabnak ki halálos ítéleteket.

Fordulópontot jelent a Kirov-gyilkosság.⁷¹ Mikor az orosz tanácsköztársaság igen válságos korszakában, 1932. végén, a sztálini politikát élesen elítélő Rjutin-

⁶⁵ Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991.

⁶⁶ Vandervelde nemcsak egészségügyi miniszter, hanem a koalíciós kormányban kezdetben miniszterelnök-helyettes is volt.

⁶⁷ A spanyol kérdésben a belga kormány álláspontja eleve bizonytalankodó volt. A madridi-valenciai belga nagykövet éppen meghalt, szóba került már, ha nem is a szakítás – de az is –, de legalábbis a nagyköveti szintről a kapcsolat lejjebb szállítása, amit Vandervelde opponált. Ez ügyben hosszabb írást közlünk Vandervelde naplója alapján.

⁶⁸ Rónai a belga kormány belső helyzetét illetően a problémát a katolikus, pontosabban a kereszténydemokrata párt és a liberális-radikális párt, illetőleg a szocialisták közötti nézeteltérésekben látta. A probléma nemcsak ez volt, a szocialisták között is nagyok voltak a véleményeltérések. Erről lásd Vandervelde említett naplóját, amelyet idézünk.

⁶⁹ Radek életútját lásd Évkönyv 1985., Buharinét 1988.

⁷⁰ Rikov életútját lásd Évkönyv 2211.

⁷¹ Kirov életútját lásd Évkönyv 1986.

féle emlékirat kapcsán felmerült a halálbüntetéssel való megtorlás kérdése, Sztálinék visszarettennek ennek a fegyvernek az alkalmazásától. Kirov meggyilkolása megváltoztatja az orosz atmoszférát. A Zinovjev-pör⁷² tömegkivégzése után következik „a párhuzamos trockista központnak”, Radeknek és társainak pöre. Radeknek és Pjatakovnak semmit sem használt az, hogy halált követeltek Zinovjevék fejére. A Radek-pör ugyanazon recept szerint készült, mint a Zinovjev-pör. A vád szerint Radek és hívei merényleteket készítenek elő, szabotálják az orosz ipart, közlekedést és bányászatot, és összejátszanak Oroszország legnagyobb ellenségeivel, a német fasizmussal és a japán militarista uralommal. A vád éppoly képtelen és hihetetlen, mint a Zinovjev-pör vádja. Nem is kell külön vizsgálni a vádirat ingatag épületének egyes részeit. Nem is kell hivatkozni arra, hogy már a tárgyalások alatt derül ki a döntő vallomások alaptalansága, így pl. hogy Pjatakov nem repülhetett Trockijhoz,⁷³ mert a jelzett időben Németországon át repülőgép nem is érkezett Norvégiába. Teljesen elegendő a kérdésnek felvetése: hogyan lehetséges, hogy Lenin politikájának öthetede, a Komintern vezető csoportjának négyötöde fehérterroristákból állott?

Forrás: Szocializmus, 1937. február-március, 122. oldal.

GÓRA:⁷⁴

Történelmi példa

(Részlet Lion Feuchtwanger *A hamis Néró* című könyvének kritikájából).
(Az ismertetés még a könyv német eredetijéről készült.)

Az emigránsnak is van félnivalója. Nincs az az országa a világnak, amely biztos volna bizonyos ügynököktől, akik ranggal vagy rang nélkül, szem előtt vagy titkon, de – ugyanazt a munkát végzik és az emigráns nem tudhatja, mikor és hogyan kerül rá egy nesztelenül suhanó autóra, amely csak egy bizonyos határon túl áll meg...

Az író semmivel sem kevésbé gyűlölt emberfajta, mint a politikus. Sőt: a politikusnak szószerű és hatóterület kell, e nélkül csonka és béna. Az írónak nem kell semmi külsőség, csak toll és papír, és mindjárt veszedelmes ellenfele a rendszernek.

Forrás: Szocializmus, 1937. február-március 137. oldal.

⁷² Zinovjev életútját lásd Évkönyv 1983.

⁷³ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004., Pjatakovét 1990.

⁷⁴ Góra Faragó László egyik írói álneve.

THEODOR (FJODOR) DAN:⁷⁵

A Szovjetunió válsága

(Részlet)

Az új alkotmány nyilvánosságra hozatala az orosz forradalom zárófejezetének kezdetét jelezte és ennek a fejezetnek homlokterében mindenekelőtt belpolitikai problémák állnak.

E kérdések ma teljes jelentőségükben vetődtek föl. A Szovjetunióban politikai válság vette kezdetét, melynek kimenetele az orosz forradalom végkifejlődésére is a legnagyobb jelentőséggel bír.

A válság jele és kifejezése a katonai, rendőri, gazdasági és adminisztrációs szervezetek legmagasabb hivatalnokainak tömeges letartóztatása, a sztálini diktatúrának a régi bolsevista gárda ellen folytatott véres irtóháborúja. A valódi és állítólagos „trockijisták” kiirtása egymást egyre gyorsabb tempóban hajsoló perekben zajlik...

... A bolsevizmus belső harcai Lenin halála után hamarosan megindultak párt és állam fontosabb hivatalainak elfoglalásáért. Ezek a személyi harcok nyomban a diktatúra gazdasági programjáért folytatott frakcióháborúkra vezettek, és végül a hatalomért folyó politikai harc formáját vették fel. De mindvégig jellemzője volt és marad a bolsevizmus pártharcainak, hogy kizárólag a szovjet társadalom „felső tízezreiben” játszódtott le.⁷⁶

... A viszonyok, melyekben az orosz munkásosztály túlnyomó többsége ma él, elég okot nyújtanak egy ilyen mozgalom újjászületésének valószínűségére. Az orosz szociáldemokrácia minden esetre a forradalom végző periódusában egészen erre irányítja taktikáját.

Az orosz szociáldemokráciának Martov⁷⁷ hagyományaként tradíciójává vált a szovjet problémáknak nem izoláltan, hanem a világeseemények összefüggésében való vizsgálata.

Mi ma is, mint bármikor, meg vagyunk győződve arról, hogy Oroszország az óriási forradalmi fejlődés ellenére viszonylag visszamaradt ország, és egyedül belső erőivel tökéletes szocialista társadalmat föl nem építhet. Ha a világkapitalizmus, bár csak fasiszta formájában is, de átmenetileg győzedelmeskedik, úgy a Szovjetunió gazdasági felépítésének visszafejlődése is elkerülhetetlen.

Forrás: Szocializmus, 1937. április, 154. oldal.

⁷⁵ Dan életútját lásd Évkönyv 2005.

⁷⁶ Dan az érintettek körét túl szűkre becsülte.

⁷⁷ Martov életútját lásd Évkönyv 2011, illetőleg e kötet Életutak fejezete.

DR. RIES ISTVÁN:

Az emberiség lelkiismerete

(Részlet)

Amikor Stefan Zweig Dosztojevszkij-tanulmánya megjelent, egy nagyon szellemes nő, Dosztojevszkij nagy rajongója monda nekem: „Ezt a tanulmányt Zweig Dosztojevszkij művei elé térdelve írta meg, mert ez olyan, mint egy imádság”. Ez a mondás jellemzi általában Zweiget. Bármiről ír, s bárkit akar visszaidézni, egy tudós szerénységével és egy szerzetes alázatosságával közeledik témájához. Minden munkája élmény. Hogy érezzük agyának lüktetését felejthetetlen Hölderling-tanulmányában...

Forrás: Szocializmus, 1937. április, 160. oldal.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

A francia népfront megzavart szünete

(Részlet)

A francia népfrontnak megvan a maga törvényszerű ritmusa. Egyszer a kommunisták, máskor a radikálisok részéről éri támadás. De a széthúzó erőknél komolyabbnak bizonyulnak az összefogók.

A népfront szilárd magva a szocialista párt. Bebizonyosodott ez a pártválasztmány legutóbbi ülésén, ahol a nagy többség határozottan a Blum-kormány mögé állt. Talán még nagyobb erővel nyilvánul meg a tömegek ragaszkodása a szocialista fiatalság creili nemzeti értekezletén, ahol 1966 szavazat ellenében 15 734 szavazat esik a népfront kormányát támogató határozatra. A párt számba jövő ellenzéke Pivertnek úgynevezett forradalmi baloldala. Erős kritikájuk a szovjet politikájával és a fegyverkezés fokozásával szemben, valamint a szocializálás követelése a polgári társadalmon belül és a pártdemokráciához való feltétlen ragaszkodás, élesen elhatárolja ezt a csoportot a kommunistáktól.

A párt széles tömegeire, tovább a rendkívül megduzzadt szakszervezetekre támaszkodva, beható tárgyalások és a munkássággal való élénk érintkezése után a népfront kormánya nagyjelentőségű elhatározásra jut. A hadviselési kölcsön kibocsátását megelőzően Blum kijelenti, hogy úgy a szociális törvényhozás, mint a béremelések terén nem hosszú szünet következik.⁷⁸

Forrás: Szocializmus, 1937. április, 176. oldal.

⁷⁸ Rónai Blum nyomán nagyon optimista volt a szünet megítélésében. A szünet hosszúnak és bizonyos fókig végzetesnek bizonyult. Erről e kötetben lásd Jemnitz János írását.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

A Labour választásra készül

(Részlet)

Az angol politikában más mértékkel mérik a helyi önkormányzati testületek választásait, mint az országos választásokat. A londoni választásoknak azonban kétségtelenül nagy a politikai jelentőségük...

... A választási részvétel rendszerint nem valami nagy a helyi választásoknál. Ezúttal a propaganda következtében 33 százalékról 43 százalékra szökött. De míg a konzervatív és egyéb polgári pártokra eső szavazatok csak 28 százalékkal emelkedtek, a munkáspárt szavazatok számra 34 százalékkal szökik fel. A Labour többsége 14-ről 26-ra emelkedik. Nagy a Labour választási sikere más önkormányzati választásoknál is. Így különösen Essex-ben és a nyomortól sújtott Durham kerületben nyer a Labour teret. Mindez kedvező jel az országos választások számára.

Forrás: Szocializmus, 1937. április, 176. oldal.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

A Szocialista Internacionálé a spanyol benemavatkozási politika ellen.

(Részlet)

A Szocialista és a Szakszervezeti Internacionálé londoni együttes értekezlete nemcsak arról a nagyszabású gyűjtési akcióról számol be, amelyet a két Internacionálé a spanyol köztársaság támogatására szervezett, s amelynek élén a francia munkáság gyűjtése halad, hanem leszögezte azokat a politikai elveket is, amelyekkel az Internacionálék erkölcsileg és politikailag kívánják a spanyol köztársaság küzdelmét ellenségeivel szemben támogatni.

Az egyhangúlag elfogadott határozat azon az alapgondolaton nyugszik, hogy a fasiszta hatalmak a spanyol köztársaság ellen, ha nem is nyíltan, de mégis háborút folytatnak. Ebben a háborúban a benemavatkozási politika alapján véve a megtámadott spanyol köztársaság támadóját részesíti támogatásban.

Forrás: Szocializmus, 1937. április, 178. oldal.

HISTORIKUS (RÓNAI ZOLTÁN):

Szocialisták az ázsiai választási harcokban

(Részlet)

1932-ben alakul meg Szjakaj Tajszjuto, a szociális tömegpárt Japánban. A most lezajlott választásokon lett ez a párt igazán tömegek pártjává. Választóinak száma 509 698-ról 1 011 802-re emelkedett, képviselőinek száma 18-ról 37-re. A szocialista pártnak több választója volt, mint az összes fasiszta pártnak. A japán szocialista párt ugyanazon célokért küzd, mint az európai és az amerikai szocialisták. Az ipar szocializálása, munkásvédelem és parasztvédelem, társadalmi biztosítás, szakszervezkedési szabadság, az adóreform átalakítása a vagyontalan néposztályok érdekében; ezek a párt fő programpontjai

Forrás: Szocializmus, 1937. június, 271. oldal

HISTORICUS: (RÓNAI ZOLTÁN)

Az Internacionálé a spanyol szabadságért

(Részlet)

A spanyol kérdés nemcsak azért központi problémája ma a nemzetközi munkásmozgalomnak, mert a világ munkássága szolidáris a szabadságáért hőiesen küzdő spanyol néppel, hanem, mert a spanyol kérdés egybeesik a béke problémájával. Ha a benemavatkozás leple alatt a fasiszta hatalmak szabadon avatkozhatnak be Spanyolország ügyeibe, akkor a háború másutt is rangrejtve jelenhet meg a polgárháború formájában.

A spanyol kérdésnél komolyan számba jövő irányelvek tekintetében teljes az egyetértés a Szocialista Internacionáléban. Eltérések csak az irányelvek keresztülvitele dolgában merülnek fel. Az Internacionálé rövid ideig tartó elnökválsága ilyen taktikai különbségekkel függött össze. De Brouckère,⁷⁹ aki ma a nemzetközi közvélemény felrázásában látja az Internacionálé legfontosabb feladatát, ebben a munkában még nagyobb erényt szeretett volna látni. Az Internacionálé titkára és pénztárosa azért csatlakoznak a lemondásához, hogy a végrehajtó-bizottság minden személyi tekintettől függetlenül a legnagyobb szabadsággal vizsgálhassa felül a felvetődött problémákat. A lemondások visszavonása nemcsak a nagy nyomatékkaal megnyilvánult bizalomra vezethető vissza, hanem azokban a tényekben megnyilvánuló jelekre, amelyek a spanyol kérdésben fokozott energiát mutatnak. Az angol munkáspárt, az Internacionálé legnagyobb pártja, nagy lendülettel veti bele magát abba a küzdelembe, amely az angol kormányra nyomást

⁷⁹ De Brouckère életútját lásd Évkönyv 2000.

gyakorol a nemzetközi jognak és a nemzetközi lelkiismeretnek megfelelő spanyol politika érdekében.

Forrás: Szocializmus, 1937. szeptember-október, 352. oldal.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

Népfrontválság-e a francia kormányválság?

A francia válság a banktőke támadásával kezdődik. A pénzügyi válság, a tőkék menekülése rendkívüli intézkedéseket tesz szükségessé. Ezek az intézkedések eleinte nem nyerik meg a kommunista párt tetszését. A Blum-kormány ellen fordul.⁸⁰ Úgy látszik, meg akarja buktatni. Ma már igen valószínűnek látszik, hogy a kommunista párt, nyilván moszkvai utasításra, azért fordul a Blum-kormányhoz szembe, mert reméli, hogy sikerül az új kormányban helyet kapnia. Mikor látja, hogy a radikálisok miatt ez teljesen lehetetlen, megváltoztatja álláspontját, s a kormány mögé áll. Nemcsak a kommunisták, hanem egészen ellentétes okokból a radikálisok jobbszárnya is elégületlen a Blum-kormányhoz. Mikor a szenátus, ellentétben eddigi gyakorlatával, nyíltan a kormány ellen támad, akkor kétségtelenül azzal számol, hogy a népfront elégületlen kommunista és polgári szárnya nem bírja el a válságot, a népfront össze fog omlani. A szenátus konzervatív többségének ez az óhaja nem következik be.

A Chautemps-kormány épp úgy, mint a Blum-kormány, népfrontkormány. Csak a hangsúly helyeződik át a radikális pártokra. A radikálisok természetesen örülnek a fordulatnak. A kommunisták, akiknek legutoljára a Blum-kormány nem volt elég radikális, lenyelik a Chautemps-kormányt, mert félnek a reakció erőre-kapásának veszedelmétől. Az ország hangulata a népfront fenntartása mellett van.

A francia szocialista párt egy része aggodalommal kíséri a Chautemps-kormány megalakulását. A párt egyik csoportja már a szünet politikáját ellenezte. A pívvertista ellenzékhez⁸¹ járulnak most azok is, akik a szenátus elleni harcnak a végső következményeit akarják levonni. A párt tanácsában ez az ellenzék eléggé számottevő. S nyilván komoly erőt fog jelenteni a marseillesi kongresszuson is. A párt tanácsa, elsősorban Blum javaslatára 3 973 szavazattal 1 369 ellen foglal állást a Chautemps-kormányban való részvétel mellett.

Blum a párttanácsban és a bordeauxi gyűlésen a bel- és külpolitikai helyzettel

⁸⁰ Rónainak az FKP-ről (PCF), szándékairól írott soraiban valószínűleg túlzás található, Blumot és a Blum-kormányt bírálták, elsősorban a spanyol kérdésben, de nem láttam bizonyítékot, hogy meg is akarták volna buktatni.

⁸¹ Pívertől lásd a *La Gauche revolutionnaire* (Évkönyv, 1987.), valamint Jemnitz János: A „szünet” a francia népfront történetében. *Párttörténeti Közlemények*, 1987. 4. szám.

indokolja a részvételt. A belpolitikában a Chautemps-kormányban való részvétel megtagadása a népfront bukását és a szociális vívmányok elejtését jelentette volna. Még nagyobb súllyal esik latba a külpolitikai érv. A mai külpolitikai helyzetben lehetetlen Franciaországot a polgárháború szélére vinni. S a szenátus elleni harc fölvétele ma körülbelül ezt jelenti.

A francia szocialista párt többségének álláspontja a Blum-kormány visszalépése után: megmenteni a népfrontot. Megakadályozni, hogy a kormányválság népfrontválsággá alakuljon át. Ezzel lehetővé tenni a Blum-kormány visszatérését⁸² adott időpontban. S fokoznia azt az erőt, amelyet a demokratikus Franciaország tud kifejteni a fasizmusok ellen az egészen kiélezett nemzetközi helyzetben.

Forrás: Szocializmus, 1937. szeptember-október, 354. oldal.

-S -S (MÓNUS ILLÉS GYAKORI ÍRÓI ÁLNEVE).

Max Adler⁸³

(Részlet)

Bécsben, 64 éves korában meghalt Max Adler, az osztrák elméleti szocializmus legkiválóbb művelője. Tudományos munkássága szélesebb körök érdeklődését keltette föl. 1918-tól 1934-ig a bécsi egyetemen szociológiát adott elő. Előadásainak szellemével, benső meggyőződésével és tudományos kutatásainak elfogulatlanságával nagy hatást gyakorolt a diákságra. A szocializmus hívei és ellenfelei egyaránt tisztelték puritánságát, meggyőződésének tisztaságát és tudományos kutatásainak értékét, igazságszeretetét Max Adler egyik alapítója és tantója volt az osztrák munkásfőiskolának...

Forrás: Szocializmus, 1937. szeptember-október, 368. oldal.

VÁMBÉRY RUSZTEM:

Háború és béke

(Részlet)

Aki az 1937. év küszöbén más problémát is lát, mint azt, hogy a világot melyik táján és mikor fogja lángbabortani a nagy tűzvész, amelynek gyújtóanyagával megalomániás eszelősök és vásott öreg suhancok játszadoznak, az vagy a tudatlan ember egocentrizmusában, vagy a tudósnak irigylésre méltó korlátoztságában szenved.

⁸² Rónai itt jónak bizonyult, 1938. tavaszán valóban megalakult a második Blum-kormány. Erről lásd Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest, 1993.

⁸³ Max Adler életútját lásd Évkönyv 2011.

Atomelmélet és földérték-adó, mélytengeri fauna és szógyök-etimológia, szürrealizmus és rákkutatás egyaránt alkalmas, hogy az érdeklődő intellektust saját adott-ságának irányában lekösse. De minden értelmi létnek végül is a lét az alapja. Se különös tudás, se nagyobb képzelőtehetség nem kell annak a prognózisnak a felismeréséhez, hogy a dies irae, dies illa jóval többet veszélyeztet, mint a ma élő emberek létét, mert semmiféle gázvédelemmel és légelhárító üteggel nem védhető meg az a kultúra, amelynek folytonosságát tudósok és művészek azzal vélik biztosíthatni, hogy a háborús atmoszférát kirekesztő eszmei gázmaszkon munkálkodnak.

Forrás: Századunk, 1937. január, 1. oldal.

VÁMBÉRY RUSZTEM:

Ignotusnak igaza van

(Részlet)⁸⁴

A Magyar Hírlap január 3-i számában írja Ignotus: „... különösen eget ver a tökelütöttség, ahogy a Labour – s a City mellett kivált a Labour – abba a kalandba kényszerítette bele az angol s a francia demokráciát, amely kaland viszont Olaszországot kényszerítette bele immár nemzetközileg és végleg az antidemokrata frontba – a „Giornale d’Italia” e héten húzta alá, hogy brit egyezmény ide, úri egyezmény oda: Olaszországi hat ökörrel sem lehet többé ebből a frontból kiszakítani. A hatökör ezúttal a baloldal volt...”⁸⁵

Forrás: Századunk, 1937. január, 39. oldal.

Magyar folyóiratszemle

Munka, 1936. december

Kassák Lajos (Reflexiók) erélyes szavakkal fordul a francia baloldali írókhoz, akik az oroszországi tömegkivégzésekre mély hallgatásba burkolóztak. Kassák is új Thermidorról beszél, és hangsúlyozza, hogy semmiféle párthoz való tartozás nem altathatja el az emberi lelkiismeret.

Forrás: Századunk, 1937. január, 42. oldal.

⁸⁴ Mi itt sajnos csak Ignotus sorait tudjuk közölni, Vámbéry reflexióira nincs helyünk.

⁸⁵ Ignotus itt arra reflektál, hogy Nagy-Britannia a be nem avatkozási politika legfőbb hirdetője volt a spanyolországi háborús évek idején, és ezt az LP hivatalos vezetése is elfogadta. Az LP-ben kemény viták zajlottak, sokan ezt másképp látták, és így is írtak, szólaltak fel.

Szocializmus, 1936. december

Fejtő Ferenc a szocializmus és humanizmus viszonyát tárgyalja. Marxban az előző korok humanistáinak folytatóját látja.

Németh Andor André Gide könyvét (*Retour de l'U. R. S. S.*) ismerteti. Idézetei közül a legmarkánsabbak: „Az orosz forradalom megszüntette a régi társadalom osztályrendszerét, de a társadalmi egyenlőséget nem sikerült megvalósítania. Szemmel láthatólag kialakulóban van egy helyzetével megelégedett konszolidált munkásréteg (mely politikai érzületében makacsul konzervatív) s melynek egész habitusa, gondolkodásmódja megfelel a kispolgári mentalitásnak...).

Forrás: Századunk, 1936. december, 43. oldal.

CSÉCSY IMRE:

Gide és a bolsevizmus

(André Gide: *Retour de l'U. R. S. S.* Gallimard, Párizs 1936.)

Gide könyvénel, sajnos, sokkal érdekesebb az a vita, amely körülötte zajlott. Előbb az ellentmondó kommentárokat olvasván, magát a könyvet, megvallom, már gyanakvással vettem a kezembe: milyen lehet az az írás, amelyből reakció-sok és forradalmárok egyaránt a maguk igazát méríthetik? Az egyik szerint Gide „leleplezte” a szovjetet, kiábrándult belőle; nemcsak a vasúton, hanem lélekben is „visszatért” Európához – a minden árnyalatú marxisták viszont, akiket Moszkva most amúgy is súlyos lelkiismereti válságba sodort, kétségbeesetten bizonygatják az író saját szavaival, hogy ilyesmiről szó sincs; Gide ma is hívó elvtárs, s épp a rendületlenül vallott eszmét félti a mai oroszoktól. Valami zavarnak kell itt lennie, vagy a jobb vagy a szélsőbal fejekben, úgy véltük; a harmadik lehetőségre nem is mertünk gondolni, amíg magát a követ végig nem olvastuk....

Könyv: már ez is túlzás kissé. Úti-jegyzetek, néhány újságtárcára való anyag. Nem az a baj, hogy rövid, sőt, fájdalom, ez a mű legfőbb erénye. Ily röviden és így Gide-i ötletszerűséggel is lehetne bizonyára pontos képet és tömény bírálatot adni Oroszországról – de ezeknek a följegyzéseknek laza egymásutánjában, e kettős értelemben is zsurnalisztikus sorozatban, a kívülről, az író érdeklődésétől és kutató akaratától függetlenül támadt benyomások naplószerű tudomásulvételében és riportszerű feldolgozásában az olvasó végig hiányolja, várja azt az egyetlen oldalt, vagy legalább egyetlen mondatot, amely a kérdés legmélyére világítana rá.⁸⁶

Forrás: Századunk, 1937. február-március, 63. oldal.

⁸⁶ Csécsy Gide szubjektív benyomásai és sorai alapján nagyon jól érzékelteti a Szovjetunióban a sztálini évek alatt kialakult szellemi élet iszonyú torzulásait, elviselhetetlenségét, miként a társadalom szerkezetében az éles, új szociális különbségeket is, akár a felül és az alul lévők, akár a munkások vagy a parasztság körén belül is. Csécsy mindezekben már befejezett folyamatokat látott.

BIRÓ GÁBOR:

Félicien Challaye: Jaurès, Méllotté, Párizs, 1936.

(Részlet)

Mint történeti alak, Jaurès túl közel áll a mai emberhez, de már túlságosan is távol ahhoz, hogy egykorúnak érezhessük. A háború előtti idők túlrejt nyugalmát, a béke éveinek terebélyességét és bőbeszédűségét, érzelgősségét, és – furcsa ellentét – a háború komor előérzetét egyesítette magában, mindazt, ami a háború előtti időket az azutániaktól oly élesen elválasztja. Vallásos volt és materialista – nacionalista és internacionalista, polgár és szocialista egy személyben. Szimbóluma lett az elmúlt polgári életnek, szentimentalizmusnak, polgári bölcsességnek és nyugalomnak – egyszersmind elsőnek jósolta meg mindazt a barbárságot, amelyet a háború utáni korszak szabadított Európára. „Polgári”, mint a harmadik köztársaság, amelynek tiszteletreméltó oszlopa és az a szocializmus, amelynek vezére volt.⁸⁷

Forrás: Századunk 1937. február-március, 88. oldal.

SZIRTES ANDOR:

Beregi Tivadar: Léon Blum

„Világosság” könyvtár, 1. szám, 1937. Cluj-Kolozsvár.

E lelkes füzet egy eléggé érthető és nyilvánvaló mai igényt kívánna kielégíteni: Léon Blum politikai, emberi és írói portréjának megrajzolását. Napjaink szocialista mozgalmainak egyik igazán jellegzetes tünete a karizmatikus vezérek hiánya. Marx, Engels, Lassalle, Bernstein, Bebel, Liebknecht, Lenin, Luxemburg helyén nem teremtett egy megfelelően széles koncepciójú, de azért a tömegek eleven szenvedélyeibe beilleszkedő új vezető réteg. Inkább egy szűkebb szemhatárú és hivatalnokibb pszichológiájú nemzedék kezébe csúszott át az irányítás. Ám ha tudjuk is, hogy e „kis nemzedék” nyeregbe ülésének meg voltak a maga történelmi és társadalmi okai, mégis megértjük, hogy a szocialista tömegekben állandóan élt a kívánság egy olyan, egész életével példaadó és messze világító vezéralak iránt, akiről a mozgalom célja, erényei és eszményei hősi erővel tükröződnek vissza.

Nem tudjuk megítélni, hogy Léon Blum valóban és mennyiben lenne az az elhivatott férfiú. Annyi kétségtelen, hogy az utóbbi évek egyik aránylag legviharállóbb kormányát hívta létre Franciaországban, s azt is tudjuk, hogy a

⁸⁷ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984, valamint Jemnitz János: Jean Jaurès, Akadémiai Kiadó 1970.

szocialista tömegek fokozott lelkesedéssel és érdeklődéssel fordulnak Blum alakja felé. Érthető is ez, hiszen az utóbbi évek ijesztő szocialista apálya után ő adta vissza számukra az önerejükben való hetet és bizodalmat.⁸⁸

Forrás: Századunk, 1937. február-március, 92. oldal.

SÓS ALADÁR:

Philip Snowden (1864–1937)⁸⁹

(Részlet)

Cowlingi takácsmester fiának született 73 évvel ezelőtt, és mint Anglia volt pénzügyminisztere, egyik legnagyobb tekintélye, viscount és a felsőház tagja halt meg tilfordi birtokán. Foglalkozására nézve volt szerény postahivatalnok, munkáspárti agitátor, újságíró, lapszerkesztő, pártelnök, képviselő, előbb az uralomra jutott Labour Partynak, aztán ennek bukása után a nemzeti koalíciónak pénzügyminisztere, végül lordpecsétőr, és Snowden of Ickornshaw névvel angol mágnás és földbirtokos. Pártállására nézve volt szocialista és antikommunista, pacifista és nacionalista,⁹⁰ konzervatív pénzügyi szakember és a föld-értékkadó úttörője.

Pályafutása állandó és folytonos emelkedést mutat. Pártállásainak egymásutánját csak a legtermészetesebben kanyargó vonallal lehet ábrázolni.⁹¹ Ámbár minden politikai párt a világ minden részében a legnagyobb és legőszintébb – tegyük hozzá, a legmegérdemeltebb – elismeréssel és tisztelettel emlékezik meg róla, mégis észrevehetően feszélyezi a nekrológírókat a fordultatos magatartás. Az egyes pártok avval az önmegnyugtatóssal segítenek magukon, hogy Snowden tulajdonképpen mégiscsak őhozzájuk tartozott. A szocialisták, mint szocialistát, a nacionalisták, mint nacionalistát, a tradícióhú konzervatívok és a progresszív pacifisták egyformán saját emberükként búcsúztatták.⁹²

Forrás: Századunk, 1937. június-július, 183. oldal.

⁸⁸ Beregi Tivadar ekkor a Népszava egyik párizsi tudósítója volt, aki a későbbi időkben is kint maradt Párizsban. Léon Blum életútját lásd Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz, Magyar Lajos Alapítvány – Lukács György Alapítvány, 1993.

⁸⁹ Snowden életútját lásd Évkönyv 1989.

⁹⁰ Az, hogy Snowden nacionalista lett volna, valószínűleg tévedés (a szerk.)

⁹¹ A kanyargósság tétel 1931-ig az ILP-n és az LP-n belül értelmezhető (a szerk.)

⁹² Igaz, hogy 1931. után McDonald-dal együtt kivált, illetőleg kizárták az LP-ből, és a „nemzet kormány” tagja lett, ám az, hogy a konzervatív párt magáénak tekinthette volna, az erős túlzás, alighanem tévedés. (a szerk.)

NAGY LAJOS: Guernica

(Részlet)

Tulajdonképpen hadiállapot van. Minden, ami ma Európában és a Földnek még számos területén történik, az hadikészülődés. A háború a kapu előtt áll. Már folyik is, bár egyelőre csak Spanyolországban. Két gazdasági és társadalmi rendszer készül élethalálharcra – legalábbis ez a történések felülete – melyek közül az egyik rendszer az urak és nem-urak hierarchikus társadalma, a gazdagok és a menthetetlenül szegények együttes gazdasági rendje, a szadisztikus parancsolók és a mazochisztikus szolgálélek összjátéka, amely rendszerben a dolgozó öregkori megrokkanaság húzza az igát, s akkor esetleg ebek harmincadjára kerül –, a másik rendszer pedig tartalmazza minden igazságtalanság kiküszöbölésének ígérését, de a célját harccal, gyilkolással, kémkedéssel, névtelen feljelentésekkel, ellenfelek vagy vélt ellenfelek éjszakai elhurcolásával, kínvallatással, gyakori és szinte játszi könnyedséggel véghezvitt kivégzésekkel, eleinte nagy feladatok erőltetésével, majd szokatlan, kínos, tragikomikus visszavonulásokkal igyekszik megvalósítani.

Forrás: Századunk 1937. június-július, 201. oldal.

LÁZÁR VILMOS:

Arthur Koestler: Menschenopfer unerhört...

(Editions du Careefour, Paris, 1937.)

(Részlet)

Koestler a „News Chronicle” tudósítójaként hónapokat töltött a felkelők megszállta területen, s könyve egy részében a személyes élmény meggyőző erejével tárja elénk az ottani borzalmakat.

A szerző Lisszabonból indul el, hol a felkelők iránti rokonszenven túlmenő hatékony segítség jeleit látja; a Salazar diktatúra toborzó állomásait, nagyarányú muníció- és élelmiszerszállítást és a propaganda minden fajtáját. A riporter Gil Robles útlevelével, valamint Queipo De Llano-hoz szóló ajánló sorokkal érkezik Sevillebe. A fölkelők főhadiszállását kitűnően festi le; toprongyos idegenlégionisták, kalandor figurák, elegáns carlisták, hetyke falangisták sűrögnek itt fehér uniformisos pilótatisztekkel, akik egy szót sem tudnak spanyolul, s a zsebükből a Völkischer Beobachter kandikál ki.

Forrás: Századunk, 1937. június-július, 216. oldal.

Válogatta és jegyzetelte: Jemnitz János

A BRIT MUNKÁSMOZGALOM

POLLY TOYNBEE:¹

Tony Blair² megkísérelte, hogy eltemesse, de úgy tűnik, hogy az osztálypolitika visszatér

(Rövidítve)

John Prescottnak³ a Lordok Házába való jelölése megmutatta, hogy az ellentétek mindenütt ott feszülnek. Az LP nem tud úgy lépni, hogy ne ütközzön visszautasításba.

Prescott-nak a Lordok Házába emelését gúnyos mosolyokkal fogadták. Így írt a javaslatról a Daily Telegraph.

Prescott jelölése is megmutatta, hogy a felső körökhöz tartozók milyen biztonságban érzik magukat, milyen gúnyos lenézéssel kezelik a Prescott-féléket, aki egykor hajón volt felszolgáló, míg a cikk szerzője megemlíti, hogy a jelenlegi trónörökösök, Vilmos és Harry herceg, mintha a kiemeltek középiskolájából, Eton-ból nem tanultak volna meg igazán viselkedni.

Jelenleg a munkáosztálytól már nem félnek, mint valami veszélytől, és a felső körökhöz tartozók úgy viselkednek, mintha még a XVIII. században élnének.

Az osztályérzelmek és előítéletek erősen tovább élnek, és a „felsők” körében szélesben elfogadott az a nézet, hogy a szegénységi küszöb alatt élők általában még munkában vannak, és csak azért szegények, mert nem keresnek eleget, hogy rendesen éljenek. Ezek után ki állíthatja, hogy az osztálypolitika meghalt? Ez mindenütt kiütözik.

A jelenleg zajló LP vezérválasztás kapcsán öt vezér-jelölt Oxbridge-ből⁴ érkezik, négyen közülük különleges tanácsadók voltak, nagyon is gondosan munkás és szakszervezeti háttér-történet. Így a Miliband testvérek bevándoroltak gyermekei, valójában észak-londoni értelmiségiek. Ed Balls kiemelt középiskolában tanult, és már csak nagyapja munkásszármazásáról tud beszélni. Diane Abbott-nak jamaikai a származása. A munkás származás a megválasztásnál ugyanúgy

¹ Polly Toynbee a nagy angol történész Arnold Toynbee, unokája. Apja jó nevű újságíró és publicista.

² Tony Blair miniszterelnökségének értékeléséhez lásd Évkönyv 2009–2010.

³ Prescott egy időben Blair mellett miniszterelnök-helyettes és közlekedési miniszter volt.

⁴ Ismert terminológia: Oxford és Cambridge összekötése, a felülről érkezett jelölésénél szokták használni.

elfeledett, mint Amerikában. Cameronnak⁵ is jól jönne, ha felmenői között ki tudna mutatni egy fűszerest (ezt M. Thatcher megtehetette. Semmi sem leplezheti el e tekintetben ez ügyben a mintegy 20 Eton-i tory képviselőnek a meglepődését, amikor ezek az osztályhoz tartozó jelentések, jelek, újra megmutatkoznak, amikor Gordon Brown rendszeresen arról beszélt, hogy ő az alsó középosztályból származott, akkor ez kevés megértést és jóérzést váltott ki még az LP soraiban, inkább arra volt jellemző, hogy Brown sok esetben bizonytalankodó és elbukó volt.

Harriet Harman-t a tory sajtó azzal és amiatt támadta, hogy a régi arisztokrácia árulója, mert hogy anyja nővére Lord Longford-hoz ment férjhez. Tony Benn pedig, aki valamikor ifjúságában még Lord Stansgate-ként tanult,⁶ egy milliomos nőt vett feleségül,⁷ ugyanakkor Tony Benn-t politikai pályájának tetőzésekor nem támadták osztály-alapon.

Mennyire perverz dolog, hogy a parlament a 21. században kevésbé és nem erősebben osztály reprezentatív. A gyerekeknek mindössze csak 7%-a tanul magániskolákban, ám a parlamenti képviselők közül 10-ből négy magánúton tanult, 1997-ben a képviselők 30%-a. A konzervatív dominanciával ez elkerülhetetlen volt, az ő esetükben 54 %tanult magániskolákban, a liberális demokraták közül 40% és az LP-sek esetében csak 15%. Lehetséges, hogy ez tükrözi azt, hogy Nagy-Britanniában miként mélyült el az egyenlőtlenség. A társadalom kevésbé lett mobil. Erősebb lett a származási befolyás, ami kihatott az emberek sorsára, sokkal inkább mint egy nemzedékkel korábban.

Blair arra törekedett, hogy eltemesse az osztálypolitikát. De az évek során, miközben tagadta a mély osztály-érzéseket, sokkal több szavazót idegenített el, mint amennyit megnyert.

A jelenlegi választási rendszernek egyik eredménye, hogy 200 000 lebegő szavazót hozott létre, akik így nem szavaznak egészen biztos pártokra, illetőleg pártok jelöltjeire. Az arányos választási rendszer ezen változtatást hozna, mert így minden szavazat egyenlő súllyal esne latba, ez érintené a munkás szavazókat is, akik úgy érezhették, hogy nagyon elhanyagolták őket. De persze nem csak a munkás szavazatokról van szó. Ami a középrétegeket illeti, az ezekhez tartozók 24 000 fontot kerestek. Tony Blair és Gordon Brown ezek gyarapodására és arányuk szélesedésére volt büszke, de ösztönösen tudták, hogy a jövedelmük nagyon statikus dolog volt. Jelenleg a hitelválság nyomán veszítenek, állásukat félthetik, valamint gyermekeiknek az egyetemi kollégiumokban való helyeik is bizonytalanná válnak, kérdésessé válik a karrierjük, sőt lakásaik és házaik jövője is. Ugyanakkor a banki világban a különböző juttatások még obszcénabbakké

⁵ David Cameron a Konzervatív Párt vezére, a 2010. májusi választástól Nagy-Britannia miniszterelnöke.

⁶ Tony Benn még egyetemista korában lemondott lordi rangjáról, amikor az LP soraiban először indult képviselőjelöltként választáson.

⁷ Nagyon provokatív és pejoratív Caroline Benn-ről szimplán mint milliomos nőről írni. (Amerikából jött, az igaz, hogy gazdagabb családból, de már akkor erős, progresszív egyéni meggyőződéssel és később nagy életút állt mögött. Életútját lásd Évkönyv 2003.

válnak, főleg ha az emberek tudták, hogy milyen sok embert bocsátottak el állásaikból.

Az elkövetkező évben nem a „régí Labour”⁸ fog dönteni arról, hogy kinek az oldalán áll a párt. Jelenleg szociológiailag az osztályjelleg elmosódottabb, amikor az emberek 70%-a saját lakásában lakik és az emberek nagyobb többsége fehérgalléros.⁹ De az LP-nek érzékének kell lennie arra, hogy kikért és miért lép fel, áll harcba. Az emberek úgy érzik, hogy a pénzeket tisztességtelenül osztják el és nem csak most, a recesszió idején. 1994-től az LP soraiban nagy a bizonytalanság, hogy az LP miért is küzd, valamint a tekintetben, hogy mások mennyit keresnek. A tudatlanság és bizonytalanság is fokozódott azóta, hogy a szakszervezetek ereje csökkent, a keresetek tekintetében is nagy lett a homály. Cameron győzelme után az LP-nek nagy lehetőségei lennének eleve már akkor, ha rávilágítana, hogy a kormányzat milyen igazságtalanul osztja szét a pénzeket.

Forrás: Polly Toynbee: Tony Blair tried to bury it, but class politics looks set to return. The Guardian 2010. július 10. (A cikket Havas Péter juttatta el az Évkönyvnek).

Tony Blair új könyve („A Journey: My Political Life”) reakciók, helyeslések és tiltakozások

Annak ellenére, hogy záptojásokkal is megdobálták, Tony Blair könyve a könyvpiacon szenzációs siker példányszámban kelt el. Blair könyvében olvasható néhány sor arról, hogy amikor 1997-ben miniszterelnökké való kinevezésekor II. Erzsébetnél tisztelegő látogatást tett, akkor a királynő kijelentette volna, hogy Ön a tizedik miniszterelnököm, az első Churchill volt. Ennek a mondatnak azonban nincs forrásértéke, lehet, hogy ez is csak legenda. (Az újabb sajtóhírek szerint a könyv megjelenése után többen leírták, hogy ez a mondat valószínűleg nem hangzott el.) Az IHT cikkírója szerint: „Tony Blair mindig is az ellentmondások embere volt és ebben az esetben is az lesz.”

Noha Blair-nek le kellett mondania arról, hogy Londonban a megjelölt helyen dedikálja a könyvét, tény az, hogy a könyvet oly nagy számba veszik, „mintha ő lenne a legnagyobb élő nevezetes ember”. Nagy-Britanniában egy hét alatt a kemény kiadású kötetből 92 000 példányt adtak el, ami rekordot jelentett. Az USA-ban, miután először 50 000 példányt nyomtak ki, utána mindjárt további 25 000-et másodkiadásként, a *New York Times* listáján a kötetet szintén rekord bestsellerként tartják nyilván. A politikai önéletrajzok sorában a múlt számbavételével is Blair könyve rekord sikernek számít.

⁸ A régi Labour értelmezésének csak az Újjal összevetve van helye. Ez utóbbi 1997 után, Tony Blair alatt alakult ki. A régi és az új LP megkülönböztetéséről Tony Benn írt többször is, lásd írásait az Évkönyvben 1997–2010.

⁹ Angol eredetű terminológia, a nem kétértelmű fizikai munkások megnevezésére.

A cikkíró megállapítja, hogy noha az újságokban különféle hangon és tartalommal írtak a könyvről, azt senki nem vonta kétségbe, hogy a könyvet maga Blair írta és hogy a magas politikai elitben lezajlott vitákról és ellentétekről visszafogottan írt.

Forrás: Blair's book draws fierce protest and plenty of buyers. International Herald Tribune, 2010. szeptember 10.

CAMERON:

„Vér és könnyek”¹⁰

(Erősen rövidítve)

A Cameron kormány nyilvánosságra hozta költségvetési terveit. E tervnek gerincében a „német kúra” áll a költségvetési hiány drasztikus lefaragására. E tervből kitűnik, hogy öt év alatt 81 milliárd fonttal kívánják csökkenteni a kiadásokat. Ezek a lefaragások lesznek a legnagyobbak Nagy-Britanniában a II. világháború vége óta. Ezek a lefaragások csak a görögországi csökkentések mögött maradnak el második helyen, lévén, hogy ott a lefaragások 8,4%-ot tesznek ki, míg nagy-Britanniában 5,7%-ot és ezt követi Spanyolország 3%-kal.

A lefaragások az ország kiadásainak különböző területeit fogják érinteni és különféle mértékben. Itt csak azt jelezzük, hogy az össz-lefaragások negyedrészt – 18 milliárd fontot – a szociális kiadásokból kívánják megtakarítani, ami érinti a gyermek fenntartás hozzájárulásait, a munkanélküli és betegsegélyeket, lakásépítési és fenntartási támogatásokat, és tüzelési és energia-támogatásokat. Mindehhez hozzájárul a nyugdíjkorhatár felemelése: a férfiak esetében 65-ről 66 évre – amit 2018-ig kell végrehajtani. A nők esetében 60-ról 66 évre kívánják felemelni 2020-ig. A közalkalmazottak esetében a béreket befagyasztják három évre és a közalkalmazottak számát 490 000-el kívánják csökkenteni. Maga a pénzügy-miniszter, George Osborne jellemezte a terveket úgy, hogy azok drákóiak. E tervekben világos, hogy az intézkedések keményen fogják sújtani a brit parazitákat, akik az elmúlt időszakok kiváltságos helyzetéből is előnyöket húztak, de keményen fogják sújtani a brit munkásokat is, akik ugyanebből a korszakból csak kevés előnyt könyvelhettek el. E munkásokat most arra szólítják, hogy „szorítsák meg nadrágszíjukat”. Ahogy orgánunkunk hasábjain többször jeleztük, a jóléti állam arany korszaka, amelyet a szociáldemokrácia teremtett meg, már a múlté.

Forrás: Cameron „Blood and tears”. Bulletin Internationalist (Genova) 2010. október (szerkesztőségi névtelen cikk).

¹⁰ Utalás Winston Churchill híres szavaira, amellyel 1940-ben átvette miniszterelnökségét.

A növekvő munkanélküliség és infláció Nagy-Britanniában

(Erősen rövidítve)

Az utolsó hónapokban a brit gazdaság helyzete váratlanul jól alakult. Az infláció azonban kitartóan magas volt, a gazdaság gyorsabban növekedett, mint azt jósolták, a munkanélküliség növekedett. Az utóbbi héten azonban komor jelek mutatkoztak, az infláció is, a munkanélküliség is megugrott. Sőt, ami rosszabb, ez a folyamat folytatódik a következő évben is, már csak azért is, mert ez következménye annak, ahogy a kormány a költségvetési hiányt próbálja orvosolni. Az infláció növekedése szinte földrengésméretű. A fogyasztási cikkek árai 33%-kal emelkedtek.

A foglalkoztatás helyzetéről nemrégiben még rózsaszínű képet festettek. 2010. novemberében a költségvetési hivatalos szerv állapított meg, hogy a foglalkoztatás nőtt, a munkanélküliek száma csökkent és azt jósolták, hogy ez így is marad 2012. közepéig. Az utóbbi jelentések azonban árnyékot vetnek e képre, arról szólnak, hogy a munkanélküliek száma 7,7%-ról 7,9%-ra emelkedett, vagyis eléri a 2,5 milliót, azt a csúcst, amelyet 2010. elején egyszer már elért. A munkanélküliek száma még tovább emelkedhet. ...

Forrás: Rising unemployment and inflation in Britain (szerkesztőségi cikk), The Economist, 2010. december 18.

A brit egészségügyi reform

(Rövidítve)

A brit kormány költségvetés csökkentő lépései közül az egyik legfájdalmasabb az egészségügyi ellátást érinti.

A kormány azzal a feladattal és helyzettel kerül szembe, hogy a National Health Service (NHS – az Országos Egészségügyi Szolgáltatás) egyszerre szimbólum és ugyanakkor szolgáltatás is. Amikor 2010. tavaszán megalakult a jelenlegi kormánykoalíció, akkor a koalíció két pártja, mind a konzervatívok, mind a liberálisok elfogadták, hogy az NHS nemzeti érték. Az ehhez való hozzányúlás veszélyes lehet és erre a koalíciónak is rá kellett ébrednie. A konzervatívok választási programjában sok terület (a jóléti szolgáltatások és az oktatás) megreformálásáról már akkor is írtak, az NHS megreformálásáról azonban nem. Ám kiderült, hogy Andrew Lansley, a konzervatívok jelenlegi egészségügyi minisztere már akkor is az NHS jelentős megreformálását tervezte. Az egészségügyi szolgáltatás egész alsó hálózatának megváltoztatására tett javaslatot, a háziorvosoktól a kórházig. Elsősorban a hálózat önellátását szorgalmazta. Az *Economist* szerkesztői hangsúlyozták, hogy a terv nem új, már Margaret Thatcher is hasonlóval állt elő, amikor különbséget tett

a kórházak és magánkórházak között, a közemberek között, akik használják a kórházakat és a gazdagok között, akik nagyobb összegeket is juttatnak el a kórházaknak. A javasolt terv és a valóság annyiban is riasztó, hogy a kormány költségvetés csökkentési tervei jegyében más területekre is kevesebb pénzt fordítanak, az NHS fő managere szerint az NHS kiadásaira 1997. óta nem fordítottak több pénzt, holott évente 5%-kal több pénzt kellett volna ráfordítani, és most a kormány azon gondolkodik, hogy miként lehet még ezt az összeget is megkurtítani.

Forrás: Health-care reform. The Economist, 2011. január 15.

JOHN SCHWARZMANTEL:

A 2010. októberi brit gazdasági-politikai állapotokról.

Nincs sok új hírem innen, és főleg nincsenek jó híreim. Most hallottunk a kormány terveiről, a költségvetési lefaragásokról. A tervek többek között 40%-os lefaragást jelentenek az egyetemek esetében, és jelentős tandíj felemelést is tartalmaznak, amit diákoknak kell megfizetni.

November 10-én nagy tiltakozó gyűlést tartanak Nagy-Londonban, úgy döntöttem, hogy ezen részt veszek, többben mennek majd Leeds-ből és legalább jelét adhatjuk, hogy ennek a tervnek van ellenzéke. Természetesen ezek a lefaragások az oktatás terén csak kis részét képezik a nagyobb lefaragásoknak, amelyeket a kormány általában tervez a gazdasági életben. Ezek között ott van a szociális kiadások csökkentése, illetőleg a közösségi szektorban alkalmazottak számának csökkentése. Valóban leverő időszaknak nézünk elébe, és egyetérttek az LP-vel a tekintetben, hogy a jelenlegi kormány ideológiai alapon is csökkenteni óhajtja az állam szerepét, és növelni akarja a piac, illetve a magánszektor szerepét. Jelenleg nem sok remény van arra, hogy a dolgok jobbra fordulhatnak.

Úgy hiszem, hogy Ed Miliband egészen jól „működik”, mint az LP vezére. Jelenleg sokan azért támogatják, néha vonakodva, mivel a kormány olyan politikát diktál, hogy nem tehetnek mást.

Forrás: John Schwarzmantel 2010. október 31-i leveléből Jemnitz Jánoshoz.

JOHN SCHWARZMANTEL:

Ed Miliband helyzete az LP-ben a vezérválasztás után

Ami az LP-t illeti, Ed Miliband vezérségét már bírálják, de én úgy hiszem, hogy nagyon nehéz helyzettel kell szembenéznie, és helyesen teszi, hogy nem tesz nagy elkötelezettségekről ígéreteket. Én minden jót kívánok neki, de néhányan az

LP-ben, köztük néhány parlamenti képviselő is, nem bocsátják meg neki, hogy a vezérválasztáson kiütötte a bátyját... Így azután a politikai helyzet éppen eléggé viharos, de attól tartok, hogy a koalíciós kormányt egyenlőre komoly zavarok nem fenyegetik ... Egyelőre az LP nem tudott meggyőző alternatívát kínálni a kormány politikájával szemben.

Forrás: John Schwarzmantel 2010. december 4-i leveléből Jemnitz Jánoshoz

Rádiószemle

Hallgatta és lejegyezte JEMNITZ JÁNOS

Sztálin – a Szovjetunió, és a BBC mélyrepülése 2010-ben

A BBC 2010. augusztus 8-iki adása nyomán.

A vasárnapi rendkívüli hosszú adást a BBC szinte teljes egészében a fenti témának szentelte. Történetileg az adás a Webb-ek híres, még az 1930-as években megjelent friss nagy művének nem elemzésével, hanem ostorozásával kezdődött. A kiindulópont amúgy is az volt, hogy a Szovjetunióban és Ukrajnában különösen a nagy éhség volt a jellemző, míg az egész országban a sztálini terror.

Minthogy a Webb-ek nem erről írtak, és a könyv akkor nagy feltűnést keltett, egykor is sokan bírálták. Az elmúlt nyolcvan évben pedig ez már előírásossá vált, így ennek megismétlése igazán nem volt nagy felfedezés. Következett H.G. Wells, aki ismeretesen találkozott Leninnel, Sztálinnal azt hiszem, többször is (beszélgetéseik könyv alakban megjelentek). Most a BBC adásában Wells sorait persze nem idézték, hanem háttértörténetként egész otromba módon a szép orosz nőkről volt szó, és hogy Wells egyet haza is akart vinni (de arról már nem szólt a fáma, hogy ez nem történt meg és írásai anélkül jelentek meg. Különben is ez inkább Aznavour Nathalie-dalára emlékeztet – ami távol áll Wells komolyabb elemzésétől.) Következett Duranty, az amerikai publicistának egykor volt hatása, mára elfeledett, biztos, hogy az írása hamis optikájú, s hogy egyszerűen hazug

A BBC újabb „mélyrepülése”

A BBC 2010. augusztus 17-i adása nyomán.

A BBC két külföldi tudósítója alapján tájékoztatott Kenya és India gazdasági helyzetéről és problémáiról. Kenyában óriási az infláció (40%-os), és most zajlot-

tak le az elnök- és parlamenti választások. Az erős elnök és a parlamenti többség több termékre ármaximálást vezetett be. A tudósító jobbra azokat kérdezte, akik az ármaximálás ellen vannak – és ez volt a jellegzetes. A végén szólaltatta meg csak az elnököt, aki hangsúlyozta, hogy a lakosság többsége érdekében az ármaximálást fenntartja.

Ugyanebben az adásban egy másik tudósító Indiából a cukortermelés helyzetéről beszélt. Kitűnik, hogy ez fontos ipari ágazat Indiában, és Indiának nagy a cukorexportja. Itt is egy nagy cukortermelőt szólaltak meg, aki hangsúlyozta, hogy az ottani ármaximálás és az adók miatt nagy a vesztesége, és tönkre is fog menni, és az egész termelési ág veszélybe sodródik. Az ellenvéleményeket itt mintha nem szólaltatták volna meg. Vagyis a BBC nagyon a szabad piac felé hajlott el.

A brit TUC szakszervezeti szövetség vezetőjének nyilatkozata

Rádióhírek alapján.

A TUC vezetője a sörös évi konferencia előtt nyilatkozott arról, hogy a brit koalíciós kormány költségfelfaragási tervének azon tételei, amelyek a közszolgáltatásokban követelnék meg a megszorításokat – elfogadhatatlanok. A TUC ezeket visszautasítja azért, mert a legrosszabbul fizetettek életkörülményeiben további, mintegy egyötöd arányú visszaesést eredményez. *2010. augusztus*

Tony Blair

A BBC 2010. szeptember 1-i adása nyomán.

A napokban megjelent Tony Blair önéletrajza, amelyben ismételten nagy hangsúllyal szólt az iraki háborúba való belépésről és a George Bush-al való előzetes megállapodásáról – megint önbírálat vagy sajnálkozás nélkül. A lényeg azonban ezúttal nem ez a tegnapelőtti történet volt, hanem a tegnapi és a holnapi. Blair az adásban megszólalt a saját hangján is és az LP választási veresége után a kihegyezett mondanivalója az volt, hogy az LP nagy hibát követne el, ha a választási vereség után most balra fordulna, mert akkor csak még nagyobb vereségekbe szaladna bele. A jelenre pedig azt hangsúlyozta, hogy a közszolgáltatásokat valóban át kell alakítani, a közkiadásokat meg kell kurtítani, és az LP jól tenné, ha ez ügyben támogatná a konzervatív kormányt. (Fantasztikus kijelentések az LP tegnapi vezérétől, nem ismerek hasonlókat hasonló vezetőktől és kíváncsi leszek, hogyan hat ez vissza a „blairista” David Miliband esetleges vezérre választására.)

Nagy-Britannia – az új koalíciós kormány megszorításai és ezek visszhangja

A Deutsche Welle 2010. október 25-i adása nyomán.

A brit konzervatív-liberális koalíciós kormány költségvetési megszorításai nagymértékben a szociális, családi segélyek csökkentését és nagymértékben a költségvetési kiadások lefaragását jelentik. Ez utóbbit a kormány nem is tagadja, Cameron, a konzervatív párti miniszterelnök maga is úgy véli, hogy így félmillió ember bérét „takarítják meg”, és újabb gyűlési beszédében jelezte, hogy ezeket a magánszektorra kell felerősíteni. A parlamentben az LP árnyékkormány tagjai ezt kétségbe vonták, hogy sikerül, és más közgazdászokkal együtt azt jelezték, hogy a félmillió ember javarésze munkanélküli lesz, akiket segélyben kell részesíteni – vagyis a kormány még gazdaságilag sem nyer semmit. Pontos számok még nem ismeretesek és mint jelezték, Ed Miliband, az LP új vezére egy hete, a viták megindulása óta a parlamentben ezért nem is szólalt meg.

A brit LP a választási vereség után

A BBC 2010. május 28-i adása nyomán.

A BBC riportere az *Independent* című rangos brit napilap munkatársát faggatta arról, hogy miként látja az LP helyzetét a választási vereség, vagyis 2010. május 6. után. A válasz így hangzott: Az LP vezetésében, megszólalásaiban balratalódás nem következett be. A blairisták és a brownisták birkózása tovább folyik – noha vannak igazi baloldali jelöltek is. A brownisták abból indulnak ki, hogy a kormány költségvetést megvágó politikájával szemben kell ellenállást kifejteni, ezt a szakszervezetek máris meghírdették. E csoportosuláshoz tartozik Ed Miliband is, a Brown kormány volt környezetvédelmi minisztere. A blairisták (többek között a többször királycsináló Mandelson) elfogadják, hogy a költségvetési kiadásokat csökkenteni kell, szerintük az LP-t újra kell szervezni, és a kormánnyal szemben másutt kell „fogást találni”. E csoportnak fő leader jelöltje jelenleg David Miliband, a Brown kormány volt külügyminisztere. Eddig az *Independent* munkatársának értékelése.

Nagy-Britannia – brit diák-tömegdemonstráció Londonban

A BBC 2010. november 10-i adása nyomán.

Londonban – az örökös számháború alapján – 30-50 000 diák, illetőleg több tanár (köztük nagyon régi munkatársunk, John Schwarzmantel is) tüntetett az új brit Tory-vezette koalíciós kormány betervezett tervei ellen.

A tervek szerint mintegy 40%-os költség lefaragást hajtanának végre a felső

oktatásban, és ugyanakkor a tandíjakat megemelnék esetenként kétszeresére, sőt háromszorosára is. E tervek nagy felháborodást keltettek. A legkínosabban ez a liberális vezetőket érintette, mert a választási harc során ők még a tandíjak csökkentését ígérték a maguk részéről. Most az ellenkezőjét tették, a kormányban ők is megszavazták, s a BBC riporterének kérdéseire az egyik ilyen érintett vezető úgy reagált, hogy a politikusok sokszor hibáznak, ő a maga részéről is hibázott, most a lehetőségekből és kényszerúségekből indul ki, és azért kell a tandíjakat megemelni, hogy a szegényebb sorúaknak ne kelljen fizetni. (Kérdés, hogy mi lesz a valóság – aligha ez.)

Újabb elégedetlenségi tüntetés Londonban

A BBC 2010. december 4-i adása nyomán

Londonban újabb munkás-dolgozói tüntetés zajlott le amiatt, hogy egy nagy áruházi lánc tulajdonosai nem fizették be adóikat. A BBC tudósítója meginterjúvolta a tüntetés egyik vezetőjét, megpróbálta kimosni a tulajdonosokat az ismert érvekkel: „Ha rendesen adóznának, a versenyben tönkremennének és nem tudnának munkát adni.” A tüntetés szervezője erre úgy reagált: Csak fizessenek, „mi egy nagyon unfair társadalomban élünk” – így ez a minimum.

Tandíjfelemelés és a diákok ellenállása

A BBC és más rádiók 2010. december 9-i adása nyomán.

December 9-én tárgyalta a brit parlament a kormány régóta beharangozott előterjesztését a tandíjak duplára, esetenként háromszorosára való felemeléséről. Aznapra a diákok ezrei vonultak a parlament elé, akik sokszáz rendőr sorfalába ütköztek. Összecsapásokra került sor, több rendőr megsebesült, több ablakot beverték. A kormány javaslatát kis, húsz fős többséggel elfogadták. A kormánykoalíció sérült – különben 60-80 fős többséggel kellett volna az indítványt elfogadni. Az LP a javaslatra nemmel szavazott.

Nagy-Britannia – a megszorítások – a szakszervezetek

A BBC 2010. december 30-i adása nyomán

A BBC két nagy szakszervezeti vezetőt szólaltatott meg a kormány már hónapok óta bejelentett megszorítási terveiről, amelyek ott is nyilván január 1-jétől indulnak be. Ezek bércsökkentéseket és a közületi szektorban nagy elbocsátásokat követelnek. E tervekről Ed Miliband, az LP új vezére jelezte, hogy túl erősek és hirtelenül, túl gyorsan akarják ezeket megvalósítani. A szakszervezeti vezetők azt

jelentették be, hogy januárban a TUC keretében szélesebb tanácskozást tartanak majd, és ott döntenek arról, hogy Európa más országaihoz hasonlóan Nagy-Britanniában is tiltakozó sztrájkokat indítanak. A széleskörű sztrájk egyik esetleges időpontja április lenne, a királyi családban bekövetkező házasság, Vilmos herceg várt házassága.

Nagy-Britannia – az erdők privatizálása?

A BBC 2011. február 16-i adása nyomán.

A brit koalíciós kormány törvénytervezetet nyújtott be az erdők privatizálására karitatív szervezetek, önkormányzatok, illetőleg egyéni befektetők számára. A tervezet hatalmas felháborodást váltott ki, tüntetések sorjáztak, ezúttal a tiltakozók különféle felfogásokat is képviselhetek.

A tiltakozás és az ellenállás oly nagy volt, hogy a kormány vissza is vonta törvénytervezetét. Az erdők egyenlőre állami-közösségi tulajdonban maradnak.

Hallgatta és lejegyezte
Jemnitz János és Hável Józsefné Sziki Vilma

A BRIT MUNKÁSPÁRT 2010. SZEPTEMBERI VEZÉRVÁLASZTÓ KONFERENCIÁJA

A brit Munkáspárt vezérválasztási és éves konferenciája

Manchester 2010. szeptember 25. szeptember 26–30.

A munkáspárt 2010. májusi választási veresége¹ után Gordon Brown lemondott párt-vezéri és miniszterelnöki tisztségéről. Még ugyanazon hónap végén megkezdődött az új pártvezér kiválasztásának kampánya, amely során öt Labour-politikus mérte össze erejét, elvezetve az új vezér megválasztásához szeptember 25-én.

A szigetországban az ellenzék vezére a mindenkori potenciális miniszterelnök. Megválasztása majdnem olyan figyelemben részesül, mint a hivatalban lévő miniszterelnöké. Ez azzal magyarázható, hogy a sajátos brit alkotmányosság körülményei közepette a parlament teljes szuverenitása valósul meg, és ebben a mindenkori miniszterelnök központi figurának számít. Törvényszerű ezért, hogy a vezérválasztás teljes nyilvánosságot kap, és nem közömbös, hogy a kampány során ki mit mond, ígér, annál is inkább, mert a választás során az egyéni tagok, a szakszervezetek és a parlamenti frakció, a Parlamenti Munkáspárt sajátos rendszerben adja le a szavazatait. A választás napján, tehát szeptember 25-én ezeket összesítve nevezték meg a Munkáspárt új vezérét.

A 2010-es vezérválasztásnak az biztosított külön jelentőséget, hogy a Munkáspárt történetének egy szakasza zárult le. A Labour 13 éven keresztül kormányzott, 10 éven át Tony Blair, „harmadik útját” egészében sikeresen megvalósítva, majd közel három éven keresztül, már a globális válságot kezelve Gordon Brown vezetésével, bár váltakozó és vitatott hatékonysággal, de összességében elfogadhatóan. Többek szerint a Labour veresége inkább kötődött Brown személyiségének, vezetői képességének negatív megítéléséhez, mint magához a politikához. Nem véletlen, hogy a konzervatívok nem szereztek abszolút többséget (ilyen helyzet, az ún. függő parlament állapota nagyon ritkán fordul elő a brit politikában), és csak a liberálisokkal összefogva alakíthattak kormányt (ami még az utóbbinál is ritkábban fordul elő békeidőben). Ez a koalíció egyelőre inkább a közkiadások rigid csökkentésével, mint konstruktív programmal tűnt ki.

Mindettől függetlenül nem kétséges, hogy eljött az idő, amikor a Munkáspártnak váltani kell, csak az a kérdés, hogyan, milyen irányban. A vezérválasztás

¹ A 2010. május választási vereségről magyarul bővebben lásd Évkönyv 2011.

tás utolsó szakaszában ez a dilemma kristályosodott ki a két legerősebb jelölt, a Miliband testvérek, David és Ed versenyében. Túlzás lenne kettejük közötti antagonizmusról beszélni, de víziók között érezhető volt a különbség. Nem volt szükség sok időre, hogy kiderüljön, a fiatalabb Ed stratégiai kérdésekben az idősebb Daviddal balra helyezkedik el. Amikor ugyanazon kormánynak voltak miniszterei, ez nem volt tragikus. A vezérválasztás tétje azonban az volt, milyen stratégiával vívhatja ki a Labour visszakерülését a kormányba, hogyan reagál az ellenzéki Munkáspárt a konzervatív-liberális koalíció gazdasági és pénzügyi politikájára, hogyan értelmezik az utóbbiak a felgyülemlett költségvetési deficit csökkentését. Ezért ez a dilemma fontosságot kapott nemcsak a munkáspártiak gondolkodásában, mérlegelésében, hanem az egész brit politikában, hiszen Blair óta a Labour gazdasági kompetenciája széleskörű elismerést élvezett.

A vezérválasztási kampány során hamar kiderült, hogy a Milibandok versenyének centrumába lényegében a Blair féle Új Munkáspárt (New Labour), a „harmadik út” megítélése került.² Nem abban az értelemben, hogy megbukott-e végül Tony és ez az alternatíva, vagy sem. Ugyanis több mint 10 év teljesítménye ezt a kérdést érdemben, három választási győzelmével eldöntötte. A kérdés inkább az volt, hogy a válság által formált új feltételek között hogyan kell viszonyulni a Blair-féle örökséghez, mit lehet abból felhasználni egy megváltozott politikai és gazdasági térréumon.

A teljességhez tartozik, hogy szélesebb értelemben a blairi évek megítélése sosem volt egyértelmű. Ezért egyik Miliband testvér sem örült, amikor a kampány során elképzeléseiket egyesek összevetették elődjükével. De amíg David kötődése a „harmadik úthoz” egyértelmű volt, bár több elemét ő is bírálta, addig Ed tulajdonképpen inkább elhatárolódott, mint azonosult vele, és így próbált magának híveket szerezni. „Én nem az Új Munkáspárt jelöltje vagyok – állította –, én az vagyok, aki meg tudja változtatni a Labourt, aki visszanyerheti az emberek bizalmát, és visszavezetheti a pártot a hatalomba.”³ David szerint viszont az Új Munkáspárt szelleme ott él a brit közösségek legtöbbszében, de azt radikálisan meg kell újítani. Ed, bár elismerte a NL vívmányait, de hozzátette, hogy az utolsó években egyre inkább korlátai kerültek előtérbe, és az „új” Munkáspárt helyett a „következő” Munkáspárt kifejezést helyezte előtérbe. Szerinte a munkáspárti kormányzás idejében a társadalom még egyenlőtlenebb lett. Nagy-Britanniában nem az igazságtalan és brutális USA-féle kapitalizmust kellene követni,⁴ hanem egy ettől eltérő modellt. David Miliband ellenben, bár ő is került a „harmadik út” fogalmát, lényegében folytatni kívánta a Blair által megkezdett közeledést a középrétegek irányába, és a hagyományos munkáspárti választókkal fenntartott társadalmi koalíció konszolidációjának híve volt, azt állítva, hogy e nélkül nem

² Tony Helm David and Ed Miliband turn leadership race into verdict on New Labour. In: Observer (guardian.co.uk) 29. August 2010. 1-2. old.

³ Patric Wintour: Ed Miliband's team confident their man will win Labour race on second votes. In: guardian.co.uk 5 September 2010 1. old.

⁴ Helm 29 August 1. oldal.

lehet választásokat nyerni. Hozzátette, hogy olyan gazdaság híve, amely erkölcsi alapokon áll, amely felelősséggel tartozik az egész társadalomért, és szükségesnek ítélte a hatalom teljes decentralizálását, az esélyegyenlőség érdemi javítását, egy az eddigiektől különböző Munkáspárt építését. Ed viszont a hangsúlyt a szegénység felszámolására, a társadalmi esélyegyenlőség radikális, érezhető szélesítésére helyezte.⁵ Több megfigyelő is aláhúzta: olyan vezérré volna szükség, aki a leginkább képes integrálni a munkáspárti szavazatokat. David Miliband hívei azzal érveltek, hogy ő az, aki a leginkább képes „házasítani” a hagyományos munkáspárti bázishoz tartozókat mindazokkal a rétegekkel, aki 1997-ben a Labourre szavaztak.⁶ Tehát kettőjük kampány-vitájának középpontjába a blairi út került, bár nem valószínű, hogy a versenytársak tudatosan erre törekedtek volna, vagy arra, hogy kiélezzék a probléma ideológiai vonatkozásait. Ettől függetlenül a párt tagjait és híveit ez a törésvonal osztotta meg. A vita tükrözte a fő dilemmát: melyik út vezet a következő választások megnyeréséhez. Még inkább generálta a kampány hevességét, hogy a Munkáspárthoz tartozó szakszervezetek, de főleg az Unity, amely az utóbbi évtizedben több régi szakszervezet egyesülésével jött létre, nyíltan Ed mellé állt, kijelentve, hogy ha nem Edet választják meg, akkor a szakszervezet nem hajlandó a továbbiakban anyagiakkal támogatni a Labourt.⁷ Nem vitás, hogy helyenként az Új Munkáspárt eszmeiségének támogatása, vagy tagadása önálló szerepet kapott a kampányban és jogosnak tunk a figyelmeztetések: ezzel ugyan lehetett szavazatokat is nyerni, de kérdés, milyen áron? A válság ugyanis megerősítette azt az illúziót, hogy a kiút az állam szerepének restaurációja lehet. Tony Blair egy nemrég készült interjúbán kijelentette: „A baloldal számára az a gondolat okoz problémát, hogy az állam ismét divatba jön”⁸

A vezérválasztás előtti héten többnyire a tapasztaltabb, ismertebb David Miliband győzelmét feltételezték. Végül azonban, bár minimális többséggel, Ed Milibandot választották meg a Munkáspárt eddigi legfiatalabb vezérévé. Ezen a helyen nem kívánjuk ismertetni magát a Munkáspárt igencsak bonyolult belső választási rendjét, amely három alkotó részével (az egyéni tagság, a parlamenti frakció és a kollektív tagság) magyarázható, s a többmenetes választás részleteit sem. Gondolatmenetünk számára azt kell kiemelnünk, hogy Edet lényegében a szakszervezetek szavazataival választották meg, hogy az egyéni tagság és a képviselők többsége Davidra voksolt („A párt Davidra szavazott” fejléccel jelent meg több lap); továbbá, hogy – érzékelve a választási konferencia és nem kevés küldött egyéni véleményét – ez a döntés meglepetést okozott, de az események láthatóan főleg Davidot érték váratlanul. Ám volt, aki éppen arra hívta fel a figyelmet, hogy David ebben a számára nehéz helyzetben megőrizte méltóságát, fegyelmeztségét, mintegy ezzel is igazolva államférfiúi érettségét.⁹ Egyébként

⁵ Uo.

⁶ Sam Macrory: Labour Leadership. In: House, 28 June 2010. 12. oldal.

⁷ Tony Grew: Labour Leadership. In: House, 13 September 2010. 8. oldal.

⁸ Drifting into complacency. Editorial. In: Progress, October 2010 3. old. és Tony Blair interjúja (Tom Brooks-Pollock, Richard Angell). In: Progress, October 2010 15. old.

⁹ A Daily Mirror (a Munkáspárthoz legközelebb álló napilap) ezt írta: „David Miliband

említésre érdemes az is, hogy az éves konferencia külpolitikai napirendje lezárásaként elmondott David Miliband (árnyék-külgügyminiszteri) beszéd hosszantartó, kitüntetett tapsot váltott ki.¹⁰

Kicsit előre kalandozva úgy látjuk, hogy az utóbbi nem vállalta volna a versenyt, a „testvérharcot”, ha nem lett volna biztos győzelmében. Ezt látszik bizonyítani, hogy David az Ed vezérbeszéde utáni napon bejelentette: nem kíván feszültséget okozni Ednek, a továbbiakban nem vesz részt az árnyékkormány munkájában, kilép a politikai élet első frontvonalából. Hozzátehetjük, döntését aligha lehet valamiféle sértődésnek értelmezni. Amennyiben ugyanis tagja lett volna az árnyékkormánynak, tapasztalatai és kivívott „rangja” alapján a pénzügyekkel foglalkozó tárcát kellett volna megkapnia, amely a legfontosabb. A jelenlegi helyzetben ez a poszt a legfrekvenciáltabb a kormány és az ellenzék viszonyában is, és mivel a két testvér véleménye nem azonos, elkerülhetetlenek lettek volna kettőjük vitái a nyilvánosság előtt is, ami nem volt kívánatos.

Ed megválasztása más szemszögből is új helyzetet hozott. Nyilvánvaló, hogy a szakszervezetek előbb-utóbb benyújtják majd a „számlát” támogatásukért „cserébe”, de a szakszervezetek és a Labour közötti viszony megítélésében a párt most sem egységes. Mindenesetre a párton belüli baloldal, így a „Kampány a munkáspárti demokráciáért” (CLPD) és a „Szocialista Kampány Csoport” egyértelműen sajátjaként üdvözölte Ed Miliband megválasztását, és támogatására hívott fel. Állásfoglalásukban jelezték, hogy Ed Miliband ugyan nem vezetője a munkáspárt baloldalának, inkább a pártot meghatározó centrumban helyezkedik el, de cserébe a támogatásért a baloldal mintegy nyomást gyakorolhat rá a párt átalakítása során. Ed megválasztását a konzervatívok bizalmatlanul fogadták, mivel ők a szakszervezetek pozícióit a Munkáspártban ellentétesnek tartják a brit politika íratlan parlament-centrikus szabályaival. Ezért az, hogy Edet a szakszervezetek segítségével választották meg, hogy ő a „szakszervezetek embere” – ahogy ezt a konzervatív *The Times* szerkesztőségi cikkében kiemelte, eleve nem tetszett a toryknak, akik figyelmeztették, hogy Miliband előbb-utóbb összeütközésbe kerülhet azokkal, akik vezért csináltak belőle.¹¹

Ednek érzékelnie kellett a konferencia első reakciójából, hogy nem mindenki örült egyformán megválasztásának, és ezt neki is akceptálni kell politikája megfogalmazásakor. Ezért első vezér-beszédét (Ed megválasztása szombaton délután, első beszéde kedden délután történt) érthetően szélesebb közönséghez címezte, mint akiknek a szavazataival megválasztották.¹²

méltósággal viselt veresége arra emlékezteti a munkáspártot, hogy ezzel milyen sokat veszett”. Uo. 28. October 2010. 8. oldal.)

¹⁰ Uo.

¹¹ Michael Meacher (parlamentari képviselő, a balközép egyik vezető egyénisége): What an Ed Miliband victory will mean. In Campaign, Briefing 27 September 2010 2. oldal Labour renewal starts here. And the Left needs to back it. (szerkesztőségi cikk) In: Campaign Briefing. 29 September 2010 1. oldal. Tony Benn is üdvözölte Ed beszédét. (uo). The Times (Editorial): Union Man, 27. September 2010, 2. oldal

¹² Text of speech by Ed Miliband MP *Leader of the Labour Party*, Tuesday 28 September 2010.

Miután Ed Miliband ellenfelei sokszor bírálták őt, s nem is mindig jogtalanul, hogy mintegy sutba akarja dobni az Új Munkáspárt örökségét, és ezzel kíván szavazatokat nyerni, beszédében tisztázta viszonyát ehhez az örökséghez.

Miliband alapvető megállapítása, hogy 1997-ben az Új Munkáspárt a radikális lendület és elhatározások szellemében fogott hozzá programjának megvalósításához, de kormányzása végén „elvesztette útját”. Szerint az Új Munkáspárt legfontosabb tanulsága, hogy akkor ért el tényleges haladást, vívmányokat, amikor projektje kihívást jelentett a konvencionális bölcsesség-gondolkodás számára. Így, amikor szakított a köztulajdon elvével és azzal a látszattal, hogy a Munkáspárt szemben áll a piaccal. Egyben emlékeztetett arra is, hogy Blair és Brown azért érthettek el sikereket, változtatták meg a szigetországot, mert szembe mertek szállni egyes hagyományokkal, mert radikálisak tudtak lenni akkor is, amikor politikájukkal megváltoztatták a középrétegek magatartását, amikor elvetették azt a felfogást, hogy a gazdaság hatékonyságát csak a szociális igazságosság feladása árán lehet növelni, hogy a közszolgáltatások helye mindig csak a második lesz. A brit párt vezére kijelentette: büszke arra, hogy a Labour kormánya a gyermekek és nyugdíjasok százezreit emelte ki a szegénységből, és arra, hogy ehhez a kormányhoz kötődik az ország történetének legmagasabb szintű foglalkoztatottsága. Ed Miliband tehát egészében pozitív képet alkot az Új Munkáspártról, méltatja vezéreinek szerepét, bár figyelmet érdemel, hogy míg a Blair–Brown kettőst mint „párost” emeli ki, s az utóbbit a közoktatás eredményeiért „dicséri”, addig Tony Blair neve önállóan csupán az észak-ír békefolyamat méltatása kapcsán vetődik fel a beszédben.

A Munkáspárt új vezére azonban lényegesen tovább megy ezen az értékelésen, és szükségesnek tartja hangsúlyozni – tudatában kell lenni annak is, „... hol követtünk el hibákat. Hiszem, hogy Nagy-Britannia méltányosabb és erősebb, mint 13 évvel ezelőtt volt, de fel kell tennünk a kérdést, mi az oka annak, hogy egy párt ilyen vívmányokkal *1997. és 2010. között öt millió szavazatot veszített*. Ez nem történt véletlenül. Az az igazság, hogy a párt, amely a régi gondolkodásmód gyökeres átalakítójaként indult el, végül saját elgondolásainak (own certainties) vált foglyává. A világ megváltozott, de az Új Munkáspárt elvesztette képességét, hogy politikai erőként alkalmazkodjon ezekhez a változásokhoz” – állítja.¹³

Miliband saját feladatát abban határozta meg, hogy a Munkáspártot olyan erővé formálja, amely vállalja a versenyt a kihívásokkal a progresszív gondolkozásért, amely a társadalom többségeért áll ki, de hatással van a politika közép-mezőjére. Beszédét végig az az alapotívum hatja át, hogy az új nemzedék igényei és feladatai oldaláról fogalmazza meg programját, a Munkáspárt tennivalóit, azt, hogy olyan gazdaságra van szükség, amely jobban szolgálja a dolgozó embereket és nem csak a keveseket, akik a társadalom felső régiójában élnek, az állam reformját, a külpolitika átalakítását „értékek és nem csak szövetségek” alapján. Az új pártvezér egyértelművé tette, hogy Nagy-Britanniát csak új politikával lehet megváltoztatni, s hogy „azt az új nemzedéket kívánja vezetni, amely nem tart a

¹³ Speech by Ed Miliband... 4-6. oldal

múlt félelmeitől és kísérteteitől”, vagyis amely képes szakítani a régi gondolkodással, és olyan új gazdaságot építeni, amelyre szükség van.

Ebben a vonatkozásban kitüntetett jelentősége van annak, ahogy Ed Miliband napjaink központi problémájához, a válságkezelés és a deficitcsökkentés hogyanjához viszonyul. E tekintetben hangsúly-különbség érezhető Miliband és a Brown – Mandelson – Darling¹⁴ kormány, majd az ellenzékbe szorult Labour politikája között. Az utóbbi ebben a vonatkozásban a gazdaság, a munkahelyek, a közszolgálatok közvetlen igényeiből indult ki, amikor szembeszállt a tory-liberális koalíció közkiadás-csökkentő intézkedéseivel. Hozzátehetjük, hogy ebben a vonatkozásban Tony Blair is közelebb áll a Cameron – Clegg politikához, mint saját pártja vonalához, bár megjegyezhetjük, hogy az utóbbiak közkiadás-csökkentési politikája azóta lényegesen merevebb lett. Miliband határozottan deklarálta, hogy szükség van a deficit csökkentésére, s hogy ha kormánynon lennének, a munkáspártiak is ezt követnék; hogy nem kíván szembeszállni a koalíció minden intézkedésével csak azért, mert a Labour, mint párt nem szereti őket. Hamar kiderül azonban, hogy Milibandnak ebben a kérdésben saját, új víziója is van. Szerinte a fiskális felelősség elve most is érvényes, mint 1997-ben, de a koalíciónak is tudomásul kell vennie, hogy *nem lehet mindenféle terv, elgondolás nélkül* csökkenteni a közkiadásokat, és figyelmen kívül hagyni a gazdasági növekedés szempontjait, a méltányosság alapvető tanulságait. „Meg kell védeni a kis- és középjövedelmű rétegeket, akik nem tehetek a válságról, de szenvednek következményeitől” – húzza alá Miliband, és olyan tervet sürget, amely tartalmazza a bankok reformját, az ipari beruházásokat, a kisvállalkozók érdekeit. Miliband az Új Munkáspárt alapvető tanulságát abban látja, hogy a gazdasági prosperitásra ugyanúgy tekintettel kell lenni és fejleszteni, mint annak újraelosztására.¹⁵

Nem kevesebb figyelmet érdemel az új pártvezér egy másik gondolata is, amely szerint túl nagyok a határok a gazdagság alkotóin belül is, főleg a kisvállalkozók és az egyedül dolgozó vállalkozók között. Ezt a helyzetet kezelni kell – állítja és azt ígéri, hogy „a Munkáspártot a vállalkozások és a kisvállalkozók pártjává teszi.”

Miliband szerint az Új Munkáspárt joggal fogadta lelkesen azokat a lehetőségeket, amelyeket a világ országainak közelebb kerülése, a globalizáció biztosított, de napjainkban az új nemzedék azt is szóvá teszi, hogy aggályai is vannak a globalizáció, beleértve a bevándorlás következményei kapcsán. Miliband felfogása szerint ezekre nem az a válasz, hogy vissza kell térni a munkaerő mozgásának korlátozásához, de arra is emlékeztet, hogy a Munkáspárt sosem tagadta: az utóbbinak lehetnek következményei, amelyeket kezelni kell. Felül kell bírálni azt a régi gondolkodásmódot, miszerint a rugalmas munkaerő piac minden esetben kiutat biztosíthat. Nem szabad megengedni, hogy a vállalkozók kizsákmányolják a bevándorolt munkásokat, és ezen az áron lenyomják a hazai kereseteket.

¹⁴ Alistair Darling a Gordon Brown vezette kormány pénzügyminisztere volt, és mint ilyen, az LP egyik legfontosabb személyisége a mostani vezérválasztó konferenciáig.

¹⁵ Ua.

A munkaerő szabad mozgása Európában szükségesé teszi, hogy a gazdaságban megfelelő munkaerő szabványok érvényesüljenek, beleértve a közvetített munkások jogainak védelmét is.¹⁶

A vezérbeszéd érintette a szakszervezetek helyzetét is, főleg azzal kapcsolatban, hogy a koalíció egyre inkább olyan lépéseket tesz, amelyek milliók érdekeit sújtják és felvetik a szakszervezetek esetleges akcióinak gondolatát is. Ennek a jelen körülmények között, amikor a pártvezér megválasztásában – ahogy említettük – nem kis szerepet játszottak az utóbbiak vokasai, fontos orientáló funkciója is lehet. Miliband azonban igen óvatosan kezeli a szakszervezetek esetleges felépését és a hangsúlyt a *felelősségre, a történelmi tapasztalatokra* helyezi, amelyek óvnak a meggondolatlan lépésektől. Ő úgy látja, hogy elsősorban a koalíció intézkedéseinek veszélyére kell rámutatni, óv attól a retorikától, amely *felelőtlen* sztrájkok hullámaival fenyeget, és határozottan elhatárolódik ezektől, azzal érvelve, hogy a közvélemény nem támogatná őket. Ezzel együtt azonban Miliband kategorikusan veti fel az *üzleti körök, a piac felelősségét* is, és utal arra: figyelembe kell venni azt is, hogy a gazdagok és szegények közötti szakadék szerepet játszik az egész társadalom hangulatában, és ez nemcsak a szegényeket érintő probléma. Megjegyzi: mit mondhatunk a társadalom értékeiről, ha egy bankár naponta annyit keres, mint egy munkás egy évben? Miliband az egész társadalom felelősségét hangsúlyozza, azt hogy a minimum-bér ugyan fontos vívmány, de azt „élővé”, mozgóvá kell tenni, a foglalkoztatottságot viszont „család-barátivá”. Olyan adórendszer mellett áll ki, amely jutalmazza a piaci szereplőket, az üzleti körök felelősségét.¹⁷

Ed Miliband vezérbeszédének egyik leglényegesebb része az, amely a társadalom és a piac viszonyával foglalkozik. Nem túlzás azt állítani, hogy ezen a ponton válik el Miliband a leglátványosabban az Új Munkáspárttól és kerül vele szembe. Miliband nem vitatja, hogy a Labour jogosan építette be gazdasági szemléletébe a piacot, de ahogy hozzáteszi: „Legyünk őszinték, ebben a kérdésben *naívak* voltunk (a szerző kiemelése)”. Gyakorlatilag azt kifogásolja, hogy sok kérdésben a piac motivációi és nem az értékek valósultak meg, hogy keveset törődtek a közösségek, a család és a dolgozó ember érdekeivel, vagy csak a piaci szemléleten keresztül tették ezt. A jövőben a Munkáspártnak törődni kell a családok és a közösségek védelmével. „Amint újjáépítjük gazdaságunkat, át kell gondolnunk melyek azok a dolgok, amelyek meghatározó szerepet játszanak a családok és életük védelmében”. Miliband nem hagy kétséget afelől, hogy elsősorban az állam, a kormányok felelősségének, aktivitásának kíván prioritást biztosítani ezekben a kérdésekben. Hozzáteszi azonban, hogy a kormány önmagában még kevés, csak a megreformált, ellenőrizhető és felelős állam képes a társadalom jobb szolgálata.¹⁸

Milliband gondolatmenetében előkelő helyet foglalnak el az emberi jogok,

¹⁶ Uo. 10. oldal

¹⁷ Uo. 1012. oldal

¹⁸ Uo.12-13. oldal

azok védelme¹⁹. Köztudott ugyanis, hogy Blairék, mintegy a terrorizmust megelőző több vonatkozásban korlátozták az utóbbiakat; ezzel sok tekintetben szembekerültek a közvéleménnyel, és sok szavazatot veszítettek. Ez történt a személyi igazolványok bevezetésével is, ami a szigetországban felháborodást váltott ki; most a koalíció felül kívánja bírálni az erről szóló törvényt. Miliband beszédében erre a jelenségre kívánt reagálni, amikor megígérte, hogy a Labour változtatni akar e témában és nem fogja átengedni az emberi jogok hagyományosan brit vívmányát a toryknak.

Ed Miliband szükségesnek ítélte a brit jelenlétet Afganisztánban, de egyértelműen elhatárolódott a Blair-kormány iraki politikájától, és elismerte, hogy ez a probléma megosztotta a pártot, de az egész országot is. „Hiszem – így Miliband –, hogy ebben a kérdésben nem volt igazunk, amikor bevontuk a háborúba Nagy-Britanniát, és ebben őszintének kell lennünk”. Nem vitatta, hogy az ország szövetsége az USA-val kiemelkedő prioritása a brit külpolitikának, de hozzátette: nem szabad elfelejtenünk, hogy a szövetségeket értékeink alapján kell alakítanunk, s ugyanezen alapon lehet részt vennünk katonai műveletekben is. Miliband a közel-keleti kérdésben kiegyensúlyozott álláspontot foglal el: védi Izrael jogát a biztonságos létre és békére, de úgy ítéli, hogy a zsidó államnak akciói során tudomásul kell vennie a palesztinok jogát saját államukra²⁰.

A vezérbeszédet, amely nem volt sem jobb, sem rosszabb az ilyenkor szokásos beszédeknel, mind a konferencia, mind a sajtó jól fogadta. Az utóbbi persze a kényesebb kérdésekre koncentrált (a szakszervezetekhez való viszony, a blairi örökség, Irak), de tárgyyszerűen ismertette a beszédet, legfőljebb (valószínűleg jogosan) most még várakozást fejezett ki a Miliband-program megvalósítása hogyanjára vonatkozóan. Egyes lapok ugyan emlékeztettek a „vörös Ed” (red – Ed) jelzőre is, de a pártvezér beszédében ennek eléje ment, amikor azt javasolta, hogy hagyják abba a címkézést és inkább arról vitatkozzanak együtt, mit lehet tenni az ország jövőjéért. Úgymond akkor derülhet majd ki, hogy mi van a jelzők mögött.

Ennek a konferenciának volt egy kimondottan ritka tulajdonsága, hogy maga a vita igen nyugodt, tegyük hozzá helyenként unalmas volt, ami azzal magyarázható, hogy nem volt igazi tétje. Ez részben azzal is magyarázható, hogy a legközelebbi parlamenti választások valószínűleg csak 2015-ben lesznek (ha csak a koalíció előbb össze nem omlik, ami pillanatnyilag nem valószínű); azzal is, hogy a pártnak csak egy „párnapos” vezére volt, aki érdemben még nem szólhatott bele a konferencia előkészítésébe, menetébe. Érezhető volt egy légüres tér, amelyet sem a már működő, sem az évente választott végrehajtó bizottság, sem az új vezér, de a május óta regnáló vezér-helyettes, Harriet Harman sem tudott betölteni.

A konferenciáknak meghatározó szerepe van a pártpolitika művelésében, a döntéshozatalban (ennek szövevényes rendje ismertetésétől most eltérünk), de ebben a folyamatban döntő helye a pártvezérnek van, aki azonban még egy pár napja még talán nem is hitte, hogy ő lesz a Munkáspárt első embere, nemhogy

¹⁹ Uo.14-15. oldal

²⁰ Uo. 14-15. oldal

részt vehetett volna a határozatok, döntések előkészítésében. Márpedig, ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy Ed Miliband választása fordulatot jelent, akkor ez majd csak a 2011-es liverpooli konferencián történhet meg, ami már a „következő” Munkáspárt tanácskozása lesz. A 2010-es vezérbeszéd érdemi elemei akkor lesznek integrálva a pártpolitikába. Joggal feltételezhetjük, hogy az már nem „unalmas” konferencia lesz. Manchesterben azonban a küldöttek érdemi kérdésekben nem konfrontáltak a tanácskozást vezető elnökséggel, a konferencia szervező bizottságával, beleértve az olyan határozatokat is, amelyeket az utóbbi testület megvétózott volna. Titkos szavazás (card vote), csak szervezeti kérdésekben volt – ezt a párt ügyrendje kötelezővé teszi. A konferencia elé csupán egy olyan „összevont” határozati javaslat (composite resolution) került, amelyet a küldöttek bevonásával készítettek, és a politikai helyzet aspektusából nem becslhető le. Ilyen volt a közkiadások redukálásával szembeni fellépés, arra hivatkozva, hogy az káros és mostani arányaiban nem elfogadható sem a gazdaság sem a dolgozó emberek szemszögéből. Egy ilyen javaslatot a vezetés támogatott, de hozzátehetjük: mivel a Labour ellenzékben van, ennek jelentősége nem nagy. Ezzel szemben a konferencia vitájában azon túl, hogy támogatásáról biztosították Milibandot (esetenként mesterséges frázisok árán is) csak kisorszt reagáltak olyan kérdésekre, amelyek a Miliband-beszéd tárgyát képezték.

A küldöttek gyakorlatilag nem érintették a „harmadik út”, az Új Labour problémáját, ez a kérdés inkább, mint a munkáspárti kormány pozitív mérlege nyert kifejezést. Érdemes azonban rámutatni, hogy ezzel szemben a Dán Szociáldemokrata Párt elnöke, Helle Thorning-Schmidt, aki a konferencia hivatalos külföldi vendége volt, a szokásos udvariasságot messze túlhaladva méltatta a Munkáspárt kormányzásának teljesítményét, a „harmadik út” jelentőségét, és kiemelte Tony Blair szerepét ebben. Külön is kijelentette, hogy a válság éveiben Blair hiányzott az európai szociáldemokrata mozgalomnak. Hozzátette, hogy a szociáldemokrácia a konzervatív hullám feltételei között sem mondhat le a piaccal történő dialógusról. Aligha kell túlértékelni azt a nagy tapsot, amelyet az elnök-asszony beszéde kiváltott, annak fényében azonban, hogy Blair neve ezen túl viszonylag ritkán hangozott el Manchesterben, ezt sem szabad lebecsülni, annál is inkább, mert évekkel ezelőtt nem volt népszerű az európai testvérpártok körében.

Ebben a kontextusban nehéz lett volna észre nem venni, hogy Peter Mandelson neve fel sem vetődött ezen a konferencián, holott az Új Labour emblemikus figurájának, a Brown kormány tagjának szerepe a válság menedzselésében jelentős volt, és belépése a kormányba (bár viszonya Brownhoz egy ideig rossz volt) sokat jelentett a párt egységének aspektusában. A 2009-es konferenciának ő volt a hőse, a küldöttek elragadtatással (rapturous) fogadták.²¹ Ez minden bizonnyal már a változások előszele volt.

Ahogy említettük, a deficit kezelésének értelmezésében Miliband más álláspontot képviselt, mint a Brown – Mandelson – Darling kormány, noha Ed is tagja

²¹ Nigel Morris: Fervent Mandelson wows Labour faithful. In: The Independent, 29 September 2009 5. oldal.

volt ennek a testületnek, bár a hírek szerint viszonya Mandelsonnal sosem volt kifogástalan. Érdemes azonban kiemelni, hogy Jack Straw, aki az egész Blair–Brown ciklust miniszterként élte meg, konferencia-beszédében óvott attól, hogy stratégia-váltás ürügyén a Munkáspárt túlságosan is balra menjen, Darling is ebben a szellemben nyilatkozott.²² Egyébként Straw, miként Darling is kikerültek a Miliband vezette árnyék-kormányból. Mandelson már a választások után jelezte, hogy nem kíván részt venni e testület munkájában.

A konferencián viszonylag kevés szó esett a Munkáspárt vereségének okairól. Ez részben azzal is magyarázható, hogy érintheti a stratégia-váltás tartalmát, ami a konferencián még nem tűnt kidolgozottnak. Ha el is tekintünk azoktól a gazdasági és szociális tényezőktől, amelyek az elmúlt években sok munkáspárti szavazót idegenítettek el (a gyáripar arányainak majdhogya felére csökkenése, a társadalmi különbségek legjobb esetben is csak stagnálása, a válság nehézségei), akkor is: csalódást okozott, hogy a Labour kormány nem volt képes a tanácsai bérlakások építésének gyorsításra és fejlesztésére, miközben a lakásárak növekedése milliók számára tette lehetetlenné az „első” lakások megvásárlását. A munkáspártiak bevándorlás-politikája, bármennyire is humánus és a gazdaság szemszögéből indokolt volt, sosem találkozott az emberek teljes megértésével, akik a bűnözést, a munkahelyek elvesztését és azt, hogy a bevándorlók helyenként előnyöket élveztek a bérlakások elosztásában nehezen fogadták el, és inkább szimpatizáltak a toryk keményebb gyakorlatával. Továbbá köztudott, hogy a szabadságjogok viszonylagos korlátozása a Labour által ugyancsak a konzervatívok malmára hajtotta a vizet. Egy, a londoni DEMOS kutatóintézet által szervezett „fringe” gyűlésen, ahol a Munkáspárt vereségének okait járták körül, többnyire egyetértettek azzal a véleménnyel, hogy a fő okot a párt hitelének (hitelességének?) elvesztésében indokolt keresni. Ez utóbbi értelmezésében, megfogalmazásában azonban kevesebb volt az egyetértés. Leginkább azt az álláspontot találták meggyőzőnek, hogy a politika akkor hiteles, ha a szélesebben értelmezett társadalmi közeg akarata, elképzelései és a politika gyakorlata többé-kevésbé egybeesnek, de ha ez a viszony elromlik, megbomlik, akkor a politika elveszti hitelét – és ez történt a szigetország utolsó éveiben. E gondolat nyomában haladva érdemes megjegyezni: van igazság azokban a feltételezésekben, hogy a Munkáspártban sokan lebecsülik a májusi vereség súlyát, azokat a tennivalókat, amelyek szükségesek a konzervatívok legyőzéséhez, a hatalom visszaszerzéséhez. Ne felejtsük: a mai Munkáspártot képviselő nemzedékek elszoktak az ellenzékiiségtől. Douglas Alexander, a párt kampányfőnöke, az árnyék-kormány tagja éppen erre figyelmeztette a küldötteket, és elemezte a vereség arányait, utalva azokra a nehéz feladatokra, amelyek a Labour előtt állnak, ha ismét kormányozni kíván. Pozitívumnak ítélte a tagság optimizmusát, de nyomatékkal ecsetelte, hogy a vá-

²² Lásd erről: Daily Mirror 28 September 2010 8. oldal (Darling) és Daily Mirror 29 September 2010, 7. oldal (Straw). Mandelson is féltette a pártot Ed Miliband radikalizmusától és David jelölést támogatta, de az utóbbi időben módosított véleményét és Ed első lépéseit „jó startnak” minősítette. Lásd erről: Hélène Mullholland Guardian.co.uk 26 Október 2010 1. oldal

lasztásokon a Munkáspárt 91 mandátumot veszített, országosan csak 29,7%-os támogatottságot ért el, és a Londontól délre fekvő 197 választókerületből (ezek azok, ahol 1997-ben az Új Munkáspárt előretört) a Munkáspárt 2010-ben csupán 10-et szerzett meg. Alexander egyben vázolta azokat a kampányprojekteket, amelyek a tagság felkészítését szolgálják a 2011-es regionális, nagy-londoni és helyi választásokra.²³ Nem lehet elmenni a manchesteri konferencia egy olyan részlete mellett, amely a következő évek fórumain minden bizonnyal központi helyet foglal majd el és mintegy jelezheti azt az irányt, amelyet a párt modernizációja a jövőben vesz. A konferencián, egy ezt megelőző döntés alapján, megtették az első lépéseket a párt döntéshozatali rendszerének felülvizsgálata érdekében. A küldöttek megkapták a „Partnerség a hatalom felé” (Partnership into Power) dokumentum tervezetét, amelyet vitára bocsátanak. Ennek az az előtörténete, hogy az Új Munkáspárt projektje megjelenésével, a kormányzás megkezdésével olyan döntéshozó mechanizmust hoztak létre, amely a kormányzás érdekében, elkerülendő azokat az eseteket, amikor a demokratikus döntéshozatal elve megbénította a munkáspárti kormányt, röviden kifejezve centralizálta a Labourt. Ez egészében jól szolgálta a munkáspárti kormányzást, de a párt tagsága végig bírálta gyakorlatát. Első sorban azt kifogásolta, hogy a konferencián hozott határozatok által jelentősen leszűkült a tagság és a szervezetek közvetlen részvétele a döntések előkészítésében. A most kezdődő vita azt szolgálja, hogy az egyébként több vonatkozásban is bevált rendszert újragondolják és ha kell, korrigálják.²⁴

Összefoglalva: 2010 szeptembere minden bizonnyal a brit Munkáspárt átalakulásának egyik fontos állomása volt. Manchester jelentősége azonban mindekelőtt abban van, hogy a párt egy valóban demokratikus versenyben új vezért választott, akinek politikai vízióit és arculatát a tagság, legalább is a konferencia összképét figyelembe véve, elfogadja. Az igazi kérdés, hogy sikerül-e Ed Milibandnak ezen a bázison olyan politikát kialakítani, amely, ahogy ezt Blair egykori tanácsadója Milibandnak írt levelében megfogalmazta, „nem úgy temeti el az Új Munkáspárt tanulságait, hogy közben eltemeti magát a Munkáspártot.”²⁵ Az Ed Miliband által fémjelezett politika hitele és eredményessége azon múlik, hogy a Labour 17. vezére képes lesz-e feltárni a 2010-es vereség okait. De nemcsak azon. Legalább ennyire fontos szembe néznie azzal a valósággal: mivel magyarázhatóak a blairi politika sikerei, a három megnyert választás és a 13 év kormányzása.²⁶

Ez persze nehéz vállalkozás lesz, mert Ed egy sor olyan kérdésben kötelezte el magát, amelyben a Munkáspártban nincs teljes egység. Az világos, hogy bárhogy fogalmazott Miliband Manchesteren az Új Labourról, sem ő, sem más nem fordíthatja meg a Labour kerekeit anélkül, hogy élve az előző hasonlattal:

²³ James Lyons: Huge tasks to regain power. In: Daily Mirror, 27 September 2010. 7. oldal.

²⁴ Partnership into Power: The Review. At Conference (a konferencia naponként megjelenő tájékoztatója) 27 October, 6-7. oldal

²⁵ Tim Alan: An open letter to Ed Miliband. In: guardian.co.uk Observer 3 September 2010 2. oldal

²⁶ Richard Hall: Labour under Miliband. In: The House 11 October 2010, 11. oldal

ne temetné el magát a Munkáspártot. Jellemző, hogy Jon Cruddas, aki a párton belül a kritikusabbak közé sorolható kijelentette: új pártban kell gondolkodni, de nincs visszaút az ötvenes-hatvanas évekhez. Ma azt látjuk, hogy egyes ellenzéki (bár nem erős) párton belüli áramlatok, például a Szocialista Kampány Csoport, mintegy megfogalmazták, hogy mit kívánnak az új vezértől, továbbá a szakszervezetekkel együttműködve kísérlék meg „balra” orientálni a pártot. Ők főleg arra építenek, hogy a „harmadik útnak” valóban vannak ellenfelei. Sok jel mutat arra, hogy a párt tagjai, beleértve a szakszervezeteket is, olyan változásokat kívánnak, amelyek nagyjából beleférnek a milibandi gondolkodásba. Kétségtelen, hogy a szakszervezetekhez való viszony nehezen lesz kezelhető, főleg, hogy a koalíció, a nemzeti érdekekre hivatkozva szinte hétről hétre kegyetlenebb közkiadás-kurítító lépéseket tesz, amelyeknek egyre inkább ideológiai vonzata lesz azzal, hogy nyíltan a jóléti intézmények, a szociális rendszer ellen irányulnak. A konzervatív-liberális koalíció egyre tisztábban jelzi: a konzervatívok mind távolabbra kerülnek azoktól a cameroni illúzióktól, amelyek szerint a toryk képesek közép felé elmozdulni, „néppártosodni” és moderálni hagyományos értékeiket. Ez ugyanolyan álomnak mutatkozik, mint az, hogy a liberálisok bármilyen fékező szerepet foglaljanak el ebben a játszmában.

Irodalom:

Barry Gardiner MP: Where Labour Failed. GG Press London 2010. 14. old.

Gavin Hayes: Transforming Labour. A Charter for Party Renewal. Compass, 2011. 30. old.

Partnership into Power. Annual Conference 2010. Review of Labour policy making 15. old.

Ed Miliband. A leader for the Post-New Labour age. In: The Independent, 27 September 2010 2. old.

Yasmin Alibhay Brown: What now for the centre left? In: The Independent, 27 September 2010, 4. old.

John Rentou: The party voted for David Miliband but got the Panda instead... In: The Independent, 26. September 2010. 6. old.

ERIC HOBSBAWM:

Kommentárok az LP vezérválasztói konferenciájához.

(Levélrészlet)

Más barátaimhoz hasonlóan én is örültem, hogy az LP Ed Miliband-et választotta meg vezérnek, ámde túl korai lenne még megítélni azt, hogy megválasztása miként fogja befolyásolni a párt jövőjét. Mint tudod, az LP kemény vereséget szenvedett a választáson, bár jobban szerepelt, miként sokan várták. Azt is még korai lenne megítélni, hogy a koalíciós kormány drasztikus költségvetési megszorításainak mi lesz a visszahatása. Ezek, miként sok közgazdász gondolja, többek között a Financial Times is, úgy vélik, hogy ezek késleltethetik a gazdaság

talpra-állását, ha ugyan nem egyenesen visznek minket egy újabb recesszióba. Ugyanakkor, nincs semmi jele annak, hogy a baloldal újra lábra állna, megerősödne sem a parlamentben, sem azon kívül. Így azután nem ez a pillanat az, amikor a politikai helyzetről áttekintést kellene írni. Nem túl meglepő, hogy a még túlélő öreg baloldali nemzedék tagjai éppen most halnak ki egymás után...

Forrás: Eric Hobsbawm 2010. november 5-i levele Jemnitz Jánoshoz

STEVE PARSONS:

Az LP vezérválasztó konferenciájáról

Ahogy az várható volt, a Miliband testvérek teljes mértékben uralták a választási versenyt és megkapták szavazatok nagy többségét. Az emberek mármint az LP tagjai illetőleg a konferencia küldöttei aszerint szavaztak, hogy kit kívánnak jelölni. A végeredmény az lett, hogy nagyon kis többséggel Ed Miliband nyert, szemben a bátyjával, Daviddal. Elsőként Diane Abbott²⁷-ot ütötték ki, minthogy ő csak a szavazatok 7,5 százalékát kapta meg. Ezt követően, a második szavazásnál, Andy Burnham esett ki, aki a szavazatok 10,4 százalékát kapta. A következő menetben Ed Balls esett ki, aki a szavazatok 16 százalékát nyerte el.

Én azt vártam, hogy David Miliband, az idősebb testvér, Gordon Brown kormányának volt külügyminisztere nyer majd. Ám a verseny során nagy többsége folyamatosan leolvadt. Ami a testvérek politikai karrierjét illeti, az általános felfogás szerint Davidet Tony Blair köréhez sorolták, míg Edward Brown protezsáltja volt. Mindketten száz százalékosan lojálisak voltak a Brown kormányhoz. Noha Davidről is az hírlett, hogy kijelentette: az Új LP (New Labour) fogalma elveszítette jelentőségét és az „már a múlté”, ennek ellenére az ő személyét mégiscsak Blair-ével azonosították. David média támogatást kapott (beleértve azzal, hogy a *Guardian* szerkesztőségi cikkei is támogatták), és hivatalos támogatást kapott Peter Mandelson²⁸-tól is (ez utóbbi Davidnak sokkal több kárt okozott, mint hasznot hozott). Ahogy az öthónapos vezérválasztási kampány megindult, Ed Miliband mind több kritikai megjegyzést tett az Új LP eddigi teljesítményéről és jelezte, hogy újfajta megindulásra, startra van szükség, továbbá arra, hogy újra megteremtsék a kapcsolatokat az LP hagyományos tagjaival. Ezzel

²⁷ Diane Abbott ápolónő volt, színes-bőrű, az egészségügyi szakszervezet aktivistája, hosszú ideje LP parlamenti képviselő, a szocialista parlamenti képviselők csoportjának tagja, sőt titkára, a múltban az LP vezetőségének is tagja volt. Írásait az Évkönyv az elmúlt 20-30 évben több ízben közölte.

²⁸ Peter Mandelson hosszú ideje az LP parlamenti képviselője, többszörös minisztere, az Új LP egyik fő teoretikusa, sokak szerint Tony Blair „királycsinálója” – az LP baloldalijai nagyon nem szerették és szeretik.

szemben David még azt is visszautasította, hogy elismerje: az iraki háborúban való részvétel hiba volt.

Továbbá egyre jobban kiviláglott, hogy David Miliband mint külügyminiszter szabad utat engedett az ügynöki és hírszerző szolgálatnak, hogy különböző országokban adatokat gyűjtsön a bekövetkező terrorista akciókról, és engedélyezte azt is, hogy a terrorizmussal gyanúsíthatókat megkínozzák (The Guardian, 2010. szeptember 21.) Brit állampolgárokat is megkínoztak. Hogy mennyi volt eredetileg David támogatottsága, azt pontosan nem lehet megbecsülni, de annak fényében, hogy a végső szavazásnál Ed csak csekély többséggel került fölénybe, ez arról tanúskodik, hogy mindezek hozzájárultak, hogy a mérleg átbillenjen Ed javára.

Feltűnő volt, hogy David Miliband még ezúttal is elnyerte az LP parlamenti képviselői többségének a szavazatát (David Milibandra 140-en szavaztak, Ed-re 120-an). Ami az LP párttagjainak szavazatát illeti, e tekintetben is David vezetett, az arány: 66 814 szavazat volt 55 992-vel szemben. Ez a szavazati arány, valamint az a tény, hogy Diane Abbott, a baloldaliak jelöltje milyen kevés szavazatot kapott, jól mutatja, hogy az Új LP korszakában mennyire átgyúrták az LP-t és tagságát. Abbott gyenge eredménye annak is tulajdonítható, hogy az LP parlamenti képviselők közül nagyon kevesen szavaztak rá, márpedig az LP belső szervezeti szabályzata szerint egy parlamenti képviselő szavazata 608 párttag szavazatával ér fel. Ha az „egy ember egy szavazat” elve érvényesült volna, akkor Abbott a harmadik helyre került volna. Ed győzelme egyértelműen az LP-hez csatlakozó szakszervezetek tagjainak köszönhető. A szakszervezeti tagok szavazatai David és Ed között a következőként alakultak: Ed-re 119 405-en szavaztak, Davidra 80 226-an. Végeredményben a szakszervezetek befolyása és szavazatai döntöttek abban is, hogy az LP visszatért régi jobboldali szociáldemokrata gyökereihez.

Ennek tulajdonítható, hogy a Régi LP egyik nagyon befolyásos embere, vezérhelyettese, Roy Hattersley²⁹ lelkesen üdvözölte Ed Miliband-ot.

Hattersley az *Observer*-ben³⁰ írt cikket a választás kapcsán, és egyenesen eksztatikus örömmel nyugtázta Ed győzelmét: „Az LP azért veszítette el a választást, mert noha Blair és Brown elért teljesítményeiről írt és beszélt, mindketten meg voltak félemlítve, és úgy vélték: győzelmük attól függ, hogy leutánozzák ellenségeiket – így bizonyos szabályozások bevezetése a magánszektorban és a belső piaci szabályozók a közösségi szektorban, ugyanakkor a személyes szabadságjogok nagyon erős figyelmen kívül hagyása. Így nem meglepő, hogy nagyon sokan, elsősorban a vagyonosabb családok körében tették fel azt a kérdést, hogy miért is áll ki, miért harcol az LP? Ed Miliband viszont tudja, hogy erre a kérdésre mi a válasz. Ő ismeri az emberek véleményét, és magabiztosan képviseli azt a véleményt, hogy „a természetes haladó többség Nagy-Britanniában egy igazán radikális pártra vár, méghozzá egy egyértelműen radikális és nem apologetikus vezérre.”³¹

²⁹ Hattersley-ről az Évkönyv az 1980-as években sokszor írt, írásait is közölte.

³⁰ Az *Observer* nagyon régi, patinás liberális hetilap.

³¹ R. Hattersley: Ed Miliband is a radical leader for a radical new era, The Observer, 2010. szeptember 25.

Bármennyi is volt az elszomorító elem a vezérválasztás során, az mégiscsak bátorító jelenség, hogy a szakszervezeti tagok többsége úgy szavazott, ahogy szavazott, mert tudták, hogy a kormány részéről várható kemény megszorításokkal, a költségvetési kiadások csökkentésével szemben csak olyan új vezérrel léphetnek fel, mint Ed Miliband, aki a közelmúltban többször hangsúlyosan elhatárolta magát az Új LP rossz lépéseitől és politikájától. Azért szavaztak a fiatalabb testvére, mert egyértelműen radikálisabb politikát hirdetett meg, és annak ellenére bírálta a Blair-Brown kormányzatot, hogy ő maga is miniszterként tagja volt a Brown kormánynak „Mi békét kötöttünk a kapitalizmussal, mikor is kijelentettük, hogy nem bírálhatjuk a kapitalizmust és a piacot. Én azért vagyok szocialista, mert bírálok az igazságtalanságokat, amelyet a kapitalizmus kitermel. Én egy tisztességesebb, igazságosabb, az egyenlőséget inkább megteremtő és inkább fenntartható kapitalizmust akarok, mint amiben most élünk.”³²

Mindezt annak tudatában kellett hogy leírja és nyilatkozza, hogy már megindult ellene a Murdoch sajtóban³³ az aláírás nélküli írássorozat, amelyben Ed-ről mint a „vörös Ed-ről” írtak. Mindenesetre a változás és a váltás nem jelentette azt, hogy az LP balra fordult.

Az LP konferenciáján magán, amikor Ed Miliband elmondta kulcsfontosságú beszédét a zárószavazás után – már mint az LP új vezére –, akkor több mint ellentmondásosan fogalmazott a legutóbbi LP kormányok teljesítményéről, és ebben a beszédében gondosan helyezte el a kritikai és a dicsérő szavakat. Ugyanakkor elkötelezte magát arra is, hogy támogatja az afganisztáni háborút („így Afganisztán stabil maradhat, mi pedig biztonságban élhetünk”); az iraki háború megindítása viszont hiba volt. Ugyanakkor kijelentette, hogy Amerika annak idején belekényszerült a háború megindításába, és mi vele együtt mentünk. (Ám hogyan is kell mindezt értelmezni, mindent el kell sülyeszteni a visszaemlékezés esetén a fekete lyukba vagyis a felejtésbe?)

Amikor Ed Miliband a munkások jogairól beszélt, akkor megint csak egyenlőszóval jelezte, hogy az LP nem fogja támogatni a „felelőtlen sztrájkokat”. Miközben ő is bírálóan szólt a bankárok szemérmetlenül magas jövedelméről, ugyanakkor jelezte, hogy a pénzügyi szektorban nagyobb szabályozásra lenne szükség (ezt nem lehet másként értelmezni, csak úgy hogy ez a Blair-Brown kormányok bírálata volt, hogy ezek a kormányok milyen magatartást tanúsítottak és milyen gyakorlatot folytattak a City-vel kapcsolatban). E kritikáját lefokozta azzal, hogy dicsőítően szólt Blair és Brown optimizmusáról, ahogy megkísérelték az ország egész arculatát megváltoztatni. Nem meglepő, hogy Neil Kinnock³⁴ a vezérválasztási kampány során a háttérből Ed Miliband támogatója és tanácsadója volt.

³² The insurgent. New Statesman, 2010. július 22.

³³ Murdoch az ismert sajtómágnás a The Times és több brit bulvárlap gazdája.

³⁴ Kinnock az 1980-as években, az 1982-es választási vereség után lett az LP vezére. Balról, az LP-ben a jobbközép felé ment, az LP baloldalijai nagyon nem szerették és szeretik. Az Évkönyv sok írást közölt tőle és róla – főként az 1980-as években.

JOHN SCHWARZMANTEL:

Reflexiók az LP vezérválasztó konferenciájához...

Amikor ezeket a sorokat írom, éppen lezajlott az LP konferenciája, Edward Miliband-et megválasztották vezérnek. David Miliband a konferencia után már bejelentette, hogy nem jelölteti magát az árnyék-kormányba, és visszavonul az LP parlamenti csoportjának élvonalából, miközben természetesen parlamenti képviselő marad. Miként utolsó levelemben megírtam, én a magam részéről az LP tagjaként Ed Miliband-re szavaztam, és úgy vélem, hogy keddi beszéde a konferencián nagyszerű volt. Tényleg új kezdetet jelzett, valóban kilépett az Új LP köreiből, ami a Blair és Brown évekre volt jellemző. Ugyanakkor engem sokkolt az a magatartás, és ahogyan a Blair és Brown frakció magán a konferencián minderre reagált; közülük egyesek láthatóan kifejezetten ellenségesen viszonyulnak az LP új vezéréhez. Természetesen a média máris olyan híreszteléseket közölt, mintha a konferencián bekövetkezett volna az LP balra fordulása, Ed Miliband a „szakszervezetek foglya” lenne, és megválasztását nekik köszönheti. Nagyon elégedetlen vagyok azzal az alacsony színvonallal, ahogyan a lapok a konferenciáról beszámoltak, és ugyanígy járt el a TV is. Sokan azzal foglalkoztak, hogy Ed Miliband nem kötött házasságot élettársával, valamint azzal, hogy hisz-e az istenben. Ed kijelentette, hogy nem hisz. Úgy hiszem, nehéz pillanatokat élt át, de úgy látom, megtalálta a helyes szavakat, és nagyon bízom abban, hogy új életre tudja kelteni az LP-t.

Nevetséges, hogy Ed Miliband-nek azon szavai, miszerint elfogadhatatlan, hogy egy bankár egy nap alatt annyit keressen, mint egy kórházi dolgozó egész évben, ezt úgy értelmezzék, mint valami szélsőséges baloldali gondolatot. A ma megjelent *Observer*-ben Tony Blair korábbi tanácsadója éppen ezen a ponton támadja Ed Milibandet. 2010.

Forrás: John Schwarzmantel levele Jemnitz Jánoshoz.

POLLY TOYNBEE:³⁵

Ed Milibandnek ragaszkodnia kell az ideológiájához, hogyha meg akarja verni Cameront (Rövidítve)

A politika mindig meggyőződések alapján alakul majd. Az új vezérnek meg kell határoznia gazdasági alapállását, és nem szabad engednie, hogy az ügyektől eltérítsék.

³⁵ Polly Toynbee a híres brit történésznek, Arnold Toynbeenek unokája.

Ma Ed Miliband-nek meg kell kezdenie, hogy kialakítsa az LP jövőjét. Nem is kérdéses, hogy beszéde³⁶ nagyon jól megfogalmazott lesz, szenvedélyes és nagyon intelligens. Az a kérdés, hogy a végén ki tudja-e jelölni meggyőzően egy alternatív gazdaságpolitika fő vonalait. Ezen múlik minden.

Csupán egyszer sikerült az LP-nek sziklaszilárdan kialakítania gazdasági tervét, ezt tette a párt az 1997-es győztes választás előtt.³⁷ Az LP az 1992-es parlamenti választást elveszítette³⁸, annak ellenére, hogy a választás előtt a közvélemény-kutatások még az LP győzelmet jósolták – pontosan azért, mert a választási harcok forró napjaiban-heteiben az LP gazdasági választási megszólalásaiból hiányzott a biztonság, a válaszok biztonsága. E tapasztalatok nyomán az árnyékkormány vas pénzügyminiszterének vasfegyelme megtiltotta, hogy bárki egy szót is ejtsen az adózásról, vagy a költségvetésről, ami korábban nem jelent meg az LP hivatalos kiadványaiban. Ez szintén az a merevség volt, amely kiiktatta az LP soraiban az újfajta gondolkodást egy egész nemzedékre.

Egy párt gazdasági terve nem a zárt ajtók mögött alakul ki, és nem úgy, hogy eldöntik, ki áll a tervek mögött és mellettük. Ami eldönti, hogyan ítélik meg egy párt gazdaságpolitikáját, az pontosan olyan kérdéseken múlik, hogy milyen a pártnak az adós és költségvetési politikája – mindez nem merő ideológia, hanem mindez számokban pontosan követhető nyomon. Az ideológia persze soha nem hal meg, erről mindig lehet írni és olvasni itt is, meg ott is. Az Institute of Fiscal Studies volt az, amelyik pusztán ideológiai alapon próbálta meghatározni a koalíció tartalmát. A számok világosan kimutatták, hogy a terhek egyértelműen a kis keresetűekre nehezednek az új költségvetés alapján.

Ed Miliband értékekről, meggyőződésről és ideológiai irányról beszélt. Mindez nem teszi őt Vörös Eddé; ez pusztán jó politikussá emeli. Egy új nemzedék számára ki kell fejtenie, hogy az LP miért áll ki a következő évtizedben, és nem csak arról van szó, hogy miként mászik ki az ország a recesszióból, hanem arról is, hogy meg kell rajzolni, milyen lesz egy jobb élet a recesszió után. Micsoda ajándék, hogy David Cameron az utóbbi napokban a Tory párt konferenciája előtt a *Daily Telegraph* hasábjain kifejtette, hogy a költségvetési megszorítások nem alkalmi, hanem állandó jellegűek, és hogy kisebb, gyengébb államra van szükség! Ne legyen semmiféle félreértés, ez a chicagói iskola tanítása, miszerint a piac maga old meg minden problémát, miután a terepet megtisztították az állami befolyástól. A gazdagok megadóztatása eszerint az iskola szerint öngyilkosság. Nem számít az, hogy az utóbbi időben mennyire bebizonyosodott: ennek az iskolának a tanításai tévesek. Mindez mély konzervatív meggyőződésből ered és nem csak egyszerű cinizmusból. A hirtelen felismert óriás költségvetési deficit csak jó alkalmat kínált arra, hogy ledobják a mérséklő színezetet adó álöltözetüket, amely eltakarta igazi arcukat. Minden alkalommal, amikor a kemény gazdasá-

³⁶ Ed Miliband vezér székfoglalói beszédéről van szó.

³⁷ Az 1997-es választásról lásd Évkönyv 1997-1998. Az LP győzelme után Tony Blair ekkor alakíthatta meg első kormányát.

³⁸ Az 1992-es választásról lásd Évkönyv 1992-1993.

gi megszorításokat, költségvetési kiadási lefaragásokat úgy lehetett megjelölni, hogy azok elkerülhetetlen gazdasági szükségszerűségek. Olyan helyzetet próbálnak kialakítani, hogy nincsen más ésszerű alternatíva e lefaragásokkal szemben. A kormánykörök szerint az LP kormány kiadásai okozták a költségvetési hiányt és nem a globális pénzügyi válság.

Olyan szoros a nyakörv a legtöbb médián, hogy egy agymosott nép körében a legtöbb ember vakon ismételteti, hogy a költségvetési lefaragásokat gyorsan és nagyon erősen végre kell hajtani – és ez az egyedüli orvosság. Minden más variáció csak vörös méreg. Hogyha az LP a saját értékeiről és meggyőződéséről próbál beszélni, a világ másfajta alternatív megítéléséről, akkor azonnal megtámadják, hogy az ideológiáról beszél, nem pedig a gyakorlati, égető gazdasági kérdésekről.

Ed Miliband pontosan ezzel száll szembe. Nem volt egy fél napja sem a gondolkodásra, amikor a lapok már megtámadták és kárhoztatták. A *Daily Mail* az LP utolsó lovagjairól cikkezett, a *The Times* csak üres szavakat ismételtetett, a *Daily Telegraph*³⁹ pedig egyenesen azt írta, hogy „az Új LP halott”. Ilyen ösztűz alatt megőrizheti-e tiszta fejét? Mekkora szilárdság kell ahhoz, hogy meggyőzze a választókat: az LP-nek van alternatív terve a költségvetési lefaragásokkal szemben? A Trident⁴⁰ kiadásainak lefaragása, illetőleg a bankárok megadóztatása nem hoz eleget a konyhára. Ed máris kijelentette, hogy bizonyos közösségi szektorokban szükség lesz a költségvetési kiadások csökkentésére. Ám mindez pontosan mennyi hitelezőt tart vissza még az ajtókon belül? A jelenlegi nehéz helyzetben az a fő feladat, hogy meggyőzzék a közvélemény kialakítóit: a veszély éppen az, ha a közkiadások lefaragása túl messzire és mélyre megy, valamint, hogy arról győzzék meg a közvéleményt, hogy a gazdasági növekedés biztosítása előnyösebb a költségvetési lefaragásoknál, és jobban orvosolja a költségvetési hiány bestoppolását... Ed-nek figyelemmel kell lenni arra, hogy uralja és vezesse az LP választóit, a szakszervezetek pedig nem fogadhatják el a közösségi, sőt a magánszektorban végrehajtandó általános kiadási lefaragásokat... Az embereket és a szervezeteket nem szabad elidegeníteni. Az emberek hinni fognak neki, ha hangsúlyozza, hogy a gazdasági egyenlőtlenségeket nem szabad tovább hagynia növekedni és szabadjára engedni.

Forrás: Polly Toynbee: Ed must stick to his ideology if he's to beat Cameron. The Guardian, 2010. september 28.

³⁹ A három brit lap mindegyike a Konzervatív Párthoz áll közel.

⁴⁰ A Trident a brit gyártmányú nukleáris rakéta.

PATRICK WINTOUR:

Miliband megígéri, tervezi, hogy a frontról vezet, kérdés, hogy követi-e a bátyja?

(Rövidítve)

A lap kiemelése: Az új vezér elhárítja a „Vörös Ed” megnevezést és bátyjának felkínálja a pénzügyminiszteri posztot.

Ed Miliband-nek arra az erőfeszítésre, hogy az LP élére az új nemzedékből állítson vezetőket, árnyékot vetett tegnap, amikor kiderült, kétségessé vált, hogy bátyja hajlandó-e az ő vezetése alatt vállalni posztot az árnyékkormányban. Ed Miliband ezt azért is szorgalmazta, mert a toryk beállítása szerint, ha David távol marad, az ő vezérré választása túlságosan markánsná teszi az LP balrafordulását. Ez azt is jelenti, hogy az LP nem fogja elfogadni a költségvetési kiadások felére csökkentését a következő négy évben. A korábbi külügyminiszter (vagyis David Miliband), aki csak kevés szavazattal maradt alul a vezérválasztáson szombaton (25-én) csak azután fog dönteni arról, hogy elfogadja-e a felkínált posztot, amikor 27-én elhangzik testvérének vezéri székfoglalói beszéde a konferencia zárónapján. David Miliband a konferencia szombati napján, a választás után, jobbra távol maradt a konferencia színhelyétől, visszavonult, és feleségével, Louise-al tárgyalta meg további sorsát. Ez egyúttal azt is jelentette: feltehetően le kell mondanivalóról, hogy valaha is az LP vezére lehessen. Szerdáig kell eldöntenie, hogy elfogadja-e a felkínált posztot az árnyékkormányban, de az bizonyos, hogy parlamenti mandátumáról nem mond le. David Miliband kijelentette: „Ez a konferencia nem arról dönt, hogy mi lesz az én munkaköröm, hanem arról, hogy új jövőt alakítson ki az LP számára.” David Miliband érzékeltette: szomorúsággal tölti el, hogy ha visszalép, ezt a média fel fogja kapni, és olyan szint fog kölcsönözni e döntésének, hogy a két testvér között nyilvánvalóak a nézeteltérések. Ed Miliband kijelentette: „Némi időre van szüksége, hogy átgondolja, hogy David mivel tud hozzájárulni a továbblépéshez. Azt hiszem, hogy igen sokban tud segíteni a brit politikában, de meg kell találnia a területet, amelyen ezt megteheti.”

Ed Miliband szombat este még találkozott az árnyékkormány befolyásos tagjaival, többek között a volt pénzügyminiszterrel, Alistair Darlinggal és az árnyékkormány belügyminiszterével, Alan Johnson-nal a célból, hogy előkészíttesse hétfői székfoglalói beszédét.

Ugyanaznap a BBC adásában Ed megszólalt, és érintette azt a már széles körökben elterjedt megjelölést, hogy ő lenne a „vörös Ed”. Ezt elhárította, s egyúttal azt is hangsúlyozta, hogy az LP nem fog balra fordulni az ő vezetése alatt. Ed Miliband egyúttal hangsúlyozta, hogy nemcsak a szakszervezetek segítségével választották meg, hanem a tagság szavazatainak megszámlálása során kivilágolt, hogy az LP-n belül is több helyütt több szavazatot kapott, mint bátyja: „Nem vagyok senkinek sem a bábja, saját döntéseim ura vagyok. Nagyon határozott vagyok, és nagyon világosan látok ebben.” Hozzátette, hogy a nagyon keményen

dolgozó brit középosztálynak érdekében kíván dolgozni. Kijelentette: „a középmezőny vonalán kíván haladni, csak éppen meg kell jelölni, meg kell találni, hogy mi is ez a középmezőny”. Mindehhez hozzátette: „Úgy hiszem, hogy az Új Labour ideje lejárt”. E kijelentéséhez hozzáfűzte, hogy az Új LP-hez hozzákötődtek a deregulációs gazdaságpolitikát, amit ő nyilván nem kíván követni.

Forrás: Patrick Wintour: Miliband pledges to lead from the front – but will his brether follow? The Guardian, 2010. szeptember 27.

PATRICK WINTOUR ÉS NICHOLAS WATT:

Hogyan interveniált Gordon Brown az LP vezérválasztó konferenciáján, hogy támogassa Ed Miliband választási esélyeit.

A korábbi miniszterelnök figyelmeztette Prescottot,⁴¹ hogy ne szavazzon Davidre.

A legyőzött báty kimutatta haragját az iraki nyilatkozat miatt. A *Guardian* megtudta, hogy az LP vezérválasztó konferenciája idején Gordon Brown felhívta Prescottot, és arra beszélt rá, hogy ne terjesszen elő javaslatot David Miliband támogatására. Brown akkor hívta fel Prescottot, amikor Ed Miliband beszédét hallgatva abból az világlott ki, hogy Prescott David Miliband mellett kíván fellépni. Prescott viszont azt fejtegette, hogy őt mélyen meghatotta, ahogyan a korábbi külügyminiszter⁴² védelmezte az LP eredményeit, amelyeket az LP kormány az elmúlt 13 év alatt elért. Brownak ez az intervenciója, aki a vezérválasztó konferencia előtt és alatt elhárította, hogy bármiféle nyilatkozatot tegyen a nyilvánosság előtt, most David politikai karrierje kárára történt. Az árnyékkormány külügyminisztere ma délután valószínűleg nyilatkozatot tesz közzé, hogy nem jelölteti magát az új árnyékkormányba, és ez sokakban csalódást kelt majd az LP-ben, akik azt hitték, hogy támogatni fogja testvérét...⁴³

A TV Ed Miliband beszéde alatt a felvevőgépet David Miliband arcára irányította. David arcán jól látszott a harag, amikor Ed Miliband bírálóan szólt arról, hogy a Blair vezette LP kormány támogatta az iraki háborút. Ed Miliband beszédében ugyanis kijelentette: „Én nagyon is hiszem azt, hogy akkor mi rosszul cselekedtünk, amikor Nagy-Britanniát berántottuk a háborúba, és ebben a kérdésben nekünk őszintének kell lennünk... annakidején mi aláástuk az Egyesült Nemzetek Szervezetét.”

Forrás: Brown intervened in party leader election to boost Ed Miliband's chances. The Guardian, 2010. szeptember 29.

⁴¹ Prescott Tony Blair kormányának miniszterelnök-helyettese és egyúttal az LP vezérhelyettese volt. Megszólalásait annakidején az Évkönyv többször közölte.

⁴² A külügyminiszter David Miliband volt.

⁴³ Prescott Brown intervenciója ellenére felszólt David Miliband mellett, sőt Tony Blair-rel együtt közös nyilatkozatot is tett.

SIMON HOGGART

Ed Miliband felsorakoztató hívása a Munkáspárthoz

Ed Miliband, a tegnap megválasztott új vezér tegnapi beszédének felhívása „Szavazzatok ránk!” – „Végül is elfogadtak minket” olyan időpontban hangzott el, amely valamelyest a görög tragédiákra emlékeztet. Beszédének első része szinte piano hangnemben hangzott el a teremben. Az első éljenezések akkor hangzottak el, amikor Ed Miliband arról beszélt, hogy az LP kormány miként is engedhette meg olyan sok postahivatal és pub bezárását. A harmadik éljenezést akkor kapta, amikor szép szavakkal emlékezett meg az LP régi és nagyon szeretett nemzeti örökségéről: Ken Livingstoneről.⁴⁴

Az LP-nek ekkor volt az első lehetősége arra, hogy benyomást szerezzen az új vezéréről. Sokat pislog és kezének a gesztikulálása szinte össze van kapcsolva a pislogásával. Miként testvérének Davidnek, az ő szája is szimmetrikus. Úgy tűnik, mintha nagyon határozott lenne...

Beszédét azzal a hagyományos megoldással kezdte, hogy elismerően szólt testvéréről, aki nagyon lelkesítő beszédet mondott az előző napon. De ebbe a keserűség hangja vegyült el. Többen úgy ítélték, hogy baloldalibb mint a bátyja. Olyan gondolatokat pendített meg, amelyek révén elítélte a régi-vágású gondolkodást, amelyek a pártot csapdába ejtették. E szavakkal nyilvánvalóan Blairre és Brownra utalt, akik közül egyik sem volt jelen, hogy hallhatták volna bírálatukat. Egy új nemzedék kerekedett most felül – hangsúlyozta többször is. Elítélte „az azonnali eredményeket, az azonnali szavazásokat, az azonnali népszerűséget...” – nehezen is lehetett volna élesebben elítélni két elődjét, különösen Blairt-t. Minden LP vezér optimista volt, mondta. Így tett Tony és Gordon is, mi legyünk szerényebbek és kíméletesebbek a múltat illetően.

Forrás: Simon Hoggart: Miliband’a rallying ery to Labour. The Guardian, 2010. szeptember 29.

Az LP új vezére, vörös, felkészült vagy egyik sem igaz? (Szerkesztőségi cikk, rövidítve)

Ed Miliband, az LP új vezére, lehet hogy nem a karikatúrák „vörös Ed”-je...

A történészeket gyakran kigúnyolják, amikor azt taglalják, hogy bizonyos tények és események bekövetkezte elkerülhetetlen volt... Ennek ellenkezője is létezik, amikor valamit meglepőnek jeleznek, holott az esemény előre látható volt. Ed Miliband megválasztása az LP vezérévé 2010. szeptember 25-én, amikor is

⁴⁴ Ken Livingstone, az LP régi parlamenti képviselője, Nagy-London hosszú időn át polgármestere, jó ideig az LP vezetőségének tagja. Az Évkönyv 20-30 éven át rendszeresen közölte megnyilatkozásait, cikkeit, amelyek régebben a Tribune, majd később a Socialist Campaign Group News baloldali LP-s hetilapokban, illetőleg havi-lapokban jelentek meg.

kis többséggel legyőzte bátyját, David Milibandet, nem volt annyira meglepő, mint ahogyan azt a népmesékben meg szokták énekelni. Igaz, David hosszú ideig volt az LP vezér-várományosának posztján, és nem egyszer játszott azzal, hogy kihívja a miniszterelnöki posztért Gordon Brownt – ezt nem is egyszer tette meg. Könnyű elfelejteni, hogy testvére tündökölt az LP egy évvel ezelőtti konferenciáján, és a konferencia mellett lezajló nyilvános tanácskozásokon, de a konferenciának igazi csillaga már akkor is Ed volt – ahogyan ezt az *Economist* szemleírója megállapította. A legnagyobb brit szakszervezet, a Unite már akkor bejelentette, hogy az ő jelöltjük Ed, és őt látnák szívesen Gordon Brown utódjaként. Ez volt az első jele, hogy Ed támaszkodhat a szakszervezetekre a vezérválasztási versenyben. Amikor májusban a parlamenti választás után az LP-t kilökték a hatalomból, és megindult a vezérválasztási küzdelem, Ed az öt jelölt között még csak a második helyen állt. Az inga ekkor David-től balra lengett ki...

Mégis Ed Miliband megválasztása egyfajta meglepetést keltett, sőt riasztó volt, részben még azok körében is, akik rá szavaztak, őt támogatták. David több szavazatot kapott az LP parlamenti képviselői és a párttagok körében.⁴⁵ Ed megválasztását a szakszervezetieknek köszönhetette, de még így is megválasztását alig 1,3%-kal tudta elnyerni David előtt, miután előzőleg a többi három jelölt kiesett a versenyből.⁴⁶ A konzervatív-liberális sajtó máris nagy örömmel kezdett arról írni és beszélni, hogy az új „opponens” a „red Ed” (vörös Ed), aki balra áll a bátyjától. David annakidején Blair mellett állt ki, míg Ed már akkor is Brown híve volt.

Az LP számos parlamenti képviselője a konferencia zárása és eredménye után „átkozta” (cursed) az eredményt, főként az új vezér záróbeszéde után. Ed némileg ideges beszéde a képviselőket nem töltötte el kellő magabiztossággal, bizalommal. David két nappal későbbi nyilatkozata pedig még nyilvánvalóbbá tette, hogy mélyen bánja a konferencia eseményeit és eredményét. Ed Miliband-nak a 28-i beszéde megválasztása után már magabiztosabb volt, ha nem is volt meggyőző. Davidet az árnyékkormány külügyminiszterének várták, ám szeptember 29-én bejelentette, hogy visszavonul az LP első soraiból. Hozzáállásának megváltozása valószínűleg éppen akkor történt, amikor testvére, Ed említett beszédét hallgatta, és a TV kamera felvette arcának a grimaszait... David távozása nem biztos, hogy végleges, többen úgy vélik, hogy vissza fog térni, mások viszont úgy vélik, hogy David a nemzetközi diplomáciai életben keres majd magának helyet.

Testvérenek új politikai vonalvezetése az elkövetkező hetekben fog majd kialakulni. Az LP parlamenti képviselői hamarosan szavazni fognak arról, hogy kollégáik közül ki kerüljön be az árnyékkormányba. Amikor október 7-én ennek eredménye napvilágra került, Ednek választania kell, hogy közülük ki kerüljön a második legfontosabb helyre, pénzügyminiszternek. Október 20-án pedig George Osborne, a jelenlegi kormány pénzügyminisztere a parlament elé terjeszti a jövő évi költségvetési tervezetet. Akkor Ed Miliband-nak dönteni kell, hogy

⁴⁵ A választás pontos számszerű adataira, illetőleg a többi három jelöltre vonatkozóan lásd ugyanebben a fejezetben más írásainkat.

⁴⁶ Ua.

kitart-e az LP volt pénzügyminiszterének, Alistair Darling-nak számai és terveze mellett, miszerint a következő négy évben felére csökkentik a költségvetési hiányt, amit úgy tűnik, David Miliband is helyeselt.

Az alternatíva az, hogy Ed és az LP közelebb rukkolt a jelenlegi kormány elképzeléseihöz és előterjesztéseikhez és még ebben az évben elfogadja a költségvetési hiány lefaragását, avagy Darling terveihez képest inkább egy lassúbb haladást tesz magáévá. Az előző variáns nem valószínű, hogy megvalósul, lévén, hogy Ed Miliband a kormány terveiről kijelentette, hogy azok veszélyesek. Ezt a megszólalását és hozzáállását az LP baloldalán helyeselték. Mielőtt a parlamentben sor kerülne a költségvetési vitára, Ed-nek meg kell jelennie egy szakszervezeti gyűlésen, amelyet éppen azért hívtak össze, hogy tiltakozzanak a költségvetési kiadások lefaragása ellen. Olyan politikus számára, akiről azt híresztelik, hogy nincs tisztában a költségvetési hiány adataival, ez a megjelenés nagyon kockázatos lépés. David az LP vezetői közül az egyedüli volt, aki visszautasította, hogy csatlakozzon a tiltakozásokhoz.

Noha a toryk érezhetően megkönnyebbültek attól, hogy a fiatalabb Milibandel kerülnek szembe, igazából mégsem örülnek. Az LP a választáson 258 képviselői posztot szerzett meg; így azután erős ellenzék került a parlamentbe, és küzd azért, hogy visszaszerezze a hatalmat. Több közvélemény-kutatói felmérés szerint az LP és a kormánytöbbség hajszálra azonos helyen áll, már most is, mielőtt még a költségvetési kiadások lefaragásának hatását az emberek a saját bőrükön éreznék. És Ed Miliband előnyei nem csak a külső körülményekből származnak, máris bebizonyította, hogy tud kommunikálni (noha ezt olyan hallgatóság előtt bizonyított be, amely korábban már jelét adta annak, hogy egyetért vele), továbbá azt is világossá tette, hogy magához tud vonzani olyan baloldali liberálisokat, akiknek már eddig is sok volt az, hogy a liberális Párt belépett a toryk vezette kormányba. Az is tény, hogy máris több a kormányzati tapasztalata, mint David Cameron-nak volt, mielőtt miniszterelnök lett. Mégis, nagyon sok kétely övezi mint politikust és mint személyiséget. Védelmezőinek igaza van abban, hogy Ed nem szélső-baloldali ideológus. Ám gondolatai, elképzelései a legtöbb kérdésben – politikai gazdaságtan, külpolitika, büntetőjog – többnyire egybeesnek az LP mérsékelt baloldali jellel. (Az oktatás és az iskolaválasztás ügyében, avagy a közszolgáltatások piaci alapon történő megreformálása levégőben lógó kérdéseiben Ed véleménye még homályos.)

Sokak szerint a vezérválasztói konferencián az eredmény érdekében Ed taktikai engedményeket tett a baloldalnak, de most ugyanezen véleményalkotók szerint át fog hangolódni és átmegegy az LP centrumába.

Forrás: Labour's new leader. Red, ready or neither? The Economist, 2010. október 2.

Miliband kétértelmű beszédet mondott

(Rövidítve)

A várakozások nagyobbak is lehettek volna, Ed Miliband vezérválasztói beszéde (megválasztása után) elcsúszhatott volna. A beszéd kompetens volt, de nem volt lelkesítő. A kétértelmű jelző a legmegfelelőbb erre a beszédre, amely tele volt kétértelműségekkel és talányokkal. Nem javít majd azon, hogy megölje azt a vádat, amellyel illetik, miszerint a döntésképtelenség jellemzi. Valóban nagyon küszködött a beszéd során. Nem akart megsérteni senkit. Egyfelől meg akarta nyugtatni a gazdasági élet képviselőit, amikor hangsúlyozta, hogy biztosítani kell a gazdaság gyarapítását, másfelől az Európai Unió követelményeinek ment elébe, hogy a munkáltatók nem rövidíthetik meg a munkásokat.

A deficit kérdésében Ed Miliband megismételte, hogy a lemondott LP kormány idevonatkozó tervei kiinduló pontot kínáltak, de nyitva hagyta, hogy jelenleg milyen alternatívát kínál. Ugyanígy a választási reform kérdésében sem adott világos választ, és azt jelezte, hogy az LP majd kialakítja a maga álláspontját. Az ember ne legyen túlságosan kritikus. Ed Miliband nagyon sok mindent akart elérni ezzel a beszéddel. Egyfelől össze akarta fogni a pártot, tudván azt, hogy az LP sok tagja bátyját szerette volna vezérnek látni, és ugyanakkor el kívánta érni az ország távolabbi régiót, ahol őt alig ismerik, és főleg nem úgy, mint az ellenzék vezérét. Fair-en járt el a párttal szemben. Az LP-t úgy jellemezte, mint a munkások pártját, és szakított az Új LP hagyományával; ennyiben ráhangolódott az LP sok tagjának hangulatára, akik a „piszkos gazdagokról” beszéltek és beszélnek. Ed Miliband nem John Kennedy, de amikor hangsúlyosan az új nemzedékről beszélt, ezzel világos határvonalat vont maga és a Tony Blair–Gordon Brown kormány közé, amelyet ő maga is szolgált. Ám a még nagyobb kihívást a közvélemény jelenti. A beszéd ellenére, amit első vonalbeli vezérként kellett elmondania, Ed Miliband minden jel szerint a zárt-szobás megbeszélések politikus embere, akinek nincs határozott profilja és vonzereje. Lehet, hogy azt várja: a konzervatívok segítik majd, hogy határozottabb arcú alakítson ki magának. A „Vörös Ed” jelzővel kapcsolatban maga tréfálkozott és határolta el magát tőle.

Forrás: Miliband gives an equivocal speech. The Financial Times, 2010. szeptember 29.

KITTY USSHER:

Miliband-nek keményebbnek kell lennie a költségvetési lefaragások kérdésében

(Rövidítve)

Amikor Ed Miliband elmondta első beszédét már mint az LP új, megválasztott vezére, szembe kellett néznie egy dilemma helyzettel. Nyomás alatt áll a felsejő

költségvetési lefaragások kérdésében, hogy azokat opponálja. Ám elődjétől megörökölt egy ugyancsak költségvetési lefaragásokra vonatkozó tervet, amely azonban jelenleg elégtelennek tűnik. Ám még ennek a tervnek elfogadását is jelenleg úgy tekintnék, hogy Ed Miliband visszavonulót fűjt.

Annakidején, még a májusi választás előtt, de azzal már számolva, Alistair Darling pénzügyminiszter, illetőleg a pénzügyminisztériumi agytröszt olyan tervet dolgozott ki, hogy négy év alatt felére csökkenti a deficitet, ami bebizonyítaná az LP gazdasági kompetenciáját a helyzet irányítására. Akkor még a City is mérsékelt állami deficit csökkentést szorgalmazott, és még a Konzervatív Párt sem tervezte, hogy négy éven belül eltüntetheti a deficitet. Ekkor kezdett el Alistair Darling dolgozni és a májusi választás előtt még mindenki egyaránt azzal startolt, hogy elegendő megtakarítást fog biztosítani. Ezóta Ed Miliband feladata nehezebbé vált. George Osborne pénzügyminiszter mostani költségvetési megszorító terve szigorúbb annál, mint amit vártak. Jelenleg Európa sok országában hasonlóan kemény politikát hirdetnek meg. Így azután a dolgok súlypontja eltolódott. Az LP hajdani kemény tervei, megközelítései ma már puhának tűnnek. Közben az új koalíciós kormány saját érdekében azzal traktálta a közvéleményt, hogy a gazdasági recesszió az LP hibája. A gazdaságtörténészek idővel rá fognak világítani, hogy ez nem igaz. Más országokban ott tartanak, ahova Nagy-Britannia jutott a bankok válsága idején. Az a pénz, amit a bankok kaptak, aligha tér vissza és gyarapítja majd az adófizetők profitját. És Nagy-Britannia adóssága hasonlít más országokéhoz, csak a gazdasági válság következtében emelkedett így meg.

Ed Miliband az említett beszédében azt mondta, hogy az LP számára Alistair Darling terve a kiindulási pont. Ez azonban ma már nem elég. Az új körülmények között azonban Ed Miliband-nek keményebbnek kell lennie és álláspontját nem szabad tovább puhítani. Amennyiben a koalíciós kormány az LP-re kívánja terhelni a felhalmozódott gazdasági bajok sarát, akkor az LP-nek erre csak az lehet a válasza, hogy bebizonyítsa, az LP kompetens a gazdasági vezetésre nemcsak a jó, hanem a rossz időkben is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy el kell fogadnia az új kormány drákói megszorítási terveit a közszolgáltatások területén.

Forrás: Kitty Ussher: Miliband must be tough on cuts, Financial Times, 2010. szeptember 29.

Tony Blair és Prescott félbemaradt akciója

Tony Blair és Prescott azt tervezték, hogy közös nyilatkozatot adnak ki David Miliband támogatására. Ám David Miliband maga ítélte úgy, hogy annak az embernek a támogatása, aki korábban három választást nyert meg az LP számára, most számára egyáltalán nem lenne előnyös, lévén, hogy Blair igen népszerűtlenné vált az LP soraiban.

Forrás: The Guardian, 2010. szeptember 29.

A másik Ed, a nem-hivatalos győztes (szerkesztőségi cikk, rövidítve)

Az LP valószínűleg legkomolyabb belső feszültsége a két Ed között lehet. Az LP konferencia valószínűleg legsikerültebb beszédét nem a két Miliband testvér tartotta, hanem Ed Balls, aki az LP árnyékkormányának oktatási minisztere. Balls sötét hajú politikus, aki nagy feszültséget tud gerjeszteni maga körül. Olyan minőséget kínált, amilyent riválisai nem tudtak. Még augusztusban tartott egy olyan beszédet, amelyben bírálta az új koalíciós kormány gazdasági megszorító politikáját – ez a beszéd nagy feltűnést keltett. Erősen megmarta az új kormány oktatási miniszterének iskolai reformra vonatkozó terveit.

A vezérválasztói konferencián harmadik helyre futott be. De miért is lesz fontos Ed Miliband számára, hogy az új csapatában ott legyen, amikor pedig lehet, hogy nehéz lesz kezelni. Megpályázhatta volna a pénzügyminiszteri posztot is az árnyékkormányban.

Amennyiben ezt megkapja, akkor az egész gazdaságpolitika az ő területe, hitbizománya lesz, miként annakidején a főnöke, Gordon Brown is már majdnem megtette pénzügyminiszternek. Minthogy ő sokkal kevésbé buzgó hiányt lefáragó politikus, mint mások, és nem törődik mások ellenvéleményével, így politikája és magatartása szakadásokat válthat ki. Amennyiben nem kapja meg ezt a tárcát, akkor csalódása olyan eredménnyel járhat, hogy bajokat okozhat. Balls-ot jobban kedvelik, mint Gordon Brown idején, amikor Brown hóhéréjának tekintették, de megőrizte hírnevét, hogy kemény és éles könyökei vannak, és nagy képességei a cselszöveésekre.

A különféle híresztelések alapján Balls nem tartja túl sokra Ed Miliband-et. Mindketten Gordon Brown környezetéhez tartoztak, de Ed Miliband-nek volt a kisebb hatásköre és posztja. Balls azzal dicsekedhetett, hogy intellektuális szigor és politikai világosság jellemzi. Ed Miliband-ról viszont olyan kép alakult ki, hogy puhább.

Az LP különböző szárnyait képviselik olyan kérdésekben is, mint a bűnözés és a szabadságjogok.

Balls-nak a hátszaga a munkás-kerületekben van, Ed Miliband viszont a főváros baloldalához tartozik, amely az Új LP-t és annak vezetési stílusát nagyon autoriternek tekintette. Mindennek azután következményei vannak Balls jövője számára. Egyesek szerint jobb lenne, ha az árnyékkormányban a belügyminiszteri posztot töltené be...

Annakidején Tony Blair ezen a poszton lett naggyá. Ám erőskezü belügyminiszterként nehezen hangolódhatna össze Ed Miliband-del, aki puhább felfogást képvisel. Ám Balls heves kitörései a koalíciós kormány iskola-politikája és az államosítási törekvések ellen máris ütköznek Ed Miliband-ével, aki e kérdésben még nem alakította ki a véleményét.

Ez is nehezé teszi Balls elhelyezését és kezelését a Miliband csapatban. Mindennek ellenére nyitva marad további sorsa. Május óta ő volt a legkeményebb

bírálója a koalíciós kormány megszorítási politikájának, ő taglalta legvilágosabban, hogy a megszorítások megölhetik az igazi fellendülés jövőjét és ha mindez valóban beigazolódik, akkor ez újabb lökést adhat Balls karrierjének. Az LP úgy tekinthet rá, mint egy jövőbeli vezérére.

Forrás: The other Ed. The unofficial Winner. The Economist, 2010. október 2.

FRANCIAORSZÁG

SZÉKELY GÁBOR

Baloldal és szélsőjobb a francia regionális választásokon – kérdőjelekkel

Franciaországban 1986-ban a politikai rendszer decentralizálása jegyében vezették be a regionális választásokat, a 22 „kontinentális” és 4 „tengerentúli”, összesen 26 régióban. A központi kormányzattól a regionális tanácsokhoz került a térség gazdaságirányítása, az infrastruktúra fejlesztése, a vasúti és közúti hálózat gondozása, az oktatás és a kultúra. Azonban hiába gondolták, hogy éppen e tanácsválasztások, vagyis a lakosság mindennapi életét leginkább érintő ügyeket gondozó képviselők megválasztása fogja mozgósítani a lakosságot – a 2004-es választást kivéve a részvétel folyamatosan csökkent. Abban azonban nem volt változás, hogy a voksolás mindig igen érzéketlenül jelezte az ország politikai életében végbemenő változásokat.

A baloldal szervezetei különféle konstrukciókban indultak. 2010-ben a következők jelentek meg a színes palettán: a történelmi szocialista párt, a Parti Socialiste, az 1905-ben két szocialista szervezet, az SFIO (Section française de l'Internationale ouvrière – utalás nevében arra, hogy a II. Internacionálé szekcióját egyesüléséből létrejött szervezet utóda, a francia és az európai politika meghatározó tényezője; az 1921-ben alakult, 1934-től után jelentős súllyal rendelkező Francia Kommunista Párt (PCF) mélyrepülése a 2007-es elnökválasztásra esett, amikor a szavazatok mindössze 1,93%-át tudta megszerezni. Nála jobb eredményt ért el ekkor a Forradalmi Kommunista Liga (Ligue communiste révolutionnaire- LCR), amely erőteljes antikapitalista vonalát hangsúlyozva 2009-ben felvette a Nouveau Parti anticapitaliste (NPA) elnevezést. Másik jelentősebb csoport a szintén a trockista jelzót vállaló Union Communiste Internationaliste (Trockyste) nemzetközi szervezet francia szekcióját, ez rendelkezik a népszerű a Lutte Ouvrière (Munkásharc) lappal. A baloldal része a nem túl sikeres Munkások Pártjából (Parti des travailleurs) 2008-ban alakult Független Munkáspárt (Parti ouvrier indépendant – POI). A baloldal különféle irányzatai egyenként csak töredékét érték el a PS eredményének, a második fordulóban azonban nagy többségük felsorakozott a baloldali szocialista jelölt mögé – sőt, a regionális választásokon szövetségre is léptek.

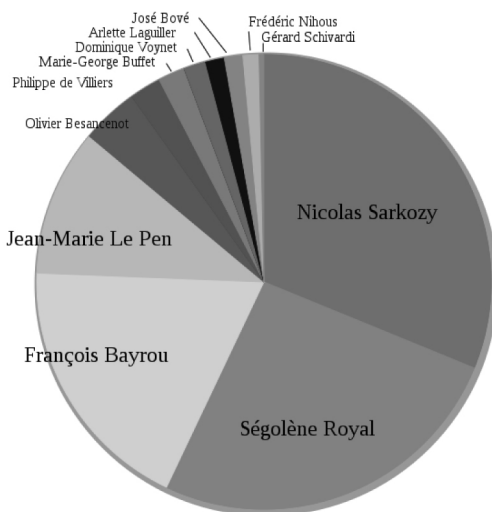
A 2010-es választások eredményeinek értékelés

Abban megegyeznek a különféle elemzések, hogy a 2010 márciusi regionális választások az elnöki konzervatív jobboldal súlyos vereségét hozták. Nicolas

Sarkozy köztársasági elnök sem gondolhatta komolyan, hogy elfogadható lesz magyarázkodása, miszerint a vereséget a csekély részvétel idézte elő. (Elnökké választásakor, 2007-ben, a 44.5 millió választásra jogosult állampolgár 84,5%-a adta le voksát, amely minden korábbinál nagyobb részvételt jelentett.) Ennél ugyanis sokkal többről volt szó: a 2010-es vereség olyan súlyos volt, hogy sokan azóta is úgy vélik, a konzervatív jobboldali hegemonia, s vele az V. Köztársaság története a végéhez közeledik. Azonban nem a baloldal minden korábbi felülmúló győzelmében látják ennek elsődleges okát, inkább a szélsőjobb szereplése boríthatja fel az eddigi, a politikai kompromisszumokon alapuló, a jobb- és a baloldali pártok váltakozó kormányalakításán, vagy éppen együttműködésén alapuló rendszert. Nem kevesen azt jövendölik, hogy az V. Köztársaság bukása már a 2012-es elnök- és parlamenti választások eredményeként bekövetkezhet.

Viszont ha kissé jobban visszatekintünk, az előző, a 2004-es regionális választásokig, akkor már feltűnhet, hogy a konzervatív jobboldal megrendülése már ekkor megjelent. A 2004-ben tartott többszörös választásokon – ekkor ugyanis az urnákhoz szólították a lakosságot a régiók mellett az európai parlament képviselőinek és a szenátorok megválasztásához is – a baloldali szövetség már tarolt. A 22 kontinentális régióból 20-ban szerzett többséget, eredménye országosan 40,24% volt. A konzervatív jobboldal két pártja, az UMP (Union pour une mouvement populaire – Unió a Népi Mozgalomért) és az UDF (Union pour la démocratie française – Unió a Francia Demokráciáért), jórészt már a konzervatív jobboldalt képviselő Jacques Chirac elnök népszerűtlensége miatt, jelentősen lemaradt, eredménye csak 34,52% futotta. Az ekkor két pártot felvonultató szélsőjobb, az FN (Front national, Nemzeti Front) és az MNR (Mouvement national républicain, Nemzeti Köztársasági Mozgalom) némi meglepetést, de inkább aggodalmakat okozva 16,3%-ot ért el, de nem volt elhanyagolható a két szélsőbalnak tekintett párt, a Munkásharc (LO) csoport és a Forradalmi Kommunista Liga (LRC) 5%-os eredménye sem. A leglényegesebb viszont az volt, hogy elenyészett a jobboldal túlsúlya: a baloldal különböző csoportjaira a választók 50,35% voksolt.

Messzemenő és egyértelmű következtetéseket a 2012-es elnökválasztásra talán mégsem lehet levonni a 2010-es regionális baloldali győzelemből, illetve a szélsőjobb eredményéből. Igen hasonló helyzetben, 2007-ben, a jelöltként a párttárs köztársasági elnök, Chirac helyére pályázó Sarkozy fordítani tudott. Lendületesen fiatalos kampánya bár az első fordulóban nem hozta meg számára az 50%+1 szavazat többségét, a másodikban, ha nem is nagy előnnyel, 53,06%-ot szerezve utasította maga mögé a szocialista jelöltet, Ségolène Royalt.

Forrás: French_presidential_election,_2007_1st.svg

Az 1. forduló jelöltjei

	eredmények
Nicolas Sarkozy	31.18%
Ségolène Royal (PS)	25.87%
François Bayrou (DeMo)	18.57%
Jean-Marie Le Pen (NF)	10.44%
Olivier Besancenot (LRC)	4.08%
7 további jelölt	9.87%

A helyzet annyiban is különbözik a 2007-estől, hogy akkor Le Pen szélső-jobboldali pártja a negyedik helyre szorult, s eredménye (10, 44%) nem jelentett veszélyt a konzervatív jobboldal „döntőbe” kerülésére. A 2010-es regionális választások eredményei azonban már felvetik ezt veszélyt, s ennek bekövetkezése nem is elsősorban a jobboldalon múlik. Mindezt mutatják a 2010-es választás két fordulójának eredményei.

Az első fordulóban a részvétel a szokásosnál alacsonyabb, 53.67 % volt, a másodikban hasonlóképpen, akkor a választásra jogosultak 48.79% adta le voksát.

Az eredmények:

<i>Lista</i>	<i>indulók</i>	<i>szavazók száma</i>	<i>%</i>	<i>mandátumok</i>
Szocialista Párt és szövetsége	Baloldali Union, Europe Écologie, Baloldali Front	9,834,486	46.40	1006
UMP és „Elnöki többség” (Sarkozy)	Xavier Bertrand	7,497,649	35.38	511
Nemzeti Front	Jean-Marie Le Pen	1,943,307	9.17	118
Egyéb baloldal	baloldali pártok	698,556	3.30	92
Szocialista Párt	Martine Aubry (a baloldali szövetség nem jött létre)	660,189	3.11	58
Europe Écologie	Brittany régió (a baloldali szövetség nem jött létre)	207,435	0.98	11
Demokratikus Mozgalom	François Bayrou	178,858	0.84	10
Mások	regionális pártok	117,742	0.56	27
Baloldali Front	Limousin és Picardy régió (a baloldali szövetség nem jött létre)	56,092	0.26	6

A baloldal fölényét mutatja, hogy jelöltjeivel az előző komoly előretörést jelentő választási eredményhez képest is tovább növelte előnyét: a 22 anyaországi régióból 21-ben a szocialisták koalíciója győzött, már csak Elzászban maradt meg a konzervatív többség. Korzikán 1984 óta első ízben győztek a szocialisták. Figyelemre méltó ugyanakkor, s aggodalmakat is keltett, hogy a Nemzeti Front két régióban is meg tudta szerezni a szavazatok 20%-át.

Hogyan tovább? A 2012-es elnökválasztás esélyeinek latolgatása

A kérdőjelek azonban továbbra is megjelennek. A baloldal fő ereje, a szocialista párt ugyanis 1988 óta nem volt képes a kormányalakításhoz elégséges többséget megszerezni és most is belső ellentétekkel küzd. Legnépszerűbb jelöltjével sincs szerencséje: az IMF igazgató, 1997 és 1999 között sikeres francia gazdasági, ipari és pénzügyminiszter Dominique Strauss-Kahn egy valószínűleg provokált szexbotrány miatt kompromittálódott, s kényszerült lemondásra 2011. májusában. A francia belpolitika mellett azzal is ellenségeket szerzett magának, hogy a pénzügyi válságot érzékelve Európára összpontosított, így jelentős támogatást nyújtott, illetve javasolt Magyarországnak, Izlandnak, Görögországnak, Írországnak és Portugáliának. A baloldal további gondja, hogy a két legnagyobb szakszervezet, a CGT és az FO kénytelen volt kizárni több tagját, akik szakszervezetüket jelölve indult, de FN színekben a választásokon – a biztosabb bejutás reményében. Felhívták egyben a figyelmet arra, hogy az FN már a kilencvenes

évek közepétől népszerű az alacsonyabb képzettséggel rendelkezők körében, s ezt csak fokozta a válság keltette elkeseredettség. Jelezték: a baloldal felelőssége, hogy nem képviseli határozottabban és számukra érthetően e leszakadó rétegeket.

Esélyek a választás előtt egy évvel

Nagy érdeklődést és vitákat váltott ki a Harris Interaktív Intézet közvélemény-kutatása, amely egyértelműen Marine Le Pen elsőségét jelezte az első fordulóban – a vita csak akörül folyt, hogy mennyit ér el: 21 vagy 24%-ot? A második helyen 23%-al Strauss-Khan futhat be, Sarkozy viszont bizonyosan a harmadik, vagyis a kieső helyre szorulna. A legnépszerűbb francia napilapban, a Le Parisien március 6-i számában megjelent módosított adatok szerint Sarkozy már egyenlő eséllyel szerepel, holtversenyben Aubrivel, 21-21%-al.¹

Nem véletlen, hogy a francia konzervatív szavazók többsége szívesebben látná a jelenlegi miniszterelnököt, François Fillont az elnöki székben, mint magát Sarkozyt.²

Talán autentikusabb a felméréshalmazból az összeállítás, amely a magyar sajtóban is helyet kapott. E szerint Sarkozynek csak abban az esetben van esélye, ha a biztos bejutó Martine Le Pen (23%) mellett a három lehetséges szocialista jelölt közül Ségolene Royal, Sarkozy 2007-es kihívója indulna, aki csak 15%-ra lenne érdemes. A pártelnök Aubry indulása (21%), illetve a még a botrány előtt 30%-ra taksált Strauss-Kahn ellenében viszont nem.³

Az azonban bizonyos, hogy az elkövetkezendő elnökválasztás hatása nem fog Franciaországra korlátozódni – jelentősen módosíthatja az Európai Unió és annak parlamentjének erővonalait, ahol a konzervatív válságkezelés egyre nagyobb gondokat jelent.

Vélemények egy magyar külpolitikával foglalkozó site-ról, ami persze a magyar közvélemény hangulatát is jelzi.

Az első kettő még igyekszik tréfás hangot megütetni, nem kerülve meg a lényegre:

„én fogok nyerni”

„igen, szerintem is: *D csak azt mondd meg hogy szocialista vagy jobboldali jelöltként indultál?*„

„Szerintem nem lényeg ki fog nyerni, engem nem izgat személy szerint, inkább a belpolitika aggaszt jelenleg.” (ti. a magyar – a szerk.)

„Sarkozy a csöcselék kifejezés miatt nyert. Egyre nagyobb az elégedetlenség

¹ A felmérés alapján készült filmösszeállítás megtekinthető: <http://www.youtube.com/watch?v=zzKi0qC8nW8>

² http://www.lemonde.fr/politique/article/2011/04/05/nouveau-record-d-impopularite-pour-nicolas-sarkozy_1503521_823448.html

³ <http://www.168ora.hu/globusz/franciaorszag-elnokvalasztas-nicolas-sarkozy-ump-szelsojobbaldal-74403.html?print=1>

a sok bevándorló miatt ezért Le Pen aki esélyes. A francia barátaim, ismerőseim utálják, gyűlölik az arabokat és ez nagyon kezd terjedni az ottani fiatalok körében.”

„Remélem Le Pen fog aratni, tarthatatlan ott a helyzet az idegen korcsokkal.”

A kérdező kommentje: „A közvélemény-kutatások szerint szinte mindenki lehet, de Le Pen nem...”

Irodalom

Haskó Katalin: Franciaország. In: Európai politikai rendszerek. Szerk. Kardos József, Simándi Irén. Osiris Kiadó, 2004. 229-278. o.

http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_votre_service/elections/resultats/

<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/municipales/panorama-1945.shtml>

<http://www.ladepeche.fr/article/2011/03/09/1031198-2012-Le-Pen-derriere-Sarkozy-et-le-candidat-PS-sauf-si-cest-Royal-selon-l-Ifop.html>

<http://www.youtube.com/watch?v=zzKi0qC8nW8>

http://www.gyakorikerdesek.hu/politika_kulfoldi-politika_1940070-kit-lattok-eselyesnek-a-2012-es-francia-elnokvalasztason Valamennyi letöltés: 2011.07.16.

Sajtószemle

Közli és jegyzetelte *Havel Józsefné Sziki Vilma*

JACQUES JUIILLARD⁴

Háborúban állunk

Ne tessük magunkat, hogy nem tudjuk: a pénzügy újra bevezeti az osztályharcot a maga meztelen valóságában.

A háborúban, amit a pénzkapitalizmus vív a civil társadalom ellen, nincs köszönet. 2008. óta nem kételkedhetünk benne. És a legutóbbi ismert epizód – Goldman Sacha contra Görög Állam: Soros György, a jól ismert emberbarát és az ő cinkosai az euro és a líra ellen – ezek a bizonyítékok, hogy nem lesz irgalom, sem fegyverszünet. Az kellene, hogy az egyik vagy a másik – vagy ez a kapitalizmus, vagy a civilizáció – múltjon ki. És a következő forradalom felakasztaná a tőzsdéseket, vagy a bankárokat – mint 1789-ben felhúzatta a henteseket és a gabona spekulánsokat. Mi igyekszünk megmenteni őket, mert mi a halálbüntetés ellen vagyunk, de semmi kétségünk sincs a felelősségüket illetően – nem mint egyéni, hanem mint rendszer szerinti, ahogyan mostanság mondják. A kutya, amely megharapja kenyéradóját, a skorpió, amely megmarja a békát, amely segít

⁴ Juillard a francia politikai, kulturális életben nagy név az utóbbi 30-40 évben. Nemcsak mint publicista, hanem mint történétíró és könyvkiadó is. Írt szocialistákról és a CGT nagyjairól – de mint független baloldali.

neki átkelni a folyón, önmagukban nem gonoszok. Mit akarnak? Ez a természetük. Mint Bachelard mondta, a skorpió nem azért mar, hogy éljen, hanem azért él, hogy marjon.

Tehát megbocsátaná az ember a bankár-gengszereknek a cinizmusukat: Kant óta tudjuk, a politikai gazdaságtan szívtelen tudomány.

Képzeljék el egy pillanatra, melyek lehetnének a következményei egy euro-hajótörésnek: a kereskedelmi és ipari csődök zuhataga, a munkanélküliség özöne, a populista, vagy diktatórikus rezsimszaporodás. Az 1929-es válság következménye a második világháború lett. Szendvicsnek lenni az Al-Kaida és Goldman Sacha között, két különböző veszély, de kiegészítik egymást és a demokrácia kötelessége, hogy megtalálja a módját, hogy hogyan védje meg magát.

Hol történik a változás, ahol kereszteződik a hagyományos marxista szövegnek az ellentéte a szigorúan értelmezett finánckapitalizmus és hagyományos képviselői között a politikai szférában. Nicolas Sarkozy Davosban, a pénzkapitalizmus templomában mondott legutóbbi beszéde ennek eklatáns példája. N. Sarkozy és nem Martine Aubry⁵ az, aki bizonygatta: „Azzal, hogy a kereskedelem mindenek felett liberalizálódott, meggyöngyítette a demokráciát, mivel a polgárok azt várják a demokráciától, hogy az megvédje őket”. Szintén Sarkozy az és nem Bernard Thibault,⁶ aki túllícitál: „A statisztikákban a jövedelmek növekedését láttuk, de a való életben az egyenlőtlenséget tapasztalták az emberek, aki elkeseríti őket”.

Honnan ez a módosulás? Abból a tényből adódik, hogy minden kormány, jobboldali épp úgy mint baloldali, tartotta magát ahhoz, hogy biztosítsa a polgárok biztonságát és a szociális igazságosságot. Ez az ő erkölcsi előírásuk, miközben a pénzügy egyetlen instrukciót adott logikával foglalkozó tudósának, hogy ne engedje meg, hogy növekedjék és hogy sokasodjon. Tehát az e fajta hatalom olyan lett, hogy a kormányok ezentúl tehetetlenek vele szemben. A legutóbbi G-20-ak találkozóján Sarkozynek az az ambíciója, hogy egy új nemzetközi bankrendszer-reformot vezessenek be: totális bukás.

Ez a totális engedetlensége a jobboldali gazdaságnak a jobboldali politikához viszonyítva – végre tudjuk ki parancsol a kapitalista rendszerben! – új felelősséget ruház a baloldalra. Egyetlen hozzájáruló értéke nem államférfijainak jogképessége, hanem egy aktív népi támogatás. A nemzetközi pénzügy nem érzékeny, csak az erőkre.

Új életre keltette az osztályharcot a maga meztelen valóságában: naivitás, vagy gyámoltalanság lenne színlelni, hogy ezt nem tudjuk.

Forrás: Observateur, 2010. március 11-17.

⁵ M. Aubry a PS (a Szocialista Párt) főtitkára.

⁶ Thibault a CGT főtitkára.

MATTHIEU CROISSANDEAU

A hármak harcára nem kerül sor

Három ambíció egy posztért?

A szocialistáknak van egy kifejezésük erre. Amikor Laurent Fabius február 17-én, mint volt miniszterelnök nem hagyta elhamvadni jó hírnevét, ezt mondta a France Interen a 2012-es elnökválasztásra vonatkozóan: „Most már elismert, hogy Dominique Strauss-Kahn, Martine Aubry⁷ és mellékesen jómagam, nem indulunk egymás ellen.” A mondat homályosnak tűnhet az avatatlanoknak. De a szocialisták ezt tökéletesen megértették. Vagyis a hármak háborújára nem kerül sor a 2012-es elnökválasztáson.

Hogy egészen pontosak legyünk, a 2012-es harc már elkezdődött. Jó három éve. Forgassuk vissza a filmet, hogy jobban megértsük.

Az első felvonás 2007. nyarán zajlott le, egy párizsi vendéglőben. A PS egymást követően éppen a harmadik elnökválasztást veszíti el. Laurent Fabius és Dominique Strauss-Kahn találkoznak, hogy együtt ebédeljenek, és előnyre tegyenek szert. Még keserűek amiatt, hogy 2006-ban Ségolène Royal⁸ szétzúzta őket, a két ember azonos véleményen van. Ha Poitou-Charentes elnök-asszonya, vagy Párizs polgármestere Bertrand Delanoë – tehát a régi favoritok ráteszik a kezüket a PS-re, akkor árnyékot vethetnek a jövőre. Egyedül persze semmit sem tehetnek. De együtt minden lehetővé válik. Fabius és Strauss-Kahn még nem tudják: Martine Aubry lesz-e a párt vezetője és jelöltje.

A második felvonásra egy évvel később, 2008-ban, augusztusban került sor, egy luxus marokkói helyen. DSK időközben már az IMF igazgatója, szabadságon. Martine Aubry-t ebédre hívta meg. Három hónappal vagyunk a reimsi kongresszus után. Lille polgármestere még vacillál, hogy bekapcsolódjon-e a küzdelembe, biztosítja meghívóját. Mit beszéltek meg ezen az estén? Különböző verziók vannak. Martine Aubry egy szimpatikus estére emlékezik. Nincs megálapodás DSK-val, nem is volt soha – magyarázza ma. Marrakech-ben voltam, ő is. Felhívott, hogy meghívjon vacsorázni, közös barátokkal együtt. „Egy szót sem ejtettünk ki politikáról”. Lássuk.

Jean-Christophe Cambadélis ezen az estén nem volt Marokkóban. De mint a DSK ház érdekeinek figyelmes jegyzője, más történetet mond el. „Dominique azt mondta neki, hogy ő az egyetlen, aki képes elkerülni, hogy a PS beleessen egy elnökválasztás csapdájába. Martine azt válaszolta neki, hogy ő nem lesz elnökjelölt. Dominique tehát összefoglalta: „Majd meglátjuk...”.

Kétségtelen, hogy az alkalom hiánya miatt, bár a trió rendszeresen telefonál egymásnak, mégis szentöl-szembe soha nem találkoztak ugyanannál az asztalnál, hogy a folytatást felelevenítsék, vagyis a szó igazi értelmében sohasem

⁷ Martine Aubry az említett 2008. évi kongresszustól a PS megválasztott vezetője.

⁸ S. Royalról és Delanoë-ről a 2007. évi francia elnökválasztás kapcsán az Évkönyv sok dokumentumot közölt, és ezt megtette a következő években is. Lásd Évkönyv 2007–2009.

volt megállapodás. A potenciális riválisok, mint Ségolène Royal vagy François Hollande pedig kívül esnek a játékon? Tehát nyerjen a jobbik és öleljük meg egymást. Egy normális pártban természetes volna, hogy a főnök legyen a jelölt. De nem ez a helyzet a PS estében, ahol senki sem vállalkozik. Azután meg ki tudja mi lesz egy év múlva? Könnyen előfordulhat, hogy szociális robbanásra kerül sor a külvárosok felkelői miatt, és akkor szükség lehet egy olyan egyéniségre, mint Dominique. Azonban amennyiben egy baloldaliabbra volna szükség az értékeket és az erkölcsi magatartást illetően, az lehetnék én... – mondja Martine Aubry, aki élénken tagadja, hogy a legkisebb egyezség is létezne közöttük. „Laurent-al és Dominique-el fogunk egyeztetni – mondja – erről 2010. végén kell majd beszélnünk”.

Ime, itt vannak ennek a nem-agresszív paktumnak a nagy ismeretlenjei, akik nem beszélnek világosan a jövőről, „Nem tudom, hogy az egység pozitív lesz-e, de azt tudom, hogy az szörnyű volna. Intelligens emberek között nem kérdés a szembenállás” – hangsúlyozza Laurent Fabius.

Forrás: Matthieu Crossandeau: PS: la guerre des trois n'aura pas lieu. Le Nouvel Observateur, 2010. március 11-17.

A Baloldali Front eltussolja a Kommunista Párt hanyatlását

A PC és a Baloldali Párt szövetségének, amely 5,8 százalékot hozott az első fordulóban, nem sikerült megteremtenie az egyensúlyt a baloldal soraiban. A Kommunista Párt választóinak felét veszítheti el.

Az egyesülésben az erő? Ez olyan kérdés, amit a PC vezetősége tesz fel kétségkívül, a regionális választások első fordulója után, amely látta a Baloldali Frontot, a PC szövetségését; Jean-Luc Mélenchon⁹ baloldali pártját és a Baloldali egységre törekvő Christian Picuet(ex-LCR) kis formációját, amely 5,84 százalékot ért el. Ez az eredmény összehasonlítható a legutóbbi júniusi európaival 6,05%). Amely kétségkívüli hozzájárul ahhoz, hogy lapozzunk a 2007-es elnökválasztási trauma után (Marie-George Buffet¹⁰ összesen 1,93 százalékot ért el.) De abban az esetben, ha a Baloldali Front erős meghallgatásra talál a fiatalok körében, továbbá Jean-Luc Mélenchon kis baloldali pártjában, amelynek a második forduló után meglesznek az első regionális tanácsadói; ugyanez nem mondható el a PC-ről, amely, ami őt illeti, elvesztheti választóinak felét (2004-ben 185 fő).

⁹ Mélenchon a PS balszárnyának volt egyik hangadója, majd 2008-2009. folyamán kivált és alakította meg új pártját.

¹⁰ Buffet a PC elnöke.

Az összehasonlítás kevéssé hízelt

A 2004-es regionális választások idején a kommunisták elhatározták, hogy egy csapásra harcra szállnak a szocialistákkal a főváros 14 kerületében. Az idén a helyzet gyakorlatilag megfordult: a 22 kommunista föderációból 17 szívesebben sorakozott fel a Baloldali Front mögé. Az összehasonlítás a Baloldali Front 2010-es és a PC 2004-es választási eredményei között, amikor saját színükben harcoltak, nem valami hízelt.

A front most jobb eredményt ért el, mint 2004-ben a PC Aquitaine-ben és Auvergne-ben (ahol a 10%-ot is túlhaladta). Továbbá hasonló választási sikert ért el a Nord-és-Pas-de Calais vidéken, ahol a PC-nek osztoznia kellett Baloldali Párt-barátaival, a megválasztottak számát tekintve. Végül és főként ez a szövetség 3 körzetben teljesen terméketlen lett. Mindenek előtt Picardia vidékén, ahol a Baloldali Front és a „disszidens” (Maxime Gremetz)¹¹ megosztottsága miatt, a PC egyetlen elektorit sem szerzett, mivel a 10 százalékot nem érte el (2004-ben a PC 10,86 százalékot kapott). A Kommunista Párt második számú képviselője Pierre Laurent, az Ile-de France-on, mivel gyengébb formát mutatott, mint 2004-ben Marie-George Buffet, csupán 6,55%-ot ért el, a 7,20%-kal szemben. Aki nagyobb eredményt akar elérni, annak most osztoznia kell az azonos sikerben a Baloldali Párttal, amelyet a PC 2004-ben egyedül ért el.

A mostani választásokról a PC egyik közeli szimpatizánsa így nyilatkozott: „A Baloldali Front igazi célkitűzése az volt, hogy a maga javára valósítson meg egy új egyensúlyt. Ez most bekövetkezett, de a PS és az Európai Ökológusok javára. Az viszont tény, hogy a Baloldali Front megelőzte az NPA-t és a MODEM-et is. Az ötödik francia politikai erő lett, de fele annyi szavazattal, mint a negyedik erő az FN (Front National) amelyet meg akart előzni.”

Csak vasárnap este tudjuk meg hány választója lesz a PC-nek és mekkora a visszaesésének a mértéke. Akkor válik ismeretessé, hogy a Baloldali Frontnak még nem sikerült új erővé, függetlenné és népszerűvé válnia.

Forrás: Les Echos, 2010. március 18.

A PS szövetségeseivel együtt a plakáton

Az első egységes kép tegnap jelent meg Nantes-ban. Martine Aubry¹² befejező kampányának gyűlésére meghívta Dominique Voynet-t, a Zöldek egykori elnökjelöltjét, Montreuil szenátor polgármesterét. Annak alátámasztására, hogy a második fordulóban a vidéki (vagy: kerületi) választásokon a baloldal egységes, a mai napon egy plakáton jelenik meg a PC főtítkárával, Marie-George Buffet-vel és Cécile Dufлот-val, a Zöldek vezetőjével.

¹¹ Gremetz hosszú ideig Benoit Frachon idején a PC vezetésének tagja és külügyi titkára volt.

¹² Aubry a PS elnöke

A találkozóra előreláthatóan egy párizsi XI. kerületi kávézóban kerül majd sor, délelőtt. Martine Aubry számára világos a helyzet: „Nem vártunk máig, hogy megtudjuk, hogy a Zöldek főpartnereink” a baloldalon.

Forrás: Le Figaro, 2010. március 18.

Az összevont baloldal már az elnökválasztásra gondol

A PS és az Európai Ökológia – a Baloldali Front megállapodása, a 2012-es elnökválasztás tesztjének minősül –

A Szocialista Párt, az Európai Ökológia és a baloldali Front március 16-án, kedden, megegyezésre jutott a legtöbb vidéken. Ez nem csupán a jövőendő végrehajtó posztok szétosztására vonatkozik, hanem a programokra is, amelyeknek megvalósítására – megválasztásuk esetén – kötelezettséget vállaltak.

A szóban forgó pártok vezetőinek véleménye szerint ezek a megállapodások fontos állomást jelentenek a baloldal újjáépítésében. A Szocialista Párt nem tekint többé úgy az Európai Ökológiára, mint epizódikus jelenségre, hanem mint tartós mozgalomra, szövetséges társra, aki nélkül semmi eshetőség nincs a következő elnökválasztás megnyerésére.

Azok a nehézségek, amelyekkel jelenleg a MODEM birkózik, megkönnyítik a baloldal újjászervezését. De ez vajon kitart-e 2012-ig? Ha Claude Bartolone (PS) máris egy egyedüli PS-Európa Ökológia jelöltségről ábrándozik, akkor semmi sem történt. A szövetség szintén harc.

A Le Monde a továbbiakban részletes, félkolumnás elemzést ad a baloldal esélyeiről. Ennek rövidített változata:

22 vidéken, a 2012-es elnökválasztás második fordulójában a PS, az Európai Ökológia és a Baloldali Front egyesülve lép fel.

Több, mint szívélyes egyetértés, vagy valami új. Mindenesetre egy új partnerség, a háromszög ellenére, ami Bretagne-ban és Limousin vidékén lesz, vagy egy egyezmény bukása. Picardie-ban és a Réunion-on, 22 körzetben (vagy megyében) aláíratott egy megállapodás a PS, az Európai Ökológia és a Baloldali Front között. A 2010-es vidék meg tudná változtatni a baloldal adottságainak perspektíváját a következő elnökválasztáson.

A Zöldek első számú képviselőjének még e hét végéig, közös nyilatkozatot kell nyilvánosságra hoznia Martine Aubry-vel és Marie-George Buffet-tel.

A szociális krízissel szemben, állandó offenzívában lévő N. Sarkozyvel szemben, végül jelentős szavazástól való tartózkodás mellett, az egyre nagyobb bizalmatlanság, vagy a választók körében egyre növekvő zűrzavar közepette, a baloldal újra összeszedi magát. Az e fajta viták a jövőt szolgálják.

Forrás: Le Monde. 2010. március 18.

Ha a PS-nek volna bátorsága

A lényegyet tekintve jelentős átalakulást nem vesz tervbe.

Honnan van az, hogy a PS nem tud egy baloldali modernizációs tervet szembeállítani a liberális modernizációs tervvel? Mert odaragadt a francia társadalmi mintához, amely a Dicsőséges Harmincas évek folyamán született.¹³

Az biztos, hogy ez a modell sokkal jobban ellenáll a krízisnek, mint az Egyesült Államok, vagy az Egyesült Királyság liberális gazdasága. De sokkal boldogtalanabb társadalmat hoz létre, mint Észak-Európa szociáldemokráciái. Igen magas közkiadást tartalmaz, különösen a szociális kiadások tekintetében. De szemben a skandináv országokkal, ezt a mannát egyrészt egyszerre igazságtalan és hatástalan módon osztja szét: tehát az egyik oldalon sikerült rekord mennyiségű adót összegyűjtenie, adósságokat és közdeficitet, másrészt rekord mennyiségű elégedetlenséget, látva szociális reménytelenséget.

Skandináviában a szociális támogatást illetően mindenki azonos cégér alá helyeződik. Nálunk pedig minden kategóriának megvan a maga kedvezménye. Például Franciaországban több mint tíz országos nyugdíjrendszer van, míg Svédországban és Dániában csupán kettő.

Svédországban, vagy Dániában mindenki azonos kedvezményeket kap. Nálunk a nyugdíjrendszer vagy betegségbiztosítás speciális játékszabály szerint működik, egyesek a legális alapszolgáltatásoknak majdnem a kétszeresét is megkaphatják.

Svédországban, Dániában és Németországban a szociális rendszer a partnerek közötti megállapodáson nyugszik és azt ők is kezelik. Nálunk a központi állam törvényei és rendszabályai írják azt elő. Íme hogyan csinálnak kettészakított nemzetet. És leblokkolt társadalmat. Ha PS-nek volna bátorsága, hogy ezt a diagnózist felállítsa, ki tudná dolgozni átalakulása igazi tervét.

Mindazok, akik a baloldalhoz csatlakoztak, fontolóra vennék ezt.

A PS számára a következő állomás, valóban szociáldemokratává válni. Vagy „Ha a PS-nek volna bátorsága...”)

Forrás: Denis Clivennes: Si le PS avait le courage... Le Nouvel Observateur, 2010. március 25-31.

MATTHIEU CROISSANDEAU

És Martine megfékezte szörnyetegeit...

Aubry elbújik. – Szinte senkivel sem beszél telefonon, tervezi, hogy egy hétre elutazik. Meglazítani a hajóköteleket néhány napra, vagy örökre. Eltávozni az arénából.

Ma – egy időre legalább is – „Martine” megfékezte az oroszlánokat, a PS-

¹³ A francia népfront korszakáról van szó. Erről lásd Évkönyv 1986. 1987. 2011. valamint A Népfront Franciaországban – 1934-1938. Budapest, 1985.

belieket, de saját szörnnyetegeit is: kétségeit, aggodalmait, visszakozásait. 2008. novemberében csak az utolsó pillanatban helyezte el jelöltségét a főtitkári posztra, a reimsi kongresszuson.¹⁴ „Lassítson, mindjárt hányok” – mondta sofőrjének, aki erre az új harci terepre vitte, amiben legalább annyira kételkedett, mint amennyire bízott. 2009. januárjában, a sajtónak adandó jókívánságainak előestéjén, készülődés közben megsértette a szemhéját. Fél évig a fotósok villogói sértették a szemét. Fekete szemüveg mögé rejtőzködött.

Ma már újra élvezzi a fényt. 15 hónappal a PS élére történt kényes megválasztása után, a szocialisták élére állt és az ellenzék vezetője lett, sőt védjegye van az „elnökire”¹⁵ is. A közvélemény-kutatások szerint nő a kvótája. Felfedezték, hogy újra felteszi a fülbevalóit és tud mosolyogni. A körülmények miatt? Lehet. De minden esetre az egy év óta megtett útnak köszönhetően.

Amikor kinyitja az öreg magánszálló ajtaját, amely a Szocialista Párt székelye, Lille polgármesternője – egyesek szerint – „egy üres házat” fedez fel. François Hollande,¹⁶ akit régóta nem állhat, de ki jóakarója, mielőtt távozott volna, nagytakarítást rendezett. Semmi sincs a polcokon, a fiókokban és az irodákban. Aubry csupán jó néhány hónap múlva fedezte fel ezt: az összes dosszié, amit keresett, a pincében! Hogy tartsa magát, szokott csikorgó íróniájával mondja: „Nagyon kemény munka lesz heti 35 órával ismét munkába állítani”. Jól tudja, hogy senkire se számíthat. Heteken át kell elviselnie Poitou-Charentes elnöknőjének (S. Royal) és tisztjeinek színjátékát. Ui. meggyőződésük, hogy elrabolták tőlük a győzelmet. „Hat hónapról tovább nem tart ki, az európai választás és a regionális választás”¹⁷ után egy év múlva...” ismétlik mindenütt.

Erről az időről azt mondja Aubry: „Az első félév rendkívül kemény volt. Le-szegtem a fejem és dolgoztam. Naponta hallottam: egy nulla”. Igaz, semmit sem tudott a szocialista gépezetről. A PS-be való belépése, 1970. vége óta vissza-utasította, hogy akár Rocard, majd Jospin idején¹⁸ csatlakozzék a vezetőséghez. Számára az igazi politika soha sem Solferinó¹⁹ volt, kis intrikáival és „vég-nélküli üléseivel, ahol mindenki unatkozott”. „Hetente egyszer jelent meg az üléseken, de szinte sosem szólalt fel”.

Miután főtitkár lett, köteleessége alkalmazkodni. Hetente csak másfél napot tölt a Solferino utcában. Sok „elvtárs” van a PS-ben, azonban igazi élete Solferino falain kívül zajlik, elsősorban a családjában.²⁰

Martine Aubry csapatban működik. „Utálja az egyedüllétet” magyarázza hű-séges követője, Adeline Hazan.

Ma, amikor a jövő jobban mosolyog rá, mint tegnap, a főtitkár felszabadult-

¹⁴ A PS vitáiról és a 2008. évi pártkongresszusról lásd Évkönyv 2008 2009.

¹⁵ A 2012. évi köztársasági elnöki választásról van szó.

¹⁶ Hollande hosszú éveken át a PS főtitkára volt. (Az Évkönyv rendszeresen közölte nyilatkozatait.)

¹⁷ A 2010. márciusi regionális választásról lásd Évkönyv 2011.

¹⁸ Jospin miniszterelnöki korszakáról lásd Évkönyv 2003-2005.

¹⁹ A Solferino utcában van a PS pártközpontja.

²⁰ Aubry apja Jacques Delors, Mitterrand hajdani gazdasági csúcsmisztere, majd az Európai Bizottság első elnöke, akit többször újra-választottak és aki maga mondott le tisztéről.

nak látszik. Népszerűségének ívét megmámorosodás nélkül veszi tudomásul. A krízis, a jobboldal összeomlása, a kis mondatokba fejtett fegyverszünet a PS-en belül, nem voltak hiába. Szövetségesei segítségével jutva hatalomra, akik nem hitték, hogy ily gyorsan megújul, támogatják, az igazi (szív szerinti) balosok és a racionális szociáldemokraták, tudják, hogy hajszálnyi a távolság közöttük. Egészen az Elysée kapujáig? „Csak akkor mennék, ha azt gondolom, hogy én vagyok a legjobb a győzelemre”.

Forrás: Et Martine dompta ses monstres.... Le Nouvel Observateur, 2010. március 25-31.

Pierre Moscovici²¹ a PS 2012-es elnökválasztási előkészítéséről

Pierre Moscovici kijelentette:

„Amennyiben DSK (=Dominique Strauss-Kahn) elnök akar lenni, ehhez stratégiájának kell lennie ha bekapcsolódik a csatába, rizikót vállal, meg kell határoznia a naptári beosztását és meg kell mondania mit gondol... 2011. kezdete óta tudni kellene, hogy ki van a startvonalon. Ez fontos neki, de Martine Aubry²²-nak is (...) de nekem is” – erősítette meg a PS képviselője Doube-ban, a „le Parisien”-ben.

Forrás: Les mots de la semaine. Le Nouvel Observateur, 2010. április 1-7.

MICHEL ROCARD:²³

Sokkal tovább a baloldallal

(Részletek)

Meglepő intellektuális erőtlenségi periódusban élünk. 2008-ban minden fejlett országot pusztító pénzügyi és gazdasági válság sújtott. Továbbra is itt tartunk, a növekedés nem indult be, a munkanélküliség tovább növekszik. A politikai duruzsolás is folytatódik: a baloldal a választási kampány idején aktívabb politikát kér az alkalmazás területén.

Sürgetővé vált végre elhatároznunk, hogy számításba kell vennünk a krízis súlyosságát és mélységét, aláhúzni a pénzügyi válság jelenségét, mint a jelenle-

²¹ Pierre Moscovici a PS elnökségének hosszú ideje tagja és a PS-nek ugyancsak hosszú ideje volt külügyi titkára.

²² M. Aubry a PS főtitkára.

²³ M. Rocard az 1980-as években a PS csúcsvezetőinek egyike, többszörös miniszter, sőt miniszterelnök, írásait és megszólalásait az Évkönyv az elmúlt harminc évben többször közölte.

gi események fő okát, emlékeztetni a szociális ellentétek eldurvulására. Örülök, hogy közös emlékeink nevében ez a kezdeményezés a *Nouvel Observateur*tól származik.

Azonban sokkal tovább kell mennünk és kutatnunk kell egészen a makro-gazdaság fejlődésének az alapjáig és nem csupán pénzügyileg. Azután semmit sem ér, ha a krízist mint nemzetközi jelenséget elemezzük, és a politikai válaszokat francia horizontba helyezzük. Pl. én nem szívesen értékelem nagyra ezt a formulát: visszaautasítani a „piac törvényeinek való behódolást”. Nagy része a világnak piacgazdaságban él és mi, szociáldemokraták, 1947. óta ezt választottuk, hogy itt maradunk, mivel ez biztosítja az alapszabadságot a fogyasztó polgároknak.

Három megjegyzés még, mielőtt magához a krízishez érnék el. A globalizáció felmondása az is valami, ígérő. A globalizáció az emberiség súlyos irányzata: Kolumbusz Kristóffal és Magellánnal kezdődik, majd a történelem során hosszan folytatódik addig a pontig, amikor a világtermelés hatalmas százalékát – amely 1913-ban a világkereskedelem mintegy 20 százalékát képviselte – meggyengítette az ezt követő két világháború és a nagy válság, csupán 1980. felé tért magához, hogy újra megkezdje növekedését. Az a probléma, hogy ezt a globalizációt egyáltalán nem szabályozták. Tehát a szabályozás hiányát kell pótolni.

Második megjegyzés: óriási tévedéshez vezet az a tény, ha a világméretű krízis analízisére politikai választ adunk, egyedül Franciaország használatára. Mint pl. Guillard²⁴ barátunké: „Nemzeti politikai síkon a második baloldal (...) egy túlhaladott utat képvisel a jövőben”. A mondat furcsa ebben a történelmi periódusban, amikor éppen csak megkezdtuk az úgy mondott második baloldal teljes intellektuális győzelmét a jakobinus baloldal felett a marxizáltakig²⁵ és a beleszerelmesedett adminisztrációs gazdaságig, amint azt a PS kiváló új elvei nyilatkozata bizonyította, amelyet két éve fogadott el a párt. A második baloldal kísérlet volt arra, hogy igazi szociáldemokráciát építsünk, ami soha nem létezett. Amikor Juillard azt írja, hogy „az azért adott, hogy Franciaország gazdasági és kulturális korszerűsítése küldetését teljesítse, hála a civil társadalom részvételének a politikai döntésben” – igazat mond. Tény, hogy ez az időleges küldetés a dicsőséges harmincas évek²⁶ idején minden nemzetközi szociáldemokráciának adva volt, oly periódus volt ez, amikor a kapitalizmus szabályozott, a teljes foglalkoztatás biztosított volt és a jövedelmek nem képezték tárgyát a hierarchikus szempontoknak, mint amit ma nekünk kell jól megfogalmazni. Juillard azt mondja valahol: „A jövő a harcok szociáldemokráciáé”. És én örülök, hogy Jean Daniel, Albert Camus-t idézve dicséri a „radikális reformizmust”.

Egyetértünk mindebben.

De a téma egy utolsó, harmadik szótári észrevétellel inspirál engem. A szavak

²⁴ J. Guillard ismert francia történész és publicista, írásait, megszólalásait az Évkönyv többször közölte.

²⁵ A francia szocialista párt történetében a marxisták illetőleg marxizálók jelensége sokszor vetődött fel. Rocard valószínűleg az 1945. utáni korszakra gondol – de ez nem biztos.

²⁶ Az 1930-as évekről az Évkönyv többször írt: 1974., 1986., 1987., valamint A Népfront Franciaországban, 1934-1938. Budapest 1985, valamint Jemnitz János: Léon Blum. Budapest 1993.

fontosak, pontosnak kell lenni ebben a vitában. Nem tartom jónak a jelenlegi fázist „új-kapitalizmusnak” („neo-capitalisme”) nevezni. A dicsőséges harmincas (évek) szabályozó mechanizmusának rendszeres lerombolása, a privatizációk és a szabályozatlanság, amely ezt kísérte, visszaeséshez vezetett, visszatérést a kapitalizmusnak egy sokkal nagyobb szociális brutalitásához, amely őszintén szólva sokkal inkább archeo, mint neo. Végül jól meg kell jegyezni, hogy a kapitalizmus szó, így magában is elegendő volna.

Forrás: Plus loin avec la gauche. Le Nouvel Observateur, 2010. április 1-7.

JACQUES JUIILLARD:²⁷

Előbb a tojás, vagy a tyúk?

A baloldalnak előbb a jelöltjét, vagy a programját kell megválasztania? Álprobléma.

Hogyan csináljuk? Igen, hogyan kell eljárnia egy Szocialista Pártnak, amikor megsemmisítő vidéki helyhatósági győzelmei²⁸ után a nehézségek időszakába süllyedt és viharokat ért meg? Neki kell kijelölnie minden egyéb ügyet, félbehagyva egy jelöltet a 2012-es elnökválasztásra, és azután megadni a programját, vagy fordítva?

Programot mindenképp előt – válaszolni a komoly emberek. De ha ezek a komoly emberek rövidlátók, akkor nagyon rövidlátók.

Önök ismerik a történetet: a tyúk tojta előbb a tojást, vagy a tojás volt előbb? A világ kezdete óta az emberiség felteszi a kérdést. Én abban a helyzetben vagyok, hogy megadhatom a választ: az Isten mindkettőt egy időben teremtette, ugyanazzal a varázspálcával.

A PS jól tenné, ha utánozná az isteni bölcsességet. Miért? Mert az elnökválasztás a bizalom szövetsége, egy személyiség és a nemzet között. A választók egyetértően szavaznak egy egyénre és arra a politikai irányra, amelyet megtestesít. Ez elválaszthatatlan. Hogyan lehet elképzelni, hogy ezt a politikai vonalat az illető nélkül és kvalitásai nélkül ki lehet dolgozni? Különben François Mitterrand meggyőződése volt ez, aki mindig fenntartotta magának, hogy a PS programjából azokat válogassa be, amelyek neki és saját elképzeléseinek megfelelőek voltak.

Valószínű, hogy Nicolas Sarkozy kitölti idejét, és a hátralévő időben, ami megmaradt neki, nem fog nagy kezdeményezésekbe. Ez az új megválasztottra fog

²⁷ J. Juillard neves francia publicista és történész, az Évkönyv az utóbbi két évtizedben rendszeresen közölte írásait, megszólalásait.

²⁸ A 2010. tavaszi helyhatósági választásokról magyarul bővebben lásd Évkönyv 2011. (Lásd a francia fejezetet.)

tehát tartozni – tételezzük fel, hogy baloldalira, aki a gyakran a legszegényebbek megsegítésére történt ígéretések után kell hogy cselekedjen.

Nagyon sok energiára lesz szüksége, de főleg óriási bizalmi tőkére. Ne mondjuk tehát, hogy a jelölt kiválasztása másodlagos. Mindenki a lelke mélyén nagyon jól tudja, hogy ez a legfontosabb. Az kell mindenek előtt, hogy a megválasztott és a nemzet találkozzék és hogy kölcsönösen felismerjék egymást és hosszú idejű jegyesség alakuljon ki.

Forrás: Jacques Juillard: L'oeuf ou la poule? Le Nouvel Observateur, 2010. április 1-7.

A nap, amikor Cécile Duflot nagy lett

Merre tartanak a Zöldek?

(Részlet)

Ki hitte ezt? Amikor a „kis Cécile” a Zöldek baloldali szárnya felől megérkezik, és 2006-ban pártja élére áll, tagkönyve csupán öt éves. Igen gyorsan integrálódik a nemzeti vezetésbe. De abban az időben Dominique Voynet barátai, akik segítették, hogy ő legyen az országos titkár, lenézik. Számukra ő a „mellékes leány, aki szimpatikus, de aki nem fogja széttörni a téglát”. Tévedtek!

Annyi bizonyos, hogy Cécile Duflot nem nagy teoretikus. Nincs meg benne Besancenot meditáló aurája. De van intuíciója. Ő az, aki a Zöldek és Cohn-Bendit²⁹ között kapcsolatot teremtett. Közös történetük tumultuózus.

Milyen jövő vár a Zöldekre? Mindent újra ki kell találni? „Ez öngyilkosság volna” – mondja. A múlt héten biztosította pártja tagjait, hogy a feladat az „átváltozás”, „vagyis az ólom arannyá alakítása”.

Az országos titkárhoz közel állók szerint Duflot tud uralkodni az idegein, és a csapatot össze tudja tartani.

Duflot új naptárában a 2012-es elnökválasztás is szerepel. Ezt a kérdést nem tudja többé kikerülni. Táborában mindenki Dany-val kezdi, nincsenek meggyőződve egy zöld elnökjelöltségének szükségességéről. Mi lenne a legjobb módszer, hogy a franciák előtt egy igazi eko-zöld programot meg tudjanak védeni? És a végén, milyen mód lenne a legeredményesebb, hogy a baloldal győzzön a második fordulóban? Duflot ma a 68-as régi vezető mögött áll, aki azonban nem kívánja jelöltetni magát az elnöki posztra. A közvélemény-kutatások szerint Nicolas Hulot a legeredményesebb helyezett.

2012-ig még van egy kis ideje Duflot-nak. „Felteszi magának a kérdéseket, amikor időszerűek lesznek”- biztosítja egyik barátja. De a kereskedelmi diplomás első vonalba kerül a vitákban a PS-el. Kiábrándult generációnak érzi ma-

²⁹ Cohn-Bendit az 1968. májusi párizsi napok egyik ismert központi szereplője, most már hosszú évek óta az Európa Parlamentben a Zöldek csoportjának vezetője, hangadója.

gát a szocialisták miatt. 2007-ben már ő tárgyalta François Hollande-dal³⁰ egy törvényhozásra vonatkozó megállapodásról. Azonban a Zöldek katasztrofális elnökválasztása után (1,57 százalékot értek el), a PS csupán egy képviselői kézfogást ajánlott, amit Duflot visszautasított. Most azonban változott a laposztás. A Zöldek befolyása megnőtt, az étvágyuk szintén, a PS pedig úgy tűnik nagyobb figyelmet szentel partnerére.

Maël Thierry

Forrás: Mael Thierry: Le jour ou Cécile Duflot est devenue grande. Le Nouvel Observateur, 2010. április 1-7.

Cécile Duflot, a Zöldek országos főtitkára egy baloldali ökológus összejöveten

Cécile Duflot mielőtt válaszolt volna Daniel Cohn-Bendit „Március 22-i felhívására”, időt adott magának. Április 12-én egy információban hozta a Zöldek összes aktivistájának tudomására, valamint az Európai Ökológiát is értesítve, hogy a Zöldek főtitkárának mi a víziója az ökológia jövőjéről. Ellentétben az európai képviselővel, aki az Európai Ökológia gyors átalakítását ajánlja és a Zöldek túltengéséről beszél, de ezt nem ítéli el teljesen, kifejti elgondolását.

Ha helyesnek tartja a Cohn-Bendit javasolta „politikai szövetkezés” ötletét, pontosít is, mondván „kétkedni kell a politikai élet sietős megújításában, amelyben csak a modern szó az új, de mögötte nagyon gyorsan újraélednek az oligarchia és a bonapartizmus régi formái”.

Válaszolva mindazon várákozóknak, akiket vonzott az Európai Ökológia, de anélkül, hogy egy pártba belépnének, Duflot asszony egy „mozgalmi hálózatot” javasol, helyi bizottságokkal, tagdíjjal és saját újsággal. Az ifjú vezető azzal fejezi be javaslatát, hogy azt teljes szerénységgel tette, anélkül a hátsó gondolat nélkül, mintha a 2012-es elnökválasztást illetően ambíciói volnának.

Forrás: Le Monde, 2010. április 13.

A francia kommunisták kongresszusa

A Francia Kommunista Párt június 18-20. között tartotta 35. kongresszusát, amelyen a több mint 130 000 fős tagság képviseletében 630 küldött vett részt. *Marie-George Buffet*, a párt országos titkára korábban már bejelentette, hogy lemond 2002. óta betöltött tisztségéről. A távozó országos titkár azonban továbbra is tag-

³⁰ Hollande akkor a PS főtitkára volt. (Szerepéről lásd Évkönyv 2011.)

ja marad a párt vezetőségének, és megtartja parlamenti mandátumát. Beszédében hangsúlyozta, hogy „a XXI. század követelményeihez alkalmazkodó új Népfrontot kell szervezni”. Hozzá kell nyúlni olyan tabukhoz, mint a javak elosztása, és valóban progresszív adórendszert kellene bevezetni.” *Martine Aubry*, a Francia Szocialista Párt főtitkára üdvözlő beszédében kijelentette, hogy Marie-George Buffet „mindig következetesen ragaszkodott elveihez”. *Jean-Luc Mélenchon*, a Balpárt vezetője szerint Buffetnek „meghatározó szerepe volt a Baloldali Front létrejöttében”.

A kongresszusi küldöttek 80 százalékos támogatásával az FKP új országos titkárává az 52 éves Pierre Laurent-t választották meg, aki korábban *l'Humanité* munkatársa és a szerkesztőség igazgatója volt. 2008. decemberétől a párt országos koordinátora, Marie-George Buffet helyettese lett. Édesapja Paul Laurent, George Marchais³¹ főtitkársága idején, a hetvenes-nyolcvanas években a Közpon-ti Bizottság tagja volt.

Pierre Laurent nehéz időszakban vette át a vezetést, amikor sokan már búcsúztatnák a pártot. Kongresszusi záróbeszédében az új országos titkár azt kérdezte, hogy miért kell 2010-ben kommunistának lenni? Válaszában hangsúlyozta, hogy történelmi fordulóponthoz érkezünk. „A kapitalizmus hatalmas, tartós és globális válságon megy keresztül, az országot brutális hatalom irányítja, amely teljesen kiszolgálja a tőke érdekeit”. Nem szabad megengedni, hogy a válság terheit a kormány a dolgozókkal fizettesse meg. Az országnak, a baloldalnak szüksége van egy megújult, a változásokra és a XXI. század kihívásaira érzékeny FKP-ra. Pierre Laurent az ország minden polgárához, a baloldali erőkhöz fordult azért, hogy a 2012-es választásokon egységesen mondjanak nemet Sarkozy elnöknek. A „visszavágás” előkészítése érdekében javasolta, hogy a baloldali szervezetek „állandó összekötő csoportokat hozzanak létre”. Kijelentette, hogy egy új Népfrontot kell 2012-re szervezni, amely „megvalósítja a társadalom átalakítását, és utat nyit egy tartós és alapvető strukturális változásokat jelentő korszakhoz”.

Forrás: TÁMPONT 2010. július 1. K.G.

Franciaországi általános sztrájk és tüntetések 2010. szeptember 7-én

Több francia szakszervezet kezdeményezésére általános sztrájk és tömegtüntetések zajlottak le Franciaországban a kormány azon törvénytervezete ellen, hogy a nyugdíjkorhatárt 60 évről 62 évre emeljék fel. Az *International Herald Tribune* szerint – átvéve a francia szakszervezetek becslését – a tüntetéseken 2,5 millió ember vett részt. Ugyanakkor, a másik oldalról a francia belügyminisztérium szerint (az örök számháború) a tüntetéseken „csak” 1,1 millió ember vett részt.

³¹ Életútját lásd Évkönyv 2000.

Egész Franciaországban több mint 220 tüntető akció zajlott le. Párizsban egyedül 250 000 ember vett részt a tüntetésen – a rendőrség szerint ez a szám csak 80 000 volt. Sok tanár is sztrájkba lépett, sok iskola is zárva maradt. A közlekedés folyamatosan megbénult.

Forrás: International Herald Tribune, 2010. szeptember 8.

Újra kell gondolni a szolidaritást

A cikk írója: Christian Paul, a PS elméleti munkacsoportjának elnöke, Nièvre parlamenti képviselője.

Egy támadó szociális gondolatnak az újjáépítése, párosítva a neoliberalizmus csődjével, alkalmat ad a baloldalnak, hogy ismét történelme és a mai feladatok magaslátán álljon.

A baloldal tervét illetően két területet látok: mindenek előtt értékeink megvívását, sugalmazni a mi koncepciónk a jövedelmeketről.

Forrás: Il faut repenser la solidarité. Le Monde, 2010. szeptember 10.

DOMINIQUE MOISI:

Sarkozy bajokat lát a Szajna fölött

(Rövidítve)

Nagy-Britanniát úgy ismerik, mint amely híres és nevezetes a „ragyogó elszigeteltségéről” (splendid isolation). Ám ezt most ugyanígy lehetne alkalmazni N. Sarkozy estére, vagyis a francia elnökére, aki egyre inkább barátok nélkül maradt. Az Elysée palotában elszigetelődik, és támogatottsága a közvéleményben összezsugorodik. Az elnök népszerűtlensége Franciaországban nem új jelenség. Ám az új Sarkozy esetében a népszerűség elvesztésének a mértéke. Az állam és a kormány vezető posztjain egyre inkább elfogadottá válik az a vélekedés és beállítottság, hogy mi nem vagyunk felelősek azért, hogy az elnök és környezete mit gondol és mit tesz. A megfigyelők emlékeztetnek arra, hogy több mint 30 évvel ezelőtt Valéry Giscard d’Estaing elnökként eltávolította Jacques Chiracot, és Giscard d’Estaing nem tudta megújítani elnökségét a második fordulóra.³² Sarkozy jól érezhetően szembeszegül és lenézi a francia elitet, minthogy ő nem az ENA iskolájából került ki, ahonnan az ország közép és magas-rangú köztisztviselői régóta kikerülnek, és éppen ezért úgy érzi, hogy őt ez az elit nem fogadta

³² Giscard d’Estaing-ről, az 1980-81-es elnökválasztási harcokról és az eredményről lásd Évkönyv 1980-1981.

be. Jelenleg még az UMP-ben is, vagyis abban a pártban, amit Sarkozy alakított ki, zavar mutatkozik, és sokan úgy érzik, hogy az elnök jelenleg tehetétel. Ez a megítélés részben igazságtalan. Sarkozy strukturális reformokat ígért, és ezt a nyugdíjreformmal kezdte meg...³³ Több elemzés szerint lehet, hogy a 2012-es elnökválasztáson valóban a baloldal térhet vissza győztesen... Sarkozy helyzete némileg emlékeztet Margaret Thatcherére, akit miniszterelnöksége végén saját pártja léptetett vissza. Persze a francia politikai viszonyok mások, és Sarkozynek hatalmas energiái vannak.

Forrás: Dominique Moisi: Sarkozy sees trouble over the Seine. Financial Times, 2010. szeptember 29.

A Le Monde a tőkés tulajdonosok kezén

(Erősen rövidítve)

A *Le Monde* irányításának és tulajdonlásának áthangolódása még tavaly 2009-ben kezdődött meg, 2010. telére befejeződött. A három nagy tulajdonos, a 80 éves Pierre Bergé, a 42 éves Matthieu Pigasse és a 43 éves Xavier Niel, ez utóbbi Franciaország 12 leggazdagabb emberének egyik.

A *Le Monde* anyagi, tulajdonosi helyzetét e három férfi tartja kezében, de minthogy a lap mögött részvénytársaság áll, sokan mások is részvényesek. A részvényesek között is erős a mozgás, más újságok, mint a spanyol *el País* is részvényes és több francia hetilap ugyancsak. A *Le Nouvel Observateur* hetilap, amelyet általában baloldalinak (inkább balliberálisnak) tekintenek, részvénycsomagja erősen leolvadt, kb. 1,5%-ra, más hetilapok is érdekeltek a *Le Monde*-ban, de miként a *Lotta Comunista* szerkesztői hangsúlyozzák, befejeződött az a folyamat, hogy a patinás *Le Monde* irányítása a tőkések kezébe ment át.

Forrás: Lotta Comunista 2010. november, Bulletin 2010. december

Laurent Fabius³⁴ a PS terveiről

- Mi a véleménye Ségolène Royal elnökjelölti indulásáról? – kérdezte Laurent Fabius volt miniszterelnököt Roland Sécard, a reggeli „4 igazság” című műsorban.

L.Fabius válasza: Ő az elő-jelöltségről beszélt.

³³ A nyugdíjreformmal kapcsolatos ellenállásról lásd e kötet szakszervezeti fejezetét.

³⁴ Fabius 1983-tól volt a Mitterrand korszak miniszterelnöke, többszörös minisztere és évtizedeken át a PB szűkebb vezetői csoportjának tagja.

- A szerkesztő ekkor megjegyezte, hogy amíg a jobboldal tökéletesen szervezett, addig a baloldal?

L.Fabius válasza: A PS-nél újra kell kezdeni a munkát, és az egység jegyében kell indulnunk az elnökválasztásra. Pontos naptárt kell felállítanunk: mikor, mit teszünk. Meg kell változtatni a politikánkat. Nagyon egyenlőtlen a társadalomunk: tíz millió személynek nincs rendes lakása.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2010. december 2-i adása nyomán.

Rádiószemle

Hallgatta, lejegyezte, jegyzetelte *Jemnitz János és Havel Józsefné Sziki Vilma*

Franciaország – a megszorítások és a tiltakozások

Az RFI 2010. május 23-i adása nyomán

Május 23-án a Lutte Ouvrier nevű patinás trockista szervezet hívott össze nagygyűlést Párizsban, amelyen az egybegyűlték tiltakoztak a magas munkanélküliség, a munkanélküliség csökkentése ígéretének be nem váltása, valamint a nyugdíjkorhatár felemelése ellen. (Jelenleg a kormány ezt 60 évről fel kívánja emelni vagy 62 vagy 63 évre.)

A nagy francia szakszervezetek augusztus 27-re szerveztek meg hasonló tiltakozást több mint kétszáz helyre.

Általános sztrájk Franciaországban (2010. június 24.)

Az RFI 2010. június 24-i adása nyomán.

A sztrájkban, amely a kormány nyugdíjkorhatár felemelésére tett javaslata ellen irányult, (de néhány más megszorító intézkedés ellen is) kétmillió ember vett részt. A vasutak fele leállt, a repülőgépek egy része nem indult, a tanárok egyharmada állt le. Párizsban 800 000-en vettek részt a sztrájkban, és erős visszhangja volt Marseille-ben és Toulouse-ban. Ez a negyedik vagy ötödik tiltakozó megmozdulás volt, és a végleges törvényt a parlament úgy tűnik, csak szeptemberben fogja elfogadni. Vagyis ez a történet befejezetlen – a francia kormány a keményebb német valóságra hivatkozik, Olaszországban pedig 25-ére hirdettek általános sztrájkot.

A Francia Szocialista Párt (PS) vezetőjének M. Aubry-nak beszéde

Az RFI 2010. augusztus 29-i adása nyomán.

La Cohelle-ben megnyílt a PS szokásos augusztus végi nyári egyeteme – konferenciája. Ezen a megnyitó beszédet Martine Aubry, a PS főtitkára tartotta. Nagyon éles hangú beszédet mondott – kifejezetten Sarkozy ellen és már a 2012. évi Montpellier – a politikai tendenciákkal szemben

Több rádiósadás 2010. augusztus 18-i közlései alapján.

A híradások szerint Montpellier polgármestere és nyilvánvalóan a tavaszi választásokon megerősödött baloldali többségi városi tanács úgy döntött, hogy szoborparkot létesítenek, vagy szobrokat állítanak Leninnek, és a II. világháború nagyjainak: Churchill-nek, nyilván Roosevelt-nek, de úgy tűnik, Sztálinnak is. (Ez a francia hagyományoktól nem idegen, Párizsban mindig is megmaradt a Sztálingrád metróállomás elnevezése, Montpellier-nek és a szomszédos Narbonne-nak még a XIX. század második felétől van baloldali, szocialista múltja. A politikai földrajz Franciaországban nagyon feltűnő és érdekes.)

köztársasági elnöki választásra készülve. A beszédben azt hangsúlyozta, hogy a 2007. évi választás óta eltelt három évben Sarkozy egyik nagy ígéretét, sem az életkörülmények, sem a közbiztonság javulását nem tudta beváltani, a munkanélküliség pedig nem csökkent. A helyzettel szembenézve Aubry leszögezte, hogy a PS ott lesz a választáson és vállalja a változások végrehajtását.³⁵

Franciaország – általános sztrájk és tüntetések 2010. szeptember 23-ára

Az RFI 2010. szeptember 22-i adása nyomán.

A nagy szakszervezetek, a parlamenti ellenzék és a baloldali pártok 23-ára általános sztrájkot és nagy tüntetéseket hirdettek a kormány nyugdíjkorhatár felemelési tervével szemben. Reményeik szerint több mint másfél millió embert tudnak megmozgatni, többet, mint az előző, szeptember 7-iki nagy tiltakozáskor. Most van egy új hangsúlyos tétel: a nők. Nevezetesen, ha a nyugdíjkorhatárt felemelik és az adott magas munkanélküliséget nem tudják leszorítani, akkor a munkanélküliek száma tovább nő, és ez elsősorban a nőket fogja érinteni.

Franciaország – a sikeres megmozdulás

Az RFI 2010. szeptember 23-i adása nyomán.

Az adás szerint a szakszervezeteknek és a baloldali pártoknak valóban sikerült

³⁵ Az RFI adásában nem említette, hogy még ki szólalt fel ezen a feltehetően első napon.

a negyedik megmozduláson túllépnie a kb. két héttel ezelőtti harmadik sikerén. Ezúttal nem is a beígért másfél millió, hanem az országban három millió embert mozdítottak meg, vittek ki az utcákra. Az RFI-ben a CGT főtitkára konstatálta a sikert és a kormány vereségét, a párizsi nagy demonstráción pedig a baloldali pártok vezetői (vagyis a PS-től Aubry, a PCF-től az új Lecour, a Zöldek vezetője és a baloldali radikálisok ugyancsak reprezentáns embere) kart karba fűzve haladt az élen. Az, hogy a nagy megmozdulás megtépázza az elnök és a kormány tekintélyét, nem kérdéses, de a nyugdíjtörvényt és a korhatár felemelését a parlamenti többség biztosan jóváhagyja.

A francia szakszervezetek új akcióterve

Az RFI 2010. szeptember 24-i adása nyomán

A szeptember 23-i sikeres akciónap után³⁶ a francia szakszervezetek úgy döntöttek, hogy a nyugdíjkorhatár felemelése ellen október 2-án és október 12-én újabb tüntetéseket szerveznek, és az embereket az utcára szólítják. A francia kormány azonnal bejelentette, hogy bármi is történjék, kitartanak a nyugdíjkorhatár felemelése mellett.

Franciaország – a harmadik nagy tiltakozó megmozdulás

Az RFI és a BBC 2010. október 2-i adása nyomán.

Október 2-án szombaton, ezúttal először munkaszüneti napon szólították a szakszervezetek és a baloldali pártok az embereket az utcára a nyugdíjkorhatár felemelése ellen. Ezúttal valóban rekord született, majd hárommillió ember vonult fel Franciaország nagyvárosaiban – a belügy és a rendőrség szerint egymillió, de ez se lenne kevés. A törvényt azonban bizonyára a parlament el fogja fogadni. (A visszahatás és a következmények később jönnek.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Franciaország – a nyugdíjkorhatár felemelése

Az RFI 2010. október 5-i adása nyomán.

Október 5-én, kedden, ahogyan ez várható volt, a francia parlament elfogadta a nyugdíjkorhatár 60-ról 62 évre való felemelésének törvényét. A parlamentben Martine Aubry a Szocialista Párt nevében „csatázott” a törvény elfogadása ellen,

³⁶ A 23-iki akcióról lásd a másik feljegyzést ugyanebben a fejezetben.

és jelentette ki a vita során, hogy e törvénnyel a kormány elkerülhetetlenül tovább élezi majd a szociális ellentéteket. A törvényt még a szenátus elé kell terjeszteni, de az gyakorlatilag már nem változtathat az elfogadott törvényen.

A nagy szakszervezetek október 12-re újabb tiltakozó demonstrációt jelentettek be – de ennek gyakorlati haszna már nem lehet sok.

Franciaország – áttörési kísérlet a PS élén

Az RFI 2010. december 2-3-i adása nyomán.

Ségolène Royal a PS egyik 2012-es évi köztársasági elnökjelöltje, aki 2005-ben már jelölt volt és nem sokkal maradt el a győzte N. Sarkozy³⁷ mögött, most két napig ismét a francia rádió és a TV címlapjára került, mivel érzékeltette, hogy ő nem csak indul az elnökválasztáson, hanem valahogy ő a fő jelölt, az első. Ezzel nyilván felrúgta a belső megállapodást a három hivatalos jelölt között. A végső hivatalos jelölést a PS csak jövő ősszel fogja megtenni. Royal arra hivatkozik, hogy a másik oldalon, a jobbközépen Sarkozy kampánya már teljes lendülettel beindult és nem lehet várni. (Nem felejtendő el, hogy a PS baloldalán Montebur már bejelentette, hogy indul az elnökválasztáson³⁸).

J. Lang³⁹ elképzelése a PS jövőjéről

TV-5-Monde, 2010. december 7. Könyvismertetés

Most jelent meg J. Lang: „Egy győzelem titkai” (Les secrets d’une victoire”) című könyve. Ebből az alkalomból mondta el a véleményét Roland Gécárd szerkesztőinek a „igazság” című reggeli műsorban, aki a szerző szavait idézte, mi szerint „hiányzik a PS-ben a levegő az Elyséehez”.

Jack Lang kifejtette: egy lendületes nekifutásra van szükség ehhez, igazi értelmiségi forradalomra, mert a politika egyenlő a nagy-ívű gazdasági és egyéb politikával, vagyis „A” nagy gesztus szükségeltetik.

Mi sokkolja Ségolène Royalt?

- Ezt kérdezte Roland Sécard a ma reggeli „4 igazság” című adásban a Nemzeti Tanács (Président du Conseil National) elnökétől, Ségolène Royal-tól.

S. Royal válasza: az első az 1,613 eurós fizetés, amiből nem lehet megélni. A minimálbér (=SMIG) alig emelkedik 1,6 százalékkal, de a tőkések még ezt sem tartják be mindig, és a törvények ezért nem is büntetik meg újabban őket. A fia-

³⁷ A 2007-es elnökválasztásról lásd Évkönyv 2007.

³⁸ Montebur-ról és fellépéseiről lásd Évkönyv 2011., valamint ugyanezt a rovatot.

³⁹ Lang a Mitterrand korszak nagy kultuszminisztere volt, és hosszabb ideig a PS egyik elismert vezetője. Lang cikkeit és megszólalásait az Évkönyv az utóbbi két évtizedben sokszor közölte.

talok 20 százaléka munkanélküli, oktatási problémák vannak, sok az egyedül élő nő, vagyis a kormány beígerte nagy prioritásokat nem látjuk.

A második szám a vezetők kiemelkedően magas juttatása, ami csak növeli az óriási különbségeket a franciák között.

A francia elnök pedig egyre jobban eltűnik és helyette Fillon miniszterelnök és a miniszterek láthatóak, vagyis egyre jobban nő a krízishelyzet, mivel a politikai ígérek bevétele hiányzik.

A PS-nek sokat kell tennie – a baloldallal együtt – hogy megnyerje a 2012-es elnöki választásokat – mondta befejezésül.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2010. december 15-i adása.

Franciaország – Párizs külvárosainak ifjúsága

Az RFI 2010. december 15-i adása nyomán.

A francia hivatalos statisztikai jelentések most számoltak be arról, hogy a munkanélküliség az utóbbi évben tovább emelkedett, az ifjúság körében aggasztóan megnőtt, elérte az egyetemi diplomásokat is. Párizs külvárosaiban a férfiak illetőleg fiúk körében több mint 40%-os, a lányok körében 35%-os. (Ez megmondokoztat magyarázat, amire szoktak hivatkozni, amikor Párizs és más nagy városok külvárosainak, még inkább színes bevándoroltjainak lázadásairól esik szó.) Ez a munkanélküliség biztosan nagy szerepet játszik majd a 2012-es elnökválasztáson is – ilyen alapon nőtt meg a várakozás D.S.K. (Dominique Strauss-Kahn) iránt.

Franciaország – a kultúra és feltételei

Az RFI 2010. december 18-i adása nyomán.

A *Le Monde* nagyobb cikket közölt azután, hogy a francia kormány jelenlegi kulturális minisztere, Frédéric Mitterrand kijelentette, hogy a kultúra mindenkié. A lap kritikusan reagált a nagy kijelentésre, s utalva a szociális viszonyokra, a statisztikai hivatal jelentéseire, hangsúlyozta, hogy az ilyen kijelentéseknek nincs semmi értelme, a valóságba nem ültethetőek át, csak akkor, ha a kultúra terjedésének feltételeiről is gondoskodnak.

Franciaország – a Szocialista Párt (PS)

Az RFI 2010. december 31-i adása nyomán.

31-én az RFI este 11.00 órás adásában Sarkozy elnök újraválasztási üdvözlését és szónoklatát közvetítették, amelyben a reformok folytatását ígerte, és megerősítette, hogy ezzel jobb jövőt biztosítanak nyugdíjasoknak, fiataloknak és mindenkinek. A rádió

az összes politikai párt reflexióit azonnal közvetítette. A PS részéről ketten is megszólaltak, a PS baloldalának már elnökjelöltként induló vezetője, Montalambert, aki a munkanélküliség növekedését tette szóvá, majd Martine Aubry, a PS főtitkára nagyon jól felépített nagyon higgadt beszédben tette szóvá, tételenként felsorolva, hogy Sarkozy sok-mindenkinek mindenfélét ígért, de soha nem mondta eddig el, hogy ezeket miként, milyen forrásokból kívánja megvalósítani.

Az RFI január 2-i adásában a PS egyik parlamenti vezérszónoka erősítette meg, hogy a PS kitart amellett a követelése mellett, hogy tartsák meg a 35 órás munkahetet s a gazdaságnak emellett kell megvalósítania, megtartania versenyképességét a nemzetközi piacokon.

Franciaország – a közvélemény

Az RFI 2011. január 4-i adása nyomán.

A rádió egyik megállapítása: a Sofres közvélemény-kutató felmérése szerint a franciáknak csak 24%-a szavazna Sarkozyre jelenleg – ez az abszolút mélypont, amelyre eddig francia köztársasági elnök lesüllyedt. A közvélemény kutatások másik adata szerint a franciák 60%-a nem vár semmi jót az újévtől. A *Le Monde* részletesen elemzi Sarkozy december 31-i újévi beszédét és üzenetét, amelynek minden tételével kapcsolatban leszögezi, hogy a nagy beígérésekből semmi jó nem következik sem a kormányra, sem a franciák többségére nézve. A 35 órás munkahét kapcsán a vita tovább folytatódik, de mind a *Libération*, mind a *Le Monde* aláhúzza, hogy a gyakorlatban ez az egyébként Aubry (akkori szocialista munkaügyi miniszter – Jospin kormánya idején) által elfogadtatott törvény a gyakorlatban felhígult, és ezt a jelenlegi jobboldali többségű kormány sem kívánja visszavonadni, mert az egyes munkáltatók joga, hogy ezen a gyakorlatban túllépjenek és a szakszervezetekkel megállapodásokat kössnek.

Franciaország – a 35 órás munkahét

Az RFI 2011. január 7-i adása nyomán.

A rádió ismertette és összefoglalta a *l'Humanité* állásfoglalását a megindult vitáról. A francia kommunisták lapja persze megállapította, hogy a 35 órás munkahét törvénybeiktatása egykor nagy siker volt, és ehhez nem lenne szabad hozzányúltni. Visszautaltak a szocialisták egykori nagyjainak, többek között a lap egykori megteremtőjének, Jaurès-nek gondolataira, hogy a szocialistáknak és a francia progresszióknak a dolgozók munkaidejének csökkentésére kell törekednie.

Ugyanaznap a *Libération* is állást foglalt ez ügyben és hangsúlyozta, hogy ha a kormány e kérdésben lépni akar, akkor előzőleg sokoldalúan tájékozódnia kellene, és közmegállapodásra kellene jutnia – vagyis figyelmeztetően és kritikailag szólalt meg.

Franciaország – Sarkozy és Aubry

Az RFI 2011. január 13-i adása nyomán.

Sarkozy nagy beszédet tartott Toulouse-ban, a francia repülőgép-gyártás fellegvárában, hangsúlyozva, hogy a reformok mellett a francia gazdaságnak szüksége van az iparra, az ipar sikereire és így a szakmunkásokra is. A beszédre a PS részéről az RFI Martine Aubry válaszbeszédét idézte (Aubry saját hangján), aki leszögezte, hogy az elnök beszédéből hiányzott a leglényegesebb, amit hangsúlyozott: A munka, amit háromszor megismételt, ami franciául és ebben az összefüggésben inkább munkahelyet és alkalmazást jelent, adott összefüggésben, hogy az elnök mit nem ígér, hanem tesz a munkanélküliség csökkentése érdekében. (Január 12-én ültek össze a PS csúcsvezetői egyfajta egyeztetésre, amelynek lényege az volt, hogy megerősítsék, ki az irányadó első ember a PS-ben. Ezek szerint Aubry ezt a megerősítést megkapta. Royal most nem szerepelt.)

Franciaország – a Szocialista Párt

Az RFI 2011. január 15-i adása nyomán.

A tunéziai események nyomán Sarkozy elnök nyilatkozott, hogy Franciaország kiáll és támogatja a demokrácia érvényesülését Tunéziában. A homályos megfogalmazás mellett nem pontosított semmit. A PS részéről Segolène Royal emiatt bírálta Sarkozyt, ő üdvözölte a tunéziai forradalmat és jelezte, hogy a PS kész embereket küldeni a parlamenti választások tisztaságának ellenőrzésére.

Az RFI 2011. január 16-i adása nyomán.

A PS félhivatalos nyilatkozatot adott ki arról, hogy a 2012. évi köztársasági elnöki választásra a két legvalószínűbb jelöltje Martine Aubry és Dominique Strauss-Kahn. (Lehet, hogy az egyik mint valószínű miniszterelnök lesz a jelölt.)

A francia baloldal új köztársasági elnökjelöltje

Az RFI 2011. január 21-i adása nyomán.

... Melanchon jelentette be, hogy jelölteti magát a 2012. évi köztársasági elnökválasztáson. Melanchon 2007-ben vált ki balra a PS-ből. Régi trockista s a trockisták szereplése nem új jelenség a Francia Szocialista Párt (SFIC) életében.⁴⁰ Melanchon most részint a Francia Kommunista Párt (PCF, részint az Antikapitalista Párt,⁴¹ részint nyilvánvalóan trockista csoportosulások) támogatására számít.

⁴⁰ Erre lásd a Gauche Révolutionnaire-ről írt cikket. Évkönyv 1987.

⁴¹ E pártról lásd Évkönyv 2010, 2011 – a francia fejezetet.

Ugyanezen a napon a *Libération* gazdag statisztikai adatokkal alátámasztott cikket jelentetett meg a francia társadalom szerkezetéről és az igazságtalan adózási rendszerről. A cikk hangsúlyozza, hogy a francia lakosság kb. 60%-a a jövedelmek 30%-át, 30%-a pedig fordítva a 60%-át bírja. Még élesebben mintegy 10% a jövedelmek 40%-át teszi zsebre. 60%-ának nincsen semmiféle részvénye és egyéb hasonló jövedelme. Az adózás a nagy jövedelmi különbségeket egyáltalán nem követi nyomon. Erre a lap pontos adatokat közöl, és azt ajánlotta, hogy az adózási rendszer megváltoztatását a baloldal tegye a 2012-es elnökválasztási kampány egyik fontos követelésévé.

A francia szocialisták a francia kormány külpolitikájáról

Az RFI 2011. február 22-i adása nyomán.

Két vezető szocialista is ugyanolyan értelemben és ugyanolyan hangnemben nyilatkozott a francia kormány külpolitikájáról. P. Moscovici, aki a PS-nek hosszú évtizeden át volt külpolitikai titkára és Martine Aubry, a PS jelenlegi főtitkára, egyaránt úgy nyilatkozott, elsősorban az észak-afrikai események nyomán, hogy a francia kormánynak fájóan nincs külpolitikája, és Franciaország nem hallatta véleményét kellő időben és kellő súllyal az utóbbi időben. A francia rádió egyúttal ismertette a *Le Monde* éles hangú idevágó cikkét, amelyben ugyanez állt. Ezt a megállapítást kiterjesztette N. Sarkozy elnök vezetésének egész korszakára. Aubry a maga megszólalásában kiemelte, hogy De Gaulle, Pompidou és Mitterrand idején egész Európában, sőt a világon is odafigyeltek Franciaország hangjára és véleményére – most kiáltó a különbség.

Franciaország – a Francia Szocialista Párt

Az RFI 2011. március 2-i adása nyomán.

A francia kormány átalakítása kapcsán N. Sarkozy nagy program és választási beszédet tartott. Ezzel kapcsolatban Martine Aubry, a PS főtitkára reagált úgy – amit a *Le Monde* részletesen közölt – hogy Sarkozy üres, minden konkrétum nélküli ígéreteket hangoztatott, és Aubry kiélezetten arra tett ígéretet, hogy amennyiben a PS győz, ők a nagy ifjúsági munkanélküliség csökkentésére fogják erejüket összpontosítani. A *Le Monde* interjút is készített Aubryval és további konkrétumokat kért tőle, Aubry ez elől kitért azzal, hogy erre majd a PS valóban megválasztott elnökjelöltje fog válaszolni.

Az RFI 2011. március 3-i adása nyomán.

A francia kormány adóügyi engedményeket hirdetett meg. A PS szónokai a parlamentben azt hangsúlyozták, hogy az engedmények kifejezetten a gazdagoknak kedveznek...

Franciaország

Az RFI 2011. március 6-i adása nyomán.

Közvélemény-kutatás érdekes eredményt hozott az 2012. évi köztársasági elnökválasztás jelöltjeinek pillanatnyi állásáról. Eszerint a listát Marie Le Pen vezeti 23%-kal, míg N. Sarkozy és Martine Aubry egyaránt 21%-ot kapott. A titkos nagy jelölt – akiről a közvélemény-kutatási eredményt közlő *Le Monde* azt írta, hogy még mindig biztos befutó lenne, s ő az, aki visszaszoríthatná Marie Le Pent, még mindig nem dobta be a kalapját, és így őt most nem jegyezte a közvélemény-kutatás: a illető Dominique Strauss-Kahn, az IMF jelenlegi elnöke.

Az RFI 2011. március 7-i adása nyomán.

Az RFI ismét a *Le Monde*-ot idézte arról, hogy miként is áll Franciaországban a női egyenjogúság. A legkiáltóbb ellentéte az állami politikusi szférában van: itt az arány 10 a 8%-hoz. Ez az arány a departement-ek (megyék) kinevezett vezetői, és Franciaország követi körében, a képviselők esetében 30 a 70%-hoz, az állami nagy vállalatok vezetői között ugyancsak inkább a 10 a 80%-hoz. A *Le Monde*-nak ez a közlése egyértelműen célirányos, nemcsak a valós helyzetre figyelmeztet, hanem arra is, hogy a jelen kormányzat e téren a helyzeten nem sokat javított.

Franciaország – a nőnap

Az RFI 2011. március 8-i adása nyomán.

Az RFI orosz nyelvű adásában szokás szerint ismét viszonylag nagyobb teret szorítottak a sajtószemlének. Eszerint a tegnapi *Le Monde* után 8-án valamennyi nagyobb napilap nagyobb cikkeket szentelt a nőnapnak és egyúttal a női egyenlőség francia valóságának. Ezúttal a *La Croix* rögzített kellemetlen problémákat, a női alul-képviselés mellett azt is, hogy a nők ugyanazért a munkáért általában 20%-kal kevesebb fizetést kapnak. A problémát ezúttal, ha másért nem, a lapok kíméletlen ráolvasása nyomán a vezető kormány-párttömörülés, az UMF is átérte, s a parlamentben határozatot fogadtatott el, hogy a következő választáson a nőknek a parlamentben 40%-os kvótát kell biztosítani. A *Croix* európai áttekintést is nyújtott, amiből kiderült, hogy a nők egyenjogúsága és képviselése „ismét” a skandináv országokban és Hollandiában kirívóan jobb.

Az RFI tegnapi hírei nyomán a közvélemény-kutatás elnökjelölti versenyéről pontosabb adatok derültek ki: az élen változatlanul Marie Le Pen áll 24%-kal, őt követi DSK 23%-kal, Aubry és Sarkozy pedig 21–21%-kal. (Így Sarkozy – ha ez lenne a valóság – a második fordulóban már nem is indulhatna.) Március végén községi és megyei választások lesznek, amelyek már pontos előrejelzést fognak adni több kérdésről.

A francia közvélemény-kutatások – és visszahatásuk

Az RFI 2011.március 13-i adása nyomán.

Az RFI sajtószemléje ezúttal a *Le Nouvel Observateur*-nek a közvélemény-kutatásokra reagáló cikkét ismertette. E cikkből kiderült, hogy Párizsban is nem csak egy, hanem három közvélemény-kutató adatai váltak nyilvánossá. Az adatok között nem volt sok eltérés. A francia folyóirat is hangsúlyozta, hogy ezen adatok szerint Marie Le Pen helye biztos a 2012-es köztársasági elnöki választáson, míg N. Sarkozy eszerint biztosan kieső a második fordulóban. A szocialistáknak ideje lenne véglegesíteni, hogy a négy-öt elnökjelölt közül ki az igazi és jó programmal is elő kellene állniuk. A balra orientálódó hetilap megjegyzi, hogy a PS a középrétegekben és az értelmiség körében befolyásosabb, ezt pedig nyilvánvalóan szűknek és kevésnek ítélik.

A 2011. márciusi francia községtanácsi, megyei választások első fordulója

Az RFI 2011. március 20-i adása nyomán.

A vasárnapi önkormányzati választások első fordulója a következő eredményeket hozta: A választók 56%-a vett részt a választáson. Első helyre a PS került több mint 20%-kal, második helyre a kormányzó párt, az UMF, harmadik helyre az FN, az UMF-hez képest kevés különbséggel, negyedik helyre a Zöldek, ötödik helyre a PCF és más baloldali szervezetek közös blokkja meglepően magas, 9%-os eredménnyel. Az UMF főtítkára bejelentette, hogy a következő heti második fordulóra az UMF nem lép koalícióra az FN-el. A PS-nek ugyanakkor nagy szövetségi tartalékai vannak. A PS nevében Aubry szólalt meg a választás után, hangsúlyozva, hogy a PS a szolidaritás és a szociális jogok megvédése nevében indul a második fordulóra.

A francia helyi önkormányzati, megyei választások (2011. március)

Az RFI 2011. március 22-i adása nyomán.

A francia sajtó hétfőn és kedden érthetően még a vasárnapi, március 20-i első forduló eredményeivel foglalkozott. Így a *Libération*, a *Le Figaro* és a *Le Monde* is. Jórészt azzal, hogy az FN hogyan tört fel ennyire meglepetésszerű nagy mértékben. Az első három párt pontos sorrendje: a PS 25%, a kormányzó UMF 17% és az FN 15,5%. A lapok az FN megugrását egyértelműen a szociális elégedetlenségre, a munkanélküliségre és a szociális egyenlőtlenségre vezetik vissza. Az UMF-nek nem nagy jövőt jósolnak, a Zöldek és a baloldali blokk máris bejelen-

tette, hogy a második fordulóban a PS-re szavaznak. A *Le Monde* jelezte, hogy tulajdonképpen DSK-tól sem várhatnak a nagy szociális kérdésekben túl sokat.

Franciaország és a líbiai intervenció

Az RFI 2011. március 23-i adása nyomán.

Megkezdődött a franciák egy részének kiábrándulása a katonai intervencióból. A tekintélyes katolikus *Le Croix* arról írt szerkesztőségi cikket, hogy a rakéták mellett vannak diplomáciai módszerek is. A *Le Monde* azt érzékeltette, hogy Franciaország „túlvállalta magát”, nem egy a három nagyhatalom között, hanem Sarkozy kezdeményezett, és jelenleg is francia katonai repülő- hadihajók vannak az élvonalban. A francia parlamentben pedig a PS szóvivője élesen fogalmazott, hogy az elhúzódó katonai rakéta és bombatámadásokkal Franciaország elidegeníti magától az arab világot és Afrikát.

Hallgatta és lejegyezte
Jemnitz János és Hável Józsefné Sziki Vilma

HÁTTÉR

Az egyetemes szegénység problémáit mérlegelve

Kinek a problémája ez jelenleg?

(Rövidítve)

Szerkesztőségi kiemelés: Miként lehet segíteni a szegénységen. Szegény emberek.... Az emberek milliárdjai élnek mélyszegénységben a szegény országokban és régiókban. Egy évtizeden át ez volt a feltételezése a segélyszervezeteknek.

A tétel igaz volt az 1990-es években. Ekkor a világ szegényeinek 90%-a a szegény országokban és szegény régiókban élt. Ezen túljutottunk, ez a tétel most már elavult. A brit Institute of Development Studies mostani számításai szerint jelenleg a szegények háromnegyed része, akik 1.25 dollárból élnek naponta, a közepesen fejlett országokban élnek. Csak egynegyedük él a kifejezetten szegény országokban, többségük Afrikában. Ez a változás a fejlődő országoknak köszönhető, amelyekben sokakat kiemelték a nyomorból. 1998-ban a Világbank 203 országból 61-et emelt ki, amelyekben jellemző az alacsony jövedelem volt. Ez azt jelenti, hogy évi átlagban fejenként a jövedelem 760 dollár alatt maradt. 2009-re ez a szám 220-ból 39-re zsugorodott. Egy sor ország, így India, Pakisztán, Indonézia és Nigéria a közepesen fejlett országok közé sorolt át ez alatt az idő alatt. (Kína ezt a küszöböt már hamarabb átlépte.) Ugyanakkor, ha Kínát és Indiát ki is hagyjuk, a szegények száma e közepesen fejlett országokban az 1990-es évektől 2008-ig megháromszorozódott. Egy másik adatszám, hogy az alultáplált gyerekek 70%-a ezekben a közepesen fejlett országokban él. Nem sokat jelent ebben a vonatkozásban, hogy egyes bankok hova sorolnak különböző szabályok szerint olyan országokat, mint India vagy Nigéria, az azonban már valós kérdés, hogy a külföldi segélyek a szegény országok számára menjenek-e, avagy pedig a szegények számára. Nagy-Britannia esetében az az elfogadott szokás, hogy az általa adott segélyek 90%-át a szegény országoknak nyújtja. Ezek az országok azok, ahol a szegények óriási többsége él.... Obama elnök a nemzetközi segélyezés átgondolását javasolja. Jelenleg sok jel azt mutatja, hogy a segélyezést országos, nemzeti keretekben jobban tudják kezelni, orvosolni, mint a nemzetközi szervezetek révén. Ezt mutatja Brazília esete is.

Forrás: Measuring global poverty. Whose problem now? The Economist, 2010. október 2-8.

Nemzetközi konferencia Brüsszelben szegénységről, a szegénység ellen

(2010. június 25.)

Különböző rádióhírek alapján.

A konferencián különböző országok küldöttei rádió-meghallgatáskor nagyon szomorú történeteket mondtak el, ami persze vaskosan érinti adott esetben gyermekeik sorsát. A konferenciát az ENSZ égisze alatt tartották. A szegénység országonként persze erősen különbözik, az ENSZ-nek van egy meghatározása, hogy ha valaki az egyes országok átlagkeresetének csak kétharmadát kapja, akkor ebbe a kategóriába tartozik. Az EU országokban nyolcvanmillióra becsülik a szegények számát, és egy újabb belső döntés szerint ezt három (vagy öt?) éven belül hatvanmillióra szeretnék leszorítani.

Szegénység Európában

Az Európai Unió magas szervezetei (itt különféle bizottságok kerülhetnek szóba) hozták ismételten nyilvánosságra azt az EU Parlament és az EU Bizottság szintén meghozott újabb (ki tudja, hányadszor megismételt) döntést, hogy a következő tíz évben legalább tíz százalékkal kell csökkenteni az európai országokban a szegénységi küszöb alatt élők számát. A nyilvánosságra hozott adatok szerint a legrosszabb a helyzet Bulgáriában, ott a lakosság 44%-a él e küszöb alatt, Romániában 43%, míg Magyarországon 28%. (Más országokról a magyar rádió nem emlékezett meg – a felsorolás nyilván messzemenően nem teljes.)

A szegénység Oroszországban

A „Szabadság” (nyilván a müncheni adó) 2010. július 26-i orosz nyelvű adása nyomán.

Az adásban a moszkvai Orosz Tudományos Akadémia Szociológia Tanszékének kutatója beszélt arról, hogy a 2008-as statisztikai adatok szerint a lakosság mintegy 43%-a sorolható szegények közé, és külön megemlékezett a mélyszegényekről is. (Ez is magas szám volt.) Persze megjegyezte, hogy a szegénység kategóriája mindig vitatható és bizonytalan. Mindenesetre ide sorolta a falusi lakosság javarésztét (a volt kolhozokban és szovhozokban dolgozókat), a nyugdíjasok javarésztét és a könnyűiparban dolgozókat. Hozzátette, hogy 2009-ben és 2010 első felében a szegények száma még jelentősen emelkedett. A témához hozzászólt egy szentpétervári egyetemi szociológus is, aki a tendencia jelenlétét megerősítette saját városi kutatási nyomán.

Németország társadalmi átstrukturálódásának tíz éve (Rövidítve)

Angela Merkel 2010. őszi beszédeiben hangsúlyozta, hogy Németország fő aggodalmas problémája egyfelől a költségvetési hiány, másfelől demográfiai jellegű: az elöregedés. Ehhez kapcsolódik a harmadik terület, a munkaerő kínálat kérdése, amely szorosan kapcsolódik a két előzőhöz. Berlinnek szembe kell néznie azzal, hogy nincsenek elegendő számú tanult szakmunkása, illetőleg mérnöke. Mindehhez járul egyfelől a bevándorlás és ezzel egyidejűleg a munkanélküliség.

A munkaerőpiac reformjának anyja és apja

Merkel szerint a kormány már belekezdett az egészségügy reformjába és már megkezdte a nyugdíjkorhatár felemelését 67 évre, de szeretné megközelíteni annak a célnak az elérését, hogy mindenki számára munkaalkalmat tudjunk biztosítani. „Kétmillió ember van, aki dolgozhatna, és akik mégis munkanélküli segélyből élnek. Nekünk vissza kell őket hozni a munkába. Ez mindenkinek az előnyére lenne, mert körülbelül 40 milliárd eurót kell fordítanunk a munkanélküli segélyekre. Nekünk arra kell törekedni, hogy ezt a pénzt az iskolai oktatásra, kutatásra és az infrastruktúra fejlesztésére fordítsuk.”

A kereszténydemokrata kancellár arra hivatkozik, hogy amióta ő vezeti a kormányt, előbb a nagykoalícióban a szociáldemokratákkal, majd a liberálisokkal a fekete-sárga koalícióban, azóta a munkanélküliek száma ötmillióról három millióra csökkent. Az interjúvoló újságíró Merkelt arra emlékeztette, hogy elődje a kancellári székben, Gerhard Schröder az Agenda 2010-ben ezt az eredményt a vörös—zöld koalíciónak tulajdonította. Ennek a keretében nyújtottak megfelelő béreket és munkanélküli segélyeket, az előbbieket biztosították a nem-szakképzett (tanulatlan) munkásoknak. Merkel a kérdésfelvetésre megjegyezte, hogy az Agenda 2010 nem is indulhatott volna be, ha ezt a CDU-CSU nem fogadja el. A valóságban a 2003. évi választás Hessenben és Alsó-Szászországban Schrödert megfosztotta a többségtől a Bundesrat-ban (a Szövetségi Parlament, gyakorlatilag a német felsőház) és ezeket az intézkedéseket a CDU-CSU is jóváhagyta a felsőházban cserében azért, hogy Schröder és az SPD engedményeket tegyen az adózás kérdésében.

Ezzel szemben Schröder a memoárjában („Entscheidungen. Mein Leben in der Politik”. Hoffmann und Campe, 2006) hangsúlyozza, hogy amikor a vörös-zöld koalíciós kormány 1998-ban megalakult, akkor nehéz, drámai helyzettel kellett szembesülniük, mert előttük tizenhét éven át nem hoztak semmiféle komoly intézkedést a Helmut Kohl vezette fekete-sárga koalíciós kormány idején. „A német egyesülés fellendítő korszakán már túl voltunk, és a jóléti államnak tizennégy millió volt DDR-es állampolgárról kellett gondoskodni, nekik kellett nyugdíjakról, munkanélküli segélyekről és egészségügyi szolgáltatásokról gondoskodni.”

Schröder 1999-ben megkísérelte a munkaszövetséget létrehozni. Ez egyfajta tárgyalásokat jelentett a kormány, a munkáltatók és a szakszervezetek között, ami a holland poldermodel mintájára épület. Ám ez a szövetség felborult, jórészt a munkáltatók miatt, akik nagy adócsökkentéseket követeltek, másfelől a szakszervezetek miatt is, akik nagy gazdasági ösztönzőket szorgalmaztak.

Schröder pontosan ezért hirdette meg 2003-ban a maga Agenda 2010-es programját. Schröder itt arra is hivatkozott, hogy ezt Tony Blair-rel is egyeztetette, aki 1999. júniusában hozta nyilvánosságra a maga programját: „Az út előre az európai szociáldemokraták számára” (The Way Forward for Europe’s Social Democrats). Schröder kezdeményezése ekkor jelentős volt az európai szociáldemokraták számára is, mert Schröder választ próbált adni a kettős kihívásra: a globalizációra és a demográfiai változásokra. Ezek hasonló célok és kihívások, mint amelyekkel Merkelnek kell szembenézni, illetőleg válaszokat adni napjainkban. Schröder ugyanakkor memoárjában megállapítja, hogy annakidején egy dologgal nem számoltak kellőképpen, egyfelől a lakosság előregedésével, másfelől azzal, hogy Németországban túl kevés gyermek született.

Schröder egyik legközelebbi munkatársa, Frank-Walter Steinmeier, aki egy időben Alsó-Szászország miniszterelnöke volt, majd Berlinben tevékenykedett, írta önéletrajzában (Mein Deutschland, Bertelsmann, 2009): az SPD arra törekedett, hogy bizonyos bércsökkenéseket elfogadjon azért, hogy munkaalkalmakat teremtsen, de a munkaadók úgy viselkedtek, mint szélsőséges szabadpiacósok, míg a szakszervezetek védekezésre kényszerültek, minthogy azzal kellett szembenézniük, hogy a gyárakat, vállalatokat kiviszik külföldre. Steinmeier erre hangsúlyozta, hogy a tőke már régóta globalizálódott, míg a munkások és szakszervezeteik még változatlanul nemzeti keretekben működtek.

Schröder memoárjában leszögezi, hogy annakidején 2002-ben az Agenda 2010 programot nagyon szűk körben fejtette ki, és e körben Steinmeier főszereplő volt. Schröder Steinmeierre bízta annak a tervnek kidolgozását, amelynek célja az volt, hogy megőrizték és továbbfejlesszék a jóléti állam vívmányait az új feltételek között. Ez érintette a nyugdíjakat, az egészségügyi szolgáltatásokat, a munkapiacot, de érintette az adózások kényes kérdését is. Steinmeier büszke volt arra, hogy az utolsó kérdésében milyen eredményeket értek el és hogy egyetlen kormány sem volt az NSZK megszületése óta az elmúlt 60 évben, amely olyan adócsökkentéseket vezetett volna be, mint a Schröder kormány 2005-ben. Schröder és Steinmeier programját azután az SPD elfogadta Müntefering irányításával. Steinmeier és Matthias Platzeck az SPD-ben, Joschka Fischer a Zöldek részéről szintén elfogadták ezt a programot, amit alapvetőnek neveztek az új helyzetben.¹

Forrás: A Decade of Social Restructuring of Germany. Lotta Comunista, 2010. november, Bulletin Internationalist, 2010 december

¹ Az SPD-ben a 2010. tavaszi választási fiaskó után jelentős változások és áttrendeződések következtek be, az Agenda 2010 keretein is túlléptek. Minderről részletesebben lásd Michael Schneider írását: Évkönyv, 2011.

Helmut Schmidt, a szupersztár

Rokonszenv terén csak Günther Jauch tévés műsorvezető előzi meg a volt kancellárt

Munkatársunktól

Ki testesíti meg Ön szerint Németországot? – tette fel a kérdést a német *Der Spiegel* a nyári uborkaszезonban. És ki a németek számára az erkölcsi mérce? A két felmérésből agyértelműen kiderül, hogy a sztár ma Németországban a 91 éves, láncdohányos *Helmut Schmidt* egykori szociáldemokrata kancellár. A megkérdezettek 83, illetve 24 százaléka szerint ő az, akire a mai napig fel lehet nézni, akinek a véleményére érdemes odafigyelni, és akiből akár több is jól jönne az országnak.

Őt csak egy ember előzi meg, a német televízió *Vágó Istvánja*, a Legyen Ön is milliomost és más vetélkedőműsorokat vezető *Günther Jauch*. Közszájon forgó pletyka, hogy ha a németek közvetlenül választhatták volna az államfőt, akkor neki lett volna a legtöbb esélye bejutni a Bellevue-palotába, vagyis ő a legrokonszevsebb német manapság.

Bár az efféle felméréseket nem érdemes nagyon komolyan venni. Németországban ebből is szeretnek messzemenő következtetéseket levonni. Franz Walter politológus például azt, hogy Schmidt valódi kancellári működésére a legtöbb ember már rég nem emlékszik. Második kancellári periódusában, 1980 és 1982 között ugyanis az SPD és a liberális FDP örökös koalíciós harcban állt egymással, a társadalom hangulata a mélyponton volt, eluralkodott a kiábrándultság. Ráadásul – legalábbis Walter szerint – azok a problémák, amelyek mindig sújtják a német társadalmat (az eladósodottság, a tömeges munkanélküliség, a nyugdíjak finanszírozhatósága vagy az oktatási különbségek), mind ebben a korszakban gyökereznek. Reménykedhet tehát *Gerhard Schröder* és *Angela Merkel* is, hogy jó harminc év múlva az ő ténykedésüket is másképp ítélik talán meg.

Ám komolyra fordítva a szót: az is kiderül, hogy a mai felgyorsult és felszínes politikai világban érezhetően hiányoznak a klasszikus „nagy gondolkodók”. Akik nemcsak egy-egy témában tudnak meggyőzően érvelni, hanem össztársadalmi kérdésekről populizmus nélkül, nemzetközi hatásokat is figyelembe véve tudnak nyilatkozni. Nem véletlen, hogy Helmut Schmidt a mai napig a német politikai beszélgető-műsorok sztárja. Szinte bármiről lehet kérdezni, nem tesz lakatot a szájára, ha valakit bírálni kell – és még azt is lenyelik neki, hogy a tévé nyilvánossága előtt gyújt egyik cigarettáról a másikra.

Vannak persze értelmiségiek, mint *Günther Grass* vagy *Jürgen Habermas*, de a televízión és az új médián nem mindig „jönnek át”. A németek olyan valakit szeretnének, aki másfél percben tud okosat és felvilágosító dolgokat mondani – ebből pedig világszerte hiány van.

A rokonszenv-ranglista tartogat még meglepetéseket: Juch és Schmidt után a németek leginkább *Joachim Löwöt*, a futballválogatott szövetségi kapitányát tartják példaértékű németnek. De szorosan a nyomában ott liheg *Bastian*

Schweinsteiger válogatott focista is (mondhatnánk, ilyen egy valódi futballnemzet).

Ami az erkölcsi mércét illeti, itt Schmidtet a lemondott államfő, *Horst Köhler* követi, majd a hétgyerekes *Ursula von der Leyen* munkaügyi miniszter és Angela Merkel kancellár. Azaz hiába a sok kritika, mégis egész jól áll hitelesség tekintetében. A németek egyébként sem ragaszkodnak a tökéletességhez: *Margot Kössman*, az ittas vezetés miatt lemondott evangélikus püspöknő például mit sem veszített népszerűségéből a botlása miatt.

GERD CALLESEN:

Pillanatnyi politikai helyzetkép Ausztriáról

Szeptember 26-án lesz Stájerországban a tartományi és október 10-én Bécsben a választás. Mindkettő fontos. Styriában 1945.² után az SPÖ először 2005-ben nyert újra és átvette a tartomány vezetését. Itt a KPÖ-t is beválasztották, és e tartományban a harmadik legnagyobb párt lett. A KPÖ megkapta a szavazatok 6-7%-át. Amennyiben mindkét párt sikeres lesz ebben az évben is – és erre vannak eshetőségei – akkor ennek lehetnek visszahatásai az SPÖ-ben az egész országban. Franz Voves, a stíriai SPÖ tartományi vezére, úgy tűnik, baloldali szocialista. A styriai tartományi parlament az egyedüli az országban, amelyben a KPÖ-nek van képviselője. Ez lehet a magja egy új párt kiépülésének. Majd meglátjuk.

Bécsben az SPÖ megmarad vezető erőnek a választás után is, de a jobboldali FPÖ megkísérli majd, hogy a szavazatok több mint a 20%-át elnyerje.

Forrás: Gerd Callesen 2010. szeptember 24-i levele Jemnitz Jánoshoz.

A gyermekmunka 2010-ben.

A német rádió 2010. május 9-i adása nyomán.

A rádió kommentárja szerint az 5-től 12 éves korosztály gyermekmunkája fájdalmas módon Európában, sőt Németországban is jelen van. Sok esetben maguk a szülők adják munkára gyermekeiket. Az ENSZ-nek van egy határozata, amely szerint 2016-ig a gyermekmunkát fel kellene számolni, vagy legalább visszaszorítani.

² A KPÖ stájerországi 1945. utáni helyzetéhez lásd Walter Fischer életútját; Évkönyv 2001.

Az ENSZ gyermeknap és a gyermekmunka

A BBC 2010. november 20-i adása nyomán.

November 20-án volt az ENSZ gyermeknapja. Ebből az alkalomból az ENSZ két megdöbbentő adatot közölt. Az egyik szerint mai világunkban még mindig 150 millió gyermeket dolgoztatnak. (Nem részletezték, hogy hol és milyen arányokban, de az összlétszám annyi, mint Németország, Franciaország, Belgium és Hollandia teljes lakosságáé.) A másik közölt adat: hogy másfél millió gyermek szenved el a szexuális visszaéléseket.

BERNIE KAVANAGH:

A brit Szocialista Munkáspárt – Socialist Workers' Party (SWP)

Az DWP-nek jelenleg 2-4 000 tagja van. Az SWP egy hetilapot jelentet meg Socialist Worker (Szocialista munkás) címen, amellel megjelentetett és megjelentet mind a mai napig egy elméleti havi folyóiratot, The International Socialist Journal (Az Internacionalista Szocialista Folyóirat) címen. Mindkettő kapcsolódik a Bookmarks kiadóhoz. Az SWP úgy tekint magára, mint egy szocialista forradalmi pártra, amely az OSZDMP-t, és ezen belül a bolsevik hagyományokat jeleníti meg, ebben az esetben persze a lenini hagyományokat, szemben a sztáliniakkal. Az SWP a múltban szembe került azokkal a kommunista pártokkal is, amelyek a sztálini politikát elfogadták és amelyeket Moszkva finanszírozott.

Az eredet

Az SWP eredete visszanyúlik a Socialist Review Group kialakulásához. Ez a csoportosulás 1950-ben jött létre. Az SRG vezető emberei a Forradalmi Kommunista Pártból kerültek ki, ez a párt még 1944-45-ben jött létre és 1949-ig tevékenykedett. Az RCP (Revolutionary Communist Party – Forradalmi Kommunista Párt) a IV. Internacionálénak³ volt a brit tagszervezete. Természetesen ez a szervezet folyamatosan bírálta a sztálini politikát és befolyást és ezzel kapcsolatban a Kommunista Internacionálét.

Az SRG csoportnak kezdetben nagyon kevés tagja volt, a csoport tagjai jó részt Tony Cliff⁴ köré tömörültek, akinek nagy befolyása volt azon írása révén is, amely az oroszországi viszonyokat elemezte és amely megállapította, hogy

³ A IV. Internacionáléről lásd Évkönyv

⁴ Tony Cliff-ről részletesebben lásd Chris Harman életútjáról szóló írást a kötet Életutak rovatában.

Oroszországban „államkapitalista rendszer” alakult ki. Tony Cliff-et és követőit különböző szakaszokban kizárták a Forradalmi Kommunista Pártból. A kizártak csoportja olyan álláspontot fogadott el, hogy belépnek a Labour Party-ba (LP), hogy ott hallgatóságra és követőkre találjanak.

Különösen fontos volt az LP ifjúsági szervezete (Labour League of Youth)⁵. A Labour League of Youth-nak (LLY) első ülésén 33 tag jelent meg és abból 19 volt az LLY tagja. Az LLY aktívan bekapcsolódott az antinukleáris mozgalomba, az ifjúság körében szervezkedett és 1964-re már 200 tagja volt.

Labour Worker és az International Socialist Group (az Internacionalista szocialista csoport)

Az Industriai Worker (Ipari Munkás) című lapot 1961-ben jelentették meg. A lapot hamarosan átkeresztelték és mint Labour Worker, majd hamarosan Socialist Worker címmel jelent meg. A Socialist Review folyóiratot le kellett rövidíteni és kisebb formátumban jelent meg. A csoport 1962-től mint International Socialism Group-ként szerveződött át. Az LP ekkor „hatalmon volt”,⁶ az LP sok tagja csatlódott benne és az IS nagy szervező munkát fejtett ki közöttük az LP keretein kívül. 1967. után az IS több tagja az LP soraiban is aktív munkát fejtett ki. 1965-ben a Labour Workerben jelent meg egy olyan írás, amely azt szorgalmazta és hangsúlyozta, hogy mennyire fontos a szakszervezetek soraiban végzett munka. 1966-ban ugyanebben a témakörben és ugyanezen céllal az IS külön pamfletet is megjelentetett. A pamflet címe: Jövedelmi politika, törvényhozás és a shop steward-ek (munkásbizalmiak)⁷. A pamflet természetesen élesen bírálta az LP jövedelempolitikáját és részletesen taglalta, hogy miként lehet és kell az ellen küzdeni.

1968-ban az IS nagy energiával kapcsolódott be a Vietnámban zajló háború elleni mozgalmakba. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy szorosan kapcsolódott azokhoz a diákmozgalmakhoz, amelyek a vietnami szolidaritás akciók tömegbázisát képezték. Ekkoriban ezen akciók révén az IS taglétszáma 400-ról 1000-re emelkedett, ám ugyanebben az időben az IS-nek sokféle belső szakadással kellett megküzdenie.

Az 1970-es években az IS nagyobb energiával fordult az üzemek felé és a gyárakban hozott létre helyi csoportokat. 1972-ben a bányász-sztrájk idején a Socialist Worker-t bányászok terjesztették. Az IS ekkoriban fizikai munkások köréből tudott számos tagot szerezni magának.

⁵ E szervezetnek nagyon sokan voltak tagjai, többek között kommunisták, későbbi ismert történetírók is.

⁶ A Wilson-kormányról van szó. Wilson életútját lásd Évkönyv 1996, valamint Castle életútját és naplójeljegyzéseit Évkönyv 2010 és 2011.

⁷ A shop steward-okról legrészletesebben lásd GDH Cole írásait.

A Labour hatalmon és a Szocialista Munkáspárt (SWP) megalakulása

1974-ben az LP újra kormányt alakíthatott.⁸ A kormány betervezte egy új jövedelem politikáról szóló tervezetet. Ezt a tervezetet több baloldali szakszervezeti vezető is támogatta. Ezek között volt Hugh Scanlon⁹ és Jack Jones¹⁰. Ebben az időben egyszerre nőtt meg az aktivisták száma és a munkanélkülieké. Tony Cliff ezekről az évekről írta, hogy végeredményben megfogyatkozott, ellaposodott az emberek szociális harckészsége.

1974-ben az IS nagyon optimista volt és abban bízott, hogy növelni tudja a tagságát és meg tudja duplázni az üzemekben működő szervezeteinek számát. A reményekkel szemben nagyon gyors hanyatlás következett be é az 1974-es szintről, amikor az IS-nek még 38 ilyen szervezete volt, 1976-ra már csak három-négy szervezete vegetált. Amikor 1977-ben a tüzoltók sztrájkba léptek, az IS már nem tudott semmifajta tényleges szolidaritást, támogatást nyújtani nekik.

Az 1976-os országos parlamenti választáson az SWP is jelölteket állított, de az eredmény nagyon szomorkás volt. Az SWP arról is lemondott, hogy a következő választáson 60 helyen is jelölteket állítson.

1977. januárjában az IS-t átkeresztelték és ekkor vette fel a Socialist Workers Party nevet. Abból felismerésből indultak ki, hogy: „soha nem volt nagyobb szükség arra, hogy a párt önálló akciókat indítson és ne csupán más szervezetek akcióit támogassa.”

Náci-ellenes Liga és nyitás a rasszizmussal szemben

Ebben az időben az SWP jelentős szerepet játszott a Náci-ellenes Ligában. (Anti-Nazi League – ANL). Ez volt az az időszak, amikor a Brit Nemzeti Párt előretört, sok szavazatot gyűjtött be, egyedül Leicesterben 15 340 szavazatot szerzett, ami új kihívást jelentett. Nagyon hangosak voltak utcai rendezvényeiken, és sok grafiti rajzot helyeztek el a falakon. Bizonyos fordulatot jelentett, amikor 1977. augusztus 13-án Lewisham-ben a Nemzeti Front felvonulását megpróbálta megfékezni egy antifasiszta ellentüntetés, amelybe sok fiatal fekete munkás is bekapcsolódott. Ez a megmozdulás és ellenakció vezetett az ANL megalakulásához, amely egyúttal valóságos összekötő kapcsot is képezett az SWP és a baloldali LP-sek között. Megjegyzendő, hogy az ANL támogatást kapott a különböző trockista csoportosulások és a CPGB (a kommunista párt) részéről is. Ekkoriban több sikeres rock karnevált is szerveztek az ANL égisze alatt.

Az 1980-as évek

1978-ban Tony Cliff és néhány közeli barátja arra a következtetésre jutott, hogy a mozgalom harci ereje megtört és egyfajta hanyatlás kezdődött meg. Cliff egyik írásában hangsúlyozta, hogy: „Ez a szervezeti hanyatlás 1976-ban kezdődött és 1979-ig tartott. 1982-től az SEP átalakult egy merőben propaganda szervezetté.

⁸ Erről lásd Évkönyv 1974, 1975-76.

⁹ Scanlon a villamossági munkásoknak volt nagyon befolyásos csúcsvezetője.

¹⁰ Jones életútját lásd Évkönyv 2211.

A párt erejét a marxista elmélet terjesztésére és a tömegmozgalom kiépítésére összpontosította. Ennek során születtek meg új nőszervezetek, került kiadásra a *Women's Voice* (a Nők hangja) című orgánus, valamint olyan kiadványok és lapok, amelyek a különféle nemzetiségi kisebbségek hangját szóaltatták meg, illetve számukra íródtak.

A *Women's Voice* megszűntét az SWP-ben sokan élénken vitatták. A hagyományos felállásban ütköztek azok, akik a női elnyomatásnak és az újonnan megerősödött feminizmusnak nagyobb teret kívántak biztosítani és azok között, akik a régi hagyományok nyomán úgy vélték, hogy ezzel megbontanák a régi férfi-nő egymásra utaltságot és szolidaritást.

1984–85-ben az SWP minden erejét a nagy bányász-sztrájk¹¹ támogatására összpontosította. Az SWP ekkoriban hosszan taglalta, hogy a szélesebb körökben kívánatos szolidaritás miért is nem alakult ki. Az SWP-nek ilyen állásfoglalásai a pártot meglehetősen elszigetelték és nagyon ellenséges légkör alakult ki körülötte.

Az 1990-es évek

A korai 1990-es évek a kemény baloldaliak számára egyfajta demoralizációt és úttévesztést hoztak – ez a Szovjetunió összeomlása nyomán következett be. Ám ehhez hozzá kell tenni, hogy az SWP esetében ez az összeomlás és az a hosszú folyamat, amelynek végén ez bekövetkezett, csak megerősítette az SWP-nek azt a rég leírt elemzését, hogy a Szovjetunióban tulajdonképpen államkapitalista rendszer épült ki. Az SWP véleménye szerint az, hogy az államkapitalizmusról áttértek a multinacionális kapitalizmus rendszerére, ez nem volt sem előrelépés, sem hátralépés, ez csak egy sasszé-lépés volt. Ez a kizsákmányoláson, mármint a munkásosztály kizsákmányolásának valós rendszerén nem változtatott semmit. Mindemellett az SWP segített az ANL újraélesztésében 1992-ben – ekkoriban már a BNP (British National Party – Brit Nemzeti Párt) ellen.

1997-ben az SWP, miközben nagyon kritikusán viseltetett Tony Blair-rel szemben, ugyanakkor a választáskor azt szorgalmazta, hogy az emberek szavazzanak az LP-re. Eközben úgy ítélték, hogy sokan majd csalódni fognak az Új LP gyakorlati kormány politikájában, és ez majd lehetőséget kínál arra, hogy a baloldal az LP-ben és azon túl újra megerősödhessen.

A legutóbbi tevékenység

A legutóbbi időkben észrevehető a baloldal új felerősödése, aminek lendületet adott a Seattle-i 1999. évi nagy tömegtüntetés, illetőleg a különböző ellenzéki erők összefogása.¹² A legutóbbi időben az SWP közös akciókban vett részt az angol, illetőleg a Wales-i Socialist Alliance-el. Az SWP skót tagjai 2001-ben beléptek a Socialist Worker Platform-ba.

Angliában és Wales-ben az a körülmény, hogy az SWP törekedett a szocialis-

¹¹ Az 1984-es nagy bányász-sztrájkokról lásd Évkönyv 1984, 1985.

¹² A Seattle-i eseményekről lásd Évkönyv 1999.

ta közösségekbe való bekapcsolódásra, egy időben azt jelentette, hogy az SWP támogatta a Respect¹³ tömörülést és orgánumot. Ez azt jelentette, hogy az SWP támogatta George Galloway-t, aki a Respect jelöltjeként jutott be a parlamentbe, független baloldali képviselőként, de aki nem volt tagja az SWP-nek. Ámde miután bekövetkezett egy belső szakadás a Respect sorain belül, az SWP körül tömörülők kiváltak, és egy külön baloldali csoportot alakítottak ki Left List és Left Alternative (Baloldali Alternatíva) néven.

Skóciában az SWP emberei úgy döntöttek, hogy a Skót Szocialista Párt (Scottish Socialist Party) keretein belül működnek, ámde 2006. augusztusában itt is bekövetkezett egy szakadás, és ennek következtében kiváltak az SP-ből, annak érdekében, hogy inkább Tommy Sheridan Szolidaritás csoportjával működjenek együtt.

Az egész időszakban az SWP nagy energiával vett részt minden háborúellenes akcióban és mozgalomban. Az SWP ugyancsak teljes lendülettel kapcsolódott be a globalizáció elleni mozgalmakba, amelyet egyébként az SWP világosabban úgy fogalmaz meg magának és másoknak, hogy az valójában antikapitalista mozgalom. Így együttműködött a Nemzetközi Szociális Fórummal és az Európai Szocialista Fórummal.

1977 óta minden júliusban az SWP megszervezi a maga marxista kutatási-vita rendezvényét; ezek rendszeren a hét végén öt-napos tanácskozást és megbeszéléseket jelentenek. Az SWP-nek számos egyetemen vannak diák tagjai és rokon-szervezői.

2009. januárban az SWP-ben új helyzet és új szakadások történtek, amikor is három befolyásosabb tag (John Rees, Lindsey German és Chris Nineham) baloldali ellenzéki kört szervezett meg az SWP keretein belül, amelyhez azután 64 rokonszervező tag csatlakozott. A párt belharcai tovább húzódtak a 2010. januári pártkonferenciáig, sőt azon túl is, mert két tagot frakciózásért a konferencián kizártak az SWP soraiból. Több mint 500 küldött helyeselte a kizárást, amelyet ezek után fogadtak el.

A gazdasági válsággal kapcsolatban az SWP még 2009. nyarán kampányt hirdetett „Jogot a munkára” címmel. 2010. januárjában a kampány jegyében Manchesterben ült össze egy konferencia, amelyen több mint 900 küldött vett részt az egész ország különféle területeiről és sokféle szakszervezet képviseltette magát. Ezt a konferenciát a Tanárok Szakszervezete (National Union of Teachers) továbbá a Labour Representation Committee in the Labour Party (vagyis az LP-nek egyik fontos belső albizottsága is) támogatta. Az SWP a legutóbbi időben úgy döntött, hogy támogatja az újonnan alakult Trade Unionist and Socialist Coalition-t¹⁴ illetőleg annak jelöltjeit a következő választáson.

¹³ A Respect-ről lásd Steve Parsons írásait az évkönyv 2008-2010 számaiban.

¹⁴ A TUSC új szerveződéséről bővebben lásd a 2011-es kötet angol rovatát.

Szociális és egyéb feszültségek az USA-ban

A BBC 2010. május 17-i adása nyomán.

Az USA-ban egy hivatalos felmérés szerint a szakadék a feketék, illetőleg a fehérek között az utóbbi 25 évben nem csökkent, hanem éppen szélesedett. Ezen nem változtat sem az, hogy az USA-ban az általános életszínvonal általában magas, sem az új elnök személyes karrierje. A felmérés szerint a lakáshoz jutás, az állásokba való bekerülés, illetőleg a foglalkoztatottaknál a fizetések mind ezt a nagy eltérést bizonyítják. A számok magukért beszélnek.

A szegénység az USA-ban

A BBC 20210. szeptember 16-i adása nyomán

Javában beindult a 2010. novemberi főldeai választási küzdelem az USA-ban. Ennek kapcsán jelentettek meg egy hivatalos felmérési adatsort a szegénység helyzetéről. Ezek szerint az USA-ban jelenleg több mint negyvenmillió ember él a hivatalos szegénységi küszöb alatt, a lakosság több mint 7%-a. A jelentés szerint ilyen magas a szegények aránya utoljára az 1960-es években volt.

Az eredmény eléggé mehökkentő, nyilván nem kedvez az elnöknek és sokféle következménye lehet.

Jugoszlávia – Szerbia – a II. világháború és a történeti emlékezet változásai

A Szvoboda (Szabadság) münchen-i (vagy prágai) rádió orosz nyelvű adása nyomán (2010. augusztus 18.)

Az adásban egy belgrádi történész hölgyet interjúvoltak meg, aki leszögezte, hogy Belgrádot 1944. őszén a partizánok és a szovjet hadsereg együtt szabadította fel. Tito éveiben persze Belgrád utcáin ott voltak a partizánvezetők és az irányító orosz tábornokok nevei az utcablákon. Ezek a Milosevics rendszer összeomlása után eltűntek. Eltűntek a tankönyvekből is. 2007. után, vagyis Koszovó elszakadásának nyugati elismerése után a helyzet ismét változott. Az utca-nevekre felkerültek a partizánok, majd Medvegyev nem régi belgrádi látogatása után az orosz nevek is, a tankönyvek azonban még a régiek maradtak. A kiáltó ellentmondásokról és a szomorú, de egyáltalán nem egyedi jelenségről a belgrádi történész hölgy nem túl optimistán, de nagyon világosan emlékezett meg. (Érintette a csetnik-partizán problémakört is, jelezte ennek bonyolultságát.)

Sikeres küzdelem a szegénység ellen Az ENSZ dicsérete Venezuelának

A millenniumi fejlesztési célokat az ENSZ 2000-ben, az úgynevezett Millenniumi Nyilatkozatában fogadta el. Az 55. ENSZ Közgyűlésen 191 ország vállalta, hogy 2015-re a szegénységet a felére fogja csökkenteni. *Elias Eljuri*, a venezuelai statisztikai intézet elnöke bejelentette, hogy Venezuela az ENSZ „millenniumi céljaiból” már néhányat teljesített is. Így a szegénységben élők száma az 1998-as 49 százalékról 23 százalékra csökkent 2009 végére. Ugyanebben az időben a mélyszegénységben élők aránya hat százalékkal csökkent. A munkanélküliség abban az évben, amikor puccsot kíséreltek meg *Hugo Chávez* ellen, 19% volt, 2009. végén alig 7%. Igaz ugyan, hogy a globális gazdasági válság miatt idén kissé nőtt, most áprilisban 8,2 százalék.

Az ország 2005-ben nyilvánította magát írástudatlanság-mentesnek. A 2003-tól beindult szociális programok keretében bevezették az ingyenes iskolai étkeztetést.

A szociális programok beindulásával természetesen nőtt a szociális kiadások aránya. Míg 1999-ben a GDP 11,3 százalékát költötték szociális, népjóléti kiadásokra, 2009-ben már 19,5 százalékot.

Forrás: A Magyar-Venezuelai Szolidaritási Társaság közleménye. Támpont, 2010. augusztus 12.

India és Kína – társadalom, a múlt és a jelen

A BBC 2210. június 27-i kerek-asztal beszélgetése nyomán.

A felvezető egyetemi prof hangsúlyozta, hogy a közoktatás terén a közelmúltban a két ország meghatározó politikai vezetője nagyon eltérő koncepciót vallott. Mao Ce Tung a közoktatás forradalmasításában a legfontosabbnak az alsó fokú oktatást, a kulturális forradalmat tekintette. Ennek következtében Kínában az írástudatlanságot fel is számolták.

Indiában Nehru a felsőoktatást tekintette kiindulópontnak és sokakat utaztatott ki brit egyetemekre, akik nagyon felkészülten tértek vissza – ám Indiában nagy tömegek, milliók maradtak írástudatlanok. A furcsa következmény, hogy Kínában jelenleg a magas felkészültségű technikai értelmiség hiányzik, és sok esetben ilyen angol egyetemeket megjáró indiaiak oktatják a fiatal kínaiakat. Ez persze pillanatnyi helyzetkép, és mindez összefügg a kínai ökológiai klimatikus problémákkal is.

STEVE PARSONS:

Széljegyzetek a tuniszi és egyiptomi változásokhoz

(Részlet)

A tunéziai és egyiptomi események bebizonyították, hogy távolról sem vagyunk túl a munkásmozgalom jelenlétén. A lakosság tömegei, akik munkaerejüket áruba bocsátva élnek, képezik az egyedüli erőt. Természetesen ez a tömeg is állandóan változik aszerint, hogy hol kapnak munkát – vannak közöttük, akik nehéz fizikai munkát végeznek, szolgáltatóiparban, hivatalokban dolgoznak, egy részük szakszervezetekbe is bekapcsolódott, különböző életkorúak, neműek, etnikai megoszlású is különböző, bevándoroltak és megoszlásuk még tovább sorolható. Egészében véve ők azok, akik a fennálló társadalmi renddel szemben kihívást jelentettek és jelentenek és egyúttal ők hozhatják meg a forradalmi változást, a kapitalista rendszer megdöntését.

Forrás: Steve Parsons 2011. február 1-i levele Jemnitz Jánoshoz

A rovat írásait összeállította: *Jemnitz János*

DOKUMENTUMOK

INTERJÚ

„Erre van az unió!”

Daniel Cohn-Bendit, az Európai Parlament (EP) zöld frakciójának társelnöke

Még szigorúbb pénzpiaci felügyeletet, központi gazdaságélénkítést, az államadósság mellett a munkanélküliségi ráta közösségi ellenőrzését is kívánatosnak tartja Európa jövője szempontjából a hatvannyolcas diákvezér, aki szerint Németország a görög válság után is az integráció elkötelezett híve marad. Az LMP-nek gerillakertészkedéssel kampányoló egykori Vörös Danny felfedi, hogy mi a baj Sarkozyvel, Barrosoval és Angela Merkelkel.

Magyar Narancs: *Az unió állapotáról tartott beszéde után újra hevesen kritizálták José Manuel Barrosót, akit „hiányzó elnök”-nek neveztek, támogatóit pedig korábban hipokrita koalíciónak. Mi a bajuk Barrosoval és ez miként kapcsolódik az EU helyzetének?*

Daniel Cohn-Bendit: A kettő összefügg. A nemzeti kormányok annak idején nem olvasták el a lisszaboni szerződést, és most kezdik csak kapiskálni, hogy ez nagyobb befolyást biztosít a közösségnek; nevezetesen a Bizottságnak és a Parlamentnek. Persze szeretnék a szöveget újraértelmezni, és rendesen az ilyen törekvések ellenében, mert túl közel van a nagy államok vezetéséhez. Amikor a sarkára kéne állnia, ez az ember soha nincs a helyén. Itt a romák ügyében ütköznie kellett volna Franciaországgal a közös európai értékek és érdekek védelmében, és nem tette. Vagy hol volt a Bizottság és Európa a totális kudarcral végződő koppenhágai klímacsúcs alatt? Egyszerűen eltűnt. A pénzügyi krízis alatt a Bizottság képtelen volt arra, hogy az EP-vel együttműködve összehozzon valamiféle szabályozást, a görög válságban meg csak annyi jutott eszükbe, hogy a terheket pakoljuk a munkavállalókra meg a nyugdíjasokra. Annak idején a liberálisok, a konzervatívok és a szocdemek képtelenek voltak kiizzadni egy közös nyilatkozatot, hogy miért is akarnák őt újraválasztani. De mivel nem merték a saját jelöltjeiket jobban nyomni, megszavazták – ez képmutatás. Pedig lennének rátermettebb figurák a konzervatívok között is. Barroso egy kaméleon.

MN: *A görög válság során a zöldek avval álltak elő, hogy a lakossági megszorító intézkedések helyett Athén az európai viszonylatban kiugróan magas hadügyi költségvetést vágja vissza.*

DBC: Nem azt mondtam, hogy helyette, bolond azért nem vagyok. De nonszensz, hogy a nyugdíj- és bércsökkentés közepén tovább emelik a hadi kiadásokat az úgynevezett török probléma miatt. Egy tizenegymilliós országnak kétszázezer katonája van – ez örülség, amit a Bizottságnak szóvá kellene tennie. A probléma persze a deficit, de a görög gazdaság struktúrájának is változnia kéne. Például totálisan az importált olajtól függenek, de egyáltalán nem aknázzák ki adottságaikat a megújuló energiák területén.

MN: *Ön szerint kinek kell fizetnie a görög számlát?*

DCB: Természetesen Európának és a görögöknek közösen. Fogtam a fejemet, amikor válság tetőpontján olyan hangokat hallottam, hogy a görögöknek ki kellene lépniük az euró-övezetből. Az USA-ban Kalifornia van hasonló helyzetben, de ott fel se merül, hogy kipaterolják a dollár védőszárnya alól. Európa a jövőnk és a keresztünk – nem lehet belőle a jó dolgokat kimazsolázni, és a többit otthagyni az asztalon. A felelősség közös, nem tudunk a pénzügyi vagy a klímaválsággal egyedül, országonként szembeszállni.

MN: *Jövő év elején kezdi működését az uniós kockázatfigyelő testület, illetve az a három intézmény, amely külön-külön figyeli a bankokat, a biztosítási és a pénzügyi piacokat. A zöldék mennyivel mennének tovább a szabályozásban?*

DCB: Tudniuk kell, hogy ez a Parlament győzelme, a mi nyomásunkra rendelkeznek majd a hatóságok nagyobb felhatalmazással, mint amelyet egyes nagy tagországok szerettek volna. Ezekkel az intézményekkel sokkal közelebb jutottunk egy kívánatos állapothoz, de mehattunk volna egy lépéssel tovább is – például a tőzsdék tekintetében.

MN: *Mi a helyzet az államadóssággal? Mennyire erős közösségi szabályozást tartana itt kívánatosnak?*

DCB: Elfogadom, hogy kontrollálni kell az államadósságot, de csak akkor, ha összekötjük a munkanélküliség szabályozásával és közös európai fellépéssel. A deficit kapcsán ugyanis az a legnagyobb probléma, miként tudjuk a csökkentése közben úgy átrendezni a gazdaságot, hogy munkahelyeket is teremtsünk. A tradicionális megközelítés az állami befektetéseken alapuló keynesiánus modell. Szerintem Keynes költözzön Brüsszelbe! A jövőnknek fontos szektorokban európai szinten lehet hatékonyan befektetni.

MN: *Közös és központilag irányított befektetésekkel csökkentené a tagállamokban a munkanélküliséget, és átvinné a nemzeti kormányoktól az ezzel járó felelősséget?*

DCB: Ez állami és uniós vegyes vállalkozás lenne. Mondok egy példát. Rengeteg európai nagyvárosnak kell modernizálnia a villamos-vonalait. Csináljuk közösen – európai befektetéssel, európai ipari összefogással, mint mondjuk az Airbus esetében.

MN: *Ki adná a pénzt? Az Európai Központi Bank (EKB), a tagállamok, vagy szokás szerint a németek és a franciák?*

DCB: Természetesen az EU, kötvénykibocsátással.

MN: *Akkor ez a rendszer a válságkezelés tekintetében az európai és az ameri-*

kai modell keveréke lenne, központi gazdaságélénkítés az egyik oldalon, megszorítások és szigorú fiskális politika a másikon. Ha viszont a tagállamok helyett az EU adósodik el, ki szavatol a közös adósságért?

DCB: Az EKB, ahogy most is! Jelenleg is a központi bank szavatol a görög államadósságért, de a franciáért is. Persze ha két éve azt mondom önöknek, hogy az EKB vállal majd garanciát mindezért, ami itt a válság alatt történni fog, nyilván félnótásnak néznek.

MN: *Ez nem kizárt, ha viszont azt jósolja, hogy Németországnak ehhez a maga részéről semmi kedve nem lesz, azon nem lepődtünk volna meg.*

DCB: Hát igen, de a német álláspont, hogy „mi nem fizetünk mások helyett” az elejétől fogva örökség volt!

MN: *Miért? A német adófizetők szempontjából ez legitim vélemény lehet.*

DCB: Mert a gazdaságuk exportorientált, és a kivitel 70 százaléka Európába megy. Ha az európai gazdaság tönkremegy, megmondjam, hova jut Németország? Persze hogy segíteniük kell, ez az érdekük. Fel nem bírom fogni, miért tartott annyi ideig, hogy erre rájöjjenek.

MN: *Nem találkozott ebben az időszakban Merkel asszonnyal? Mit mondott ő?*

DCB: Nem, de ha találkozunk, megmondanám neki, hogy egy évet elvesztegetett, ami rengeteg pénzbe került, s közben Görögország rosszabb helyzetbe süllyedt. Először azt mondta, nem fizetünk. Aztán egy év múlva, hogy mégis. Ezt nem értik a választók, és én sem. Ugyanezt műveli a klímapolitikában. Ő volt „Miss Klíma”, de egy ideje nem lép, nincs európai víziója. Azt mondja, hogy majd ha a világ többi része, akkor mi is – marhaság, ha mindenki a másakra vár, akkor végünk. Merkel egyet lép előre, és ha akadállyal találja szemben magát, gyorsan visszatáncol. Nézzük meg, mit ért el azzal, hogy mindig próbál középen állni. Lent van a népszerűsége.

MN: *Mit gondolnak a német választók ma Európáról és benne országuk szerepéről?*

DCB: Az emberek egy része azt mondja, hogy több Európára van szükség, mert csak erős közösségben lehetnek erősek. Egy másik halmaz szerint jobban járnának, ha nem kellene mások terhére is cipelni. A politika meg bizonyos területeken több, máshol kevesebb Európát akar.

MN: *A gazdasági helyzeten túl a történelmi tapasztalatoknak mekkora szerepük van?*

DCB: Németország ma minden szomszédjával jóban van, ez pedig kivételes az ország történelmében. Áldott állapot, amit az is nagyra értékel, aki nagyon kritikus az EU-val. Én 1933-ban Franciaországban születtem, az új Európával egyidős vagyok. Ha anyám hasából kibújva rögtön azt jósolom neki, hogy néhány évtized múlva nem lesz határ Németország és Franciaország között, akkor szegény biztos teljesen kétségbeesik, van egy fia, aki alig született meg, máris kapitális hülyeségeket beszél. A biztonság mellett a klímakérdés is ilyen: a németek döntő többsége pontosan tudja, hogy egymásra vagyunk utalva.

MN: *Mi van, ha ez a helyzet drámaian megváltozik? Az integráció és az EU jövője sok tekintetben a német szavazókon múlik.*

DCB: EU ellenes pártnak nincs esélye kormányra kerülni Németországban. A keresztény-demokraták, a szociáldemokraták és a zöldek is teljesen elkötelezettek az európai projekttel kapcsolatban. Egyes szakpolitikák szintjén van vita az EU kívánatos szerepéről, de azt senki sem kérdőjelezi meg, hogy ezt a kalandot folytatni kell.

MN: *Amíg a szélsőjobb meg nem erősödik.*

DCB: A nácioknak semmi esélyük Németországban. Ami Magyarországon történik, az ott teljesen elképzelhetetlen, egy nyíltan rasszista párt nem juthat be a törvényhozásba. Én roppantul kritikus vagyok a német konzervatívokkal, de ebben kérdésben szemernyi okom sincs aggódni miattuk. A történelmi tanulság az egész német társadalmat átjárta, itt a romák ügye. Sarkozy azt mondta: „Beszéltem Merkellel, azt mondta, remekül csinálom, és ő is így fog eljárni”. Ez hazugság volt. Merkel pontosan tudja mi történt a romákkal a náci táborokban, és a német állam soha olyat nem tenne, ami távolról is emlékeztetne bárkit erre. Tudom, Németország annak idején megállapodott Koszovóval, hogy repatriál tizenkétezer koszovói albánt és romát. De ez egy államközi megállapodás volt, minden egyes esetet külön megvizsgáltak, és fellebbezni lehetett a döntés ellen a bíróságon, ahol nagyon megértőnek bizonyultak. A végén összesen nyolcvankét embert küldtek haza. Németországban tudják, hogy a romakérdés probléma, de nem értik, miért így akarja Sarkozy megoldani. Nem szeretem, amit Barroso művel, de soha nem vontam kétségbe, hogy hisz Európában. Sarkozy viszont nagyon furcsa figura, azt hiszi, mindent jobban tud, mindent meg tud oldani, és nincs szüksége senkire. Politikájának középpontjában ő maga áll, csakhogy nem olyan erős, mint azt képzei magáról, és magára is maradt. Ez az elnöki rendszer következménye.

MN: *Miniszterelnökünk azt ambicionálja, hogy a magyar EU elnökség ideje alatt a közösség birkózzon meg a romaproblémával.*

DCB: Tudom. Üdvözlöm a klubban! Tényleg! Erre van az unió. A romaproblémát nem tudja Magyarország, Románia, Bulgária, Franciaország egyedül megoldani. Számos olyan gondja van és lesz minden újonnan csatlakozott országnak, melyek kapcsán otthon is egyre többet kell majd beszélnie Európáról. Óriási hiba, ha a nemzeti ügyek megtárgyalásánál a politikusok nem beszélnek a közösségi aspektusról.

MN: *Mit gondol, miként fog viselkedni a magyar kormányfő Brüsszelben? Van, aki harcos fellépést jósol, mások szerint mértékletes partner lesz.*

DCB: December elején találkozunk az Európa Parlamentben a magyar kormányral, hogy egyeztessünk az elnökségről. Nagyon kíváncsi vagyok Orbánra. Emlékszem még arra az időre, amikor más ember volt. Nyilván pórul járna, ha ebből a pozícióból ugyanúgy beszélne az EU-ról, a válságról vagy a kisebbségek ügyéről, ahogy azt itt teszi. A többi állam ezt nem venné jó éven. De a magyarok történelme aligha ér véget vele. A választások idején Magyarország kapcsán min-

denki a kétharmados többségről meg a szélsőjobbról beszélt – nem győztem emlékeztetni őket, hogy közben bejutott az LMP a parlamentbe. Ez valóságos csoda, de ők megdolgoztak a szerencsájukért. A Fidesz is egy kis csoport volt annak idején. Magyarország előtt nem az autoriter modell az egyetlen lehetséges jövő.

Bojtár B. Endre – Linder Bálint

NÉVJEGY

Daniel Marc Cohn-Bendit (Montau, 1945. április 4.) képviselő, és a zöldeket, illetve regionalistákat tömörítő Európai Zöldek – Európai Szabad Szövetség frakció társelnöke az Európai Parlamentben. 1966-ban Franciaországban kezdett szociológiát tanulni. Csatlakozott több anarchista csoporthoz, 1968-ban pedig a diáktüntetések egyik vezéralakja lett – hajszíne és nézetei miatt ekkor ragadt rá a Vörös Danny név. 1984-ben belépett a német zöldpártba, öt évvel később már Frankfurt alpolgármestere volt. 1994-ben a párt színeiben az EP tagjává választották. 1999-ben a francia zöldek listáját vezette. 2002-ben választották a frakció társelnökévé, ekkor már barátai és ellenségei régóta Zöld Dannyként emlegetik.

Forrás: MAGYAR NARANCS 2010. szeptember 30.

ERIC HOBSBAWM:

Beszélgetés Marxról, a diáklázongásokról, az új baloldarról (New Left) és a Milibandokról.¹

(Némileg rövidítve)

A *The Guardian* szerkesztőségének kiemelt szövegrésze: Ahogy megjelentette utolsó könyvét, a 93 éves történész beszélt a kommunizmusról, a koalícióról.

Hobsbawm Tristan Huntal,² a *Guardian* újságírójával folytatott beszélgetést. A beszélgetés során érintették, hogy most London Hampstead városrészében találkoztak és folytatták beszélgetést. Marx itt sétált annakidején, miközben Shakespeare és Schiller szövegeket idézhetett, meglátogatta a közelben lakó Engelst és kettejük beszélgetéseiben annakidején érintették a Párizsi Kommun történetét, a kapitalizmus természetét s a beszélgetések érdemi továbbgondolása elvezetett a II. Internacionálé megszületéséig.

A marxizmus hagyományai ma is tovább élnek Hobsbawm házában. Hobsbawm 1917-ben született Alexandriában. Utoljára, amikor Eric Hobsbawm-al interjút

¹ Eric Hobsbawm önéletrajzából az Évkönyv részleteket közölt a könyvet ismertette Jemnitz János: Ismertetése megjelent a Századok Számában.

² Tristan Hunt szintén történész egyetemi előadó.

készítettem 2002-ben, akkor jelent meg önéletrajza az „Interesting Times”, amely leírja fiatalságát a weimari Németországban, valamint, hogy Nagy-Britanniában miként fordult a történelem tanulmányozása és írása felé. A könyv nagy feltűnést és elismerést keltett. Ez a könyv akkor jelent meg, amikor Ericet sokan támadták azért, hogy a Brit Kommunista Párt tagja maradt.

Azóta a világ megváltozott. A 2007-ben megkezdődő új gazdasági válság megzúzottta a világot, és a kapitalizmus instabilitásának marxista bírálata hirtelen felerősödött és újjászületett. Fotókon lehetett látni, hogy N. Sarkozy elnök a „Tőkét” olvassa, és még XVI. Benedek pápa is dicsőítően szólt Marx elemző készségéről. Marxot újra olvassák az egyetemeken és különféle szerkesztőségekben. Így azután nem is lett volna jobb alkalom Eric számára annál, hogy a jelenlegi helyzetben különböző írásait összevonja egy kötetbe a marxizmusról, amelyekhez új írásokat is hozzátett. Hobsbawm számára benső kötelezettség, hogy folytassa a marxista örökség tanulmányozását, ebben részben Gramsci írásaira is támaszkodva.

De Eric megváltozott. Tavaly karácsonykor elesett, és ő sem tud kitérni az elől a teher elől, amit az jelent, hogy 93 éves. Ámde humora és vendégszeretete, amivel mind ő, mind a felesége, Marleme kedveskedett, valamint intellektusa, és az a képessége, hogy a politika mélységeire lásson, és víziójának szélessége, csodálatosan megmaradt. Miközben a *Financial Times* kinyitva ott volt látható a kávé asztalán, Eric behatóan szólt Lula elnöki leköszönéséről, az új brazil elnökválasztásról, ugyanúgy, ahogyan arról, hogy az indiai kommunisták milyen nehézségekkel néznek szembe a nyugat-bengáliai választásokon, valamint arról, hogy Indonéziában az 1857-es globális gazdasági válság után milyen társadalmi megrázkódtatások zajlottak le. A globális szemlélet mindig erőssége volt minden munkájának, és továbbra is ez alakítja mind gondolkodását, mind történetírói munkásságát.

Végül is beszélgetésünkre visszapillantva Marx a materializmus és a folyamatos küzdelem az emberi méltóságért, amely szemben áll a szabadpiaci fájdalommal, ezekkel hagyom el Hobsbawm Hampstead-beli lakásának teraszát – azzal, hogy a XX. század egyik legnagyobb szellemének tutox-i eligazításait hallgattam végig, olyan valakiét, aki kritikus szemeit nyitva tartja a XXI. század eseményeire és változásaira is.

Tristram Hunt: Könyvének középpontjában az áll-e kihívóan, hogy ha azok a javaslatok és megoldások, amelyeket Marx kínált, lehetséges, hogy ma már nem relevánsok, de mégis a helyes kérdéseket tette fel a kapitalizmus természetéről, arról a kapitalizmusról, amely az elmúlt 20 évben született meg és amely olyannyira más, mint amikor Marx élt az 1840-es években?

Eric Hobsbawm: Igen, nyilvánvalóan a helyes kérdéseket. Marx újra-felfedezése a gazdasági válság jelenlegi szakaszában azért van, mert Marx sokkal többet jósolt meg a modern világból, mint bárki más 1848-ban³. Úgy hiszem, pontosan emiatt fordult több megfigyelő jelenleg az ő munkáihoz – elég paradox módon

³ Utalás sok mindenre, többek között a Kommunista Kiáltványra. Erről Hobsbawm új könyvet, új elemzést jelentetett meg nemrégiben. (A szerk.)

olyan emberek, akik a pénzügyi világból jönnek és a pénzügyi világ kommentátorai, sokkal inkább mint a baloldaltól kikerülő emberek.

Mindezt úgy mondom, hogy emlékszem, a Kommunista Kiáltvány megjelenésének 150. évfordulójára, amikor ez alkalomból nem sokan emlékeztek meg erről a baloldalon.⁴ Nagy meglepetésemre ekkor fedeztem fel, hogy a United Kirlines szerkesztői, valamint meg akartak jelentetni. Nem sokkal ezután ebédeltem együtt Soros György pénzemberrel, aki megkérdezte: „Mit gondol Marxról?” Noha mi nem sok mindenben értünk egyet, azt mondta „Egész biztosan van valami ebben az emberben.”

Tristram Hunt: Érti, hogy mit talált Soros érdekesnek Marxban? Azt ahogyan ő nagyszerűen megjelenítette a kapitalizmus ikonoklasmusát (képrombolását), energiáját és potenciálját.

Eric Hobsbawm: Én azt hiszem, hogy ez a globalizáció, az a tény, hogy Marx megjósolta ezt a globalizációt. Azt is mondhatjuk, hogy ezt az egyetemes globalizációt, vagyis még az ízlések globalizációját is és sok minden másét. Ám azt hiszem, hogy az értelmesebbek azt is megtalálhatták benne ami a válságok bekövetkeztét megjósolta és elemezte. Már csak azért is, mert a hivatalos teoretikus írások az 1990-es években egyszerűen nem is számoltak azzal, hogy ilyen válságok bekövetkezhetnek.

Tristram Hunt: Ez volt az a nyelvezet, aminek véget vetett a fellendülésnek a vége?

Eric Hobsbawm: Pontosan. Az ami megtörtént az 1970-es évektől, először az egyetemeken Chicagóban és másutt és végül az 1980-as évektől Thatcherrel és Reagannel az úgy hiszem, egy patológikus torzulása volt a kapitalizmus szabadpiaci rendszerének: vagyis a tiszta szabadpiaci gazdálkodás és az állam és a közösségi akciók, beavatkozások visszautasítása, amit nem hiszem, hogy a 19. században egyetlen állam is így alkalmazott volna, még az USA sem. És ez szemben állt azzal is, ahogyan a kapitalizmus ténylegesen működött annak legsikeresebb korszakában, vagyis 1945-től a korai 1970-es évekig.

Tristram Hunt: Az alatt, hogy sikeres volt, az érti-e, hogy emelkedett az élet-színvonal a háború utáni években?

Eric Hobsbawm: Sikeres volt a tekintetben, hogy egyszerre művelte a profitot és ugyanakkor egy politikailag stabil és viszonylag elégedett társadalmat teremtett meg. A rendszer nem volt ideális, de azt mondhatnánk, hogy emberarcú kapitalizmus volt.

Tristram Hunt: Úgy véli-e, hogy a Marx iránti megújult érdeklődést elősegítette a marxista/leninista államok vége. A leninista árnyékot „elfújta a szél”, és Ön visszatérhetett a marxista írások eredeti természetéhez?

Eric Hobsbawm: A Szovjetunió összeomlása után a tőkések már nem riadtak vissza semmitől, mi pedig sokkal kiegyensúlyozottabban nézhettünk szembe mindennel. Ezt nem torzították el a szenvedélyek úgy mint régebben. Ám a

⁴ E. Hobsbawm: The Communis Manifesto. Verso, USA 1998. A könyvet, Hobsbawm elemző előszavát ismertette Jemnitz János (Múltunk, 1999/1.sz.)

század végén a neoliberális globalizált gazdaság instabilitása vált egyre inkább megfigyelhetővé. Láthatta, hogy a globalizált gazdaságot Nyugat-Európa és Észak-Amerika irányította egy szélsőségesen neoliberális fundamentalista szabadpiacos szellemben. Kezdetben úgy tűnt, hogy minden jól működik, legalább is így működött a atlanti világban, de a perifériákon már akkor is földrengéseket okozott, nagy földrengéseket. Latin-Amerikában a kora 1980-as években nagy pénzügyi válság volt. Az 1990-es évek elején Oroszországban gazdasági katasztrófát éltek meg. És a század végén gazdasági válság-hullám indult el Oroszországból, érintette Dél-Koreát, Indonéziát és átsapott Argentínába. Úgy hiszem, ez az embereket gondolkodásra készítette a kapitalizmus instabilitásáról, amivel korábban nem számoltak.

Tristram Hunt: Többen úgy vélik, hogy az a 2008. évi gazdasági válság, amely elérte az USA-t, Európát és Nagy-Britanniát, az nem annyira a kapitalizmus válsága, hanem inkább pénzügyi válság. Ugyanakkor Brazília, Oroszország, India és Kína fejlődik, méghozzá ebben a kapitalista rendszerben. Vagy most ugyanezt a válságot szenvedjük mi el, amit ők 10 évvel korábban éltek át?

Eric Hobsbawm: Ami ezeken az országokban fejlődésként létrejött, az legalább 10-15 évvel ezelőtt kezdődött meg. Ebben az értelemben valóban azt lehet mondani, hogy bekövetkezett a kapitalizmus válsága. Ám ugyanakkor úgy hiszem, nem szabad azt gondolni, ahogy a neoliberálisok és a szabadpiacosok teszik, hogy csak egyfajta kapitalizmus van. A kapitalizmus, ha úgy tetszik, egyfajta család és ezen belül különféle variációk léteznek, így Franciaországban az állam irányítja ezt a kapitalizmust, az USA-ban létezik a szabadpiac. Így hiba lenne azt hinni, hogy a jelenleg a perifériákon fejlődő országok a nyugati kapitalizmus útján fejlődnek. A szabadpiaci rendszert teljes egészében csak Oroszországban vették át és ez tragikus bukáshoz vezetett.

Tristram Hunt: Ami a jelenlegi gazdasági válságot illeti, felvetette ennek politikai következményeit, és visszautalt arra, hogy Marx írásaiban ezekre koherens választ lehet találni. Hol lehet Marx írásaiban ezeket megtalálni?

Eric Hobsbawm: Én nem hiszem, hogy Marx valaha is kidolgozott egy politikai tervet. Politikailag szólva, a marxi program az volt, hogy a munkásosztálynak meg kell szerveződni osztály-tudatos erővé, és politikailag cselekednie kell, hogy megszerezze a hatalmat. Ezen túl Marx szándékosan nyitva hagyta a kapukat, mert nem szerette az utópikus gondolkodást. Paradox módon azt mondanám, hogy az új pártokat⁵ szabadon hagyta, hogy azok maguk improvizáljanak, hogy tegyék amit tudnak anélkül, hogy instrukciókat adnának nekik. Amit Marx leírt, az elsősorban a köztulajdont érinti, semmiképp nem adott vezérfonalat, ahhoz, hogy a pártok vagy miniszterek hogyan cselekedjenek. Ami engem illet, a fő modell, ami a szocialisták és kommunisták fejében kialakult a 20. században, az

⁵ Az akori új pártok: a Francia Munkáspárt (lásd Évkönyv 1979-1980) és a kialakuló Brit Demokrata Föderáció 1881-1983 (SDF – lásd Évkönyv 1981-1983), valamint az Olasz Szocialista Párt (PSI – lásd Évkönyv 1882), valamint a Spanyol Szocialista Munkáspárt 8979 (PSOE – lásd Évkönyv 1979). Természetesen ide tartozik a német szociáldemokrácia is.

az I. világháború idején megvalósított állami hadigazdálkodás⁶ volt, ami nem volt éppen szocialista, de valami útmutatót adott ahhoz, hogy a szocializálás miként is működhetne.

Tristram Hunt: Ön nincs meglepve azon, hogy a gazdasági válságot sem a marxista, sem a szociáldemokrata baloldal nem tudta kihasználni az utóbbi években politikailag? Húsz évvel ezelőtt mi láthattuk, hogy nagy elismeréssel szólt az Olasz Kommunista Párttól. Nem szomorítja el a baloldal jelenlegi helyzete Európában és azon túl?

Eric Hobsbawm: Természetesen igen. Amit a könyvemben ki próbálok mutatni, az az, hogy a marxizmus válsága nem egyszerűen a marxizmus forradalmi ágának a válsága, hanem ez egyúttal a szociáldemokrata ágnak is a válsága. Az új globalizált gazdaság nemcsak a marxizmus-leninizmust ölte meg, hanem a szociáldemokrata reformizmust is – amelynek révén a munkásosztály nyomást gyakorolhatott a nemzeti keretekben működő államokra. Ám a globalizálódás folytán az a képesség, hogy az államok reagáljanak erre a nyomásra, lényegileg megszűnt, de mindenesetre csökkent. Ennek következtében a baloldal visszavonult és azt javasolja: „Nézzétek, a kapitalisták egész jól dolgoznak, mindössze annyit kell hogy tegyünk, hogy hagyjuk, hogy a kapitalisták húzzanak annyi profitot, amennyit tudnak, és mi kapjuk meg a részünket.”

Ez a dolog addig működött, amíg meg lehetett teremteni a jóléti államot és ez működött, ám az 1970-es évektől ez már nem működött. Amit meg kellett akkor tenni, az az, amit Blair és Brown megtett: hagyjuk, hogy keressenek annyi pénzt, amennyi csak lehetséges, és bízunk abban, hogy valami lecsurog, és a mi embe-reink is egy kicsit jobban élhetnek.

Tristram Hunt: Vagyis ez egy Faust-i alku volt, hogy amíg a gazdasági prosperitás tartott és a profitból jutott a közoktatásra és az egészségügyre, addig nem tettünk fel túl sok kérdést?

Eric Hobsbawm: Igen, egészen addig, amíg az életszínvonal emelkedett.

Tristram Hunt: És most, hogy a profit elpárolgott, most feleleteket várunk.

Eric Hobsbawm: Most, hogy a nyugati országokban a gazdasági növekedés statikus, vagy inkább hanyatló, a reformok kérdése megint sokkal sürgetőbb, megkövetelőbb.

Tristram Hunt: Úgy látja a probléma részeként, baloldali terminológiával, hogy egy osztálytudatos tömeget alkotó munkásosztálynak vége van, amely lényeges eleme volt a hagyományos szociáldemokrata politikának?

Eric Hobsbawm: Történetileg ez igaz. A munkásosztály pártjai körül kristályosodtak ki a szociáldemokrata kormányok, és a reformok létrejöttek és megvalósultak. Ezek a pártok sohasem, vagy csak nagyon ritkán voltak igazán munkáspártok. Ezek többnyire szövetségi pártok voltak: így szövetségre léptek liberális és baloldali értelmiségiekkel, kisebbségekkel, vallási és kulturális kisebbségek-

⁶ A háborús hadigazdálkodásról, Friedrich Adler és Karl Renner vitájáról, a német és a francia szocialisták körében kialakított véleményekről és vitákról ekkor nagy irodalom született. Ennek volt és később is lett magyar tükröződése.

kel, és különböző országokban, különböző mértékben a dolgozó szegényekkel. Az USA kivételével a munkásosztály masszív és jól felismerhető egységet képezett hosszú időn át – mindenesetre ez így volt jócskán az 1970-es évekig. Úgy vélem, az iparosodás leépülésének gyorsasága ebben az országban valóságos poklot idézett elő nemcsak abban a tekintetben, hogy a munkásosztály létszáma mennyire csökkent, hanem egyúttal a munkásosztály öntudata is. És jelenleg nincs egyetlen ország sem, ahol a munkásosztály önmagában véve egyedül elég erős lenne.

Ám az még mindig lehet, hogy a munkásosztály lesz a magva annak a szélesebb összefogásnak, amely a szociális változásokat szorgalmazza. Erre jó példa a baloldalon Brazília, amely a klasszikus esete a 19. század végi Labour-party-nak. Ez a szakszervezetre épült, amely szövetségben állt a szegényekkel, baloldali értelmiségiekkel, ideológusokkal és a baloldaliak különféle csoportjaival. Ez a párt emlékezetes kormány-koalíciót alkotott. Jelenleg ideológiai szempontból sokkal inkább otthon érzem magam Latin-Amerikában, mert a világnak ezen országai-ban beszélnek az emberek még a régi nyelven, a 19. és 20. század nyelvezetében, a szocializmus, a kommunizmus és a marxizmus szellemében.

Tristram Hunt: Ami a marxista pártokat illeti, ez a könyvben nagyon erőteljesen jelenik meg, ám e tekintetben elsősorban az értelmiségiek szerepe. Jelenleg óriási izgalmat tapasztalunk az egyetemi campusokban, miként az Ön hajdani egyetemén, Birkbeck-ben, ez jelenti a gyűléseket és a tömeggyűléseket.

Miként tekint Ön napjaink marxista értelmiségijeire?

Eric Hobsbawm: Nem vagyok biztos, hogy egy nagy átalakulás történt volna, de nem kérdéses, hogy a jelenlegi kormány költségvetési megszorításai, kiadás-csökkentései⁷ radikalizálni fogják a diákságot.⁸ Ez kétségtelen tény a pozitív oldalon. Ám a negatív oldalon, ha visszagondol arra, hogy miként ment végbe a diákok radikalizálódása 1968-ban⁹, akkor a jelenlegi nem olyan jelentős. Am ahogyan annakidején is gondoltam és jelenleg is gondolom, sokkal jobb azt látni, hogy ezek a fiatal fiúk és lányok a baloldalon állnak, mint ha azt látnánk, hogy ezek a fiatal fiúk és lányok csupán azt hiszik, hogy az egyedüli dolguk az, hogy a tözsdén keressenek munkát.

Tristram Hunt: Térjünk vissza Nagy-Britanniához, mit gondol a koalícióról. Nekem úgy tűnik, mintha az 1930-as évek levegője lengené őket körül, a pénzügyi ortodoxiájukban, a költségvetési lefaragásaikban, a jövedelmi egyenlőtlenségeikkel és e tekintetben David Cameron mintha teljesen Stanley Baldwinra¹⁰ emlékeztetne.

Eric Hobsbawm: Ami a javasolt költségvetési lefaragásokat illeti, amelyeket azért hajtanak végre, hogy a deficitet csökkentsék, számomra úgy tűnik, hogy ez

⁷ Mindkét kérdéskörben az érdeklődő sok anyagot talál e kötet brit fejezetében.

⁸ Ua.

⁹ Erről lásd Évkönyv 1978 és 1988. Persze 1968-ban nagy irodalma született.

¹⁰ Baldwin a Konzervatív Párt vezére az 1930-as években hosszú éveken át az ország igen befolyásos miniszterelnöke volt.

ideológiai természetű, nem építő jellegű; félig a privatizálást kívánja elősegíteni, ami érinti a régi eredményeket, a nyugdíjrendszert, a jóléti intézményeket, az oktatást, sőt az egészségügyi rendszert is. Mindezt összegezve úgy tűnik, hogy ez a kormány sokkal jobboldalibb, mint ahogy első pillanatra látszott.

Tristram Hunt: És mit gondol, hogy az LP-nek erre milyen választ kellene adni?

Eric Hobsbawm: Az LP nem volt túlságosan hatásos ellenzék a választás¹¹ óta, részben azért, mert hónapokon át az új vezért választotta meg. Úgy hiszem, hogy az LP-nek sokkal jobban kellene hangsúlyoznia, hogy az emberek nagy többsége számára az elmúlt 13 év nem jelentett összeomlást, nem jelentett káoszt, hanem egy olyan korszakot, amikor a helyzet javult, különösen az oktatás, a kórházak terén és több más kulturális szolgáltatás és intézmény terén, így azután nem igazságos, hogy mindent porba, agyagba kell döngölni. Úgy hiszem, hogy meg kell védenünk azt, amikről igen sokan hiszik azt, hogy meg kell védeni. Ezek azok, amit a jóléti állam teremtett meg és kínált az embereknek a bölcsőtől a sírig.

Tristram Hunt: Ön ismerte Ralph Milibandet,¹² minthogy a Miliband család az Ön jó barátja. Mit gondol, mit tett volna Ralph Miliband, amikor két fia versenyben került szembe egymással,¹³ aminek eredményeként Ed Miliband lett az LP vezére?¹⁴

Eric Hobsbawm: Nos, mint apa, természetesen nem tehetett volna sokat, de biztos büszke lett volna. Annyi bizonyos, hogy mindkét fiától balrább lett volna. Ami Ralph-ot illeti, azt hiszem, egész életében nyilvánvaló volt, hogy elitelőn szólt az LP-ről és a parlamenti útról – és hitt abban, hogy valamikor egy igazi szocialista párt is létrejöhet. Amikor Ralph végül kibékült az LP-vel, ez éppen a legkevésbé sikeres periódusában történt, vagy a bennista¹⁵ korszakában, amikor az LP nem sok jót tett.¹⁶

Mindenesetre Ralph egész biztos radikálisabb politikát várt volna el annál, mint amit fiai mostanáig tettek.

Tristram Hunt: A Ön új könyvének címe: *How to Change the World*. (Hogyan változtassuk meg a világot). Könyvének utolsó fejezetében azt írja, hogy „a kapitalizmus meghaladása plauzibilisnek látszik nekem”. Ez a remény az, ami erőt ad Önnek, hogy napjainkban is tovább írjon és gondolkodjon?

Eric Hobsbawm: Napjainkban nincs olyan dolog, mint a betemetett remények. Az, hogy „Hogyan változtassuk meg a világot”, az csak a továbbgondolása annak, amit a marxizmus tett a 20. században, részben a szociáldemokrata pártok révén, amelyek nem egyenesen Marxtól származtak, és más pártok révén, LP-k,

¹¹ A 2010. májusi választásra történik utalás – erről lásd Évkönyv 2011.

¹² Ralph Miliband életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1995. és 1996.

¹³ Erről lásd e kötet másik fejezetét az LP vezérválasztó konferenciájáról

¹⁴ Ua.

¹⁵ Hobsbawm nyilván Tony Benn-re utal, az LP 1979-1982-es korszakában. (Erről Hobsbawm akkor híres kritikus könyvet jelentetett meg.) (Az Évkönyv szerkesztői Benn-ről más véleményen vannak.)

¹⁶ Ua.

munkáspártok, stb., vagyis kormánypártok és potenciális kormánypártok, még-hozzá mindenütt. Másodszor, az orosz forradalom révén, annak minden következményével.

Karl Marx eredményei, a „fegyvertelen próféta”,¹⁷ aki nagy változásokat remélt és ébresztett, mindez vitathatatlan. Nagyon megfontoltan nem mondom, hogy most hasonló, ennek megfelelő kilátások lennének. Amit mondhatok, hogy a 21. század nagy problémáit, amelyek megoldásra várnak, sem a tiszta piacgazdaság, sem a tiszta liberális demokrácia nem tud megfelelően megválaszolni. Éppen ezért egy másfajta kombináció, a magán és a közösségi szektor ötvözött megoldása, az állami beavatkozás, valamint az állami ellenőrzés és a szabadság együttesét kellene valahogy kialakítani. Hogy ez milyen lesz, azt nem tudom, de mindenestre nem az a fajta kapitalizmus, amelyet mi itt Nagy-Britanniában és az USA-ban megismerhettünk.

Forrás: Eric Hobsbawm: A conversation about Marx, student riots, the new Left, and the Milibands. The Guardian – The Observer, 2011. január 16.

Mészáros István a 2010. júliusi angol helyzetről.

Tegnap a „Koalíciós Kormány” – a Liberálisok parlamenti csődjét aláhúзва – az egészségügyi rendszer „nagy reformját” hirdette meg. A „Welfare State” ezzel eljut egy mélypontjához, a tőke-rendszer strukturális válsága következtében. Az lenne a meglepő, ha ez nem így lenne... Sajnos ez a téma, a parlamentarizmus zsákutcája, egyre aktuálisabb világszerte. Most már tényleg eljött az ideje annak, hogy valamit tennie kell a munkásmozgalomnak ebben az ügyben.

Forrás: Mészáros István 2010. július 13-i levele Jemnitz Jánoshoz. (Részlet)

¹⁷ A „fegyvertelen próféta” terminológiát Isaac Deutscher adta nagyon híres könyve címéül, amelyet L.D. Trockijról írt.

STEVE PARSONS

Adatok és megjegyzések korunk állapotához és tendenciáihoz

(Részlet)

Ahogy az idő halad, egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy Sumas Milne¹⁸, az a jóslata, ami szerint a jelenlegi gazdasági válság a Keynes-hez közelálló gazdasági felfogás és gyakorlat megerősödését fogja eredményezni, az egész fejlett kapitalista világban, úgy tűnik, csak jámbor óhaj és elképzelés (wishful thinking). A társadalmi és jóléti kiadások, valamint az állami költségvetés terén alkalmazott kemény megszorítások és kiadások – Nagy-Britannia esetében a minisztériumoknál ez a lefaragás 25%-os, valamivel kisebb a lefaragás az oktatás területén és a hadseregnél – ez sokkal inkább megfelel az ismert sokkterápiás gyakorlatnak. A neoliberálisok a gazdasági válságot is arra használják fel, hogy visszaszorítsák, összezsugorítsák az államot és leszámoljanak a jóléti állammal, amely mint ismeretes, a II. világháború után alakult ki. Ugyanakkor azok az intézkedések és szándékok, hogy uralják a pénzügyi világot, nagyon kevésbé érvényesülnek. Az ipari visszaesés és az iparágak felszámolása jellemző egész Európára és az USA-ra (így például Dániában a termelésben a munkahelyek erősen megfogyatkoztak még az új iparágakban is, mint a szél-turbina gyártás) – aminek azután a hosszantartó munkanélküliség az eredménye.

Ugyanakkor a szélsőjobb egyre nagyobb választási sikereket ér el. Mindez együtt jár egy jobboldali nacionalista etnikai szemlélet felerősödésével. Mindez emlékeztet az 1930-as évekre, amikor a jobboldalról szintén hangoztatták „az ellenség a határokon belül van” lözungokat. Az ellenséget jelenleg természetesen a muszlimokban jelölik meg. Ezek szomorú idők.

Forrás: Steve Parsons 2010. október 30-i levele Jemnitz Jánoshoz

¹⁸ S. Milne kitűnő ismert brit közgazdász és publicista, írásait a Guardian rendszeresen közli, az Évkönyv ugyanezt megtette az utóbbi évtizedekben, egyik utolsó írását lásd az Évkönyv 2011. évi kötetében.

NYÍLT LEVÉL:

A baloldaliaknak egyesülniük kell, hogy egy alternatívát mutassanak.

(Rövidítve)

A nyílt levelet amelyet a baloldaliakhoz írt, a Szocialista Munkáspárt (Socialist Workers Party) jelentette meg.

A Labour történelmi mélypontra süllyedt a múlt heti Európa parlamenti választáson, amikor a jobboldal tört előre és szerzett szavazatokat. A Tory-k David Cameron vezetésével már arra készülnek, hogy megnyerjék a következő parlamenti választást¹⁹ is. A Brit Nemzeti Párt (BNP) két mandátumot nyert az Európa Parlamentben. Eddig még sohasem nyertek el a fasiszták ilyen eredményt Nagy-Britanniában. A választási eredmény sokkot váltott ki a munkásmozgalomban, az antifasiszták és a baloldaliak köreiből. Mindez felteszi a kérdést: merre is megyünk ezek után? A fasiszta előretörés fenyegetést jelent a munkás-szervezetek, a feketék és az ázsiaiak számára ebben az országban. A történelem megtanított arra, hogy a fasiszmussal eredményesen lehet szembeszállni, le is lehet győzni, de csak akkor, ha összefogunk. Az SWP meg van győződve arról, hogy az elkövetkező hónapokban és években még nagyobb ilyen összefogásra van szükség.

A nagyon sikeres anti-náci fesztivál Stoke-ban és több hasonló antifasiszta rendezvény azt bizonyítja, hogy az emberek megérték erre az összefogásra. A nácik sikere arra fogja biztatni a BNP-t, hogy embereiket kivigyék az utcákra. Ez elsősorban a multinacionális régiókban fog bekövetkezni, és mindezt rasszista támadások fogják kísérni. Nekünk készen kell állni arra, hogy ezeket megállítsuk, sőt ezek bekövetkeztét is megakadályozzuk. A BNP sikere részint a gazdasági recesszió következménye volt. A BNP-nek ez a politikája, hogy mindenért a feketéket és az ázsiai embereket tette bűnbakká, meg fogja osztani a munkásembereket is, ami viszont megkönnyíti a megosztásukat, hogy kirúgják őket állásaikból, és leszorítsák a nyugdíjukat. Az egység, az összefogás nem luxus, hanem szükségszerűség. Ha ezt nem érzük el, akkor mi fogjuk megfizetni a válság árát, amit nem mi okoztunk. A másik tanulság, amit az európai választásokból le kell vonnunk, hogy szükség van erre az összefogásra, hogy visszaüthessünk és megtarthassuk a munkahelyeket. Amennyiben Cameron-t megválasztják, akkor egész bizonyosan a szigor politikát, a megszorítások politikáját fogja alkalmazni az angol nép nagy többségének a rovására, George Osborne, a tory árnyékkormány²⁰ pénzügymini-

¹⁹ A 2010. májusi brit parlamenti választáson valóban a konzervatívok győztek nagyon kis többséggel győztek és a Liberális Demokrata Párttal szövetségbe öltöztek. (Erről lásd Évkönyv 2011. és e kötet brit fejezetét.)

²⁰ Osborne a megalakult új tory vezette koalíciós kormány tényleges pénzügyminisztere lett.

nisztere kijelentette, hogy „három hónap kormányzás után a mi leszünk a legnépszerűtlenebb kormány a háború óta”. Fel kell hogy készüljünk erre a harcra.

De van egy harmadik összefüggés is, ami érinti a baloldalt és a szélesebb munkásosztályt. A válság, amelyben elmerült a Westminster (a kormány), jó szolgálatot tett a BNP-nek. A korrupciós botrányok, amelyek kabinet minisztereket is érintettek,²¹ emészthetetlenek voltak sok LP szavazó számára, akik éppen ezért képtelenek voltak arra, hogy az LP-re szavazzanak. Egyszerű lenne azt mondani, hogy le kell nyelnünk mindent, amit az ÚJ LP tett és továbbra is támogatnunk kell az LP-t, hogy David Cameron-t és a BNP-t távol tarthassuk. Ámde valóságos csoda lenne, ha Gordon Brown-t újra választanák miniszterelnöknek. A veszély az, hogy az Új LP hajótörésével együtt mi is víz alá kerülhetünk. Mark Serwotka, a PCS, a magánalkalmazottak szakszervezeti szövetségének főtitkára kijelentette: a munkások hogyan szavazhatnak egy olyan miniszterre, mint Pat McFadden, aki keresztül vitte a posta privatizálását, és Serwotka éppen ezért azt szorgalmazta, hogy a szakszervezeteknek saját jelöltet kell állítani.

Minthogy azonban nem volt egységes baloldali alternatív javaslat az LP-vel szemben, az emberek számára nem is volt világos válasz. Az európai választások kapcsán már kiderült, hogy a baloldali szavazatok szétaprózottak és egészében véve is kevésnek bizonyultak. A Zöldek sem tudtak komoly sikert elérni. Az LP szavazóinak nagy tömege egyszerűen nem is szavazott. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy ez megismétlődjön. Az SWP teljesen tudatában van annak, hogy milyen nehéz az alternatíva kialakítása. De azt is látjuk, azonnal meg kell kezdenünk és szorgalmaznunk kell az ilyen tervek kialakítását.

Forrás: Open letter: Left must unite to create an alternative. Socialist Worker, 2009. június 13.

²¹ A korrupciós botrányokról lásd e kötet brit fejezetét.

A MUNKÁS- ÉS SZOCIALISTA SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

Lucs (1912–1913)

1912-ben Lenin szélsőségesen elítélő mondatokkal illetett egy újságot, amelyet Pétervárott a likvidátor mensevikek adtak ki.¹ Véleményét később a szovjet kutatók egyszer s mindenkorra szóló ítéletnek tekintették. Ha volt is, aki megpróbálta újragondolni ezt az ítéletet, hangját a szélesebb közönség nem hallhatta. Így hát, aki a *Lucs*ról (Fény) behatóbb információhoz kíván jutni, annak még manapság is apró mozaikokból kell összeállítania a képet.

A lap 1912 szeptemberétől 1913 júliusáig legalisan jelent meg a Néva-parti fővárosban. Összesen 237 száma látott napvilágot. A kiadványt szellemileg P. B. Akszelrod, F. I. Dan, J. L. Martov és A. Sz. Martinov irányította. Példányszáma átlagban 16 ezer volt. A lapnak kitűnő szerző- és újságírógárda dolgozott, köztük Dan, L. D. Trockij, Martov, A. Kollontaj, V. Zaszulics, A. N. Potreszov.²

1912. szeptember 16-án a pétervári lapkihordók a *Kopejka*, a *Recs (Beszéd)*, a *Szovremennoje szlovo (Mai Hang)*, a *Ruszszkije vedomosztyi (Orosz Hírek)* és a *Pravda* mellett új kiadványt vittek az utcára. „Megjelent a *Lucs*, a munkások újságja!” – harsogták a rikkancsok. A lap anyagi alapját részben üzemi gyűjtéseknek köszönhette, de magánszemélyek, rokonszenvezők adományai nélkül sem boldogulhatott volna. Pénzügyileg alig vonszolta magát egyik számtól a másikig. Igaz, a szerkesztőség nyíltan vallotta: „A *Lucs* nem kereskedelmi vállalkozás, ezért nincs mit szégyellnie a ráfizetésen, amellyel kiadása egyelőre jár.”

A munkások szolgálatára alapított lap egyetlen napig sem létezhetett volna maguknak a munkásoknak a segítsége nélkül. A terjesztés jelentős részét és az előfizetők gyűjtését ők végezték, ami korántsem volt veszélytelen. „Ma engem jelöltek ki a *Lucs* terjesztésére – írta az egyik munkás –, az alatt az egyik elvtárs fogja elvégezni a munkámat.”³ A szerkesztők megértették ennek a szerepvállalásnak a jelentőségét. „Ha a munkások pénzbeni támogatása még nem elég is a lap talpon maradásához, a szerkesztőségbe érkező számtalan levél, a munkás-megmozdulásokról, a munkások szerveződéséről és a munkáséletéről szóló beszámolók és híradások mutatják, hogy lapunk mindinkább maguknak a munkásoknak az ügyévé lesz, olyan újsággá, amely nem csak kiszolgálja a munkásosztályt, hanem maga az osztály irányítja és alakítja az arculatát.”⁴

¹ Lásd Lenin Összes Művei, 48. köt.

² Akszelrod életrajzát lásd az Évkönyv 2000., Danét 2005., Martinovét 2007., Trockijét 2004., Zaszulicsét 1974., Potreszovét 1994., Martovét 2011–2012., Kollontajét 2011–2012. évi kötetében.

³ *Lucs*, 1913. 150. sz.

⁴ *Lucs*, 1913. 100. sz.

A lap irányultságát jól jellemzi a legelső szám két közleménye. A beköszöntő cikk így ír: „A szerkesztőség azt a célt tűzi ki, hogy a lap a munkásmozgalom szervezője legyen, segítse elő az oroszországi munkásság magára találását, fejlessze öntudatát és szervezettségét. Az újság irányát azok az általános eszmék határozzák meg, amelyeket a nemzetközi munkásmozgalom tűzött napirendre; e mozgalom elmélete és gyakorlata, amelyek a tudományos szocializmus elméletében teljesedtek ki.” A következő cikk már az áramlatok harcát is érinti: „Feladatunk az eszmei kérdésekről folytatandó eszmei vita és a harci cselekvés egysége... a munkásosztály ellenségeivel szemben. Föl akarjuk fegyverezni a széles munkástömeget végső történelmi céljainak a tudatával, egyben azoknak a rendkívül bonyolult társadalmi és politikai feltételeknek az ismeretével, amelyek közepette meg kell vívnia kitartó harcát ezekért a céloktól.”

A lapnak ez az iránya érthetően nem hangolta iránta jóindulatra a hatóságokat. Az első két szám ugyan még sikeresen eljutott az olvasókhoz, a harmadikat viszont a Szent-Pétervári Sajtóbizottság már elkobozta. M. Gyiranov szerkesztőt bűnvádi eljárás alá is vonták. Ezzel megindult a letartóztatások, a pénzbüntetések és az elkobzások szűnni nem akaró sora. A Sajtóbizottságon kívül a városparancsnok is megkülönböztetett figyelmet szentelt az újságnak. A lap utóbb megvonta ennek az „odafigyelésnek” a számszerű mérlegét is. Az első 23 számból tizenkettőt elkoboztak, egyet pedig pénzbüntetéssel sújtottak. „Minden két számból csak az egyik jut el az olvasóig” – állapította meg a szerkesztőség.⁵

A postán és a vasúton az újságot gyakran föltartóztatták, majd nem küldték tovább az előfizetőkhez. Nem rokonszenvezett a lappal a nyomdák városi főfelügyelője, Butovszkij sem. A „Pityerburgszkije artyeli” nyomda vezetője olyan írásos utasítást kapott tőle, hogy a *Lucs* terjesztőinek ne adja ki a lappéldányokat „aznapra szóló külön engedély nélkül”. Egy brjanszki üzem igazgatósága megtiltotta munkásainak a lap olvasását.⁶ Novgorodból jelentették, hogy a lap nem kapható. A város egyetlen újságkioszkjának a tulajdonosa így magyarázta a megrendelés lemondását: „Ez az újság hatszor jelenik meg hetente, és nálam hatszor kutatnak át miatta mindent a nyomozók.”⁷ A pétervári tölténygyár igazgatósága arra figyelmeztette munkásait, hogy a *Pravda* vagy a *Lucs* olvasásáért esetenként 3 rubel, a *Kopejka* című lap olvasásáért 50 kopektól 1 rubelig terjedő büntetést szab ki.⁸ Máskor: „Egy fiatal legény sárcipőt vitt javíttatni a Lucsba tekerve. A rend egy éber őre vállon ragadta, és belökdöste őt az őrszobára. Csak ott engedte el a fiút, miután meggyőződött róla, hogy a csomagban nem valamiféle összeesküvés kellékei vannak elrejtve.”⁹

A lázadónak tekintett írásokért a cenzúrabizottság vagy a városparancsnok rendszerint 500 rubeles büntetést rótt ki, amelyet elzárással lehetett helyettesíte-

⁵ Lucs, 1912. 44. sz.

⁶ Lucs, 1912. 86. sz.

⁷ Lucs, 1913. 101. sz.

⁸ Lucs, 1913. 124. sz.

⁹ Lucs, 1913. 165. sz.

ni. Mivel azonban igen gyakran véltek fölfedezni a lapban törvénysértést, pénz pedig kevés volt, nem egyszer több szerkesztő is börtönben ült. Az 1913. évi 130. számban pl. hírt adtak Csujev, Petrov, Jegorov és Ahanyin szerkesztők szabadon bocsátásáról. 500 rubel büntetésről döntöttek „A Duma házatáján. A trudovikok az amnesztiáról” című közlemény okán is, noha ezt a *Gyeny*, illetve a *Russzkaja Molva* című újságokból vették át, amelyek esetében nem emeltek kifogást a közlés ellen. Igaz, az is előfordult, hogy adott lapszám elkobzását hónapokkal később – amikor hírányaga már elavult – visszavonták, de az anyagi kárért a lapot sohasem kárpótolták. Ez történt az 1912. évi 34., 35., 41. és 47. számmal is.¹⁰ Ahanyin ellen egy ízben azért emeltek vádat, mert a 48. számban közzétette a zsidó munkások választói utasítását Jagello képviselőjelölt számára – több hónappal a közlés után.

A politikailag üldözött újság védelmében csak az olvasók léptek föl. 1913 július elején a munkáskiadványok üldözése ellen léptek sztrájkba a Putyilov-gyáriak, két műszak dolgozói a Vulkán gyárból, a Szemjonov üzem 900 munkása és Pétervár több más üzeme.¹¹

A *Lucs* kezdettől az első legális munkáslap, az 1912. május 5-én indult *Pravda* ellenpólusaként lépett föl. A *Lucs* már első számában élesen kritikus hangot ütött meg, ami később a „pravdisták” és a „lucsisták” közötti viszály almájának bizonyult. „A Pravda – írták – az első számban tett ígéret ellenére nemcsak hogy semmit nem tett, hogy minden öntudatos munkást tömörítsen maga körül, hanem elhárított minden igyekezetet arra, hogy a lapot közösen, más áramlatok képviselőivel együtt irányítsák. Ily módon egy meghatározott kör újságja lett.”¹² A kesztyűt tehát odadobták, a *Pravda* pedig fölvette.

A két lap első ütközete a IV. Állami Duma 1912. évi választásai körül alakult ki. Akkoriban ez minden újság fő témája volt, a bolsevik *Pravdatól* a kadet *Recsig*. A *Lucs* is minden számában nagy teret szentelt neki. Érdekes egyik, „Sugalmazók és végrehajtók” című közleménye (Kij aláírással), amely a Duma-kampány visszaéléseit tárta föl. Azt például, hogy azokban a városokban, ahol sok zsidó élt, a szavazást szombatra tették, amikor a vallásos zsidók nem járulhattak az urnákhoz. Más esetekben egész vállalatoknak a Munkáskúriába tartozó szavazóit kihagyták a névjegyzékből.¹³

Mindamellett a *Lucs* több közleményében a szociáldemokraták egységes platformjáért lépett föl.¹⁴ A *Pravda* a kampány idejére sem függesztette föl a „likvidátorság” ellen akkoriban folytatott kíméletlen hadjáratát. Azt hangoztatta, hogy a munkáskúriában a harc elsősorban a párthű jelöltek és a likvidátorok

¹⁰ Lucs, 1913. 130. sz.

¹¹ Lucs, 1913. 235. sz.

¹² Lucs, 1912. 1. sz.

¹³ Lucs, 1912. 4. sz. – A szavazás társadalmi rétegenként folyt, öt „kúriában”, eltérő szavazólapokkal. A munkások az ún. ötödik kúria lapjain adhatták le szavazataikat, ahol egy képviselő bejuttatásához sokkal több szavazat kellett, mint más kúriákban.

¹⁴ Lásd például az „Ez bizony nem az egység”, vagy a „Még egyszer a munkáskúria választásairól” című cikkeket. (1912. 12. sz.), később: „Karl Kautsky a kettős jelölésről”, „Egység vagy szakadás” (1912. 14. sz.).

között folyik majd. A *Lucs* más véleményen volt. „Igen kevésbé kívánatos – írták –, hogy a programokat azon a síkon tárgyalják, amelyre egyes elvtársak akarják terelni őket, vagyis a szociáldemokrata irányzatok harcának a síkjára... A munkásosztályt nem érdeklik a platformok különböző árnyalatai” – írta I. T. Szmilga a „Kit válasszunk az Állami Dumába?” címmel.¹⁵ Így vélekedett Kautsky¹⁶ is, akihez Trockij fordult magyarázatért és támogatásért. „A legfontosabb kérdés az orosz és vele együtt az egész nemzetközi proletariátus számára... nem az, hogy mely áramlatai nyernek képviselőt a Dumában, hanem az, hogy hány szociáldemokrata küldött jut be.” Ezt hangsúlyozta a *Lucs* is: „Egységes erővel lépni föl, egyazon zászló alá felsorakozva”.¹⁷

A programok azonban eltértek. A *Lucs* úgy vázolta a különbséget, hogy a *Pravda* a munkásság globális feladatainak a megoldására összpontosít, a *Lucs* viszont több részkövetelést helyez az előtérbe, amelyek azonnal mozgásba hozhatják a tömegeket, például az általános választójogot, az egyesülési jogot. „Ha eltekinténk a soronlévő »részleges« követelések megfogalmazásától, és a három nagy követelés ismételgetésére szorítkoznánk, ezzel valójában azt javasolnánk a tömegeknek, hogy üldögéljenek a tengerparton, és várják a jó időt.”¹⁸

A józan ész hangja igen szembeötlő a *Lucs*hoz beérkező munkáslevelekben. „Mi, a Putyilov-gyári munkások egy csoportja, akik munkáspártunk egységének alapján állunk, eszmeileg és anyagilag is lelkesen közreműködünk a *Pravda*, a munkásújság felvirágoztatásában és terjesztésében. De határozottan tiltakozunk a szakadás eszméjének rendszeres hirdetése ellen ebben az újságban.”¹⁹ Vagy: „Nemcsak mi, Lessner-gyáriak, hanem más üzemekbeli elvtársak is többségükben helytelenítik a különböző csoportosulások vitáit, akik gyakran nem is elvi alapon, hanem saját egoisztikus szempontjaik védelmében polemizálnak... A munkásújságok hivatása nem az egymás közti perpatvar, hanem a fölvilágosítás és az egyesítés.”²⁰

A választásokat ettől függetlenül is különböző bonyodalmak kísérték. 22 pétervári üzemet például kihagytak a névjegyzékből, amit munkabeszüntetések követtek. A *Lucs* a kampányt úgy összegezte, hogy a Duma „fekete” lesz, de ott lesz a szociáldemokrata frakció. „A III. Duma öt éves időszakában a szociáldemokrácia kolosszális lépést tett előre a nyílt létezés kivívása felé.”²¹ Az 52. számtól pedig megindult „Az Állami Duma” című új rovat, ahol beszámoltak a Duma üléseiről, közölve a szociáldemokrata képviselők felszólalásait. Ez újdonság volt, más lapok nem adtak ilyen tájékoztatást.

¹⁵ *Lucs*, 1912. 13. sz.

¹⁶ Karl Kautsky életútját lásd az Évkönyv 1979. évi kötetében.

¹⁷ *Lucs*, 1912. 13. sz.

¹⁸ *Lucs*, 1912. 19. sz. – Ami a „három nagy követelést” illeti, a bolsevikok szavazóik irányában a választáson a III. (londoni) kongresszusukon elfogadott hármas fő jelszót hangoztatták. (Szerk. megj.)

¹⁹ *Lucs*, 1912. 24. sz.

²⁰ *Lucs*, 1912. 31. sz.

²¹ „A választások első eredményei” *Lucs*, 1912. 35. sz.

A másik, frakciók közötti vitatéma a sztrájkok ügye volt. A bolsevikok, monopolisztikus jogot formálva a tömegek vezetésére, süketek maradtak minden más véleményre, vagy bosszúsán fogadták. Támadásaik gyakran éppen a *Lucs* ellen irányultak. 1912. november 15-én, a IV. Állami Duma megnyitásának napján Pétervárott tiltakozó sztrájkhullám vonult végig, amelyre a *Lucs* „Hogyan tovább?” című cikkében tért ki. Ez az írás magára vonta a *Pravda* szerkesztőinek haragját. A *Lucs* cikkében ez állt: „A november 15-i sztrájk egyidejűleg elkeserítheti, de meg is örvendeztetheti a munkásosztály barátait. Elkeserít... mert élesen kirajzolta a veszélyes, alapvető betegséget, a munkástömegek teljes szervezatlenségét, amelynek következtében a könnyűvérű, szenvedélyes kalandorok egyik vagy másik csoportja, a tömegek feszült hangulatát kihasználva sztrájkba viheti őket. De öröme is okot ad, hiszen ez a nap egyértelműen megmutatta, milyen nagy a szociáldemokrata sajtó és frakció hatása, miután figyelmeztető hangjuk nyomán az öntudatos pétervári proletárok óriási többsége tartózkodott a munkabeszüntetéstől. A sztrájk kényes eszköz. A gyakori alkalmazástól tompul, elhasználdik. Még egy-két, a legutóbbihoz hasonló sztrájk, és az akciót a rendőrségen kívül senki sem méltatja figyelemre. Azon túl már nem a küzdelem, hanem a sztrájkdüh következik. És ha a munkások szervezettsége nem erősödik, elkerülhetetlenül a teljes semmittevés holtterébe kerülnek.”²²

Valamivel korábban, egy „Égetően fontos feladat” című cikkében a *Lucs* – elismerve, hogy a sztrájk az egyik legerőteljesebb, ám egyben a „legköltségesebb” harci eszköz – arra hívta föl a figyelmet, hogy a legközelebbi nagy feladatnak a gyülekezés és az egyesülés szabadságának a kivívását tekintsék.²³ A lap nem helyeselte az 1913. június 17-én fellángolt ösztönös sztrájkot sem, amelyre a fekete-tengeri flotta 52 fellázadt tengerésze elleni hadbíróági ítéletek évfordulója adott alkalmat. „Az ösztönösséget hirdetni a munkásmozgalom egész menetében, ez annyi, mint nem teljesíteni szociáldemokrata kötelességünket. Hiszen ezzel csak a munkásosztály ellenségeinek a dolgát könnyítjük meg... Nekik semmibe se kerülne, hogy a számukra kedvező pillanatban felröppentsenek tetszés szerinti közleményt, és így a nekik előnyös ’mozgalomba’ belerántsák a munkástömegeket. Megszerveződni – ez a mostani sztrájk legnagyobb tanulsága.”²⁴

A *Pravda* az idézett cikk alapján a mensevikeket a sztrájk elvetésével vádolta, és „a szociáldemokrácia testén élősködő parazitáknak” nevezte őket. Valójában a *Lucs* „Munkásmozgalmak” rovata napról napra közölt, ha nem is nagy terjedelmű, de magvas beszámolókat Pétervár, Moszkva, Riga, Harkov munkásainak a sztrájkharcairól. Rengeteg gazdasági munkabeszüntetés folyt akkoriban. Leálltak a fém munkások, a fafeldolgozók, a telefonisták és a börgyáriak. Amikor a kis műhelyekben szétszórt szabók szüntették be a munkát, a lap számról számra adott hírt erről. Ideiglenesen új rovatot is indított, „A szabók között” címen.

A szerkesztőség sokoldalúan tájékozódott az ügyek helyi állásáról az egyes

²² *Lucs*, 1912. 53. sz.

²³ *Lucs*, 1912. 41. sz.

²⁴ *Lucs*, 1913. 225. sz.

vállalatoknál. A munkás tudósítók mellett dolgoztak neki a mozgalom teoretikusai, széles távlatokban gondolkodó szerzők is. Ennek alapján sajátos, a *Pravda*-étól különböző megközelítési módot képviselt, amelyet így lehet összefoglalni: a cári Oroszországban a sztrájkokat ritkán koronázhatja siker vagy akár csak a követelések részleges teljesítése is. Gyakrabban végződnek vereséggel, ami reményvesztettséget, csüggedést, kiábrándulást szül, a dolgozók elfordulását a mozgalomtól, családjaik érzékeny anyagi veszteségeit, a vállalati igazgatás diadalát, és azt a vágyát, hogy morális elégtételt vegyen az ijedséget és az elmaradt haszonért, a sztrájkolók megalázásának agyafűrt formáival. Ezzel az érveléssel hangzottak el a *Lucs* cikkeiben felhívások arra, hogy a sztrájk fegyverével ne játsszanak. Eközben a „Sztrájkmozgalmak Oroszországban” című cikkében a lap a legjellegzetesebb mozzanatnak azt tekintette, hogy minden négy sztrájkból háromnak a részeseit politikai okok vagy célok mozgatják.²⁵ Igen beszédes, hogy sztrájktiltakozások hatására több helyen megismételték a Duma-választásokat. A felháborodás hulláma tükröződött a 17 szevasztopoli matrózra kirótt halálos ítélet nyomán kitört sztrájkokban is.

Több lapszám is foglalkozott a Novij Lessner gyárban lezajlott sztrájkjal, amelyet nem mindennapos eset váltott ki. Egy 17 éves munkás, Jakov Sztringin fölakasztotta magát az után, hogy Laul mester alaptalanul anyacsavarok ellopásával vádolta. A munkások a mester elbocsátását követelték, majd – miután ezt az igazgatóság megtagadta – letették a munkát. A *Lucs* „Nem bírta elviselni” címmel közölt nekrológot. „Az emberi méltóságért, a munkásság lábbal tiport jogaiért, a munkás szolidaritásért vívott harcban van a Novij Lessner gyári sztrájk legmélyebb értelme.”²⁶ A lap közölte több üzem dolgozóinak a felajánlását: fél napi keresetüket küldik el a Lessner sztrájkolóinak. A legfőbb eredményt a *Lucs* „Becsületbe vágó ügy” című cikke fogalmazta meg: „A csodálatra méltó Lessner gyári sztrájk után hol és ki merne a Laul mesteréhez hasonló könnyelműséggel halálos sértésekkel illetni bérmunkásokat?”²⁷

A lap hasábjain a munkások olvashatták az ismertté vált sztrájktrörök neveit is, ami környezetükben erkölcsileg nehéz helyzetbe hozta őket. De ilyen levél is föl-bukkant a lap hasábjain: „Két éve, mikor nálunk, Rigában sztrájkoltak a finomhengerészek, én voltam az első számú sztrájktrör. A következmények nem csak a sztrájkra, hanem személyesen rám nézve is hátrányosak voltak. A mesterekből a lépésem eleinte elismerést váltott ki. A munkások viszont megvetés és nevetség tárgyává tettek. Most elhatároztam, hogy tisztelt lapjuk, a *Lucs* hasábjain kérek bocsánatot a finomlemezgyár munkásaitól.”²⁸

Mai szemmel olvasva a *Lucs* írásait, figyelemre méltó, hogy szerkesztői milyen ügyesen vették figyelembe a pillanatnyi politikai helyzetet, olvasóik lelki-alkatát, a munkások öntudatának fokát. Ám az a kérdés is fölhangad bennünk:

²⁵ *Lucs*, 1912. 39. sz.

²⁶ *Lucs*, 1912. 93. sz.

²⁷ *Lucs*, 1913. 234. sz.

²⁸ *Lucs*, 1913. 129. sz.

mitől támadt akkor a lap körül az ismert perpatvar, miért ítékeztek róla olyan kíméletlenül a bolsevikok?

Az egyik fő vád az volt, hogy a mensevikek elvetik az illegális munkát, föl akarják számolni a pártot (ezt fejezte ki a „likvidátorság” bélyegzője); hogy részleges, nem pedig alapvető követeléseket támasztanak; hogy nem ismerik föl a sztrájkok fontosságát. Válaszul Fjodor Dan, „Taktikai nézeteltérések” című cikkében ezt így próbálta magyarázni: „A marxizmus szemszögéből minden eszköz jó, csak hogy mindegyik a maga idején és helyén. Éppen ezért veti el mind a sztrájkok ’elutasítását’, mind bálványimádás-szerű istenítésüket”.²⁹ Ugyancsak ő figyelmeztetett arra, hogy a szüntelen gazdasági sztrájkok elterelik a munkások figyelmét a politikai célokról. „Korábban – írta – a munkásoknak nem volt Duma-képviselője, de még Duma sem volt... Nem voltak jelen a nyílt szervezkedés kezdetei sem..., nem volt legális sajtó... Ma mindez létezik, és ami a legfőbb: van lehetőség a harcra, hogy gyarapítsuk és szilárdítsuk a munkásosztálynak ezeket az új győzveit.”³⁰

Ami pedig az illegális munkát illeti, 1913-ban a szerkesztőség így foglalt állást: „A Pravda félrevezető híreket terjeszt a munkások körében, minden módon azt ismételgetve, mintha a szociáldemokrácia soraiban volnának ellenségei az illegális politikai szervezkedésnek. Az ilyen szervezet jelenleg elengedhetetlen – bár valljuk meg, elég súlyos – szükségszerűség.”³¹

A „Karl Kautsky és nézeteltéréseink” című cikk pedig már nyíltan kimondta, hogy „a proletariátus legális sajtójának és a legális gazdasági szervezeteknek ki kell egészülniük egy konspiratív apparátussal”.³² Előzőleg, a „Még egyszer az úgynevezett »likvidátorságról«” című cikkben pedig a lap még pontosabban fogalmazott: „A mensevikek kitűnően megértették, hogy nem minden illegális szervezet föld alatti összeesküvő szervezkedés. Senkinek nincs kétsége afelől, hogy a mi ál-alkotmányos rendszerünkben... illegális közösségek nélkül egyetlen lépés sem tehető. Nyílt fellépések az illegális szervezkedés talaján... ez a vége annak a kötelnek, amelybe kapaszkodva az illegális szervezet kitartó küzdelemmel kiléphet a föld alól.”³³

Végző soron, ha összevetjük a két újság állásfoglalásait, szinte nincs köztük nézetkülönbség, azonos vagy egymáshoz közeli álláspontra helyezkedtek. Azonosak a bolsevikok és a mensevikek, a „pravdisták” és a „lucsisták” tevékenységi szférái is: a Duma, a szakszervezetek, a gyári-üzemi munkásközeg. De még a mensevikek céljai és módszerei is csak árnyalatilag különböztek a bolsevikokéitól. Taktikájukban és magatartásukban talán kevesebb a kategorikus magabiztosság és több a nyitottság; előnyben részesítik a közeljövő céljaiért vívott küzdelmet a távolabbiakkal szemben. Az eltérést a *Lucs* szerkesztői ironikusan így érté-

²⁹ Lucs, 1912. 68. sz.

³⁰ Lucs, 1912. 71. sz.

³¹ Lucs, 1913. 133. sz.

³² Lucs, 1913. 139. sz.

³³ Lucs, 1913. 135. sz.

kelték: „Likvidátorok mindazok, akik nem gondolják, hogy a szociáldemokrácia megmentésének útja a lenini kör diktatúrája, és a munkások vak alárendelődése e kör útmutatásainak”.³⁴

Kinek volt szüksége a szenvedélyek felszítására és a nézeteltérések előtérbe helyezésére? Úgy tetszik, hogy nem a *Lucs*nak. Még kevésbé a munkásoknak, akikért mind a *Lucs*, mind a *Pravda* dolgozott. A munkások elsősorban azt akarták, hogy a mozgalom ügyei jól haladjanak, és a gyakorlati vezetés gördülékenyen működjön. Íme, egy csekély életkép a *Lucs*ból: „A január 18-ára virradó éjszakán a *Lucs* századik számának a megjelenését a munkások, a tisztviselők és a szedők szerény kis lakomával ünnepelték meg, szűk szerkesztőségi körben. Részt vettek ezen a *Pravda* szedői is. A munkásmozgalom és a szociáldemokrácia egységéért elmondott tősztokat az összes jelenlévők lelkesen fogadták.”³⁵

A bolsevikok maximalista jelszavaival a mensevikek jó néhány részkövetelést állítottak szembe: a nyolcórás munkanapot, a demokratikus köztársaságot, az általános választójogot, a sajtószabadságot. Ezzel azonnali támadás-sorozatot zúdítottak magukra. A „Karl Kautsky és nézeteltéréseink” című cikksorozatban (az akkor „lucsista”) Trockij így írt: „Ez a nézőpont – mindent vagy semmit – a legvégzetesebb eltévelyedés, amelybe a szocialista párt beleeshet. Ez azt jelenti, hogy a proletariátus erejét megbénítjuk, egészen egy olyan pillanatig, amelyről senki sem tudja, hogy mikor jön el.”³⁶ S a legvégén Trockij aorozatot az egységre felszólító mondattal zárta: „Ami elválaszt bennünket, az inkább a múlt emléke, mint a jelenlegi munkát illető ellentétek.”³⁷

Lenin másképp vélekedett. S a mensevikek és a bolsevikok 1912 után soha többé nem olvadtak össze egységes párttá.

Tatjana Makszimova³⁸

Die neue Zeit, 1912.

A *Die Neue Zeit* (Új Idő) első, induló kötetről, köteteiről az Évkönyv 1983-as kötetében már vázlatos áttekintést adtam. Most, a 100. évfordulón a német, és részben a nemzetközi munkásmozgalom mindig is fordulatos, sok problémát felvető történetéről, szellemi irányzatairól jó képet nyújt a korszak e legrangosabb szociáldemokrata folyóirata, amelyet ismeretesen Karl Kautsky³⁹ főszerkesztett, és mellette olyan főmunkatársai voltak, mint Franz Mehring és Emmanuel Wurm.

Az 1912-es év első kötete szokás szerint az országokat alfabetikus sorrendben sorolva közölt róluk elemző és értékelő cikkeket. Így maga Kautsky két cikket is

³⁴ Lucs, 1913. 139. sz.

³⁵ Lucs, 1913. 100. sz.

³⁶ Lucs, 1913. 142. sz.

³⁷ Lucs, 1913. 152. sz.

³⁸ A szerző sajtótörténész. A némi rövidítéssel közölt írás eredetileg a Voproszi isztorii c. moszkvai történeti folyóirat 1991. júniusi (6.) számában jelent meg. (189–194. old.)

³⁹ Kautsky életútját lásd Évkönyv, 1979.

megjelentetett szigorúan a német viszonyokról. Második írása az éppen lezajlott német választás eredményeit elemezte.⁴⁰ Előrebocsátotta, hogy a frissen tartott választásokról még az „első benyomásokat” közli, és így fenntartja magának a jogot a helyesbítésekre. Megállapítja, hogy a liberalizmus egészét is értékelné kellene, de előre veszi és megkülönbözteti (egy évszázad múltán is igen tanulságosan) a liberálisok „jobb szárnyát”, amelyről rögzítette, hogy ezen a választáson 35.000, két százaléknyi új szavazatot szereztek. A több mint „kétértelmű”, vagy ahogy nálunk mostanában divatos formulává vált terminológiát alkalmazva „Janus-arcú” Szabadelvű Néppárt (Freisinnige Volkspartei) jobban szerepelt, 300.000 új szavazatot szerzett. A fekete-kékek koalíciója 300.000 szavazatot veszített, 1907-ben még 4.638.000 szavazatot kaptak, most csak 4.333.000-et.

Az SPD elnyerte a szavazatok 35%-át. „Ám a párt befolyása a nép között – írta Kautsky – még nagyobb, mint amit ezek a számok mutatnak.” Kautsky megjegyzi, hogy ez a 35% csak a férfiak szavazatait érinti (vagyis a nőknek még nem volt szavazati joga), és a férfiaknak is csak 25 éven felül volt szavazati joga, amihez Kautsky merészen hozzáfűzte, hogy a 15-től 25 éves korosztály, a fiatalok fele szinte ugyancsak az SPD-re szavazott volna. Kautsky megjegyzi, hogy az idősebb munkások között „sokan ugyan szociáldemokrata érzelműek, de mégsem mennek az SPD-re szavazni”, mert szembe kerülnek a „lelki terrorral”. Főként vidéken véli nagyon jelentősnek az egyházi, elsősorban katolikus egyház lelki terrorját.

Kautsky cikkében persze hangsúlyozza, hogy az SPD e választáson ismét bebizonyította, hogy ő képviseli a német proletariátus nagy tömegeit, sőt az SPD a német munkásság egyetlen nagy pártja, amihez mindjárt hozzátette, hogy az egység keretein belül „nem iktatták ki a véleménykülönbségeket”. Kautsky értékelését azzal folytatta, hogy az SPD-nek csak a proletariátus érdekeivel kell számolnia, és „nem kell törődnie sem a profit-, sem a földjáradék-érdekekkel és szempontokkal”.⁴¹

Kautsky írásában külön foglalkozik az uralkodó osztályok és rétegek pártjaival, érezteti törekvésüket, hogy tömegtámogatást szerezzenek, ami nem mindig sikerül nekik; alkalmi szövetségeket kötnek, amelyek azután ugyanolyan könnyen fel is bomolhatnak. Kautsky azzal folytatja, hogy a „reakciós erők”, illetve pártok segítségére szorulnak, ezeket igénybe is veszik, a Centrum Párt a katolikus egyházét, a Konzervatív Párt pedig az államét.⁴² A liberálisok nem támaszkodhatnak ilyen segéderőkre, így azután „a szél ide-oda sodorja őket”.⁴³

Kautsky e cikkében már kitér a pótválasztások tanulságaira is, megállapítja, hogy a nemzeti liberálisok, ahol egyedül gyengék voltak, szavazataikat nem az SPD-re vagy haladó függetlenekre adták, hanem inkább a konzervatívokra. Ezután a Centrum helyzetét vizsgálta, megállapította, hogy korábban a Centrum még szembeállt az állami erőszakkal, most ezt a szembeállást feladta, de ez belső haj-

⁴⁰ K. Kautsky: Die Wurzeln des Sieges. Die N. Z. 1912. január 26., 577. old.

⁴¹ Id. cikk 577. old.

⁴² Id. cikk 578. old.

⁴³ Uo.

szálrepedésekre vezetett, minthogy a Centrumhoz elég sok hívő katolikus munkás is csatlakozott, akiknek a Centrum vezetőinek e behódolása aligha tetszhet.

Franz Mehring – szokása szerint – a *Neue Zeit*nek ebben a kötetében is sok cikket jelentetett meg. Egyik első írása ugyancsak a német parlamenti választások lefolyását és tanulságait elemezte.⁴⁴ Mehring ismert szarkasztikus stílusában írt az új „hottentotta” választásról, amelynél a nagy tömegeket ismét nacionalizmussal, a nagy birodalmi gondolattal etették meg és vezették meg – amihez Mehring hozzáfűzte, hogy remélhetőleg utoljára. Hangsúlyozta, hogy a népnek végre meg kell tanulnia, hogy „senki más nem mentheti meg, csak a nép saját magát”.⁴⁵ Mehring ehhez gúnyosan hozzátette, hogy ez ugyanúgy igaz a két nagy vezető polgári blokk mindegyikére, ő nem a Konzervatív Pártot nevezte meg, hanem „a hottentotta blokkról” írt, és nem a Centrum Pártról, valamint a Nemzeti Liberálisokról, hanem a „pálinkás blokkról”. Mindehhez hozzátéve, hogy ha az emberek végre nem tanulják meg a leckét, akkor „soha nem is fogják megtanulni”.

Mehring fél sorban utalt arra, hogy a választások során történtek kisebb csatások, de a lényeges mozzanatként azt emelte ki, hogy az 1911. évi marokkói válság⁴⁶ mind Németországban, mind Nagy-Britanniában magasra korbácsolta a sovíniszta érzések hullámain, és mint Mehring megállapította, „1911 nyarán éppen csak el tudták kerülni a világháborút”.⁴⁷ A választást ilyen előzmények után tartották meg, amely az eredményeket megelőlegezte. A nagy válság nyomán a gondolkodó embereknek rá kell (vagy kellene) jönniük, hogy „milliók sorsa néhány nagyon középszerű ember önkényétől függ”.⁴⁸ A „filiszterek sajátos vonása azonban éppen hogy nem a logikus gondolkodás, és gondolkodásukra sokkal inkább a nacionalista tamtam hat”.⁴⁹

Mehring sorra veszi a polgári pártokat, a liberálisokat, a Centrumot és a konzervatívokat, majd amikor kellőképp „bemutatta” őket, megállapítja, hogy az SPD-nek szokása szerint szövetségesek nélkül, egyedül kellett megküzdenie, és nem alkalmazhatta a „kisebbik rossz” taktikáját, vagyis nem állhatott a liberálisok mellé, hogy a nagyobbik rosszat, a junker-bürokrata konzervatívokat próbálja viaszozóritani.⁵⁰

Mehring egy másik írásában az akkor lezajlott német bányász sztrájkról emlékezett meg.⁵¹ A bányász sztrájk – miként Mehring írta – „a kissé unalmas parlamenti csatározások” után az országot úgy rázta meg, „mint valami földrengés”, noha a bányászok csak emberi feltételeket kívántak maguknak elnyerni, mégis ez

⁴⁴ Franz Mehring: Parteien und Wahlen. Die N. Z. 1912. I. köt. 369. old.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Id. cikk. A marokkói válságról magyarul bővebben lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911–1914. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

⁴⁷ F. Mehring: Parteien... Id. cikk, 369. old.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Id. cikk 371–372. old.

⁵¹ Franz Mehring: Der Bergarbeiterstreik. Die N. Z. 1912. I. köt. 873–874. old.

rázkódtatta meg „az egész kapitalista berendezkedés épületét”.⁵² „A munkásság ellenségei a sztrájkot igyekeztek úgy beállítani, mint valami politikai machinációt.” Ám az ilyen sztrájkok „elementáris erejű kirobbanások, amelyek megkerülhetetlenek és szükségszerűek a dolgozók és kizsákmányoltak részéről a jelenlegi társadalmi rendszerben”.⁵³ Mehring hozzáfűzte: „az uralkodó osztályoknak még elég erejük van ahhoz, hogy a munkások ellenállását alkalmanként megtörjék, de ahhoz már nincs elég, hogy végleges győzelmet arassanak felettük”.⁵⁴ Mehring ezúttal is ironikusan ír az uralkodó osztályok tagjainak, képviselőinek képmutatásáról, majd megállapítja, hogy a bányászok követeléseai még a kapitalista rend keretein belül is „teljesen elfogadhatók lennének”.

A sztrájk lefolyásához tartozik, hogy Mehring ezúttal sem feledkezett meg a Centrum Pártról és lépéseinek a sztrájkjal kapcsolatos káros hatásáról. Ugyanis, mint a bányászok körében ismeretes, jelentős volt a vallásos bányászok aránya, akik a keresztény szakszervezetben tömörültek, és akiket Mehring megfogalmazása szerint a Centrum Párt „még mindig az utcájában tartott” és visszatartott a sztrájk támogatásától.

A Centrumon túllépve, Mehring a zömében a Konzervatív Párt befolyása alatt álló német kormányról állapította meg Adam Smith szavait felidézve, hogy amikor a munkások és a munkaadók között konfliktus támad, a kormányok mindig az utóbbiak oldalára állnak, sokféle módon, még tanácsadóként is.

A *Die Neue Zeit* mindig is híres volt arról, hogy minden kötete széles nemzetközi áttekintést nyújtott. Ezúttal a német „belső” cikkek után Franciaország következett. Innen, megint csak szokás szerint, Charles Rappoport⁵⁵ írt beszámolót a Francia Szocialista Párt (az SFIO) belső életéről, ezúttal az 1911. évi Lyon-i pártkongresszusról. Rappoport visszapillantást nyújt a párt taglétszámának alakulásáról, évi növekedéséről 1905 és 1910 között, de ez a növekedés mint ismeretes, nem túl jelentős. A párttaglétszám 40.000-ről 1911-re 63.000-re növekedett. Rappoport visszautal arra is, hogy az országban 1910-ben tartották meg a parlamenti választást, amelyen az SFIO nagy eredményt ért el: 73 képviselőt juttatott a parlamentbe, és sok fiatal és új szavazót nyert meg magának.

Az országos sikerek ellenére Rappoport egyáltalán nem szépíti az SFIO helyzetét. Hangsúlyozza, hogy a párt szervezetileg egyáltalán nem erősödött, inkább egy helyben topog, és megyei tagszervezeteinek egyharmadában taglétszáma meg is csappant. Az érintett megyei szervezetek között egyaránt voltak olyanok, amelyek Jules Guesde,⁵⁶ illetőleg Jean Jaurès⁵⁷ befolyása alatt állottak. A helyzetre jellemző, hogy a mindig is erős szocialista szervezettel rendelkező Nord megyében az utóbbi évben mindössze 5 új tagot tudtak toborozni, igaz az ered-

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Rappoport életútját lásd Évkönyv, 2006.

⁵⁶ Guesde életútját lásd Évkönyv, 1995.

⁵⁷ Jaurès életútját lásd Évkönyv, 1984. Jaurès-ről lásd Jemnitz János: Jean Jaurès. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

ménnyelenséghez hozzájárult az utóbbi év gazdasági válsága és az ezzel együtt járó kivándorlási hullám. Az is világossá vált, hogy a Szocialista Párt a vidéken, a falusi lakosság között nem tudott megerősödni. Rappoport megállapította, hogy a pártkongresszus mindezekkel a kérdésekkel szembenézett, de ahogy megállapította, e jelenségek okaira nem tudott igazán „elég mély” oknyomozást folytatni.⁵⁸ Rappoport utalt arra is, hogy ezen a kongresszuson is tovább folytatódott a párton belüli politikai, szellemi irányzatok küzdelme. Így ezzel kapcsolatban tért ki arra, hogy a pártkongresszuson a jaurèsisták bírálólág kérték számon a guesdista képviselőktől, többek között Compère-Morel-től,⁵⁹ hogy még 1911 decemberében is parlamenti beszédében élesen támadta a CGT-t és anarcho-szindikalista felfogását. Ezt pedig Jaurès és a párt többsége doktriner hibának tartotta, amely gátolja a szakszervezetekkel, a CGT-el való jó együttműködést. Rappoport ezzel kapcsolatban utal arra, hogy az SFIO-nak gyenge a befolyása a szakszervezetekben, másfelől arra is, hogy a CGT anarcho-szindikalista vezetői évek óta forradalmi reményeket táplálnak, propagandát folytatnak, de igazában e célok megvalósítására ők sem tudták a munkásságot megmozgatni, és megismételte, hogy a valóságban a sztrájkok meghirdetése sem lehet öncél. Rappoport beszámolóját úgy összegzi, hogy sem a jelenségek, sem a párton belüli tendenciák jelentkezése és ütközése nem új, ezeket már régóta meg lehetett figyelni.

A Magyarországon és a magyar szociáldemokrata munkásmozgalomban régóta nagyon jól ismert Max Beer,⁶⁰ aki német-osztrák származása révén rendszeres tudósítója volt a *Die Neue Zeit*nek (egyébként maga rendszeresen levelezett Kautsky-val) e kötetben arról írt könyvbeszámolót, hogy miként alakult ki, illetőleg jelenleg milyen a demokrácia helyzete Nagy-Britanniában.⁶¹ A könyv szerzője Gustaf Steffens, német szerző, könyve Jénában, 1911-ben jelent meg. Beer némiként ironikus stílusban ír arról, hogy a könyv többet ígér, mint amit tartalma szerint ad. Mint megállapítja, fejezeteiben érinti a politikai és szociális kérdéseket, és alapjában fábiánus megközelítésben kínál válaszokat. Beer jelzi, hogy a szerző feltehetőleg az 1906. évi parlamenti választás utáni kialakult helyzetből indult ki, vagyis a Liberális Párt nagy győzelme és kormányalakítása utáni viszonyokból. A szerző Beer szerint esszéizáló stílust választott magának, és mint megállapította, a német szabadelvű, liberális értelmiségiek számára írt, ők lesznek e könyvvel elégedettek. A német szerzőre Beer szerint erősen hathattak G. B. Shaw és Sidney Webb⁶² írásai, valamint brit vallásos egyházi, ám progresszív áramlatok is. (Persze Beernek ez a könyvismertetője az egykori *Neue Zeit* számára fontosabb volt, mint most száz évvel később – a magyar olvasók számára.)

Az Évkönyvben egy nálunk már bemutatott történetírónk, Theodor (Fjodor) Rothstein⁶³ írt beszámolót a brit szénbányászok 1912. évi sztrájkjáról. Rothstein

⁵⁸ Charles Rappoport: Der Lyoner Kongress. Die N. Z. 1912. 848. old.

⁵⁹ Compère-Morel életútját lásd Évkönyv, 1998.

⁶⁰ Max Beer életútját és munkásságát lásd Évkönyv, 1993.

⁶¹ Max Beer: Die Demokratie in England. Die N. Z. 1912. I. köt. 830. old.

⁶² S. Webb életútját lásd Évkönyv, 1984., G. B. Shaw-ét 2006. kötetében.

⁶³ Rothstein életútját lásd Évkönyv, 2010.

ekkor már hosszú évek óta Nagy-Britanniában élt, régebben a Szociáldemokrata Föderációnak volt oszlopos tagja, a párt folyóiratának, a *Social Democrat*nak szerkesztője és cikkírója, majd az SDF-ből megszülető Brit Szocialista Párt (BSP) tagja. Rothstein Max Beer mellett a *Die Neue Zeit* állandó brit szakértője és cikkírója lett, nyilván Kautsky egyik kiválasztottja volt. Rothstein megállapítása szerint ez a bányász sztrájk volt „a legélesebb osztályütközés, amely Nagy-Britannia történetében a munka és a tőke között eddig bekövetkezett”.⁶⁴ (Rothstein persze itt nem jelzi, hogy történetileg milyen messzire tekint vissza, hiszen ő maga is nyilván tudta, amit minden idevágó munkában olvashatott, hogy az 1889-es nagy dokk- és kohómunkás sztrájkot⁶⁵ tekintik az igazi nagy fordultnak.) Több mint egymillió bányász, akik közül 863.000 dolgozott a föld alatt, lépett sztrájkba. A szénbányászat teljesen leállt. A brit munkásság még soha nem bizonyította be, hogy ereje mennyire megbéníthatja az egész brit gazdasági életet. Rothstein ezzel kapcsolatban a már akkor is patinás *Times*ot idézi, amely ezt a sztrájkot összehasonlította az egykori spanyol armada felvonultatásával, mint ami halálos veszélyt jelentett „az ország számára”. Rothstein ehhez hozzáfűzte, hogy a *Times* e cikke is bizonyította, mekkora „a polgárság félelme”.⁶⁶

Rothstein ezek után teszi fel a kérdést beszámolójában, hogy „mi is vezetett e sztrájk kirobbanásához”. „Mint ismeretes, megint csak a minimálbérek kérdéséről volt szó.”⁶⁷ A minimálbérek kérdése önmagában véve nem is jelentett újat, de a szénbányászatban minden nagyon konkrétan vetődött fel. Eddig az ideig ugyanis a vájárok munkateljesítményét tonnánként akkordbérben fizették, ez műszakok szerint is változott, és a szén ára is kihatott a bérekre. Rothstein rávilágít arra, hogy a kialakult gyakorlat szerint a szénárak piaci változásai annyiban hatottak vissza a bérekre, hogy ha ezek az árak emelkedtek (és általában ez volt a gyakorlat), akkor a vájárok valamennyi plusz pénzt kaptak. Ez a gyakorlat 35 éven át tartott, 1910 végéig. Rothstein rávilágított arra is, hogy a bérek bányavidékenként, vagyis régióként is változtak, a kiindulópontot a Dél-Wales-i bányák adták. Rothstein beszámolójából kitűnik, hogy 1910 áprilisában a bányatulajdonosok, illetve a bányászok egy olyan bérmegállapodást kötöttek, amely egy ideig kiindulópontul szolgált, figyelembe vette a szénárak mozgását is, és valóban kihatott egyúttal a bérek emelkedésére.

Rothstein a közvetlen múltat és a helyi adottságokat pontosan felmérve és bemutatva tért át a jelen, vagyis az 1911–12-es év változásaira. Visszatérve egy alapkérdésre, rávilágított annak tisztázatlanságára, hogy a legfontosabb bányászréteg, a vájárok esetében mégsem volt tisztázva, hogy mennyiben kapnak akkordbéreket, és mennyiben változik fizetésük sihtánként. Ráadásul, mint nyomatékosan hangsúlyozza, így a vájárok bére nagyon erősen ingadozhatott. (Rothstein minden vonatkozásban nagyon sok pontos adatot közölt.) Rothstein ezt követően

⁶⁴ T. Rothstein: Der englische Bergarbeiterstreik. Die N. Z. 1912. I. köt. 876. old.

⁶⁵ Az 1889. évi brit sztrájkokról lásd Évkönyv, 1989.

⁶⁶ T. Rothstein: Der englische... id. cikk 876. old.

⁶⁷ Uo. 877. old.

visszanyúl magának a bányász szakszervezetnek a kialakított állásfoglalásaira is. E tekintetben visszamegy egészen 1906-ig, mikor a bányász szakszervezet (NUM) kialakította a maga álláspontját a minimálbérek kérdésében. Természetesen Rothstein ezt kiindulópontnak tekintette, majd nyomon követte az álláspont változásait történetileg, megint csak a gyakorlat alapján. Egészében véve példamutatóan pontos áttekintést ad a sztrájk előzményeiről, sokféle összefüggéséről, lefolyásáról és eredményeiről.

Olaszország esetében természetesen a *Die Neue Zeit* még jócskán az 1911. évi olasz-török háborúval⁶⁸ – amit sokszor és sokan mint a tripoliszi háborút is szoktak említeni – foglalkozott. A folyóirat hasábjain két jeles szerző is ezt tette, egyikük maga Kautsky volt,⁶⁹ a másikuk pedig Oda Olberg.⁷⁰ Természetesen egyikük sem állt meg magának a háborúnak a ténymegállapításainál, hanem mindketten, főként Olberg, annak a szocialista munkásmozgalommal kapcsolódó összefonódásait elemezték.⁷¹ Itt megjegyzendő, hogy ebben az időben érthetően ezek az olasz összefüggések nagy érdeklődést váltottak ki a német szociáldemokrata körökben. Míg a *Sozialistische Monatshefte* hasábjain a szociáldemokrata jobbról Leonida Bissolati és Ivanoe Bonomi,⁷² jócskán velük szemben Oda Olberg volt az, aki ezt az elemzést és hírösszefoglalót balról adta meg a *Die Neue Zeit* számára. Olberg nyitó mondataiban megállapítja, hogy „az olasz kormány háborús akciója Tripolisz ellen egészen váratlanul érte az olasz közvéleményt. Négy hónappal ezelőtt ezt az akciót még örülségnek tartották volna.”⁷³

Olberg, miután az olasz kormány lépését kellőképp megbírálta, áttért arra, hogy bemutassa, miként reagált az Olasz Szocialista Párt (PSI) a háború bekövetkeztére. Megállapította, hogy a PSI-t is persze váratlanul érte a háború, ráadásul „túlértékelte saját erejét, s a tömegek lehetséges befolyását” a politikára.⁷⁴ A PSI titkára azonnal rendkívüli pártkonferenciát hívott össze, a PSI elnöksége és a párt választmánya ugyanúgy állást foglalt a „gyarmatosító háborús kaland” ellen, miként ezt tette a PSI két napilapja, az *Avanti*, illetőleg a genovai *Lavoro* is. Olberg ezután szinte napról-napra nyomon követi, hogy a PSI-ben milyen reagálások születtek, a párt frakciói között milyen eltérések mutatkoztak. Áttekintése, mint általában, megint csak pontos volt és informatív, ámde ezt az írást terjedelmi okokból sajnos nem mutathatjuk be.

Jemnitz János

⁶⁸ A háborúról, az Internacionálé állásfoglalásairól, a PSI konferenciáiról, a szakszervezetekről és az olasz anarcho-szindikalista értelmiségiek meghasonlásáról lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911–1914. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

⁶⁹ Kautsky: Banditenpolitik. *Die N. Z.* 1912. I. köt. 1. old.

⁷⁰ Oda Olberg életútját lásd Évkönyv, 1997.

⁷¹ Olberg: Die italienische Parteiaktion vor dem tripolitanischen Kriegszug. *Die N. Z.* 1912. I. köt.

⁷² Bissolati életútját lásd Évkönyv, 2007., Bonomiét ebben a kötetben.

⁷³ Olberg: Id. cikk 33. old.

⁷⁴ Id. cikk 34. old.

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

MICHAEL LÖWY¹

Auguste Blanqui,² a hajthatatlan

A centrista és a reformista között egy másik utat testesít meg: a radikálist, a romantikust és a szabadgondolkodót.

*

Hajlíthatatlan forradalmár, profi konspirátor, a polgári rend kiengesztelhetetlen ellenfele, szervezője több kudarcot vallott fegyveres felkelésnek, több évtizeden át a legrosszabb állami börtönök foglya, Auguste Blanqui (1805-1881) tartós nyomot hagyott a radikális baloldal képzetében. Ellentmondásos személyiség, gyakran volt viták tárgya, ideértve köztársasági és szociális áramlatokat is.

Ugyanakkor Marx 1848-ban úgy tekintette őt, mint a „permanens forradalom” legkiválóbb képviselőjét.

Ha szemügyre vesszük Franciaországban a bal történetét, az „első” és a „második” bal szakadásának szemszögéből – az egyik centrista, etatista, antikapitalista, a másik jobban szociális, reformátor, demokrata – akkor Blanqui, Georges Sorel, Bernard Lazare-val és Charles Péguy-vel együtt, egy harmadik balt képvisel, sokkal inkább radikális érzékenysége egyszerre forradalmi, romantikus és szabadgondolkodású, aki ellentétben a másik kettővel, kívül maradt a politikai, a parlamenti és miniszteriális játékokon.

Forrás: A. Blanqui, L'intraitable, Le Nouvel Observateur, 2010. április-május

✱

MAXIME JOURDAN

1871. Isten veled forradalom

A köztársaság megalapítása a Párizsi Kommün romjain, újrarajzolódik a baloldaliak helye, megosztott szocializmussal, megtört irányvonallal. Attól fogva, a szélsőbal felé tájékozódva, lemond a centrista radikálisokról és a gambettistákról.

*

A Párizsi Kommün számtalan ellentmondásos és ösztönös reagálást szított fel, és mint egy inga, az ellenszenv és a csodálat, a gyűlölet és a tisztelet vagy: hódolat között mozgott.

Tehát semmi meglepetés megfigyelni itt és ott, hogy a kommünt úgy mutatják

¹ A cikk szerzője a CNRS emeritus kutatási igazgatója, az EHESS tanára

² Blanqui életútját lásd Évkönyv 1980, valamint Blanqui válogatott írásai. Gondolat Kiadó. 1968.

be, mint a– laikus és haladó – baloldal kisugárzását, amely a jobboldal ellen lázadt fel – amely klerikális és reakciós.

A Párizsi Kommün azért lelkesült, hogy egy demokratikus és szociális, fel nem oldott köztársaságért küzdjenek meg.

Forrás: 1871, l'adieu à la Révolution, Le Nouvel Observateur, 2010. április-május

GILLES CANDAR³

Jaurès⁴ az univerzalizmus szelleme (Részlet)

„A bátorság az, hogy ne viseljük el a győztes hazugságának múlandó törvényét.” Ez jelentette Jaurès különösségét a francia és az internacionalista nemzetközi szocializmuson belül.

A Jaurèsről alkotott kép, amely sokak emlékezetében megmarad, a „szimfonikus zseni” (Leon Blum),⁵ az egység embere, néptribun, a béke apostola...

A Jaurès követte út sokkal kevésbé egyszerű, mint ahogy fel lehet tételezni. Tehát Jaurès mindenek előtt politikus ember. Bizonyos, hogy nemcsak az. Filozófus, történész, irodalmi kritikus: a lista nem limitálható és egyetlen szempontja sem jelentéktelen.

Forrás: Jaurès, l'esprit de l'universalisme. Le Nouvel Observateur, 2010. április-május

1886. május 1–4. – Emlékeztető

Ebben az évben lesz a chicagói május elseje 125. évfordulója. A chicagói eseményeknek, vagyis május elseje születésének óriási amerikai és nemzetközi irodalma született. A chicagói május elsejének magyarországi historiográfiai feldolgozása – ha nem tévedek – a mai napig nem született meg. Ez elég igényes feladat lenne. Az Évkönyv 1985-86-os kötetében természetesen megemlékezett e napokról Philip Foner könyve alapján. Részemről a 100. évfordulóra jelent meg könyvem: Május elseje születése. (Kossuth Könyvkiadó, 1986.) címen.⁶ Ezek

³ Gilles Candar egyetemi professzor a Jaurès Társaság elnöke.

⁴ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984. valamint Jemnitz János: Jean Jaurès. Akadémiai Kiadó 1970.

⁵ Léon Blum-ról lásd Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest 1993.

⁶ A megjelent kötet az 1890-1892-es május elsejéket tudta bemutatni, a kiadó akkori szerkesztője – nyilván pénzügyi megfontolásokból – úgy döntött, hogy ekkora lehet a terjedelem és nem több. Így a további három év történetének megírása már kész volt, de már nem kerülhetett a kötetbe. A kötetnek elég jó visszhangja volt, de második kiadást mégsem érhetett el. E témakörben magyar nyelven úgy tudom, újabb munka nem jelent meg (Jemnitz János)

figyelembevételével most ismételten nem adunk rövid áttekintést és ismétlést a chicagói eseményekről, sem ezek következményeiről, pusztán csak visszautalunk a már megjelentekre. Az e kötetben bekövetkezett anyagtorlódás miatt más összefüggésben sem térhetünk ki május elseje későbbi történetére, de a következő kötetünk kitérünk majd a 100. és 101. 1911–1912-es május elsejék nemzetközi megünneplésére.

(A szerk.)

NARIAHIKO ITO:

Japán gyarmati uralom Koreában – és a befejezetlen múlt

Narihiko Ito rövid történeti áttekintésében rávilágít, hogy az 1894-1895-ös japán–kínai háború eredményeként a kínai befolyás kiszorult Koreából, és az 1904-1905-ös orosz–japán háború eredményeként ugyanez történt orosz relációban. 1910-ben a koreai császárral elfogadtatták Korea japán annektálását. Mindezt követte azután az 1930-as évektől a még kíméletlenebb japán gyarmatosító gyakorlat. Amikor az 1940-es évek elejétől Japán előbb Nagy-Britanniának, majd az USA-nak üzent hadat, és a háború során hiányzott a munkaerő, fiatal koreaiakat rabszolgasorban dolgoztatott a szénbányákban, és mintegy 200 000 fiatal lányt rabolt össze és kényszerített prostitúcióra a hadszínterek mögött. Ez utóbbiért a japán kormány a japán–koreai békeszerződés nyomán sem kért bocsánatot. Most 2010. augusztusában ezt a koreai sértettekkel együtt újra hivatalos levélben és nyilatkozatban kértük a japán kormánytól – a bocsánatkérés még nem hangzott el.

Száz éves a Gallimard Könyvkiadó

Az RFI 2011. január 4-i adása nyomán.

Száz éve alakult meg az egyik legpatinásabb, legelismertebben magas színvonalon működő francia könyvkiadó, amely általában szépirodalmi műveket jelentet meg – de nem tisztán, és nem csak azt. Ez volt a másfél évtized az első világháború kirobbanása előtt, amikor Du Gard emlékezetes terminológiája szerint „a vén Európában” ezek a szellemi források és munkások általában, ugyanúgy, mint Magyarországon, a Nyugat és a XX. század liberális-demokratikus szellemben tevékenykedtek. Az RFI mostani adásában kiemelte, hogy Gallimard Aragon⁷ munkáit jelentette meg. Az 1930-as években ugyanúgy,

⁷ Louis Aragon életútját lásd Évkönyv 1985.

mint '45 után a kiadó jelentős munkákkal gazdagította a francia, de nem csak a franciául olvasókat. (Ezek felsorolása jelentős kutatást és terjedelmet igényelne.)

Az októberi forradalom 92. évfordulójára

(Rövidítve)

Az októberi forradalom 92. évfordulójára mi újra megjelentetjük Arrigo Cervetto-nak a forradalom 50. évfordulójára írott tanulmányát. Több mint négy évtized múlt el azóta: a Szovjetunió összeomlott és az európai imperializmus ezen a földrészen is lábra állt. Kína többé már nem fejlődő ország, hanem világhatalom. Az USA egy relatív visszaesési korszaknak néz elébe. Több ország került ki a „harmadik világ” kategóriából, és átkerült a G20-ak csoportjába, ily módon azok közé tartoznak, akik meghatározhatják földünk további sorsát. Ám a kapitalista világ nem változtatta meg igazi jellegét. Cervetto elemzése nagyon is helytálló.

A mai világ forradalmi útja

Jelenleg nincs olyan filiszter, aki tagadná az októberi forradalom történelmi realitását – természetesen ez az elismerés elrejtí az kísérletet, hogy szilánkokra törjék nemcsak magát a szocialista forradalmat, hanem annak jelentőségét is, hogy mit is jelent az osztályharc ebben az évszázadban. A Vörös Október fontosságát újra fel kell fedezni. Nemcsak olyan vonatkozásban, hogy mi előzte meg az azt megelőző évtizedben, és mi követte a forradalom utáni évtizedben, hanem az egész világ munkásmozgalmának történetében világító helyet foglal el, és ma, ötven évvel később, jobban sugároz teljes relevanciával. A proletariátus harcának történetében a forradalom csak akkor jelentős igazán, ha tanulságai a munkásosztály élcsapata kritikus és tudományos tudatának részévé válnak. Az osztályharc korrodálását csak így kerülheti el, amely esetben az opportunizmus és a hamis beállítások alá lesznek vetve az idők során a kritikai megítéléseknek. Az opportunizmus a munkásosztály szívében a burzsoá kultúra megjelenését jelenti – több száz éves, szofisztikált, és éppen ezért alkalmas arra, hogy uralja a spontán munkás akciókat a jelenben és meghamisítsa a múlt eseményeit, hozzáidomítva a konzervatív értékekhez. A proletariátusnak éppen ezért nagy figyelemmel kell fordulnia harcainak és forradalmainak tanulságai felé, sokkal inkább ez, mint a részletek kutatásai kell, hogy foglalkozassák. És az októberi forradalom tanulságait mindenekelőtt ma tudjuk levonni, amikor a kapitalizmus összes ereje, a nyíltan burzsoától a PCI opportunistáig, egymáson túltesznek a tekintetben, hogy kiöljenek a tömegekből minden gondolatot és eszmét, amely a forradalomról szól. Kétségkívül jelenleg elérkeztünk egy pontra, amely a mélypontját jelzi annak, hogy jelenleg a munkásosztály milyen szintre jutott: ez

a pont jól jellemzi a jelenlegi ellenforradalmi korszakot. Mint leninisták, nem riadunk vissza ennek elismerésétől. A nemzetközi munkásosztály nagy árat fizet jelenlegi harcképtelenségéért, valamint élcsapatának tehetetlenségéért, amiért nem tudott azon az úton haladni, amelyet az októberi forradalom megkezdett.

Forrás: Bulletin Internationalist, 2010 november

VJACESZLAV KOLOMIJEC

„Messziről jövünk és messzire tartunk”

Az Olasz Kommunista Párt megalakításának 90. évfordulójára⁸

„Mire jutott a maguk pártja?” Ezt a kérdést, különböző szövegezésben nem egyszer tették föl újságírók Palmiro Togliattinak,⁹ az Olasz KP (Partito Comunista Italiano – PCI) egyik alapítójának és legismertebb vezetői egyikének. Togliatti pedig, aki mindig megőrizte a méltóságát, egy alkalommal így válaszolt erre: „Elérte azt, hogy az olasz paraszt földesura előtt állva már nem gyűrogeti a levett sapkáját.” Vagyis, eszerint az allegorikus megfogalmazás szerint, nem valami sokat. Igazából egyáltalán nem keveset, ha figyelembe vesszük, mekkora volt a szociális elesettség mértéke az Appenninek földjén; milyen rettenetesek a szociális elnyomásnak, a leigázásnak és a kizsákmányolásnak azok a formái, amelyek Olaszország parádés-bukolikus megjelenítése mögött (gyönyörű ország, turisztikai zárandoklatok kiemelt célpontja) rejtlettek.

A Togliattinak egykor nekszegezett kérdést érdemes újra föltenni most, amikor éppen 90 év telt el azóta, hogy Livorno városában megalakult a PCI. Ez megéri a fáradságot, mert ezúttal megpróbálhatunk úgy válaszolni rá, ahogyan azt most már lehetővé teszi a jelentős időbeli távolság ettől az eseménytől, amelyet sokan már-már átadnának a feledésnek. Ráadásul ezt a dátumot nem csak elfelejtették, de nem is illik emlegetni. Hiszen a történelem iróniájaként vagy gúnyolódó kedvéből éppen húsz éve annak, hogy ilyenkor januárban – szó szerint néhány nappal azelőtt, hogy betöltötte volna hetvenedik évét – a PCI megszűnt létezni. Ennek a végső aktusnak a körülményei jól ismertek. Előzménye a szovjet peresztrojka; a berlini fal leomlása; a Kelet-Európa országaiban lezajlott „bársonyos forradalmak”, majd – alig másfél évvel később – a Szovjetunió széthullása. Röviden szólva tehát a PCI történelmi útja drámai körülmények között, örömtelenül zárult le. Ami viszont most, az évforduló alkalmával indokoltta teszi egy másik kérdés fölvetését: vajon igaza volt-e annak a kommunista kisebbségnek, amely 1921. januárjában a szakítás mellett döntött, és belefogott az új párt létrehozásának nehéz munkájába.

A nemleges válaszokban sohasem volt hiány, annál inkább, mert még nincs

⁸ A szerző az elemzést Évkönyvünk számára készítette.

⁹ Togliatti életútját lásd Évkönyv 1994.

messze az idő, amikor ezt támasztotta alá „a történelemben mutatkozó fehér foltok eltávolításának” nyomós, jó hangzású és még le nem járatott ürügye. Ezekben az érvekben természetesen jelen volt több-kevesebb igazság. Valóban, a livornói szakítást akkor kezdeményezték és erőszakolták ki, amikor leginkább volt szükség az összes baloldali erők egységére az előretörő fasizmussal szemben. Továbbá a Kommunista Internacionálé részvételével és közvetlen nyomása alatt ment végbe, amelynek a vezéreit akkor áthatotta a világforradalom utópikus eszméje, miközben Olaszországnak az egyik fő próbacsatátér szerepét szánták. Ráadásul a közeli proletárforradalomnak az Appennini félszigeten e szerint az elképzelés szerint, ahogy az olasz szólás mondja, „a holnap és a holnapután között” kellett volna végbemennie, ami, mint ismeretes, nem következett be; ehelyett két évtizedre berendezkedett a fasiszta rendszer.

A meggyőző „igen” választ, amely az adott kérdésben minden kétséget legyőzhet, ugyancsak Togliattinál találjuk, az olasz történelemre vonatkozó, jóval később, az 1960-as években írt följegyzéseiben. Ezekben a kommunista vezető az olasz államiságnak arról a válságáról ír, amelybe az első világháború sodorta. Ez Togliatti szerint nem csupán az uralkodó osztályoknak, a liberális „hatalmi párt” politikai rendszerének, hanem, ami különösen fontos, az ellenzéknek a válsága is volt, a politikai harcban való részvételének megszokott módját érintette. Ebből az utóbbi megállapításból vezette le Togliatti a kommunista párt létrehozásának történelmi szükségességét.

A szocialista párt,¹⁰ a PCI elődje, a viszonylag békés körülmények között vívott parlamenti harcban szerzett tapasztalataival a múlt pártjának bizonyult; nagy befolyása dacára erőtlen volt ahhoz, hogy eredményesen szálljon szembe a fasizmussal. Az antifasiszta politikai stratégia megvalósításához más szervezeti típusra volt szükség, amely emellett olyan hatalmas külső támogatóra is támaszkodhat, mint a Komintern, amely szó szerint romjaiból támasztotta föl a nemzetközi proletár szolidaritás eszméjét.

A szocialista hagyománnyal való szakítás valójában nem volt teljes. Az Olasz Szocialista Párt (Partito Socialista Italiano – PSI) legjobb örökségeként a kommunisták átvették tőle a szociális konfliktusok kezelésének óriási értékű tapasztalatát. Ezeket a konfliktusokat Olaszországban mindig hevesességük és előre-jelezhetetlenségük jellemezte, robbanásszerű, irracionális mozzanatok elegyedtek beléjük; gyakran fenyegettek totális polgárháborúval, amely mindent és mindenkit elpusztít. Az a képesség, hogy az éles konfliktusokat, amelyekkel az olasz politikai élet mindig terhes volt, racionális mederbe tereljék, a politikának ez a művészete mindig jellemezte a PCI-t, és ezt részben elődjétől örökölte, részben saját tapasztalata alapján izzadta ki. Ez a ritka képesség, amely abból állt, hogy az ellenfeleknek tett engedményekkel kompromisszumra jussanak a megegyezésre látszólag alkalmatlan helyzetekben, sokszor csillogtatta erényeit a párt történelmi pályáján. Ilyen volt az a pillanat, amikor az antifasiszta ellenállási harc menetében (1944) el tudták napolni a monarchikus államforma megtartásának

¹⁰ A PSI megalakulásáról lásd Évkönyv 1982.

vagy eltörlésének a kérdését; vagy évtizedekkel később, amikor a '70-es években előálltak a „történelmi kompromisszum” eszméjével, amely mögött az az elgondolás volt, hogy meghaladják a „kommunizmus-antikommunizmus” hibás dichotómiáját, amely a Kereszténydemokrata Párthoz, a PCI fő ellenfeléhez fűződő viszonyban a hidegháború éveiben létrejött.

Ám a PCI egész második világháború utáni történetének legnagyobb teljesítménye az az egyedi képessége volt, hogy a politikában kettős minőségében volt jelen, mint az ellenzék pártja és mint kormánypárt. Formális szempontból persze a PCI ellenzéki párt volt. Eredeténél és a nemzetközi kommunista mozgalomhoz való tartozásánál fogva kategorikusan elállták az útját abba a szentélybe, ahol a döntések „nyomógombjai” voltak, vagyis a reális hatalom csúcsaira nem kerülhetett. Olaszország esetében, amely a Nyugathoz tartozott, a kormányok nemzetközi kötelezettségei miatt a hatalomban való kommunista részvétel nyilvánvaló utópia volt. A PCI ily módon örökös, végtelen ellenzéki létre volt kárhozthatva. Ám becsületére legyen mondván, ezt a szerepét a legkomolyabban vette. Elkezdte kiépíteni hadállásait a neki kimért ellenzéki térben, lépésről lépésre növelve választói befolyását, s létrehozva azt a hatalmas infrastruktúrát, amely biztosította jelenlétét a társadalom legkülönbözőbb szféráiban, mind országos, mind regionális szinten. Így hát az a messziről banálisnak látszó megállapítás, amely a nemzetközi kérdésekkel foglalkozó szovjet sajtóban és egyéb médiumokban járta, hogy t. i. Olaszországban a PCI részvétele nélkül egyetlen lényeges probléma sem oldható meg, egyáltalán nem a sajtónyelv üres frázisa volt.

Togliattinak azt az említett formuláját, amely szerint a párt „messziről jön és messzire tart”, vésték be abba az érembe, amelyet a párt fél évszázados jubileuma alkalmából 1971-ben bocsátottak ki. Ma ez a megállapítás – második felét tekintve – némileg túlzottnak tűnhet. Valóban, amikor Togliatti pártjának hosszú jövőt jósolt, talán nem volt pontos, bár különbözőképpen lehet értelmezni. Meglehet, hetven év történelmi mércével mérve szerénynek látszik, de ha figyelembe vesszük, hogy a pártot történelmi pályáján mennyi fényes és drámai esemény kísérte, mégis figyelemre méltó. Gondoljunk arra is, hogy a 20. század alkonya korántsem csupán egyetlen párt, hanem az egész politikai pártrendszer végét jelentette. A kommunista párt évtizedes ellenfelei, a szocialisták, a kereszténydemokraták és szövetségeseik ugyancsak befejezték pályafutásukat, ha úgy tetszik, jóval dicstelenebbül, korrupciós botrányokba süllyedve. Olaszországnak meg kellett reformálnia államiságát, amihez a pártpolitikai szerkezet új konfigurációja kellett.

Végeredményben a kommunista párt örökösei elértek valami korábban elképzelhetlent: a gyakorlatban *letrejött a jobboldal és a baloldal váltakozása a kormányrúdnál*. A kétpártrendszer Olaszországban is fölvette klasszikus formáját, a kommunista párt talaján kibontakozó erők elérték régi álmuk teljesülését, bejutottak a hatalomnak a nyomógombokat rejtő szentélyébe. Ám még ezeknek a sikereknek a hátterén is egyre inkább észrevehető, hogy képletesen szólva, a mai

baloldaliak versenyképessége nem mérhető össze azzal a potenciállal, amelyet valaha a kommunista párt birtokolt politikai ellenfeleivel szemben.

A jobboldal hegemoniája persze nem húzta ki a talajt az Olaszországra jellemző szociális elégedetlenség és konfliktusok alól. A tiltakozó mozgalmak, amelyek az elmúlt év őszén-telén a legkülönbözőbb társadalmi rétegek képviselőit mozgósították, feltárták, milyen nagy a hiány a szociális feszültség kezelésének olyan technikái ügyében, amelyeket valaha olyan találmányon alkalmazott a kommunista párt. Úgy hogy ma, húsz évvel azután, hogy a PCI befejezte működését, úgy emlékeznek történelmi útjára, az általa megnyitott lehetőségekre – amelyek ugyan hol valóra váltak, hol nem –, mint Olaszország legújabb kori történetének „aranykorára”, s ebből az emlékezésből némi nosztalgia sem hiányzik.

Trockij¹¹ meggyilkolásának hetvenedik évfordulója (Rövidítve)

Tizenegy hónappal azután, hogy a Szovjetunió bekapcsolódott a II. világháborúba, 1940. augusztus 20-án Sztálin egy bérgyilkosa meggyilkolta azt az embert, aki vállvetve Lenin oldalán állt az Októberi Forradalomban, és aki a Vörös Hadsereget győzelemre vezette. Tíz évi emigráció nem ölte ki Trockijból a forradalmi szenvedélyt, ugyancsak nem szakította meg azt a folyamatot, hogy marxista elemzéseket végezzen és reflexiókat fűzzön, amelyek tükrözték internacionalista meggyőződését. Most újra közlünk néhány részletet száműzetése korában írt írásaiból.

A forradalmi realizmus

A bolsevizmus sikerének szokásos magyarázata általában arra szorítkozik, hogy „jelszavainak az egyszerűségét” említsék, amelyek egybeestek a tömegek kívánságaival. Ebben van némi igazság. A bolsevikok sikere részben azzal magyarázható, hogy a „demokrata pártokkal”¹² szemben a bolsevikokat nem korlátozták hitvallások, amelyek a fenti pártokat arra ítélték, hogy a magántulajdont védelmezzék. Ám ez a meghatározás nem meríti ki a teljes igazságot. Mert amíg a burzsoá jobboldal a bolsevikokkal harcolt, a balon ott álltak még az anarchisták, a maximalisták, a baloldali eszerek is, akik megkísérelték, hogy túlharsogják a bolsevikokat. Ám ezek a csoportosulások nem tudtak kitörni a tehetetlenség állapotából. Ami a bolsevikokat tőlük megkülönböztette, az az volt, hogy ők alá tudták rendelni a szubjektív céljaikat, a népi tömegek érdekeinek a védelmét a

¹¹ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004.

¹² Trockij itt nyilván a „kadet” pártira gondolt elsősorban.

forradalom objektív törvényszerűségeinek... A kemény dolgozókat harcukban nemcsak követelései vezetik, és nem is csak a szükségleteik, hanem hosszú évek alatt megszerzett élettapasztalatuk. A bolsevikoktól távol állt mindenféle arisztokratizmus és a tömegek tapasztalatainak lebecsülése. Éppen ellenkezőleg, a bolsevikok ezekből indultak ki és erre építettek. Ez volt szuperioritásuk egyik lényeges eleme.... A bolsevikok, szemben a mensevikekkel és az esszerekkel, kik mindig megosztottak voltak, önellentmondásokba keveredtek, a feladatokkal szemben kitérők voltak, a bolsevikokat a jól átgondolt és a feladatokra koncentrált cselekvés jellemezte. A kompromisszumra törekedők kibeszélték magukat a nehézségekből, a bolsevikok ezzel szemben készek voltak a konfrontálódások...¹³

Forrás: The seventieth anniversary of Trotsky's assassination. Lotta Comunista, 2010. június, Bulletin Internationalist. 2010. július-augusztus

Ötven éve történt: az 1961. évi belga általános sztrájk

A sztrájk történetéről egykor nekem volt szerencsém megemlékezhetni a magyar sajtóban. Ez a Valóság 1961. 3. számában meg is jelent. Ebből ezúttal csak kis töredékeket idéznék fel, minthogy a sztrájk egykor sem váltott ki nálunk nagy izgalmakat, még kevésbé szolidaritás akciót (ahogy én akkor gondoltam), mára pedig ez még inkább „csak” fontos történeti dátum, amikor a Belga Szocialista Párt (amely akkor még egységes volt) és a belga szakszervezetek sokkal erősebbek voltak, mint napjainkban.

Utazzék el nyugodtan Felső, biztosítom, hogy távollétében semmi nem fog történni – búcsúztatta Eyskens miniszterelnök a Spanyolországba nászútra utazó Baudouin királyt. S néhány nap múlva Belgiumot olyan sztrájkhullám rázta meg, amelyre az utóbbi években nem volt példa. A sztrájk meglepetés volt, és nem csupán a kormány részére volt az. A progresszív polgári *l'Express* is bizonyos rokonszervvel átítatott megütközésnek adott hangot: „Úgy látszik, ilyesmi még mindig lehetséges! Ez a nyugat-európai munkásosztály, amelyről azt állították, hogy elkábította a televízió, a mosógép és a neokapitalizmus mindenféle szociális előnye, hirtelen bebizonyította, hogy máig is képes forradalmi megmozdulásra.”

Belgium az általános sztrájkok hazája, Belgiumban került sor 1893-ban¹⁴ a modern munkásmozgalom első politikai jellegű általános sztrájkjára. Nem sokkal később, 1913-ban Belgiumban újabb általános sztrájk zajlott le.¹⁵

A *Valóságban* megjelent cikkemben felvázoltam az 1961-es sztrájk hátterét, lefolyását, politikai és szakszervezeti vezéralakjait. (Noha természetesen nagy kedvem lenne mindennek újabb közreadására, ettől egészen bizonyos, hogy el kell tekintennem, a 2011-es Évkönyv terjedelmi keretei ezt sajnos nem teszik lehetővé. Az érdeklődők a Valóságban leírtakra rátalálhatnak.)

¹³ Leo Trockij: „The History of the Russian Revolution” (Az orosz forradalom története) 1932.

¹⁴ Az 1893-as sztrájkokról lásd Évkönyv 1993.

¹⁵ Az 1913-as sztrájkokról lásd Évkönyv 1988.

1973. szeptember 11-én történt

Harminchét évvel ezelőtt, lázadó katonatisztek megdöntötték *Salvador Allende* kormányát Chilében. Véres leszámolás és tizenhét évig tartó diktatúra követte a puccsot, amelynek mintegy háromezer áldozata volt.

Az 1970-ben tartott elnökválasztáson győztes Allende célja egy demokratikus és szocialista Chile békés úton való megteremtése volt. A szocialisták, kommunisták és más baloldali erők összefogásából alakult Népi Egység kormánya túlélt a szociáldemokrata pártok korlátozott reformtörekvésein. Programjában a nagybankok, a réz- és salétrombányászat, a kohászat államosítása is szerepelt. Az új vezetés célja a szegénynegyedek, a barriók lakói életkörülményeinek javítása és egy radikális földreform megvalósítása volt.

A chilei baloldallal ellenséges washingtoni vezetés nem tudta megakadályozni Allende elnökké választását és beiktatását. A CIA anyagai szerint *Richard Nixon* elnök azt mondta *William Rogers* külügyminiszternek, hogy „hidegvérrel kell döntenünk arról, hogy mit tegyünk és azt meg is kell tennünk”, Allende megbuktatásában fontos szerepet játszott *Henry Kissinger*, aki az elnök nemzetbiztonsági tanácsadója volt. Nixon 1971-ben elrendelte Chile gazdasági bojkottját. A döntést követően drámaian nőtt a belpolitikai feszültség és a társadalmi elégedetlenség. 1973. júniusában egy páncélos egység államcsínyt kísérelt meg, amit az elnökhöz hű erők, Carlos Prats tábornok, a szárazföldi erők főparancsnoka vezetésével levertek. Két hónappal később, tisztársai „nyomására” Prats lemondott. Utóda *Augusto Pinochet* tábornok lett, akinek a parancsára a fegyveres erők szeptember 11-én megtámadták és bombázták az elnöki palotát. Allende elnök nem menekült el, de úgy döntött, hogy élve nem távozik az épületből.

Az évforduló alkalmából a „Diktatúra alatt Bebörtönzött és Eltűnt Személyek Hozzátartozóinak a Szövetsége”, a szakszervezetek és a Chilei Kommunista Párt tüntető felvonulást szervezett Santiagóban. A mintegy hatezer fős menet a város főterétől a központi temetőig haladt. *Lorena Pizarro*, a Szövetség elnöke méltatta Allende és a katonai diktatúra áldozatainak hősiességét. Bírált a jelenlegi jobboldali kormányt, mert a dolgozók szociális tiltakozását megpróbálja kriminalizálni. Szolidaritását nyilvánította a mapuche közösséggel és az etnikum 34 bebörtönzött tagjával, akik igazságos bírói eljárás követelése miatt már két hónapja éhségsztrájkot folytatnak. *Mireya Garcia* alelnök támadta *Sebastián Piñera* államfőt, mert a hatóságok együttműködnek a diktatúra kiszolgálóival, és igazolni próbálják az elkövetett bűnöket. Hangsúlyozta, hogy elsősorban a jövő felé kell tekinteni, mert a chileiek túlnyomó többsége már a katonai puccs után született. A megmozduláson részt vett *Guillermo Teillier*, a Chilei Kommunista Párt elnöke és a párt több vezetője is.

A felvonuló tömeget a rendőrség könnygáz-gránáttal és vízágyúval támadta. Húsz tüntetőt „rendbontásért” őrizetbe vettek.

JOHN CASE:

A gazdasági kilátások elég szomorúak, hacsak a munkásoknak nem lesz nagyobb szavuk

(Erősen rövidítve)

A Wall Street-i események és a gazdasági bajok, úgy tűnik, elhúzódhatnak amíg bekövetkezik valamelyes javulás. Az utóbbi évek eseményei után mostanra megfigyelhetővé vált, hogy a házak és lakások értéke mintegy 10%-kal csökkent. Minden bizonnyal a jelenlegi Bush adminisztráció majd kimenti a bajba jutott bankokat és biztosítókat. Vagyis megint nem szólnak majd arról, hogy önmagában a piaci megoldások nem nyújtanak menekvést, és nem nyújtanak segítséget a lakbérlok számára. Megint megállapíthatjuk, hogy a Bush rendszer nem ígér semmiféle bankreformot, nem javasol semmiféle megadóztatást a spekulánsok terhére, és igazán szinte semmit azok számára, akiknek szembe kell nézniük az általános recesszióval.

Forrás: John Case: Economic outlook is dim unless workers will not have greater voice. People's Weekly World, 2008. április 5.

Új vezetők a Die Linke élén

A német Balpárt Rostockban, május 14-15-én tartott kongresszusa a távozó Oskar Lafontaine és Lothar Bisky helyére új vezetőket választott. Lafontaine egészségi állapota miatt a Saar tartományban való politizálásra kívánja tevékenységét összpontosítani, míg Bisky tavaly május óta az Európai Parlament baloldali frakciójának a vezetője. A párt két társelnöke a 48 éves Gesine Lötzsche és az 55 esztendőes Klaus Ernst lett, ami generációváltást, de nem irányváltást jelent. A Die Linke először választott női alelnököt, akit a küldöttek 92,8 százaléka támogatott, Klaus Ernst a voksok 74,9 százalékát kapta. A vezetők kiválasztásánál a párt megőrizte a korábbi „kelet-nyugat” kompromisszumot. A költségvetési szakértőnek tekintett Lötzsche asszony, a berlini Humboldt egyetem tanára eredetileg a Német Szocialista Egységpárt illetve a PDS tagja volt, a közgazdász végzettségű Klaus Ernst viszont az IG Metall szakszervezet egyik vezetője és a Szociáldemokrata Párt liberális politikáját ellenző WASG alapítói közé tartozott. A két politikus tagja a német parlamentnek, a Bundestagnak, ahol mindketten a Die Linke frakció alelnöki tisztét látják el. A kongresszus megválasztotta a párt négy alelnökét, akik között három nő szerepel. Alelnök lett Sahra Wagenknecht, a Bundestagban a Baloldal gazdasági szóvivője és a párt kommunista platformjának a vezetője.

A 2007. júniusában alakult pártnak jelenleg 78000 tagja van, több mint a kereszténydemokrata CDU vagy az SPD tagsága. Az Észak-Rajna-Vesztfália-i

választásokon történt sikeres szereplés után, a Die Linke képviselői az ország 16 tartományából már 13-nak a regionális parlamentjében vannak jelen. A párt Berlinben és Brandenburgban részt vesz a tartományi kormányban is. A Die Linke az ország negyedik legerősebb pártja, a tavalyi parlamenti választásokon több szavazatot kapott, mint a Zöldek vagy a bajor Keresztény Szociális Unió (CSU).

Forrás: Támpont, 2010. május 28.

A belgiumi 2010. június 13-i választás hátteréhez

Marc Osouf (a párizsi Jean Jaurès Alapítvány): Belgium, egy ország két jövő között.

A 2010. június 13-i belgiumi előrehozott választás a flamand szeparatisták, (az NVA – az Új Flamand Szövetség) elsőprő győelmét hozta. Az NVA-t Bart de Wever vezeti és 27 mandátumot szerzett meg a parlamentben (2007-hez képest 19 új mandátumot hódított el). Az NVA-val és a flamand sikerrel szemben Valloniában a szocialisták győztek és 26 mandátumot szereztek. A liberálisok Brüsszelben értek el sikereket. A helyzet így nagyon bonyolulttá vált, azzá lett Elio Di Rupo számára is, aki valószínűleg a választás utáni belső új miniszterelnök lehet.

A választás azt bizonyította, hogy Flandriában a választók inkább jobbra szavaztak, míg a vallonok balra, ami ott a szocialisták jelentős megerősödését hozta. A nagy vesztesek a liberálisok, elsősorban Flandriában, akik ott mély válságba sülyedtek. Flandriában történt, hogy a választók hátat fordítottak a liberálisoknak s részint a keresztény-demokratákhoz, de főleg a szélsőséges NVA-hoz csapódtak. Flandriában a Szocialista Párt, az SPA újra-szerveződött és elnyerte a szavazatok 14,5%-át, ám a baloldaliak Flandriában együttvéve sem tudták átlépni a 20%-os határvonalat.

Noha Belgiumban a választáson való részvétel kötelező, az, hogy a választók arányában 5%-os visszaesés mutatkozott, bizonyítja, hogy a lakosság többségében milyen nagy az elfordulás a politikától és valamennyi politikai párttól általában. Míg Flandriában a centrifugális tendencia erősödött, a vallonok az egység megtartása mellett szavaztak, többek között a szerzett szociális vívmányok megtartása érdekében is. (Belgium az egyedüli és utolsó ország, amely még tartja a mozgó bérskálát, amely követi az árak mozgását).

A két nyertes párt között így nagyon nagy az ellentét, de lehet, hogy éppen ez vezet majd kompromisszumra. Bart de Wever ugyan Belgium megosztásának híve, de ez a valóságban több mint kérdéses, mert ez felveti Brüsszel hovatartozásának kérdését, valamint a szociális rendszer egészének biztonságát is kérdéssé teszi. Feltűnő, hogy Flandriában az előregedés gyorsabb, mint az ország válság sújtotta más részeiben.

A feszültségek egyik forrása Brüsszel, amelynek külvárosaiban a francia ajkúak vannak többségben és a szocialistákhoz húznak. Minden ellentét dacára a kompromisszum a valószínű és a Szocialista Párt (PS) vallon vezetője, Elio Di Rupo a valószínű miniszterelnök.¹⁶ A valószínűség szerint ebben az esetben ezt a kormányt a liberálisok is támogatnák. A Flamand Szocialista Párt az SPA nem lenne tagja ennek az új kormánynak.

Forrás: Marc Osouf: Belgique: un pays entre deux avenir. Fondation Jean Jaurès, 2010. június 24.

Ausztráliában a Munkáspárt alakít kormányt

Ausztráliában Julia Gillard alakíthatja meg új kormányát. Gillard néhány hónappal ezelőtt lett a Munkáspárt vezére, és még akkor alakította meg első kormányát. Közben a lezajlott parlamenti választáson a Munkáspárt és a konzervatív-liberális koalíció azonos eredményt ért el. Kérdéses lett, hogy melyik párt alakíthat kormányt. Végül a Munkáspártnak és Gillard-nak sikerült a pár független képviselőből annyit megszerezni, hogy egy fős többséggel a parlamentben kormányt alakíthatott. Nem lesz könnyű dolga – 70 év óta az országban nem volt még ennyire kis többséggel rendelkező kormány. (A huzavona két hétig tartott a választás után.) Gillardnak a vékony többséghez három független képviselőt és egy zöld pártot kellett megnyernie, így alakulhatott meg az új, bal-közép kormány. Amikor júniusban megalakította első kormányát, Gillard lett Ausztrália első női miniszterelnöke. Júniusban Gillard többsége szilárdabbnak tűnt, az ország gazdasági helyzete jó, a munkanélküliség alacsony, de a munkáspárton belül belharcok kezdődtek, kampánya sem volt sikeres a választás előtt, ezért esett vissza a párt a választásra. Az új kormány alakítása után Gillard kijelentette: „A Munkáspárt szilárdan vezeti majd az országot a következő három évre.”

Forrás: International Herald Tribune, 2010. szeptember 8.

Az Egyesült Államok és Latin-Amerika – Senkinek sem a hátsó udvara (Rövidítve)

Most 200 éve kezdődött Latin-Amerika harca a politikai függetlenségért a spanyol uralom ellen. A kívülről állóknak majd megbocsátják, ha azt a következtetést vonják le, hogy nincs sok ok az ünneplésre. Mexikóban, ahol a következő héten ünneplik a 200. évfordulót, gengszter csoportok csapnak össze. Néhány latin-

¹⁶ 2010. júliusának közepén a hosszúnak ígérkező kormányalakítás hirtelen lerövidült, a vallon szocialisták vezetésével De Rupo alakított kormányt.

amerikai országban olyannyira elvesztették az illúziókat az emberek jövőjük iránt, hogy a határon túli észak felé fordulnak. A demokrácia mindenütt tért hódított a régi típusú diktatúrákkal szemben, kivéve Castro Kubáját,¹⁷ ámde a latin-amerikai régi betegségek, a korrupció és az igazságtalanság úgy tűnik, hogy ugyanolyan mélyen beivódott, mint valaha is és örökké. Ugyanígy megmaradtak a caudillók¹⁸ is, így Venezuelában Hugo Chávez,¹⁹ aki ebben a hónapban készíti elő nem tiszta választási győzelmét.

Mégis, túlpillantva a címsorokon és ahogy a riportunk megvilágítja, valami nevezetes és emlékezetes dolog történik Latin Amerikában. A 2008. előtti öt évben Latin Amerika gazdasága átlagosan 5,5%-kal növekedett évente, miközben az infláció egyszámjegyű volt. Ebben az évben a régió gazdasága ismét több mint 5%-kal fog növekedni. A gazdaság megerősödése kéz a kézben haladt és halad a szociális haladással. Az emberek tízmilliói kerültek ki a szegénységből és jutottak az alsó középosztályba. Ugyanakkor a gazdasági egyenlőtlenség nagyobb, mint bárhol a világon, ám megjegyzendő, hogy ez a legtöbb országban kisebb mint régen. Amíg a latin-amerikai politikai vezetők az együttműködést és az integrációt emlegetik és szajkózzák, a valóságban a multik erősödnek meg.

Forrás: The United States and Latin America – Nobody's backyard, The Economist, 2010. szeptember 11.

Parlamenti választások Venezuelában

Szeptember 26-án választásokat tartanak a dél-amerikai országban, amelyen 17 millió szavazó dönthet a caracasi törvényhozás 165 tagjáról. 110 képviselőt egyéni körzetekben, 52 főt listán választanak meg, és a Latin-Amerikai Parlament 12 delegátusára is voksolnak. A politikai erőpróbára feszült légkörben kerül sor, amit a gazdasági nehézségek tovább súlyosbítanak.

Az USA által irányított jobboldali erők fő célja Chávez elnök megbuktatása és az ország olajkincsei feletti ellenőrzés megszerzése. Hugo Chávez 1998. decemberében történt államfővé választása után a neoliberais politika elleni lázadást indított el Venezuelában és a kontinens több, az Egyesült Államok dominanciáját elutasító államában, és szoros kapcsolatokat épített ki Kubával. Az elnök kezdeményezésére, regionális együttműködési szervezetek (ALBA, Caricom, Petrocaribe és mások) alakultak, amelyek a szolidaritást, és az együttműködést erősítik. Az új típusú kapcsolatokat mutatja, hogy az energiahordozókban szegény országok kedvezményes áron kapnak venezuelai kőolajat.

¹⁷ Az Economist beállítottságát az Évkönyv szerkesztősége persze nem osztja, a 2009-es kötet emlékezett meg a kubai forradalom 50. évfordulójáról.

¹⁸ Spanyol és még inkább latin-amerikai politikai használatú szó a vezetőkre, akik jellegzetesen katonai vezetők, jobbra diktátorok.

¹⁹ Hugo Chávez értékeléséről az Évkönyvben több cikket közöltünk, elsősorban Dömény Zsuzsa nagyobb tanulmányait.

A karibi térségben és Kolumbiában a Pentagon katonai támaszpontokat létesített, amelyek nemcsak Venezuela, hanem Ecuador, Bolívia és Nicaragua haladó kormányai számára is fenyegetést jelentenek. A reakciós erők sztrájkokkal, államcsínnel, népszavazási kezdeményezéssel, diáktüntetésekkel és más eszközökkel próbálták az elmúlt években a venezuelai változásokat megakadályozni. A „demokratikus garanciák” állítólagos hiánya miatt az ellenzéki pártok bojkottálták a 2005. évi választásokat, ezért képviselőik nem vettek részt a törvényhozás munkájában. Az elhibázott taktikát most megpróbálják kijavítani.

A szeptember 26-i választások előtt felerősödött a rendszer elleni kampány. A lázító kórusban olyan külföldi médiák is részt vesznek, mint a *CNN* hírtelevízió, a *The Washington Post*, a madridi *El País* napilap és mások. A orosz közbiztonság, a növekvő munkanélküliség, az infláció állnak a jobboldal támadásainak középpontjában. A közbiztonság romlásához hozzájárul, hogy a szomszédos Kolumbia a kábítószer termelés egyik központjává vált, és Venezuela az USA-ba valamint Afrikába irányuló drogszállítmányok tranzitútvonalaiba esik.

A Chávez által kezdeményezett bolívari forradalom eredményei közé tartozik, hogy a szegények aránya a lakosság 60 százalékáról tíz év alatt 23 százalékra csökkent. Az olajjvédelmek emelkedése lehetővé tette, hogy az egy lakosra eső szociális kiadások összege háromszorosára növekedjen. A mindenki számára hozzáférhető egészségügyi ellátás, valamint az oktatás színvonal jelentősen emelkedett, lényegében megszűnt az írástudatlanság. A lakosság életkörülményeinek a javulása eredményezte, hogy Hugo Chávez példátlan, 63 százalékos támogatottsággal nyerte meg a 2006. évi elnökválasztást.

Az ország gazdaságát érzékenyen befolyásolja a kőolaj ingadozó ára, ami a korábbi 99,50 euró/hordó árról 2008. végére 29,70 euróra csökkent. A közszféra növekedése ezért megtorpant, egy év alatt 16,3 százalékról 0,9-re csökkent. A gazdaság védelmében a kormány szigorú takarékosági intézkedéseket vezetett be. A legszükségesebb árukra korlátozták az importot és ösztönzik az exportot. Az ország kivitelének 93 százalékát jelentő kőolaj ára újabban 75 dollárra növekedett, de ez nem pótolja a korábbi veszteségeket. Az infláció 2009-ben 27 százalék volt.

Carolus Winner, a Venezuelai Kommunista Párt külügyi titkára hangsúlyozta, hogy a szélsőséges ellenzék antikommunista kampányt folytat, és meg akarja semmisíteni a szociális vívmányokat. A jobboldal szétverné az ALBA-t, és támadja a haladó latin-amerikai országok integrációját. Támogatják amerikai bázisok létesítését, és az energiaipart kiszolgáltatnák a multinacionális vállalatoknak. A kommunisták szerint a forradalmi átalakulást tovább kell folytatni, és a baloldali erők összefogásával meg kell akadályozni a reakciós jobboldal előretörését a választásokon!

Forrás: TÁMPONT, 2010. szeptember 16. Ács

Brazília – az elnöki poszt átadása

Lula Brazíliának biztosította a folyamatosságot és a stabilitást. Most utódjának, az új elnöknek meg kell adnia a függetlenség lehetőségét.

Visszatekintve nyolc évvel ezelőltre, amikor Luiz Inácio Lula da Silva, a baloldali Brazil Munkáspárt vezetője, átvette az elnöki posztot, akkor ez a pénzügyi és piaci körökben valóságos pánikot keltett. Most, amikor két elnöki ciklus betöltése után vissza kell vonulnia, a brazilok többsége az általa ajánlott elnököt, Dilma Rousseff-et úgy tűnik, elfogadja. Az új elnök legalább annyira baloldali, mint amennyire Lula az volt. A piaci körök hangulata azonban nehezen lehetne más.²⁰ Lula idején a helyes szociálpolitika eredményeként húszmillió ember került ki a szegénység sávjából.

Forrás: Brazil's presidential election – The handover. The Economist, 2010. október 2-8.

A 2010. őszi választások eredményei az Európai Unió tagállamaiban

Választások Németországban

Szeptember 27-én tartották a parlamenti választásokat a Német Szövetségi Köztársaságban, de Schleswig-Holsteinben valamint a Berlint övező Brandenburg tartományban a helyi törvényhozás tagjaira külön voksoltak. A választás jelentősen megváltoztatta az ország politikai térképét. A Bundestag új összetétele a következő (zárójelben a 2005-ös választás eredménye): CDU-CSU: 239 (226), SPD: 146 (222); FDP: 93 (61); BAL: 76 (54); Zöldek: 68 (51) képviselő. A részvétel 70,8, négy éve 77,6 százalékos volt, csökkenő irányzatú.

Angela Merkel kancellár személyes népszerűségének is köszönhető, hogy támogatottságuk csökkenése ellenére a CDU-CSU kereszténypártok megőrizték vezető helyüket. A kormánykoalíció másik tagja, a szociáldemokrata párt viszont az elmúlt hatvan év legnagyobb vereségét szenvedte el. A súlyos kudarchban része volt a korábbi szociáldemokrata kormányfő, *Gerhard Schröder* antiszociális Agenda 2010 programjának, valamint a kereszténydemokratákkal közös kormányzásban hozott megszorító intézkedéseknek. Az SPD-ben csalódott választók egy része a Baloldali pártot, illetve a Zöldeket támogatta, vagy tartózkodott. A kereszténydemokraták rovására megnőtt a liberális FDP támogatottsága, amihez hozzájárult a párt elnökének, *Guido Westerwellének* határozott fellépése és kiváló szónoki képessége. A FDP az adókulcsok

²⁰ Az Economist cikke ezután beszámol arról, hogy Lula még az elnökválasztási időszakban Sao Paulo-ba utazott, és ott a tőzsdén nagy segélyösszeget ajánlott fel a braziliai tengerfenéki olajkitermelésre, s a cikk szerzője azt is aláhúzza, hogy Lula nyolc éve alatt az ország világgazdasági pozíciója nagyon megerősödött. A gazdasági növekedés felgyorsult és a szegénység visszaszorult. Ázsia részéről egyre növekszik a kereslet nyersanyagai iránt és a belső piac virágzik.

csökkenését, a munkaerőpiac szabályainak a lazítását és az egészségbiztosítás privatizációját követeli. Merkel kancellárnak az új koalíciós partner követelései gondot okoznak, várható, hogy a kereszténydemokraták és a liberálisok közös kormányzása nem lesz konfliktusoktól mentes.

Az *Oscar Lafontaine és Lothar Bisky* által vezetett Baloldali pár 5 153 884 szavazatot kapott, 1 035 690 vokssal többet, mint 2005-ben, támogatottsága 8,7 százalékról 11,9-re növekedett, és megkerülhetetlen tényezővé vált az országban. A párt elutasítja a neoliberális „reformokat”. Választási programjában nyolc eurós minimál-órabérért, a munkanélküli ellátás 351 euróról 500-ra történő emelését, a gazdagok fokozott megadóztatását, kötelező állami nyugdíjbiztosítás bevezetését és a német katonák Afganisztánból történő hazahozatalát követelte.

Az IFOP intézet felmérése szerint a Baloldali párt az egykori NDK területén a szavazatok 29,8, a nyugati országrészben 8,3 százalékát kapta. Az előző választásokhoz képest a nyugati tartományokban 4,4 százalékos növekedést ért el. Sikeres volt a párt szereplése a Ruhr-vidéken és más ipari régiókban, ahol a választók jelentős része elfordult a szociáldemokratáktól.

A nyugati országrészben a fizikai munkások 12 százaléka voksolt a Baloldali párt. A szociáldemokraták támogatottsága az aktív dolgozók körében a 2005. évi 34 százalékról 21 százalékra, a munkanélküliek között 34-ről 19 százalékra csökkent, az utóbbi körben a Baloldali párté viszont 25-ről 31 százalékra növekedett. A keleti tartományokban a hatvan éven felüliek 28 százaléka választotta a BAL-t, de hasonló arány mutatkozik a harminc évnél fiatalabbak és a harminc-negyven évesek között is. A Die Linkének egyre fokozódó beágyazottsága a német társadalomba komoly kihívást jelent az SPD számára, ahol politikai irányváltás és a teljes vezetőség cseréje várható a novemberi pártkongresszuson.

A Schleswig-Holsteinben tartott választáson a Balpárt átlépte az ötszázalékos küszöböt, és öt helyet szerzett a 95 fős helyi parlamentben. A tartományban CDU-SPD koalíciós kormány működött, ami várhatóan a jövőben sem fog változni. A Berlint körülvevő, SPD-CDU vezetés irányította Brandenburg tartományban a választásokon az SPD 31, a BAL 26, CDU 19, FDP 7, a Zöldek 5 mandátumot szereztek. A törvényhozásból kiesett a szélsőjobboldali Német Népi Unió (DVU). Brandenburgban lehetséges egy SPD-BAL koalíció alakítása. A 16 regionális törvényhozásból a Baloldali párt már 12-ben van jelen.

A német választások tapasztalatai túlnőnek az ország határain, mert a német baloldal sikeres szereplése erősítette az Európai Baloldali Pártot és követendő példát jelenthet más európai államok baloldali erői számára is.

Forrás: TÁMPONT, 2009. október 30. K.G.

A brazil elnökválasztás és az észak-kelet problémái (Erősen rövidítve)

A brazil elnökválasztást a Munkáspárt jelöltje, Dilma Rousseff nyerte meg 55,7 millió szavazattal. A megválasztott új elnök mögött, aki Brazília történetének első női elnöke lett, ott állt a leköszönt volt elnök, Lula tekintélye is, aki Brazília történetének legnépszerűbb elnöke volt elnökségének két ciklusában. A második fordulóban a választáson 8 millióval több szavazatot kapott, mint az elsőben. Végül is 12 millióval több szavazatot kapott, mint az ellenjelölt, José Serra, aki a Szociáldemokrata Pártnak volt a jelöltje. A választás egyik meglepetése volt a Zöld Párt megerősödése, a párt az első fordulóban 19,5 millió szavazatot kapott. Néhány más párt is indult, de a második fordulóban ezek vissza kellett hogy lépjenek, mert Serra ellen léptek fel, és Dilma Rousseff-et és a Munkáspártot támogatták. Ennek ellenére Dilma Rousseff nem érte el ugyanazt az eredményt, mint Lula 2006-ban. 1984 óta ezen a választáson történt meg először, hogy az új elnök nem győzött São Paulo-ban, amely a legnépesebb választókerület és egyben az ország ipari-gazdasági bázisa, amely egyúttal a dél-kelet centruma. Az írás hangsúlyozza, hogy Lula annakidején 2002-ben déli körzetből, São Paulo-ból is sok szavazatot kapott, de a bázisa neki is Közép- illetve Észak-Brazília volt.

Forrás: Lotta Comunista, 2010. november, Bulletin Internationalist 2010. december

Összeurópai nem a megszorító politikára

Beszámoló az Európai Baloldali Párt 3. kongresszusáról

Az Európai Baloldali Párt 3. kongresszusa, amely Párizsban december 3-5-ig ülésezett, a párt bázisának további szélesedését és politikájának új fázisát jelenítette meg. 31 tagpárt, 7 megfigyelő státuszú párt és több egyéni tag révén a kongresszus résztvevői képviselték egész Európát, és számos vendég résztvevő jön Latin-Amerika országaiból. A palesztin nép és a Nyugat-Szaharai Felszabadítási Front (Polisario) képviselői a régión messze túlmutató, széles nemzetközi jelleget is kölcsönöztek a kongresszusnak. A résztvevők összetétele, beleértve az azonos országból jött több önálló párt képviselőit, a szociáldemokráciától balra álló európai politikai erők sokszínűségéről tanúskodott. A delegátusok felszólalásaiban kifejezésre jutott a megközelítések, a nemzeti politikai küzdelmek sokfélesége, de egyúttal az egység az előttünk álló feladatok közös megoldásában és a követendő politikában. A kongresszus hangulatára a fennálló társadalmi viszonyok, a kapitalizmus és a válság bírálata, a rendszer meghaladásának szükségessége volt a jellemző.

Az EBP 2004-es római alapító kongresszusa, és a 2007-ben tartott berlini 2. kongresszus óta nem sok idő telt el, de ezek az évek a sűrű változások évei voltak. Hogy csak néhány jelentőseseményre utaljak:

- 2004-ben 10 új belépővel, köztük hazánkkal, majd további 2 tagállammal bővült az Európai Unió, amely még korántsem tudta feldolgozni e nagyméretű átalakulás következményeit;

- Sok csatározás után 2009-ben új alapszerződés, a Lisszaboni Szerződés lépett életbe, amely a realitásoktól való elszakadást, a népek Európájától való további távolodást, a pénztőke és a hadiipar növekvő befolyását mutatja;

- 2008. szeptembere óta mély gazdasági válság rázza meg a világot és benne Európát, a legutóbbi hónapokban a bevezetés éveinek diadalmenete után az összeurópainak szánt valuta, az euró is súlyos válságba került.

A viszonyok változása, a bizonytalanság növekedése és a kormányok és az EU politikájának jobbratolódása a baloldal sorainak szorosabb összehúzását, új stratégia kialakítását követelte. A kongresszus résztvevői úgy érezték, hogy a kongresszus megfelelt a kihívásoknak, de ezzel most meg kell ismertetni a pártot, barátainkat és politikai szövetségeseinket, a programot át kell ültetni a napi gyakorlatba. A munka dandárja tehát még hátra van.

A kongresszus legfőbb üzenete, hogy át kell térni a nemzeti kereteket átlépő közös európai cselekvésre, akciókra, hiszen gondjaink azonosak, még ha megjelenésük módjában, idejében és mélységében különböznek is egymástól, és egyaránt a multinacionális bankok és óriás vállalatok, az őket kiszolgáló kormányok és nemzetközi szervezetek uralmára, korunk kapitalizmusának mély válságára vezethetők vissza. A társadalmi elégedetlenség számtalan megnyilvánulása Európa összes országaiban, a hatalmas szakszervezeti tüntetések Görögországban, Franciaországban, Portugáliában, Spanyolországban, a diákmegmozdulások és követelések Olaszországban, Angliában, Németországban, Ausztriában, mutatják az utat, merre kell haladni. Mennyivel nagyobb súlyt képviselhetnének, mennyivel eredményesebbek lehetnének a tüntetések, sztrájkok, követelések, ha egy közös láncra tudnánk felfűzni őket. A latin-amerikai pártok képviselőinek felszólalásai a nemzetek regionális összefogásának példáit mutatták fel, a kongresszus nagy lelkesedéssel megszívlelendő tanulságként fogadta őket, ahogyan kifejezte szolidaritását is a palesztin és a nyugat-szaharai nép szabadságáért, függetlenségéért és emberi életéért vívott harcával.

Forrás: TÁMPONT, 2010. december 21.

GERD CALLESEN:

Tartományi választás Stájerországban és Bécsben 2010-ben

A két választás a két szociáldemokraták által vezetett régióban mintegy le is zárta a választások sorozatát. A 2008. évi parlamenti választás mindkét nagy történeti párt számára, mind az SPÖ – vagyis a szociáldemokraták – mind az ÖVP – vagyis a kereszténydemokraták – számára súlyos veszteségeket hozott.

Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy mind a két párt, amely a Jörg Haider vezette egykori párt kereteiből kiválva, illetve nyomába lépve alakult ki, így az FPÖ (az Osztrák Szabadságpárt) illetőleg a kivált szervezet, a BZÖ, együttvéve elnyerték a szavazatok 28%-át, vagyis ugyanolyan erősek maradtak, mint annak idején az FPÖ, amikor azt még Haider vezette. Nyilvánvalóan megmaradt egy nagyon erős jobboldalra tendáló tömeg, illetve a tiltakozó ellenszavazatra kész hajlandóság a lakosság körében, és ez magyarázza az e pártokra szavazók nagy számát. Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy az emberek egy nagy része nem vesz részt a választásokon és az utóbbi években állandóan nőtt a tartózkodók aránya.

A mostani bécsi választáson a részvételi arány 67%-os volt. A két centrum párt, vagyis az SPÖ és az ÖVP közös nagy koalícióban együtt lépett fel, amely az utóbbi években nem sok embert mozgósított. Az említett 2008. évi parlamenti választás óta több tartományi választást tartottak meg: az általános tendencia az volt, hogy ezeken az SPÖ súlyos veszteségeket szenvedett el. Az FPÖ lett a jobboldal vezető ereje. A BZÖ-nek az országos parlamentben erős frakciója maradt, ám ugyanakkor, mint hogy ennek a pártnak nincs erős párttagsága, így nem valószínű, hogy az elkövetkező választásokon nagy jövő várhat rá. Ezzel szemben az FPÖ erős befolyást szerzett magának, nem utolsósorban vezére és szónoka, Heinz Christian Strache révén. Így azután az FPÖ a szavazatok 11 és 26%-át szerezte meg Stájerországban és Bécsben.

Az ÖVP szereplése ismét ellentmondásosan alakult. Egy sor tartományban, így Tirolban, Vorarlbergben, Alsó és Felső-Ausztriában az élen áll, akár egyedül, akár egy koalíció élén állít kormányt. Ezzel szemben Karintiában, Burgenlandban, Salzburgban, Stájerországban és mindenekelőtt Bécsben visszaesett a befolyása. Feltűnő, hogy Stájerországban, ahol hatvan éven át az ÖVP megszakítás nélkül kormányzott, 2005. évi veresége óta nem tudta újra visszaszerezni a tömegtámogatást. Mind Stájerországban, mind Bécsben az ÖVP még nagyobb visszaesést könyelhetett el, mint az SPÖ. Míg az SPÖ Vorarlbergben körülbelül 10%-ra esett vissza, az ÖVP Bécsben csak a szavazatok 14%-át tudta elnyerni. Tudvalévő azonban, hogy Bécsnek négyszerre annyi lakosa van mint Vorarlbergnek, így a ÖVP vesztesége Bécsben mindenképp nagyobb jelentőségű, mint az SPÖ-nek Vorarlbergben.

Így az összegezésnél mindenképpen figyelemreméltó, hogy az SPÖ két régióban, Salzburgban és Stájerországban átvette a vezetést az ÖVP-től. Ez még akkor is igaz, ha közben az SPÖ is meggyengült. Az FPÖ-nek sikerült a jobboldaliakat és a tiltakozó szavazókat maga mögé tömörítenie. Ugyanakkor Karintiában (itt a lakosság száma kb. 580 000) a politikára kevés befolyása van.

A liberális párt, illetve a Zöldek, egy év óta jelentős vezető választáson esett át, az új vezetésnek azonban nem sikerült az alapjában ellenzéki állásponttól normális polgári alapállásra átállítani a pártot. A párt országosan 10%-os eredményt ért el, Bécsben 12,5%-ot ért el. A Zöldek szeretnének ugyanolyan eredményt és befolyást elérni, mint németországi testvérpártjuk.

Végül a választásokon részt vett még a Kommunista Párt is. Ez a párt a 2005-

ős választáson Stájerországban a maga 6,5%-os arányával bejutott a tartományi parlamentbe. Hosszú évtizedek óta ez volt az első eset, hogy a KPÖ tartományi szinten választási sikert ért el. A KPÖ-nek egy rendkívül népszerű vezére akadt, aki a pártot Graz-ban, vagyis az ország második legnagyobb városában, már korábban sikerre vezette. Egészségi okokból ezúttal az illető a választási harcokban nem vehetett részt, hasonló népszerű vezetőt a KPÖ pedig nem talált, ám azzal együtt is, hogy a szavazáskor Stájerországban a KPÖ elveszítette szavazatainak egyharmadát, mégis most is sikerült bejutnia a tartományi parlamentbe. Az év tavaszán az észak-stájerországi ipari körzetekben nagyon jelentős eredményt ért el, és így valószínű, hogy az elkövetkező öt évben is a tartomány politikai és közéleti életében meg tudja szilárdítani befolyását. Jelenlegi politikája reformista jellegű. Milyen másfajta politikát is lehetne jelenleg folytatni? Ugyanakkor mégiscsak alapvető társadalmi változásokat követel. Bécsben a KPÖ szavazatokat veszített, ám 23 bécsi kerületben mégiscsak szavazatokat is nyert.

Mindkét helyen, vagyis mind Bécsben mind Stájerországban a fő kérdés az volt, hogy az SPÖ meg tudja-e tartani a vezető szerepét vagy sem.

Stájerországban az ÖVP próbálta az SPÖ-t lekörözni, Bécsben pedig a FPÖ erősödött meg. A kis pártok nem nagyon tudtak a helyzettel megbirkózni. Lévéen, hogy igazi ütőképes baloldali ellenzéki párt nem volt a színen, így azután az FPÖ begyűjthette a proteszt, tiltakozó szavazatokat. Mindkét tartományban az SPÖ megmaradt a vezető pozíciójában, ámde most koalíciós partnert kell találni. A stájerországi rendkívüli körülmények között, az ottani tartományi parlamentben csak egyetlen lehetőség kínálkozik: az SPÖ-nek az ÖVP-vel való koalíciója. A sajtóhírek szerint ennek tető alá hozatala folyamatban van. Bécsben több lehetőség kínálkozik az SPÖ számára: mind az ÖVP-vel mind a Zöldekkel ki tud alakítani ilyen koalíciót. E téren azonban még nem hozták meg a döntést.

A jelenlegi kormányzó koalíciót az SPÖ és az ÖVP közösen adja. Ezen a téren valószínűleg az elkövetkező három évben, amíg lejár ennek a parlamenti ciklusnak az ideje, aligha lesz változás. Persze felvetődik az a lehetőség, hogy az SPÖ a Zöldekkel lép koalícióra Bécsben, ahogyan azt a Zöldek fel is ajánlották, és akkor ez új távlatokat nyitna.

A választásokon való részvétel – s ezek az utolsók voltak a várhatóan 2013-ban megtartandó országos parlamenti választás előtt – tovább csökkent. Úgy tűnik, a választók egy növekvő csoportja feladta a reményt, hogy a választások révén változásokat lehet elérni. Ugyancsak igaznak tűnik az a feltételezés, hogy a politikusoknak egy nagyobb része mindkét pártban korrumpálódott. Ez hozzájárul a politikusokból való kiábránduláshoz.

Nem valószínű a változás, minthogy ennek Európa más országaiban sincs sok nyoma, azokban az országokban sem, ahol a demokrácia régebben erős alapokon alakult ki, és amelyekben erős munkásmozgalom is kibontakozott. Így Hollandiában és a négy észak-európai országban. Mindegyikben létrejött az erős populista jobboldali párt, amely jóléti államot követel a saját állampolgárainak, de hangsúlyozottan nem a bevándoroltaknak. Annak érdekében, hogy ezt a

tendenciát ellensúlyozzák, az SPÖ-ben is jobban hangsúlyozták a szociális motívumokat és részben engedtek a bevándorlókkal szembeni hangulatnak is.

A választások nyomán sokféle elemzés született, sokféle eredményt és okot jelöltek meg – mindezek között jókora ellentmondások is felszínre kerültek. Általánosságban azonban rámutattak, hogy az FPÖ befolyása a fiatal választók között csökkent.²¹

A választások Írországbán

(Rövidítve)

A Fianna Fail a független Írország örökös kormányzó pártja volt 1932-től, amióta de Valera e párt élén lett miniszterelnök. Néhány év kihagyásával végig ez a párt volt a kormánypárt, amely a választásokon általában megszerezte a szavazatok 40%-át. De úgy tűnik, hogy ez a korszak véget ér

Március végére várható a következő parlamenti választás, amikor a kormánynak szembesülnie kell azzal, hogy 85 milliárd eurós költség lefaragást kell végrehajtania az EU és az IMF nyomására. A pártnak, amely a Zöldekkel együtt koalícióban kormányzott, valószínűleg szavazói táborának leolvadásával kell számolnia. Ezúttal a valószínűség az, hogy a politikai sakktábla teljesen fel fog borulni, új helyzet jön létre a pártok közötti viszonyban is. A Fianna Fail jelenleg 14-17%-ra áll és ha a helyzete így marad, mandátumainak felét elveszítheti. Az új helyzetben lehet, hogy a Fianna Fail a Ír Munkáspárttal lép majd koalíciós szövetségre. Eamon Gilmore, a Munkáspárt vezetője jelezte, hogy kész a tárgyalásokra, amelyeket nyitottnak ítélt.

Emlékeztető

25 éve jelent meg az amszterdami Társadalomtudományi Intézet (IISG – Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis) kiadásában a Karl Kautsky and die Sozial-Demokratie Südost-Europas (Majna–Frankfurt–New York, 1986. 649. ld.). A kötetet Georges Haupt, Jemnitz János és Leo van Rossum szerkesztette.

A kötetben értelemszerűen Kautskynak az 1870-es évektől az 1930-es években még lezajló, 1938-ig terjedő levelezése került publikálásra. Az érintett régiók: Bulgária, a hajdani Jugoszlávia, Románia és Magyarország. Óriási levelezés és ugyancsak hatalmas jegyzet-apparátus. A kötetnek volt nemzetközi visszhangja

²¹ 2010. októberének utolsó dekádjában az osztrák koalíciós kormány szintén betervezte a maga költségvetési hiányának reform-programját. Ennek során bejelentették egyfelől a bankadók bevezetését, másfelől a szociális kiadások csökkentését. A program betervezésére jellegzetesen a választások után került sor. (Kritikus hangokról nem érkeztek hírek.)

– magyar nem. Annakidején a Kossuth Kiadónál felvetődött, hogy legalább a magyar részt szintén közölni fogják, ám erre nem került sor sem 1989-ig – még kevésbé azután. Ugyancsak volt róla szó, hogy mindezek ismeretében legalább a Párttörténeti Közleményekben valaki alaposan ismertetni fogja a kötetet és legalább a magyar levelezést. Végül is erre sem került sor. (Hogy mért nem, ez külön történet – de mégis ez a tény, ezt Amsterdamban fájalták is. Én is. Érthetetlennek, de nem meglepőnek tartom mind a mai napig. A történetet nem tartom befejezettnek. A levelezés értéke nem csökkent.) A jegyzet-apparátus megértéséhez tartozik, hogy a szerzők és a lapok mind kaptak jegyzeteket – mindez jelentős munka volt s ebben az IISG munkatársai, elsősorban Leo van Rossum pontossága és igényessége révén szép eredmények születtek. A 25. évforduló alkalmából illő és hasznos is erre emlékeztetni.

A 2010. január 17-i ukrainai elnökválasztás első fordulójának margójára

Az első forduló eredményei már ismeretesek, a két befutó: Janukovics ill. Julija Tyimosenko az előre-jelzett eredményeket hozta. A magyar média ismertetése messze színvonal alatti volt. Janukovics az époszok hagyományai szerint kapta a megfelelő jelzőt, hogy ő az oroszbarát. Más rádiók adásai alapján sokszor hallhattam, hogy miként szólt a szociális kérdésekről, az óriási munkanélküliségről, a minimálbérek sürgős emeléséről és az elhatalmasodott korrupcióról. Ezekről az összefüggésekről a magyar média alig beszélt – és nem véletlenül. Ám e nélkül érthetetlen lenne népszerűségének ekkora megugrása. Mindezt még a második, döntő forduló előtt vettem papírra.

TV szemle

90 éves a Francia Kommunista Párt

Harminc éven át volt meghatározó erő – jelentette ki a „Kiosque” műsor vezetője a vasárnap délutáni műsorban.

A Párizsban dolgozó külföldi újságírók ezután mondták el véleményüket az évforduló alkalmából.

Jurij Kovalenko, az Izvesztyija tudósítója szerint a kommunizmus ma is érvényes. Marx „Tökéje” a kapitalizmus válságával visszatér.

Németországban a szocialisták és a baloldal erősödik – mondta a tudósítónő.

Chilében – hallhattuk – nagyon jelen vannak a kommunisták.

Marokkóban a kolonializmus ellen és a nemzeti függetlenségért küzdők körében terjed a kommunizmus – mondta tudósítójuk.

Laurent Greilsamer, a *Le Monde* szerkesztője szerint, napjainkban az adós országok miatt vége a jólétnek Nyugaton. Főleg a fiatalok és a munkások nyugtalanoknak az elszegényedés és a munkanélküliség miatt. Ezért van nosztalgiájuk a frank után. A kommunizmus él – hangsúlyozta – a marxizmus analízise marad, de Sztálin, Lenin, Trockij nem.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2010. december 19-i adása nyomán.

Hallgatta és lejegyezte *Havel Józsefné Sziki Vilma*

Rádiószemle

Hallgatta és jegyzetelte *Jemnitz János*

1973-74 – Pinochet és a francia bíróság

Az RFI 2010. december 17-i adása nyomán.

A francia, párizsi bíróság 13 chilei fölött hozott távollétükben ítéletet. Valamennyit bűnösnek találtak amiatt, hogy az Allende kormány megdöntése után a Pinochet rendszer részeseiként négy franciát megöltek, köztük egy franciát, aki Allende tanácsadója volt és egy francia katolikus papot. A 13 chilei között van a DIMA (a chilei titkosszolgálat) volt vezetője, akit Chilében 14 évi börtönbüntetésre ítélték, persze a Pinochet rendszer bukása után, ám a francia bíróság életfogytiglani fegyházra ítélte. A további chileieket különböző büntetésre ítélték.

Mitterrand emléke

Az RFI 2011. január 7-i adása nyomán.

A francia rádió beidézte a *Libération* aznapi számát. A *Libération* a legelterjedtebb, Franciaországban baloldalinak mondott, valójában liberális-demokrata napilap. A lap megerősítette, hogy január 8-án a PS delegációt nem csak Martine Aubry, hanem Segolène Royal is vezeti Mitterrand sírjához.

A *Libération* megállapította, hogy az V. köztársaságnak két kiemelkedő elnöke volt: az egyik oldalról De Gaulle, a másiktól, a baloldaltól Mitterrand. A lap különböző politikusokat és szellemi nagyságokat, Mitterrand egykori munkatársait szólaltatta meg. Közülük Attali, az egykori gazdasági miniszter fogalmazott úgy, hogy Mitterrand volt Franciaország utolsó „monarchája”, vagyis hogy egyedül döntött és sokszor nem osztotta meg gondolatait még munkatársaival sem. Egyúttal idézte Mitterrand örökségének tekinthető szavait,

amit az Európa Parlamentben mondott el, hogy „a nacionalizmus – a háború”. Tudvalevő, hogy az Európai Unió gyakorlati két nagy építőmestere Mitterrand és a német Helmut Kohl volt.

Az RFI 2011. január 8-i adása nyomán

Mitterrand sírjánál Martine Aubry és Segolène Royal tartott beszédeket. A rádiós összefoglaló szerint mindketten nagyon óvatosak voltak, nem érintették sem 2012-es elnökválasztást, a másik possibiliis elnökjelöltet, szigorúan Mitterrand érdemeiről beszéltek, erős magnetizmusáról, amivel a PS-t előre tudta lendíteni és az egész ország hasznára tudott lenni.

Parlamenti választás Belgiumban (2010. június 13.)

A BBC és az RFI valamint a magyar rádió június 13-i adásai nyomán.

A parlamenti választáson nagyjából a várt papírforma köszönt vissza, de egy kicsit eltolódottan. A Flandriában a legnagyobb párt a szélső nacionalista párt lett, amely perspektívában elmegy az önálló Flandria megalakulásáig. Ez a párt Flandriában a szavazatok 20%-át nyerte el. Vallóniában a Szocialista Párt lett messze a legerősebb párt, megszerezvén a szavazatok 30%-át. Az összes rádió illetve hírmagyarázó azt emelte ki, hogy a szegényebb vallonok Belgium egysége megőrzésének fő támogatói, így a szocialisták is. (Semmilyen más szempontot nem említettek, főként nem részleteztek.)

Választás Svédországban 2010. szeptember 19-én

Rádióhírek alapján.

A választáson a közép-jobb koalíció nyert, de nem kapta meg a szükséges abszolút többséget. 49 mandátumot szereztek, 51 kellett volna. Így a koalíció nem alakíthat kormányt. A legnagyobb párt a Szociáldemokrata Munkáspárt (SAP) lett 30 mandátummal, a Konzervatív Párt csak egy mandátummal kevesebbet szerzett. A SAP-nak 1910. óta ez állítólag a legrosszabb eredménye. A választáson bejutott a szélsőjobbaldali, idegenellenes Demokrata Párt, amely több mint 5%-nyi szavazatot szerzett – és ez új szín a svéd parlamentben. Allítólag kérdés, hogy a jobbaldali koalíció át tudja-e csábítani a baloldaliból a Zöldeket. A szélsőjobbaldallal biztos nem szövetkeznek.

Az ENSZ magas szintű szegénység konferenciája

A BBC 2010. szeptember 20-i adása nyomán.

A konferenciát, amely szeptember 20-án zajlott New-Yorkban a Biztonsági Tanács égisze alatt, Ban Ki Mun, az ENSZ főtitkára nyitotta meg azzal az üdvözlő beszéddel, hogy reméli, a gazdasági válság nem akadályozza meg az ENSZ milleneumi vállalását a szegénység radikális csökkentésére. A vállalás 2015-ig

szól. A konferencián felszólal Gordon Brown, aki támogatta a kezdeményezést, a 2015-ös határidőt is, és jelezte, hogy a teljesítéshez eddig „csak az akarat” (will) hiányzott. N. Sarkozy szintén részt vett a tanácskozáson, és francia részről nagyobb pénzösszeget is felajánlott. A „realisták” úgy ítélték, hogy ha a szegénység felére csökkentése nem is sikerül 2015-re, a gyermek éhínségen, illetve a betegségek frontján (malária, AIDS) lehet még jelentős eredményeket elérni.

A konferencia első napján már sok szó esett a gyermek-halandóságról is és hogy ezen a téren az ENSZ-vállalás ellenére nem sikerült lényegi eredményt elérni. A második napon beszélt az iráni elnök, aki a legélesebben beszélt a neoliberális piacgazdasági szemlélet és a multik felelősségéről. Ezt tette Mugabe is (Zambia elnöke), valamint Morales – Bolívia elnöke, aki éppen ezért mélyreható változást sürgetett magában a gazdasági rendszerben (BBC szeptember 21-iki adás nyomán.)

Svájc – a nők – a szociáldemokraták

A Deutsche Welle 2010. szeptember 22-i adása nyomán.

Svájc szinte mindig kivételes ország volt. A nők Svájcban csak 40 éve, Európában szokatlan módon utoljára kapták meg a választójogot. Most Svájcban a szövetségi kormány élére nő került, aki szociáldemokrata, egyetemet végzett, 50 éves, egyúttal a gazdasági tárcát is megtartotta magának. A héttagú szövetségi kormányban a külügyminiszter szintén nő, miként az igazságügy-miniszter is. A héttagú kormányban négy női miniszter van – vagyis túlsúlyba kerültek. (Szó volt még egy liberális női tagról is, de ezt a nagy női túlsúly miatt elejtették – a konzervatív oldalon túl nagy lett volna a felháborodás. (A svájci eredmény azért is érdekes, mert az utóbbi időben Európában a szociáldemokrata pártok inkább buktak, mint kormányt alakítottak.)

Brazília – elnökválasztás 2010

A BBC 2010. október 31-i adása nyomán.

Az elnökválasztás második fordulója után Lula és a Brazil Munkáspárt jelöltje abszolút többséggel, 52%-kal elnök lett, Brazília történelmének első női elnöke. A BBC Sao Paulo-i kommentátora szerint a hölgynek nincs akkora befolyása és magnetizmusa, mint Lulának. A nagy feladatok pedig szintén az egészségügy, az oktatás és a közbiztonság.

A félidős USA választás és következményei

A BBC 2010. november 2-i, 3-i adása nyomán.

Az előrejelzések bejtek, a republikánusok az utolsó fél század legnagyobb győzelmét érték el. A parlamentben többséget szereztek, a szenátusban még megmaradt a demokraták kis többsége, Obama helyzete világos, hogy meggyengült. A republikánus győzelem hátterében a kettős jelszó áll: kisebb

adózás, gyengébb állam, gyengébb állami beavatkozás. Ennek jegyében Obama legnagyobb reformterve, a 40 millió amerikai beemelése a társadalombiztosításba, ismét kétségesse vált. A republikánusok ezt hangsúlyozzák is.

A Vatikán és Spanyolország. A jelen és a múlt

A BBC 2010. november 6-i és 7-i adása nyomán.

XVI. Benedek pápa kétnapos látogatást tett Spanyolországban: az első nap Galiciában, a második nap Barcelonában. Kihegyezett beszédeket tartott a „keresztényi értékek” védelmében, amelyek során bírálta a jelen spanyol kormányt és reformlépéseit, az abortusz megengedését, a meleg házasságának engedélyezését és a válás megkönnyítését. Mindezt megtette azzal, hogy szerinte ezek a lépések az 1930-as évekre emlékeztetnek. Hogy miként, ezekre vonatkozóan az ő szavait nem hallottam – a BBC is arra utalt, hogy a köztársasági területen papok és apácák üldözése folyt. Az ellenkezőjéről egy szó sem esett, hogy a Vatikán már 1936. előtt miként foglalt állást a baloldaliak és liberálisok ellen és a katonatiszti felkelés után teljes támogatást nyújtott Francónak és a Franco rendszernek. Az pedig további „furcsaság”, hogy mindegy ilyen történetileg fals módon a német eredetű pápa emlékeztet...

A francia Szocialista Párt (PS) „keresi a gyökereit”

Az RFI 2011. január 6-i adása nyomán.

Az RFI a fenti címmel idézi a Le Monde aznapi első oldalas vezércikkét, amely arról tudósít, hogy Martine Aubry, a PS főtitkára keresi fel január 8-án F. Mitterrand szülővárosát, hogy megemlékezzen a PS utóbbi negyven éve legsikeresebb vezetőjéről, halálának 15. évfordulóján.

(A rádiós összefoglaló más eseményekről nem szólt: negyven éve, az eviani²² kongresszuson lett Mitterrand a PS elismert első embere és harminc éve az 1981-es elnökválasztáson²³ győzött Mitterrand, lett az ország első embere, és kezdődött meg a Mitterrand-korszak.)

A líbiai háború és a francia szakszervezetek

Az RFI 2011. március 20-i adása nyomán.

A CGT nyilatkozott először, mint szakszervezet, úgy a nemzetközi „békéltető – mentő” bombázások és rakétatámadások után, hogy az „ENSZ akciót” ismét az ENSZ elé kellene vinni újabb felülvizsgálásra.

Cherec, a CFDT főtitkára – nem a szakszervezete nevében – szintén hasonló értelemben szólalt meg.

Hallgatta és lejegyezte *Jemnitz János* és *Havel Józsefné Sziki Vilma*

²² Az eviani kongresszusról lásd Évkönyv 1981. (?)

²³ A választásról és a „nagy változás” kezdetéről lásd Évkönyv 1981-1982.

Andler, Charles (1866–1933)

Charles Andler Strasbourgban, 1866. március 11-én, paraszti családban született, de apja már gyógyszerész, anyja pedig tanítónő volt. Tizenhárom éves koráig a strasbourgi liceumban tanult. 1879-ben családjával együtt elhagyták Elzászt, amely 1870–71 után Németország része lett. 1882-ben Versailles-ban érettségizett, fő témaköre ekkor már a filozófia. 1884-ben az École normale supérieure hallgatója lett. A francia egyetemi doktorátust, az agrégation-t két ízben is elbuktatta, 1887-ben és 1888-ban, ezt végül 1889-ben szerezte meg német nyelvből, majd két évre tanulmányútra ment Németországba és Angliába.

Hazatérése után 1891-től 1893-ig Nancy-ban német nyelvet oktatott egy liceumban, majd egyetemi tanár lett. Később megvédte egyetemi disszertációját és a párizsi Sorbonne-on lett előbb a német nyelv tanára, majd elismert professzora. 1889-ben mélyült el Marx írásainak tanulmányozásában, ami német tudása alapján számára nem okozott nehézséget. Marx írásainak tanulmányozása kapcsán levelezett jóbarátjával, Lucien Herrel,¹ az École normale supérieure „mindentudó” könyvtárossával. Már ekkor érdeklődött a szocializmus iránt, ám amikor 1890-ben ismét hosszabb látogatást tett Németországban, látta a gyors német ipari fejlődést és a munkásmozgalom kibontakozását, ez még inkább felerősítette érdeklődését a szocializmus iránt. 1891-ben újra Angliában kapott tanulmányúti lehetőséget, ahol a Fabiánus Társaság² (Fabian Society) tevékenységét tanulmányozta és vívta ki nagy elismerését. Londonban Kropotkinhoz³ és Engelshez keresett kapcsolatokat. Herr életének tanulmányozása, majd életútjának megírása is hozzásegítette, hogy megismerje a francia munkásmozgalmat, és ő maga is csatlakozzon a szocialista mozgalomhoz. Andler írásai és gondolatai annyiban is érdekesek és relevánsak, mert megmutatják, hogy egy fiatal, sokat olvasó értelmiségi miként reagált a XIX. század végén a politikai és szociális kérdésekre. Szerinte a szocialista mozgalomban az elméletre, az elméleti problémák megválaszolására elsősorban Fichte és Proudhon⁴ hatott. „Magam részéről én hamarabb olvastam Lassallet, Bebel és Liebknechtet⁵ mielőtt még 1889-ban Marxot olvastam volna.”

A nagy francia szocialista gondolkodókat, Saint-Simont és Fouriert, akiket általában csak nagyon részlegesen ismernek, Andler gondosan olvasta. Andler megemlíti: Herr segítette hozzá, hogy „kis szocialista könyvtárát” összeállítsa, és ő szorgalmazta azt is, hogy Andler elolvassa a Tőke első kötetét (akkor még csak

¹ Herr életútját lásd az Évkönyvnek ugyanebben a kötetében.

² A Fabiánus Társaságról lásd Évkönyv 1884.

³ Kropotkin életútját lásd Évkönyv 1991.

⁴ Proudhon életútját lásd Évkönyv 1984.

⁵ Lassalle életútját lásd Évkönyv 1975/76., Bebel-ét 1990., W.Liebknecht-ét 1975/76.

az jelent meg nyomtatásban). Andler ekkor Herr-nek úgy nyilatkozott, amikor döntött, hogy csatlakozik a szocialista munkásmozgalomhoz: „az nem lehet, hogy Jules Guesde⁶ csoportosulásához csatlakozzon, mert Guesde karakterét ismerve világos, hogy Guesde nem értette meg Marxot és Guesde túlságosan tirannikus jelenség.” Andler ugyanakkor megjegyezte, hogy sokkal nagyobb elismeréssel adózik Edouard Vaillant⁷ személyének, a blanquisták vezetőjének, aki szerinte filozófiai alapozását sokkal inkább Feuerbach-tól, mint Marxtól merítette, plebejus forradalmisága is rokonszenvesebb volt neki. Ám nagyon előregedettnek ítélte, aki már nem eléggé modern. Andler ekkor ismételten a német mozgalom tapasztalatai felé fordult és részben ezek alapján vélekedett ekkor úgy, hogy szemben a Franciaországban elterjedt megítéléssel, az általános sztrájk eszköze vagy kétséges, hogy megvalósítható-e, vagy esetleg erre nem is lesz szükség. Ezért nem tudta elfogadni az egyébként megbecsülést élvező Jean Allemane⁸ krédóját. Ekkoriban kereste fel személyesen Lucien Herrt abban a nyomdában, ahol egy szocialista hetilapot nyomtak, és mint Andler feljegyezte: „óriási befolyást gyakorolt rá és mély tiszteletet keltett benn”.⁹

Andler az 1905-ben megvalósult egyesülést, az SFIO megszületését¹⁰ üdvözlölte, azt „szükségesnek” ítélte, ám megjegyezte, hogy ez azt is jelentette, hogy a korábbi szocialista csoportosulások sokszínűsége és sokfélesége ezzel elhalványult, illetőleg eltompult. Andler az SFIO létrejötté kapcsán megállapította, hogy a pártból hiányzott a „doktrinális türelmetlenség”, és mint szabad értelmiségi csatlakozott e párthoz, részint azért is, mert az értelmiségiek feladatának tartotta a „nagy hibák” elkerülését, amit szerinte leginkább a „hivatalos, állami közigazdászok” sugallnak. Ezt a megújult pártot ekkor nem tették tönkre a korábbi időkből ismert korrumpálódott demagógok”.

Andler soha nem jelöltette magát képviselőnek, nem akart hivatásos politikussá válni. Professzori rangját megtartva, s ennyiben az állami függelmekkel dacolva, hirdette szocialista meggyőződését különböző helyeken megjelenő írásaiban és beszédeiben. Andler teljes szívvel támogatta a Dreyfus védelmére meginduló küzdelmet, s ugyanúgy minden támogatást megadott (előadásokat is vállalva) a szocialista párt oktatási munkájához.

A XX. század első tizenöt évében Andler tovább igyekezett szélesíteni sokirányú ismereteit. Párizs környékére költözött és vasárnap délelőttjét a diákjaival való külön foglalkozásoknak szentelte. Havonta kétszer délutánonként eljárt a barátaihoz. E barátokhoz tartozott Herren kívül több egyetemi latinista, geográfus

⁶ Guesde életútját lásd Évkönyv 1995.

⁷ Vaillant életútját lásd Évkönyv 1990.

⁸ Allemane életútját lásd Évkönyv 1993. Allemaneról tudnivaló, hogy mint a Kommün harcosát a kormány a Kommün bukása után hosszú időre Kaledóniába száműzte, kitűnő önéletrajzot írt és hazatérte után valóban egy csoportosulás feje lett.

⁹ Andler írta meg Herr Életrajzát.

¹⁰ Az SFIO megalakulásáról lásd Évkönyv 1980.

és a történészek sorából Seignobos és Bloch, valamint Albert Thomas¹¹ és több filozófus és szociológus.

1911. után Andler kritikusi cikkeket írt a Német Szociáldemokrata Párttól (SPD). Úgy ítélte, hogy a kritikus pillanatokban az SPD-re nem lehet majd számítani, mert a német kormánnyal szemben csődöt fog mondani. Andler írásai nagy feltűnést és vihart keltettek, Jaurès válaszolt rájuk, és állításait ekkoriban tőle telhetően erőteljesen cáfolta.¹²

1916-ban vidékre költözött és ugyanekkor kilépett a Szocialista Pártból. Már 1895-től a párizsi szabadegyetemen előadásokat tartott „a marxizmus széteséséről”. 1910-ben előadásokat tartott a szocialista iskolában (l'école socialiste) arról, hogy a marxista értékelmélet nem pontos.

Személyes életútjának ellentmondásait még jellemezte, hogy noha vallásos református családból származott, még ifjúságában, húszas éveinek végétől ateista lett, de mindig tisztelettel szólt meg vallási kérdésekben. Ráadásul házassága után újra gyakorló protestáns lelkészi családba került. A háború végétől folytatta egyetemi professzori munkáját.

Andlernek 1932-ben sikerült megjelentetnie a már többször említett barátjának, Lucien Herrnek az életrajzát. (Ezt az életrajzt később a Maspero kiadó 1977-ben újra megjelentette.) A gondosan megírt könyvben, amely egyben szinte Andler végrendelete is lett – mindenesetre utolsó nagyobb írása, Andler a következőképp tagolta munkáját: Herr tanulóévei, tanulmányúton Németországban, majd egy érdekes és meglepő alcím, tanulmányút Oroszországban 1886–87-ben. Andler külön alfejezetet szentel annak, hogy Herr miként foglalkozott a görög filozófusokkal, különösen Platonnal, majd pedig a mindenki által ekkoriban olvasott Heggellel. Természetesen Andler nagyobb alfejezetben dolgozta fel a könyvtáros alakját és tevékenységét, majd következtek azok a fejezetek, amelyek igazán Évkönyvünk profiljához tartoznak: hogy miként lett Herr szocialista, miként ítélte meg a francia szocialista áramlatokat, és ő maga miként jelentkezett első írásaival még a Francia Munkáspárt (POF) orgánumaiban,¹³ illetőleg később miként kapcsolódott szorosan az SFIO-hoz.¹⁴

Andler több szempontból érthetően külön alfejezetben dolgozta fel, hogy Herr miként élte meg az I. világháború éveit, majd újabb alfejezetben, hogy Herr milyen újabb „kisebb” tudományos munkákat jelentett meg még a háború után is. Mindennek vizsgálata külön-külön érdekes és tanulságos lenne (ezt itt nem tehetem meg), ámde Andler szempontjából mindenképpen ki kell térnem a záró alfejezetre, amelynek címe is sokat mond és ígér: „Következtetések”.

A nyitó sor így hangzik: „Nem tudom, nem tudjuk elfogadni, hogy neve meghalhat.” (349.old.) (Hány emberről lehetne ezt ugyanígy leírnia?) Mindez most,

¹¹ Thomas életútját lásd Évkönyv 1978.

¹² Andler és Jaurès vitáját lásd: Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911-1914. Budapest, Akadémia Kiadó, 1966.

¹³ A Francia Munkáspárt megalakulásáról lásd Évkönyv 1979, 1980, az SFIO megalakulásáról lásd Évkönyv 1980.

¹⁴ Ua.

egy-két nemzedékkel Herr halála után is – mint Andler írja az 1930-as évek elején – aktuális kérdés, és mindjárt azzal folytatja, hogy újabb kérdést tesz fel: „Miért is tűnhet fel úgy, hogy Herr életműve befejezetlen maradt?” (A kérdésfelvetések nyolcvan év után is meglepően pontosak és leginkább aktuálisak.) Andler megjegyzi, hogy Herr tevékenységét a maga összességében nem is lehet áttekinteni, még kevésbé megírni és így ebben az utószavában is szerényen megjegyzi, hogy ez az életrajz Herrhez képest „csonka maradt”. A hiányt növelte, hogy Herr sokszor szignó nélkül, névtelenül jelentett meg cikkeket, ami Andler szerint ugyancsak Herr szerénységét és „morális tisztaságát” bizonyította. Nem szeretett tündökölni és még kevésbé elvi kompromisszumokat kötni.

Andlernek ez a munkája és végzása arról tanúskodik, hogy ha Andler ki is lépett a Szocialista Pártból, a szocialista eszmék hatása azonban továbbra is lépten-nyomon tetten-érhető nála. (Kár, hogy ezt a munkát részletesebben nem ismertethetem.)

1933. április 1-én halt meg.

Irodalom:

Charles Andler munkái:

Les Origines du socialisme d'Etat en Allemagne, Párizs, 1897.

Les Documents du socialisme, Paris, 1911.

La Décomposition politique du Socialisme allemand, Paris, 1919.

La vie de Lucien Herr, Paris, 1932.

Jemnitz János

Basly, Emile, Joseph (1854–1928)

1854. március 29-én született Valenciennes-ben, Észak-Franciaországban, Nord megyében, munkáscsaládba. Apja fém munkás volt, később bányász lett. Anyja szintén a bányáknál dolgozott Anzi megyében. Basly tízéves korában árva lett, tizenegy éves korában már magának kellett keresnie kenyerét. Tizennyolc éves korától már a bányában dolgozott, napi kilenc-tíz órát, és nehéz munkája mellett szerezte meg az elemi ismereteket is. Egy háromhetes sztrájk nyomán, amely 1880-ban zajlott le, először érték megtorlások. Ugyanekkor csatlakozott a szakszervezeti mozgalomhoz a Loire medencében. Anzin megyében Baslynak óriási szerepe volt a bányászok megszervezésében: az ottani bányavállalat tizenháromezer bányászának felét sikerült szakszervezetbe tömöríteni 1883-ra. Ezt követően elhagyta a bányamunkát, a szakszervezet titkára lett és ő képviselte az Anzin-i bányászokat az az évben megtartott országos bányász kongresszuson. Ekkor a Nord és Pas-de Calais megye huszonhat vállalatának bányászai egy közös nagy szakszervezetbe tömörültek. Megjegyzendő, hogy a bányászok még nagyon mérsékeltek voltak munkafeltételeik javítása követelésében – ekkoriban a

textilmunkások voltak a harcosabbak. A bányászok általában csak helyi harcokat vívtak, és ez nagyon kiszolgáltatottá tette őket.

1884 tavaszán lezajlott Anzin-ben egy bányász sztrájk, amely végül is elbukott, ámde a szakszervezetek legalitását elismerték. Ennek a sztrájknak a történetét írta meg Zola híres *Germinal*-jában; a könyvben megörökítette Basly személyét és szerepét is.

Basly-t 1883-ban megválasztották Denain városa tanácsosának, 1884-ben pedig újraválasztották. Ugyanekkor szerkesztője lett a *Le progrès republicain* című lapnak. Ámde nem a Nord megyében érte el ekkor igazi nagy sikereit. Az 1885. évi parlamenti választások előcsatározásaikor Henri Rochefort¹⁵ oldalán Szajna megyében indult harcba szocialista-radikális színekben. Basly szakszervezeti pozíciója révén és a parlamenti vizsgálóbizottság előtt, amely az 1884-es bányász sztrájk összefüggéseinek elemzésére alakult, és sűrűn szerepelt, így neve ennek alapján is országosan ismertté vált. Basly-t megválasztották parlamenti képviselőnek 1885. október 18-án.

Basly a parlamentben a szocialista munkás képviselők között foglalt helyet. A következő választásra csak 1889. októberében került sor. Basly ekkor Párizsban telepedett le és megházasodott. Múltja is meghatározta és elősegítette, hogy munkás kérdésekben szólaljon fel a parlamentben. 1886-ban elment a Decazeville-i sztrájkoló bányászok¹⁶ támogatására, és február 11-én a parlamentben szólalt fel az érdeükben. 1886. október 1-án pedig újra felszólalt a parlamentben a Vierzon-i sztrájkoló munkások¹⁷ védelmében, meginterpellálva a kormányt, amiért az durva, erőszakos beavatkozásra küldte csendőreit a munkások ellen.

1888. júliusában, amikor a parlament ismét a munkás-kérdéssel foglalkozott, a vitában Basly azt szorgalmazta, hogy a föld alatt dolgozó bányászok és az iparban alkalmazott nők munkaidejének hosszát legfeljebb nyolc órában határozzák meg.

1889. áprilisában Basly az új parlamenti választáskor Párizsban jelöltette magát és megbukott. 1891. februárjában azonban egy pótválasztáson újraválasztották. Ezúttal Pas-de-Calais megyében választották be a parlamentbe. Basly megválasztása egybeesett a francia munkásmozgalom megelevenedésével és ugyanabban az évben ugyanebben a megyében harmincezer bányász csatlakozott a bányász-szakszervezethez. Ebben az időben a bányászok és a munkások jelentős, tíz százalékos béremelést is el tudtak érni. Ekkor Basly a bányász-szakszervezet elnöke lett.

Basly-t ismételten újraválasztották képviselőnek és a parlamentben változatlanul sűrűn szólalt fel a szociális kérdések vitáiban.

1900. március 23-án Basly a parlamenttel el tudta fogadtatni, hogy a bányá-

¹⁵ Rochefort rendkívüli és bonyolult személyiség, az Intransigeant lap ihletője és cikkírója, régi múltra tekinthetett vissza. Magyarul lásd Marx és Engels levelezéseinek kötetét, valamint Jemnitz János: Az I. Internacionálé. In: Az I. Internacionálé és Magyarország. Budapest, Kossuth Kiadó, 1964.

¹⁶ A Decazeville-i sztrájkról lásd Évkönyv 1986.

¹⁷ A Vierzon-i sztrájkról lásd Laura és Paul Lafargue leveleit e kötetben, az 1886-87-es rovatban.

szok számára a munkaidő hosszát napi nyolc órában korlátozzák. Ennek érdekében Basly a parlamentben korábban, így 1891-ben és 1893-ban ismételtén felszólalt, a bányászok nyugdíj segélyezésének előmozdítása, valamint az önszegélyezési alapjainak védelmében is.

Parlamentí képviselősege mellett Pas-de-Calais megyében a megyei tanács tagjává választották 1901-ben. Ezt a posztját újraválasztások során haláláig megőrizhette – a bányászváros Lensben választották meg. 1924-ben a megyei tanács alelnökének is megválasztották. (Az I. világháború idején, amikor a német csapatok Észak-Franciaországot elfoglalták, Baslyt is sokakkal együtt Németországba deportálták.)

1918 után Baslyt erősen lekötötte a megye újjáépítése. Még korábban, Lensben nagy erőfeszítésekkel építette ki a bányászváros oktatási és egészségügyi rendszerét, mindez a háború végére romokban hevert. Élete utolsó tíz évét és energiáit ezek újjáépítése kötötte le. Basly parlamenti képviselősege mellett mindig aktív maradt a francia munkásmozgásban, ám ezen belül a reformista irányzatot támogatta, ami azután az új körülmények és fejlődés során sokféle új összeütközéssel járt. 1889 után alakult meg az észak-francia (Nord és Pas-de-Calais megyében) bányász szövetség, ámde ez a forradalmi szindikalista irányba tendált és a helyi sztrájkok helyett ezekben az években magáévá tette az általános sztrájk, mint felszabadító akció stratégiai módszerét. Így 1891 telén a bányászok Basly ellenzése dacára sztrájkba léptek, és az Anzin-i régió kivételével november 16-tól december 1-ig kemény sztrájkharcot vívtak. Nem értek el béremelést, de elismertették szakszervezeteiket. A munkáltatók kénytelenek voltak kiegyezni a szakszervezetek küldöttjeivel – amit a kormány is szorgalmazott. 1893-ban újabb általános sztrájk robbant ki, amely meghíúsult és megtorlásokra vezetett. Basly segítette a szakszervezet újrászervezésében, de a sztrájk idején feltűnő volt a távolléte. Amikor a CGT kialakult, Basly vezetésével az észak-francia bányász szövetség nem csatlakozott hozzá.¹⁸ Kemény harcot folytatott Lensben az ellen a bányász szervezet ellen, amely 1903-ban mégis csatlakozott a CGT-hez. 1906-ban a küzdelem az „öregek” és a „fiatalok” között még inkább kiéleződött. Ez összekapcsolódott a nevezetes 1906. évi általános sztrájk meghirdetésével és elbukásával¹⁹ is. Basly az általános sztrájk során elmarasztalta az „erőszakoskodókat”, akik el akarták foglalni a városi polgármesteri hivatal székházát. Basly élesen elítélte az „anarchistákat”, „akik nem a tőkés ellen harcolnak, hanem a régi szakszervezeteket akarják tönkretenni”.²⁰ Ezek után nyugalomra szólított fel. Ugyanakkor a bányász társaságokat is elmarasztalta bányász-ellenes magatartásuk miatt,²¹ és megszervezte az áldozatok megsegítését.

1908-ban sor került a Bányász Szakszervezeti Szövetségnek a CGT-hez való

¹⁸ A CGT megalakulásához lásd Évkönyv 1979, 1981; valamint Jemnitz János: Az anarchoszindikalizmus Franciaországban 1914 előtt. Századok, 1982.

¹⁹ Az 1906. évi általános sztrájkról nagy irodalom született (lásd Szocializmus 1906, persze a francia megfelelő folyóiratok, valamint Benoît Frachon magyarul is megjelent életrajza).

²⁰ L'Humanité, 1906. március 22.

²¹ L'Humanité, 1906. április 4.

csatlakozására. Ez kiélezte Basly személyes helyzetét, végül úgy tisztázta ezt, hogy nem ellenezte a belépést, de jelezte, hogy fenntartja eredeti felfogását. Ezt a bányász újságban világosan ki is fejtette, jelezve, hogy továbbra is ellenezni fogja a megalapozatlan, szélsőséges kísérleteket, amelyek csak hátráltatják „a munkás-osztály emancipációját”.²²

1918 telétől, ahogyan az I. világháború véget ért, Basly ismét mérsékletet hirdetett, a fék szerepét játszotta, amikor fellépett a „türelmetlenekkel” szemben, akik már a forradalmat várták, részint a háború okozta nyomor, részint az Európa más országaiban meginduló forradalmi mozgalmak okán.

Ami Baslynak a szocialista pártmozgalomban elfoglalt helyét illeti, a POF-hoz (a Francia Munkáspárt²³) való csatlakozásának ideje homályos, ám amikor 1885-ben parlamenti képviselőnek választották, akkor magát a POF emberének tekintette és miként Laura és Paul Lafargue Engelshez írott levelei tanúsítják,²⁴ ők is így ítélték meg Basly személyét és szerepét. Jules Vallès²⁵ híres lapja, a *Le Cri du Peuple*,²⁶ Basly parlamenti felszólalása után, amelyben a Decazeville-i sztrájkolókat védte, nagy elismeréssel írt a „bátor munkás-képviselőről”. Jaurès²⁷ 1886-ban szintén csatlakozott az elismerőkhöz. 1889-ben Basly tagja volt annak az előkészítő bizottságnak, amelynek meg kellett szerveznie a II. Internacionálé nevezetes első párizsi kongresszusát.²⁸

Basly a Jaurès-i Független Szocialista Párt szervezőbizottságának tagja is lett, ami bizonyította, hogy teljes szívvel támogatta Jaurès-t és irányzatát.

1905-ig, a különféle szocialista csoportosulások és pártok egyesüléséig a Basly követte és vezette áramlat és a guesdisták között tovább folytatódtak a viták és a súrlódások – főként a Nord megyében.

Amikor megtörtént az egyesülés, megszületett az SFIO²⁹, Basly csatlakozott az új párthoz és parlamenti csoportjához (1905. június 30.). Amikor 1920-ban bekövetkezett az új pártszakadás a Tours-i kongresszuson, Basly a kongresszuson nem vett részt, de a kisebbséggel az SFIO-ban maradt.

Egész életében következetes maradt meggyőződéséhez és elveihez, nem lett forradalmár, de minden posztján küzdött a munkások és a dolgozók életkörülményeinek javításáért. Ezt tette az 1880-as években, az 1900-as években, majd 1914-ben újra, amikor a tisztas nyugdíjakért szólalt fel a parlamentben – ez a szereplése nagyon következetes volt. Basly sok felszólalásából és alkalmasint írásaiban is

²² La Voix des Mineurs, 1908. augusztus.

²³ A POF-ról, a Francia Munkáspártról magyarul lásd Évkönyv 1979., 1980.

²⁴ Lásd a leveleket e kötet 1886-1887-es rovatában.

²⁵ Vallès életútját lásd Évkönyv 1982.

²⁶ A Le Cri du Peuple-ről részletesebben lásd az 1886-1997. fejezetet.

²⁷ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984., valamint Jemnitz János: Jean Jaurès. Akadémiai Kiadó, 1970, valamint Jean Jaurès válogatott írásai. Kossuth Kiadó 1973.

²⁸ A párizsi kongresszusról lásd: A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. Budapest, Kossuth Kiadó, 1989.

²⁹ Az SFIO megalakulásáról lásd Évkönyv 1980.

hiányzott az a szó, ami a kortárs szocialista sajtójából és szóhasználatából nem: a forradalomra való utalás.

Basly 1928. február 11-én Lensben, Pas-de-Calais megyében halt meg.

Irodalom:

Basly parlamenti felszólalásait az érdeklődő a francia parlament jegyzőkönyveiben megtalálja. Ezekon kívül Basly a következő szocialista orgánumban írt: *Le Réveil du Nord, La Voix des Mineurs*.

Basly-ról minden jelentősebb, a francia munkásmozgalom történetéről szóló összefoglaló munka megemlékezik, miként ezt tették a kortársak is.

A Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier français.

Édité par Jean Maitron. Paris

Jemnitz János

Buttinger, Josef (1906–1992)

1906. április 30-án született egy felső-ausztriai munkás és egy bajor szolgálólány gyermekeként. Tizenhárom éves korában, egy parasztgazdaságban neki is munkát kellett vállalnia. Két évvel később a család átköltözött egy felső-ausztriai ipari városkába, ahol mind ő, mind bátyja és nővére a helyi üvegyárban kaptak munkát. Buttinger itt kapcsolódott be a munkásmozgalomba. Tizenöt éves korában lett az üvegmunkások szakszervezetének tagja, s egy évvel később lépett be az osztrák szociáldemokrata pártba. Egy évvel később már a város, majd az egész kerület ifjú szocialistáinak a vezetője lett.

Buttinger ugyanekkor a városban (Schneegattern) megalakította az antialkoholista szervezetet, valamint a testedző-tornaegyletet is. 1925-ben a gyár bezárt és Buttinger munkanélküli lett. Ekkor megtanult angolul és franciául. 1926-ben meghívták Ausztria egy másik pontjára a Munkás Gyermekebarátok helyi vezetőjének. Ezt a feladatkörét négy éven át látta el.

1930-ban Bécsben a munkásegyletben tanulhatott tovább, ezt követően az egyik osztrák város szociáldemokrata pártszervezetének lett titkára. Ezt a feladatkörét 1934. februárjáig látta el.

1934. májusában földalatti tevékenységért letartóztatták és három havi börtön-büntetésre ítélték. Ezt Villachban töltötte ki. Augusztusban Bécsbe érkezett és azonnal kapcsolatba lépett az SPÖ illegális szervezeteivel. Nem sokkal ez után a Forradalmi Szocialisták (RS) kibontakozó új szervezetének egyik vezetője lett. 1934. decemberében részt vett a pártnak a csehszlovákiai Brnóban rendezett kongresszusán, de hazatérőben a küldöttek többségét letartóztatták. Buttingernek sikerült megszöknie, és az 1935-ben újjáalakuló Központi Bizottságnak már ő lett az elnöke, egészen 1938. márciusáig, Ausztria hitleri megszállásáig. Az Anschluss után Amerikában született feleségével, Muriel Gardinerrel és annak lányával, Connie-val Párizsba emigrált. Ő lett a Franciaországba menekült

osztrák szociáldemokraták vezetője, egyben a párt itt kiadott elméleti-politikai folyóirata, a *Der Sozialistische Kampf*³⁰ szerkesztőségének tagja. 1939. novemberében, a világháború kitörése után elhagyta Párizst és az Egyesült Államokba telepedett át. Itt azonban szembekerült az emigráns osztrák szociáldemokrata vezetők többségével, és lemondott minden tisztségéről. Tevékenyen részt vett az USA-ba menekülő antifasiszták befogadtatásában, és közreműködött a nemzetközi menekült-bizottság (International Rescue Committee) létrehozásában.

1945. után hazatért. Megírta a párt és önmaga küzdelmeinek történetét az első illegalitás éveiben (1934–1938). Ez „Ausztiria példáján” (Am Beispiel Österreichs) címen 1953-ban jelent meg (franciára is lefordították). A könyvet többen nagyon ellentmondásosnak találták. Az 1950-es éveken ő és felesége hozták létre és támogatják anyagilag a *Dissent* nevű demokratikus szocialista folyóiratot.

1954-ben, az ENSZ hivatalos küldötteként Buttinger alapította Dél-Vietnam-ban a Vöröskereszt szervezetét a hadifoglyok számára. Ausztriába visszatérve a déli Diem-kormány védelmében lépett föl, mint újságíró. Később kiábrándul a diktátor Diemből, és ismét az USA-ban megalakította a Vietnam Amerikai Barátai (American Friends of Vietnam) nevű szervezetet. 1958-ban Ausztriában összefoglaló kötetet jelentetett meg Vietnam történetéről.

1965-ben New Yorkban megalapította a Buttinger könyv- és kéziratárat, amely a munkásmozgalomról gyűjtött forrásanyagokat. 1972-ben az osztrák kormány a Nagy Arany Érdemrenddel tüntette ki. Ez alkalommal, mint a *New York Times* erről tudósított, Bruno Kreisky kancellár kijelentette: „Buttinger úr akkora hős volt, hogy ha hazatér, kancellárrá lehetett volna.”

1992. március 4-én, 85 éves korában halt meg a New York állambeli Quennsben. Neve a mozgalomban és a történészek körében is ismert; minden az 1930-as évekkel foglalkozó osztrák szociáldemokrata memoáíró megemlékezik róla.

Buttinger írásai:

Int he Twilight of Socialism. 1952. (Német nyelven: Am Beispiel Österreichs. Wien, 1953.)

Vietnam: A Dragon Embattled. I-II. köt. Praeger, 1967.

The Smaller Dragon – A Political History of Vietnam. 1972.

A Dragon Defiant: A Short History.

Vietnam: The Unforgettable Tragedy, 1977.

Buttingeről:

Dictionnaire Biographique du mouvement ouvrier international. L'Autriche. Párizs, 1971.

Jemnitz János

³⁰ A lapról lásd az Évkönyv 1989-es kötetét. – Buttinger, Herbert Steiner meghívására a ITH valamelyik linzi kongresszusán is megjelent és rövid előadást is tartott.

Firnberg, Hertha (1909–1994)

Bécsben született 1909. szeptember 18-án. Orvos gyermekeként született és kora ifjúságától bekapcsolódott az osztrák szocialista mozgalomba. 1926-ban csatlakozott a szocialista diákszervezethez. 1928-ban lépett be az Osztrák Szociáldemokrata Pártba (SOÖ). A bécsi egyetem hallgatója lett, közben részt vett az egyetemisták szocialista szervezkedésében is. 1936-ban védte meg doktorátusát a bécsi egyetemen – történelmi és társadalomtörténet, illetve gazdaságtörténet témakörökben.

Minthogy Ausztriában hosszú időn át jelen volt a munkanélküliség, Firnberg rendszeresen vállalt tanórákat és szemináriumok vezetését a munkanélküliek számára.

1946-ban a gazdasági és kulturális kérdésekkel foglalkozó történet-tudományi intézetnek lett munkatársa. 1948-tól 1969-ig a Munkások és Alkalmazottak Kamarájában töltött be felelős posztokat. 1959-ben lett képviselő – természetesen az SPÖ színeiben – és az 1970-es évek végéig megőrizte mandátumát a parlamentben. Az Európa Tanácsban Ausztria képviselője lett, ahol a gazdasági és szociális kérdésekkel foglalkozó bizottságban dolgozott, valamint menekültügyi problémákkal foglalkozott. 1966-tól a szocialista nőszervezet elnöke és az SPÖ alelnöke. 1970-től a Bruno Kreisky³¹ vezette szocialista kormányban ő lett a tudományos kutatásokat koordináló minisztérium vezető minisztere. Ebben a minőségében komoly anyagi támogatást nyújtott az ITH-nak, a Linz-i konferenciáknak, amelyeken rendszeresen megjelent. Ő tartotta a megnyitó beszédekét, amelyeknek mindig volt tartalmi magja, nem volt sem sablonos, sem hosszantartó unalmas szöveg. (Beszédeinek rövidített szövege megtalálható az ITH első konferenciáinak kiadott köteteiben, amelyek az Európa Verlag-nál jelentek meg.)

1994. február 14-én hunyt el Bécsben.

Jemnitz János

Lamennais, Robert (1782–1854)

Lamennais 1782. június 19-én született Saint-Malo-ban. 1816-ban szentelték pappá. 1831–1832-ben fordult a liberalizmus felé, és ez végett is vetett egyházon belüli karrierjének. Spirituális demokrataként a munkásosztályhoz közeledett. Lamennais egyébként gazdag családból származott. Bátyja szintén pap lett. Apja korán halt meg, nagybátyja nevelte és oktatta, tanította meg angolul, spanyolul, olaszul, németül és vezette be a filozófiai írásokba is. A természet és Jean-Jacques Rousseau tisztelője lett még a korai 1800-as években. Még papként 1809-ban Párizsban a Sait-Sulpice templomban nevezték ki, és ugyanekkor jelentetett meg könyvet az egyház és az állam kapcsolatairól a XVIII. században, kitekintést

³¹ Kreisky életútját lásd Évkönyv 1991.

adva a későbbi évekre is. 1814-ben jelent meg egy háromkötetes munkája egyháztörténeti témában. 1816-ban hosszabb egyházi küldetésben volt Angliában. 1817 és 1820-ban jelentek meg újabb munkái, szintén vallás- és egyháztörténeti témában, kifejezetten Franciaországot érintően, amelyek révén már komoly ismertségre tett szert.

1820-ban a *Le Conservateur* című lapban jelentek meg rendszeresen írásai. 1824-ben XII. Leó pápa fogadta. A pápa jóindulattal kezelte, de túlságosan egzaltáltak találta. Az 1820-as évek második felében Lamennais úgy ítélte, hogy a Vatikán Franciaországban túlságosan összekötötte a katolicizmus ügyét a Bourbon restaurációval. E felfogása közelítette a liberalizmushoz és a lengyel katolicizmushoz. Ennek nyilvánosan *L'Avenir* (A jövő) újság hasábjain adott hangot. Noha szerkesztő társával 1832-ben látogatást tettek XVI. Gergely pápánál, ez nem mentette meg őket attól, hogy az új pápai enciklika elmarasztalja a *L'Avenir*t. Lamennais ezután újabb írásokat jelentetett meg 1834-ben. Mint francia történészek megállapítják, „kevés esetben történt meg, hogy valakinek a felfogásában ilyen rövid idő alatt ilyen radikális változás következzen be”. Néhány év múltán élesen bírálta és támadta azt, amiért korábban küzdött. Fellépett az oktatás szabadságáért és elítélte az egyházi és főként a pápai, vatikáni befolyást ezen a téren. Az oktatásból kiküszöbölte volna a dogmatikus belső egyházi viták tanításait. Lamennais történeti szemléletében és írásaiban élesen ütköztette a királyokat, akik a sátán szolgálói lettek, és a népet, amely isten híve maradt. Lamennais hívő maradt, de eltávolodott az egyháztól, a kereszténységet hirdette, és még a katolicizmustól is eltávolodott. Köztársasági lett és 1835-ben bíróság elé is került emiatt. A per történetéről könyvet is írt, de ez életében már nem jelent meg. Lamennais a *Le Monde* (A világ) című napilap főszerkesztője lett. A lap 1837-ben jelent meg, ugyanakkor, amikor megjelent új könyve, *Le livre du Peuple* (A nép könyve) címmel, amely kifejezetten nagy népszerűséget hozott számára. Ez a könyv 1848-ig több újrakiadást is megélt. A könyvben egyaránt foglalkozik Krisztussal, a vallással, a nép kötelességeivel, hitével és a szabadsággal. 1839-ben új, *L'Esclavage moderne* (A modern rabszolgaság) című munkájában már kifejezetten a proletariátus harcáról írt. Ebben a munkájában már kifejezetten a forradalomra szólított, de olyan forradalomra, amely vértelen győzelmet hozna. Lamennais ekkor már bizonyos volt abban, hogy a jövő a demokrácia győelmét hozza majd.

Lamennais-nek már következményekkel kellett szembenéznie, amikor 1840-ben egy új pamfletet jelentetett meg, *De Pays et du Gouvernement* (Az országról és a kormányról) címmel. A szajnai esküdt bíróság e pamfletért egyévi börtönbüntetésre ítélte, továbbá 2 000 franc pénzbüntetést is hozzátett az ítélethez. 1841. januárjától 1842. januárig a híres Sainte-Pélagie börtönben töltötte le. Mint köztársasági demokrata, aki erről nagyon is ismert volt, mégsem töltött be politikai szerepet a köztársasági mozgalom szűkebb politikai vezetői között. Minthogy a köztársaságiak körében sokan voltak antiklerikálisok, bizonyos fenntartással fogadtak egy volt papot, akit az egyházból még nem is közösítettek ki. A szociális kérdés megítélése is elválasztotta őt jó néhány polgári köztársaságitól. Így amikor

1847-ben az ismert és fontos polgári köztársasági orgánum, a *Reform* Dijon-ban rendezett bankettet, akkor ő ettől távol maradt és döntését nyilvánosságra is hozta, hogy nem kíván a mellé az asztal mellé ülni, ahol a burzsoák mondanak majd nagy szónoklatokat. „Én a nép oldalán állok, amely gondosan távol tartja magát ettől a bankettől.”³²

Az 1848. februári forradalom Lamennais-t úgy érte, hogy azonnal kész volt a nép oldalára állni. Február 27-én (pár nappal a forradalom győzelme után) Lamennais már megjelentette a maga napilapját a *Le Peuple constituant* (Az alkotmányozó nép) címmel. Azonnali választásokat követelt, hogy a nép akaratának és örömének hangot adjanak. Ő maga nem vett részt az új klubok életében, ennek ellenére az 1848. áprilisi választásokon Szajna megyei képviselőnek választották. A nevezetes 1848. júniusi napokat, vagyis a proletárfelkelés vérbefojtását Lamennais legitimista és orléánista provokációnak minősítette.³³

Ekkor határozottan a megvert párizsi proletariátus oldalára állt. A júniusi felkelés leverése után az új politikai kurzus azonnal akadályokat támasztott sok más között az ő lapja számára is. Így azután a *Le Peuple constituant* utolsó száma 1848. július 11-én cikkben szögezte le, hogy a kormány lépései „a köztársaság végét hozták meg”. Ugyanebben a cikkben szögezte le, hogy „ezután sok arany kell ahhoz, hogy valaki megszólalhasson. Mi nem leszünk gazdagok. A szegényekre a hallgatás vár.” Ezt követően saját orgánum nélkül maradt, de 1849-ben már ő is a *Reform* hasábjain szólalhatott meg. 1849-ben tiltakozott az ellen, hogy francia csapatokat küldjenek Rómába.

Már 1850-ben is szembefordult az új bonapartista törekvésekkel, még inkább ezt tette 1851. decemberében, a nevezetes Louis Bonaparte-féle államcsíny alkalmával.³⁴ Ezután visszavonult.

1854. február 27-én halt meg Párizsban. A császári kormány bizonyos tilalmai ellenére nagy tömeg kísért utolsó útjára.

Irodalom:

Lamennais számos könyvét rövid életrajzban megemlítettem. Más könyvei is jelentek meg. (Ez-úttal nem néztem és nézhettem utána, hogy magyarul mely könyvi jelentek meg és mikor.)

Lamennais-ról ugyancsak sokan írtak különböző korokban. Ezúttal ezekről sem nyújtok áttekintést, pusztán azt kell hangsúlyoznom, hogy e rövid életút megírásakor elsősorban Jean Maitron híres Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier français idevágó kötetére támaszkodtam.

Jemnitz János

³² A Reform-kör bankettjeiről, irányultságáról nagy történeti irodalmat lehet olvasni, lásd ehhez Marx és Engels írásait is.

³³ A júniusi felkelésnek szintén óriási irodalma van. Lásd ehhez Marx: Osztályharcok Franciaországban, és a híres „Brumaire”-t, valamint Blanqui: Válogatott írások. Gondolat Kiadó 1968.

³⁴ A híres-hírhedt államcsínyhez lásd Marx már említett könyveit, amelyek az 1848-as forradalomról szólnak.

Macarthur, Mary (1880–1921)

Mary (Reid) Macarthur 1880. augusztus 13-án született Glasgow-ban. Apja és családja jómódú, konzervatív szellemű irányultságú volt. Mary a család legidősebb lányaként született. Ifjú éveit Glasgow-ban töltötte, 12 éves korában ott került iskolába. 1895-ben a család átköltözött egy másik városba, és Mary Németországban folytatta tanulmányait. Hazatérte után apja vállalkozásánál dolgozott könyvelőként, és kezdetben még maga is konzervatív nézeteket vallott.

1901-ben történt, hogy Mary Macarthur meghallgatott egy szakszervezeti szónokot, aki a kereskedelemben foglalkoztatottak számára tartott előadást, illetőleg a helyi új szakszervezetek létrehozásán fáradozott, és ennek az előadásnak a hatására kapcsolódott be a szakszervezeti mozgalomba. Néhány hónap múltán már a helyi területi szakszervezet titkára lett. 1902-ben már a kereskedelmi alkalmazottak skóciai szervezetének elnökévé választották, miután lendülete és ékesszólása általános elismerést nyert. Ugyanebben az évben Newcastle-ban rendezték az országos konferenciát, ahol találkozott Margaret Bonfield-del,³⁵ aki ekkoriban a szakszervezet helyettes főtitkára volt. 1903-ban már beválasztották az országos szakszervezet vezetőségébe. Szakszervezeti munkája mellett ekkoriban fordult felfogásban is a szocializmus felé. Már 1901-ben Észak-kelet Angliában egyik támogatója lett a bányászvezér szocialista és ILP-s³⁶ Robert Smillie³⁷ választási harcának. (Smillie ekkor próbálta visszatartani az ifjú, 20 éves hölgyet az aktív szerepléstől, minthogy tartott attól, hogy ez szakításra vezethetne a szüleivel.) A szakítás egyébként bizonyos fokig bekövetkezett, noha szülei mégis tiszteletben tartották lányuk új, szocialista meggyőződését, sőt új baráti kapcsolatait, többek között William Andersonnal.³⁸

1903-ban Londonba költözött M. Bondfield segítségével, aki hozzájuttatta, hogy az új Női Szakszervezeti Liga (Women's Trade Union League) titkára legyen. A női szakszervezetet ugyan még 1874-ben alakították meg, de az idők során nagyon elsovadt, és most Mary Macarthur vezetésével sikerült új életre keltetni. Nagyrészt az ő agilitásának köszönhető, hogy a szervezet újabb 14 000 taggal szaporodhatott, és az össztagság elért a 70 000 főt. Kiváló szónoki tehetsége és női szépsége hozzájárult, hogy a férfiak által ekkoriban erősen uralt szakszervezeti mozgalomba a nőknek is kaput nyisson, és ugyanakkor hangot talált és kapcsolatokat építhetett ki kormánytisztviselőkkel is.

1904-ben ő volt angol részről a küldött a kontinensen megtartott európai női szakszervezeti konferencián, 1908-ban pedig az USA-t látogatta meg előadókörúton. Ebben az időben már egyedüli női tagja lett a Brit Szakszervezeti Szövetség (TUC) vezetőségének. Több női szakszervezetnek volt párhuzamosan vezetőségi tagja, 1907-ben pedig ő indította útjára az új női munkáslapot, a *Woman Worker*-t

³⁵ Bondfield életútját lásd Évkönyv 1993.

³⁶ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993.

³⁷ Smillie életútjára az Évkönyv következő számában térünk vissza.

³⁸ W. Anderson életútját lásd Évkönyv 2002.

(Nőmunkás). A lap nagyon olcsó volt, kezdetben havonta, később hetente jelent meg, kb. 20 000 példányban. 1906 és 1910. között óriási munkát végzett, hogy iparágakban szervezze meg az ott dolgozó munkásnőket a szakszervezeti mozgalom számára. 1910–1911-ben sztrájkokat is szervezett, többek között Marion Phillips³⁹ segítségével. Ebben az 1911-es évben az összesítések szerint több mint 20 sztrájk megszervezésében vett részt, amelyek során a résztvevők számára 1-től 4 shillinges béremeléseket tudtak kiharcolni. 1913–1914-ben nagy erőfeszítéseket tett, hogy elérje, hogy az LP-vel ekkor furcsa szövetségben lévő liberális kormány elfogadjon egy, a női munkások számára is érvényes bérminimumot.

Ezekben az években lángolt fel, ismeretesen, a suffraget mozgalom, amely elsősorban a női választójog elnyerésére irányult. Mary Macarthur a célt természetesen támogatta, a női feminista mozgalmat azonban nem, mert az ő szemléletében minden elnyomottért és kisemmizettért küzdött – a kiemelt női feminizmust túlságosan polgárinak és lehatároltnak ítélte.

1909-től 1912-ig a Független Munkáspárt (ILP) vezetőségének tagja. 1914-ben, az első világháború kirobbanásakor, míg az ILP vezetőiek többsége határozottan szembefordult a háborúval és a brit hadviselő kormány politikájával, ezt Mary Macarthur nem tette már meg. Erőfeszítései továbbra is arra irányultak, hogy a hadigazdálkodásba bevont új női tömegeket tisztességesen, egyenlő mértékkel mérjék és bérezzék, ezen a területen több kormánybizottságban is tevékenykedett. (A háború végére másfélmillióra duzzadt a bérért dolgozók száma.) Furcsa és különleges volt kapcsolata a legszűkebb politikai és kormányzó elittel: így Mary királynővel és a későbbi V. Györggyel jó kapcsolata volt, ám az ugyancsak ismerten jó szónok kormányfővel, Lloyd George-dzal kapcsolata mindig feszült volt. (Felmerült, hogy megkapja a dame rangot, ám ezt egyfelől ő sem fogadta volna el, noha a királyi család részéről ilyen javaslat megszületett – ám ezt minden valószínűség szerint Lloyd George sem terjesztette volna tovább.)

Mary az LP-n belül az eszmei-politikai irányzatokat tekintve baloldalon állt, 1917-ben üdvözölte nemcsak a februári, hanem a novemberi orosz forradalmat is, és Beatrice Webb⁴⁰ híres naplójában kifejezetten arról írt, hogy Mary ekkoriban „a bolsevik eszmével játszadozott”.

Az első világháború erőfeszítései és általános eseményei csakúgy, mint az, hogy ekkoriban veszítette el mindkét szülőjét, erősen megterheltek egészségét. 1919-ben pedig meghalt W. C. Anderson, Mary férje, és a csapás hatása alól soha nem épült fel teljesen. (Andersonhoz még 1911-ben ment férjhez.) Mindehhez hozzájárult, hogy 1918–19-ben, amikor sor került pótválasztásokra, illetve általános parlamenti választásra, akkor a háborús sovínisza mámor közepette az ILP-sek többsége kibukott a parlamentből, így Anderson is. Maryt – aki szintén indult a választáson – ugyancsak nem választották meg.

1919. októberében, a brit szakszervezetek részéről tagja volt annak a delegá-

³⁹ Marion Phillips életútját lásd ugyanebben a rovatban.

⁴⁰ Beatrice Webb életútját lásd Évkönyv 2003.

ciónak, amely az USA-ba utazott, hogy ott részt vegyen az ILO (Nemzetközi Munkaügyi Hivatal) által szervezett konferencián.

1920. júniusában részt vett a II. Internacionálé genfi konferenciáján. 1919-ben még beválasztották az LP vezetőségébe.

1920. szeptemberében Portsmouthban részt vett a TUC évi kongresszusán, ahol a női tagozatot képviselte a jelenlévő hölgyek nagy meglepetésére. Egészsége ekkor már nagyon megtört, 1920 tavaszán rákoperáción esett át, amely csak csekély javulást hozott. 1920. októberében került sor egy második operációra, és Mary Macarthur 1921. január elsején halt meg.

Irodalom:

Mary Macarthur írásai:

Women and State Insurance. Women's Trade Union Review, 1911.

The Working of the Trade Boards Act, 1913.

The Future of Women in Industry, 1918.

Írások Mary Macarthurról:

G. H. Stuart-Bunning: Mary Macarthur. The Civilian, 1924.

M. A. Hamilton: Mary Macarthur: a biographical sketch, 1925.

Beatrice Webb Diaries 1912-1924, 1952.

Dictionary of Labour Biography, Vol. II. 1975.

Jemnitz János

Michels, Robert (1876–1936)

A társadalomtudománynak abban a szférájában, amelyre kiterjedt a marxista historizmusnak a „reális szocializmus” országaiban elfogadott ortodox változata, Michelsnek, a politikai szociológia ragyogó alapító gárdája egyik képviselőjének a helye sokáig nem volt irigylésre méltó. Ráadásul az első világháború éveiben az a szerencsétlenség érte, hogy Lenin megsemmisítő bírálatának a keresztttüzebe került. Attól fogva az ő nem egészen igazságos szarkazmusának a szemüvegén keresztül nézték ennek a kiváló német szociológusnak, közgazdásznak és történésznek a személyiségét és tudományos hagyatékát. A „fecsegő, felületes” Michels, a „burzsoá professzor”, aki „a burzsoázia előtti hajbókolását” tekinti „tudományos tárgyilagosságnak”.⁴¹ Csak viszonylag nem régen sikerült megszabadulni ettől az olyannyira lekezelő, a marxista társadalomtudományban nem vitatható értékeléstől, amely szükségképpen elhangzott a tudós nevének bármely említésekor.

Valójában a „reális szocializmus” országaiban regnáló hivatalos marxizmus határain túl tudományos tevékenységét mindig is magasra értékelték. Két

⁴¹ V.I. Lenin: Imperializm v Italií (zametka). Polnoje szobranijje szocsinyenyij 27. k., 14-15. old. Magyarul lásd Lenin: Imperializmus és szocializmus Olaszországban (Jegyzet). V. I. Lenin Művei 27.köt. 13-14.old.

olasz tudóssal, Gaetano Moscával és Wilfredo Paretóval együtt joggal tekintik őt az elitológia és a politikai pártok szociológiája egyik alapítójának, amely diszciplinának a maguk idején messzemenően újító szemléletűek voltak.

A német származású Michelsét nem övezte akadémiai elismertség, nemcsak Németországban, hanem Olaszországban sem, amelynek a kutatásához kapcsolódott tudományos pályafutásának jelentés része. Kijutott neki viszont, hogy oktató tevékenységet folytasson Torinó, Basel, Perugia egyetemein; tagjai közé választotta a nagy tekintélyű olaszországi Országos Lincei akadémia és sok más nyugat-európai tudományos társaság. Munkái a vezető nyugat-európai kiadóknál láttak napvilágot.

Képzettségét, végzettségeit a Sorbonne-on, München, Lipcse és Halle egyetemeken szerezte. Politikai nézetei a korabeli német szociáldemokrácia balszárnyának és Georges Sorel anarcho-szindikalizmusának,⁴² Max Weber szociológiájának és az olasz elitológiai iskolának a hatása alatt formálódtak. Tudományos vizsgálódásainak témakörét enciklopedikus szélesség és sokoldalúság jellemezte. Mint nemzedéke sok társadalomkutatóját, Michelsét is olyan témák foglalkoztatták, mint a demokrácia, a szocialista mozgalom, a forradalom, az osztálykonfliktusok, a dolgozók szakmai egyesülése, a tömegtársadalom, a nacionalizmus és az imperializmus kérdéskörei. Első munkáit rousseau-i szellemű szindikalista maximalizmus jellemezte.⁴³ Azt hangoztatta, hogy csak az úgynevezett közvetlen demokrácia valóságos, a képviselői demokrácia viszont az oligarchikus rend csíráit hordozza magában. Michels kutatásainak empirikus bázisát az olaszországi valóság eseményei és jelenségei adták. Ez volt a tárgya a politikai pártok szociológiájáról szóló fő művének is. Ebben arra a következtetésre jutott, hogy az oligarchia a társadalom nagy szervezeti képződményeinek elkerülhetetlen életformája.⁴⁴ Ismertségének legfőbb forrása is az általa kidolgozott tézis, az „oligarchikus tendenciák vastörvénye”. A demokráciának, hogy megőrizze magát és megszilárduljon, szervezeti struktúrát kell kiépítenie. Ez azonban megköveteli elit kialakítását, egy aktív kisebbséget, amelyben a tömegnek hinnie kell, mivel nincs módja rá, hogy közvetlen ellenőrzést gyakoroljon fölötte. Emiatt a demokrácia oligarchiává alakulása elkerülhetetlen törvényszerűség. A demokrácia nem működhet szervezett, irányító apparátus, elit nélkül, ez pedig a tisztviselők, és a kiváltságok megszilárdulására vezet, a tömegektől való elszakadásra, a vezetők leválthatatlanságára, vezérkedésre. A politikai pártok tisztviselőinek, különösen ha parlamenti képviselőkké választják őket, megváltozik a társadalmi státu-

⁴² Sorel életútját lásd Évkönyv 1997.

⁴³ Michels helyzete a szociáldemokrata-szocialista mozgalomban az itt leírtánál jóval bonyolultabb és ellentmondásosabb volt. Korábban írásai a Kautsky szerkesztette *Die neue Zeiten* is megjelentek. Az 1910-es években már inkább kritikus ellenfélle vált. Franciaországban Hubert Lagardelle folyóiratában publikálhatott nem véletlenül. (Lagardelle életútját lásd Évkönyv 2000.) Magyarországon is volt visszhangja. Szabó Ervinnek levelezett, és a Huszadik Század is írt róla. (Szerk.megj.)

⁴⁴ Robert Michels: *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*. Leipzig, 1911.

sza, uralkodó elitté alakulnak. A karizmatikus vezetőket, akik a tömeget aktív politikai tevékenységre mozgósították, bürokraták váltják föl, a forradalmárokat és az entuziasztákat konzervatívok és gerinctelen alkalmazkodók. A legnagyobb borúlátással Michels a munkásosztály pártjára tekintett. Mint írja, a bürokrata vezetőségek erőszaka, amelynek ellenőrzésére az egyszerű tagságnak nincs lehetősége, szükségszerűen oda vezet, hogy elvész a párt forradalmi jellege. Később ez a konceptuális séma különböző baloldali és szélsőbaloldali irányzatok elméleti fegyvertárába épült be, és széles körű felhasználásra került a politikai küzdelem gyakorlatában.⁴⁵

Máig sem veszítették el tudományos értéküket Michelsnek azok a kutatásai, amelyeket az olasz szocialista mozgalomnak szentelt. Személyes tapasztalataira épülő megállapításai fontos történeti ismereteket hordoznak a mozgalom szociális összetételéről. Újszerűen értékeli a mozgalmat, mint szociális-lélektani jelenséget.

Az első világháború előestéjén Michels az úgynevezett proletár imperializmus teoretikusaként lép föl, amely baloldali-nacionalista áramlatként jelent meg az olasz politikában és társadalmi gondolkodásban, tevékenyen támogatva az olasz nagyhatalmiságot.⁴⁶ A 20-as években nagyszabású kutatásokat folytatott azzal a céllal, hogy megalapozza a szocialista mozgalom és a fasizmus közötti történelmi folyamatosságot Olaszországban.⁴⁷ A fasizma rendszerben ekkor az államiság legtökéletesebb modelljét látta, a képviselői demokrácia ellensúlyaként, amely az első világháború után a mély válság stádiumába érkezett. Utolsó munkáit a fasizmus és a tekintélyuralmiság apológiája jellemezte.

Vjacseszlav Kolomijec

Pernerstorfer, Engelbert (1950–1918)

Pernerstorfer 1950. április 27-én született Bécsben. Szülei Felső-Ausztriából költöztek Bécsbe, ahol apja egy kis üzletet nyitott. Apja négyéves korában halt meg. Az üzletet anyja vezette tovább, aki fiát papi pályára szánta – lehet, hogy ez volt az oka, hogy Engelbert azután kemény antiklerikális lett. Egy barátja

⁴⁵ Főleg a francia anarcho-szindikalisták körében.

⁴⁶ Az új „proletár-szocialista-szindikalista” imperializmus az 1911-es olasz-török háború nyomán bontakozott ki. Erről magyarul részletesebben lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé 1911–1914. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

⁴⁷ *Michels: Sozialismus und Fascismus als politische Strömungen in Italien.* 1-2. k. München, 1924-1925. – A fasizmussal való kiegyezés sokféleképpen jelent meg a hajdani szindikalista értelmiségiek körében (pl. az olasz De Ambrissnál vagy Pór Ödönnél.) Éppen Michels esetében kritikusan utal rá *Debreczeni József* is egyik legutóbbi cikkében. (*Népszava*, 2009. november 14. „Olaszországi tapasztalatai nyomán nem titkolt lelkesedéssel fejtette ki: a direkt népi akaratnyilvánítás erősebb, hitelesebb és demokratikusabb legitimitást ad a politikai vezetőnek, mint ami a parlamentarizmus áttételes, formalizált, kiüresedett intézményein keresztül nyerhető”)

segítségével, továbbá a gyámügyesek támogatásával folytathatta a tanulmányait egy skót katolikus liceumban. Itt találkozott Victor Adlerrel⁴⁸, itt alakult ki barátságuk, ami azután később sem szűnt meg soha. Pernerstorfer sűrűn látogatta az Adler házat, ahol, ugyanúgy mint a liceumban, valóságos irodalmi szalon alakult ki, ám a fiatalok ugyanekkor már politikai és szociális kérdésekkel is foglalkoztak, Lassalle⁴⁹ írásait tanulmányozták és megrendelték a különféle német és svájci új szociáldemokrata kiadványokat.

1869-ben Pernerstorfer csatlakozott az Osztrák Szociáldemokrata Munkásszövetséghez és ennek oktatási, felvilágosító munkájában vett részt. Ez a bécsi szövetség azután 1870-ben felbomlott.⁵⁰ A szövetség korábbi résztvevőinek zöme még az 1848-as forradalom hagyományainak befolyása alatt élt és gondolkodott és Pernerstorfer is egyike volt azoknak, akik kitartottak és lelkesedtek azért, hogy Ausztria újra a nagy Németország tagja lehessen. Barátaihoz hasonlóan ő is lelkesedett az 1879-es nagy francia forradalomért és annak eszméiért.

1870-ben leérettségizett és az egyetemen irodalmi tanulmányokba vágott bele. Ekkoriban óraadásból élt Bécsben. Ekkoriban Victor Adlerrel együtt különféle irodalmi köröket látogattak, amelyben nagyon eltérő hatások is érték. Az 1870-es években több pán-germán irodalmi körnek volt tagja, sőt elnöke is. Liberális demokrata volt, de ekkoriban sem szakította meg kapcsolatait az osztrák munkásmozgalommal. 1871-ben amikor Oberwindert⁵¹ és a Scheu⁵² testvéreket felségárulással bíróság elé állították, Pernerstorfer kiállt mellettük, és Victor Adlerrel együtt megjelentették Heinrich Scheu írásait.

1880-ban Pernerstorfer csatlakozott a Victor Adler alapította kultúr-szövetséghez. Ugyanebben az évben egyik megalapítója az ekkoriban megjelenő folyóiratnak, a *Deutsche Worte*-nak, amelynek egyik szerkesztője lett. Ekkoriban erősödött meg irodalmi szövetségesei között az új antiszemita tendencia, ami Pernerstorferre is hatott, jóllehet ez nem érintette Victor Adlerrel való barátságát (és más zsidó szocialista barátai is voltak). 1883-ban azonban szakított Schoenererrel, aki ennek az antiszemita irányzatnak ekkor vezéregyénisége és teoretikusa volt és akivel 1880-ban együtt alapították meg a *Deutsche Worte*-t. A szakítás után pontosan a *Deutsche Worte* hasábjain írt már éles polemikus cikkeket Schoenererrel szemben. 1885-ben Wiener-Neustadtban választották meg parlamenti képviselőnek. Ekkor Victor Adler kérte fel, hogy egy másik osztrák demokrata képviselővel együtt szervezzék meg olyan gyűlések tartását, amelyeken az osztrák antiszocialista törvények megszüntetését szorgalmazzák.

1891-ben Pernerstorfer szakított a nagy-német parlamenti csoporttal, amely-

⁴⁸ Victor Adler életútját lásd Évkönyv 1977.

⁴⁹ Lassalle életútját lásd Évkönyv 1975-76.

⁵⁰ Az 1870-71-es évek munkásellenes megtorlásainak, pereinek és üldöztetéseinek nagy irodalma van: ezekről lásd Herbert Steiner és S. Vincze Edit könyveit.

⁵¹ Oberwinderről, aki az osztrák munkásszervezetnek akkori vezetője volt, lásd H. Steiner említett összefoglaló munkáját.

⁵² Andreas Scheu életútjáról lásd Évkönyv 1994; a Scheu testvérekről ugyancsak Herbert Steiner jelentetett meg önálló könyvet.

nek addig tagja volt. Meggyőződéses antiklerikálisként sok beszédet mondott, sok cikket írt, és nem riadt vissza attól sem, hogy magának a császári háznak a tagjait is tolla hegyére tűzve bírálja. Ekkoriban már az *Arbeiter Zeitungban*,⁵³ a megalakuló Osztrák Szociáldemokrata Párt központi orgánumában ő lett az irodalmi és művészeti rovat vezetője. Ő maga 1896-ban csatlakozott a párthoz. 1897-ben az új parlamenti választáson kibukott a parlamentből, 1901-ben azonban újraválasztották, és ő lett a szociáldemokrata parlamenti frakció titkára.

A párt 1901. évi kongresszusán, amikor elfogadták az osztrák párt új pártprogramját, Pernerstorfer felszólalt. Fellépett a revizionisták és Bernstein⁵⁴ mellett, és ezt követően ő lett az osztrák szociáldemokrata mozgalomban a revizionista tendencia legfőbb „bajnoka” és teoretikusa. Szembe került az osztrák párt vezetőinek internacionalista szemléletével és politikájával is. A II. Internacionálé 1900. évi párizsi kongresszusán referátumot tartott az általános választójogról, amelynek elfogadtatását nagyon fontosnak ítélte, de e kérdésben is a különleges német-osztrák közeledés fontosságát hangsúlyozta.⁵⁵

Ettől az időtől kezdve Pernerstorfer az osztrák pártban nem csak a revizionizmusnak vált „pápájává”, hanem a szellemi értelmiségi-irodalmi életben egyre hangsúlyosabbá vált egyfajta nacionalista megközelítése, amely erősen megkülönböztette a párt vezetői többségének internacionalizmusától.

1905–1907-ben lelkesen vett részt az általános választójog elfogadtatásáért folytatott küzdelemben, majd amikor 1907-ben a reform elfogadása nyomán 84 szociáldemokrata képviselőt választottak be a parlamentbe, Pernerstorfert megválasztották e csoport alelnökévé, és egyúttal a parlament alelnökévé. Ezt a pozícióját megtartotta egészen haláláig.

Tagja volt a II. Internacionálé interparlamentáris nemzetközi szervezetének és 1907-től az osztrák párt egyik képviselője lett a Nemzetközi Szocialista Irodának (Bureau socialiste international – BSI).⁵⁶

Az új nemzetközi helyzetben ő is ismételten új válaszutak és kihívások elé került. Jóllehet a nemzeti érzés mindig erős volt benne, miként a német inklinációja is, mégis 1911-ben az új európai háborús krízist észlelve,⁵⁷ elhagyta azt a német iskola szervezetet, amelynek ő volt az egyik alapítója. Még ebben az 1911-es évben új folyóiratot alapított *Der Strom* (A folyó) címmel. A folyóirat népszerű bécsi színházi folyóirat volt.

1914-ben, az I. világháború kirobbanása után „természetszerűen” a szociáldemokrata párt jobbszárnyán, a „honvédők” között foglalt helyet. 1916-ban fel fogásával és szatíráival szembe került Victor Adlerrel is. Még 1915-ben élesen

⁵³ Az *Arbeiter Zeitung* indulásáról lásd Évkönyv 1989.

⁵⁴ Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

⁵⁵ Az 1900. évi kongresszusról, az ott elhangzott előadásokról és vitákról lásd: A II. Internacionálé kongresszusai. 1889-1912. Budapest, Kossuth Kiadó 1989. (szerk. Jemnitz János és Pető Andrea)

⁵⁶ Az NSZI-BSI megalakulásáról lásd Évkönyv 1975/76.

⁵⁷ Erről lásd Évkönyv 2011., valamint Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911-1914. Budapest, Akadémiai Kiadó 1966.

elmarasztalta Friedrich Adlert a nevezetes miniszterelnök-ellenes merénylet⁵⁸ után, anarchistának minősítette, és azt tanácsolta, hogy jobb, ha Svájcba emigrál, mert nem lesz helye az osztrák szociáldemokrata mozgalomban. Ámde amikor 1917-ben F. Adlert elítélte a bíróság, akkor Pernerstorfer is fellépett a védelmében és eljárt magánál a császárnál.

1918. január 6-án Bécsben halt meg.

Irodalom:

Pernerstorfer írásai:

Die Staatspolizei vor dem Parlament, 1889.

Friedrich Schiller zur 100. Wiederkehr seines Todes, Wien 1905.

Jean Jaurès, Vaterland und das Proletariat, Wien, 1916.

Zeitfragen, Wien 1917.

Írások Pernerstorferről:

Engelbert Pernerstorfer zum Gedächtnis, Wien 1928.

Kurt Rotter: Engelbert Pernerstorfer und die Geschichte der „Deutschen Worte“, Wien 1943.

Julius Braunthal: Victor und Friedrich Adler, Wien 1965.

Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier international. L'Autriche. Paris 1971.

Jemnitz János

Séverine, Rémy Caroline (1855–1929)

Caroline Séverine 1855. április 27-én született Párizsban. Apja kisebb beosztásban a rendőrségen gyámságokkal foglalkozó osztályon dolgozott. Séverine ifjú leányként kisebb színházaknál dolgozott, hamar férjhez ment, gyereke is született, majd másodszor is férjhez ment, újabb fia született. A munkásmozgalommal már csak az 1880-as években került kapcsolatba, amikor 1880-tól Jules Vallès⁵⁹ élettársa Cri du Peuple-be. Vallès 1885-ben bekövetkezett halála után Séverine lett a lap főszerkesztője egészen 1888-ig, amikor is azt Edouard Vaillant⁶⁰ és mások vették át.

Séverine-t ezt követően magával ragadta a balanzsriszta jobboldali antidemokratikus nacionalista, de némi szociális demagógiával is élő mozgalom. Tíz évvel később ugyanakkor Séverine határozottan kiállt Dreyfuss mellett és egyik bajnoka lett az „ügynek”. Séverine együtt érzett a szocialistákkal, ismerte áramlataikat, de egyikhez sem csatlakozott, ugyanakkor a *Cri*-ben megjelent cikkeiben hangsúlyozottan kiállt a szegények mellett. A késő 1880-as és kora 1890-es években ugyanilyen határozottan kiállt a bíróság elé állított anarchisták, még a bombát dobó anarchisták mellett is.

⁵⁸ F. Adler perének hatalmas irodalma van: magyarul F. Adler pöre, Budapest 1917; valamint Jemnitz János: Nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. Id.mű.

⁵⁹ Vallès életútját lásd Évkönyv 1982.

⁶⁰ Vaillant életútját lásd Évkönyv 1990.

Az I. világháború kirobbanása után Séverine a pacifistákkal rokonszenvezett. Később üdvözölte az 1917. évi orosz forradalmat is. 1918-ban belépett a szocialista pártba, majd 1920-ban, a nevezetes pártszakadás után a kommunista párt (PCF) tagja lett. 1923-ban kilépett a PCF-ből és az Emberi Jogok Ligájának lett aktivistája. Nyilvános tevékenysége ezután sem szűnt meg, rendszeresen szerepelt gyűléseken, és 1928-ban fellépett a híres-hírhedt Sacco és Vanzetti⁶¹ per során az USA-beli olasz anarchisták védelmében, akik azután ismeretesen justizmord áldozatai lettek.

1929. április 24-én halt meg. Halála után az 1929. május 1-i ünnepi számban az anarchista *Libertaire* című lap úgy emlékezett meg róla: nagy anarchista volt és nagy barátunk.

Jemnitz János

Severing, Carl (1875–1952)

A császári Németországban és a Weimar-i Köztársaságban szakszervezeti körökben egyaránt csak úgy emlegették, hogy „a Bielefeld-i kis lakatos”. Erről a szakmunkás tanultságáról bizonyos elismeréssel és büszkeséggel beszéltek a szociáldemokrata és a szakszervezeti mozgalomban. A „kis lakatos” később Poroszországban illetőleg egész Németországban lett belügyminiszter. Tevékenységéről, tartásáról gúnyosan és ellenségesen szóltak a konzervatív beállítottságú ellenfelei és beosztottjai az apparátusban – a kis lakatos azonban tiszteletre szorította őket a köztársaság elfogadott új alkotmánya iránt.

Carl Severing 1875. június 1-én Westfáliában, Herford-ban született. A helységnek 13 000 lakosa, egy nagyobb textilüzeme és egy nagyobb dohánygyára volt. Apja a dohánygyárban dolgozott, anyja varrónő volt. A bér- és munkafeltételek mindkét gyárban rosszak voltak. Szülei arra törekedtek, hogy fiuk olyan szakmát tanuljon, amelynek jövője van, és amelyben tisztességesen lehet keresni – erre a felvirágzó fémipar kínált lehetőséget. Severing lakatos lett és tagja lett a Vasipari Szakszervezetnek (Deutscher Metallarbeiterverband – DMV). A megerősödő német szakszervezeti mozgalomban hiányoztak a szakmunkások. Severing már 18 éves korában, 1893-ban a Szakszervezeti Szövetség (MV) gyűléseinek írnoka és jegyzőkönyvvezetője lett. Egyúttal ő lett a vasipari szakszervezet képviselője a helyi szervezetekben, és egyidejűleg magára vállalta a SPD kiépítését Herfordban. 1894-ben költözött át Bielefeld-be, amely tartósan élete központjává vált.

1896. közepén a kor szokásainak megfelelően hosszabb valcoló tanuló útra

⁶¹ A Sacco és Vanzetti perről lásd magyarul Villard könyvét: Vádol a védelem; ugyanerről Upton Sinclair írta könyvét, a „Boston”-t. Ugyancsak írt róla Philip Foner is. Annakidején 1927-ben rengeteg tiltakozás hangzott el a progresszív magyar orgánumban is.

indult, elsőként a németajkú Svájcba. 1898-ban azonban szülei kérésére visszatért Bielefeld-be. 1901. április 19-én a DMV meghatalmazottja, majd 1902.12.15-től a DMV szakszervezetének Bielefeld-i vezetőjévé választották. Nagy erővel vetette magát a szervezésbe. 1912-re a Bielefeld-i DMV-nak már több mint 8 000 tagja volt. Westfáliában ez lett a legerősebb szervezete a DMV-nek. Severing munkája során arra törekedett, hogy lehetőleg elkerüljék a sztrájkokat, és helyette inkább abban bízott, hogy élhetnek a kedvező konjunktúra lehetőségeivel. Severing életrajzírói úgy vélik, hogy neki sikerült az egész fémiparban Bielefeld-ben a munkásoknak a legmagasabb béreket és a legrövidebb munkaidőt biztosítani. E tekintetben mások jelentős kétségeket támasztottak. (Így adatok szólnak arról, hogy míg Bielefeld-ben egy öntőmunkás 42 pfennig órabért kapott, ugyanakkor Schleswig-Holstein-ben egy kisebb városban, jóval gyéresebb szakszervezeti tagsággal rendelkező gyárban az órabér 45 pfennig volt.) A példákat lehetne folytatni. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy míg a vasas szakszervezet egész Németországban régióként törekedett arra, hogy a munkásoknak kedvező tarifa-megállapodásokat kössön a munkafeltételekről – e tekintetben Bielefeld a hátsó sorokban kullogott. Így például Drezdában 53 tarifa-megállapodást kötöttek, amely 6 190 munkást érintett, addig Bielefeld-ben ugyanekkor, 1912-ben, mindössze 5 tarifa-megállapodást, amely 293 munkást érintett. Úgy tűnik, hogy Severing mindenekelőtt a szakszervezeti munka kiépítésére törekedett, de ezek a szakszervezetek már ott éltek, és valóban arra törekedtek, hogy a munkafeltételeket jobbják.

1905-ben Severinget beválasztották a Bielefeld-i városi tanácsba. 1908-ban az SPD listáján jelöltette magát ugyanitt parlamenti képviselőnek. A választás második fordulójában – rendkívüli módon – sikerült a katolikus centrupárti paraszti választókat a maga oldalára állítani, és így megválasztották képviselőnek. Még ugyanebben az évben a parlamentben már felszólalt a flottaépítés ügyében, ezt ugyanúgy ostorozta, mint a dokkokban uralkodó állapotokat.

Az SPD-n belül Severing a jobboldalon állt. Többek között védelmezte a Baden-i szociáldemokratákat, amikor azok az SPD központi direktívaival szemben megszavazták a helyi tartományi költségvetést – ebben a baloldali szociáldemokraták a szociáldemokrata elvek megtagadását látták és bírálták. 1910-ben az SPD pártkongresszusán élesen ütközött Rosa Luxemburggal a tömegsztrájk, az általános sztrájk vitájában. Severing azok közé tartozott, akik elutasították ennek az eszköznek alkalmazhatóságát, és főként azt, hogy az SPD olyan határozatot fogadjon el, amely e módszer alkalmazását a szakszervezetek számára is előírná, vagy legalább is követendőnek minősítené. Ekkor már többen Severing-ben Bebel⁶² utódját vélték felfedezni. Az 1912-es parlamenti választás ezt a számítást erősen áthúzta. A katolikus Centrupárt ekkor megtalálta a saját jelöltjét, megvonta a támogatást Severing-től és a választáson Severing kibukott a parlamentből. Lemondott szakszervezeti, a DMV-ben viselt ügyvezetői posztjáról is; ugyanakkor átvette a Bielefeld-i helyi szociáldemokrata orgánus, a *Volksmacht* szerkesztői posztját.

⁶² Bebel életútját lásd Évkönyv 1990.

1914. augusztusának legelejétől, ahogyan az első világháború kirobbant, Severing támogatta az SPD többségének honvédő és a „polgárbékét” (Burgfrieden) hirdető politikáját. Severing igen élesen támadta a baloldali ellenzékieket és többek között Karl Liebknecht-ről írt úgy, mint „bajkeverőről” – mindez mint ismeretes, az SPD-n belül a későbbiekben szakadáshoz vezetett.⁶³

Amikor 1918-ban Németországban kirobbant a novemberi forradalom és ennek során sok helyütt megszülettek a munkástanácsok, Severing elérte, hogy Bielefeld-ben ne ilyen munkástanács szülessen meg, hanem azokban polgári erők is részt vehessenek. Bielefeld-ben Severing teljes ura volt mind a szakszervezeti, mind a politikai életnek – legalábbis a szociáldemokrata körökben. Mindennek azután az lett az eredménye, hogy 1919-ben Severing egyszerre három mandátumot szerzett: egyszerre lett az új német nemzetgyűlésnek, a porosz tartományi gyűlésnek és a Bielefeld-i városi tanácsnak tagja. Ezenfelül az új, szociáldemokrata vezetésű kormány Severinget kinevezte a Ruhr-vidék kormánybiztosának. Feladata az lett volna, hogy visszaszerezze munkásként és munkásvezetőként a sztrájkoló ruhr-vidéki munkások bizalmát, ez azonban neki sem sikerült. Amit a ruhr-vidéki munkások akartak, az Severing-nek nem tetszett. Míg a munkások a munkaidő csökkentését követelték, és felléptek a bányák szocializálásaért, Severing velük szemben csak egy célt látott: a rendet helyreállítani, a termelést növelni. Ez együtt járt azzal, hogy drákói szigorúságú rendszabályokat hoztak a sztrájkoló bányászok ellen, ezzel Severing sok rokonszenvezőt veszített el. A kormány hadsereget is bevetette a Ruhr-vidéken, amely nagyon brutálisan lépett fel a munkások ellen, és Severing nem tudott semmit tenni a hadsereggel szemben. Ez megmutatkozott egy évvel később, 1920. márciusában, a Kapp-puccs idején is. Akkor a puccsal szemben a munkások általános sztrájkja éreztette bénító hatását, a Ruhr-vidéken különleges helyzet alakult ki. Itt a munkások fel is fegyverkeztek, az államszervezet mélyreható demokratizálását és szociális reformokat követeltek. A másik oldalon a hadseregből sokan a puccsistákkal rokonszenveztek, és a „rend” helyreállítására törekedtek. A kettős szorításban Severing a polgári pártokkal igyekezett szót érteni és velük együtt közvetíteni. Severing számítása annyiban teljesült, hogy a munkások egysége megbomlott, a munkások offenzív fellépése összeomlott, a hadsereg bevonult a Ruhr-vidékre és a széntermelés újra megindult. Kemény megtorlások kezdődtek a munkások ellen. Severing nyilvánvalóan túlbecsülte saját erejét és befolyását.

1920. március 29-én Otto Braun, a porosz tartományi szociáldemokrata miniszterelnök (aki 1932-ig maradhatott meg posztján) Severinget kinevezte a porosz tartományi kormány belügyminiszterének. Severing-nek, mint ruhr-vidéki kormánybiztosnak kétféle keserű tanulságot kellett levonnia az elmúlt eseményekből. Tapasztalnia kellett, hogy a hadseregre, mint semleges rendfenntartó erőre nem számíthat; a hadsereg szétverte, feloszlatta a munkások védelmi

⁶³ Az SPD helyzetéről az 1914–1916. évben, sőt az 1917-es szakadásokról magyarul lásd Jemnitz János: A szocialista pártok és a háború 1914–1918. Kossuth Kiadó, 1969; valamint A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914–1917. Akadémiai Kiadó, 1975.

önszerveződését. A régi kormányhivatalnokokra is csak alig építhetett, és csak nehezen lehetett helyükbe demokratákat találni és állítani. A porosz hivatalnok rendszert Severing megtisztította, a megbízhatatlan kormányhivatalnokokat lecserélte. Ez vonatkozott a tartomány rendőri apparátusára is, és Severing ennyiben Poroszországban kivételes állapotokat teremtett. 1926. október 7-én részben betegsége, részben Otto Braun-nal való személyes ellentétei miatt lemondott porosz belügyminiszteri posztjáról.

1928-ban visszatért a magas politikai körökbe, a Hermann Müller vezette német kormányban Severing lett a belügyminiszter. Mindjárt miniszterségének legkezdetén be kellett avatkoznia a ruhrvidéki fémipari munkások sztrájkjába. A kormány munkaügyi miniszterének javaslatával szemben a munkaadók a bér- és tarifa-szerződések tárgyalásakor visszautasították a kompromisszumokat, és 260 000 munkást és munkásnőt kizártak a gyáraikból. Severing-nek csak nagy nehézségek árán sikerült a felekkel kompromisszumokat elfogadtatni. Severing belügyminisztériumából erős minisztériumot kívánt kiépíteni, amely valóban hathatósan védelmezhetné a Weimari demokratikus alkotmányos rendet. Ámde sokkal kevésbé volt ezúttal sikeres, noha a miniszterelnököt az SPD állította. Az SPD-n belül azonban Severing erőteljes hangadója volt annak az álláspontnak, amely a polgári pártokkal való nagykoalíció fenntartását tartotta szükségesnek.

Amikor a Müller kormány 1930-ban megbukott, Otto Braun visszahívta Severing-et a porosz kormányba, régi posztjára, belügyminiszternek. Ám nem folytathatta ott, mint régen. Amikor Severing erőteljesebben próbált meg fellépni, az NSDAP (vagyis a nemzeti szocialisták – a nácik) ellen, akkor ezeket a kísérleteit a centrupárti kormányelnök Heinrich Brüning semlegesítette, lehetetlenné tette.

Az 1932-es porosz tartományi választás után Otto Braun és Carl Severing egy ideig még ügyvezetőként tovább dolgozhattak, de 1932. július 20-án a német birodalmi kormány menesztette őket.

Következtek a hitleri évek 1933-tól 1945-ig. Ezeket az éveket Severing viszonylag sértetlenül élte át. Lakását megfigyelés miatt tartották, de visszavonultan Bielefeld-ben háborítatlanul élhetett. Megkaphatta nyugdíját és a hitleri rendszer nyugdíj-kiegészítéseit felvehette, ami elég biztos életfeltételeket kínált. Hogy Severing ez utóbbit miért kaphatta meg, ennek okai nem világosak.

1945. után Severing ismét az első vonalba került azok körében, akik Bielefeldben az SPD újrāépítésére törekedtek. Severing ismét mintegy ura lett az SPD kelet-westfáliai régiójának. Ugyanakkor világos volt, hogy közte és az SPD új vezéregyénisége, Kurt Schumacher⁶⁴ között óriási különbség volt, mintha két különböző világból jöttek volna. Schumacher nem sokra becsülte Severing elképzeléseit arról, hogy az SPD-t a brit LP mintájára kellene újra felépíteni. Severing viszont Schumacher nyugatos beállítottságát ítélte meg nagyon kritikusan.

Severing, noha 1947-ben az Észak-Rajna-Westfáliai tartományi parlament tag-

⁶⁴ Schumacher életútját lásd az Évkönyv 1996-os kötetét.

ja lett, az országos politikai életben már nem játszhatott nagyobb szerepet. Az SPD-ben reménytelenül elszigetelődött, és egyre inkább visszavonult a politikai életből. 1952. július 23-án halt meg Bielefeldben.

Irodalom:

Severing írásai:

Sozialdemokratie und Völkerhass. Berlin 1915.

Wie es kam. Berlin 1920.

Wegbereiter des Nationalsozialismus. Bielefeld 1947.

Mein Lebensweg. Berlin 1950.

Írások Severingről:

Thomas Alexander: Carl Severing. Bielefeld 1992.

Willy Buschak

Jemnitz János

Camacho, Marcelino (1918–2010)

1918. július 11-én született, a Soria megyei La Rasa községben. Apja szocialista meggyőződésű váltóőr volt az Osmá–La Rasa-i vasútállomáson, az Általános Munkásszövetség (UGT) tevékeny tagja. Marcelino korán kezdett el dolgozni. Fémipari munkásnak tanult, a marós szakmában. 17 évesen, 1935. február 2-án lépett be a Spanyol Kommunista Pártba (PCE), majd az UGT-be is.

Az 1936. júliusi lázadás a lázadók által hamarosan elfoglalt területen érte. Vasutastársaival vágányzárat idéztek elő, hogy föltartóztassák a felkelők csapatszálításait, ám hamarosan menekülnie kellett. Gyalog kelt át a Sierra Guadarrama magas hegységein, hogy csatlakozhasson a köztársaságiakhoz. Fegyverrel harcolt, eleinte a kommunista milíciában („Ötödik Ezred”), majd a köztársasági néphadseregben. A polgárháború végküzdelmei Madridban érték. 1939 márciusában letartóztatták a puccsot végrehajtó, Madridot Francónak átadni készülő Casado ezredes katonái. A zavaros helyzetben sikerült megszöknie, és illegalitásba vonulnia. Ám néhány hónap múlva valaki felismerte és feljelentette. Bíróság elé állították, miután megállapították, hogy önként jelentkezett a republikánus hadseregbe. Elítélték, és egy kényszermunka-csapatba osztották be, amellyel több táborot is megjárt. Végül az észak-afrikai Tängerbe kerültek.

1944-ben, amikor Algirban már működött De Gaulle tábornok koalíciós kormányja, megszökött a táborból, és kalandos úton eljutott Algériába. A marokkói–algériai határon a francia rendőrség letartóztatta, és Oránba vitte, ahol akkoriban népes spanyol kolónia tartózkodott: egyesek még a harmincas években, munkát keresve érkeztek, mások az Alicante kikötőjén át 1939 márciusában menekülő republikánusok utolsó csoportjaival kerültek ide. Ezek hamarosan elérték, hogy Camachót szabadon bocsássák. A kiszabadításáért folyó küzdelemben ismerte meg az almeríai születésű, 17 éves Josefina Sampert, akit 1948. december 22-én feleségül vett (hatvankét évet éltek együtt).

Több mint egy évtizedes algériai munka és tartózkodás után, miközben a baloldali emigránsok helyzete a hidegháború következtében egyre feszültebbé vált, egy 1957. évi madridi közkegyelmi rendeletet kihasználva mindketten hazatértek Spanyolországba. Fém munkásként a Perkins Hispania vállalatnál helyezkedett el. Madrid Carabanchel negyedében béreltek szerény lakást. A hivatalos vertikális szakszervezetek bizalmi- választásán vállalati munkatársai őt delegálták a megyei testületbe. A '60-as évek elején egyik kezdeményezője volt a munkások spontán keletkező alkalmi bizottságai alapján kibontakozó, de hamarosan a kommunisták hatása alá kerülő független illegális Munkásbizottságoknak (Comisiones Obreras

– CC.OO). 1967-ben a hatóságok fölfigyeltek tevékenységére. Letartóztatták, és meg nem engedett szervezet alakításának vádjával, az 1940-es „szakszervezeti” törvény alapján 9 év börtönre ítélték. 1973-ban szabadult, egy újabb amnesztia-rendelettel, már a diktatúra leszálló ágán, az 1001 munkásbizottsági vezető híres perében. (Ebben része volt a párizsi Mutualité csarnokban február 25-én tartott nemzetközi tiltakozó nagygyűlésnek is.) Kilépve a börtön kapuján, az őt váró társaknak ezt mondta: „Nem tudtak minket sem megszelídíteni, sem megtörni, sem domesztikálni, és nem is fognak tudni.” A börtönben mindvégig képezte társait, mindenekelőtt a munkásmozgalmat, elsősorban a szakmai szervezetek történetére, harcuk tanulságaira tanította őket. (Élete során összesen mintegy 14 évet töltött rabságban. Megjárta a soriai, a segoviai és a Madrid-carabancheli büntető intézetet.) A szabadulása után leírt előadásokat 1976-ban Párizsban kiadták, később magyarra is lefordították.

1976 márciusában újra lefogták, de hamarosan szabadult. Ezekben a hónapokban, a demokratikus átmenet előestéjén kísérletet tett arra, hogy a spanyol szakszervezetek hagyományos, pártkötődés szerinti megoszlását meghaladva egységes szövetséggé alakuljanak. Miután a szocialista párt elvetette a fontos támaszául szolgáló UGT csatlakozását egy ilyen szervezethez, Camacho a Munkásbizottságok önálló szakszervezeti központtá alakulását javasolta. Így jött létre a Munkásbizottságok Szakszervezeti Szövetsége (CSCO), amelynek első kongresszusán a szövetség főtítkárává választották. (Mindazonáltal azóta is, mind a mai napig, a szövetség a sajtóban leggyakrabban a hagyományos CC.OO. néven szerepel.) Akkor már a PCE központi bizottságának is tagja volt. Az Alkotmányozó Gyűlés első, 1977. június 15-i szabad választásain madridi képviselői mandátumot nyert, amelyet az 1979-es törvényhozó gyűlési választáson is megőrzött. Mandátumáról azonban később lemondott, mert nem értett egyet a munkaügyi rendeletekkel, amelyeket a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) és saját pártja, a PCE is megszavazott.

1987-ig vezette a CSCO-t, a szövetség 1-es számú tagkönyvének a birtokosa-ként. Négy egymást követő kongresszuson választották elsőprő többséggel főtítkárrá. Ebben az időszakban a szövetség a legnagyobb és legtevékenyebb szakszervezeti erővé lett. 1985-ben Camacho hirdette meg a demokratikus korszak első általános országos sztrájkját, Felipe González első szocialista kormányával szemben, kikényszerítve az országos háromoldalú egyeztetés intézményes bevezetését (Gazdasági-Szociális Tanács). Emellett egyike volt a spanyol NATO-be lépés elleni megmozdulások kiemelkedő szervezőinek; támogatója az 1986/87-es oktatási év nagy diákmegmozdulásainak.

1987 novemberében megvált a főtítkári tisztségtől, amelyet a fiatal Antonio Gutiérrez Vergara vett át tőle, míg ő elnöki tisztséget kapott. A CSCO 1991. évi 5. kongresszusán Camachónak nézeteltérése támadt a főtítkárral és a vezetőség többségével, mivel ezek pártolták az általa károsnak tartott akkori országos szociális paktumot, és hívei voltak a PCE föloldásának az Egyesült Baloldal (IU) szélesebb választási tömbjében. 1995-ben lemondott elnöki tisztségéről is, mivel

elvetette azt a javaslatot, hogy a CSCO távolodjon el a PCE-től, amit a szakszervezet jobboldali fordulataként értékelte. A 6. kongresszuson, a CSCO ún. „kritikai szárnyának” támogatásával ismét jelöltette magát elnöknek, de 571 szavazattal 366 ellenében és 43 tartózkodással ezt elutasították.

1990-ben közzétette emlékiratait, „Bevallom, hogy harcoltam” címmel.

Két gyermeke van, Yenja és Marcel.

Élete utolsó időszakában továbbra is cselekvő tagja volt a PCE-nek és Országos Bizottságának, az IU-nak és a Munkásbizottságoknak, ám betegsége miatt el kellett hagynia carabancheli lakását, és Madrid Majadahonda körzetébe költözni, ahol volt felvonó a házában. A demokratikus Spanyolország alapító atyái között tartották számon, nemcsak barátai, hanem eszméinek ellenfelei is. Amikor Felipe Gonzáles kormányának javaslatára érdemrendet alapítottak az alkotmányos rend szolgáltatában szerzett érdemek elismerésére, I. János Károly király az elsők között tüntette ki az Alkotmányos Érdem Rendjével. A Valenciái Politechnikai Egyetem doctor honoris causa címet adományozott neki.

2010. október 29-én, 92 éves korában egy madridi klinikán hunyt el. A Munkásbizottságok madridi központjának aulájában ravatalozták föl. A ravatalnál megjelent trónörökös, Don Felipe a jelen levő újságíróknak elmondta: „A Korona lerója tiszteletét a spanyol átmenet történelmi alakja előtt, elismerve számottevő hozzájárulását a dolgozóknak a szociális jogokért vívott harcához.” A királyi pár az özvegyhez küldött üzenetben fejezte ki együttérzését. Valeriano Gómez szocialista munkaügyi miniszter „nagy szakszervezeti vezetőnek nevezte, aki nagy árat fizetett a demokrácia elérését szolgáló harcáért, a békében és szabadságban való együttélésért, és azért, hogy a dolgozók méltó életet élhessenek.” Gaspar Llamazares, az Egyesült Baloldal vezetője „a becsület jelképének, a munkásosztály legjobb képviselői közül valónak” nevezte, egyben „a kommunizmus, a jogok és a szabadság iránti elkötelezettség szimbólumának”.

Santiago Carrillo, a PCE egykori történelmi vezetője a ravatalnál „a Franco elleni küzdelem egyik legfigyelemreméltóbb személyiségeként” jellemezte, nagy kommunista harcosként, aki egész életét Spanyolország szabadsága és a dolgozók védelme ügyének szentelte.” Személyes barátja, egyben kemény riválisa, az UGT sok évtizedes vezetője, Nicolas Redondo üzenetében úgy említette, mint „a szociológiai baloldal vonatkoztatási pontját”. Az EU tanácskozásán Brüsszelben tartózkodó Rodríguez Zapatero miniszterelnök is táviratában meleg szavakkal emlékezett meg Camachóról. Másnap a madridi Alcalá kapunál, ahonnan a május 1-jei menetek szoktak indulni, tömeggyűlés zajlott le. Ezen José Luis Centella, a PCE és Ignacio Fernández Toxo, a Munkásbizottságok jelenlegi elnöke tartott megemlékező beszédet. Ezután Camacho hamvait a madridi „Civil Temetőben” helyezték végső nyugalomra.

A spanyol társadalom lélektani állapotára igen jellemző, ezért aligha hallgatható el a „szociológiai jobboldal” olyan képviselőjének a konzervatív ABC-ben közzétett megemlékezése, mint Fernando Fernández közgazdász, a madridi „IE Business School” egyik vezetője. Camacho bizonyára mosolygott volna, ha ol-

vashatja szövegét. „Alakja teljes joggal szerepel az átmenet építőmestereinek sorában. Fényképe a Moncloa-paktum aláírásánál azt jelképezi, ami a legjobb a szakszervezetekben, egy olyan szociális erő, amely elkötelezett az ország korszerűsítése iránt. Egy osztály-szakszervezetet, amelyet a francóizmus elleni kemény ellenzéki harcok formáltak, és a forradalmi marxizmus eszméi neveltek, át tudott alakítani egy széles osztályközi szociális mozgalommá, amely képviselési alapon áll, tárgyalásos, felelős szellemben. Nem habozott meghirdetni egy általános sztrájkot, amikor ezt helyénvalónak találta, de tudatára ébredt annak, hogy ez kudarc volt, és semmi jót nem eredményezhetett. Ilyenek voltak azok az emberek, akik lehetővé tették, hogy Spanyolország virágzó, demokratikus állam legyen: alapjában véve paktumokra orientált személyiségek, de nem valamely közvetlen nyereség érdekében, hanem Spanyolország eszméje jegyében. Már kevesen maradtak közülük, és hiányozni fognak”. Ennek a cikknek több mondatához tucatnyi kritikai megjegyzés fűzhető. Am ha megpróbáljuk magyar viszonyok között elképzelni ennek valamilyen változatát, megborzadhatunk.

Irodalom:

Marcelino Camacho írásai:

Écrits de la prison. Édition Sociale, Paris, 1976.; Spanyolul: Charlas en la prisión. Madrid, 1977.; Magyar kiadás: Beszélgetések a börtönben, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.

Confieso que he luchado. Madrid, 1990. Előszó: Manuel Vázquez Montalbán.

Camachóról:

Acto de homenaje de los trabajadores madrileños a Marcelino Camacho. http://www.foroporamemoria.info/noticia_pdf.php?id_noticia=3667 2010.11.27.

El mundo político y sindical homenajea a Marcelino Camacho. <http://www.elpais.com/articulo/economia/mundo/politico/sindical/homenaje/Marcelino/Camacho/elpepueco> 2010.11.27.

El príncipe Felipe elogia el papel de Marcelino Camacho en la Transición. <http://www.elpais.com/articulo/economia/principe/Felipe/elogia/papel> 2010.10.29.

Harsányi Iván

Coates, Ken (1930-2010)

Ken Coates Leek-ben, Staffordshire grófságban született 1930. szeptember 16-án. Nyugat Sussex-ben nőtt fel. Amikor 1948-ban behívták katonának, megtagadta a katonai szolgálat teljesítését, mivel Malájziában kommunista, illetőleg nacionalista gerillák ellen kellett volna harcolnia. Helyette bányásznak állt a Nottingham és Derby grófság-béli bányákban nyolc éven át. Ekkor ismerte meg a bányászokat, a szakszervezeteket, és egész életére elkötelezett lett irányukban.

Coates egész élete a hivatalok és az autoritás elleni küzdelemben telt el. Még tizenéves korában, a 40-es években, lépett be a kommunista pártba (CPGB), hamarosan azonban csatlódott és kiábrándult a DPGB vezetőiből. Ez főként 1948-ban történt, Sztálinnak, illetőleg a Szovjetuniónak Jugoszláviával való szakítása,

illetőleg Jugoszlávia elleni fellépése után. Coates néhány évvel később lelkes támogatója volt az 1956-os magyar forradalomnak, Moszkva ellenes irányultságának. A későbbiekben, az 1980-as években Coates ismét igen aktív volt abban a békemozgalomban, amely mind Nyugat- mind Kelet-Európában felerősödött.

1956. után Coates néhány barátjával és néhány tucat aktivistával jelentős szerepet játszott az akkoriban is továbbélő IV. Internacionálé tevékenységében. A belga Ernest Mandel¹ felkérésére, aki ekkoriban kulcs-szerepet játszott a IV. Internacionálé irányításában, Coates Nagy-Britanniában újraszervezte a IV. Internacionáléhoz tartozó brit csoportosulást. Nem engedelmeskedett a szigorú trockista ortodoxia kereteinek és megfegyelmezéseinek, és szélesebb alapon próbált szót érteni, szervezkedni baloldali brit marxistákkal és baloldali kezdeményezésekben. Kapcsolatban állt az 1950-es évek új baloldali mozgalmával (New Left Movement), személy szerint Ed Thompsonnal,² Ralph Milibandel. Az 1960-as évek elején az *International Socialism* című periodika szerkesztőbizottságának tagja volt. Ugyanekkor még tovább tanult a Nottingham egyetemen. Itt végül is szociológiából kitűnő eredménnyel végzett. Később ugyanezen az egyetemen a felnőttoktatásba is bekapcsolódott (olyannyira, hogy 1990-től 2004-ig professzori címet is kapott).

Coates a békemozgalomban az élvonalba akkor került, amikor 1966-ban (vagyis a Harold Wilson³ kormány éveiben) kiéleződött a küzdelem a vietnami háború ellen. A békemozgalomban való aktivitása azonban korábban kezdődött, amikor Bertrand Russell oldalán bekapcsolódott a nukleáris fegyverkezés elleni mozgalomba (Campaign for Nuclear Disarmament – CND).⁴

Két évvel később, vagyis 1968-ban, amikor Nagy-Britanniában is kibontakozott egyfajta mozgalom a munkás-ellenőrzés (Workers' Control) érvényesítésére, akkor ez a mozgalom egybeesett azzal, hogy a szakszervezeti mozgalomban felerősödött a baloldali irányzat, a szakszervezeti tagság aktivitása és a szakszervezeti munkás-bizalmiak (shop stewards⁵) ebben jelentős szerepet játszottak. E mozgalmat támogatta több szakszervezeti vezető is, többek között Jack Jones⁶, aki akkor a legnagyobb taglétszámú szakszervezet, a TGWU (Szállítómunkás) élén állt. Ugyanígy a mozgalmat támogatta Hugh Scanlon, aki Gépipari és Villamossági Szakszervezetnek volt a vezetője. Coates arra törekedett, hogy maguknak a munkásoknak a beleszólását biztosítsa azokban az üzemekben, amelyekben dolgoztak. Amikor ezek a viták 1977-ben a kormány ipari reformtervezete körül zajlottak, akkor Coates elképzeléseit ortodox marxisták is bírálták. Ezekben az években sokféle elgondolás és tervezet vált ismeretessé, legemlékezetesebb azét

¹ Mandel életútját lásd Évkönyv 1996.

² Ed Thompson életútját lásd Évkönyv 1994, Ralph Miliband-ét 1995-1996.

³ Harold Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

⁴ A CND-ről lásd az Évkönyv több kötetében S. Parsons és K. Hudson írásait.

⁵ Shop steward-ok a munkás bizalmiak – igazán az I. világháború idején bontakozott ki ez az új mozgalom. A jelenségnek nagy angol irodalma született meg: e témáról GDH Cole több könyvében részletesen írt.

⁶ Jack Jones életútját lásd Évkönyv 2011.

a brit vállalaté, amelynek már bezárását tervezték, de a helybeli munkások alternatív javaslattal éltek. A munkások az érintett gyár addigi fegyvergyártásáról a vállalatot át kívánták állítani „hasznos termékek előállítására”.

Coates-t 1965-ben kizárták az LP-ből, amikor még a Nottingham városi LP szervezet elnöke volt. A furcsa szituáció körülötte még új arányokat öltött, amikor 1989-ben megválasztották az Európa Parlament képviselőjének. Az elkövetkező 10 évben, amíg ezt a tisztséget betöltötte, elismertsége és befolyása nőtt. E parlamentben az emberi jogok albizottságának elnökeként is szerepelt, emellett szorgalmazta, hogy a nyugdíjasok kérdésével foglalkozó albizottságot is állítsanak fel. Emellett sürgette, hogy fórumot teremtsenek a teljes foglalkoztatásra a szakszervezetek, illetőleg a munkanélküliek és a sérült, s csak csökkent munkára alkalmas emberek szervezeteinek bevonásával. Coates ugyanakkor nagy híve volt az európai integrációnak, és még annak is, hogy Nagy-Britannia is fogadja el az eurót fizetési eszközként.

Az Új LP (New Labour) kialakulása az 1990-es években súlyos visszaesést hozott Coates számára, szinte minden kérdésben, amelyért addig harcolt. Kapsolata az LP irányítóival Londonban egyre rosszabbá vált – főként azután, hogy élesen bírálta az LP vezetőinek jobbrafordulását. Ez azután végül az LP-ből való kizárására vezetett.

Kései éveiben a *Spokesman* szerkesztőjeként tevékenykedett. Ez a Bertrand Russell⁷ vezette békemozgalom lapja volt. Coates emellett további pamfleteket és könyveket írt gazdasági és politikai problémákról.

Forrás: John Palmer: Ken Coates obituary. *The Guardian*, 2010. június 29.

Corvalán, Luis (1916-2010)

A chilei munkásmozgalom történelmi figurája Luis Alberto Corvalán Lepez néven, 1916. szeptember 14-én született, a Chile déli részén, Puerto Montt kikötőjének közelében fekvő Pelluco településen. Második (anyai) vezetéknevéből a „z” betűt később elhagyta. Elemi és középiskoláit a Tomé-i Liceumban végezte, majd 1934-ben, a Chilláni Tanítóképzőben nyerte el diplomáját. Egészen fiatalon, 1932-ben, Carlos Ibáñez diktatúrájának bukása után lépett be a Chilei Kommunista Pártba (PCdCH). Újságírói munkát végzett a korszak kommunista napilapjainál, a *Frente Popular*-nál (1937), majd a Pedro Aguirre Cerdá vezette népfrentkormány időszakában az *El Siglo*-nál (1940-től). Amikor 1947-ben González Videla kormánya betiltotta a pártot, koncentrációs táborba zárták.⁸ Az 1950-es években megjárta Pitrufquén és Pisagua táborait. Távollétében beválasztották a PCdCH központi bizottságába.

⁷ Bertrand Russell életútját lásd Évkönyv 2010, 2011.

⁸ Erről lásd Anderle Ádám: A chilei kommunisták González Videla kormányában (1946. november–1947. április). A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv 1975/76.

1958-ban, amikor a párt visszanyerte legalitását, őt választották főtitkárrá. (Ezt a tisztségét 32 évig töltötte be.) Feleségül vette Lily Castillo Riquelmét; egy fiuk (Luis Alberto) és három lányuk (María Victoria, Viviana és Lily) született. Az 1961-es választáson a 7. provincia-csoport (Ñuble, Concepción és Arauco) szenátorává választották. 1969-ben a 3. csoportban (Aconcagua és Valparaíso) nyert el szenátori mandátumot.⁹ 1969-től egyik legfőbb ösztönzője lett a baloldali és bal-közép politikai erőket tömörítő Népi Egység (Unidad Popular) választási blokkjának, amely a szocialista Salvador Allende¹⁰ köztársasági elnöki tisztségbe juttatásáért küzdött. 1969 júniusában, a kommunista pártok moszkvai tanácskozásán hangoztatta: „Soha nem volt még ennyire reális lehetőség arra, hogy az ellenséget elszigeteljük, és az ellene folytatott harcban a legszélesebb forradalmi és haladó erőket egyesítsük... Politikánk fő iránya az, hogy egyesítsük az összes forradalmi és imperialista-ellenes erőket, s olyan népi kormányt hozunk létre, amely képes lesz megvalósítani a napirenden lévő forradalmi átalakításokat, s amely végcéljának a szocializmust tekinti.”¹¹ 1970 őszén az UP valóban győzött; Corvalán javaslatára pártja egységes parlamenti támogatást nyújtott az UP kormányának.

1973 szeptemberében, amikor Pinochet tábornok puccsal döntötte meg Allende kormányát, fiával, és a dalszerző-énekes Victor Jarával egyidőben letartóztatták. Jarát megkínózták és megölték, Corvalánt pedig, minden jogi eljárást mellőzve a Magellán-szoros fagyos vidékére, a szigorúan őrzött Dawson szigeti táborba zárták. Később átszállították a ritoquei börtönbe, ahol egy alkalommal módja nyílt szót váltani az Amerikai Államok Szervezete Emberjogi Bizottságának az ellenőreivel, akiknek föltárta a börtönökben és más büntető intézményekben a foglyokkal szemben elkövetett bűnöket. Fiát hosszas kínzások után betegen külföldre engedték, de két év múlva Bulgáriában elhunyt. A PCdCH ismét illegálisba szorult. Fogsága idején, 1975-ben Lenin Békedíjat, 60. születésnapján több külföldi kormánykitüntetést kapott.

1976-ban, miután több külföldi fórum után a chilei katolikus egyház is elmarasztalta, Pinochet 200 politikai fogolynak közkegyelmet hirdetett. Erőteljes nemzetközi kampány eredményeképpen a chilei junta tárgyalásba kezdett a szovjet kormányval, amely hajlandó volt Corvalán szabadon bocsátása ellenében külföldre engedni Vlagyimir Bukovszkijt, a letartóztatott protestáló orosz értelmiségit. December 18-án, a zürichi Kloten repülőtéren zajlott le a csere. Corvalán feleségével és három lányával Moszkvában telepedett le.

1988-ban elhatározta, hogy hamis papírokkal, külsejét elváltoztatva, Argentínán keresztül hazatér. 1989-ben megindult a demokratizáló folyamat, maga és pártja ismét törvényesen működhetett. 1989-ben megvált a főtitkári tisztségtől; a párt vezetését Volodia Teitelboimnak adta át, ő maga a KB tagja maradt.

⁹ Ezt a mandátumát Pinochet 1973-as puccsa, és a kongresszus szeptember 21-i feloszlata megszakította.

¹⁰ Allende életpályájáról (1908-1973) lásd Évkönyv 1983. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983. 219-222. old.

¹¹ A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. Moszkva 1969. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969. 229-230. old.

90. születésnapján, a tiszteletére rendezett ünnepségen hangsúlyozta, hogy továbbra is hisz a kommunista eszmében.

A legutóbbi években a mindennapi politikai élettől visszavonult. Két könyvön dolgozott: az egyik az Allende-kormányzat tevékenységének részletes leírása (2003), a másik a kommunisták és a demokrácia viszonyáról szól (2008). Még megérte, hogy a diktatúra által széttzilált pártja, 1973 óta először, ismét bejutott a parlamentbe.

2010. július 21-én hunyt el Santiago de Chile-i lakásán. A Nemzeti Kongresszus épületének előcsarnokában ravatalozták föl, gyász-szertartásán a köztársaság vezetői is lerótták tiszteletüket.

Irodalom:

Luis Corvalán írásai:

Válogatott beszédek és cikkek. (Válogatta és a bevezetőt írta: Kerekes György.) Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.

Ricardo Fonseca, combatiente ejemplar. (1971)

De lo vivido y lo peleado. Memorias. (1997)

El Gobierno de Salvador Allende (2003)

Los comunistas y la democracia. (2008)

Jiles, Pamela: Las Fuerzas Armadas y los comunistas deben conocerse. (In: Punto Final) (<http://www.puntofinal.cl/548/luiscorvalan.htm>)

Ortega, Javier: Fraguando la insurrección en Chile (In: La Tercera) (<http://docs.tercera.cl/especiales/2001/verdeolivo/capitulo05/fraguando01.htm>) 2010.07.25.

Breve reseña de la vida de un luchador. © 2007 Partido Comunista de Chile, Joomla! Is Free Software released under the GNU/GPL License; http://www.pchile.cl/index.php?option=com_content&task=view&id=63&Itemid=65)

RIA Novosti. Luis Corvalán, al cumplir 90 años, ha conservado la fé en los ideales comunistas. http://www.weltexpress.info/index.php?artikel_=18042&lan=es&rubrik=4)

90 años a Luis Corvalán, video. (http://community.livejournal.com/polit_video/27314.html)

Entrevista de L. Corvalán y V. Bukovsky transmitida el 17 junio de 2007 en HTB TV programa de Moscú (oroszul) (http://www.youtube.com/watch?v=-ExK6S_6pgA)

Murió el ex secretario general del PC Luis Corvalán (<http://www.emol.com/noticias/nacional/detalle/detallenoticias.asp?idnoticia=426097>) El Mercurio, 2010. július 21. [A jelzett cikkek letöltésének ideje 2010.07.25.]

Luis Corvalán http://es.wikipedia.org/wiki/Luis_Corval%C3%A1n

Harsányi Iván

Davidson, Basil (1914-2010)

Basil Davidson radikális újságíró és történész volt, aki mindig is nagy érdeklődéssel fordult Afrika felé, amelynek gyarmati múltjáról, majd bonyolult közelmúltjáról és jelenéről sokat írt.

(A Guardian szerkesztőségi megemlékezésének kiemelt szövegrésze.)

Basil Davidson hosszú éveken sőt évtizedeken át annak a nemzetközi küzdelemnek egyik centrális szereplője volt, amelynek célja Afrika felszabadítása volt a gyarmati uralom alól. Ennek során ott volt a gerilla mozgalmak harcainál, rengeteg gyűlésen szólt fel, és számtalan bizottságban vett részt.

Bristolban született 1914. november 9-én. 16 éves korában félbeszakította iskolai tanulmányait, miután elhatározta, hogy író lesz. Kezdetben Észak-Angliában hirdetések kiragasztásából élt, majd Londonba érkezvén lett belőle újságíró. Egy ideig az *Economist* számára dolgozott, majd a *Star* című hetilap számára lett a diplomáciai rovat tudósítója. Az 1930-as években sokszor megfordult Olaszországban és Közép-Európában. A különböző feladatok elvégzésére nagyon alkalmassá tette, hogy nagyon könnyen tanult nyelveket.

A II. világháború idején abban a különleges bizottságban végzett munkát, amelynek tevékenysége arra irányult, hogy Németországon belül segítse elő a náci rendszer összeomlását. Kairóban abban a szervezetben dolgozott, amely előkészítette alkalmas emberek kiválasztását, akiket aztán Jugoszláviában „dobtak le”. Kezdetben ezeket még a Mihajloviics vezette csetnikiek oldalán, illetőleg a királyi haderő megsegítésére, később – hosszú időn át – már Tito partizánhad-seregének támogatására. Davidsont magát is ejtőernyőn dobták le Jugoszláviába (méghezozzá a Vajdaság területén). Davidson nagy kitartással küzdött 1943. augusztusától 1944. novemberéig a partizánok oldalán. Ezután helyezték át az olasz harcok színterére, Liguriába. Az olasz partizánok oldalán ő is ott harcolt Genova felszabadításakor, mielőtt még az amerikai és brit csapatok megérkeztek volna a városba.

A háborús évek emlékei egész életében végigkísérték. Egyfelől nagyon melegen megérintették azok az emberi és baráti kapcsolatok, amelyek a partizánok, illetve a gerillák között kialakultak, másfelől az is, hogy ezek az emberek készek voltak mindenüket feláldozni egy eszme sikere érdekében. Ezek a tanulságok azután kihatottak későbbi afrikai életére és munkájára is.

Angolában és Bissau-Guineában az 1970-es években, majd Eritreában 20 évvel később, hasonló emberei kapcsolatokat és erőfeszítéseket látott és tapasztalt – amelyeket szeretett. Mindezek igen mély érzéseket váltottak ki belőle.

Politikailag ezek az évek és munkái saját személyét illetőleg kevésbé voltak „kifizetőek”. Az, hogy a múltban kész volt kommunistákkal együtt harcolni, oda vezetett, hogy a brit külügyminisztériumban veszélyes kommunista szimpatizánsnak („fellow traveller”)¹² ítélték. Davidson valójában soha sem vonzódott a marxizmushoz, ám ha a kommunisták készek voltak harcolni a nácizmus ellen, később Dél-Afrikában az apartheid avagy a portugál gyarmati uralom ellen – akkor Davidson számára nem jelentett problémát a velük való együttműködés.

A II. világháború végén egy alezredes tűzte ki mellére a háborús érdemrendet – és ezután Davidson visszatért az újságíráshoz. Kezdetben Párizsban a *Times* számára dolgozott, majd később visszatért Londonba és keresett cikkíró lett kül-

¹² Az „útítárs” (azaz: kommunista együttműködő) kifejezés rendkívül keményen megbélyegző volt; a nyugati világban elég sokak körében elfogadottá vált a hidegháború éveiben.

politikai kérdésekben. Ekkor is kiesett a fő vonalból, és mélyen lesújtotta, ahogyan a brit fegyveres erők letörték a görög partizánmozgalmat. 1949-től három évén keresztül a Union of Democratic Control (UDC)¹³ titkáráként dolgozott.

Ugyanebben az időben a *New Statesman* számára is rendszeresen írt cikkeket.¹⁴ Ekkoriban sokan úgy tekintettek rá, hogy a hetilapnak Kingsley Martin¹⁵ után Davidson lesz a szerkesztője. Ez nem így történt. Mind az UDC-ben, mind a *New Statesmannél* végzett munkásságát Dorothy Woodman, Kingsley Martin befolyásos élettársa úgy értékelte, hogy Davidson valóban „útitárs”, vagy még annál is rosszabb.

Ekkoriban Davidson meghívást kapott több dél-afrikai szakszervezeti vezetőtől. Odaérkezvén találkozott Nelson Mandelával, Oliver-Tambóval és az Afrikai Nemzeti Kongresszus párt más vezetőivel. Ekkor kezdődött meg a harc az apartheid rendszer ellen. Az a tény, hogy ez a küzdelem az igazságtalanság és a nyugati képmutatás ellen indult, elég volt ahhoz, hogy Davidson csatlakozzon a harchoz. Davidson 1969-től 1985-ig Nagy-Britanniában az apartheid elleni mozgalom (Anti-Apartheid Movement) alelnöke volt. Fontos cikk-sorozatot írt afrikai útjáról a *New Statesman* számára, majd egész könyvet jelentetett meg az apartheid bűneiről. Hamarosan kitiltották Dél-Afrikából és Afrika más területeiről is, ahol ezekben az években a fehér uralom volt a meghatározó. Mindez kihatott helyzetére még a *New Statesmannél* is. Így visszatérésekor Kingsley Martin közölte vele, hogy ő büszke arra, hogy a lapban közölte Davidson írásait, de „megérti”, ha Davidson egy másik lapnál kívánja folytatni munkáját. Amikor azonban az Unesco egyik lapjánál szerkesztőségi helyet kínáltak fel neki, a brit kormány vétózta meg kinevezését. A vád ismét az volt, hogy Davidson „útitárs”, és a cikkeit rendszeresen idézik Moszkvában is.

Davidson végül is a *Daily Herald*¹⁶ mentette meg, ahol 1954-től 1957-ig dolgozott, majd pedig a *Daily Mirror*nál talált magának helyet 1959-től 1962-ig. A *Daily Mirror* különös érdeklődéssel fordult Nigéria felé, és Davidson ennek nyomán folytathatott évente rendszeres oknyomozó utazásokat nyugat, közép és kelet Afrikában. Ezeket az utazásokat Davidson a gyarmati uralom végén, az országok felszabadulásának hajnalán tette. Az utazások nyomán Davidson Afrika története igazán meg nem írt históriájának egyik szerzője és történetírója lett. Ha meggondoljuk, hogy Davidsonnak ekkoriban három kiskorú fia volt, ez a hivatás és foglalkozás igazából nem volt ideális számára. Nagyon rosszul fizették, és nagyon hosszan kellett távol lennie otthonától. Davidson ekkor már nem volt egyszerű újságíró, de nem is lett elfogadott és elismert akadémikus.

Felesége, Marion Young, akit Olaszországban az ellenállás idején ismert meg,

¹³ Az UDC az I. világháború éveiben alakult meg Ed Morel vezetésével. Morel életútját lásd Évkönyv 1998. Az UDC-ről magyarul bővebben lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914-1917. Budapest, Akadémiai Kiadó 1975.

¹⁴ Davidsonnak a *New Statesman*-ban megjelent cikkei valóban kitűnőek és újszerűek voltak – ezt e sorok fordítója ezekre az évekre visszaemlékezve is megerősítheti.

¹⁵ Kingsley Martin életútját lásd Évkönyv 1997.

¹⁶ A *Daily Herald* az LP hivatalos napilapja volt.

és aki maga is részt vett a harcokban, nagy erőfeszítéseket tett arra, hogy a családot összetartsa.

Davidson ekkoriban kezdte ontani a könyveket. A szinte autodidakta Davidson kitűnő eredeti stílusra tett szert, amely egyaránt tartalmazott tényeket, és ugyanakkor szépirodalmi jelleget öltött. Őt regényt írt és 30 más jellegű könyvet jelentetett meg. A könyvek javarésze Afrikáról szólt, mind a keleti, mind a nyugati területekről. Davidson rövid ideig örülhetett a brit gyarmatosítás végének, reménykedett az új országok megalakulásakor egyfajta pán-afrikai megoldásban az 1960-es években. Nagyon meleg hangon írt néhány új vezetőről, többek között Ghana új vezéről, Nkrumahról.¹⁷ 1964-ben egy évre Accra-ban, Ghana fővárosában, az ottani egyetemen állást is vállalt.

Később Portugália volt gyarmatainak felszabadító harcairól írt cikkeket – így Angoláról, Mozambikról és Bissau-Guineáról. Személyesen is részt vett a harcokban, illetőleg bejárta Angola keleti területeit. 1975-ben az MPLA lett az új ország vezető ereje, amikor a hidegháború éveit még nem értek véget, ami súlyosan érintette Afrika egészét.

Az afrikai országokban részint még felszabadulásuk előtt, részint utána, a felszabadító mozgalmakon belül is szakadásokra, áramlatok különválására került sor, amelyre hatottak személyes ambíciók, illetőleg sokféle külföldi befolyás (orosz ugyanúgy, mint USA-beli), amelyek kapcsán Davidsonéval ellentétes értékelések és könyvek is születtek. Ugyanakkor az ő beszámolóit Angoláról mégis legendás értékűek maradtak. Rodéziából (a későbbi Zambiáról) az ő beszámolóit a legjobbak. Ahogyan a felszabadító háborúk az 1980-as évekre Dél-Afrika kivételével sikeresen véget értek, Davidson figyelme is főleg arra összpontosult, hogy alaposabban, elméletileg is megvizsgálja, milyen lehet ezeknek az új nemzeti államoknak a sorsa a jövőben.

1988-ban újabb izgalmas körutat tett Eritreában. Támogatta az ottani nemzeti felszabadító mozgalmat és Eritrea elszakadását Etiópiától. Ugyanakkor élesen bírálta az Etiópiában létrejött, Mengisztu által vezetett és létrehozott új rendszert. Davidson ezt követően meghívták Havannába, hogy beszámoljon az új afrikai forradalmakról, főként azután, hogy Kuba komoly erőket küldött ez időben a forradalmak támogatására. Davidson bántotta, hogy Fidel Castro annyira lelkesedett Mengisztuért, valamint az is, hogy Kuba Mengisztu támogatására is csapatokat küldött a szomáliai elhúzódó harcok idején. Davidson kevésbé bírálta a kubai beavatkozást, de Mengisztu rendszeréről fenntartotta régebbi kritikusan véleményét.

Ami Eritreát illeti, ott később politikai fordulat következett be. Régebbi barátait bebörtönözték, a politikai csúcsokon jobboldali fordulat történt, és ez ugyanúgy leverően hatott rá, ahogyan ugyanez a fordulat bekövetkezett Angolában is. Nem sokat írt ezekről, de nem is titkolta el csalódását. Jobboldalról is voltak Da-

¹⁷ Nkrumahról hajdanán Magyarországon is rengeteg tanulmány, cikk jelent meg, a sajtó rendszeresen tudósított róla, és több magyar politikus illetőleg egyetemi oktató fordult meg Ghanában, illetőleg vállalt szerepet Nkrumah mellett.

vidonnak bírálói a forradalmak sorsát illetően, de baloldaltól is akartak széppázzsal olyanok, akik kimerítőbb vitákat vártak tőle.

1984-ben új szakasz kezdődött életében – a TV-ben. A 4-es csatornán egész Afrika-sorozatot vezetett. Nagyszerű előadónak bizonyult, aki messze elkerülte a szokásos kliséket és nemcsak az afrikai éhségről és korrupciónál beszélt.

Forrás: Victoria Brittain: Basil Davidson, The Guardian, 2010. július 10.

*

Eric Hobsbawm Basil Davidsonról (Levélrészlet)

Régi barátom, Basil Davidson szintén most halt meg, hosszabb visszaesés után. Emlékezhetsz, hogy ő szerepelt a Rajk per kapcsán is, úgy jelölték meg, hogy ő volt az a brit kém, aki megrontotta, korrumpálta Rajkot.

Minthogy jól ismertem őt, ezt nem hittem el, miként nem hittem el a per egészének állításait sem. Elégké különös módon Basil valóban a brit Secret Service tagja volt Magyarországon, miként Tito partizánjai közötti szolgálata közben is Magyarországhoz közel tevékenykedett. Davidson egyaránt ott volt Jugoszláviában, Olaszországban 1944-1945-ben, Portugál Guineában, Angolában és Eritreában; valószínűleg nagyobb tapasztalatokat szerzett a gerilla harcokról, hadviselésről, mint bárki más. Csodálatos ember volt, a brit politikai rendszer 1945. után marginalizálta, így lett az afrikai felszabadító mozgalmak nagy előharcosa és bajnoka. Az a gyanúm, hogy egyetlen pártnak sem volt tagja, de jól emlékszem, hogy együtt dolgoztam vele egy kis bulletin összeállításakor, amely akkor a Német Demokratikus Köztársaság javára íródott.

Forrás: Eric Hobsbawm, 2010. november 5-i levele Jemnitz Jánoshoz.

*

Chris Harman (1942 – 2009) I.

2005-ben Chris Harman arról írt, hogy Marx és Engels összes műveinek új angol kiadása végre befejeződött. Ez a sorozat 50 kötetre terjed ki. Amikor az 50. kötetről írt, ez azt is jelentette, hogy az azt megelőző 49 kötetet egytől egyik végigolvasta. Chris, aki most 66 éves korában meghalt, olyan marxista gondolkodó volt, aki sohasem elégedett meg azzal, hogy másodkézből vett összefoglalókra támaszkodjon. Személyes életútjának megértéséhez vissza kell nyúlnunk az 1950-es évekhez, amikor Marx és a marxi gondolatok értelmezése a kommunisták kezében volt, és e tekintetben az Orwell-i Animal Farm (Állatok farmja) jellemzése szerint ez egyúttal Marx és gondolatai eltorzítását is jelentette.

Harman életútja a wales-i középosztálybéli középiskoláktól vezetett az LSE-ig (London School of Economics), így lett önálló baloldali gondolkodó. Én ebből az időből ismertem meg, már ugyancsak mint az LSE baloldali öreg diákja. Ezt követően 1961-ben került át a Leeds-i egyetemre és itt lett igazán az új marxista felfogás elkötelezettje. Chris az 1930-as évektől folytatta kutatásait nagyon sok kérdésben, problémakörben, több országot és régiót érintően, miközben a

politikai életben is több csoportosuláshoz csatlakozott, így részt vett a Socialist Review Group erőfeszítéseiben.

Leeds után az LSE-ben kezdte doktori disszertációjának megírását. A disszertáció tudományos vezetője Ralph Miliband¹⁸ volt. Emlékezetes, hogy ezek az évek voltak a forrongó 1960-as évek, az USA-ban a vietnami háború elleni mozgalom és a sokszínű lázadás évei. Jól emlékszem, hogy az LSE ekkor a forrongás központja lett és arra is, hogy Chris egyszer egy dobogóról beszélhetett Cohn-Bendittel és egy szakszervezeti shop steward vezetővel. Valamennyien a vietnami háború folytatása ellen szólaltak fel. Harmand és az általa szerkesztett orgánumok magukon viselték a trockista szellemiség hagyományait; ennyiben egyaránt ütköztek Washington és Moszkva beállítottságával és szellemiségével. Jól emlékszem, hogy Chris egy ízben a vietnami háború kapcsán élesen támadta az USA politikáját és háborúját, de ugyanakkor nagyon kritikusan beszélt Ho Si Minh¹⁹ Vietnámjáról is. Az 1968-as párizsi események²⁰ kapcsán hangsúlyozta: ezek bebizonyították, hogy a PCF mennyire alkalmatlan egy forradalmi akció „levezénylésére”.

Chris a következő 40 évben éppen egy olyan párt megteremtésén munkálkodott, amely képes lett volna, akarta és vállalta volna az ilyen forradalmi akciók „levezénylését”. Ezt tette az International Socialist, majd a Socialist Worker's Party kiadványainak szerkesztése és írása során. A *Socialist Worker*nek több mint két évtizeden át volt szerkesztője.

Nem fejezte be PhD disszertációját, ám könyvtárnyi irodalom volt a fejében és rengeteg tanulmányt és könyvet jelentetett meg. Az 1970-es éveken megjelent nagyobb könyve, amely a Szovjetunióról, illetve a kelet-európai országokról szólt, már határozottan leszögezte, hogy ezekre az országokra az „államkapitalista” rendszer volt jellemző.²¹ (Rosen a következő sorokban pontosan rögzíti Chris Harman könyveinek jegyzékét, a könyvek címeit és témáit.)

Chris Harman stílusa sokszor ironikus volt, nagyon világos, jól kimutatta a helyzetek belső ellentmondásait. Nem törődött az akadémiai, egyetemi hírnév ragyogásával. Engem zavart, hogy miért nem vonzották őt, illetőleg nem is hívták meg a média és a TV nagy nyilvános vitáira, amikor a háború, illetőleg háborúk vagy a kapitalizmus jelenkorának nagy problémáit vitatták. Ez mindenképp veszteség volt – nem annyira az ő számára. De mindenképp szomorú a mai korunknak.

Christ Harman, 1942. november 8-án született, és 2009. november 7-én halt meg.

Forrás: The Guardian, 2009. november 9.

*Michael Rosen*²²

¹⁸ Ralph Miliband életútját és munkásságát lásd Évkönyv 1995-1996.

¹⁹ Ho Si Minh életútját lásd Évkönyv 1980.

²⁰ E napokról és összefüggéseiről lásd Évkönyv 1978 és 1988. (Persze a párizsi napoknak jelentős magyar irodalma született – többek között még szépirodalmi szinten is, kiváló francia írók tollából.)

²¹ A terminológia még Lev Trockij tollából származik.

²² Michael Rosen az SWP (Socialist Worker's Party) egyik fő teoretikusa.

Jeanson, Francis (1922-2009)

Irodalomkritikusként is megállta a helyét, az 1950-60-as évek francia értelmiségi társadalmának a legszínvonalasabbjai közé tartozott. Ismertté azonban – Franciaország határain túl is – nem ez a klasszikus értelmiségi munka tette, hanem az, hogy az algériai háború (1954-1962) idején illegális hálózatott szervezett a francia gyarmatosítók elleni harcot irányító algériai FLN (Front de Libération Nationale – Nemzeti Felszabadítási Front) támogatására²³.

1943-ban friss bölcsész diplomával a zsebében Spanyolországon keresztül Algirba szökött, s csatlakozott a de Gaulle vezette Szabad Franciaország mozgalomához. A háború befejeztével az *Alger républicain* c. baloldali újság munkatársa lett. A napilap szerkesztőségében többségben voltak a kommunisták. Jeanson nem lépett be a pártba, de megbízható „útitárs” maradt akkor is, amikor igen erőteljes antikommunizmus uralta a közéletet (pl. 1956-ban).

1945-ben ismerkedett meg Camus-vel és Sartre-ral. Az egzisztencialista író-filozófus, akiről később több könyvet is írt, rábírta, hogy vállalja el az akkor indított, majd gyorsan nagy tekintélyre szert tevő folyóirat, a *Les Temps modernes* felelős kiadói (gyakorlatilag gazdasági igazgatói) posztját²⁴. Ugyanekkor dolgozott az ugyancsak színvonalas és befolyásos *Esprit* c. folyóiratnál is²⁵.

1948-ban feleségével és harcostársával, a pszichiáter Colette Tzanck-kal Algériában próbáltak szerencsét, ám az óraadás s az időnkénti rádiós szereplés nem nyújtott biztos megélhetést, s ezért fél év után visszatértek Párizsba.

Arra viszont elegendő volt az algíri tartózkodás, hogy lássák s tapasztalják a gyarmati rendszer felháborító igazságtalanságát: a rasszizmust, az őslakosok megaláztatását, anyagi és kulturális nyomorát. Megismerkedtek az antikolonialista nemzeti mozgalom képviselőivel, nacionalistákkal és kommunistákkal, s egy életre elkötelezték magukat Algéria és valamennyi gyarmat függetlensége mellett.

Amikor 1954. november 1-én kirobbant az algériai felkelés, Jeanson kórházban volt, tüdőbetegségét kezelték hosszabb ideig. Felesége viszont azonnal Algériába utazott, hogy a helyszínen tájékozódjon. Visszatérve, férjével közösen megírták, s 1955 őszén publikálták is *A törvényen kívüli Algéria* c. nagyhatású könyvet, amelyben – s ez akkor ugyancsak ritka volt – a franciák először olvashattak arról, hogy a „legfranciább” gyarmat függetlensége elkerülhetetlen. A könyv megjelenése után került kapcsolatba az FLN franciaországi szervezetének vezetőivel. Ek-

²³ Az algériai háborúról és az FLN-ről lásd Salgó László: Az algériai háború megindulása (1954), ill. J. Nagy László: Algéria a háború végén (az Évkönyv 1979., ill. 1997. évi kötetében).

²⁴ A folyóiratról és Sartre benne játszott szerepéről lásd azt Évkönyv 2002. évi kötetének sajtórovatát.

²⁵ A l'Esprit 1961-ben John Erickson által alapított, Daniel Brewer és Mária Minich Brewer által szerkesztett irodalmi folyóirat. Lapjain különböző nemzetiségű és irányultságú progreszív szellemi alkotók publikáltak. Közülük többek közt Jean-François Lyotard, Tzvetan Todorov, Michel Butor, Aimé Césaire, Marguerite Duras, Eugène Ionesco, Octavio Paz, Jean-Paul Sartre, Léopold Sédar Senghor írásait.

kor még csak mint „taxisofőr” segítette őket. Közben sok más francia „segítővel” is megismerkedve támadt az a gondolata, hogy illegális hálózatot hozzon létre. Ennek a tagjait nevezte el az újságírás „hordárok”, mivel eredeti és legfontosabb feladatuk az volt, hogy a franciaországi algériai munkások (mintegy 300 ezren voltak) FLN-nek fizetett „adóját” börtönökbe átcsempésszék Svájcba, és a megadott bankszámlán elhelyezzék.

A hálózat szervezése 1957 nyarán kezdődött. Ekkor érkezett Párizsba az FLN franciaországi föderációjának új vezetője, aki október 2-án találkozott Jeansonnal. Ezt a napot tekintik a hálózat alapításának. A „hordárok” szinte kivétel nélkül értelmiségiek voltak: írók, újságírók, színészek, énekesek, filmesek. Sokan közülük a minden színében megjelenő baloldal (kommunista, trockista, szocialista stb.) elkötelezettjei voltak. Szép számmal találhatók a néhány száz fős csoportban olyanok, akik elhagyták a Francia Kommunista Pártot (PCF), mert nem értettek egyet algériai politikájával, de főként azért, mert lassúnak tartották a pártnak az SZKP XX. kongresszusa utáni desztalinizációját.

Jeanson megpróbált szervezett kapcsolatot is kialakítani a PCF-fel. Többször tárgyalt a párt vezetőivel (Laurent Casanova, Waldeck Rochet)²⁶ arról, hogy szervezenek közös tömegakciókat (pl. 1958 májusában) az algériai munkásokkal. A párt némelykor tanúsított megértést, de soha nem vállalkozott közös akcióra, illetve elzárkózott a „hordárok” és a dezertőrök nyílt támogatásától. Attól tartott, hogy egy ilyen lépés ürügyet szolgáltatna a párt betiltásához.

A hálózatra 1960. február 24-én csapott le a belső elhárítás: 6 algériait és 18 európaiat tartóztatott le. Az esemény nagy visszhangot váltott ki, hiszen ilyen nagy számban FLN-t támogató franciákat még nem vettek őrizetbe. Április 15-én egy párizsi lakásban tartott illegális sajtóértekezleten úgy nyilatkozott, hogy csoportja a tetteivel fel akarja rázni és cselekvésre ösztönözni a baloldalt, illetve megőrizni az algériai és a francia nép közötti baráti kapcsolatok jövőbeni lehetőségét. Jeanson-t októberben 10 évre ítélte a bíróság (néhány vádlottat felmentett). A háborút lezáró eviani egyezmények általános amnesztiát is tartalmazott. Ez azonban Jeanson-ra nem vonatkozott, s csak 1966-ban mentették fel a vád alól. Ekkor Malraux, kulturális miniszter kinevezte a Chalon sur Saône-i kultúrház igazgatójává. A tisztséget 1971-ig töltötte be. A közéletben már nem nagyon vett részt, pszichiátriai tevékenységet folytatott. (Az ún. nyitott pszichiátria híve volt) 1990-es években felhárborította, hogy az Európai Unió semmit sem tesz a jugoszláviai polgárháború megfékezésére. Ezért elvállalta az Association Sarajevo nevű civil társaság elnöki tisztségét. Ennek színeiben 1994-ben indult is az Európai Parlament választásain. A Bordeaux melletti Ares városkába vonult vissza, s – hosszú betegség után – az itteni kórházban hunyt el 2009. augusztus 1-én.

Buteflika, algériai elnök olyan példaértékű értelmiséginek nevezte, akinek emléke örökre megmarad a francia és az algériai nép emlékezetében, mert egyszerre harcolt Algéria függetlenségéért és Franciaország becsületéért.

²⁶ Casanova életrajzát lásd az Évkönyv 1984., Rochet-ét 1985. évi kötetében.

- Algériával kapcsolatos munkái:
 Cette Algérie, conquise et pacifiée. *Esprit*, 1950. április-május.
 Le tournant algérien, *Esprit*, 1951. október.
 L'Algérie hors la loi. (Colette Jeanson-nal) Seuil Paris 1955.
 Notre guerre. Minuit Paris 1960.
 La révolution algérienne, problèmes et perspectives, Maspero Paris 1962.
Forrás és irodalom:
 L'Humanité, Le Figaro, Le Monde, 2009. augusztus 2. El Wattan, 2009. augusztus 3.
 Le procès Jeanson. Maspero Paris 1961.
 Hervé Hamon – Patrick Rotman: Les Porteurs de valises. Albin Michel Paris 1979.
 Jacques Charby: Les porteurs d'espoir. Les réseaux de soutien au FLN pendant la guerre d'Algérie: les acteurs parlent. La Découverte Paris 2004.
 La guerre d'Algérie 3. k. (Szerk.: *Henri Alleg*) Temps Actuel Paris 1981.
 Simone de Beauvoir: A körülmények hatalma. Magvető Budapest 1966.

J. Nagy László

Jack Jones²⁷

Részletek önéletrajzából

1. Az 1926. évi brit általános sztrájk koráról:

Éppen visszatértem az iskolába, amikor kirobbant az 1926. évi általános sztrájk. Noha nem volt pontos elképzelésem arról, hogy milyen is a bányászok munkája, de otthonunkban sok szó esett a bányászok keserves helyzetéről. Ez az érzés bennem csak megerősödött, amikor egyik nagybátyám elvitt egy bányászgyűlésre. A gyűlés fő szónoka A.J. Cook²⁸ volt. Magával ragadott. A bányászok úgy reagáltak rá, mint egy nagy hősrre. Még most is emlékszem Cook egy mondatára: „A számok hazudhatnak, és a hazugok mondhatnak számokat.” Cook felidézte az akkor közölt hivatalos statisztikai adatokat, amelyeket a bányászok ellenében használtak fel²⁹, ám Cook szavai sokszor jutottak eszembe a későbbiekben, amikor szembe találok olyan statisztikai adatokkal, amelyeket lelkiismeretlenül manipuláltak. Ugyanebből az időből emlékszem egy másik gyűlésre, amelyen Ernest Bevin volt a fő szónok, és amelyet Liverpoolban tartottak. Apám vitt el a gyűlésre, és amikor Bevin lejött az emelvényről, egyike voltam azoknak a fiúknak, akik kezét ráztak vele. Ám tartok attól, hogy az ő beszéde nem hatott rám igazán. Persze ismertem a nevét, minthogy sokszor emlegették a Liverpool-i dokkokban és otthonunkban, kiváltképpen apám tette ezt. Amikor az általános sztrájk kirobbant, akkor úgy tűnt, hogy az élet teljesen megváltozott. Mindent elolvastam, ami csak a kezem ügyébe került, elsősorban a *British Worker*-t és minden nap hallgattam a rádiót. Apám és testvérei sztrájkoltak, de családukban

²⁷ A 2011-es Évkönyvben megkezdett emlékezés folytatása

²⁸ Cook életútját lásd Évkönyv 1985.

²⁹ A híres statisztikai adatokhoz és ezek történetéhez magyarul lásd Jemnitz János: Az 1926. évi angol általános sztrájk előzményeihez. Akadémiai Kiadó 1962.

nem érzékelttem semmiféle aggodalmat, csak azt az érzést, hogy azt kívánták, a sztrájk győzzön. (21.old.)

2.Az 1931-es év nagy eseményeiről.

Én akkor már az LP tagja voltam és a helyi Liverpool-i dokk szakszervezeti titkára lettem. Akkor éltem át azt hiszem életem akkori legemlékezetesebb gyűlését az 1931. évi válsággal kapcsolatban. Az LP kormány összeomlott. MacDonald, Snowden³⁰ és James Thomas elment azzal a céllal, hogy létrehozzák az úgynevezett Nemzeti Kormányt³¹. A gyűlésen a legtöbb küldött árulónak bélyegezte őket, és arról beszéltek, el vannak tökélve arra, hogy az LP és a szakszervezetek egységét meg kell őrizni. Néhányan a „régis iskolából” azt hangoztatták, hogy mennyire szomorúak az események láttán. A munkásmozgalom legtöbb aktivistája és tagja rendkívül elkeseredett volt az árulás miatt. (25. old.)

3.Az 1934. évi éhségmenet történetéhez.

Én munkatársaimmal együtt mentem el tárgyalásra és adtam elő, hogy milyen nehéz életkörülményeket kell elviselniük azoknak az embereknek, akik a munkánélküli segélyből kell hogy éljenek³².

Ekkor Clement Attlee³³ vezetett az LP vezéréként egy delegációt Ramsay MacDonald-hez, a miniszterelnökhöz ill. a kabinethez és hangsúlyozta, hogy ő az éhségmenet ill. a széles munkástömegek nevében beszél, megjegyezvén, hogy az éhségmenet résztvevői a munkánélküli tömegek igaz képviselői. Attlee hozzátette, nem lát semmi okot arra, hogy a kabinet miért ne fogadja az éhségmenet képviselőit. Én meg voltam elégedve Attlee-vel és azzal, ahogyan beszélt. (40.old.)

4.A spanyol polgárháború évei.

Néhány fiú Liverpool-ból jelentkezett önkéntesnek a Nemzetközi Brigádokba. Erősen figyeltem, hogy milyen eredménnyel járnak. 1937. elején sok britet ölt meg a Jarama menti harcokban, köztük tizenkettőt, akik Liverpool-ból valók voltak. Közülük egyeseket jól ismertem és nagyon sajnáltam őket. Az elesettek özvegyei és a családtagjai nagy szegénységbe süllyedtek és mi csak nagyon keveset segíthettünk nekik. Én kérelmeztem, hogy csatlakozhassak a Nemzetközi Brigádhoz és azt a választ kaptam, hogy a jelentkezést elvileg elfogadták. Egyelőre azonban még a szakszervezet és az LP számára kellett hogy dolgozzak abban a tekintetben is, hogy a spanyol kormány számára nyújtsunk segítséget. Szabadidőmet teljesen arra kellett fordítanom, hogy gyűjtésekben vegyek részt ill. hogy gyűléseket szervezzek ugyanilyen célból. Ekkor azt mondtam Bill Barton-nak, a Liverpool-i szakszervezeti tanács elnökének, hogy sokkal többet kell tenni a Spa-

³⁰ Snowden életútját lásd Évkönyv 1989.

³¹ Az 1931-es árulásnak nagy történeti irodalma van, magyarul lásd Évkönyv 1981.

³² Ehelyütt Jones pontos adatokat közöl a munkánélküli segély összegeiről – hozzáátve, hogy ebből egy család nem tudott megélni.

³³ Attlee életútját lásd Évkönyv 1983.

nyol Köztársaság megmentéséért. Ő egyetértett, de mint az idősebb nemzedék más tagjai, ő sem tudott többet és okosabbat, mint határozatokat megfogalmazni, amelyeket azután a TUC ill. az LP elé terjeszt. Néhány gyűlés nagyszerű volt, rendkívül lelkes és nagylelkű. Nem is lehetett kétség afelől, hogy a munkásemberek és a liberálisan gondolkodók jó része rokonszenvezett a köztársasággal. A kormány és az LP vezetőinek egy része azonban ettől eltérően kitartott a „be nem avatkozási” politika mellett. Duchess of Atoll (Atholl hercegnője) több gyűlésen szólalt fel, és élesen támadta a Franco-barát politikát és sajtót. A korabeli gyűléseken Paul Robeson³⁴-nak nagy sikere volt. Ám rendkívül aggasztott az LP politikusok nagy részének, valamint a szakszervezeti vezetőknek a távolmaradása. Hiányuk természetesen további érveket szolgáltatott a baloldali kritikusok, valamint a Kommunisták Pártjára számára. Én különösen el voltam keseredve saját szakszervezetem és a TUC gyenge erőfeszítése miatt. A pénzügyi támogatás, amit ezek a szervezetek adtak, nagyon csekélyke volt. Az volt az érzésem, hogy a vezető emberek csak mosták a kezeiket és „fáztak”, hogy belebocsátkozzanak ebbe a küzdelembe. Azon töprengem, hogy ezek a vezetők miként viselkedtek volna, ha történetesen Németországban élnek, és a német mozgalomban lettek volna vezetők, amikor Hitler hatalomra jutott. Én ekkor nagyon elfoglalt voltam ez ügyben is a Liverpool-i dokkon, és megválasztottak küldötteknek a TGWU konferenciájára. A konferencia öt napon át tartott. Nem sokkal a konferencia után közöltem a helyi szervezet vezetőivel és tagjaival, hogy elhatároztam: Spanyolországba megyek. Többen igyekeztek visszatartani, mert úgy vélték, hogy távozásom meggyengíti majd a szakszervezeti tagok hangját. Ebben az időben találkoztam Evelyn-nel, akinek férje, George Brown, elesett a Brunete melletti harcokban. George halála is, azon túl, hogy fájdalmat okozott, arra buzdított, hogy tovább kell harcolni. Ekkor mindketten rájöttünk, hogy ha visszatérek Spanyolországból, akkor megházasodunk. Spanyolországba utazásomat a Liverpool-i „Segítsük Spanyolországot” szervezet fedezte. Voltak, akik ünnepséget is kívántak rendezni távozásomkor, de végül is csendben utaztam el. Ekkor Ernest Bevin, a TGWU főtitkára hivatott, hogy elutazásom előtt látni akar. Bevin figyelmesen meghallgatott, majd rákérdezett, hogy a kommunisták állnak-e mögöttem. Én azt feleltem, ez sokkal nagyobb ügy, és nem a kommunisták állnak mögöttem. Ő bólintott egyet, de az volt a benyomásom, hogy Bevin pesszimista a spanyol kérdésben. Hozzátette, hogy reméli, szerencsésen visszatérek, és azt is, hogy a spanyol szakszervezetek majd segítenek engem. Bevin diktált egy levelet az UGT vezetői számára, és én elégedetten távoztam, hogy Bevin barátságos volt hozzám. Másfelől mégiscsak csalódtam Bevinben, mert úgy véltam, hogy többet is tehetett volna Spanyolországért. Elutazásom előtt még találkoztam Tom Mann-el és Ben Tillett³⁵-el, mindketten nagyon forrón üdvözöltek. Mindketten jelezték, ha fiatalabbak lennének, ők is elmennének Spanyolországba, és én úgy véltem, hogy

³⁴ Paul Robeson életútját lásd Évkönyv 2002.

³⁵ Tom Mann életútját lásd Évkönyv 1981, valamint Jemnitz János: Tom Mann. Akadémiai Kiadó, 1970. Ben Tillett életútját lásd Évkönyv 1985.

bizonyára sikerük is lett volna. Nagy szónokok voltak, de mégsem lehet őket „La Pasionaria”³⁶-hoz hasonlítani. Amikor valamivel később magam is hallottam őt beszélni, akkor tapasztalhattam, mennyire gyűjtő hatása volt szavainak. Hamarosan elértem, hogy Barcelonába mehettem, és ott találkozhattam az UGT ottani vezetőivel, ill. a barcelonai dokkmunkások szakszervezetének vezetőivel, akik általános tájékoztatást adtak a spanyol politikai helyzetről³⁷. (59–65. old.)

5. Az 1945-ös választás és az LP győzelme

Jones ekkor a Coventry régió TGWU szakszervezeti titkára volt. Attlee jött le Coventry-be a választás előkészítésére. Nagyon kevés pénz gyűlt össze a választási harc támogatására, én mindent megtettem, hogy az összeget gyarapítsam... A választás napján az üzemi bizalmiak gyűjtötték össze az embereket, én a nagyobb menet élére álltam és a tüntető menet így ment el a választás színhelyére. Az LP kormány megválasztása nagyon kevésbé hatott az üzemi managerekre. Csakhamar sztrájk robbant ki Coventry egyik üzemében, ahol a darabbérékért járó fizetések emelését követelték, és azt az országos egyezményekhez kívánták illeszteni. Ez bérveszteséggel járt, minthogy az országos egyezmények még a háború idején születtek, és ekkor a munkások és a szakszervezetek engedményeket tettek³⁸. (122. old.)

6. Jones észrevételei a szakszervezeti csúcsvezetőkéről, Deakinről és Walter Citrine³⁹-ről

Minthogy Deakin és Citrine kifejezetten ellenséges érzületekkel viseltetett a baloldali érzelmű shop steward-okkal szemben, így nagyobb megállapodásoknál minden esetben kihagyták őket. (136. old.)

7. Látogatás Jugoszláviába

Szakszervezeti munkám közben érkezett a meghívás a jugoszláv vasmunkás szakszervezettől Coventry gépipari és hajóépítő szakszervezetéhez, hogy küldöttséggel vegyenek részt a jugoszláv szakszervezeti kongresszuson. Engem választottak meg a küldöttség élére. 1952-ben Jugoszlávia nagyon messzi ország volt, és nagyon kíváncsi voltam erre az új világra. Másodmagammal mentem, sok ipari üzemet látogattunk meg. Jugoszlávia ekkor nagyon magára maradt s az ország iparilag nagyon visszamaradott volt. Még lovaskocsik szállították sokszor a nyersanyagot és késztermékeket, és a parasztokból lett munkások csak lassan tanultak bele az ipari munkába. Engem mélyen és kedvezően hatott meg az akkori öngazgatáson alapuló rendszer, és ettől kezdve nagy érdeklődéssel figyeltem a jugoszláv kísérletet. (137. old.)

³⁶ La Pasionaria – vagyis Dolores Ibárruri életútját lásd Évkönyv 1991.

³⁷ Érdekes, hogy Jones az UGT vezetőitől, vagyis nem a politikusoktól kívánt áttekintést kapni, és feljegyzései történetileg pontosak az akkori helyzetről és a CNT-ről ill. a POUM-ról.

³⁸ Jones ehelyütt pontos adatokat közöl a bérkövetelésekről, a tárgyalásokról és az akkori sztrájk kibukkanásáról.

³⁹ Citrine életútját lásd Évkönyv 1987.

8.A Midland-i szakszervezeti titkárság éveéhez

A Midland-i régióban nagy gyűléseket szerveztünk a szocialista szellemű munkások körében. Ezeket Frank Cousins⁴⁰ mint a TGWU szakszervezeti főtitkára is elismerően értékelte, a gyűléseket részben az ő számára is szerveztük. Cousins-al politikailag azonos véleményen voltunk, ha szakszervezeti és ipari kérdésekben voltak is közöttünk különbségek. Az egyoldalú nukleáris leszerelés, a köztulajdon kiterjesztése, továbbá, hogy nagyobb támogatást nyújtsunk Nye Bevan⁴¹-nak, e kérdéseket és sok mást ekkoriban sokszor megvitattunk. Cousins megválasztása nagy hatást gyakorolt az LP egész politikájára és megváltoztatta Bevan helyzetét is, aki addig oly sokszor volt a támadások céltáblája. Ezután az LP vezetőinek magatartása Bevan-nal szemben változni kezdett, és ezután történt, hogy Bevan-t választották meg az „árnyékkormány” külügyminiszterének. Visszapillantva nehéz megérteni, hogy Bevan ezután miért mozdult el attól az állásponttól, ami szerint ő is követelte az egyoldalú nukleáris leszerelést, akkor, amikor e kérdésben a szakszervezetek részéről megerősödött e kérdés támogatása. Valószínűleg azért, mert Bevan azt hihette, hogy ahhoz, hogy megnyerhesse az LP vezéri posztját, meg kell nyernie az LP centrumát is. Szerencsétlen módon, amikor az ő számára úgy tűnt, hogy kedvezően alakulnak a dolgok, megbetegedett és meghalt. Lehetséges, hogy az akkori baloldali kritikák azoknak a részéről, akiket Bevan maga korábban támogatott és „felnevelt”, felgyorsították a betegségét és megölték. (150.old.)

9.A Wilson-kormány megalakulásához

Wilson az új LP kormány megalakulásakor Frank Cousins-nak azonnal ajánlotta a technológiai miniszteri tárcát. Frank ezt nem fogadhatta el, csak akkor, ha ezt a szakszervezet a TGWU jóváhagyja. Én napokon belül összehívtam a TGWU VB-jét, ami nem kis nehézségekbe ütközött ilyen rövid időn belül. A megjelentek egyetértettek, hogy Frank vállalja a miniszterséget. Nagy várakozással néztünk az új LP kormány megalakulása elé, minthogy az LP előzőleg 13 éven át ellenzékben volt. Olyan döntést hoztunk, hogy a szakszervezet üdvözlí a Wilson-kormány megalakulását, azzal a megjegyzéssel, hogy a kormány abban a szellemben fog tevékenykedni, ahogyan azt választási kiáltványában megfogalmazta. Frank Cousins hosszabb beszédet tartott, amelyben vázolta a gazdasági helyzetet, a problémákat, amelyeket meg kell oldani és amelyeknek megoldásáért vállalta a miniszterséget. Én hangsúlyoztam: fontos, hogy egy szakszervezeti vezető legyen a kormányban, méghozzá olyan, akiben bízhatunk is. Ezekben a napokban reményeket fűztünk a mi köreinkben Harold Wilson-hoz, de a bizalom nem terjedt ki a kormány minden tagjára is. Roy Jenkins és George Brown⁴², noha az utóbbi a TGWU tagja volt, kiváltképpen olyanok voltak, akikre gyanakodva tekintettünk, minthogy jobboldaliaknak ítéltük őket és én úgy ítéltém, hogy va-

⁴⁰ Cousins életútját lásd Évkönyv 2010.

⁴¹ Aneurin Bevan életútját lásd Évkönyv 1997.

⁴² George Brown életútját lásd Évkönyv 2010.

lőszínűleg nem is lojálisak Wilsonnal szemben. Harold-nak erős támogatásra volt szüksége ahhoz, hogy szocialista politikát követhessen. Az említett gyűlésen én hozzátettem, hogy ezt a feladatot Frank tudja betölteni⁴³. (158–160. old.)

Az LP 1964. decemberi évi konferenciáján beválasztották az LP VB-jébe. A választás és a kormány megalakulása után valamennyien nagy lelkesedéssel tekintettünk Harold Wilson-ra és a konferencián elmondott beszéde megerősítette ezeket a reményeket. Én támogattam, hogy Gaitskell⁴⁴ halála után Wilson-t válasszák meg az LP új vezérének George Brown-al szemben, noha Brown a TGWU tagja volt, de én nagyon sok kérdésben szemben álltam Brown-al, nemcsak azért, mert ő nem volt lojális Wilson-al, hanem ütköztünk a H-bomba kérdésében is. A VB első ülése nem keltett bennem különösen jó benyomást, leszámítva azt, hogy a VB valamennyi szakszervezeti tagja most az új LP kormány tagja lett. Wilson azonnal világossá tette, hogy senkitől nem várja a kormányban, hogy szembe helyezkedjen vele. Ezt el is fogadták és nagyon is engedelmeseek voltak.

A VB üléseken az a gyakorlat, hogy a politikai vitákat igyekeztek elkerülni. Amikor egyszer egy kérdésben külön véleményt jelentettem be, utána a szünetben két szakszervezeti vezető egy ital melletti beszélgetésnél megjegyezte: a VB-ben eddig az volt a gyakorlat, hogy a szakszervezeti tagok mindig egységesen együtt szavaztak. Mire én azt feleltem, hogy ez nem fog így menni. Erre ők meglepődtek, de nem akartak velem vitatkozni. (167. old.)

Forrás: Jack Jones: Union man. An autobiography. William Collins Sons, London, 1986.

Az önéletrajzi szövegeket válogatta Jemnitz János.

A Morning Star⁴⁵ Jack Jones-ról, halála alkalmából

Senkivel nem találkoztam életemben, akinek nagyobb befolyása lett volna, mint Jones-nak. Jones politikai karaktere a Liverpool-i dokkokban alakult ki, ahol az 1930-as években választották meg szakszervezeti vezetőnek. Ekkor még csak 17 éves volt. Jones gerince és arcéle az 1930-as években acélozódott meg, amikor a munkásembereknek bizonytalansággal kellett szembenézniük. Jones-t ekkor már Jack-ként ismerték, és ellenfelei is elismerték keménységét és tisztaságát.

Jack-ról nem lehet úgy írni, hogy ne tegyünk említést Evelyn-ről, feleségéről, aki ötven éven át állt mellette. Evelyn az LP tagja volt, de mindig az LP baloldalán állt, Manchester-ben jórészt ezért vált munkanélkülivé. Baloldalisága olyannyira ismeretes volt, hogy 1936-ban a CPGB küldte ki Moszkvába, és a KI

⁴³ Jones megemlíti, hogy a TGWU VB-jén egyvalaki ellenezte, hogy Cousins lemondjon és vállalja a miniszterséget, mert úgy ítélte, hogy Cousins olyan nyomás alá kerül a kormányban, amivel szemben gyenge lesz. Jones ehhez hozzátette, utólag bebizonyosodott, hogy így is lett. Ám akkor a többség ezt nem így látta – Jones sem.

⁴⁴ Gaitskell életútját lásd Évkönyv 2009.

⁴⁵ A Morning Star hosszú ideig a CPGB (Nagy-Britannia Kommunista Pártja) központi napi orgánuma volt, jelenleg is kommunisták szerkesztésében és kiadásában jelenik meg.

küldöttként munkálkodott a pénzügyi támogatások továbbításában. Evelyn-nek ez a tevékenysége nagy személyes kockázattal járt, főként a spanyolországi háború kezdete után. 1938. októberében Evelyn és Jack megházasodott, miután Jack súlyosan megsebesült Spanyolországban.

Jones hazatérése után fizetett szakszervezeti vezető lett Coventryben, és a házaspár ott telepedett le. Evelyn repülőgépgyárban dolgozott a II. világháború alatt, ott megválasztották üzemi bizalminak. Ily módon személyében is kapcsolatot teremtett a kommunista párt és Jones révén a baloldali labouristák között. Jones a maga részéről az akkori szakszervezeti csúcsvezetőkkel szemben elutasította, hogy a kommunistákat kiközösítse az üzemi bizalmiak és a szakszervezeti tisztségviselők közül.

Jack Jones karrierje ismeretes módon felívelt a TGWU főtítkárságáig. Sokat és sokan írtak Jones morális tisztaságáról és puritán életviteléről. Jack Jones nagyon keményen örködött a szakszervezeti vagyonon, és nem engedett e téren semmiféle visszaéléseket. Szakszervezeti vezetőként volt képessége arra, hogy jó embereket válasszon ki maga mellé, s nem rettent vissza a „versenytől”. Jones sohasem lett a kommunista párt tagja, de mindig is kitartott amellett, hogy széles munkás tömegpárt megteremtésére és létére van szükség. Ezen a ponton történt meg azután egyfajta szakadás és szakítás, amikor az LP az 1970-es években elfogadtatta az új szociális szerződést (social contract). Ekkor következett be Jones lemondása a főtítkári posztról. A TGWU konferenciáján, ahol búcsúbeszédét elmondta, mindenki megkönnyezte távozását.

Ezek voltak azok az évtizedek a II. világháború után, amikor a kapitalizmus megtúrta-megengedte, hogy a szakszervezetek mintegy részeivé lehessenek az állami és gazdasági hatalomnak. Az 1970-es évek végétől ez a korszak megszűnt és a szakszervezeteket margóra szorították. Jones kitűnően értette, hogy szakszervezetét minél erősebbre kovácsolják, mindig nyitott volt a különböző javaslatokra, és ezeket még akkor is meghallgatta, ha azokat azután nem fogadta el. Szabad kezét adott az „alul dolgozó” szakszervezeti vezetőknek, és csak akkor „szólt bele” dolgaikba, ha valami rosszul ment. Ennek ellenére volt benne valami a túlzott magabiztosságból. Amikor híres önéletrajza, a „Union Man” megjelent, akkor egy befolyásos kommunista szakszervezeti vezető, aki szorosan együtt dolgozott vele az 1970-es években, megjegyezte, hogy a könyvvel csak az a baj: Úgy tűnik, ahogy Jones magatartásából mindig is kiviláglott, úgy érezte és úgy dolgozott, mintha egyedül lett volna. Jones maga is tisztában volt ezzel a belső ellentmondással, és igyekezett nyitottabbá lenni. Jones nehéz ember volt, nem könnyen fogadta el a kritikákat még barátaitól sem – de integritásához nem férhetett kétség. A humor nem volt erőssége.

Forrás: Graham Stevenson,⁴⁶Morning Star, 2009. április 30. (A megemlékezést Stewe Parsons küldte.)

⁴⁶ Stevenson a TGWU országos szakszervezeti szervezője. Stevenson a CPGB-neklt, sőt a párt vezetőségének is tagja volt.

Főhajtás Jack Jones előtt, aki a munkás emberek nagyszerű képviselője volt. Jones a legbefolyásosabb szakszervezeti vezető volt, aki az 1970-es években rendszeres látogatója volt a miniszterelnökségnek, ahol részt vett a maratoni tárgyalásokon és egyeztetéseken, amikor szakszervezeti bér és szociális kérdések eldöntéséről volt szó.

Forrás: Jerome Taylor: Tributes paid to Jack Jones, „a champion of working people”. The Independent, 2009. április 23.

Simon Hattenston: A munkásosztály hőse (*The Guardian*, 2000. szeptember 25.)

Jack Jones a legnagyobb szakszervezeti szövetség vezetőjeként egyike volt Nagy-Britannia legbefolyásosabb politikusainak. Most, 87 éves korában, még mindig kemény harcosa az elnyomott embereknek. Jelenleg a nyugdíjasokért küzd.

Jelenleg, mint mondja, küzdenünk kell a nyugdíjasokért, akikért az LP kormány nem tett eleget. Jones ugyancsak küzdött a minimálbérékért, valamint a jobb kollektív szerződésekért és az ötnapos munkahétért, valamint a fizetett szabadságért.

(A cikket Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

Slingova-Fagan, Marian (1913-2010)

Slingova-Fagan hosszú éveken át volt a tagja a Socialist History Societynek (a Szocialista Történész Társaságnak), illetőleg elődjének, a Brit Kommunisták Párt (CPGB) Történész Csoportjának. Fia visszaemlékezése szerint kemény, határozott meggyőződésű ember volt, aki a sokak érdekeiért harcolt. Marian a CPGB-nek volt hosszú ideig a tagja, majd az utóbbi időkben lett Zöld Szocialista. Együtt a békemozgalom aktivistája volt haláláig, és persze aktivistája a CND-nek⁴⁷ is. E tevékenység során aktívan támogatta az iraki háborúban való részvétel ellen irányuló akciókat, akkor is, amikor már a kilencvenes éveit taposta.

Marian Új-Zélandban született Marian Wilbraham néven 1913. március 5-én. Először, még az 1930-as években az Oxford-i Egyetem hallgatójaként kapcsolódott be a baloldali mozgalmakba. Ekkor az antifasiszta mozgalmak aktivistája lett. A II. világháború kirobbanása előtt, majd a háború éveiben a cseh ellenállási mozgalom résztvevője volt. Segítette a cseh emigránsok letelepedését és beilleszkedését Nagy-Britanniában. Ezekben az években ment férjhez a fiatal, cseh zsidó kommunistához, Otto Slinghez.

1947-ben már Csehszlovákiában folytatták életútjukat, Sling a Csehszlovák Kommunista Párt Brno-i párttitkára lett. Otto Sling egyik fővádlottja lett a hír-

⁴⁷ A CND-ről (az atomfegyverkezés elleni mozgalomról) lásd Kate Hudson és Steve Parsons írásait az Évkönyv hasábjain. Hudson-t Bertrand Russell-ről a CND-ben Évkönyv 2011.

hedt Slánsky pernek, amelynek során 1952-ben kivégezték. Marian szintén letartóztatták, két évig volt börtönben, többnyire magánzárkákban. Noha a Cseh KP később elismerte, hogy törvénytelenségek történtek, Marian maga nem kapott sem rehabilitációt, sem jóvátételt.

Amikor visszatérhetett Nagy-Britanniába, folytatta tevékenységét a baloldali mozgalmakban. Együttal támogatta azokat az erőfeszítéseket, amelyek Csehszlovákia demokratizálására irányultak, és szervezte, terjesztette a cseh disszidens irodalmat. Személyes tragédiája ellenére Marian kommunista maradt és soha nem veszítette el hitét a szocialista fejlődésben.

Marian megírta a maga visszaemlékezéseit, illetőleg teljes történeti áttekintést írt a Slánsky per történetéről (*The Truth Will Prevail – Az igazság győzni fog*), amely 1968. tavaszán jelent meg – még akkor, illetve az előtt, hogy a „Prágai tavasz” ily hirtelenül véget ért volna.

Marian 1976-ban újra férjhez ment Hymie Faganhez, és a házasság hosszú életűnek bizonyult: egész Fagan 1988. évi haláláig tartott.

Forrás: Socialist History Society, Newsletter, 2010. augusztus

David Morgan

Vittorio Foa (1910–2008)

Nem tartozott a klasszikus munkásvezér kategóriájába. Nem róla mintázták a néptribun alakját, és feltehetően a mindennapos aprólékos szervezőmunka sem képezte erősségét, jóllehet hosszú időn keresztül (1948–1970 között) szakszervezeti vezetőként ezen a téren is fel kellett mutatnia készségeket és képességeket.

A szakszervezeti központban (CGIL) a legendás Giuseppe Di Vittorio⁴⁸ munkatársa, akiről azt találta mondani, hogy a politikát egyetlen embertől, tőle tanulta. A vágató ló hasonlatát alkalmazta – nyilatkozta ezzel kapcsolatban. A ló nem rohan neki az akadályoknak. „Nem kell az orrodát beleverni az akadályokba, kerüld meg azokat, keress más terepet, ahova elviszed a konfliktust és újból megközelítheted a problémát. Di Vittorio nagy képzelőerővel rendelkezett.”⁴⁹ A klasszikus munkásvezér és néptribun Di Vittorio örök példa maradt Foa számára.

Újra átgondolni, újra és újra nekivágni a teendőnek, ez élet- és politika-felfogásának legfőbb sajátossága. Sokat gondolkodott azonban a megtett útról is, a múlttól, az olasz és a nemzetközi munkásmozgalom múltjáról, a munkásosztály harcairól – elmékedéseivel kívánta a jövőt építeni. Gondolkodó meditatív elméje, intellektualitása alapozta meg elismertségét – az olasz baloldal gondolkodó elméjének tartották.

Egyike a nevezetes, leendő írókból és tudósokból álló torinói zsidó értelmiségi körnek, amely gazdagabbá, sokszínűbbé tette az olasz kulturális életet: Carlo

⁴⁸ Lásd Évkönyv 2007.

⁴⁹ Idézi Corrado Stajano Foáról írt megemlékezésében, in *Corriere della Sera*, 2010.IX.4.

Levi, Cesare Pavese, Massimo Mila, Leone Ginzburg neve merül föl többek között. Szinte valamennyien a Giustizia e Libertà (GL, Igazságosság és Szabadság) antifasiszta konspirációjának részesei, legtöbbjüket deportáltak vagy bebörtönözték. Foát is természetesen. Közvetlen zsidó származását külön kiemeli ama tény, hogy nagyapja, Giuseppe Foa Torino főrabijja. A börtönben, majd az Akciópártban ismeretségi köre tovább bővült Leo Valianzival⁵⁰ Riccardo Lombardival, Giulio Einaudival, Altiero Spinellivel és más „hasonszörű” baloldali liberális, liberálszocialista vagy éppenséggel kommunista orientációjú antifasisztákkal.

Politikai tanoncidejét, iskoláit a GL-ben, az Akciópártban és a börtönben tölti, ahol valósággal egyetemi stúdiumokat folytat: Mazzinit, Webert, Trockijt⁵¹, Keynest, Swiftet, Dos Passost, Fazulknert, Toegaueville-t, Moraviát olvastak a foglyok.

A háború után a szocialista pártot választotta: 1953-tól 1964-ig pártjának parlamenti képviselője – szakszervezeti munkája mellett. Mind a szakszervezetben, mind a szocialisták soraiban a munkásegység tudatos híve, határozott baloldali pozíciókat foglalva el. 1964-ben ellenezve a középbal politikát, részt vett a pártból kiszakadó csoport összekovácsolásában, a Proletár Egység Olasz Szocialista Pártjának (PSIUP) létrehozásában, entellektüel mivoltában ugyanakkor elmélyült analízissel szólt és írt a közép-balról. Talán jakobinus szocialistának nevezhetnénk, olyan valakinek, aki mindig kész volt a vitára, aki különböző fel fogásokat, és nézeteket igyekezett önmagában egyesíteni egyfajta eretnek-szerű marxistagondolkodással. A PSIUP megszűnése után – 1972-től – ugyancsak szélsőbaloldali pozíciókon találjuk: alapítója a „proletár egység demokrata pártjának”, 1987-ben pedig a „független baloldal” szenátorává választották. Politikai állásfoglalásai és pozíciói tulajdonképpen a baloldali egység, mind a szocialista, mind a kommunista párton bizonyos értelemben túlmutató egység, illetve szintézisük megvalósításának módozataira utalnak. Itáliában ez nem ritka értelmiségi magatartás, amit Foa az igazi szellemi erőfeszítettség magasfeszültségű állapotában élt meg, egyúttal szoros kapcsolatban a változó társadalmi valósággal, élénk figyelemmel az új generációk iránt.

Halála után fiatal kutatók (Andrea Ricciardi és Chiara Colombini) fellelték kiadatlan írásait, leveleit, melyek különböző korokban keletkeztek, de amelyek – a hírek szerint – híven tükrözik politikusi és gondolkodói pályáját. Ezeket az írásait még nem ismertetjük, ám az 1996-ban a torinói Einaudi részéről kiadott „E huszadik század” c. műve tökéletes foglalat termékeny írói munkásságának. Könyve korunk számos fontos kérdését az olasz és a nemzetközi munkásmozgalmak sarkalatos dilemmatikus problémáit boncolja. Mindenekelőtt a munkásosztály századeleji viszonyaiból indul ki, felhívja a figyelmet az osztály nem kellően tanulmányozott differenciáltságára, az ebből is származtatható bonyolult elvi és stratégiai viták eredetére, a vitákból következő napjainkig elhúzódó, mai távlatból a lezáratlan és tisztázatlan megosztottságokra. Foa szerint a 19. században egy ideig a

⁵⁰ Lásd Évkönyv

⁵¹ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004.

munkásosztály alatt a szakmunkások osztályát értették, míg a segéd munkásokat, az anyagmozgató rakodókat pl. nem sorolták a munkásosztály fogalmába, őket egyszerűen a fáradozás, a fizikum embereinek vélték. A 20. századi tömegtermeléssel bekövetkezett a munkamegosztás magasabb foka és kiemelkedett egy új munkástípus, a közönséges munkásé (vagy a specializálódott segéd munkásé). Ők azok, akik egyénileg és csoportosulásaikban értelmezni kezdték munkájuk és a munkatermékének a viszonyát, tudatosult bennük a képességük és a tisztán végrehajtói szerepük közötti ellentmondás, amiből politikai dimenziójú társadalmi nyugtalanság gerjedt. A taylorizmus a munkáltató oldaláról tudatosította a munkamegosztás jelentőségét és levonta következtetését: az emberi munkát felülről kell irányítani, a munkás egyszerű végrehajtó. A taylorizmussal felvértezett munkáltató ki kívánta küszöbölni a munkás önmeghatározottságának színterét, azaz szerveződésének formáit, a munkás természetesen védelmezte és ki akarta terjeszteni. Ebben a csomópontban összpontosult a 20. század ipari konfliktusainak nagy része. Már a század első éveiben politikai formát öltött válságba sodorta a szocialista pártok parlamentarizmusát, a szakszervezeti bürokráciát, kulturális vonatkozásban pedig a pozitivistá determinizmust; dicsőítette a voluntarizmust, a spontaneitást és életre hívta a libertariánus szocializmus áramlatait. „Összességében megnyitotta a destabilizáció szakaszát. A krízis nem az ideológiából született, nem is csupán a valós folyamatból: ahhoz kapcsolódó eredmény lett.”⁵²

Foa maga logikus fejleménynek írja le a marxista szocializmus radikalizálódását, aminek első jelei a németországi Erfurtban 1891-ben tanácskozó szociáldemokrata kongresszuson mutatkoztak, később markáns egyértelműséggel megnyilatkoztak a forradalmi szindikalizmus és társadalmi szocializmus formáiban, az ipari munkások egyesülési szervezeteiben. A munkásmozgalmat egésze Olaszországban is azután két nagy áramlatra bomlott: forradalmárookra és reformistákra. A fő elvi-elméleti és gyakorlati különbségek jól ismertek – Foa megjegyzi, hogy az árnyalatokról is érdemes beszélni: a forradalmárok a társadalmi folyamatok dinamikus elemeit ragadták meg, a reformisták a szociális különbségek korrekciójára és a politikai szabadság védelmére tették hangsúlyaikat. A doktrinális antagonizmus később enyhült és szinte egyetlen nagy kérdésben csúcsosodott ki: mire alapozódik a szocializmus? A munkások önmeghatározására és önmegvalósításokra vagy a racionális egyenlősítő állami irányításra? Egész Európában megfigyelhető volt a 20. század mások évtizedétől a libertarizmus és az állami irányítású szocializmus kettőssége, ami egyébként a szocializmus lényegét fejezi ki mindkét oldalról: részvétel és kormányzás. A forradalmiság és reformizmus vitája e kérdések körül forog – sokszor úgy tűnik önmaga körül, megoldás nélkül. „Ki gondolta volna – tette fel Foa a kérdést – hogy a munkásmozgalmat tragikus 1920. környékén történt szakadása kommunizmusra és szociáldemokráciára 1989-ben szappanbuborék módjára kipukkan? A dolgok ugyanakkor ennél bonyolultabbak, mindenesetre a politika nem mindenek fölötti uralmi tényező.”⁵³

⁵² V. Foa: *Questo Novecentto*, Einaudi, Torino 1996.20.o.

⁵³ Uo. 93.o.

Ehhez a gondolatmenethez szervesen illeszkedik Foa vélekedése a fasizmus-kommunizmus összehasonlítására, valamint más divatos relativizáló, revideáló nézetekre vonatkozóan. Mondanunk sem kell, nem fogadja el a fasizmus és kommunizmus egy lapon való értékelését. A tények tagadhatatlanok – állítja –, ám nem hagyhatók figyelmen kívül a szándékok. A fasizmus (a náciizmus) véreben hordozta felsőbbrendűségének tudatát és az eltérők, a különbözők élete értékének tagadását, mi több halálra ítélte őket, a kommunizmus pedig – hívei és követői elsősorban nem pedig a bürokratái és elfuserált ideológusai elvitathatatlan egyenlősítő és felszabadító szándékot képviselt. Aki nem hajlandó tudomásul venni a perdöntő különbségeket, az a vészes relativizálás hibájába esik és saját revíziós szemléletének áldozatává válik. Aki arra tesz szánalmas kísérletet, hogy igazolja Hitlert mint a bolsevizmus megválaszolóját, vagyis attól függő kvalitásnak ábrázolja, az figyelmen kívül hagyja a Führer zsigeri immanens jellemzőit; aki Mussolinit óhajtja igazolni mint Hitlertől különböző minőséget, mint aki úgy mond ne lett volna antiszemita, ne akart volna belépni a háborúba stb., arra a következtetésre jut okfejtésének végén, hogy Mussolini az angolok és az amerikaiak kívánságára lépett be a háborúba, megakadályozandó Hitler fölényes győzelmét, hogy Hitler ne győzze túl magát.

Mind Hitler, mind Mussolini egyéniségében, azaz a fasizmusban a fasizmus eredeti immanenciájában adott volt a háború perspektívája s ehhez hozzátehetjük mind a Szovjetunió, mind a kommunista mozgalom immanenciájából következően állt ellen és harcolt a fasizmus ellen.

Mindössze néhány Foától kölcsönzött gondolattal gondolkodásmódjának érzékeltesével akartuk bemutatni egy jelentős olasz baloldali politikus gondolatvilágát és életútját, akinek pár évvel ezelőtti távozása nehezen pótolható veszteség.

Pankovits József

Saramago, José (1922 – 2010)

Nyolcvannyolc éves korában, június 18-án meghalt *José Saramago*, Nobel-díjas világhírű író, aki 1969-ben csatlakozott a Portugál Kommunista Párthoz. A halál a spanyol Kanári-szigetekhez tartozó Lanzarotén érte el, ahova 1993-ban önkéntes száműzetésbe vonult. A hirtelen távozás oka az volt, hogy a kulturálisa kormányzat, az egyházi örökben nagy vitát kiváltó „Jézus Krisztus Evangéliuma” című könyve miatt törölte Saramagot az Európai Irodalmi Díjra javasolt szerzők listájáról. A döntés miatt Saramago az „inkvizíció visszaállításával” vádolta az akkori jobboldali kormányt, melynek élén *Aníbal Cavaco Silva* jelenlegi köztársasági elnök állt. A sors iróniája, hogy hamvait a portugál légierő gépe szállította Lisszabonba, és a kormány kétnapos nemzeti gyászt rendelt el halála alkalmából *Josi Socrates* miniszterelnök szerint „Saramago kultúránk egyik nagy alakja volt, akinek a halálával sokat veszítettünk”.

A *Vakság* című regényéért 1998-ban irodalmi Nobel-díjat kapott. Az első portugál nyelvű író volt, aki e magas kitüntetést átvehette. Műveit húsz nyelvre, köztük magyarra is lefordították. Mintegy harminc könyve jelent meg magyarul, főleg az Európa kiadásában. A *Vakság* és az *Elefánt vándorútja* kötetei nagy sikert arattak a közelmúltban tartott könyvnapokon. Stílusa esszéista és gyakran elmélkedő regényei az utópia és a fantázia határán mozognak. Nagy érdeme, hogy hazája történetét az elnyomott és a kisemmizett emberek világából mutatja be.

Az ELTE Portugál Tanszéke meghívására májusban budapesti látogatást tervezett, de betegsége miatt lemondta az útját.

José Saramago megosztó személyiség volt, nemcsak azért, mert szembeszállt a katolikus egyházzal és a hatalommal, hanem azért is, mert noha nyilvánosan kiállt a párt mellett, más értelmiségi párttagokkal együtt több demokráciát követelt a párton belül. Védte és támogatta a kubai forradalmat, de egyes bírósági ítéletek miatt bírálta is Havannát. Egy nemzetközi íróküldöttséggel ellátogatott a palesztin területekre, és a palesztinok életkörülményeit az auschwitzzi koncentrációs táborhoz hasonlította.

Forrás: Egy kommunista író halálára, Támpont 2010. július 1.

Schaff, Adam (1913–2006)

A kiváló marxista tudós, filozófus, szociológus és közgazdász 1913. március 10-én született az akkor az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó nyugat-ukrajnai Lvóvban (Lemberg, Lviv). Apja jogász, egy ügyvédi iroda tulajdonosa volt. 1935-ben szerzett diplomát a Lvóvi Egyetemen. Az episztemológiára (ismeretelmélet) szakosodott. 1936-ban zárta le egyetemi tanulmányait Párizsban, a Politikai és Közgazdasági Tudományok Főiskoláján (École des Science Politiques et Économiques), ahol a társadalomtudományok széles körét tanulmányozta.

Politikai tevékenysége fiatalon indult. 1932-ben belépett a Lengyel Kommunista Ifjúsági Szövetségbe (Kommunisticzny Związek Młodzieży Polskiej), majd 1933-ban fölvtették a Lengyel Kommunista Pártba (Polska Partia Komunistyczna). Itt végzett munkát 1938-ig, a párt feloszlatásáig, amelyre hazug provokációs vád nyomán került sor.

A második világháború kezdetén a zsidó menekültek tömegével a Szovjetunióba került. Az 1941. júniusi német támadás után Közép-Ázsiába evakuálták, ám elérte, hogy innen visszatérhessen Moszkvába. A Szovjet Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetében helyezték el. Itt védte meg kandidátusi értekezését.

1944-ben lépett be a kommunisták újjászerveződő pártjába, a Lengyel Munkáspártba (Polska Partia Robotnicza – LMP). 1945-ben végleg hazatelepült Lengyelországba. Az országban az első akadémiai képzettségű marxista tudós volt. Ennek megfelelően 1946–1948-ban a Lódzi Egyetemen nyert elhelyezést, ahol a „Jelenkori politikai eszmék” tantárgyát dolgozta ki és oktatta. Egyidejűleg az

LMP KB varsói központi pártiskoláján is tanított. Őt bízták meg a párt kádereinek elméleti képzésében nélkülözhetetlennek tartott „Bevezetés a marxi elméletbe. A dialektikus és történelmi materializmus” című alaptankönyv elkészítésével (1946). Ez a munkája a korabeli szovjet filozófiára is jellemző sztálini propaganda stílusban íródott.

Amikor 1948 decemberében, az LMP és a Lengyel Szocialista Párt (PPS) összeolvasztásával létrejött a Lengyel Egyesült Munkáspárt (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza), e párt elismert vezető ideológusa lett. Megbízták a politikai pártoktatás rendszerének a megszervezésével. 1950-ben a LEMP KB Tudományos Munkásokat Képző Intézetének az igazgatója lett. 1952–53-ban a Varsói Egyetem Filozófiai Intézetét vezette, majd 1954-től 1957-ig a LEMP KB mellett működő Társadalomtudományi Intézet rektora.

Az 1956 őszi politikai fordulat után, új helyzetben a LEMP legfelső kádereképző intézetének, a KB Társadalomtudományi Főiskolájának a vezetését bízták rá. Közben a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemén is oktatott. Ezekben az években széles körben propagálta a marxizmus-leninizmus még sztálini szálakkal is átszőtt ortodox alapjait. Széles körben polemizált a filozófia területén felbukkanó nem marxista áramlatokkal. 1959-ben beválasztották a LEMP Központi Bizottságába.

Erre az időre mégis legalább ennyire jellemző, hogy belemerült a társadalomtudományi kutató munkába. 1956–58-ban igazgatója volt a hazai társadalomtudományi kutatás vezető intézményének, a Lengyel Tudományos Akadémia Filozófiai és Szociológiai Intézetének. Elnyerte az akadémia doktora címet is, és a *Myśl Filozoficzna* (Filozófiai Gondolat) nevű tekintélyes szakfolyóirat szerkesztője lett.

Mindeközben egyre gyakrabban ütközött bele a marxista elvek eltorzítása által okozott súlyos problémákba. Elkerülhetetlenül szembesítenie kellett a hirdetett elméletet a szocialista társadalomépítés gyakorlatával, és mindinkább számot vetett azzal, hogy a kettő között ellentét feszül. Bírálni kezdte a formális logika elleni bírálat elgtelenségét és tévedéseit, a dialektika szimplifikált értelmezését. Ez utóbbit úgy fogta föl, hogy ez az ellentétes erők és tendenciák szembenállása, amely a mozgás és a fejlődés forrása. Megfigyeléseit „A szocializmus korszerűsítésének távlatai” című munkájában foglalta össze. Később ennek a lényegéről úgy írt, hogy ha a magántulajdon felszámolása megfelel is a marxizmus alapítói által a szocializmusról alkotott elképzelésnek (amelyre persze különböző politikai intézményrendszerek keretében is sor kerülhet), ennek a valóságban kialakított modellje nem felel meg a marxi eszmékre jellemző humánus értékeknek. Az utasításokkal vezérelt, túlközpontosított gazdálkodás maga után vonja az önkényt és az oligarchikus rendszerekre jellemző politikai megoldásokat, amelyek legyengítik és lényegétől fosztják meg a progresszív fejlődést.

Közben a viszonylag még mindig fiatal tudós egyre szélesítette érdeklődési körét. A Lublini Katolikus Egyetemen a végzős hallgatóknak a középkori filozófia történetéről vezetett kurzust.

Az 1950-es évek végétől egyre nyilvánvalóbbá vált annak az égető szükségessége, hogy a szocialista országok társadalmi rendjét megszabadítsák a rá kényszerített, egybeszabott eszmei-politikai irányelvektől és a társadalmi intézményrendszerek működtetésének bürokratikus sémáitól. A mindennapok tapasztalatai egyre sürgetőbben követelték, hogy a társadalmi élet minden területének irányítását helyezték új alapokra. Bár a kelet-közép-európai régió közepes fejlettségű országaiban – Lengyelországban és Magyarországon – a társadalmi-gazdasági fejlődés feltételei fokozatosan javultak, a továbblépéshez szükséges politikai feltételek kevéssé voltak biztatók. Nem sikerült meggyorsítani a Nyugaton elkezdődött tudományos-műszaki forradalom vívmányainak az elsajátítását sem. A lakosság kényszer-mobilizációja, ideológiai „megmunkálása”, a hatalom tekintélyuralmi jellege, a társadalmi élet ebből eredő deformációja kiváltotta a lakosság elégedetlenségét. A bürokratikus elit érdekei és a többség várakozásai közötti feszültség Sztálin halála után, az ’50-es évek közepén tömeges tiltakozó megmozdulásokat váltottak ki.

A tudományos értelmiség többsége, soraikban Schaff, igényelte a válsághelyzet okainak feltárását. Nem a háború előtti viszonyokhoz kívánt visszatérni, hanem a szocialista rendszer korrekciójának, tökéletesítésének módját kereste. Mozgalmai egyelőre nem öltöttek antikommunista formát. Ennek nyomán 1956 őszén változások álltak be a PPR élén. Ám a liberalizáció rövid életűnek bizonyult. Addigra viszont a tudományos szférában az elméleti megújulás nyomai mutatkoztak. Ezekben a folyamatokban egyre fontosabb szerepet játszott Schaff. Kezdeményezte a Filozófia Klasszikusainak Könyvtára sorozatának kiadását. Gyakorlatilag életre segítette a „Görbe Kerék Klubja” ellenzéki értelmiségi egyesülést, valamint az „Ellentétek Keresőinek Klubját”, élén Adam Michnikkel.

Tudományos érdeklődése akkoriban széles fronton a marxista szemantikára, az etika és a humánfilozófia határterületére, a nacionalizmus, a kapitalizmus problémáira összpontosult. Közelebb került a korábban általa bírált fiatal lengyel filozófus, Leszek Kołakowski egzisztencialista iskolájához. Ekkor jelentette meg „Az ember filozófiája. Marxizmus és egzisztencializmus” című munkáját.

1966 októberében nagy botrányt keltett Kołakowskinak az ország tartósan válságos helyzetének okait taglaló nyilvános felszólalása a varsói egyetem történeti intézetében. Tisztogatás kezdődött a tudósok soraiban. Ezek széles körben ismert irodalmárookra és más értelmiségiekre is kiterjedtek. Schaff ebben a helyzetben a tisztségviselőknek ahhoz a csoportjához tartozott, akik szorgalmazták a tudomány- és kultúrpolitika korrekcióját, enyhíteni próbálták a hatóságok ideológiai nyomását, lefékezni a megtorló intézkedéseket.⁵⁴

Ami tudományos tevékenységét illeti, még 1965-ben részt vett a szocialista humanizmussal foglalkozó nemzetközi szimpóziumon, amely a korai Marx munkáira összpontosított. Ott éles vitát váltott ki „A marxizmus és az emberi egyéniség” című könyve, amelyben kimondta, hogy az elidegenedés a szocializmusban is fennmaradt. Utóbb, az 1968-as csehszlovákiai reformfolyamatok kibontakozása

⁵⁴ A. J. Werblan: *Stalinizm w Polsce*. Warszawa, 2009. 102–103. old.

légkörében Schaff álláspontja éles negatív eszmei sőt politikai értékelésbe ütközött. Koncepcióját arról, hogy demokratizálni kell a párton belüli, a munkásmozgalmi és a gazdasági viszonyokat, s hogy enélkül a szocializmus átalakítása nem lehet sikeres, azt eredményezte, hogy „revizionizmusban” marasztalták el. Az 1968 márciusában kibontakozott antiszemita kampány során kizárták a párt központi bizottságából, és elbocsátották a Varsói Egyetemen betöltött tanári állásából.

Ekkor egyébként már világszerte elismert tudós. 1969-ben tagja lett a híres Római Klubnak, ennek a nemzetközi, nem kormányjellegű szervezetnek, amely kiemelkedő tudósokat, politikai és társadalmi személyiségeket tömörített, és a globális problémáknak, az emberiség „betegségeinek” tanulmányozására ösztönzött. 1969 és 1982 között egyik igazgatóként működött az UNESCO bécsi Társadalomtudományi Intézetében. Közben 1988-ig címzetes professzora volt a Bécsi Egyetemen, ahol filozófiát oktatott. Több külföldi egyetem (Michigan, Nancy és a Sorbonne) doctor honoris causa címmel tüntette ki.

Az 1970–1980-as években Schaff az eurokommunizmus egyik vezető teoretikusának számított. Munkái kiindulópontul szolgáltak a szocializmus szovjet modelljének (a „reális szocializmusnak”) az elutasításához, azon az alapon, hogy ebből hiányoznak azok a demokratikus intézmények és eljárások, amelyek pedig a nyugati demokratikus polgári rendszerekben működnek.

Schaff politikai arculatát nem lehet leegyszerűsíteni. Amikor Lengyelországban kihirdették az 1981-82-es rendkívüli állapotot, mivel ellene volt a belső helyzet elmérgesedésének, részt vállalt a kormányzat kísérletében a nemzeti egyetértés kialakítására. A szükségállapotot a válság rosszabb megoldásának, az esetleges szovjet intervenciónak az elhárításaként fogta föl. Támogatta Wojciech Jaruzelski kompromisszumra törekvő politikáját, sőt támogatta Nobel Békédíjjal való kitüntetését. Ám eközben nem hagyott föl a LEMP ideológiájának és politikájának éles, eurokommunista szellemű, nyilvános bírálatával. Emiatt 1984-ben kizárták a pártból.

Az 1989-es kerekasztal-tanácskozás után, amikor Lengyelországban megkezdődött a politikai rendszer átalakítása, baloldali álláspontra helyezkedett, amelyet úgy határozott meg, mint a nem-dogmatikus, demokratikus marxizmusét. Mivel úgy látta, hogy a kapitalizmus alkalmatlan a strukturális munkanélküliség mind égetőbb gondjának a megoldására, mindvégig kitartott a szocializmus eszméje mellett. Egy halála után publikált interjúban ezt mondta: „A marxizmushoz én nem könyvek útján, hanem a szívemen keresztül érkeztem. A marxizmushoz ugyanis szív kell.”⁵⁵ Később, „Kísérlet az összegezésre” című könyvében viszont aláhúzta, hogy „*reális* demokrácia nélkül a szocializmust nem lehet építeni, még kevésbé fölépíteni.” Gramscira támaszkodva azt írta: „Nincs szocializmus demokrácia nélkül, demokrácia viszont nem létezhet olyan rendszerben, amelynek születése nem társadalmi konszenzus eredménye.”⁵⁶

⁵⁵ Interjú az Euro VIP rádióállomásnak. 2006. november 13.

⁵⁶ Adam Schaff: Próba podsumowania. Varsó, 1999. 32. old.

2006. november 12-én hunyt el Varsóban. A Powązki temetőben, a kiemelkedő társadalmi személyiségek parcellájában helyezték végső nyugalomra,

Schaff tudományos hagyatéka 30 könyvre és több mint 300 tudományos tanulmányra rúg. Korábbi munkái közül sokat lefordítottak orosz és más nyelvekre is. Az 1960–1990-es évek könyveinek többségét többször is kiadták több nyelven.

Irodalom:

Válogatás Adam Schaff műveiből:

Wstęp do teorii marksizmu. Zarys materializmu dialektycznego i historycznego. Książka, 1946.

Zu einigen Fragen der marxistischen Theorie der Wahrheit. Dietz, 1954.

Objektywny charakter praw historii. PWN, 1955.

Wstęp do semantyki. PWN, 1960.

Marksizm a ekzystencjalizm, Książka i Wiedza, 1961.

Jezyk i poznanie. PWN, 1964.

Filozofia człowieka. Książka i Wiedza, 1965.

Marx oder Sartre? Fischer Bücherei, 1966.

Essays über die Philosophie der Sprache. Europa-Verlag, 1968.

Marxism and the human individual. McGraw-Hill, 1970.

Geschichte und Wahrheit. Europa-Verlag, 1970.

Gramatyka generatywna a koncepcja idei wrodzonych. Książka i Wiedza, 1972.

Language and cognition. McGraw-Hill, 1973.

Strukturalismus und Marxismus. Europa-Verlag, 1974.

Humanismus, Sprachphilosophie, Erkenntnistheorie des Marxismus. Europa-Verlag, 1975.

Szkice o strukturalizmie. Książka i Wiedza, 1975.

History and truth. Pergamon Press, 1976.

Stereotypen und menschliche Handeln. Europa-Verlag, 1980.

Alienation as a social Phenomenon. Pergamon Press, 1980.

Die kommunistische Bewegung am Scheideweg. Europa-Verlag, 1982.

Einführung in die Erkenntnistheorie. Europa-Verlag, 1984.

Wohin führt der Weg. Europa-Verlag, 1985.

Perspektiven des modernen Sozialismus. Europa-Verlag, 1988.

Oekumenischer Humanismus. Otto Müller Verlag, 1992.

Pora na spowiedz. BGW, 1993. Pora iszpovegyi. Moskva 1993.

Czego nauczył mnie krach realnego socjalizmu? Institut Badań Społecznych i Międzynarodowych, 1998.

Próba podsumowania. Scholar. 1999.

Książka dla mojej zony. Wydawnictwo JJK, 2001.

Schaff Bohdan Chwedeńczuk tollából származó életrajzát lásd „A háború utáni lengyel filozófia” című kétkötetes enciklopédiában:

Polska filozofia powojenna. Agencja wydawnicza Witmark. II. köt. Varsó, 2001.

Inessa Jazborovszkaja

A MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÍRÓI

Fejtő Ferenc (1909–2008) III.

Fejtő Ferencről, a történetíróról az Évkönyv 2010. és 2011. évi kötetében már két alkalommal megemlékeztünk más-más szerző tollából, más-más összefüggésben. Ezúttal Fejtőnek abszolút a mi profilunkba vágó könyvéről írok – nem először. A könyv „a mai szociáldemokráciáról”, amely eredetileg persze Franciaországban jelent meg több mint 30 éve, és amelyről volt szerencsém írhatni viszonylag azonnal a *Századok*, illetőleg az akkor még megjelenő *Acta Historica* hasábjain (1985). A könyvet akkor is időszerűnek, fontosnak tartottam, és akkor is kritikusan írtam róla. Ezt annál inkább megtehettem, minthogy a szerzővel az 1960-as évektől (vagyis az akkori évektől, amikor még kevesen látogatták, tartottak vele itthonról kapcsolatot, és még nem tartozott elismert külföldi nagyjaink közé) voltam meglehetősen tartós kapcsolatban, mind ismétlődő találkozásaink, mind levelezésünk révén.

Így azután kritikai észrevételeimet, illetőleg más nézőpontomat, értékeléseimet neki is bőven elmondhattam élő szóval – és jó nagyokat vitázhattunk, ami nem érintette a barátság fennmaradását. Itt jeleznem kell, hogy Fejtőnek sok korszaka volt, és ezt nem mindig tartják szem előtt a megemlékezők. Ismertem, volt egy kommunista korszaka, majd egy hosszabb szociáldemokrata korszak – az 1930-as években Fejtő abszolút beleilleszkedett a Mónus szerkesztette *Szocializmus* szellemébe, s remek írásai jelentek ott meg. A későbbiekben már változott, és 1947-48 után még inkább. A Rajk per korszaka nagy lökessel járult ehhez hozzá (erről lásd Hajdú Tibor írását az Évkönyv 2011-es kötetében). Fejtő, szerintem ezután el is távolodott a szociáldemokrata felfogástól, hagyományoktól, ennek pontos megírása még várat magára.

Jóval később történt, amikor visszatérése bekövetkezett, hogyan, milyen szakaszokban és mennyire – ez gondos vizsgálatot, elemzést igényelne, amire itt nem vállalkozom, ehelyütt pusztán egy kései összefoglaló munkájának felidézésére szorítkozom. Ezt annál is inkább szükségesnek vélem, mert ez a könyve, amely eredetileg még a nagy „rendszerváltás” előtt jelent meg, magyarul jóval a rendszerváltás után kaphatott csak nyomdafestéket nálunk, de tudtommal ekkor már csak a „hódolat” hangján írtak róla – én pedig ugyanúgy, mint annak idején, nem így teszek.

Fejtő ebben a könyvében (Szociáldemokrácia tegnap, ma, holnap, Belvárosi Könyvkiadó 1996.) már összefoglalót írt az 1960-as, 1970-es évek szociáldemokráciájáról, a főbb tendenciákról és a főbb szereplőkről. Fejtő, ismeretesen, Párizsban élt, és a Francia Szocialista Párt múltját és jelenét ismerte

legjobban – beleértve szereplőit is, ami plusz-mínusz befolyásolta megítéléseit. Voltak, akiket szeretett közülük, például V. Bérégovoy-t,¹ a korszak főszereplőjét, Mitterrand-ot viszont nem. Ez is belejátszott abba, hogy a Francia Szocialista Párt jelenét sok fenntartással nézte, és az akkori francia belső szocialista vitákat illetően Fejtőhöz közelebb állt a pártnak inkább jobboldalán álló, és a közép-re tartó Michel Rocard, mint a baloldalra tartók. Ez az értékítélete nemcsak a francia pártra volt érvényes, hanem ilyen alapon állított ki általános értékítéletet az egész nemzetközi szociáldemokrata mozgalomról is. Így történt azután, hogy kiválasztott magának vezető embereket – akik akkor ténylegesen „csúcsvezetők” voltak a megfelelő országokban, akikkel személyesen találkozott is, akiket nagyra tartott, mint pl. Spanyolországban Felipe Gonzálezt,² Olaszországban Bettino Craxit. Persze mai szemmel könnyű fennakadni azon, hogy az illetők miként végezték történeti karrierjüket – ennyire olcsó kritikát én sem írnék le. Ám annyi bizonyos, hogy Fejtő nemcsak azért találkozott velük és írt róluk könyvében elismerően, mert egykor fontos irányító szerepet játszottak, pozitív értelemben is, hanem azért is, mert a szociáldemokrata mozgalomban az általa kívánt közép-re tartást képviselték, pontosan ezen az alapon „nem szerette”, és alakított ki erősen kritikus véleményt Willy Brandtról, aki szerinte túl baloldali álláspontot képviselt, és túlságosan balra volt nyitott. Ez kardinális kérdés, ez ügyben annak idején is sokat vitatkoztunk – szerintem Brandt után a Szocialista Internacionálé végzetesen elveszítette ütőképességét, hasonló képességű és gerincű vezetőt már nem talált, sem Mauroy, sem Felipe González messze nem tudott azon a nyomvonalon haladni, mint Brandt – persze a korszak is változott.

Ezek a legsúlyosabb kritikai észrevételeim, amelyek az utóbbi évtizedek – vagyis még az 1970–80-as évek, még a nagy fordulat előtti korszak szocialista, szociáldemokrata munkásmozgalom tendenciáit és azok értékítéletét érintik, és amelyekben Fejtővel sem egykor, sem az itt ismertetett könyv esetében nem tudtam egyetérteni. Történetileg azonban az új, magyarul megjelent könyvében szép számmal találok olyan megfogalmazásokat, amelyek szerintem helyesbítésre szorulnak. Jól tudom, Fejtő e könyv megjelenésekor már nagyon idős volt, betegeskedett, nagy kérdés, mennyire tudott odafigyelni a szövegezésre. Mégis, a történeti tegnaphoz viszonyulva, ha csak az 1914. utáni korszak rövid tömondataihoz térek vissza, és kihagyom az 1914. előtti korszakot (amit nem szabadna megtennem, de úgyse lenne helyem rá, hogy pontosan végigkövessem és megtegyem saját észrevételeimet), 1914-hez kapcsolódóan Fejtő leszögezi az ismert tény, hogy a szocialisták nem tudták megakadályozni a háború kirobbanását. Ez tény és egyúttal közhely, ám hogy ez miként történt, mennyi eltérő vélemény és törekvés húzódik e mögött – erről nem ír. Az azonban már egészen bizonyos, hogy tévedés, hogy akár 1914. előtt, még inkább utána a szocialista mozgalomban az irányzatok és képviselőik „békésen” éltek volna együtt egészen a kommunista irányzat megjelenéig. Ennek is óriási irodalma

¹ Bérégovoy életútját lásd Évkönyv, 1994.

² Gonzálezzről lásd Évkönyv, 1993.

van. Mindenestre ilyen mondatot, szerintem, nem szabadott volna leírni, a szakadások és különállások jól bizonyíthatóak. 1933-hoz kapcsolódón is lennének kívánnivalóim, de amit Fejtő ez után írt le a népfront korszakról, az szerintem mellbevágó tévedés, illetőleg magán hordozza a későbben megéltet, vagyis a ráragadó kommunista befolyás és torzulások hatását. Különben nem írhatta volna azt le, hogy „A Népfront-próbálkozások, amelyek arra lennének hivatva, hogy útját állják a feltörekvő fasizmusnak, cseppet sem emelik a szocialista pártok tekintélyét, hanem a Moszkvához húzó kommunistáknak kedveznek.” (47. old.) Fejtő egy szót sem szól arról, hogy mind Franciaországban, mind Spanyolországban szocialista vezetéssel alakultak kormányok, nem írja le Léon Blum³ nevét sem. S bár a francia és a spanyol fejlődés más és más, a veszélyek is mások, de jellegzetes, hogy Franciaországban a szocialista vezetésű kormányoknak nem voltak kommunista miniszterei. Az egész korszak értékelése meglepő – éppen szocialista szempontból az, és ami e korszak végső éveit illeti, amire Fejtő kitér: „A szociáldemokrata pártok kátyúba jutnak, bomlásnak indulnak.” (47. old.) Itt Fejtő nem ír sem országot, sem évet, de feltehetőleg Franciaországra, a PS-re utal, az 1938, 1939-es évekre, de ez egy új korszak, új problémákkal, ezt ennyire lesűrítve, fél mondatban megbocsájthatatlan leírni. Hiszen voltak „igazak” a Francia Szocialista Pártban is, és voltak a megtévesztők, akiket előbb-utóbb (mindenesetre 1944–1945 után) a történelem félre is állított, felelősségre is vontak.

Am, hogy valami jót is mondjak Fejtőről és könyvéről, az 1945 utáni új világról szólva, amikor érzékelteti, hogy ebben az új világban újra alakult a Szocialista Internacionálé, azt is nagyon jól értékeli, hogy a nyugati világban egyre inkább domináló szerepet játszó USA „... a szocialistákra tagadhatatlan ellenszenvvel tekint a háború másik nagy győztese, az Egyesült Államok, amely ugyan demokratikus hatalom, de vezetői nem sokra becsülik a szocialista eszméket, és mindenütt inkább a restaurációs erőkre építenek, semmint a haladás erőire”. (49. old.) Ez egyaránt igaz Franciaországra, Olaszországra és Görögországra, és még igazabb Spanyolországra – ahol a Franco-rendszer fennmaradhatott. Ugyanaz nagyon igaz volt Olaszországra vonatkozóan is. A Francia Szocialista Pártot illetően pedig nagyon ajánlhatom a Fejtő bizonyos reneszánszát átéltők és tisztelők számára, hogy lapozzák fel a *Szocializmus* Justus Pál szerkesztette 1946–1947-es számain, amelyekben Fejtő több tudósítást, cikket írt Franciaországról, illetőleg a Francia Szocialista Pártról. Ezeknek a cikkeknek értékelése és hangneme eltér a későbbi összefoglaló kötetétől – hiába, az idők erősen változtak, és Fejtő maga is. (Ebben a vonatkozásban a régi latin közmondás nagyon igaz.)

Az óriási anyagtorlódás miatt, no meg azért is, mert ez a kötet valóban önmagába véve is figyelemre méltó, és Fejtőt bemutatva, rá visszatérni megkerülhetetlen – így gondolatmenetét és kötetének további sorait, elemzéseit Évkönyvünk következő, 2013-as kötetében ígérem nyomon követni.

Jemnitz János

³ Blum életútját lásd: Jemnitz János: Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest, 1993.

Fishman, Nina (1946–2009)

Nina Fishman 1946-ban született. Miként a munkásmozgalommal foglalkozó brit történészek túlnyomó többsége, ő is sokféle feladat megoldását vállalta magára. Éppen ezért időnként törések mutatkoztak mind tudományos, mind politikai tevékenységében. Tudományos tevékenysége jórészt a brit szakszervezeti mozgalom történetének kutatására és megírására koncentrált.

Fishman maga egy meglehetősen homályos, mindenestre kevésbé ismert szervezethez, a Brit és Ír Kommunista Szervezethez (British and Irish Communist Organisation) tartozott, és ebben a minőségében, valamint a Westminster egyetem tanáraként, ahol szakszervezeti aktivistákat tanított, rendszeresen nagyon sokféle előadást tartott. Életének két utolsó évében professzorként a Swansea egyetemen tanított.

Fishman számos más civil szerveződésben is aktívan részt vett, így 1987-ben a Case-ben (Campaign for a Socialist Europe – Mozgalom a Szocialista Európáért), abban a mozgalomban, amely a parlamenti választások esetére a taktikai szavazások fontosságát hangsúlyozta.

63 éves korában süjtött le rá a rákbetegség, ami persze minden területen nagy kihagyásokat okozott életútjában.

Nina Fishman az 1960-as években érkezett Nagy-Britanniába. Kaliforniában született, apja a meccarthysta üldözések áldozata lett, ő hozta magával lányát, amikor egyetemi oktatóként állást kapott Nagy-Britanniában. Mindez azt is jelentette, hogy a szülői házban ismerhette meg a kommunista szellemet és kultúrát – mindez még 1968. előtti történet. Ekkor Fishman még Sztálin harmadik korszakának védelmezőjeként lépett fel. Később új független szocialista barátokra tett szert, köztük a neves szociológus történész Anne Sassconra,⁴ aki igen közeli barátja lett.

Fishman nem sokkal ezután nagy brit sztrájkharcok támogatójaként tűnt fel: így 1968-ban az építőmunkások sztrájkja idején, majd 1972-eben a bányászok sztrájkja támogatójaként szerzett magának hírnevet. Első tudományos fokozatát még a közgazdaság terén szerezte, de ezt a munkásságát nem folytatta, akkor a politikai aktivitás korszaka következett nála. Második tudományos fokozatát a Londoni Egyetem Birkbeck Kollégiumában szerezte történelemből (ott ahol Eric Hobsbawm volt a professzor), és a történelem-kutatás és ezen belül a munkásmozgalom-történet művelése élete értelmévé vált. PhD munkáját Hobsbawm irányításával írta: témája az volt, hogy miként alakult a kommunista párt és a szakszervezeti mozgalom viszonya a két világháború között. E kutatás eredményeként született meg azután az a könyve, amely ezt a témát dolgozta fel és amely 1995-ben jelent meg. Miként Hobsbawm e könyv recenziusaként a *Guardian*-ban írta, Fishman-nek kutatásai során nagyon sok névtelen, vagy alig ismert szakszervezeti aktivistával kellett megismerkednie, hogy azokat

⁴ Sasscon-nak vaskos, a munkásmozgalom és a XX. század történetét tárgyaló könyve Nagy-Britanniában nagy feltűnést keltett – nálunk mintha nem. A könyv figyelmes recenziót követelne.

megszóltassa. Fishman kutatási eredményeibizonyította, hogy a brit kommunisták a szakszervezeti mozgalomban hűek tudtak maradni a szakszervezeti mozgalom igazi célkitűzéseihez és hagyományaihoz, jórészt függetlenül attól, hogy a Komintern mit írt elő számukra. A brit kommunista szakszervezeti embereknek, vezetőknek ez a pragmatizmusa jócskán hozzájárult ahhoz, hogy a különböző szakszervezetekben (így elsősorban a bányászoknál) hosszabb időn át vezető szerepeket tölthettek be. Ez annak is köszönhető volt, hogy a szakszervezeti munkás-gazdasági kérdésekben nem volt jelentős különbség a kommunisták és a Labour álláspontja között – ahogyan ezt Fishman hangsúlyozta. Fishman erre példaként Arthur Horner⁵ életútját és reakcióit idézte fel.

Fishman Horner-ről értéktálló kétkötetes életrajzot jelentetett meg 2006-ban, a kötetben sokféle eddig nehezen megközelíthető levéltári forrást dolgozott fel. Ennek a munkának megírása töltötte ki életének utolsó éveit. (A köteteknek teljesebb kiadása már posztumusz 2010-ben jelent meg.) Horner-ről tudnivaló, hogy sok ellentéte volt Moszkvával, a CPGU vezetőivel, de mindvégig meggyőződéses kommunista maradt, akit szerettek az emberek, és így állhatott hosszú ideig a bányász-szakszervezeti mozgalom élén.

Utoljára a halála előtt egy évvel láttam. Ez egy konferencián történt, ahol Aldo Agostinak Palmiro Togliattiról írott, angolul megjelent életrajzát⁶ mutatták be, illetőleg vitatták meg. A konferencia a Marx Memorial Libraryban ülésezett.

Nina Fishman fő munkái:

The British Communist Party and the Trade Unions. 1995.

Arthur Horner, 2006. és 2010. december 11.

Forrás:

Socialist History Society Newsletter, 2010. március

Geoff Andrews

Jim (Hubert James) Fyrth (1918–2010)

A nemrég elhunyt Fyrth a Socialist History Societynak aktív tagja és a szűkebb szervező bizottságnak hosszú időn át lelkes segítője volt. Fő érdeklődési területe a spanyol polgárháború történetéhez kapcsolódott, de sok más olyan írása is megjelent, amelyekkel a brit munkástörténeti irodalmat gazdagította. Kisebb írásai rendszeresen megjelentek a Socialist History Society kiadványaiban és közreműködött a John Saville⁷ szerkesztette életrajzi kötetek munkájában is.

⁵ Horner életútját lásd Évkönyv 1996.

⁶ Aldo Agosti Togliatti könyvének több fejezetéből közölt részleteket az Évkönyv, az utolsót a 2011-es kötetben.

⁷ John Saville életútját lásd Évkönyv 2011, 2012.

Jelentősebb munkái:

An Indian Landscape. 1944–1946. 2001.

The Foundry Workers: A Trade Union History, 1959.

The Signal was Spain: The Spanish Aid Movement in Britain, 1936–1939. 1985.

Fyrth több fontos könyvnek volt szerkesztője, amelyek vagy a spanyol polgárháború témaköréhez kapcsolódtak, vagy a Labour Party nagy korszakát, az 1945–1951-es időszakot elemezték.

Forrás: Socialist History Society Newsletter, 2010. július

Judt, Tony (1948–2010) I.

Meghalt egy jelentős történétíró. Életútjának és életművének alaposabb ismertetésére és bemutatására az Évkönyv következő, 2013-as kötetében térünk vissza – részben anyagtorlódás, részben azért, mert munkásságát gondosabban újra fel kell mérni. Halála alkalmából az MTI kiadott egy anyagot 2010. augusztus 9-én, amit a *Guardian* nekrológ cikke alapján tett meg, az *Élet és Irodalom* hasábjain pedig Várkonyi Benedek írt róla megemlékezést (2010. október 22-én). Várkonyi írása rövidege ellenére is teljesebb, főként francia vonatkozásban az, érzékeltette, hogy Judt szíve mennyire húzott mindig a francia XX. századi történeti valóság problémái felé. Várkonyi külön kiemelte Judt francia értelmiségi kapcsolatait, és hogy ezen a téren ő maga milyen feldolgozásokat tett közzé, a francia értelmiségi nagyok (Sartre, Camus és mások) életútjáról és tevékenységéről az 1945 utáni másfél évtizedben.⁸ Ehhez hozzá kell tennem, hogy Judt-ot legalább ennyire foglalkoztatta a francia munkásmozgalom nemcsak XX., hanem XIX. és XX. századi története, amelyről kapitális munkát jelentetett meg, amelyet immár majdnem húsz esztendeje, 1993–1994-ben az Évkönyv hasábjain volt szerencsém többször is idézni.

Most ez a pár sor pusztán csak főhajtás, megemlékezés és figyelmeztetés, valamint elkötelezettség arra, hogy a 2013-as kötetben érdemben fogunk szólni Judt-ról, valamelyest érintve magyarul is megjelent, nem szigorúan a mi profilunkba vágó könyveiről, de mindenképpen alaposabban mindarról, amit a munkásmozgalomról írt. Hallottuk és olvastuk, hogy kritikusan szólalt meg – súlyos betegsége ellenére szinte halála előtti időkben is – a jelen szociáldemokráciájáról, de ezek a sorai nem jutottak el hozzánk. Azt viszont a *Guardian* is idézi tőle, hogy mintegy posztumusz végrendeletként nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a francia forradalom nagy örökségéből nemcsak a szabadság követelményét kellene szem előtt tartani, hanem az egyenlőség igényét is. Már csak azért is, mert napjainkban és évtizedeinkben nagyon sok helyütt éppen az egyenlőtlenség elmélyülésének tendenciája érvényesül – amin mélyen felháborodott.

Jemnitz János

⁸ A bonyolult származású Judt évekig Párizsban élt, majd Angliában (Londonban és Cambridgeben), majd élete további korszakában a New York University tanára.

Miller, Susanne (1915–2008.) III.

Susanne Miller bemutatásánál visszahivatkozhatunk arra, hogy a 2010-es Évkönyvben már adtunk róla egy rövidebb életrajzot, 2011-es kötetünkben pedig részletet közöltünk az (SPD) 1959. évi kongresszusáról adott értékeléséből. Tudvalévő, hogy e kongresszus irányváltást jelentett az SPD életében. Ezúttal részleteket közlünk azokból az életrajzokból, amelyek annakidején az ő tollából megjelentek Évkönyvünk hasábjain, és három olyan embert mintáztak meg, akik a német szociáldemokrata mozgalom hosszú történetének fontos szereplői voltak nagyon eltérő, különböző korszakaiban. Az első Eduard Bernstein, a második Kurt Eisner, a harmadik Kurt Schumacher.

Bernstein esetében Susanne Miller száz évvel a híres 1903-as drezdai pártkongresszus után, amelyen a párt erős centrum-vezérei, August Bebel⁹ és Karl Kautsky¹⁰ fellépése nyomán Bernsteint és a revizionistákat elmarasztalták, Susanne Miller 100 év távolából visszapillantva így írt: „Úgy tűnt, hogy ezzel a Bernstein Marx-kritikája körüli ellentétek elültek, párton belüli befolyásos bírálóinak – mindenekelőtt Karl Kautskynak és August Bebelnek – az álláspontja igazolódott. Csaknem száz év telt el az említett események óta. Azoknak a teoretikusoknak és gyakorlati vezetőknek a fáradozásaiban, akik számára a demokratikus szocializmus alapelvei, útvalasztása és céljai megőrizték időszerűségüket, Bernstein öröksége a legelső között van”.

Miller általános felfogásának megfelelően Bernsteinre hivatkozva, őt idézve jegyzi, hogy szemben az SPD akkori hivatalos politikai és ideológiai irányvonalával, amely párt hangsúlyozta, hogy marxista alapon forradalmi párt, Bernstein volt az, aki e felfogással és politikával szemben a gyakorlati reformmunkát helyezte előtérbe, és a forradalmiságot zárójelbe helyezve a széles demokratikus szocialista elgondolásokat szorgalmazta, vagyis azt, ami a SPD-ben 1959 után alapelvvé vált, és amivel Miller maximálisan egyetértett. Ez nem jelentette azt, hogy Miller Bernsteint kritikátlanul szemlélte volna. Erre vonatkozóan lásd Miller viszonylag hosszabb Bernstein-tanulmányát, amelyet számunkra írt.¹¹

Kurt Eisner alakja a magyar olvasók számára kevésbé ismert. A bajor szociáldemokrata mozgalomban értelmiségi és irodalmi vetületben is hosszú életűnek bizonyult munkássága nyomán lett lapszerkesztő, majd befolyásos politikus. Az I. világháború idején vált a mozgalmon belül ellenzékivé, a pacifista irányzat egyik hangadójává, és lett az 1918. novemberi forradalmi változások után a bajorországi forradalmi változások vezéralakja, majd mártírja. Ezt Németországban valószínűleg mindenki tudja, nálunk már Somogyi Béla sorsa is részben elfeledett, részben vitakérdéssé lett. Ezek után nem érdektelen, hogy Susanne Miller sok évtized után miként írt Eisnerről számunkra: „Kurt Eisner

⁹ Bebel életútját lásd Évkönyv 1990.

¹⁰ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

¹¹ Miller Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

a német szociáldemokrácia nagy formátumú és »szabálytalan« alakjai közé tartozik. Semmiféle sémába sem lehet beleszorítani, s a párt egyetlen szárnyához sem lehet odacsatolni. Bizonyosan nem lehet a dogmatikus marxistákhoz, de a feltétlen revizionistákhoz sem... Eisner nem volt teoretikus, noha jól ismerte a szocialista ideológiát és a programalkotást. S végül: bár csak élete utolsó szakaszában vált gyakorlati politikussá, azonnal megdöbbenő hatékonyságról tett tanúbizonyságot. Mindig is jellegzetesen értelmiségi, homme de lettres alapállás jellemezte; mindig is morálisan független ember maradt...»¹²

Miller nagyon elmélyülten és pontosan követi nyomon Eisner életútját, származását, egyetemi pályáját, majd újságírói munkásságát, kiemelve, hogy egy újságírói per (felségsértésért való elítéltetése) keltette fel az érdeklődést személye iránt a mozgalomban. Miller e ponton emeli ki, hogy Wilhelm Liebknecht¹³ és per és elítéltetés kapcsán hívta meg a *Vorwärts* szerkesztőségébe. Miller ezt is kiemeli, hogy Eisner ekkoriban a nemzetközi munkásmozgalomban két embert tekintett példaképének: Wilhelm Liebknechtet és Jean Jaurès¹⁴. A Jaurès rokonszenv következménye volt, hogy Eisner szembekerült a német pártvezetőséggel a híres Millerand-féle kormányba lépés¹⁵ és a blokkpolitika megítélése kérdésében, a vita elmérgedt és Eisnernek távozni kellett a központi pártlap éléről. Mindehhez Miller hozzáfűzte a maga kései egyéni utóértékelését: „Ez nem a legszebb lapja a német szociáldemokrata publicisztika történetének.”

A megfontolt mozgalmi és elvi politikai történések után Miller ugyanilyen gondos figyelemmel mutatja be Eisnernek azokat az eszméletörténeti-történeti írásait, amelyeket még a szélcsendes években, 1914. előtt jelentetett meg, és amelyek a korszakra igen jellemzőek. Miller egész írása nagyon figyelemre méltó, nagyon hasznos forrásértékű áttekintés. Ugyanez igaz az I. világháború változásainak korára, különösképpen azután a mozgalom és az SPD belső erjedésének, vitáinak és pártszakadásainak idejére, az új, 1917-ben megalakuló USPD megszületésére, amelyben Eisner maga is fontos szerepet játszott. Ez a történet a magyar történeti irodalomban ugyancsak kevésbé bemutatott, így Miller e sorai is újra az olvasó figyelmébe ajánlhatók. Az USPD kérdésében pedig ígéretet tehetünk, hogy Miller hosszabb munkáinak – amelyek csak németül jelentek meg – legalább részleteit az Évkönyv következő kötetében hosszabban fogjuk ismertetni.

Miller szövegeit válogatta Jemnitz János.

¹² Miller Eisner életútját lásd Évkönyv 1992.

¹³ Wilhelm Liebknecht életútját lásd Évkönyv 1975/76.

¹⁴ Jean Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984, valamint Jemnitz János: Jean Jaurès, Akadémia Kiadó 1970.

¹⁵ A Millerand-válságról lásd Évkönyv 1974.

Howard Zinn (1922–2010)

Meghalt Amerika „népi történésze”

Legutolsó, még 1988-as munkanapja írja le talán a legjobban, ki volt, akit 87 évesen ért most a halál. A szokásosnál korábban fejezte be az órát a Bostoni egyetemen, hogy még támogathasson egy sztrájkot; a diákjait is elhívta erre. Baloldali revizionista történészprofesszor volt és egyben radikális aktivista – e kettőt egyesítette a konzervatív egyetemi elnökével vívott szabályos személyi háborújában is. Amúgy a tényleges háborúkat ellenezte, így az irakit is. *Barack Obamában* pedig azért nem csalódott, mert nem nézett ki sokat belőle.

Oktatóként a legismertebb műve az amerikai történelem-szemléletre érdemi hatást gyakorolt, ma is évi százezer példányban elkapkodott. Ez „Az Egyesült Államok népi története”, még 1980-ból. Ebben békaperspektívából, a margóra szorítottak, az indiánok, a rabszolgák, a nők, az afroamerikaiak szemszögéből láttatta Amerikát – mert úgy vélte, Vietnam és a Watergate-botrány dacára is alapvetően „az ország nacionalista dicsőítésében” merültek ki a korabeli tankönyvek. „Intellectuel engagé”, a Sartre-i értelemben vett elkötelezett értelmiségi volt, mivel – ahogy emlékiratainak címe is kifejezi – Mozgó vonaton nem lehet semlegesnek maradni.

Forrás: http://nol.hu/kulfold/20100130-meghalt_amerika__nepi_tortenesez Szűcs László (Washington)

Tusell, Javier (1945–2005) II.

Előző, 2010-es évszámot viselő kötetünkben Ángeles Egido León tollából közöltünk megemlékezést Javier Tusell, a kiemelkedő spanyol történétíró életpályájáról. Most ehhez a nekrológhoz adunk közre kiegészítést, valamint Tusell műveinek válogatott bibliográfiáját. Ez utóbbit átnézte és kisebb kiegészítésekkel látta el Genoveva García Queipo de Llano asszony, Tusell özvegye.

HARSÁNYI IVÁN:

Megjegyzések Javier Tusell életművének munkásmozgalmi vonatkozásaihoz

Tusell, aki alkotó tevékenységét még Franco diktatúrája alatt kezdte, egyetemi ember volt, és mindvégig otthon élt, meghatározott keretek között mozgott. Egészen a diktatúra utolsó öt évéig a munkásmozgalmi téma nyíltan nem jelent

meg munkáinak a *címében*. Ez azonban nemcsak azt nem jelentette, hogy ne ismerte volna alaposan a spanyol munkásmozgalom történetét, hanem azt sem, hogy erről ne írt volna. Holisztikus történetiszemlélete, amely a valóság lehető legtöbb, hazai és nemzetközi vonatkozását igyekezett bevonni minden történeti folyamat tárgyalásába, nem is engedte volna, hogy a spanyol élet olyan markáns tényezőjéről, mint a munkásság és mozgalmai, „megfeledkezzék”. 1977-es, *A francóizmus demokratikus ellenzéke* című könyvében, személyes találkozások és beszélgetések alapján rajzolt képet a nagyon sokrétű, irányzatok szerint nagyon megosztott, mindaddig föld alatt működő politikusokról és szervezeteikről. E tekintetben a szocialistákat preferálta, de senkit nem diszkriminált. A későbbi, mondhatjuk mai viták szempontjából azonban érdemes néhány szót szentelni az 1930-as évek spanyol szocializmusának, elsősorban a teoretikus Luis Araquistáin¹⁶ életművének (vagy egy szakaszának), rajta keresztül pedig politikai mentorának, Francisco Largo Caballerónak arra az ábrázolására, amelyet Tusell Araquistain munkáinak válogatása elé írott bevezető tanulmányában vázolt föl. A jelen cikk végén közölt bibliográfiájában szereplő könyv 366 oldalából 128-at tölt meg Tusell bevezetője, jelezve a jelentőséget, amelyet Araquistain életművének és folyóiratának, a *Leviatán*-nak tulajdonít. Ő volt az első, aki alaposan végignézte Araquistainnak a Nemzeti Történelmi Levéltárban (Archivo Nacional Histórico) őrzött teljes irathagyatékát.

Évtizedek óta vitatják azt a kérdést, hogy a Második Köztársaság időszerűtlen demokratikus kísérlet volt-e, hogy egyáltalán volt-e realitása annak a szerteágazó programnak, amelynek a megvalósítására első szakaszában, az 1931 és 1933 közötti, republikánus–szocialista kormányzatú éveiben vállalkozott. Ennek a munkának a békés továbbvitelét már a jobbközép 1933 őszi választási győzelme megakasztotta, sőt visszavetette; az 1936. júliusi katonai–fasiszta lázadás mozzanatjai pedig programszerűen is az addigi átalakító lépések teljes eltörlését tüzték zászlajukra.

Tusell szerzők egész sorának kérdésfeltevéséhez csatlakozott, akik egészen eltérő oldalakról tettek kérdőjeleket a köztársaság reformkurzusa mögé. Egyesek ezt túl radikálisnak tartották, vagy azt mondták: a Manuel Azaña keze nyomát viselő, munkaügyi téren pedig Largo Caballero és szociális ügyekben elsőrendű szakértő munkatársa, Fabra Ribas felfogását tükröző programok egyszerre túl sok feladatot tűztek maguk elé, és túl sok érdeket sértettek. Lassabb haladás esetén, nem feszegetve helyenként a kapitalizmus társadalmi viszonyainak határait – mondják – talán messzebbre lehetett volna jutni. Ilyen véleményt nemcsak a korábban hivatásrendi szemléletű, a demokratikus átmenet előestéjén már mérsékelt szociáldemokrata Manuel Cantarero del Castillo fejtett ki¹⁷, hanem részben még a baloldal 1936. januári választási programját aláíró Juan Simeon Vidarte is vallott négykötetes életrajzának *Mindnyájan bűnösök voltunk* című

¹⁶ Araquistain életútját lásd Évkönyv 1988.

¹⁷ Manuel Cantarero del Castillo: Tragedia del socialismo español. Un estudio de los procesos socialistas en España. Dopesa, Barcelona 1971.

kötetében¹⁸. A bűnbeesést Santos Juliá főleg a győztes baloldal 1936. februári kormányalakításának módjában látja. Largo Caballero, aki a nagy szocialista szakszervezet, az Általános Munkásszövetség (UGT) vezetője volt, befolyásával megakadályozta, hogy Manuel Azaña a szocialisták „centrumának” vezetőjével, Indalecio Prietóval¹⁹ alakítson kormányt, mert ellene volt a mérsékelt választási program mögé való felsorakozásnak, és messzebb menő, különösen pedig gyorsabb társadalmi változtatásokra készült. Araquistain úgy kerül a képbe, hogy a nemzetközi munkásmozgalom egyik legszínvonalasabb elméleti folyóiratának, a *Leviatán*-nak a szerkesztőjeként a Köztársaság első éveiben ő vázolta föl a demokratikus proletáruralomnak Largo Caballero által is vallott tervét. Emiatt a radikális társadalmi program miatt nevezték Largót nemcsak barátai, hanem ellenségei is a „spanyol Leninnek”.

A Köztársaság bűnbeesésének egy másik változatát a munkásmozgalom radikálforradalmárai vallották és vallják. Eszerint éppen ellenkezőleg: az 1936. júniusi lázadás után a munkásság megnyerhette volna a háborút, ha nem áll meg félúton, és a kapitalista uralom teljes eltörlésével, a magántulajdon maradéktalan munkákészbe adásával érdekeltté teszi a nagy tömegeket a háború megnyerésében. Ezt a nézetet vallották és vallják nemcsak a IV. Internacionalé Trockij nézetei által lelkesített szervezetei és teoretikusai, pl. Pierre Frank, hanem a Spanyol Kommunista Párt egyes disszidensei is, mint Fernando Claudín.²⁰ A történetírásban ennek az álláspontnak a leginkább figyelemre méltó képviselője volt a nemrégiben elhunyt francia Pierre Broué, akinek írásait Évkönyvünk is közölte, s akinek a haláláról is megemlékeztünk.²¹ Ha a nekrológ-kiegészítés szerzőjének is szabad hallatni a hangját ebben a vitában: a polgárháború sorsát egyik fő tényezőként az döntötte el, hogy a felkelők vezérkara felismerte a háború jellegének megváltozását. A néhány napos puccsként elképzelt csapás évekig tartó modern háborúvá alakult át, amelynek menetében a felkelők különböző irányzatai kénytelen-kelletlen félretették sokban eltérő társadalompolitikai elképzeléseiket, hogy a győzelem által elérhető alapvető célokat elérjék. A köztársasági tábor irányzatai erre többnyire nem voltak hajlandók vagy képesek.

Tusell mindenekelőtt arra figyelmeztet, hogy Araquistainnak egymástól nagyon eltérő alkotói korszakai voltak; a *Leviatán* időszaka csak egyike ezeknek, ha az egyik legfontosabbnak tűnik is. Hatását viszont egyik szakaszban sem tagadja. Viszonya hőséhez más, mint az évkönyvünk számára Araquistain-életrajzot író, vele szemben még kritikusabb Marta Bizcarrondóé²², de igen érdekes, és – a sokkal nagyobb terjedelem adta lehetőséggel élve – jóval nagyobb kört rajzol személye és életműve köré.

¹⁸ Juan Simeón Vidarte: Todos fuimos culpables. Testimonio de un socialista español. 1-2. köt. Ediciones Grijalbo, S. A., Barcelona, 1977.

¹⁹ Prieto életútját lásd Évkönyv 1983.

²⁰ Claudín életpályáját ismertettük az évkönyv 1991. évi kötetében.

²¹ Brouéról halála alkalmából megemlékeztünk az évkönyv 2007-es kötetében.

²² Marta Bizcarrondo nekrológját lásd Évkönyv 2009.

Irodalom:

Tusell munkái (válogatás):

Sociología electoral de Madrid 1903–1931. Edicusa, Madrid, 1969.

La Segunda República en Madrid: elecciones y partidos políticos. Tecnos, Madrid, 1970.

Las elecciones del Frente Popular. Madrid, 1971. 1–2. köt.

La reforma de la administración local en España. ENAP, Madrid, 1973.

Historia de la democracia cristiana en España. Edicusa, Madrid 1974.

La España del siglo XX. Desde Alfonso XIII a la muerte de Carrero Blanco. Dopesa, Barcelona, 1975.

Oligarquía y caciquismo en Andalucía, 1890–1923. Planeta, Barcelona, 1976.

La oposición democrática al franquismo. Planeta, Barcelona, 1977.

Guernica. Legado Picasso. Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes, Vitoria, 1981.

Las Constituyentes de 1931: unas elecciones de transición. CIS, Madrid, 1982.

Luis Araquistain sobre la guerra civil y en la emigración. Edición y estudio preliminar de *Javier Tusell*. Espasa-Calpe, S. A., Madrid, 1983.

Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957. Alianza Universidad, Madrid, 1984.

Franco y Mussolini. Planeta, Barcelona, 1985.

El dictador y el mediador: las relaciones hispano-inglesas durante la dictadura de Primo de Rivera. (Társszerző: Genoveva García Queipo de Llano.) CSIC, Madrid, 1986.

Mussolini y Primo de Rivera. Las relaciones políticas y diplomáticas de dos dictaduras mediterráneas. (Társszerző: Ismael Saz Campos.) In: Italia y la guerra civil española. Simposio celebrado en la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma. Centro de Estudios Históricos, CSIC, Madrid, 1986. 171–236. old.

La intervención italiana en la guerra civil española a través de los telegramas de la „Missione Militare Italiana in Spagna”. Uo. 237–245. old.

La derecha española contemporánea, sus orígenes: el maurismo. Espasa Calpe, Madrid, 1986.

Radiografía de un golpe de estado: el ascenso al poder del general Primo de Rivera. Alianza Editorial, Madrid, 1987.

La Historia política de la España contemporánea en los diez últimos años. In: La historiografía en Occidente desde 1945. Coloquio internacional. Universidad Complutense de Madrid. 1988.

La dictadura de Franco. Alianza Editorial, Madrid, 1988.

Giménez Fernández, precursor de la democracia cristiana. (Társszerző: José Calvo) Mondadori, Madrid, 1989.

Actas del Congreso sobre la oposición al régimen de Franco (con Abdón Mateos). U. N. E. D., Madrid, 1990–1991. 1–3. köt. Coord.: *Javier Tusell*.

Manual de Historia de España. 6. köt. El siglo XX. Carreggio, S. A. de Ediciones, Barcelona, 1980; újabb kiadása: Historia 16., Madrid, 1990.

A spanyol átmenet történeti sajátosságai. Társadalmi Szemle, 1990. 7. sz. 80–89. old.

La transición española a la democracia. Biblioteca Historia 16, Madrid, 1991.

Franco en la guerra civil: una biografía política. Tisquets, Barcelona, 1992.

La cultura: de instrumento político al consumo generalizado. In: *Javier Tusell y Justino Sinova (coord.)* La década socialista. El ocaso de Felipe González. Veintiun especialistas analizan la política del Gobierno socialista (1982–1992) Espasa Calpe, Madrid, 1992.

Franco elige sucesor. 25 años del nombramiento de don Juan Carlos de Borbón como Príncipe de España. Historia 16., 1994. július.

Carrero: la eminencia gris del régimen Franco. Temas de Hoy, Madrid, 1993.

Antonio Maura. Alianza Editorial, Madrid, 1994.

Franco, España y la Segunda Guerra Mundial: entre el eje y la neutralidad. Temas de Hoy, Madrid, 1995.

¿Qué izquierda? El País, 1995. április 17.

Juan Carlos I. La madurez de un rey. El País Semanal, 1995. november 18.

- Juan Carlos I: La restauración de la monarquía. Temas de Hoy, Madrid, 1995.
- Historia de la Transición. (Társszerző: Álvaro Soto) Alianza Universidad, Madrid, 1996.
- ¿Cómo derivó un golpe militar en una guerra? El País, 1996. július 14-i különszám az 1936-os lázadás évfordulójára.
- El invierno del franquismo. In: Memoria de la Transición. Taurus, Madrid, 1996.
- La transición española. La recuperación de las libertades. Historia 16. Temas de hoy, Madrid, 1997.
- La política exterior de España en el siglo XX. Congreso Internacional, Madrid, 10, 11 y 12 de diciembre de 1997. Director: *Javier Tusell*. Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, 1997.
- Una época en la historiografía española. El País, 1997. január 26. [Manuel Tuñón de Lara halála alkalmából.]
- Un respeto para 'el Monstruo'. El País, 1997. október 6.
- Alfonso XIII, el rey polémico. Taurus, Madrid, 2001.
- La transición a la democracia y el reinado de Juan Carlos I. Espasa Calpe, Madrid, 2003.
- Tiempo de incertidumbre: Carlos Arias Navarro entre el franquismo y la transición. Crítica, Barcelona, 2003.
- El aznarato: el gobierno del Partido Popular, 1996–2003. Aguilar, Madrid, 2004.
- Recenzió José María Aznar „Ocho años de Gobierno. Una visión personal de España” c. könyvéről. El País, 2004. május 9.

Tusellről:

- Pedro Sorela: Tusell denuncia irregularidades en los mecanismos jurado del espejo de España. El País, 1989. február 17.
- Borja de Riquer i Permanyer: Javier Tusell en la historiografía española. Ayer, 2005. 1. (57.) sz. 9–15. old.

A publikációs jegyzék *Ángeles Egidio León válogatása*
Ellenőrizte: *Genoveva García Queipo de Llano (de Tusell)*

KÖNYVISMERTETÉSEK

ADELMAN, Wilhelm J.: Haymarket revisited.

The Illinois Labor History Society, Chicago, 2004. 136 p.

William J. Adelman: Újralátogatva a Haymarket-et.

A Haymarket téren történt 1886. májusának legelején az a szörnyűség, amikor egy durva provokáció után az emberekbe belelőttek, bombát robbantottak – és ez indította el később a május elsejei megemlékezések hosszú nemzetközi sorát. A chicagói május elsejéről, amit Adelmannak ez a kis könyve újra pontosan elbeszél és összefoglal – nem írok, minthogy az Évkönyv 1985-86-os kötetében ezt már megtettem. A szerencsétlen anarchista mártírok történetéről pedig részletesen szoltam egyfelől kivégzésük 100. évfordulóján az Évkönyv 1987-es kötetében, másfelől a „Május elseje születése” könyvemben (Kossuth Kiadó, 1986). Az anarchisták sorsáról megemlékeztem Eleanor Marx és Edward Aveling közös kis munkája kapcsán, amely az amerikai szocialisták és pontosan a chicagói események kapcsán íródott (Évkönyv 2005).

A könyv ekkora terjedelemben természetesen kevés újat kínálhat, ám arról beszédesen tanúskodik, hogy az élő emlékezet e vonatkozásban az USA-ban – mindenestre a baloldali centrumnak tűnő Chicagóban nem aludt ki. Gondoljunk arra, hogy az utóbbi évtizedekben, mindenestre a XXI. században kevés hasonló témájú és szemléletű munka jelent meg Magyarországon.

A chicagói köztemető más szempontból is rendhagyó. Itt lettek eltemetve olyan vezető amerikai, pontosabban USA-béli kommunista vezetők, mint William Z. Foster, Eugene Dennis, az ugyancsak kommunistává lett nagy szakszervezeti vezető, az IWW nagy titánja, Bill Haywood,¹ és természetesen itt lettek eltemetve a szerencsétlen chicagói anarchista mártírok is. A kis könyvben a szerző nemcsak a Haymarket Square történetét mondja el, hanem rövid életrajzokat közöl Fosterről, Dennisről és Haywoodról is. Ezekre a rövid összefoglalókra nem térek ki, hiszen az Évkönyv hasábjain mi valamivel részletesebben szoltunk róluk. Ellenben itt van eltemetve Elisabeth Gurley Flynn, a sztrájkmozgalmak robbanó női szervezője és vezéralakja, aki egyúttal a korai USA kommunista mozgalom nagy alakjai közé tartozott. (Róla annakidején az őt jól ismerő és szerető Philip Foner² készült megemlékező életrajzot írni, ám ez csak remény és ígélet maradt: Foner váratlan és korai halála az ígélet teljesítését megakadályozta.)

A szépségéről és általánosan elismerően szóló férfiak Gurley Flynnre úgy emlékeztek, ahogyan azt a Svédországból érkező kortárs, a dalénekes és költő Joe Hill tette, hogy ő volt a „Lázadó lány” (Rebel Girl). Gurley Flynn 1890-ben szegény családban született New Hampshire-ben. (Életrajzána ismertetésére az

¹ Foster életútját lásd Évkönyv 1981, Dennis-ét 1979, Haywood-ét 1978.

² Foner életútját lásd Évkönyv 1999.

Évkönyv vissza fog térni.) Az említett Joe Hill életrajzát az Évkönyv 1987. évi kötetében az érdeklődő olvasó megtalálhatja. Mind Gurley Flynn, mind Joe Hill ugyanebben a temetőben pihen. Am ugyanebben a temetőben lett eltemetve az USA anarchista mozgalmának egyik legjelentősebb lázadó alakja, akinek életének minden szakaszában fantasztikus események és robbanó lázadások történtek; élettörténetének megírásával az Évkönyv még mindig tartozik: Emma Goldman. (Az USA-ban kiadták testes önéletrajzát és válogatott cikkeiből is megjelent egy kötet.) A fentiek alapján érthető, hogy ez a temető különleges értékeket örökít meg, és a jelek szerint sugároz ki a jelenbe is. (Kevés temetővel lehetne összehasonlítani – bár néhányat említhetnénk.)

Jemnitz János

SCHWARZMANTEL, JOHN:
Néhány, a kommunizmusról az utóbbi időben
megjelentetett könyvről.

TARIQ, Ali: *The Idea of Communism*.
Seagull Books, London 2009. 126 o.

Tariq Ali: *A kommunizmus eszméje*.
BROWN, Archie: *The Rise and Fall of Communism*.
Vintage Books, London, 2010. 720 p.

Archie Brown: *A kommunizmus felemelkedése és bukása*.

PRIESTLAND, David: *The Red Flag. Communism and the Making of the Modern World*.
Allen Lane, London 2009. 676 p.

David Priestland: *A vörös zászló. A kommunizmus és a modern világ kialakulása*.

Az utóbbi évben Nagy-Britanniában két vaskos munka jelent meg a kommunizmus történetéről, és ugyanakkor egy sor kisebb könyv arról a témáról, hogy mi is volt és mit jelentett a kommunizmus. Ez utóbbi írásokból Tariq Ali-ét kell kiemelni, mint az elsőt ebből a sorozatból. Érdekes elgondolkozni arról, hogy mi váltotta ki ezt a nagy érdeklődést a téma iránt az utóbbi időben. David Priestland úgy érvel a könyvében, hogy a kommunizmusnak nagyobb a jelentősége a mára, mint a korai 1990-es évekre volt. (XVII. old.) Két okot említ a jelenkori relevan-

cia megindokolásaként. Az első az, hogy az iszlám fundamentalisták támadása, többek között a New-York-i 2001. szeptember 11-i támadás, újra feltörte a jeget az USA-ban, ahol hajlamosak voltak elfogadnia a tételt, hogy ők a szabadságot védelmezik a totalitáriánus rendszerekkel szemben. Ez persze egyúttal a liberalizmus harca volt a kommunizmus ellen, amely jócskán kitette a 20. század történetének jó részét. A második érv, amit Priestland említ, az, hogy a jelenlegi gazdasági válság újra felélénkítette az emberek memóriáját, hogy mit is mondtak és írtak egykor a kapitalizmus instabilitásáról és a kommunista mozgalomról, a kommunizmusnak a kapitalizmussal szembeni radikális ellenvéleményéről illetőleg harcáról. Priestland ennek alapján hangsúlyozza, hogy a kommunizmus miért kapott napjainkban új értelmet. Lehetséges, hogy más prózaibb okok is közrejátszottak e könyvek megjelenítésénél.

A kommunizmus összeomlásának idejétől, ami időben majdnem egybeesett a kommunista archívumok és a korábbi szovjet korszak történeti korszakra vonatkozó levéltárainak megnyitásával – e kettős folyamat lehetővé tette a korábbi korszak történetének új és alaposabb kutatását és megírását. Sokkal több forrás vált hozzáférhetővé. Ezek alapján vált lehetővé annak megírása, amit Brown úgy nevezett könyvében, hogy „a kommunizmus tündöklése és bukása”.

A három könyv külön-külön és együttréve is rávezetheti az olvasót annak újragondolására, hogy mi is volt a kommunizmus jelentősége, vagyis mind az eszmék, mind pedig a világ-mozgalom történetének, valamint annak a rendszernek az újra-elemzésére, ami egy újfajta politikai és társadalmi rendszer ígérését jelentette a történelemben. Brown joggal írhatta a könyvében, hogy „a huszadik század történetében a kommunizmus volt az az eszmerendszer, amely a leg-hosszabban tartotta vonzásában az embereket”. Brown-nak abban is igaza van, amikor megállapítja, hogy az emberek különféleképp reagáltak a kommunizmus jelenségére. Az emberek egy része úgy tekintett rá, mint „az elkövetkező jövő reménységére”,³ mások pedig mint a legnagyobb fenyegetésre, amellyel a világnak szembe kell néznie (10. old.) A kommunizmus tanulmányozása és megértése nélkül nem lehet a 20. század történetét megérteni. Ez szükséges ahhoz is, hogy napjaink jelenségeit is megértsük. Miért is bukott meg a kommunizmus, és vajon újra éledhet-e, méghozzá különböző formákban. Avagy a kommunizmus összeomlása azt jelentette-e, hogy valamennyi radikális eszmei és politikai irányzat is vele együtt bukott el? Mindenestre ez érinti az összes törekvést, amely arra irányult, hogy egy másfajta társadalmi rendszert alakítsanak ki, amely szociálisabb, és inkább szolgálja a szabadságot és a társadalmi egyenlőséget. Feltűnő, hogy Priestland könyvében úgy érvel, hogy „a kommunizmus megértéséhez nem annyira az új korszak történeti eseményeinek tanulmányozása segít hozzá, hanem a nagyon régi világ jobb megismerése”. Priestland úgy véli, hogy Aiszkuosz színdarabjai „A felszabadult Prometheus” adja meg a központi gondolatot ahhoz, hogy mi is jött létre a kommunizmussal, vagyis a lázadás és az ellenzékiesség

³ Az ismert szállóige egykor a Francia Kommunista Párt (PCF) nagy értelmiségi reménységétől, Paul Vaillant-Couturier-től származik.

szelleme. Prometeusz természetesen hősi és haragos szellem, és Priestland értelmezésében a „kommunisták Prometeusz örökösei” (XXII old.). Amikor a kommunisták, a kommunizmus a tudomány segítségével kívánta az emberek javát szolgálni, akkor Prometeusz híres példáját követték.

A három könyv nagyon különbözik egymástól, és más-más fajta perspektívát kínál, mind a kommunizmus történetéről, mind pedig arról, hogy mi a kommunizmus relevanciája napjainkra. Ez részben azzal magyarázható, hogy az egyes szerzők miben különböznek egymástól és ezt korábbi életútjuk különbözősége magyarázza. Tariq Ali ismert vezető értelmiségi, aki nagyon aktív volt a IV. Internacionáléban. Nem az akadémiai világhoz tartozik és ma is úgy ítéli, hogy a kommunizmus eszméje a mai világban is releváns maradt. Hangsúlyozza: a 2008-as gazdasági világválság is bebizonyította, hogy a kapitalizmus nem szolgálhatja az emberek többségének szükségleteit és javát. Éppen ezért, amíg a kapitalizmus rendszere tovább él, a kommunizmus eszméje sem tűnhet el. (97. old.)

Brown könyvének gondolatmenete és alapeszméje teljesen más. Brown politikai tudós. Egyik legismertebb szakértője nem csak a kommunizmus történetének a Szovjetunióban, hanem összehasonlító módon tanulmányozta a hasonló rendszereket. Talán a legfontosabb gondolatait könyvének hatodik fejezetében fejti ki, ahol felsorolja a rendszer hat lényegi vonását: ezek egyaránt politikaiak, gazdaságiak és ideológiaiak. A politikailag jellegzetes vonás, hogy a hatalmat egy párt, nevezetesen a kommunista párt uralja. A politikai hatalom rendkívül hierarchikus és centralizált, olykor személyi diktatúrába is torkolt, természetesen így volt ez a sztálinizmus esetében. Gazdasági téren a rendszert az jellemezte, hogy a termelőeszközök nem voltak kapitalista kézben, és nem a piaci gazdaság jellemezte a rendszert. Végül, ami az ideológiai területet illeti, Brown e téren két jellegzetességet emel ki: az egyik, hogy a rendszerben felesküdték a kommunizmus felépítésére, ez volt a párt hivatalosan vallott alaptétele, de Brown ehhez hozzáteszi: kételkedik abban, hogy Hruscsov után a pártnak bármely vezetője is komolyan hitt abban, hogy felépíthetik és megvalósíthatják az osztály nélküli társadalmat, amelyben azután az állam valóban elhalhat. Az ideológiai burok azonban megmaradt, mert ez igazolta a párt vezető szerepét, ami általánosan elfogadott alapgondolat volt. Végül, a hatodik jellegzetes vonás Brown-nál a proletár internacionalizmus tételének elfogadása. Brown-ról tudvalévő, hogy Gorbacsov-ról külön könyvet is megjelentetett, és ebben a Gorbacsov korszakot nagyon életszerűen mutatja be. Brown idézett könyvében három nagyon fontos kérdést tesz fel és elemez: az első, hogy a kommunizmus miért tartott olyan hosszú ideig, a második, hogy végül is miért omlott össze, és végül, hogy mi maradt meg a kommunizmusból. Az első kérdésre a válasza, hogy az intervenció fenyegetése, illetőleg ennek érzete tartotta fenn a Szovjetuniót és a szovjet blokkot. Gorbacsov évei alatt azonban, amikor kiderült, hogy a fenyegetettség nem valós, és a szovjet hadsereget sem fogják már bevetni más országokban, akkor egyúttal az is kiderült, hogy a rendszer nem fog már sokáig élni. Erre jellemző, hogy Gorbacsov vezetése alatt eltemették a Brezsnyev doktrínát, amely szerint a szovjet katonai

intervenció a blokk országaiban megindokolható és védhető volt. Ennek helyébe került az új logika, hogy mindegyik ország teheti azt, amit akar és tud.

Brown könyvének különösen azok az oldalai érdekesek, amelyeken a párt belső reformereit szólaltatja meg, illetőleg elképzeléseiket elemzi. Brown elveti azt a magyarázatot, hogy a gazdasági hibák illetőleg a nacionalizmus felerősödése lett volna a kommunizmus bukásának oka. Azt taglalja, hogy a nagyon szegényes gazdasági eredmények és előrehaladás ellenére a kommunizmus még hosszú ideig tovább élhetett volna, ha a politikai eliten belül nem kezdődött volna meg a belső küzdelem és széthúzás azon a vonalon, hogy politikai reformokat valósítsanak meg. Ismeretes, hogy a nemzeti kérdés és a nacionalizmus problémája végigkísérte a Szovjetunió egész létét, ám ez mégis akkor vált kritikussá, amikor ezek a politikai reformok Gorbacsov idején napirendre kerültek; jellemzően ekkor került sor a balti országok különválására is. Brown szerint a párton belüli kritikus csoport és irányzat felerősödése vezetett el végül is a rendszer bukásához.

Ami Brown utolsó kérdését illeti, hogy mi maradt meg a kommunizmusból, az ő felelete az, hogy nem sok. Főként Európában nem, ahol pedig a mozgalom megszületett. Brown kitér az ázsiai országok, különösen Kína rendszerének változásaira is, majd megállapítja, hogy ami a nagy célkitűzéseket, a humanista és osztály nélküli társadalom kialakítását illeti, a kommunizmus elhibázott kísérletnek bizonyult. (616. old.) Gorbacsov esetében Brown hangsúlyozza: úgy vágott bele a politikai reformok megvalósításába, hogy a régi rendszer helyébe nem tudta, hogy mit tegyen, és így ő és a reformerek voltak a rendszer bukásának siettetői.

Priestland könyve sokban ugyanazt a témát tekinti át, mint Brown. Mindkettő vaskos munka és mindkettő alaposan vizsgálja az egyes problémaköröket. Priestland maga oxfordi történész, akinek fő szakterülete a sztálinizmus és a sztálinista terror. Noha Priestland ugyanazt a korszakot dolgozza fel, mint Brown, megfogalmazásaik és megközelítéseik között van különbség. Priestland Prometeusz hasonlata, ugyanúgy ahogy történeti előképében visszanyúl a francia forradalom kezdeteinek nagy reményeihez, ugyanezt átörökíti a szovjet forradalom és a kommunista rendszer kialakításának kezdeteire is. Priestland magyarázatai elméletileg gondosabbak, mint Brown-éi. Míg Brown magára a pártra koncentrált és azon belül a politikai elite, azon belül pedig a kritikus csoportosulás mozgására és szerepére, Priestland ehelyett a kommunizmuson belül a különböző intellektuális irányzatokat elemzi. Priestland megkülönbözteti a romantikus és radikális irányzatokat a későbbi modernista és pragmatikus irányzatoktól. Az előbbiek persze szembekerültek az autoriter hatalommal és inkább törekedtek az egyenlőség megvalósítására, amelynek révén valóban új világot kívántak megteremteni. Priestland újra felfedezi Saint-Simont,⁴ aki mintegy a modernisták előhírnöke: nagy hangsúlyt fektetett az ipari termelésre, ennyiben technokrata is volt, és bízott abban, ő is meg a modernizálók is, hogy a társadalom többsége számára hozzák meg a „jót”. Ezt részben a kommunizmus rendszerében is átvet-

4 Saint-Simon esetében vissza kell utalnunk arra, hogy Zsigmond László nagyon alapos elemző monográfiát írt róla, gondosan elemezve írásait.

ték, azzal, hogy hangsúlyozták: leküzdik az elmaradottságot, a tudatlanságot, és folytatják a felvilágosodás nagy munkáját. Priestland hangsúlyozza, hogy a kezdeti romantikus időszak után a Szovjetunióban a pragmatista tendencia vált uralkodóvá, de emellett a kezdeti romantikus irányzat is átszötte a rendszert és ideológiáját. Úgy tűnik, hogy Priestland egyfajta ciklikusságot állapít meg azzal, hogy a kezdeti éveket a romanticizmus jellemzi, míg később, amikor beleütköztek a realitásokba és a hatalom viszonyaiba, azt kiszorította a pragmatizmus. Ezt a ciklikusságot Priestland nyitva hagyta a jövőre is: szerinte ugyanez jellemezte az ideológiai életet is. Priestland ezen az alapon elemzi az 1917-es forradalmat is, majd utána az iparosodás korszakát a modernizálódás és pragmatizmus érvényesülése jegyében tárgyalja.

Ezek nem nagy felfedezések, de Brown könyvével szemben Priestland szélesebb összefüggésben elemzi a történeéseket. Így nem marad meg a politikai sikon, hanem a gazdaság és a kultúra változásait is nyomon kíséri. Írása annyiban is figyelemre méltó, hogy megmutatja a kommunizmus belső erejét is mindezekben a területeken. Így kimutatja, hogy az oroszországi sajátos viszonyok között a polgárháborús évek viszonyai között kialakuló kulturális felfogást a KI és a szovjet kormány kivetítette és kiterjesztette az egész nemzetközi kommunista mozgalomra is, mint követendő példát. Brown-tól eltérően Priestland másképp látja és értékeli a kommunizmus továbbélő örökségét is. Priestland két következtetést von le a 20. század folyamataiból: az egyik az, hogy mekkora veszélyt rejtett magában a dogmatikus utópikus gondolkodás. A másik az, hogy az egyenlőtlenség és szociális igazságtalanság elleni élesebb küzdelem a kommunizmust elfogadhatóbbá teszi az emberek számára. Priestland könyvét azzal zárja: lehet, hogy a neo-liberális felfogás és gyakorlat általános elfogadása újabb radikális reakciókat fog kiváltani.

Brown-nal szemben Priestland az oroszországi kommunizmus történetét sokkal realisztikusabban elemzi, több ellentmondást, de több eredményt is észrevételez az események sorában, és – már a jelenre kivetítve – a tőkés globalizáció korában ezért jelzi előre az újabb radikális, sőt újabb romantikus ellenkísérletek és törekvések lehetőségét.

KRUGMAN, Paul: A liberális lelkiismeret

Fordította: Orosz Ildikó.

Gondolat – Demos-könyvek, 2010. 348. oldal 2890 Ft

Paul Krugman napjaink egyik vezető közgazdásza, aki 2008-ban Nobel-díjat kapott a külkereskedelem-elmélet és az új gazdasági földrajz területén végzett kutatásaiért. Igazi ismeretséget azonban az adja, hogy rendszeresen ír gazdaságpolitikai publicisztikákat a *New York Times*-ban. „A liberális lelkiismeret” is inkább ebbe a kategóriába tartozik. Krugman társadalmilag érzékeny, vagyis

amerikai értelemben liberális nézeteit írja le benne, amelyeket gyakran támaszt alá fontos közgazdasági kutatások eredményeivel. Az ezekre építő, értékeket és politikai nézeteket határozottan vállaló, szórakoztató írásmód izgalmassá teszi a könyvet – a pamfletszerű műfaj viszont azzal is jár, hogy a tudományos eredmények ismertetése néha, a politikai tagló pedig gyakran féloldalas.

A fő vonulat annak bemutatása, hogyan alakult az Egyesült Államokban az egyenlőtlenség a XX. század folyamán. Az alaptörténet egyszerű: a New Deal és a II. világháborút követően jelentősen csökkent az egyenlőtlenség, majd a 70-es évektől fogva erőteljes növekedésnek indult. Ekkortól a gazdaság növekedéséből az átlagos család nem is részesült, az új gyümölcsök túlnyomó része az amerikaiak leggazdagabb néhány százalékához került. A növekvő egyenlőtlenség okait többen is igyekeztek már feltárni. A közgazdászok gyakran próbálják számszerűsíteni a globalizáció és a magas képzettségű embereket előnybe hozó technológiai változások hatását. Krugman viszont határozottan azt állítja, hogy ezek a tényezők csak kis részben magyarázzák az egyenlőtlenség növekedését. A fő ok a politika, a normák és az intézmények változása – konkrétan a konzervatív mozgalom hatalmas sikere.

Az 1920-as évekig tartó vadkapitalizmus után a roosevelti politika előmozdította az egyenlőséget, és példátlan arányban emelte be az embereket a középosztályba. Ehhez hozzájárul a New Deal politikája, a társadalombiztosítás bevezetése, a progresszívabb adóztatás és a szakszervezetek megerősödése. Nagyon érdekes Krugman állítása, hogy a kiegyenlítő jellegű háborús bérkontroll hatásai évtizedeken át megmaradtak, és így biztosították az 50-es és 60-as évek középosztályi „aranykorát”. Ebben az időszakban a Demokrata és a Republikánus Párt is elfogadta a New Deal alapértékeit, így mindkettő hasonló, liberális gazdaságpolitikát folytatott.

A 60-as évektől azonban munkálkodni kezdett a Gonosz a konzervatív mozgalom képében. Támogatói a szabadpiac feltétel nélküli hívei, akik gyűlölik a szakszervezeteket, nagyvállalatokkal cimborálnak, tekintélyelvűek, nemtelen módszereket alkalmaznak, és általában rasszisták. A konzervatív mozgalom előbb a Republikánus Pártot szerezte meg, majd az elnökséget is. Az egyenlőtlenség növekedésének politikai magyarázatai persze mindig kénytelenek szembenézni azzal, hogy a szavazók többségének alacsonyabb a jövedelme, mint az átlag, és ezért egy demokratikus szavazáson elvileg a többségnek az egyenlősítőbb politikát kellene támogatnia. Krugman azzal oldja fel ezt az ellentmondást, hogy a republikánusok kódolt rasszista üzenetekkel választották le a szegény déli fehéreket a New Deal-koalícióról, valamint hatalmas értelmiségi és üzleti hálózatot építettek ki. Miközben a demokratákat a szerző szinte az erkölcsi tisztaság és a társadalom iránti elkötelezettség bajnokaiként mutatja be, a konzervatívok Krugman tállalásában velejük romlottak.

De ennyit a múltról. A rossz döntések, a vesztes háború, az egyre liberálisabbá váló értékek, a szegényebb szavazók magasabb választási részvétele és a faji kérdés jelentőségének csökkenése győzelemre segítette a liberális politikát. Az utol-

só négy fejezetben Krugman leírja, hogy a demokraták nem adhatják alább egy új New Deal megvalósításánál. Egyrészt harcolni kell az egyenlőtlenség ellen; progresszívabb adóztatást kell bevezetni; növelni kell a minimálbért, megerősíteni a szakszervezeteket. És be kell vezetni az univerzális egészségbiztosítást. Krugman részletesen ismerteti az egészségügyi rendszer problémáit, majd leírja, hogy gazdasági szempontból a francia egybiztosítós modellt tartja a legjobbnak, viszont ez politikailag nem valósítható meg – ezért egy vegyes rendszert javasol. A magyar olvasóknak is érdekes lehet az a pragmatizmus, amellyel a szerző kilép a közgazdaságilag ideális világból, és legitim érvként tekint a politikai korlátokra is.

Az egészségügy elemzése talán a legfajsúlyosabb része a könyvnek. Miközben sok fontos érv van benne, bizonyos kérdéseket Krugman meg sem említ. Az egybiztosítós, állami rendszert nagyon hatékonynak tartja, mert így alacsonyabbak az adminisztratív költségek, és alacsonyabb áron szerezhetők be a gyógyszerek. A hátrányokról, az állami kontroll problémáiról vagy arról, hogy az amerikai egészségügy államilag irányított elemei nagyon drágák, nem nagyon ír. A szakszervezeteket is makulátlan fényben tünteti fel, és nem szól arról, hogy az amerikai autóipar bajainak elszaporodásában súlyos szerepet játszottak.

A fordítás viszonylag gördülékeny, jól olvasható. Az viszont nem világos, hogy a cím miért lett *Egy liberális lelkiismeretéből A liberális lelkiismeret*. Aztán valamiért eltűnt az angol kiadás tárgymutatója; s akad néhány félrefordítás is: „ipar” helyett „kézműipar”, az ironikus „aranyozott kor” helyett „aranykor”, „termelékenység” helyett „produktivitás” szerepel a szövegben. Az sem segíti a megértést, hogy „majdnem minden más fejlett országban” helyett a magyar kiadás szerint „majdnem minden második fejlett országban” (van univerzális egészségbiztosítás).

Forrás: <http://www.manco.hu/index.php?gePage=/public/hirek/hir.php&id=22241>

Muraközy Balázs

DE SEEQUE, Antoine: Les 43 secrets de Jean-Luc Godard.

Gresset, 2010.

Antoine de Seeque: Jean-Luc Godard 43 titka. Életrajz.

Jean-Luc Godard francia–svájci filmrendező 1930. december 3-án született Párizsban.

Ő rendezte az „A bout de souffle” („Kifulladásig” – 1959); a „Le Mépris” (A megvetés” – 1963); a „Pierrot le Fou” (A bolond Pierrot – 1963); a „La chinoise” (A kínai nő” – 1965); a „Nouvelle vague” („Új hullám” – 1967); és a „Histoire/e/” („Történet/ek/” – 1990) című filmeket.

A kezdetek:

Az első forgatókönyvet 1948. körül készítette „Aline” címmel. Első cikkei 19 éves korában jelentek meg a *Gazette du cinéma* (Filmújság) hasábjain.

Utazások:

20 éves korában New-York, Jamaika: több hónapot tölt Dél-Amerikában (Panama, Peru, Bolívia); Rióban elkapja a konzulátus és hazatoloncolják.

Sajtó:

1956-1958. között Chabrol és Géguff társaságában a FOX-nak dolgozik mint sajtóattasé. 1958-ban a FOX külföldi vásárlóinak levetíti Schoendoerffer egyik filmjét. Vetítés közben a sajtóattasé feláll és odaszól a rendezőnek: „Az Ön filmje undorító” és elmegy.

Hogyan dolgozott Godard?

A „Kifulladásig” c. filmjéről azt írja életrajzírója:

Ami igaz:

A párbeszédet leggyakrabban napról-napra írták, de előfordult, hogy Godard száz oldalas forgatókönyvet is produkált, amint illik. A forgatást gyakran megszakították, mivel Godard elzárkózik, majd eltűnik. Előfordult vele, hogy Párizst is otthagya azért, hogy Rómában barátjával, Rosellinivel találkozzék.

Az is igaz, hogy Godard rendkívül rosszul érezte magát, amikor egy filmbe belekezdett, és mindig attól tartott, hogy nagyon rövid filmeket készít.

Igaz, hogy a „Kifulladásig” sikerfilm volt: csak Franciaországban 400 000-en látták.

Vágások:

Gyakran cenzúra sújtotta. Néha az öncenzúra is. A „Kifulladásig” zárójelene-téből kivágott egy replikát, azt, amikor a rendőr azt mondta a kollegájának, aki célba vette Belmondót: „Gyorsan, a gerincébe!”

Múzeumok:

Godard visszautasította mind a Guggenheim (1999), mind a Louvre (2004) ajánlatát. A Besubourban való „beiktatása” is befejezetlen maradt.

Forrás: Le Nouvel Observateur, 2010. március 4–10.

Jacques Drillon

BECKETT, Francis: Stalin's British Victims.

Sutton Publishing, Stroud, 2004.

Francis Beckett: Sztálin brit áldozatai.

Beckett régóta foglalkozik e témával különféle vonatkozásokban, egyfelől a szovjet valósággal Sztálin évei alatt, másfelől azzal, hogy a szovjet politika mennyiben hatott vissza a Brit Kommunista Párt (CPGB) életére. Beckett mindkét témakörben az 1990-es évektől már több könyvet jelentetett meg – így egyáltalán

nem ismeretlen a brit baloldaliak számára, Az utóbbi években megjelentetett egy életrajzt Clement Attleeről, valamint saját apjáról, az egykori ILP (vagyis a Független Munkáspárt) egykori parlamenti képviselőjéről, aki később fasiszta lett. Ujabban azonban Beckett visszatért a nemzetközi összefüggések vizsgálatához, így a Komintern és a CPGB kapcsolatainak történetéhez.

Új, itt ismertetett kötetében feltűnő módon előtérbe kerültek a hölgyek: Rose Cohen, Rose Rust, Freda Utley és Pearl Rimer. Rose Cohen feltűnően csinos brit kommunista volt; Harry Pollitt többször is (a történetírók szerint 14 alkalommal) kérte feleségül, amíg Rose végül Max Petrovskyt választotta. Petrovsky az 1920-as évek közepén a Komintern fő képviselője volt Nagy-Britanniában, illetőleg Franciaországban, amíg haza nem hívták, ekkor felesége is vele utazott. 1937-ben a terror legborzalmasabb időszakában Petrovskyt letartóztatták és kivégezték. Rose Cohent még ugyanabban az évben letartóztatták, majd mint brit kémét szintén kivégezték.

Freda Utley értelmiségi nő volt, úgy tűnt, hogy akadémiai karriert is be fog futni, amikor szintén egy orosz kommunistával találkozott, Arkagyij Berdicsevszkijjel. Berdicsevszkij nem volt „ortodox” kommunista, inkább független gondolkodású szocialista, aki ugyanakkor – mint oly sokan ekkor – rokonszenvezett az új szovjet „kísérlettel”. 1928-ban, miután házasságot kötöttek, mindketten a Szovjetunióba utaztak. Berdicsevszkijt 1936-ban letartóztatták és Utley ezután már soha nem láthatta őt viszont: agyonlőtték. Utley viszont az USA-ba kerülhetett, ahol a szovjet „kommunizmus” jobboldali kritikusa lett. Több könyvet jelentetett meg, köztük egy jelentős önéletrajzi írást. Utley 1978-ban halt meg, amikor a világot már elég pesszimistán és kiábrándultan látta.

Rose Rust az igen befolyásos brit kommunista értelmiséginek, hosszabb időn át a CPGB orgánumai szerkesztőjének, William Rustnak volt a leánya. Rosa Rust Londonban született, és szüleivel együtt 1928-ban mentek ki Moszkvába. Ekkor még csak három éves volt, és egy súlyos betegség után elfelejtett angolul. William Rust egy orosz hölgy társaságában tért vissza Angliába, később elvált első feleségétől, Rose Rust pedig anyjával együtt a Szovjetunióban maradt. 1937-ben anyjának új, orosz férjét letartóztatták és kivégezték. Rose anyja ekkor úgy döntött, hogy neki már vissza kell térnie Nagy-Britanniába, de az is világossá vált számára, hogy leányát nem viheti magával, mert szovjet részről így tudják sakkban tartani William Rust-öt. Rosa Rust 1940-41-ben még Moszkvában volt, majd őt is rászorították, hogy hagyja el a fővárost. Rosa Rust ekkor előbb a déli Volgai Német Köztársaságban élhetett egy ideig, de azután őt is Kazahsztánba deportálták. Ekkor maga Georgi Dimitrov segítette hozzá, hogy Murmanszkból hajóval visszamehessen Nagy-Britanniába, ahol újra találkozhatott szüleivel. Ez nagyon furcsa újratalálkozás volt és a CPGB-ben nagyon sokan átéreztek ennek ellentmondásosságát. Ez kitűnt akkor is, amikor William Rust 1950-ben meghalt, és a CPGB-ben többen arra hajlottak, hogy Rosa és anyja ne legyenek ott a temetésén; csak Harry Pollitt döntött másképp. Beckett könyvében nagyon meleg hangon ír Rosa Rustról, akivel személyesen is találkozott, aki soha nem lett a CPGB tagja és 2000-ben halt meg.

A könyv negyedik alakja Pearl Rimel, aki 1912-ben született és 1931-ben ment férjhez egy holland zsidóhoz, George Fleshez. Fles 1932-ben ment Moszkvába, és Pearl 1933-ban követte. Mindketten 1935-ben tovább utaztak Tbiliszibe, de a következő évben Flest letartóztatták, és Pearl soha nem látta viszont a férjét. Beckett még további részleteket közöl Fles további sorsáról, börtönben eltöltött napjairól, amíg 1939-ben egy koncentrációs táborban meghalt. Pearl visszatért Nagy-Britanniába, és ott halt meg 1983-ban.

(A könyvismertetés a Socialist History Society kiadványsorozatában jelent meg 2008-ban.)

Andrew Thorpe

University of Exeter (az angliai Exeter egyetem tanára)

BISCIONE, Francesco M.: Palmiro Togliatti. Corso sulli avversari. Le lezioni sul fascismo.

Einaudi, Torino, 2010. XXVI+356 pp.

Francesco M. Biscione. Palmiro Togliatti. Tanfolyam az ellenfelekről. Előadások a fasizmusról.⁵

Palmiro Togliatti⁶ említett szövege – az olasz történészvita meglehetősen kiterjedt körképében – műveinek abba a csoportjába tartozik, melyet gyakran idéznek, jóval kevesebben olvasnak, a legtöbbször számára pedig egyszerűen ismeretlen. A kötet annak az előadássorozatnak a szövegét tartalmazza, amelyet az Olasz Kommunista Párt (PCI) főtitkára (emellett a Kommunista Internacionálé nagy tekintélyű titkára) a Moszkvai Kádereképző Iskola olasz diákjainak tartott 1935 januárja és áprilisa között. Néhány hónappal azelőtt volt ez, hogy összeült a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa, melynek legfontosabb témája a világszervezet politikai irányvonalának visszafordíthatatlan, mélyreható irányváltása volt. Az új vonal az antifasiszta népfront-összefogásra irányult.

Az előadásokat annak idején lejegyezte a tanfolyam egyik jelenlévő hallgatója, Giuseppe Gaddi (akiről Alessandro Casellato írt kiváló életrajzt).⁷ A hallgatók soraiban Gaddin kívül jelen voltak más olyan személyek is, akik később, elsősorban a Resistenza időszakában, a PCI-ben fontos tisztségeket töltöttek be, például Stefano Schiapparelli, Amerigo Clocchiatti, Luigi Grassi, Attilio Gombia és Aldo Lampredi.

Togliatti soha nem gondolt arra, hogy ezek a jegyzetek nyilvánosságra kerülhetnek, sőt létezésüket sem hangoztatta soha. 1969-ben a Komintern moszkvai

⁵ Togliatti munkája 1986-ban magyarul is megjelent a Kossuth Könyvkiadó gondozásában.

⁶ Togliatti életrajzát lásd az Évkönyv 1994. évi kötetében.

⁷ *Storia di un rivoluzionario disciplinato*. Cierre, Verona, 2004.

levéltárában bukkantak föl újra, amikor Ernesto Ragioneri⁸ a kommunista vezető válogatott műveinek sajtó alá rendezésén dolgozott, melyeknek addig csak az első kötete jelent meg. Ragioneri azonnal fölfedezte a jelentőségüket, és már mielőtt a később, 1973-ban napvilágot látott harmadik kötetben közzétette őket, néhány érdekes részt közölt belőlük a *Critica marxista*, a PCI elméleti folyóirata hasábjain. A kötet arról neveztek el, ami legfőbb funkciója volt: Előadások a fasizmusról. Valóban: a tizenöt előadásból, amelyeket Togliatti diákjainak tartott, kilenc foglalkozott a fasizmusmal; a többi azokkal a politikai erőkkal, amelyekre a kommunisták egészen addig „ellenfélként” (avversari) tekintettek, és amelyeket most némi, az ellentétek feloldását célzó akrobatikával és önkritikával lehetséges szövetségeseik közé soroltak. Az előadásokat hamarosan angolra és németre is lefordították.

Az 1973-as megjelenés óta az előadássorozatot nem adták ki újra. Csak 2004-ben jelentek meg együtt Togliatti más előadásaival magáról, a rendszerről és szervezeti formáiról, Togliatti írásai alapján, melyeket Giuseppe Vacca szerkesztésében terjedelmes antológiában publikáltak. Most Francesco Biscione történész ismét az előadásokat jelentette meg, „Togliatti, a fasizmus és az európai polgárháború” címen.⁹ A kiadás nagyon gondos, Biscioni pedig remek záró értekezéssel toldotta meg.¹⁰

Kezdjük azzal, hogy a fasizmus ebben az összefüggésben a kommunizmus önazonosításaként határozható meg, amely akkor egyik – de vitathatatlanul az első számú és legveszélyesebb – „ellenfélét” látja benne. Ez beszédes jele annak, hogy milyen erősek az eszmei folytonosság elemei a múlttal, ha összetalálkoznak az új elemzés új szempontjaival. Ennek legjelentősebb megerősítése éppen az, ahogyan ez a kötet is bemutatja. Emilio Sereni¹¹ leveleinek a feldolgozása közben Francesco Albanese a kilencvenes években felfedezett két további Togliatti-előadást. Ezek egyike a nemzetközi, a másik az olasz szociáldemokráciát vizsgálja; létezésüket Biscione néhány évvel korábban már előre jelezte a *Studi Storici*-ban.¹² Főleg az első tanúbizonyság az erős feszültségről, amely Togliatti-ban akkortájt élt, egyrészt a Komintern-vonal ortodoxiájának a szigorú verbális sajátságai, másrészt a fasizmus olaszországi fejleményeinek szabadabb kutatásából levont következtetések között.

Az előadások legeredetibb része kétségkívül a hatalom gépezetének a leírása és elemzése. Ebben a vonatkozásban eddig hiányoztak Togliatti 1931 előtti dolgozatai. Biscione munkájának vitathatatlan érdeme ezek felszínre hozása. Az előadásokban fontos és jelentős előrelépés tükröződik. „Ercoli” (vagyis Togliatti)

⁸ Az ITH linzi konferenciáin egykor nagy szerepet játszó Ragioneri életpályájára és munkásságára az Évkönyv rövidesen visszatér.

⁹ *Togliatti, il fascismo, la guerra civile europea*. Einaudi, Torino, 2010.

¹⁰ Biscioni eddig elsősorban a Moro gyilkosságot feltáró munkája (*Il delitto Moro*, Editori Riuniti, Roma, 1998.), illetve „A köztársaság alkonya” (*Il sommerso della repubblica* – Bollati Boringhieri, 2003.) című kötetének igen mély és időszerű reflexiója révén volt ismert.

¹¹ Sereni életútját lásd Évkönyv, 2008.

¹² A *Studi Storici* az egyik legtekintélyesebb olasz jelenkortörténeti folyóirat.

ugyanis mindig is különös figyelmet szentelt az olasz fasizmusnak, távolodva az Internacionálé propagandájának közhelyeitől. Ez utóbbiakat később az elemzések általános megfogalmazása során magáévá tette, de soha nem hagyta abba az olasz fasizmus mélyre hatoló tanulmányozását. Ezt a párt általa irányított és befolyásolt lapjának (*Lo Stato operaio* – Munkásállam) cikkei is mutatják. Még a „szociálfasizmus”-teória sötét éjszakájában sem veszett minden kárba abból a differenciált elemzést követelő módszertani kritériumból, amelyet Togliatti 1927–1928 folyamán folyamatosan finomított, Angelo Tasca és Silone¹³ lényeges hozzájárulásával. Az 1935-ös előadások azonban ezeket a kiindulópontokat rendszeres formába öntötték, a rendszer realisztikus képét vázolván föl, kimutattva, hogy a fasizmus az új tömegszervezetek elterjesztésével egyrészt a politikai-eszmei manipuláció, másrészt a kényszerítés bonyolult eszközei révén kezd egyetértő talajra találni a társadalom különböző csoportjaiban. A fordulatnak, a rendszer hatalmi szövevényének a kulcsa a fasiszta pártban található, mely úgy kíván megmutatkozni, mint a burzsoázia „újtípusú” szervezete. Ám a párthoz képest viszonylag önállónak mutakozó tömegszervezetek elterjedése szükségszerű útnak tekinthető ahhoz, hogy kioltásuk vagy legalább ellensúlyozzák a társadalmi feszültségeket, amelyek a gazdasági krízis elhúzódásával egyre inkább az egész társadalom, ezzel a rendszer belső sajátságaivá válnak. Togliatti egyenként is megvizsgálta ezeket a szervezeteket, különös figyelmet szentelve a hivatalos szakszervezeteknek, és a munkaidő utáni időtöltést szervező-irányító „Dopolavoro”-mozgalomnak. Mindebből arra a következtetésre jutott, hogy a kommunistáknak be kell hatolnia ezekbe a szervezetekbe, támogatva bennük minden olyan követelést, amelyek elősegítik a kitörést „a demokrácia kis térségei” irányába; nem gördítve akadályt az államosítás útjába, de ezt próbálják saját előnyükre fordítani.

Az *Il corso sulli avversari* rendkívül jelentős dokumentum, ami nem is került el Biscione figyelmét. Ez az előadás szerényebb helyzetű és iskolázottságú rétegekből jött párttagok előtt hangzott el, egyfajta alapképzés. Ritkán megy túl az alapokon, mindig egyszerű, gyakran kifejezetten oktató jellegű. Mégis nagy lélegzetű reflexió, tényleges történelmi elemzés „beültetése”. Eközben – amennyire az adott körülmények között ez megoldható – szigorúan kötődik adatszzerű források elemzéséhez. Egyszóval enyhíti a forma és a tartalom közötti aránytalanságot. Egyetérthetünk a kötet gondozójával: Togliattit ez a lehetőség csábíthatta arra, hogy formailag magára vegye a bölcs ortodoxia láncait, amire persze kénytelen is volt, például a Komintern vagy saját pártja lapjaiban.

Biscionénak valószínűleg igaza van abban, hogy az új tartalom jelentősége egészen addig nem volt világos, míg az *Előadások* nem jutottak a történészek tudomására. Kétségtől Renzo de Felice volt az első, aki fölfogta és megragadta ennek a fontosságát. Ellentétben a baloldaliak által művelt történetírással szembeni tartózkodó, ha nem éppen konfrontatív magatartásával – akiknek nem bocsátotta meg Mussolini-életrajza első három kötetének ellenszenvet tükröző

¹³ Ignazio Silone életpályájáról lásd az Évkönyv 2006., Tascáról 2009. évi kötetét.

fogadtatását – De Felice ismételten hivatkozik a Togliatti előadásainak reflexióira, hangsúlyozva „Ercoli” realizmusát és tisztánlátását.

Semmiképp nem volt helyes, hogy Togliatti reális és differenciált elemzését De Felice saját, a fasizmussal való kommunista „konszenzusról” szóló tételének alátámasztására használta föl. Valójában a rendszer mesterséges, misztifikáltan hamis képe az első előadásból még világosabban bontakozik ki, mint a másodikból. Ezeket a megközelítéseket a marxista indíttatású történettudomány befogadta, bár bizonyos késéssel, a Lenin Iskola tanulójának gyorsírói jegyzetének fölbukkanása után. Lehetséges, hogy Togliattit – mint Biscione helyesen érvel – megterhelte az aggodalom, nehogy új téziseivel lerombolja az antifasizmus politikai-kulturális terének belső kohézióját, az állam bizonyos fokú, 20. századi folytonosságának feltevése témakörében. Ezt a modellt már föllállították olyan történészek, mint Guido Guazza, a PCI-hez közel álló kutatók azonban tagadták. Valóban, az *Előadások* közzététele a történétírók szélesebb körében hűvös fogadtatásra talált. De Felice egyenesen polemikus erővel vitatta, nem egészen alaptalanul keresve állításaiban a rendszer bizonyos fajta legitimálódására utaló mozzanatokat. Úgy tűnt, hogy szinte kinevelte a fasizmust, egy olyan politikai és szociális próbálkozás „érdemeire” rámutatva, amelynek dicstelen vége később éppen hamisságát bizonyította. A valóság az, hogy az *Előadások* kétségtelenül túlléptek valamin, a baloldali historiográfia keretében. Ezt Ragioneri diákjainak az 1975 utáni kutatásai tárták fel, elmélyítve néhány gondolati csomópontot, amelyet Togliatti éppen ezekben az írásokban bogozott ki.

Az előadások Biscione tanulmányának utolsó oldalain kiegyensúlyozott értékelést nyernek. Ezzel szemben nem meggyőző, vagy legalábbis erőltetettnek tűni az összevetés Togliatti akkori munkássága, illetve a német szociáldemokraták *Die Gesellschaft* című folyóiratának utolsó periódusa között, a „tömegdemokrácia” kiüresedésének és ellentétbe való átfordulásának tézise tekintetében. Ennél a megközelítésnél hasznosabb volna szöveghűbbé tenni Togliatti beszédét, feltárva a vitát, amely végigfutott az olasz antifasizmus akkori történetén. Mára szinte már feledésbe mentek a szocialista párt centrumának belső állásfoglalásai, amelyekre szinte ugyanazokban a hónapokban került sor, amikor Togliatti új elemzéseinek az eredményeit előadta a Lenin Iskola hallgatóinak. Itt Rodolfo Morandi,¹⁴ Eugenio Colorni, Bruno Maffi és mások olyan elemzéseire gondolhatunk, amelyek a fasiszta rendszer eredeti és valóságghú értékelésével tűntek ki, egy évtizeddel létrejötté után. A *Giustizia e Libertà*¹⁵ is messzemenő tisztánlátással fogalmazta meg az olasz valóság néhány szociális és gazdasági nehézségét, amelyet a rendszer kezdeti, nagy lendületű voluntarizmusa nem volt képes megoldani.

Végül függőben maradt még egy kérdés, bár ez csak kuriózum, s nem tudni, később megoldható lesz-e. Miért van az, hogy amikor ellenfeleinek szemlélekor, amellett, hogy Togliatti az első számú ellenfélnek a fasizmust tekintette, azon

¹⁴ Rodolfo Morandi életpályáját lásd az Évkönyv 1977. évi kötetében.

¹⁵ A GeL („Igazság és Szabadság”) illegális, radikális szabadelvű antifasiszta szervezet volt, bázisát zömmel értelmiségiek alkották.

„ellenfelek” között, akiket lehetségesnek tartott szövetségessé vagy legalább útitársrá átalakítani (a szocialisták, a GeL, a maximalisták, a republikánusok, sőt az anarchisták), miért nem említi soha a katolikusokat? Lehetséges, hogy még hiányzik, elveszett egy róluk szóló előadás. Ám az is lehetséges, hogy a velük való szembenézésre, egyszersmind találkozásra végül nem került sor. Talán a szembenállás-találkozás kettősségének a fényében, amely 1944-től volt jelen az olasz politikában, az olasz társadalom „meghódítására” törekvő kommunisták útjában az „ellenfelek”, a kulturális és társadalmi akadály mindenekelőtt a katolikus politika körül szerveződő erők lehettek. Ez mindenképpen hiányzó mozzanat, amelyet a továbbiakban érdemes lenne tanulmányozni. Egyelőre elégedjünk meg azzal, hogy Biscione ebben a kiváló kritikai kiadásban helyreállította az olasz politikai gondolkodás egyik klasszikusának egy fontos művét.¹⁶

Aldo Agosti

DIMOU, Augusta: *Entangled Paths Towards Modernity. Contextualizing Socialism and Nationalism in the Balkans.*

Central-European University Press, Budapest, New York 2009., 434 p.

Augusta Dimou: *Bonyolult utak a modernitás felé. A szocializmus és a nacionalizmus kialakulása a Balkánon.*

A terjedelmes kötet alapos ismertetésére ehelyütt nem vállalkozhatok. Erősen szubjektíven néhány alfejezet ismertetése alapján szólnék a kötetről. A kötet első nagy fejezete az értelmiségekről szól. Első alfejezete tárgyalja az orosz kapcsolatok problematikáját. A szerző megállapítja, hogy az Észak-Balkán országai, vagyis Szerbia, Románia és Bulgária számára Oroszország volt az a terület, ahonnan a szocialista gondolatok megérkeztek a térségbe. Az orosz források alapján formálódtak ki ebben a térségben a szocialista elméletek az 1870-es 1880-as években. A szerző szerint a nyugat-európai szocialisták hatása is érzékelhető volt, de ez „sokkal alárendeltebb jelentőségű volt”. (19. old.)

Olykor ez a nyugati hatás is orosz csatornákon át érkezett a Balkánra. Dimou ehelyütt megjegyzi, hogy még a marxista gondolatok is orosz kerülővel jutottak el, már orosz értelmezésben, „vagyis az orosz feltételekre adaptálva”. Így bontakozott ki Oroszországban – ütközve a nyugati marxizmussal – az orosz nemzeti mozgalom, amelynek azután megvolt a maga kisugárzása Szerbiában (erre Dimou azonnal ígéretet is tesz, hogy ezt az összefüggést alaposan elemezni fogja). Szerbiában a radikalizmus, amely ehelyütt a szocializmus egyfajta megjele-

¹⁶ A magyar jegyzeteket készítette: Kerti Zsófia.

nése is volt, azonnal ütközött az egyértelműen nyugatibb liberalizmussal. Dimou hangsúlyozza, hogy az orosz narodnyik felfogás mindhárom balkáni országban erős befolyást gyakorolt, amíg magában Oroszországban az 1880-as évek közepén, majd az 1890-es években szét nem morzsolta a Nyugatról érkező marxista felfogás. Dimou aláhúzza, hogy a narodnyikok korai hatását korábban alábecsülték, ez az összefüggés szerint nagyon alapos felülvizsgálatot követel (19.old.).

Míg Szerbiában a radikális tendencia hosszabb ideig érvényesült, és mint ismeretes, a Radikális Párt önálló szervezetként is megjelent, Bulgáriában és Romániában ez csak korai tendenciaként jelentkezett, és tulajdonképpen előkészítette a talajt a marxista felfogás számára, amelynek jegyében azután kialakultak a szociáldemokrata pártok.

Bulgáriában a szocialista gondolatok egyszerre jelentkeztek a sajátos agrárius nézetekkel és szervezkedésekkel, amelyek később különváltak, önállósultak, főként Alekszander Sztambolijfszki irányításával. (Sztambolijfszki szerepéről, felfogásáról és sorsáról a magyarul olvasók is elég nagy irodalmat találhatnak.)

Romániában a megoldatlan agrárkérdések (vagyis a feudalizmusból átörökölt nagybirtokok továbbélése) olyan feltételeket támasztott, ami gátat emelt a marxizmus terjedése elé. Így azután a paraszti jellegű populizmus erősödött fel az országban, „amely kihívást jelentett a marxizmussal szemben, egészen a XX. század első évtizedéig”. (20. old.)

Mindez nem vonatkozik a Dél-Balkánra, Görögországra, amelyre nem hatott sem az orosz narodnyikok, sem az orosz marxisták befolyása – egészen a XX. század második évtizedéig, a Kommunista Internacionálé megszületéséig. Görögországban a szocialista értelmiségiek mind a XIX., mind a XX. században kizárólag csak nyugati forrásokból táplálkoztak. A kivétel Georgiosz Szklérosz volt, aki különleges eset. A görög térfélen maradva, a görög szocialisták meglehetősen elszigeteltek maradtak, akár azokat tekintjük, mint Platon Drakulészt, aki a brit fábiánusok befolyása alá került, és az ő gondolataikat közvetítette, akár Nikosz Iannioszt, aki a francia ouvrierizmus görögországi megszólaltatója lett.

A szerző szerint a szocialisták elméleti „termése” az I. világháború idejéig nem volt számottevő. (20.old.) (A szerzőnek ezzel a megállapításával jöcskán vitatkozni lehetne és egy sor szerzőt és írást meg lehetne jelölni.) Dimou végül ezt a fejezetét azzal összegzi, hogy az észak-balkáni szláv országokban az orosz befolyás jelentős volt. Romániában a latin nyelv ellenére a földrajzi közelség miatt ez szintén számottevő, míg a Dél-Balkán, Görögország egész más úton járt. Románia egyúttal egyfajta postaládát is képezett az orosz illegális irodalom terjedésének útján Kelet és Nyugat között. Ráadásul Dimou szerint Romániában az első szocialista értelmiségi nemzedék zömében nem is volt román eredetű.

Dimou szerint amikor a marxizmus kiszorította a narodnyik befolyást és uralkodóvá vált, akkorra a megalakuló szociáldemokrata pártok csatlakoztak a II. Internacionáléhoz, és az észak-balkáni országokban egyszerre terjedt már a nyugati marxista felfogás és maradt igen befolyásos az orosz. Így Dimou szerint egy elegy alakult ki. (20.-21. old.)

A kötet ismertetését ezen a ponton a terjedelmi korlátok miatt abba kell hagynom. Sajnálom. A kötet nagyobb figyelemre érdemes, még ha a szerzővel alkalmasint vitatkoznia is kell ezúttal az olvasónak. Az kétségtelen, hogy hatalmas térséget, korszakot, rengeteg jelenséget, személyiséget és munkát dolgozott fel. Mindez önmagában véve is elismerésre méltó, és nagyon sok finom elemzése úgy hiszem, maradandó értéket képvisel.

Jemnitz János

GLASS, Charles: Les Américains sous l'occupation à Paris.

Saint-Simon, Paris, 2009. 392 p.

Charles Glass: Amerikaiak a megszállt Párizsban.

Charles Glass hősei siratják elvesztett szabadságukat. Ez az ő háborújuk a sima köveken és ami ott felvonul, az a kimerültség és a tragédia keveréke. A szerző visszatér a szerelem-gyűlölet kapcsolatokra az Egyesült Államok és Franciaország, Franciaország és Anglia... Franciaország és Németország között. Ezek az amerikaiak sokszor franciábbak, mint sokan a párizsiak közül. Ellenállóként látjuk őket, letartóztatottként, szabadlábra helyezettként, újra kezdőként, majd akiket haláltáborba küldenek. Látjuk őket, mint a könyvek és a szerzők szerelmeit egészen addig, hogy életüket kockáztatják egy szövegért, mint Sylvia Beach, Hemingway barátnője, vagy Dos Passos és Joyce első francia nyelvű kiadónője. Heroikusnak látjuk őket, mint a Jackson családot, akik a neuilly-i amerikai kórházban a túlélésre rendezkedtek be, és nyakig benne voltak az Ellenállásban. Látjuk kompromittálva őket, mint a Chambruniak, akik nem szerették sem Németországot, sem de Gaulle-t, és öngyilkosok lettek, mint Charles Eugene Bedaux.

Néha nehezen követhető a kronológia, amikor a szerző a személyiségek százai felett tart szemlét. De ebben az össze-vissza tömegben, mint vezérmotívum tér vissza néhány nagy név a fontos események, a politika vagy az irodalom köréből. Mindez vastagon aláhúzza egy kifosztott generáció portréját, egy tömeg igaz-ál bevándorlót, akik valamennyien, ők is, Franciaország egy bizonyos eszményét képviselték.

Forrás: Le Nouvel Observateur, 2010. március 11-17.

Olivier Péretié

KIRK, John: 20th Century Writings about the British Labour Movement.

University of Wales Press, Cardiff, 2003. 224 p.

Huszadik századi írások a brit munkásmozgalomról.

John Kirk visszaul Richard Hoggart és Raymond Williams munkáira, akik jól megvilágították a brit munkások helyzetét és a munkásmozgalmat a XX. században. Noha Kirk nagyon alaposan beleágyazza munkáját a XX. századi írásokba és felfogásba, ebben a dolgozatában lépést tart és figyelembe veszi a jelenlegi tendenciákat is. Kirk megállapítja, hogy az utóbbi két évtizedben az általános figyelem a szociális kérdésekben áttérrelődött az olyan rész kérdésekre, mint a gender-probléma (vagyis a férfiak és a nők viszonya), a faji kérdések, illetőleg az etnikai problémák és a szexualitás problémája. Kirk ezt annál is inkább hangsúlyozza – állapítja meg a kötet brit recenziója –, mert ő az olyan kérdéseket tanulmányozta, mint az osztály és az osztálytudat, amit napjainkra sokan már rég elfelejtett kategóriáknak vélnek. A recenzió itt ismételtel visszaul néhány más szerző hasonló jellegű munkáira, majd újfent megállapítja, hogy Kirk rég elfelejtett módszerekkel dolgozik.

A recenzió hosszabban foglalkozik a kötet szerinte nagyon hosszú első fejezetével, amely a könyv negyedét teszi ki. Ebben Kirk néhány, az 1930-as évek elején megjelent regény és film elemzésével foglalkozik, amelyekben egykor a brit munkásokat jelenítették meg. (Egy sor szerzőt jelöl meg, akik nálunk alighanem ismeretlenek – ebben a magyar fordítók a ludasak.) A brit recenzió szerint a kötet legsikerültebb oldalai azt elemzik, hogy az első világháború után bevándoroltak mennyiben olvadtak be a brit munkásságba, és mind ők, mind az új, fiatal nemzedék milyen újat hozott a brit munkásság osztályöntudatába, illetőleg ők maguk is mennyiben olvadtak fel a brit munkásság egészében.

A kötet másik figyelemreméltó és sikerült fejezetének a szemlélő azt tartja, ahogyan Kirk azt dolgozta fel, hogy a Thatcher-i években megjelent regények, versek és filmek mennyiben itatódta át az uralkodó osztály gondolkodásával. Ben Harker, a recenzió többszörösen hangsúlyozza, hogy Kirk munkájában mennyire Raymond Williams írásainak felfogása jelentkezik. Vagyis ez azt jelenti, hogy a munkások kultúrája nemcsak a felső szintű kultúrát jelenti, hanem a mindennapok életét, sportját, művelődését és szabadidő-eltöltését is.

Forrás: Socialist History 31. köt., London, 2007.

Ben Harker

University of Salford

SEMPRUN, Jorge: Une tombe au dreux des nuages.

Éd. Climats, 2010. 330 p.

Jorge Semprun: Egy sír a felhők mélyén.

Amikor megkérdezik Jorge Semprunt, hogy valójában francia vagy spanyol, író vagy politikus? a válasza: „Buchenwald ex-deportáltja vagyok”.

Spanyol köztársasági családból származik, menekült Franciaországban, nem utasítja vissza önéletrajza többi adatát. Ellenálló, kommunista, a spanyol szocialista Felipe González kulturális minisztere, regényíró, esszéista...

De mint értelmiségi, megismerte a táborok szörnyűségeit és soha nem szűnt meg kérdőre vonni: mire volt jó?

Az előadások, amelyeknek többségét Németországban tartotta 1986-2005 között, vég nélkül erről szóltak. Főleg német kultúrán nevelődött, a nyelvet is beszéli. De időközben a Birodalom eltűnt, az NDK nincs többé. Goethe győzött a totalitarizmus felett. 86 évesen, a spanyol kommunista párt egykori vezetője megérte: eljött az egyesült Európa ideje. Az öreg kontinens jövőjét Musserl védnöksége alá helyezi, aki 1935-ben, amikor a náciizmus diadalmaskodott, Sztálin a nagy tisztogatást hirdette meg, úgy beszélt Európáról, mint „szellemi („spirituelle”) egésről”.

Európa felépítésének kérdése, a mai kisstílu viták, amelyek olykor felszítódhatnak, nem kedvetlenítik el Semprun-t. Vissza kell térni egy bölcshez, aki visszatért a szörnyű táborból, és a holnapi napra gondol, aki azért énekel, hogy kifejezze a kontinens egyesítésének hitét, egy értékes közösség nevében. A „demokratikus igazság” nevében.

Bertrand le Gendre

(Le Monde, 2010. március 18.)

STIGLITZ, Joseph E.–BILMES, Linda J.: The Three Trillion Dollar War –The True Cost of the Iraq Conflict.

W. W. Norton@Company, New York, 2008.

Joseph E. Stiglitz–Linda J. Bilmes: A hárombillió dolláros háború. Az iraki konfliktus valódi ára.

A számlákat kifizetik, ugye?

A fennmaradó három kérdés már ez utóbbiból következik: ki, mikor és legfőképpen mennyit? A háború és a gazdaság összefügg egymással: aki Marsnak áldoz, annak el kell számolnia Penatesszel is.¹⁷ Már-már iskolás példa Monte-

¹⁷ A Penates gyűjtőfogalom, azokat az istenségeket jelöli, akik a család vagyonát, a ház éléskamráját, a gazdaságot és a jólétet védik.

cuccolinak a háború művészetéről szóló megállapítása, amely szerint a háborúhoz három dolog kell: „pénz, pénz és pénz”. Történelmi példák igazolják, miként lehet háborúnak és haderőnek az ország teherképességét meghaladó finanszírozása oka a katonai verségnek. Nem lehet hosszú távon egyszerre vajat és ágyút gyártani. Lajos Iván már a második világháború hajnalán előre vetítette a külső szemlélő előtt ereje teljében lévő látszó Németország katonai vereségét.¹⁸ Hasonló, ha nem kiterjedtebb feladatra vállalkozott két amerikai közgazdász, amikor célul tűzték ki, hogy görcső alá veszik az iraki háború valós költségeit, illetve hatását a megszállt Irakra, a hadviselő Egyesült Államokra és a világgazdaságra.

A szerzők szakmai elismertsége vitán felül áll. *Joseph E. Stiglitz* az amerikai deficitet lecsökkentő clintoni államvezetés gazdasági szakértője volt; dolgozott a Világbank alelnökeként; munkásságáért közgazdaság-tudományi Nobel-díjat kapott (2001). Jelenleg a Columbia Egyetem egyetemi tanára. Életében meghatározó volt a Bill Clinton mellett eltöltött időszak, illetve George W. Bush háborús és gazdaságpolitikájának bírálata, amit több esetben nyíltan (a könyvben is) is kifejezésre juttatott. Közismert a globalizációval és világgazdaság jelenlegi állapotával szembeni szkepszise, amelyet legújabb írása is tükröz.¹⁹ Szerzőtársa *Linda J. Bilmes*, a Harvard Egyetem fiatal oktatója, aki közszerepléseiben is kiemelt figyelmet fordít az iraki és afganisztáni konfliktus gazdasági következményeire. Lényegesnek tartja a háborúból testi fogyatékossgal hazatérő veteránokról való gondoskodást, ami hosszú távú hatásként komoly terhet fog róni az államkasszára. Az Egyesült Államokban nagy vihart kavart *Rethink Afghanistan* (Gondoljuk újra Afganisztánt) című többrészes dokumentumfilm-sorozata; ez a háborús politika pénzügyi vonatkozásainak árnyoldalait tárta fel.²⁰

Ők ketten, a *The Three Trillion Dollar War* (Három billió dolláros háború) lapjain arra tettek kísérletet, hogy lépésről-lépésre, a tudományos alaposság minden eszközével vizsgálják meg az iraki konfliktus pénzben kifejezhető költségeit. A munkát megnehezítette, hogy a katonai kiadások tekintetében gyakran elválaszthatatlan egymástól az iraki és az afganisztáni helyzet. Csak becsléni lehet azokat a közvetett és közvetlen hatásokat, amelyek az Egyesült Államokra, volt és jelenlegi szövetségeseire, illetve a világgazdaság más szereplőire nehezednek. A szerzőpáros megfogalmazott célkitűzése önmagában is akkora horderejű, hogy az olvasó szemében rávilágíthat a jelenlegi állapotokra és mindazokra a körülményekre, amelyek meghatározók lesznek a XXI. században. A gondosan felépített, egymással logikai kapcsolatban álló fejezetek mellett a könyv végén pontos jegyzetapparátus is található. Itt hivatkoznak a konklúzió kiindulópontját jelentő forrásokra. A feltett kérdésekre adott számszerű válaszok, és az alkalmazott módszer mellett külön fejezet foglalkozik a szükséges reformlépésekkel. A

¹⁸ Lajos Iván: Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében. Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1939.

¹⁹ Joseph E. Stiglitz: Freefall: America. Free Markets, and the Sinking of the World Economy. V.W. Norton & Company: New York, 2010.

²⁰ Rethink Afghanistan, link: <http://rethinkafghanistan.com> (2010.10.01.)

háború összköltségének megállapításánál számba vették a rejtett költségeket, és a hosszú távú gazdasági hatásokat is, amelyek, bár a kiadási oldalon szerepelnek, a kormányzat mégsem tudatosította őket adófizetői számára. A címben megjelenő, önmagában meghökkentő három billió dolláros anyagi teher még mindig nem a teljes igazság. Tágabb értelemben, közelebbről vizsgálva a makroökonómiai hatásokat, a könyv jóval négy fölötti, netán ötbillióssal végösszeget diagnosztizál.

Hogyan is jön ki a végeredmény, és miért nem lehet figyelmen kívül hagyni az iraki háború bizonyos gazdasági hatásait? A Bush-kormány a 2001. szeptember 11-i terrortámadások következtében komoly külpolitikai lépésekre szánta el magát. A globális terrorizmussal szembeni fellépés Afganisztán bombázásával kezdődött, majd az Irak elleni offenzívában teljesedett ki. Az országot az „ördög tengelyét” alkotó Iránnal és Észak-Koreával egy csoportba sorolták, majd az „akarat koalíciójának” 2003-as támadása elsöpörte Szaddám Huszein diktatúráját. Az amerikai kormánypolitika támogatói az 1991-es öbölháborúhoz hasonló gyors, főképpen pedig olcsó háborút ígértek. A valóságban az elmúlt évtizedek legdrágább háborúját vívja az Egyesült Államok. A közvetlen védelmi kiadások csak dollár-milliárdokban fejezhetők ki, a tényleges kárt viszont csak becsülni, esetleg hatását bemutatni lehet.

Leegyszerűsítve a számvetést, figyelembe véve az inflációt, de csak a katonai kiadásokra fókuszálva, az iraki konfliktus már egyharmaddal meghaladta a 10 000 napos vietnami és a kétszer olyan drága koreai háborút. A legjobb esetben is csak idő kérdése, hogy mikor körözi le a kiadási lista élén ma még magabiztosan álló második világháborút. Akkor megközelítőleg 16 millió katona, négy éven át, világméretű, két jelentősebb hadszínteret magába foglaló összecsapásban vett részt a németek és a japánok ellen. Ez, 2007-es árakon számolva, 5 billió dollárjába került az amerikai költségvetésnek. Az Egyesült Államoknak, hogy felülkerekedjen két, gazdaságilag és katonailag is erős államon, 100 000 \$-t kellett költenie, egy katonájára lebontva. Szembeállítva a könyvben szereplő 3 billió dollárral és a harcolók számával, az iraki 400 000 \$/fő már egyáltalán nem tűnik esélytelennek az első hely átvételére. A különbség még szembevetőbb, ha a 2003-as offenzíva előtt példaként emlegetett első öbölháborút tekintjük viszonyítási alapnak. A gyors és olcsó háború szele a Bush-kormányt is megcsapta. A várt eredmény most elmaradt, a katonai költségek tízszeresét teszik ki az első öbölháborúénak. Minden pénzbe kerül, a háborúk pedig főleg. A világ leggazdagabb állama mégse lenne képes felülkerekedni Irakban és Afganisztánban?

Stiglitz és Bilmes újra és újra emlékezteti az olvasót, hogy a későbbi szakmai ellenvetések kivédése végett ők a legjobb esettel számoltak. A konzervatív módszer nyomán a számok gyakran alatta maradnak a valóságnak. A kormányzati költségvetés így is sok helyen tartalmazott rejtett kiadásokat, nem számolt a háború hosszú távú hatásaival, a testi fogyatékos veteránok élethossziglani kárpótlásával, a katonai eszközök lecserélésének anyagi terhével, amit a jövő adófizetőinek kell megfizetniük.

A korai becslések még táplálták a gyors, olcsó és minimális veszteségekkel

megvívható háború reményét. A kezdet kezdetén Lassy Lindsen, George W. Bush gazdasági tanácsadója feltételezte, hogy ez utóbbi összeg 200 milliárd körül tartható. Ám ezt Donald Rumsfeld honvédelmi miniszter már akkor „halandzsának” nevezte. Az ő helyettese már azzal a kijelentéssel állt a közvélemény elé, hogy a háborút követő helyreállítások és más kiadások pusztán az olajbevételekből is finanszírozhatóak lesznek. A valóság az azóta eltelt időben sok mindenre rácsáfolt. Az offenzíva évében, mai árakon számolva 4,4 milliárd \$-ba került a hadigépezet működtetése, majd 2008-ra ez az összeg havi 12,5 milliárd \$-ra emelkedett

A személyi kiadások rendszere még összetettebb, és jelentős része a horrorilis 3 billió dollárnak. A tartalékosoknak és a Nemzeti Gárda tagjainak a behívása többletkiadásokkal és juttatásokkal terheli az államháztartást, és hiányként jelenik meg az otthoni munkaerőpiacon. A megoldást és a rugalmasságot a magánvállalkozások jelentették a Bush adminisztrációnak. Egy felmérés szerint az Egyesült Államok 100 000 magánvállalkozót alkalmazott hadicélra 2006-ban. Ez is tízszeres növekedés az első öbölháborúhoz képest. Az viszont tény, hogy nélkülük nem tudna működni a hadigépezet. A takarítástól, a főzésen át a fegyverek karbantartásáig mindent „ki lehetett szervezni” és ez meg is történt. A kérdés már csak az, hogy az állam monopóliumának tekintett fegyveres erőket fel lehet-e váltani másokkal? A hírhedt Blackwater Security vállalat a személy- és vagyonvédelem terén jelent meg a piacon, és zsoldosai kedvezőtlen hatást gyakoroltak az iraki helyzetre. Az egyenlőtlenségek a kiadásokban is megmutatkoztak, elvégre az előző esetben szolgálatról, utóbbiban életveszélyes munkáról beszélünk. A kettőnek eltérő az ára. Az amerikai hadsereg őrmestere pénzben és egyéb juttatásokban napi 140 és 190 \$ között keresett (2007), de ha leszerelt és átment a Blackwaterhez, vagy a Dyncorphoz, akkor ez 1 222 \$ fölötti napi bérezést is jelenthetett számára. A hadsereg feladatainak kiszervezése sok mindent leegyszerűsít, de rendkívül drága, és ahol ilyen magas a profit, ott megjelenik a korrupció is. A vállalkozók és alvállalkozók megdrágítják az újjáépítés költségeit, sok esetben külföldről hozzák be a helyinél is olcsóbb munkaerőt. Evidens, hogy ez a módszer sem Irakban, sem az Egyesült Államokban nem teremtett munkahelyet. A szerzők szerint a háború valódi nyertesei már most megvannak: a nagyvállalkozók.

A médiában még kevesebb szó esett a veteránokról. Ők a második világháborúban, vagy éppen az első öbölháborúban, hazájuk szolgálatának egyenes következményeként szereztek munkaképességüket is befolyásoló sebesüléseket, ezért az állam minden hónapban járadékot folyósít számukra. A mai napig. Elismerést érdemelő, hogy kiemelt figyelmet kaptak a könyvben az elhunytak, mindazok akik csak sebesülten térhettek haza, vagy akik a harcokkal kapcsolatba hozható mentális problémákban szenvednek.

A háború (egyres teoretikusok véleményével ellentétben) nem tesz jót a gazdaságnak. Pénzt és energiát emészt fel, von el a társadalom számára fontosabb területekről. A konfliktus másik káros következménye a nyersolaj árának növekedése. Rövid idő alatt 25-ről 100 \$ közelébe emelkedett a hordónkénti ár. Ez

a gazdaság minden területén érezteti a hatását. Megjegyezném, hogy a könyv megjelenésekor (2007) valóban meghaladta a nyersolaj hordónkénti világpiaci ára a 125 \$-t, de az azt követő években fokozatosan csökkent; napjainkban ismét 75 és 85 \$ között ingadozik. Az áremelkedés következtében kereskedelmi deficit keletkezett, infláció lépett el, ami a vásárlóerőre is hatott.

Az állami kiadások harmadik nagyobb csoportját a materiális javak, mégpedig a katonai felszerelések, a használhatatlanná vált fegyverek, a fejlesztések iránti katonai igények növekedése jelenti. Az az amerikai hadsereg ugyanis, amelyik háborúba ment 1991-ben és 2003-ban, nem sokat változott. A katalizátor szerepét az új kihívások, az elmúlt évek aszimmetrikus hadviselése, az improvizált robbanóeszközök játszották. A bipoláris világban az Egyesült Államok és annak hadserege hagyományos harceszközökkel megvívandó háborúra volt felkészítve a hasonló műveleti képességekkel rendelkező Szovjetunióval szemben. Az iraki és afganisztáni támadások szükségessé tették, hogy saját szállítójárműveiket kiegészítő védelemmel szereljék fel, vagy megkezdjék fokozatos felváltásukat. A teljes, megközelítőleg 18 000 járműből álló Humvee állomány lecserélése napjainkban is tart. Ez elkerülhetetlenül von el jelentős forrásokat máshonnan, de szükséges, ha meg akarják védeni a személyzetet a harci sérülésektől, sebesülésektől, a kasszát pedig az ezekkel együtt jelentkező járulékos költségektől. Ugyancsak nehéz, hacsak nem képtelenség dollárban kifejezni azt a kárt, amelyet az Egyesült Államok hadseregének hadrafoghatósága szenved el a Közel-Keleten és Dél-Ázsiában folyó katonai műveletek során. A csapatok jövőbeli hadrafoghatósága szempontjából is igaznak tűnik az állítás: az iraki és afganisztáni műveletek nehezen választhatók el egymástól.

Nem szívesen kérdőjelezem meg a könyv mondanivalóját, mivel a benne foglaltak fő gondolatait magam is elfogadom. A *The Three Trillion Dollar War* neves közgazdászok tollából, gyakorlatilag listavezetőként, amerikai napilapok dicsérő sorai mellett jelent meg és került a könyvesboltokba. A pártatlanság alapkövetelménye viszont magába foglalja a negatív tartalmú visszajelzések ismertetésének szükségességét is. A könyv főbb tételei, amelyek a rejtett, illetve hosszútávú költségekre, valamint a nyersolaj szabadpiaci árára vonatkoztak, egyaránt biztosítottak támadási felületet. A sebezhetőségnek a szerzőpáros is tudatában volt, a kritikusok pedig természetesen lecsaptak rá. Követhető érvelés és tények ismertetése nélkül nem szabadott volna elvonatkoztatni, és a világgazdaságban lezajlott eseményeket az Egyesült Államok háborús szerepvállalásával kapcsolatba hozni. A közgazdászok soraiból hallatott kritikai megjegyzések két, jól körülhatárolható csoportba sorolhatók. Mindkettő egyenes következtetése, hogy egyesek a 3 billió dolláros (a szerzők által igencsak visszafogottnak minősített) végösszeget túl magasnak, a módszert pedig megalapozatlannak mondták. *John R. Lott* vezető közgazdász véleménye szerint a szerzők duplán számoltak el egyes tételeket. A felvett hitelből finanszírozott katonai műveleteket nem lehet két helyen (egyszer mint működési költséget és egyszer mint törlesztendő kölcsönt) elszámolni

az adófizetők terhére.²¹ Hasonló, számtani tévedésből eredő hibákat fogalmazott meg *Edgar K. Browning*, a Texas A&M Egyetem egyetemi tanára.²²

A szakértői kritikák két téma köré csoportosíthatóak, amelyek befolyásolják a végeredményt. Az egyik kósrban a *személyi veszteségekre*, a másikon a *kőolajra* vonatkozó ellenvélemények gyűjthetők össze. Az első azokra az amerikai katonákra vonatkozik, akik a fegyveres ellenállás közvetett, vagy közvetlen hatásaként veszítették életüket Irakban. Vitatott, hogy ellenséges behatás nélkül, de például az útszéli improvizált robbanóeszközök veszélye miatt az utat éjszaka és gyors sebességgel választó harcjármű balesetben elhunyt személyzetét melyik csoportba soroljuk. Valóban fenntartásokkal kezelhető (de ettől eltekintve nem alaptalan – D.F.), ha a szerzők a példaként felhozott, de a listákon balesetnek feltüntetett eseményeket is bevonták a végső számadásba. Szintén az első csoportba tartozik az az ellenvetés, amely vitatja, hogy az elhunyt katonák hiánya a jövőben negatív gazdasági hatást okozna az amerikai társadalom szempontjából. Stiglitz és Bilmes gondolata azonban iránymutató lehet: elvégre milyen alapon állíthatnánk, hogy a halálesetek csak minimális, egyszeri költséggel járnak? Az emberi élet és az egyénnek a társadalomban betöltött szerepe egyértelműen fontos alkotórésze a gazdaságnak. Az erőszak hatására Irakban elhunyt katona még a nemzetgazdaság könyvelői szemlélete számára is többet kell, hogy jelentsen, mint egyszeri temetési és életbiztosítási kiadás.

Az ellenvetések második nagy csoportja a *kőolajra* vonatkozó állításokat vette célba. A háború makroökonómiai hatása, a kitermelés ütemének egyenetlensége, a szállítás során jelentkező veszélyek mértéke az árak növekedését okozta. A könyv az iraki helyzetet teszi felelőssé az olajár emelkedésért és részben (közvetve) a gazdasági válságért is. Érvek és ellenérvek – a kérdés komplexitása, összetettsége nem teszi lehetővé, hogy kristálytiszta képet kapjunk okról és okozatról. Nem lehet szétválasztani azokat a hatásokat, amely a kőolaj árának alakulásában szerepet játszottak. Nem lehet tudni pontosan, hogy az óriási összegeket felémésztő, az Egyesült Államokat hitelek felvételére kényszerítő iraki konfliktus mekkora szerepet játszott a válság kialakulásában. A kőolaj esetében a háborúval párhuzamosan zajlottak események, amelyek természeti csapással, vagy emberi mulasztással állnak kapcsolatban. Az elmúlt években a Katrina hurrikán, vagy a Mexikói-öbölben történt katasztrófa nem különíthető el az árgörbén azoktól a hatásoktól, amelyeket iraki ellenállók támadásai okoztak a kőolaj- és földgázvezetékek működtetésében.

A bizonytalan változók, illetve a szereplő nagy száma, a körülmények folyamatos átalakulása széles értelmezési mozgásteret biztosít, amit a kritikusok is kihasználtak. Elfogadhatjuk egyik vagy másik érvényt, de egy dolgot nem vehetünk szem elől. A 2003-as szövetséges offenzíva és Irak megszállása óta

²¹ John R. Lott: Is It Really a '\$3 Trillion War'? Link: <http://foxnews.com/story/0,2933,367259,00.html> (2010.10.01.)

²² Edgar K. Browning: Our Trillion Dollar War. Link: <http://www.independent.org/newsroom/article.asp?id=2310> (2010.10.01.)

vitathatatlanul szembetűnő változások következtek be az élet több területén. A pénzben ki nem fejezhető kezdeti célok, mint a béke és a biztonság garantálása, a felépítendő iraki demokrácia példája a Közel-Keleten, és a terrorizmus visszaszorítása továbbra is el nem ért céloknak tűnnek. Az országban ma is mindennaposak az erőszak-cselekmények, és egy (alacsony intenzitású) polgárháború is zajlik. 2007. szeptemberéig megközelítőleg 4,6 millió iraki menekült el otthonról, ami nagyobb *migrációs teher* a környező országokra nézve, mint amilyen az 1948-as izraeli államalapítása, és az ezt követő fegyveres konfliktusé volt. Képesek vagyunk-e feltérképezni az elmúlt évek amerikai háborúinak valamennyi negatív hatását?

Ha elfogadjuk a szerzők érvelését, akkor még a borítón olvasható cím is kozmetikázott végösszeget takar. 3 000 000 000 000 \$-nál lényegesen magasabb eredményt is kaphatunk, ha számba vesszük az iraki konfliktus összes közvetlen és közvetett számszerűsíthető hatását. A könyv elolvasása után mindenki maga döntheti el, hogy a kritikai érvelések milyen mértékben törpülnek el a mondani-való és a végeredmény árnyékában. Egy állítás biztosan megkérdőjelezhetetlen marad: nem lehet megvívni és finanszírozni egy időben két háborút úgy, hogy azoknak ne lenne komoly és közvetlen hatása a gazdaságra.

TUNNEY, Sean: Labour and the Press. From New Left to New Labour.

Sussex Academic Press, 2006. 212 p.

Sean Tunney: A Labour és a sajtó. Az új baloldaltól az Új Munkáspártig.

Tunney 1972-től 2003-ig elemzi a Munkáspárt sajtópolitikáját, ami egyúttal azt is jelzi, hogy ekkor következett be a fordulat, a New LP kialakulása, ami egyben azt jelentette, hogy új elgondolások érvényesültek a sajtóval kapcsolatban is. Ebben a korszakban következett be, hogy míg „az idők kezdetén” még a pártkonferenciák döntései voltak a meghatározók, a korszak végén pedig már a „vezér” elképzelései. A szerző nagyvonalakban vázolja fel az LP politikáját, majd kihegyezetten teszi fel e kérdést – hogy az Új LP valóban új volt-e.

A szerző hangsúlyozza, hogy az LP keretein belül az igazi viták a párt jövő politikájáról már 1972-ben megkezdődtek. Nagy vonalakban azt hangsúlyozza, hogy a párt az 1970-es évektől és az 1980-as évek elejétől egyfajta intervencionista politikát fogadott el. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ez nem következett be mégsem nagyon határozottan, egészen addig, amíg Neil Kinnock az 1980-as évek derekán nem fogadott el határozottabb deregulációs politikát.²³

²³ Az egykori, az 1980-as évek elején végbement harcokra, amelyek az LP-t jellemezték, az Évkönyv az 1980-as évek első felében rendszeresen kitért és bőségesen nyújtott adatokat és közölt szövegeket.

Az ismertető szerint a szerző e korai korszakban a fordulatot a hagyományos „bal-jobb” viszonylatban tárgyalja, amihez a brit ismertető hozzáteszi, hogy tulajdonképpen a hagyományos baloldal keretei és személyi összetétele nem pontosak, és az irányzatok közötti átjárhatóság akkor is adott volt. Az ismertető megállapítja, hogy a szerző joggal tekintí könyvét inkább modern politikatörténetnek és nem egyszerűen médiatörténetnek.

A szerző a sajtótörténet világában is nagyon jól tájékozott. Az egyik forduló-pontot 1965-ben Harold Wilson²⁴ kísérleténél láttatja, amikor arról írt és beszélt, hogy a sajtó világában a monopóliumok és az összeolvadások válnak jellemzővé. Az LP baloldalán működő erők kényszerítették ki a pártvezetésből az 1970-es évek elején, hogy a baloldali sajtónak több lehetőséget és a megszólalásra többféle hangvételt biztosítsanak. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy Wilson jobban szerette, ha a sajtóban jobb visszhangot kapott, és az irányadó sajtó vezetőivel jobb kapcsolatba kerül, mint ha ő maga avatkozik bele a sajtóba. A sajtókapcsolatokban 1974 egyfajta visszaesést jelentett. 1983-ban voltak törekvések az LP-ben egyfajta baloldali sajtó megerősítésére, amelyek végül, az ismertető szerint, valóságos „katasztrófával” zárultak.

A sajtó területe azonban szélesebb és mélyebb is annál, mint az LP-n belüli bal-jobb ellentét, és éppen ez vezetett végül a szociáldemokrata áramlat vereségére. Neil Kinnock pártvezetősége alatt a sajtópolitika egyszerűen a kormányzás részévé vált. Kinnock „természetesen” a választások megnyerésére összpontosította figyelmét, egyúttal saját szerepének megerősítésére is, de ennek során megszeménoen elválasztotta a felső pártvezetést a párt (a LP) választott vezetőségétől, ami visszahatott a sajtópolitikára. Kinnock felállított egy sajtóbizottságot, amit egyenesen a „pártvezéri” testület alá rendelt, ami egybevágott az LP-ben akkor felerősödő „centralizációs” politikával. Ezt a bizottságot John Smith²⁵ felszlatta, ám Tony Blair²⁶ újra életre galvanizálta, ami megint csak egybevágott Blair ugyancsak erős centralizációs politikájával. Blair ebben az értelemben befejezte azt a sajtópolitikát, amit annak idején az LP-ben Kinnock kezdett meg.

Forrás: Socialist History 32, London 2008.

Trevor Fisher

²⁴ Harold Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

²⁵ John Smith életútját lásd Évkönyv 1995.

²⁶ Tony Blair tevékenységéről bővebben lásd Évkönyv 2006-2009.

BESZÁMOLÓK

John Saville emléke és munkássága

Az SHS (Socialist History Society) külön kis könyvecskében emlékezik meg majd Saville-ról.¹

Az SHS tavaly veszítette el John Saville-al az egyik utolsó láncszemet (mint-hogy Eric Hobsbawm és Dorothy Thompson még szerencsére közöttünk él), amely ezt a szervezetet összeköti a CPGB Történész Csoportjával (Historian's Group), amely emlékezetes módon a II. világháború után formálódott ki. Ez természetesen csak egy szelete Saville munkásságának, amely sokkal nagyobb területet ölelt fel. Éppen ezért döntött az SHS úgy, hogy egy esszé kötetet jelentet meg, amelynek tárgya Saville személye és munkássága. A kötetet az SHS az ismert brit könyvkiadóval, Lawrence and Wishart-tal közösen jelenteti meg még 2010-ben.²

A kötetben többek között a következő tanulmányok jelennek majd meg: Madeleine Davis: A New Left és a New Reasoner;³ Colin Leys: „Tiszteletteljes” szocialisták: John Saville és a Socialist Register;⁴ John Sakkes: Görögország és Nagy-Britannia az 1940-es években;⁵ Dianne Kirhy: Az iszlám és a vallási hidegháború; Sobhanlal Datta Gupta; Az anti-imperializmus, India Kommunista Pártja⁶ és a nemzetközi kommunista mozgalom.

Kevin Morgan

Munkásmozgalom-történeti Múzeum Dániában

Az UNESCO körkérdésére, amelyben azután érdeklődtek, hogy az egyes országokban milyen emlékhelyeket tartanak nyilván, amelyek esetleg támogatás-

¹ Saville életútját lásd Évkönyv 2011. (Saville önéletrajzából az évkönyv korábban is közölt egy részletet ...)

² A könyv megjelent 2011-ben (ismertetése folyamatban).

³ A New Reasoner ismeretesen az 1950-es években Saville szerkesztésében jelent meg, a CPGB akkori eretnekeinek orgánuma volt.

⁴ A Socialist Register az egyik legfontosabb baloldali szocialista Évkönyv, történetéről az Évkönyv áttekintést nyújtott és többször közölt a Register-ből az elmúlt évtizedekben írásokat illetőleg részleteket.

⁵ Saville ismeretesen görög származású volt és Nagy-Britannia döntő szerepet játszott 1944-től a görög baloldal megtörésében (ezzel az Évkönyv több írásban és könyvszemléken is foglalkozott).

⁶ Saville életútjából kitűnt, hogy a II. világháború végén ő a brit hadseregben Indiában szolgált. Így ez a téma személyileg is érintette.

ra szorulnak, Dániából a koppenhágai Munkás Otthont, rendezvényhelyet (The Workers' Meeting Hall) jelölték meg. Említett hely valóban történelmi múltra tekint vissza, 1879-ben létesült. Ez volt az első ilyen gyűlésterem egész Észak-Nyugat Európában, több mint száz éven át szolgálta ezt a célt, de húsz év óta restaurációs munkák próbálják helyrehozni. A munkák befejezése után ebben az épületben alakítják ki a munkásmozgalom történeti múzeumát.

Az UNESCO a jelentkezést, mármint a jelentkezést a támogatásért, nem fogadta el, de az új koppenhágai múzeumot kérte fel, hogy készítsen felmérést és listát arról, hogy Európában milyen hasonló múzeumok működnek. Ilyen múzeumok működnek Nagy-Britanniában,⁷ Németországban,⁸ Belgiumban,⁹ Franciaországban,¹⁰ Svédországban, és Finnországban, legalább ilyen fél-múzeum működik Bécsben¹¹ is és kérdés, hogy mi maradt a moszkvai múzeumokból a nagy összeomlás után. (*Jemnitz János*).¹²

Május elseje születése és története

Nemzetközi konferencia Chicagóban (2010. április 30–május 2.)

Régóta nem hallottam arról, hogy akár országos, még kevésbé nemzetközi történész konferenciát tartottak volna e témakörben. Az utolsókra tudomásom szerint Olaszországban, Milánóban került sor.¹³

A chicagói konferencián több szokatlan mozzanat lepett meg. Rendkívül sok panelt rendeztek meg egy időben, négy-ötöt is, így a résztvevők csak viszonylagosan követhették nyomon a három nap megbeszéléseit, ha a két teljes munkanap végén voltak is plenáris ülések. A konferencián úgy hiszem mintegy 40-60 ember vehetett részt. Az előadásokat zömmel amerikai professzorok tartották, de volt erős angol részvétel, továbbá kanadai, német, osztrák és francia is.

⁷ A londoni és a manchesteri munkásmozgalom történeti múzeumokról leírásokat közölt az Évkönyv.

⁸ A hamburgi munkás múzeumról lásd Évkönyv ...

⁹ Belgiumban Monsban van hasonló múzeum, az egyik Van Gogh révén, a másik kifejezetten bányász munkás-történeti múzeum, és ide lehet sorolni a brüsszeli Meunier múzeumot is. (Ezekről tudok és láttam – Jemnitz János)

¹⁰ Ide sorolható a Carnavalet múzeum is, amely a nagy francia forradalom múzeuma, de időben tovább megy Daumier-ig. Albiban van egy Jaurès múzeum (ezeket láttam – Jemnitz János). Párizsban Montreuil-ban van egy szintén állandó Jaurès múzeum és biztosan vannak még hasonló kisebb emlék-múzeumok.

¹¹ Itt a Bécs várostörténeti múzeumra gondolok, amelyben jóskán vannak munkásmozgalom-történeti tablók és vitrinek.

¹² A Lenin-múzeumot Moszkvában 1993-ban elnöki rendelettel bezárták. A magyar Munkásmozgalom-történeti Múzeum kétszer került bezárára – előbb a mai Néprajzi Múzeum épületéből áthelyezték a Várba, a második után azonban már nem nyílt meg.

¹³ E konferenciákról annakidején az Évkönyvben sorra beszámolókat készítettem, és Olaszországban nagyon rangos könyvek jelentek meg még ekkoriban május elseje témakörben.

Magáról május elsejéről nem sok újat lehetett megtudni. E témában a konferencia eredeti célkitűzésével szemben, mely szerint e történetet napjainkig követi nyomon – ezt a reményt nem teljesítette. Leginkább (tudtommal) az én két angol nyelven leadott, régebben Olaszországban, könyvben megjelent tanulmányom vágott e célkitűzés irányába. (Állítólag a konferencia anyagait megjelentetik. Magán konferencián a résztvevők nem kaptak írásos anyagokat.)

Ezzel szemben a konferencia témaköre jócskán kibővült; egyfelől a munkásmozgalom és külön a baloldal történetének vizsgálatára, másfelől a jelenlegi gazdasági válság és ennek szociális összefüggései elemzésére.

A baloldal történetének témakörében a malmöi svéd Johansson tartott előadást az 1919. évi svéd általános sztrájkról. Egy korábbi korszakra visszaugorva az amerikai, USA-beli Columbus egyetem oktatója beszélt az 1914 előtti oroszországi május elsejék egyes összefüggéseiről.

A kanadai torontói egyetem oktatója, Wade Mathews jól felépített előadásában elemezte a neves angol kommunista történész csoport tevékenységét. E csoportnak néhány kiemelkedő történészét nálunk is széles körben jól ismerhetik, így elsősorban Eric Hobsbawm-ot és Christopher Hill-t, akiknek munkái magyarul is megjelentek. Egy időben, de szűkebb körben jól ismert volt E. P. Thompson neve is és még szűkebb körben a nemrégiben meghalt John Saville-é is. A torontói prof másokról is megemlékezett, de előadását arra helyezte ki, hogy e csoport 1953 után miként került szembe a brit kommunista párt (a CPGB) vezetésével, ami 1956-ban az SZKP XX. kongresszusa nyomán még jobban kieleződött. Megemlítette, hogy a Saville szerkesztésében megjelenő *Reasoner* periodika nyomtatásban is vállalta ezt az éles szembenállást a pártvezetessel. Ezt követték azután a magyarországi események, és a kommunista történész csoport jó része elhagyta a pártot. Itt, a torontói prof pontot is tett, és nem fogytatta elemzéseit a későbbi évtizedekre vonatkozóan. Ezen a panelen a brit Francis King elnökölt, aki egyébként Évkönyvünk Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja és viszonylag rendszeres szerzője, aki egyúttal a brit Socialist History Society titkára és e Társaság Newsletter-ének szerkesztője. Az előadás után én vetettem fel, hogy e kutatócsoport tagjai (akiknek többsége Nagy-Britanniában szokatlan elismeréssel professzori rangot nyert el) valamennyien még az 1930-as években váltak egyszerre kitűnő történészekké, új utakon járó kutatókká és egyúttal a CPGB tagjaivá. Ám óriási többségük ma már nem él.

A konferencián volt egy francia panel is, amelyen a program szerint Victor Serge-ről, illetőleg a francia Népfrontról hangzott el előadás, de ezen sajnos nem tudtam részt venni, mert ugyanebben az időben rendezték a közép-európai panelt, és erre mentem el. Ezen az ugyancsak Columbus egyetemi oktató, Mario Kessler tartott előadást a német Franz Borkenau-ról. Az ő esetében megállapította, hogy annak idején, még az egyik első és a legjobban megírt Komintern történeti könyvet jelentette meg (úgy tudom, ezt a könyvet nálunk kevesen ismerik). Kessler ezután Ruth Fischerről és Maslow-ról emlékezett meg, akikről ismeretes, hogy az 1920-as évek második felében a Német Kommunista Párt (a

KPD) „balos” irányítói voltak. Kessler ezt a tevékenységüket alaposabban nem elemezte, de ezután kitért arra (ami nálunk alig tudott), hogy Ruth Fischer ezt követően az USA-ban telepedett le, élettársát, Maslow-ot nem engedték az USA területére, ő így Kubában maradt. Végül Kessler Flechtheim személyét illetőleg politikai életútját vázolta fel, aki korai ifjúságában szintén a KPD tagja volt, majd igen kritikusan írt és beszélt a Szovjetunió, később pedig a kelet-európai országok sztálini korszakának rendszeréről. Itt kitért arra is, hogy Flechtheim az ITH linzi konferenciáján is milyen éles vitát folytatott e témakörben a német baloldali szociáldemokrata Wolfgang Abendroth-tal.¹⁴ Kessler előadásához felkért hozzászólóként kapcsolódott a bécsi Fritz Weber, aki rendkívül esetlegesen, óriási hiányokkal vázolta fel az 1945 utáni osztrák történetírás helyzetét. Kessler előadásához és Weber szavaihoz, főként ez utóbbihoz hozzá is szóltam, de kiegészítéseimet itt a terjedelem szabta korlátok miatt nem ismételtem meg. (Az osztrák historiográfia múltját és helyzetét amúgy sem lehet néhány sorban összefoglalni.)

A konferencia második, szombati napján, a konferencia szervezői az érdeklődőket kivitték a chicagói köztemetőbe, ahol a híres Haymarket Square-i provokációs vérontás anarchistáit a hírhedt Justizmord ítéletet követően 1887-ben felakasztották, majd jóval később hivatalosan is elismerték, hogy Justizmord-ot követtek el. A Haymarket Square-i vérontásnak óriási irodalma van (egyik utolsó kitűnő összefoglalóját Philip Foner¹⁵ írta meg – könyvét az Évkönyvben én ismertethettem). Az eseményekről lásd Évkönyv 1986, valamint Eleanor Marx és Edward Aveling egykori híres könyvének ismertetését (Évkönyv, 2005.) A konferencián a buszban, illetőleg a temetőben egy szakszervezeti aktivista hosszan ismertette az 1886-os illetőleg az 1987-es év eseményeit. Megjegyzendő, hogy ugyanebben a temetőben temették el W. Z. Foster-t,¹⁶ illetőleg E. Denis-t¹⁷ és Emma Goldman-t.¹⁸ Az anarchisták temetéséről és néhány egykori más epizódról további részleteket tudhattunk meg.

A konferencia nagy figyelmet szentelt a kései 20. század évtizedeinek, illetőleg már a 21. század történetének. Ezekben a panelekben több érdekes és gondos előadás hangzott el, többek között a jelenlegi gazdasági válságról, és gondos előadás hangzott el, többek között ennek történeti és szociális, gazdasági összefüggéseiről, amelyekre itt nem térhetek ki. Ugyancsak érdekes színfolt volt, hogy a szervezők külön panelt biztosítottak a venezuelai nagykövetség egy munkatársának, aki nagyon alaposan és gondosan ismertette az Hugo Chávez évei alatt fogatosított gazdasági, kulturális, szociális és egészségügyi reformokat, kitérve a reformok megvalósításának nehézségeire, befejezetlenségére is. Vagyis nem egy lakkozott rózsaszínű optimista tájékoztatót hallgathattunk meg. Különleges szín-

¹⁴ Abendroth életútját lásd Évkönyv, 1988.

¹⁵ Foner életútját és munkásságát lásd Évkönyv, 1999.

¹⁶ Foster életútját lásd Évkönyv, 1981.

¹⁷ Dennis életútját lásd Évkönyv, 1979.

¹⁸ Emma Goldman életútját sajnos eddig még nem írtuk meg, de ezt a hiányt pótolni fogjuk. Goldman az orosz illetőleg az USA anarchista mozgalmának nagy, elismert és megbecsült alakja. Önéletrajza az USA-ban több kiadásban is megjelent.

feltot hozott a harmadik nap végén az a plenáris ülés is, ahol egy szakszervezeti aktivista hölgy adott tájékoztatót arról, hogy hányféleképp „lopják meg” a munkásokat az USA-ban és ezért kért fel mindenkit, hogy adjanak tájékoztatókat az ilyen esetekről a szakszervezeteknek és forduljanak segítségért a szakszervezetekhez minden konkrét sérelem esetén. Az egyetemek és a szakszervezetek ilyen együttese valóban eltérő színfolt, ha a jelenlegi magyar viszonyokra gondolunk.

Jemnitz János

Szindikalizmus tegnap és ma

A cím alapján szinte Szabó Ervin is írhatta volna ezt az írást jó száz évvel ezelőtt. A valóságban azonban a Socialist History Society (a Szocialista Történeti Társaság) és a londoni történészek egy csoportja közös rendezésében, Londonban, 2010. május 17-én tartottak egy konferenciát e témában, amelynek során elsősorban a brit szindikalizmus történeti múltját tekintették át. A beszámoló írója hangsúlyozza, hogy a szindikalizmus brit, illetőleg nemzetközi történetét az utóbbi időben meglehetősen elhanyagolták; az utolsó nagyobb, alapos írás 35 évvel ezelőtt jelent meg Bob Holton tollából. Ezen a találkozón Ralph Darlington professzor (Salford University) tartott átfogó beszámolót a szindikalizmus brit és egyetemes történetéről, amelynek során rávilágított a szindikalizmus erős és gyenge pontjaira és hangsúlyozta, hogy a szindikalizmus milyen erőt nyújthat a munkások és a baloldal jelen harcaihoz. Keith Flett, aki egyébként a chartizmus kutatója, előadásában arról nyújtott átfogó képet, hogy a szindikalizmus miként terjedt és erősödött fel Nagy-Britanniában az I. világháború előtti és alatti években. Nagy nyomatékkal szólt az 1910. évi „kizárásokról” és az 1911. évi Liverpool-i dokk- és szállítómunkás sztrájkokról.

Forrás: Socialist History Society, Newsletter, 2010. július

Gramsci-konferencia Londonban, 2010. augusztusában

A brit Socialist History Society (Szocialista Történeti Társaság) rendezésében 2010. augusztus 19-én rendeztek konferenciát „Gramsci napjainkban” címmel. A konferencia nyitó előadását Anne Sassoon professzor tartotta, aki több mint negyven éve foglalkozik az olasz szocialista, marxista tendenciák történetével. Sassoon alaposan vizsgálta, hogy milyen hatások nyomán alakult ki a fiatal Gramsci világnézete. Gramsci szegény családban született Olaszországnak egy marginalizált területén. Torinóban egyetemi tanulmányainak idején ismerkedhe-

tett meg az ország fejlettebb, iparosodottabb részével és körülményeivel. Itt találkozott mind a szakszervezeti mozgalommal, mind a militáns munkás politikai mozgalommal és aktivistákkal. Sassoon hangsúlyozta, hogy az I. világháború eseményei, az azt kísérő, majd a háború után folytatódó gazdasági és politikai válság eseményei, az üzemfoglalások mind jelentős hatást gyakoroltak Gramscira, alakították gondolkodását, írásait, miközben az eseményeknek már maga is aktív részese és harcosa lett. Mint a szociális kérdésekre érzékeny ember, tisztában volt a változások s a mozgalmak és a szociális robbanások jelentőségével. Nagyon alaposan vizsgálta az állami beavatkozás mozzanatait a gazdasági életbe az I. világháború idején. Sassoon hangsúlyozta, hogy 1917-ben Gramsci üdvözölte az orosz forradalmat, de nem állt meg ezen a ponton. Marxista ismeretei alapján úgy értékelte, hogy ez a forradalom a tőke ellen robbant ki, ám ez a forradalom váratlanul egy elmaradott országban történt, amelynek lakossága zömében paraszti volt, ráadásul írástudatlan, és ahol a szervezett munkásság kisebbségben volt. Éppen ezért Gramsci úgy vélte, hogy az 1917-es orosz forradalom példája Európa más országai számára nem követhető. Noha megállapította, hogy Olaszország déli felén a parasztság körében vannak hasonlatosságok az oroszéhoz, de érzékeltette és kimutatta a különbségeket is. Éppen ezért a mozgalom számára a stratégia kialakításánál hangsúlyozta, hogy ezeket a különböző adottságokat gondosan figyelembe kell venni. Mussolini és az olasz fasizmus győzelme nyomán Gramsci figyelmeztetett arra, hogy a kihívással szemben arra is figyelemmel kell lenni, hogy maga az olasz fasizmus milyen populista alternatívát kínált. Így az olasz fasizmus sikerét nem lehet leegyszerűsítő módon pusztán az ügyes propaganda hatásával magyarázni, a valóságban a rendszer a lakosság különböző rétegeinek valóban adott valamit. Gramsci gondosan tanulmányozta, hogy az olasz fasizmusnak évekre volt szüksége ahhoz, hogy konszolidálja magát, hogy kompromisszumot kössön a katolikus egyházzal, és később Mussolini gazdaságpolitikájában az állami beavatkozás, főként a nagy gazdasági válság éveiben miként emlékeztetett Roosevelttől New Deal-jére, valamint az állami gazdaságpolitikára a Szovjetunióban. Sassoon emlékeztetett arra, hogy Gramsci írásait a börtönben alkotta meg, milyen feltételek, milyen megszorítások közepette – amelyekre Gramsci börtönfűzetei, naplója és levelei kellő bizonyítékot nyújtanak. Sassoon előadása nemcsak Gramsci kiemelkedő eredetiségét bizonyította, hanem azt is, hogy szocialista, marxista gondolkodóként írásai és gondolatai napjainkban is tanulságosak és tovább élnek.

Forrás: Socialist History Society, Newsletter, 2010. október.

A munkásmozgalom-történet kutatóinak (ITH) 46., 2010. szeptember 9–12-i linzi konferenciája

A konferencia témája „A munkásmozgalom történetének globális emlékei és visszaemlékezései”.

A téma megfogalmazása rendkívül laza és parttalan – ami nem volt véletlen. A konferencián ezúttal 80 történész vett részt 14 európai országból és négy nem európai országból, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a résztvevők 65 százaléka Németországból és Ausztriából érkezett. Itt mindjárt megjegyezhetem, hogy a térképen mégis óriási hiányokat lehetett észlelni. Az ITH hajdani múltjával szemben senki nem érkezett sem Nagy-Britanniából, sem Oroszországból, sem Olaszországból, ami egykor elképzelhetetlen lett volna. Persze jól érezhetőek voltak a generációs változások is, az idősebb nemzedék jócskán megrikult, hiányzott a lengyel Felix Tych, a német Henryk Skrzypczak, az olasz Andrea Panaccione – de ott volt a japán Narihiko Ito, a francia Bruno Groppo, és ide számítható napjainkban már a német Jürgen Kocka is.

A kijelölt laza megfogalmazás mellett annyit a szervezők előre jeleztek, hogy a viták középpontjába a „kollektív visszaemlékezések” témáját kívánták állítani, ámde miként azt nem csak én, hanem a berlini történészek¹⁹ is megállapították, ezt nem sikerült világosan megfogalmazni, hogy milyen kereteken belül gondolták lefolytatni. Így ezt tulajdonképpen mindenki a maga kénye-kedve szerint értelmezhetette és szövegét, illetőleg mondanivalóját (nagyon kevés írásos referátum volt olvasható, akár csak még tézis formában is) szabadon értelmezhetette és adhatta elő.

A konferencia első fő referátumát a párizsi Enzo Traverso tartotta, aki jelezte, hogy az utóbbi időben főként három nagy témakörben dolgoztak még a munkásmozgalommal foglalkozó történészek is: a holocausttal, a sztálinizmussal és a posztkolonializmussal.

Ami a munkásmozgalom-történetet igazából érintette, elsősorban historiográfiai vonatkozásban, az Mario Kessler nagyon alapos előadása volt (ennek az előadásnak első részét az Évkönyv e kötetének Tanulmányok fejezetében találhatja meg az érdeklődő). Persze ehhez is lehet még kiegészítő adatokat és munkákat megjelölni, így Kessler ismeretei hiányosak orosz vonatkozásban, nem szólt Georges Haupt munkáiról, persze a magyarokéről sem, és kívánnivalókat még lehetne sorolni, de mégis nagyon figyelemreméltó összegezést adott elő.) A konferenciának természetesen nagy „fénypontja” volt Jürgen Kocka megjele-

¹⁹ Mitteilungen des Förderkreises Archive und Bibliotheken zur Geschichte der Arbeiterbewegung. 2011. március. 16–17. old.

nése (régén volt jelen Linzben, az ITH konferenciáján), és nagy figyelem kísérte előadását. Számomra mégis a legemlékezetesebb Kocka és Kessler vitája volt: Kocka kiélezetten rákérdezett Kesslerre, hogy ő mintha a munkásmozgalom történetét bemutatva, a nagy történetírókat felsorolva azt érzékeltette volna, hogy a jelenlegi társadalmi formációt meg lehet haladni. Kocka rákérdezett: hogyan, mert szerinte Kessler ezt már nem fejtette ki. Kessler erre úgy vágott vissza, hogy Kocka ugyanilyen módon szegezte kérdését kb. több mint húsz évvel ezelőtt Flechtheimnek az ITH konferenciáján, vagyis a probléma és a talány élő volt akkor is, most is. Bruno Groppo is azt érzékeltette, hogy a szocialista pártok, szerinte még a francia párt is, azért nem fordít kellő figyelmet a múlt tanulmányozására, mert nem hisz, vagy nem eléggé hisz a jövőben. Az európai munkásmozgalommal foglalkozó első rész fő előadója egyébként Jürgen Kocka volt, aki a 20. század munkásmozgalmának történetéről, illetőleg historiográfiájáról és memoár-irodalmáról szól, kiemelten Bernstein írásairól. Részletesebben szólt az 1920-as és 1930-as évekről, ennek a korszaknak memoárjairól, és megállapította, hogy a későbbi évtizedekben ez az irodalom megsoványodott. Német talajon Bernd Faulencbach, az SPD történész csoportjának vezetője adott áttekintést arról, hogy ez a csoport milyen munkát végzett az elmúlt évtizedekben és hogyan alakult az SPD „hivatalos történelemszemlélete”. A vitában felszólalt Helmut Konrad, a graz-i egyetem professzora, az ITH volt elnök-vezetője, aki arról beszélt, hogy az 1970–80-as években miként alakult az osztrák munkásmozgalom történetírása, és hogy akkor Ausztriában ennek a témakörnek nagyobb figyelmet szenteltek, mint más országokban.

A konferencián a harmadik panel foglalkozott Afrika, Latin-Amerika és Ázsia munkásmozgalom-történetével, illetőleg az erre vonatkozó irodalommal. Ezt a panelt Andreas Eckert, a berlini Humboldt egyetem professzora vezette be előadásában, amely főként Afrikát érintette. Ami Latin-Amerikát illeti, ennek a hatalmas témakörnek bevezető előadásán Gerardo Leibner, a Tel Aviv-i egyetem professzora tartotta, aki azt hangsúlyozta, hogy az utóbbi évtizedekben Latin-Amerika sokszínű munkásmozgalma visszaesett. Persze külön megemlékezett a katonai, fasiszta rendszerek áldozatairól és arról, hogy e témában a történeti irodalom és a hozzá tartozó memoár-irodalmak gazdag és gazdagodik.

A konferencián a negyedik panel foglalkozott a szociális mozgalmakkal. Ebben a panelben hangzott el Tomasz Kozłowskiinak előadása a lengyel Solidarność történetéről. A lengyel előadó megkapóan tárgyilagos volt, nagy jelzők nélkül beszélt, megmaradt az 1970-es évek történetének felidézésénél, kicsit ment tovább az 1980-as évekbe, azt is jelezte, hogy e mozgalomban különféle tendenciák figyelhetők meg, amelyek jelentős személyiségekhez is tapadtak (például Kurońhoz és persze Wałęsa-hoz), de végül is a Solidarność befolyása napjainkra nagyon összezsugorodott. (Az előadó emlékeztetett Jerzy Holzer írásaira – és a teremben alig volt, aki emlékezett arra, hogy ugyanitt, Linzben harminc évvel ezelőtt Holzer maga is beszédeiben bőven szólt a Solidarnośćról. Az idők jele!) E panelben külön előadások hangzottak el a nők helyzetéről, a nők helyzetéről

a munkásmozgalomban, ennek történeti irodalmáról – erről legtöbbet egy svéd előadónő, a stockholmi Munkásmozgalom-történeti Intézet és Archívum munkatársa beszélt.

Jemnitz János

David Morgan: Ellenállás – nem lázadás

Ebben az évben az A. L. Morton²⁰ emlékére évente rendezett előadássorozat keretében 2010. szeptember 25-én Rob Griffiths tartott előadást az 1911. évi dél-wales-i vasutassztrájk történetéről. Ennek során erősen támaszkodott és újra beajánlotta A. L. Morton és George Tate átfogó történeti munkáját,²¹ amely napjainkig is jó áttekintést ad a brit munkásmozgalom történetéről. Griffiths maga is könyvet jelentetett meg az említett korszakról, a híres „Killing No Murder” történeti szavakat választva címével. A könyv erről a korszakról szól. (Griffiths könyvét az SHS Newsletter egy korábbi száma ismertette.) Griffiths könyvének bevezetőjében nagy elismeréssel szólt Mortonról, aki kezdeményezője volt a CPGB (Nagy-Britannia Kommunista Pártja) Történetész Csoportja létrehozásának. Griffiths hangsúlyozta, hogy alaposan vizsgálni kell az 1911-es vasutassztrájk kiváltó okait, amelyet hibásan sokan lázadásként ismernek és tartanak számon – ugyanakkor Griffiths a munkásellenállás összefüggéseit és jellegét a napjaink számára is tanulságosnak minősítette. Griffiths hangsúlyozta, hogy ez volt az utolsó eset, amikor a hadsereget nemcsak bevetették, hanem sortűzekre is parancsot adtak angol területen egy ipari sztrájk, vagyis szociális természetű összecsapás esetében. Ennél az epizódnál különösen jelentős volt Winston Churchill szerepe is.

Griffiths hangsúlyozta, hogy az összecsapások és a sztrájk igazi története csaknem hetven évig homályban maradt. Az első valóban forráskutatásokra támaszkodó munkák csak az 1980-as években jelentek meg az „incidensekről”. Griffiths rávilágított, hogy a „lázaság” terminológiát a sajtó és a politika demonizálva és kriminalizálva alkalmazta, elkendőzve az igazi szociális hátteret és okokat. Olyan bemutatások terjedtek el, hogy a sortűz után általánossá vált az üzletek kifosztása, amelyet ugyanakkor szembeállítottak azzal az ugyancsak általános vélekedéssel, hogy a wales-i munkások tulajdonképpen templomjárók, mérsékeltek, és így azután következett az a könnyed, nem igazolt beállítás, hogy nagy számban érkeztek máshonnan „felforgató elemek”. Griffiths ezzel szemben hangsúlyozta, hogy a szociális megmozdulások, a sztrájk és a „lázaság” nyomán perek indultak a résztvevők, a „lázasók” ellen, amelyekből világosan kitűnik, hogy az illetők zömében helyi munkások voltak.

Griffiths előadásában nem ragaszkodott ahhoz, hogy csupán az 1911. évi ese-

²⁰ Morton életútját lásd Évkönyv, 1990.

²¹ A könyvet magyarul ismertette Jemnitz János: Századok, 1961. 1. szám.

ményeket²² elevenítse meg, illetőleg azok politikai és történeti irodalmáról szójon, hanem jól megvilágította a Dél-Wales-i egykori és későbbi szociális és osztályviszonyokat, és ennyiben tanulságokat kínált a későbbi történeti események, sőt a jelen megértéséhez is.

Forrás: Socialist History Society, Newsletter, 2010. október.

David Morgan

Kiállítás a spanyol polgárháború történetéről

Heiko Schmidt, berlini történész szervezésében nemzetközi csapat segítségével kiállítást tervez a spanyol polgárháború kirobbanásának 75. évfordulójára, 2011-re. A kiállítás Madridban, Brüsszelben és természetesen Berlinben lesz látható. A kiállítás nemcsak a spanyol belső történéseket követi nyomon már 1931-től, hanem nagy gonddal mutatja be egyfelől a német és olasz intervenciót, illetve azt, hogy nemzetközi szinten mely országok nyújtottak segítséget a köztársaságiaknak, és nagy figyelmet szentel a Nemzetközi Brigádok megalakulásának és harcainak. A kiállítás során rávilágítanak – ugyancsak nemzetközi összefüggésben, különös tekintettel a németekre – az antifasiszta értelmiségiek akcióira és megnyilatkozásaira. A kiállítás szervezésében Heiko Schmidt (a fő szervező) különféle országok történészeihez fordult segítségért, hogy a kiállítás valóban nemzetközi legyen, új anyagokat mutasson be és lehetőleg pontos is legyen.

Jemnitz János

²² Az 1911-es év nagy brit sztrájkmozgalmairól magyarul lásd Évkönyv, 1986., illetőleg Ben Tillet életútját (Évkönyv, 1985).

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

JÁNOS JEMNITZ

The 46th Linz Conference of labour history, September 9-12, 2010

The topic of the Conference was the “Global memory and recollections of labour”.

The definition of the topic is extremely incompact and diffuse in itself – and not by chance, of course. This time 80 historians attended at the conference from 14 European countries and from four countries outside Europe. Nevertheless it is worth to mention that 65 percent of the participants arrived from Germany and Austria. Here I would like to emphasize that one could feel huge gaps on the map. Contrary to the past of the ITH nobody arrived from Great Britain, Russia or Italy – once it would have been unimaginable. Naturally, generational changes were observably as well, the older generation thinned away, the Polish Felix Tych, the German Henryk Skrzypczak or the Italian Andrea Panaccione were all missing – but Narihiko Ito from Japan, Bruno Groppo from France were attended at the Conference, as well as the German Jürgen Kocka, whom we could class among the “olders” already.

Besides the fore decided incompact definition the organizers predicted that the “collective memories” should be on the center of the discussions, but – as some historians of Berlin also observed it¹ – the frameworks were not defined clear enough. So actually everybody could expound and present his/her text or matter (very few written material, even theses were available before).

The first main exposé was presented by Enzo Traverso from Paris, who underlined that in the last times particularly three main subjects, the Holocaust, Stalinism and post-colonialism were studied by historians of the labour histories.

Really interesting for labour history, especially from the aspect of historiography was the accurate lecture of Mario Kessler (the first part of it is published in recent Yearbook). Anyway, there were some additional data and works missing from the paper, so Kessler’s knowledge is a bit incomplete in the Russian affairs, he did not mentioned the works of Georges Haupt, nor that of the Hungarians of course, and so on, but he presented a really inspiring summary overall. One of the “hot points” of the Conference was the presence of Jürgen Kocka (for years he was missing from the ITH conferences), and his lecture generated a huge interest, but for me personally the most memorable was the

¹ Mitteilungen des Förderkreises Archive und Bibliotheken zur Geschichte der Arbeiterbewegung, March, 2011, 16–17.

dispute between him and Kessler. Kocka directly turned to Kessler, that he – presenting the history of the labour class and enumerating its great historians –, suggests that the present social formation could be surpassed. But how, asked Kocka, since in his opinion Kessler did not unfold this aspect. The same question in the same manner was braced Flechtheim by Kocka himself some twenty years ago in an ITH-conference – riposted Kessler –, so the problem and the enigma was acute then and still exist today. Bruno Groppo also pointed that the socialist parties, including the French one, does not care enough about the past exactly because they does not believe enough in the future. However, the main lecturer of the first panel that was dealing with the European labour movement, was Jürgen Kocka, who presented his paper on the history and historiography of the 20th century as well as memoirs, particular Bernstein's. More detailed he talked about the 1920's and the 1930's, the memoirs of that epoch, and observed that this kind of literature became less frequent during the following decades. On the German field, Bernd Faulenbach, leader of the SPD's group of historians, gave an overview of the works done by the group in the last decades, and the ways of formulation of the "official historical view" of the SPD. In the dispute Helmut Konrad, professor of the university of Graz, and former chairman of the ITH, summarized the Austrian labour historiography of the 1970's and the 1980's, and emphasized that in that time there was a bigger interest for that topic in Austria then in other countries.

The third panel of the Conference was about the labour history and historiography of Africa, Latin America and Asia. The first presentation, mainly on Africa, was held by Andreas Eckert, professor of the Humboldt University in Berlin. Gerardo Leibner from the university of Tel Aviv introduced the huge topic of Latin America, emphasizing that the multicolor labour movement of the continent has decreased in recent decades. He talked about the victims of the military, fascist regimes, and stated that in these questions there exist a rich and continuously richening historical and memoir-literature.

The fourth panel of the Conference was about social movements. The Polish Tomasz Kozłowski presented on the history of Solidarność. He was impressively impartial, talking without great epithets, and mostly remained in the field of the history of the 1970's, just a bit in the 1980's – he stated that there are tendencies, linked to important personalities (like Kuroń, and naturally Wałęsa), but the influence of Solidarność is rather decreased by now. (The lecturer conjured up the writings of Jerzy Holzer – in the audience hardly anybody could remember that thirty years ago Holzer himself discussed the topic of Solidarność in length in the same place in Linz. The sign of the times!)

In this panel we could get information about the situation of women in labour movement, and its historiography – mostly by Ulla Mans from the university of Stockholm.

MICHAEL SCHNEIDER

Behutsames Umsteuern – Konsolidierung auf niedrigem Niveau: Die SPD im Sommer 2010

Was sich im Herbst 2009 abzeichnete und demgemäß prognostizieren ließ (siehe Michael Schneider, Absturz: Die SPD und die Bundestagswahl vom 27. September 2009, in: Yearbook 2010), ist auf dem Parteitag der SPD im November 2009 vollzogen worden: Mit Sigmar Gabriel ist ein neuer Parteivorsitzender gewählt worden; und auch die Wahl seiner Stellvertreter(innen) sowie die von Andrea Nahles als Generalsekretärin können insgesamt als Signale einer behutsamen Kurskorrektur gedeutet werden, die dann auch mit den programmatischen Beschlüssen des Parteitags bestätigt wurde.

Die neue Parteispitze

Die auf dem Parteitag vom November 2009 gewählte Parteiführung bietet eine Mischung von „altgedienten“ und „neuen“ Parteivorstandsmitgliedern, wobei insgesamt der Eindruck einer Verjüngung überwiegt. Schauen wir uns den Vorsitzenden und seine Stellvertreter(innen) genauer an:

Da ist zunächst der neue Parteivorsitzende. Geboren am 12. September 1959 in Goslar, hat *Sigmar Gabriel* nach der Ableistung des Wehrdienstes (1979-81) in Göttingen Politik, Soziologie und Germanistik studiert und dann 1989 bis 1990 als Lehrer in der beruflichen Erwachsenenbildung gearbeitet. Nach mehrjährigem Engagement in der Sozialistischen Jugend Deutschlands – Die Falken trat Gabriel 1977 in die SPD ein; von 1987 bis 1998 war er Kreistagsabgeordneter des Landkreises Goslar (SPD), von 1990 bis 2005 dann Abgeordneter des Niedersächsischen Landtages und von 1991 bis 1999 Ratsherr der Stadt Goslar. Von 1997 bis 1998 war er Stellvertretender Fraktionsvorsitzender der SPD-Fraktion im Niedersächsischen Landtag, von März 1998 bis Dezember 1999 dann Fraktionsvorsitzender. Im Dezember 1999 wurde er – als Nachfolger von Gerhard Schröder – zum Ministerpräsidenten des Landes Niedersachsen gewählt, unterlag dann aber im Februar 2003 seinem Herausforderer von der CDU Christian Wulff. Von Februar 2003 bis Juni 2005 war Gabriel erneut Vorsitzender der SPD-Fraktion im Niedersächsischen Landtag und trat im Oktober 2005 als Bundesminister für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit ins Kabinett der schwarz-roten Regierung unter Angela Merkel (CDU) ein. Bereits im Oktober 2007 war er in den Vorstand der SPD gewählt worden, dann – nach dem Rücktritt Franz Münteferings – wurde er am 13. November 2009 zum Vorsitzenden der SPD gewählt. Dass die

Wahl auf Gabriel fiel, dürfte wohl darauf zurückzuführen sein, dass er sich nicht eindeutig einer bestimmten innerparteilichen Richtung zuordnen ließ, so dass ihm zugetraut wurde, die unterschiedlichen Parteiflügel zusammenzuhalten. Dank seiner politischen Erfahrung in mehreren herausragenden Ämtern galt er überdies als „Generalist“, von dem erwartet werden konnte, die SPD auf den zentralen Politikfeldern neu zu profilieren.

An die Seite wurden Sigmar Gabriel mehrere Stellvertreter(innen) gestellt, die zum einen die unterschiedlichen Flügel, aber auch den „Nachwuchs“ der SPD repräsentieren sollten. Da ist zunächst *Hannelore Kraft*, die als nordrhein-westfälische SPD-Landesvorsitzende durchaus Gewicht in der Bundespartei hatte und überdies im Mai 2010 gegen Jürgen Rüttgers (CDU), den nordrhein-westfälischen Ministerpräsidenten, antreten sollte. Geboren am 12.6.1961 in Mülheim, absolvierte sie nach dem Abitur (1980) eine Ausbildung zur Bankkauffrau und erwarb den Kaufmannsgehilfenbrief; 1982 bis 1989 studierte sie Wirtschaftswissenschaften an der Universität/Gesamthochschule Duisburg und legte 1989 die Prüfung als Diplom-Ökonomin ab. Von 1989 bis 2001 arbeitete sie als Unternehmensberaterin und Projektleiterin beim Zentrum für Innovation und Technik NRW (Zenit GmbH) in Mülheim an der Ruhr. Im November 1994 wurde sie Mitglied der SPD; seit dem 2. Juni 2000 gehört sie dem Landtag Nordrhein-Westfalen an und war vom 24. April 2001 bis 12. November 2002 nordrhein-westfälische Ministerin für Bundes- und Europaangelegenheiten, vom 12. November 2002 bis 1. Juni 2005 dann Ministerin für Wissenschaft und Forschung. Nach dem Ende der rot-grünen Landesregierung unter Peer Steinbrück (SPD) wurde Hannelore Kraft Vorsitzende der SPD-Fraktion im Landtag von Nordrhein-Westfalen, seit Januar 2007 auch Vorsitzende der nordrhein-westfälischen SPD. Am 13. November 2009 wurde sie zur stellv. Vorsitzenden der SPD und – im Gefolge der Landtagswahlen vom Mai 2010 – am 14. Juli 2010 zur Ministerpräsidentin des Landes Nordrhein-Westfalen gewählt. Sie gilt als Fachfrau für Wirtschafts- und auch Wissenschaftspolitik sowie als sachorientiert, so dass sie keinem der Parteiflügel zugeordnet werden kann.

Bereits seit mehreren Jahren auf Bundesebene aktiv ist *Olaf Scholz*. Geboren am 14. Juni 1958 in Osnabrück, studierte er nach dem Abitur Rechtswissenschaften. Seit 1985 ist er in Hamburg als Rechtsanwalt tätig. 1975 trat er in die SPD ein, war dann von 1982 bis 1988 stellvertretender Bundesvorsitzender der Jungsozialisten und von 1987 bis 1989 Vizepräsident der „International Union of Socialist Youth“. 1998 bis Mai 2001 war er Mitglied des Deutschen Bundestages (Wahlkreis Hamburg-Altona), von 2000 bis 2004 Landesvorsitzender der SPD Hamburg. Von Mai 2001 bis Oktober 2001 hatte er das Amt des Innensenators der Freien und Hansestadt Hamburg inne. Im Dezember 2001 wurde er erstmals in den Bundesvorstand der SPD gewählt. Im September 2002 kam er erneut für den Wahlkreis Hamburg-Altona in den Deutschen Bundestag. Von Oktober 2002 bis März 2004 war er Generalsekretär der SPD, von Oktober 2005 bis November 2007 Erster Parlamentarischer Geschäftsführer der SPD-Bundestagsfraktion,

bevor er vom November 2007 bis Oktober 2009 Bundesminister für Arbeit und Soziales in der Regierung der Großen Koalition unter Angela Merkel wurde. Seit Oktober 2009 ist Scholz stellvertretender Vorsitzender der SPD-Bundestagsfraktion und seit November 2009 Landesvorsitzender der SPD Hamburg sowie stellv. Vorsitzender der SPD-Bundestagsfraktion. Scholz galt und gilt als Spezialist für Fragen der Arbeitsmarkt- und Sozialpolitik und ist dabei weder eindeutig den sozialdemokratischen „Traditionalisten“ noch den „Modernisierern“ zuzuordnen; er steht aber für einen eher gewerkschafts-nahen politischen Kurs.

Neu auf der bundespolitischen Bühne ist *Manuela Schwesig*. Geboren am 23. Mai 1974 in Frankfurt (Oder), absolvierte sie nach dem Abitur von 1992 bis 1995 ein Studium an der Fachhochschule für Finanzen in Königs Wusterhausen mit dem Abschluss als Diplom-Finanzwirtin (FH). Von 1992 bis 2000 arbeitete sie im Finanzamt Frankfurt (Oder), von 2000 bis 2002 im Finanzamt Schwerin. Im Mai 2002 wechselte sie zum Finanzministerium Mecklenburg-Vorpommern. Seit 2003 ist Manuela Schwesig Mitglied im SPD-Kreisvorstand Schwerin, von 2004 bis 2008 war sie Mitglied der Stadtvertretung der Landeshauptstadt Schwerin. Dort war sie zunächst stellvertretende SPD-Fraktionsvorsitzende und Sprecherin für Kinder-, Familien- und Frauenpolitik sowie Verwaltungsmodernisierung. Von Oktober 2007 bis Oktober 2008 war sie Fraktionsvorsitzende. Seit 2005 ist Manuela Schwesig Mitglied im SPD-Landesvorstand Mecklenburg-Vorpommern, von 2007 bis 2008 war sie Mitglied im geschäftsführenden SPD-Landesvorstand Mecklenburg-Vorpommern. Seit dem 6. Oktober 2008 ist Manuela Schwesig Ministerin für Soziales und Gesundheit des Landes Mecklenburg-Vorpommern. Seit dem 13. November 2009 ist sie zudem stellv. SPD-Vorsitzende. Neben ihrer Jugendlichkeit waren es gewiss ihre Kenntnisse auf dem Gebiet der Familien- und auch Sozialpolitik, die Manuela Schwesig für ein Amt in der Führungsspitze der SPD empfohlen haben.

Gewiss kein Unbekannter auf der bundespolitischen Bühne ist *Klaus Wowereit*, der Regierende Bürgermeister von Berlin. Geboren am 1. Oktober 1953 in Berlin, studierte er nach dem Abitur Rechtswissenschaften und legte 1979 die 1., 1981 dann die 2. Juristische Staatsprüfung ab. 1981 bis 1984 arbeitete er als Regierungsrat zur Anstellung beim Senator für Inneres von Berlin. Nachdem er bereits von 1979 bis 1984 Mitglied der Bezirksverordnetenversammlung der SPD von Berlin-Tempelhof war, war er von 1984 bis 1995 Bezirksstadtrat für Volksbildung und Kultur in Berlin-Tempelhof. Seit 1995 ist er Mitglied des Abgeordnetenhauses von Berlin; von 1999 bis 2001 war er Vorsitzender der SPD-Fraktion im Abgeordnetenhaus von Berlin und seit 16. Juni 2001 ist er Regierender Bürgermeister von Berlin. Schon dass er eine Koalition aus SPD und PDS bzw. Linkspartei führt, hat ihm das Image eines „Linken“ in der SPD verliehen, auch wenn sich das an den konkreten politischen Maßnahmen des von ihm geführten Senats – man denke an die Bemühungen um die Haushaltskonsolidierung durch Sparen bei den Personal- und auch Sozialausgaben – nur sehr bedingt festmachen lässt.

Ebenfalls schon länger bundesweit bekannt war *Andrea Nahles*, die auf dem Parteitag vom November 2009 zur Generalsekretärin der SPD gewählt wurde. Geboren am 20. Juni 1970 in Mendig, hat sie Politische Wissenschaften und Literaturwissenschaften studiert. 1988 ist sie in die SPD eingetreten, hat ein Jahr später den SPD-Ortsverein Weiler gegründet, dessen Vorsitzende sie seitdem ist. Von 1993 bis 1995 war sie Landesvorsitzende der Jusos in Rheinland-Pfalz, von 1995 bis 1999 Bundesvorsitzende der Jusos. Seit 1997 ist sie Mitglied im SPD-Parteivorstand. Von 1998 bis 2002 war sie Mitglied des Deutschen Bundestages, dem sie erneut seit Oktober 2005 angehört. Außerdem ist sie seit Mitte 1999 Mitglied des Kreistages Mayen-Koblenz und seit November 1999 Vorsitzende des SPD-Kreisverbandes Mayen-Koblenz. Von Oktober 2007 bis November 2009 war sie stellvertretende Vorsitzende der SPD und seit November 2009 ist sie, wie gesagt, Generalsekretärin der SPD. Spätestens seit ihren kritischen Äußerungen zum Agenda-Kurs Gerhard Schröders und Franz Münteferings gilt sie als Sprecherin der innerparteilichen Linken, muss aber nun – als Generalsekretärin – zusehen, die Partei insgesamt zu repräsentieren und damit zusammenzuhalten.

Zum Spitzenpersonal gehört auch *Barbara Hendriks*, die im November 2009 als Schatzmeisterin der SPD wiedergewählt wurde. Geboren am 29. April 1952 in Kleve, studierte sie Geschichte und Sozialwissenschaften, legte das Staatsexamen für das Lehramt an Gymnasien ab und legte dann eine Doktorarbeit über „Die Entwicklung der Margarineindustrie am unteren Niederrhein“ vor. Nachdem sie von 1976 bis 1978 für das Deutsche Studentenwerk, von 1978 bis 1981 für die Pressestelle der Bundestagsfraktion der SPD und von 1981 bis 1990 als Sprecherin des nordrhein-westfälischen Finanzministers gearbeitet hatte, wurde sie 1991 Ministerialrätin im Umweltministerium Nordrhein-Westfalen, zuständig für grenzüberschreitende Planungen. Nach ihrem Eintritt in die SPD 1972 war sie von 1984 bis 1989 Mitglied des Kreistages und seit 1989 Vorsitzende der SPD Kreis Kleve. Von 1987 bis 2001 war sie Mitglied des Landesvorstandes der nordrhein-westfälischen SPD, von 1996 bis 2001 auch Schatzmeisterin. Seit 1994 ist sie Mitglied des Deutschen Bundestages, von 1995 bis 1998 Mitglied des Fraktionsvorstandes. Von 1998 bis 2007 war sie Parlamentarische Staatssekretärin im Bundesministerium der Finanzen. Seit November 2001 ist sie Mitglied des Bundes-Parteivorstandes und seit 2007 Schatzmeisterin der SPD. Als ebenso zentral wie ihre Position als „Kassenwart“ der SPD ist auch ihre politische Orientierung innerhalb der SPD einzuordnen.

Schließlich sei noch *Martin Schulz* vorgestellt, der Beauftragte des SPD-Parteivorstandes für die Europäische Union. Geboren am 20. Dezember 1955 im Eschweiler Stadtteil Hehlrath, hat er nach dem Besuch des Gymnasiums von 1975 bis 1977 eine Ausbildung zum Buchhändler absolviert. Nachdem er von 1977 bis 1982 als Buchhändler für diverse Verlage und Buchhandlungen tätig war, hat er von 1982 bis 1994 die von ihm gegründete Buchhandlung in Würselen geleitet. 1974 ist er in die SPD eingetreten und hat sich von 1974 bis 1984 bei den Jusos engagiert. Von 1984 bis 1998 war er Stadtratsmitglied im Rat der Stadt Würselen und von

1987 bis 1998 Bürgermeister der Stadt Würselen. Seit 1984 ist er Mitglied im Vorstand der SPD Kreis Aachen, seit 1996 Vorsitzender der SPD Kreis Aachen und seit 2001 Mitglied des SPD-Parteivorstandes und Mitglied des Parteipräsidiums. Seit 1994 ist Schulz Mitglied des Europäischen Parlaments. Von 2000 bis 2004 war er Vorsitzender der SPD-Gruppe im Europäischen Parlament, von 2002 bis 2004 Stellvertretender Vorsitzender der Fraktion der Sozialdemokratischen Partei Europas im Europäischen Parlament und seit Juli 2004 ist er Vorsitzender der Sozialdemokratischen Fraktion im Europäischen Parlament. Mit diesen Ämtern ist Schulz der berufene europapolitische Sprecher der SPD geworden.

Die Zusammensetzung des neuen Parteivorstandes sollte zum einen eine Verjüngung der Parteispitze bringen, wobei alle – auch die erstmals gewählten – Mitglieder der Parteiführung über ausgewiesene politische Erfahrung verfügen. Zum anderen sollte durch die Berücksichtigung von Sprechern bzw. Sprecherinnen unterschiedlicher Parteiflügel bei Dominanz der „Parteimitte“ nicht nur der Zusammenhalt der SPD garantiert, sondern zudem ein behutsames Umsteuern – konkret: eine Korrektur der vielfach als sozial ungerecht empfundenen Regelungen der im Rahmen der Agenda 2010 realisierten Sozialreformen – eingeleitet werden. Erstes deutliches Signal für diesen „neuen“ Kurs war die Verabschiedung des Leitantrags auf dem Parteitag 2009.

Behutsames Umsteuern: Der Leitantrag des Parteivorstandes zum Parteitag vom November 2009

Der Leitantrag skizzierte drei wesentliche Aufgaben, die sich aus dem Ausgang der Bundestagswahl 2009, also der katastrophalen Niederlage der SPD, ergeben. So sollten erstens auf allen Ebenen der Partei die Ursachen und Folgen des Wahlergebnisses erörtert und daraus konkrete Konsequenzen für die Politik und die Organisation der SPD abgeleitet werden. Zum zweiten verlangte der Leitantrag im Hinblick auf die Rolle der SPD als stärkste Oppositionspartei, dass sie sich nicht darauf beschränken dürfe, die schwarz-gelbe Regierung zu kritisieren; vielmehr sollten in den Monaten nach dem Parteitag konkrete Alternativen zur Regierungspolitik entworfen werden, z.B. für ein sozial gerechtes und nachhaltiges Steuerkonzept. Unterstrichen wurde schließlich die Aufgabe der SPD als „gesellschaftliche Kraft und als Partei der Emanzipation“.

Dem entsprechend sollte die SPD zwei politische Initiativen unter der Beteiligung der gesamten Partei und wichtiger gesellschaftlicher Gruppen starten: Zum einen gehe es um die grundsätzliche Klärung, „wie eine soziale Gesellschaft und der Sozialstaat in den nächsten Jahrzehnten verfasst sein müssen, in dem jeder das berechtigte Gefühl haben kann, sicher zu leben und sein Leben durch eigene Anstrengung auch verbessern zu können“. Zum anderen solle die Demokratie nicht nur als Staatsform, sondern vor allem auch als „Lebensform der Freiheit“ praktisch mit neuem Leben gefüllt werden. Der vom Parteitag verabschiedete Leitantrag markierte also die ersten Schritte auf dem Weg zu einer Klärung der sozialdemokratischen Programmatik und Politik, die 2010/11 geleistet werden sollte.

Ein „neuer“ Konsens zwischen „Traditionalisten“ und „Modernisierern“

Die Botschaft des Parteitag sollte sein: Der Kurs der Agenda 2010, der mit den so genannten Hartz-Reformen und der Heraufsetzung des Rentenalters auf 67 Jahre konkretisiert wurde, war zwar richtig, aber nicht gewollte oder nicht bedachte Nebenwirkungen müssen durch Nachjustierungen und kleinere Verbesserungen ausgegült werden.

Wer erwartet hat, dass es auf dem Parteitag oder auch danach zu heftigen Auseinandersetzungen zwischen Agenda-Befürwortern und -Kritikern kommen würde, sah sich getäuscht. Dass Frank-Walter Steinmeier sofort nach der Bundestagswahl den Vorsitz der SPD-Bundestagsfraktion erhielt, signalisierte den Anhängern des „Agenda-Kurses“ ein Mindestmaß an Kontinuität, wurden doch nicht mit einem Schlag alle Befürworter aus der ersten Reihe der sozialdemokratischen Politik verdrängt. Zum anderen wurde bald deutlich, dass Steinmeier den Kurs der – behutsamen – Neujustierung mittrug.

Wer ist Frank-Walter Steinmeier? Am 5. Januar 1956 in Detmold im Kreis Lippe geboren, studierte nach Ableistung des Wehrdienstes von 1976 bis 1982 Rechtswissenschaft, seit 1980 zusätzlich Politikwissenschaft. Nach Absolvierung auch der zweiten juristischen Staatsprüfung war er von 1986 bis 1991 Wissenschaftlicher Mitarbeiter am Lehrstuhl für öffentliches Recht und Wissenschaft von der Politik, Fachbereich Rechtswissenschaft, an der Universität Gießen. Es folgten mehrere politiknahe Positionen, z.B. von 1993 bis 1994 Leiter des persönlichen Büros des niedersächsischen Ministerpräsidenten, von 1994 bis 1996 Leiter der Abteilung für Richtlinien der Politik, Ressortkoordinierung und -planung, von 1996 bis 1998 Staatssekretär und Leiter der Niedersächsischen Staatskanzlei, dann von 1998 bis 1999 Staatssekretär im Bundeskanzleramt und Beauftragter für die Nachrichtendienste und von 1999 bis 2005 auch Chef des Bundeskanzleramtes, und zwar unter Gerhard Schröder. Vom November 2005 bis Oktober 2009 war er Bundesminister des Auswärtigen, von November 2007 bis September 2009 zudem Vizekanzler in der Regierung der Großen Koalition unter Angela Merkel. Nach der Niederlage in der Bundestagswahl, in der er als Spitzen- bzw. Kanzlerkandidat der SPD antrat, wurde er im September 2009 zum Vorsitzenden der SPD-Bundestagsfraktion gewählt. Steinmeier gilt als einer der Architekten des „Agenda-Kurses“; als einziger aus dieser Gruppe der „Modernisierer“, zu der Bundeskanzler Gerhard Schröder, Arbeits- und Sozialminister Franz Müntefering, Finanzminister Peer Steinbrück und vor allem der frühere Superminister Wolfgang Clement gehörten, hat er weiterhin ein politisches Führungsamt inne.

Nach dem Parteitag wurde der Prozess der Kurskorrektur in ersten Ansätzen erkennbar, am deutlichsten wohl mit dem Beschluss des SPD-Präsidiums vom 15. März 2010 „Fairness auf dem Arbeitsmarkt“. Konkretisiert wurden folgende Zielvorstellungen, die eine Nachjustierung der früheren Agenda-Beschlüsse bedeuteten: So wurden folgende Ziele der SPD markiert: Begrenzung der

Leiharbeit; Ausbau der paritätischen Mitbestimmung; Einführung gesetzlicher Mindestlöhne in der vom Deutschen Gewerkschaftsbund (DGB) geforderten Höhe von 8,50 € pro Stunde; Verlängerung des Arbeitslosengeldes I für Arbeitnehmer, die schon längere Zeit in die Arbeitslosenversicherung eingezahlt haben; flexible Lösungen bei der Erhöhung des Renteneintrittalters auf 67 Jahre. Mit diesem Präsidiumsbeschluss sollten offenbar die Regelungen der früheren Regierungsmaßnahmen, an denen sich die stärkste Kritik entzündet hatte, entschärft werden, um dem Profil der SPD als der Partei der „kleinen Leute“ und der sozialen Gerechtigkeit wieder Glaubwürdigkeit zu verleihen.

In diese Richtung wies auch die vom neuen Parteivorstand in die Wege geleitete Umfrage, in der im Frühjahr 2010 alle SPD-Ortsvereine aufgefordert wurden, die Gründe für die Wahlniederlage der SPD und für das schlechte Erscheinungsbild in der Öffentlichkeit sowie die Themen zu benennen, von denen die SPD-Mitglieder erwarteten, dass sich die Parteiführung besonders darum kümmern sollte. Damit sollte zum einen eine behutsame Kurskorrektur legitimiert werden; zum anderen aber sollte der Parteimitgliedschaft signalisiert werden, dass ihre Meinung gefragt sei, auch dass ihre Kritik ernst genommen werde. Das Ergebnis, das im Juni 2010 vorlag, zeigte ein vernünftiges Urteil über den Agenda-Kurs und über die Entwicklung der innerparteilichen Kommunikation während der Regierungszeit im Bund. Die Parteibasis votierte für eine offene Diskussionskultur in der SPD und für mehr Mitgliederentscheide, nicht zuletzt um damit die ihr vorrangig wichtigen Themen in der SPD-Politik nach vorne zu bringen – und das waren und sind: „gute Arbeit“, d.h. faire Arbeitsbedingungen; dann eine straffe Regelung der Finanzmärkte, um weitere Krisen zu verhindern; und schließlich: Vorrang für die Bildung. Insgesamt wünschten sich die SPD-Mitglieder eine stärkere Ausrichtung der sozialdemokratischen Politik am Prinzip der sozialen Gerechtigkeit.

Konsolidierung auf niedrigerem Niveau

Auch wenn der Präsidiumsbeschluss und auch die Ortsvereinsumfrage gewiss noch keine durchschlagende Außenwirkung erzielt haben, so zeichnete sich im Frühsommer 2010 ab, dass sich die SPD in den Meinungsumfragen und in der Wählergunst stabilisiert hat. Zumindest setzte sich der Trend des dramatischen Rückgangs an öffentlicher Zustimmung nach der Bundestagswahl 2009 nicht noch weiter fort – auch wenn von einem deutlichen Wiederaufstieg noch nicht die Rede sein kann; dies um so weniger, wenn man einen Aufstieg aus eigener Kraft erwartet. Denn dass sich die SPD auf niedrigem Niveau stabilisiert hat, das lag gewiss nicht so sehr an den eigenen Stärken, sondern vor allem an der Schwäche der schwarz-gelben Bundesregierung in Berlin, die zunächst auf die Landtagswahl in NRW wartete und aus Angst vor negativen Wählerreaktionen keine konkreten Konzepte zur Bewältigung der von ihr diagnostizierten Krisen in Sozial- und Steuersystem sowie Finanzmärkten vorstellte; und wenn sie

eigene Pläne diskutierte, so verhedderte sie sich im Streit vor allem zwischen den Wortführern von FDP und CSU, den Angela Merkel als Bundeskanzlerin nicht zu moderieren vermochte. Außerdem schadete der Regierung ihre allzu deutliche Klientelpolitik, konkret die Herabsetzung des Mehrwertsteuersatzes für Hotelübernachtungen gleich zu Beginn der Regierungszeit.

Auch wenn die SPD in der nordrhein-westfälischen Landtagswahl vom Mai 2010 Verluste zu verzeichnen hatte, so wurde es doch als Stabilisierung empfunden, dass sie nicht auf das Niveau der Bundestagswahl gesunken war. Und außerdem ließen die hohen Verluste der CDU und die Unmöglichkeit, eine schwarz-gelbe Regierungskoalition fortzuführen, das Ergebnis in hellerem Licht erscheinen. Nach langwierigen Sondierungsgesprächen mit Vertretern aller im Landtag vertretenen Parteien entschieden sich Hannelore Kraft und Sylvia Löhrmann (Die Grünen) für die Bildung einer Minderheitsregierung – ein Versuch mit hohen Risiken. Dahinter steckte nicht nur der Wille, die Verantwortung für die nordrhein-westfälische Politik zu übernehmen, sondern auch der Wunsch, der schwarz-gelben Bundesregierung die zur Realisierung ihrer Gesetzesvorhaben notwendige Bundesratsmehrheit zu nehmen, die sie z.B. für ihre Spargesetze und wohl auch für die geplante Verlängerung der Laufzeiten von Kernkraftwerken benötigt. Die Wahl Hannelore Krafts zur Ministerpräsidentin wurde nur ermöglicht durch die Stimmenthaltung der Fraktion der Linken im zweiten Wahlgang am 14. Juli 2010.

Das Regieren in Nordrhein-Westfalen wird schwierig werden: CDU und FDP haben bereits angekündigt, die Landesregierung so rasch wie möglich an die Grenze ihrer Gestaltungsmöglichkeiten zu bringen; insbesondere auf dem Gebiet der Bildungspolitik wurde ein neuer „Schulkampf“ angekündigt. Und gegenüber der Linken befindet sich die rot-grüne Regierung in einer Position der Abhängigkeit, kann sie ihre Gesetzentwürfe – von der Abschaffung der Studiengebühren bis hin zur besseren finanziellen Ausstattung der Kommunen – doch nur bei Zustimmung oder zumindest Enthaltung der Linken realisieren. Die im rot-grünen Koalitionsvertrag vereinbarte Steigerung der Staatsverschuldung in Nordrhein-Westfalen weist in die Richtung, in der allein ein Kompromiss mit den weitgehenden Vorstellungen der Linken erreichbar ist, um diese zur Tolerierung der Minderheitsregierung zu bewegen.

Ein weiteres Signal für die Handlungsfähigkeit von SPD und Grünen war die Wahl des Bundespräsidenten, die durch den überraschenden Rücktritt Horst Köhlers notwendig geworden war. Beide Parteien präsentierten mit Joachim Gauck, DDR-Bürgerrechtler und erster Leiter der Stasi-Unterlagen-Behörde, einen überaus respektablen Kandidaten, der bis weit in FDP und CDU/CSU hinein Anerkennung fand. Für die Linke war er indessen nicht akzeptabel – wegen, wie betont wurde, seiner Stellungnahmen zum Afghanistan-Krieg und zu den Hartz-Reformen; diese Begründung galt jedoch als vorgeschobenes Argument, vermuteten doch viele Beobachter, dass Gauck eben als Stasi-Aufklärer abgelehnt worden sei. Sigmar Gabriel hat ihn gegenüber Angela

Merkel als gemeinsamen Kandidaten von Regierungsmehrheit und rot-grün ins Gespräch gebracht, die Kanzlerin wollte jedoch – nachdem sie es zugelassen hatte, dass Bundesarbeitsministerin Ursula von der Leyen (CDU) einige Tage als fast sichere Bundespräsidentin gehandelt wurde – mit dem niedersächsischen Ministerpräsidenten Christian Wulff (CDU) einen eigenen Kandidaten der schwarz-gelben Mehrheit vorschlagen. Und auch die Linke präsentierte mit der Journalistin Luc Jochimsen eine eigene Kandidatin. Dass Wulff am 30. Juni 2010 in der Bundesversammlung drei Wahlgänge benötigte, um die rechnerische Mehrheit der schwarz-gelben Koalition wirklich zu erhalten, wurde als Ausdruck der weit verbreiteten Anerkennung Gaucks, aber auch als Signal des Loyalitätsverlusts der Regierung Merkel bewertet. Dass sich die Linke in den ersten beiden Wahlgängen einmütig auf die Wahl ihrer eigenen Kandidatin konzentrierte und im dritten Wahlgang geschlossen der Stimme enthielt, wurde vielfach so interpretiert, dass sie die Chance, mit der Wahl Gaucks zu beweisen, dass sie zu einem kritischen Umgang mit der DDR-Geschichte bereit sei, ungenutzt gelassen habe. Das sei, wie es hieß, ein schweres Versäumnis gewesen, sei doch nun weiterhin der Weg zu ganz neuen Koalitionsmöglichkeiten in westlichen Bundesländern und bald auch im Bund verstellt.

Ausblick

Die SPD scheint sich im Sommer 2010 etwas aus dem Umfragetief des Jahresanfangs herausgearbeitet zu haben. Doch das mag vor allem auf die schlechte Präsentation der schwarz-gelben Regierung zurückzuführen sein. Auch die im Juni 2010 veröffentlichten Sparbeschlüsse der Bundesregierung zur Haushaltskonsolidierung, denen auch von Anhängern der CDU/CSU vorgeworfen wurde, sie zeigten eine deutliche „soziale Schieflage“ zugunsten der Besserverdienenden, dann auch die Pläne zur Sicherung des Gesundheitssystems allein durch Beitragserhöhungen und das Ausbleiben konkreter Maßnahmen zur Regulierung der Finanzmärkte trugen dazu bei, dass die Regierungskoalition in den Meinungsumfragen von Ende Juli 2010 abstürzte: Die FPD fiel auf ca. 5 %; und die Werte von CDU und CSU zusammen lagen bei etwa 29 %. Für die SPD ist das freilich kein Trost, erreichte sie doch nur 28 %. Wirklich profitieren vom schlechten Zustand der Regierungskoalition konnten die Grünen, denen etwa 19 % der Befragten Zustimmung signalisierten; und konstant relativ hoch lagen die Umfragewerte der Linken, die etwa 11 % erreichten.

Damit sich die SPD aus eigener Kraft wieder erholt, wird sie einen programmatisch-politischen Klärungsprozess durchlaufen müssen. Dabei wird sich die Diskussionsbereitschaft in der SPD in den kommenden Monaten zu bewähren haben. Denn die von der oben erwähnten Ortsvereins-Umfrage markierten Themenfelder sollen, beginnend im Herbst 2010, in einer Reihe von Zukunftskonferenzen diskutiert werden. Dabei sollen die Positionen der SPD zu folgenden Problemkreisen diskutiert und entwickelt werden: Arbeit –

Innovation – Umwelt; Gut und sicher leben; Demokratie und Freiheit; Bildung; Familie; Integration. Für den Bundesparteitag 2011 sollen dann Konzepte zu diesen Politikthemen vorgelegt werden, aus denen der sozialdemokratische Weg in der Wirtschafts- und Arbeitsmarktpolitik ebenso deutlich werden soll wie in der Bildungs-, Familien- und Integrationspolitik; und auch das Thema Mitbestimmung und Beteiligung soll neu bedacht und auf die politische Tagesordnung gesetzt werden.

Es liegt also noch ein weiter Weg vor der SPD. Dabei geht es nicht nur um die Wiedererlangung der Regierungsfähigkeit und schließlich um die Regierungsbildung auf Bundesebene, sondern vielmehr nach wie vor um das Überleben der SPD als Volkspartei. Zwar sind erste Schritte auf dem Weg zur Wiederbelebung der innerparteilichen Diskussionskultur getan; und auch Kurskorrekturen zeichnen sich ab, mit denen die SPD sich – zum Beispiel auf dem Parteitag im September 2010 – wieder stärker als Schutzmacht der „kleinen Leute“ profilieren will, um somit auch Meinungsführerschaft und Glaubwürdigkeit auf dem Gebiet der „sozialen Gerechtigkeit“ zurückzugewinnen. Das ist nicht nur für die SPD, konkret bei den Landtagswahlen des kommenden Jahres, sondern auch für das Gemeinwesen insgesamt unverzichtbar; denn mit diesen behutsamen Nachjustierungen des politischen Kurses leistet die SPD doch auch einen Beitrag zu Re-Solidarisierung der deutschen Gesellschaft als Voraussetzung für die nachhaltige Sicherung der sozialen Stabilität.

НИКОЛАЙ БУХАРИН-ИНЕССА ЯЖБОРОВСКАЯ

Польские левые стараются укрепить свои позиции

Союз демократических левых сил (СДЛС, Związek Lewicy Demokratycznej) – основная партия на польском левом политическом фланге – на парламентских выборах в сентябре 2001 г. вместе с другой, небольшой левой партией, возникшей на базе сил «Солидарности» Союз труда (СТ, Unia Pracy) получила 41% голосов. Это был самый лучший результат, которого смогли добиться левые после начала системной трансформации в Польше с 1989 г. Это стало возможным благодаря некоторому смещению СДЛС в политическом спектре в сторону центра. Ряд политиков и экспертов даже стали рассматривать эту партию как центристскую. Левые силы вместе с Польской крестьянской партией (ПКП, Polskie Stronnictwo Ludowe) сформировали левоцентристское правительство, премьером которого стал лидер СДЛС Л. Миллер (Leszek Miller).

Правоцентристское правительство Е. Бузека (Jerzy Buzek) оставило

польскую экономику в состоянии стагнации: в четвертом квартале 2001 г. экономический рост составлял всего 0,2 %, дефицит государственного бюджета – 90 млрд злотых. Поэтому усилия правительства Миллера в первую очередь были направлены на преодоление стагнации и возвращения экономики на траекторию экономического роста. Позабыв про предвыборные социальные обещания, это правительство по сути проводило либеральную экономическую политику. Население вынуждено было потуже затянуть пояса. В результате к концу 2003 г. темпы экономического развития составили 5,4%. Однако этого удалось достичь путем проведения политики сокращения бюджетных расходов, что вызвало недовольство бюджетников и пенсионеров. Вместе с тем, эта политика не привела к сокращению дефицита бюджета из-за снижения темпов приватизации и необходимости увеличения многомиллионных дотаций убыточным государственным предприятиям, в первую очередь шахтам. Безработица в 2003 г. достигла рекордного уровня 20 %.

Однако еще больше подорвали политический авторитет СЛДС и правительства Миллера несколько коррупционных скандалов в 2002-2004 гг. Они усиленно раздувались правой оппозицией, создавая у избирателей впечатление, что прогнала не только социал-демократическая верхушка, но и все общественное устройство, сформировавшееся после 1989 г. Самым неприятным скандалом стала так называемая афера Л. Рывина (Lew Rywin), который был известным польским кинопродюсером. В конце декабря 2002 г. главный редактор популярной «Газеты выборчей» («Gazeta Wyborcza») А. Михник (Adam Michnik) предал гласности записанный на магнитофон разговор с Рывиным, который предложил от имени «имеющей власть» группы за крупную взятку внести изменения в проект закона о радио и телевидении, позволяющие издателю газеты компании «Агора» (“Agora”) приобрести телеканал «Польсат» (“Polsat”). В результате длительного расследования, в котором немаловажную роль играла следственная комиссия Сейма, не были выявлены лица, от имени которых выступал Рывин. Поэтому уголовному наказанию в виде двух лет тюремного заключения и крупного штрафа подвергся лишь сам виновник скандала. Однако главным пострадавшим оказался премьер Л. Миллер, который вынужден был неоднократно оправдываться перед следствием и журналистами, но делал это так неубедительно, что осенью 2003 г. о доверии к нему заявляли лишь 17 % опрошенных граждан.

Несмотря на успешно проведенные переговоры о вступлении Польши в ЕС несоциальная экономическая политика и коррупционные скандалы привели осенью 2003 г. к резкому падению авторитета правительства Миллера и под давлением президента А. Квасьневского (Aleksander Kwaśniewski) он был вынужден заявить, что 2 мая 2004 г., на второй день после вступления Польши в ЕС, он уйдет в отставку.

Возникшая ситуация привела к кризису внутри СДЛС. Начался массовый

отток из партии. Покидавшие СДЛС ее члены объясняли свой уход с отходом партии от левых ценностей. В конце марта 2004 г., отмежевавшись от «коррупционного» СДЛС, из него вышла группа левоцентристских деятелей во главе с М. Боровским (Marek Borowski), которая создала партию «Польская социал-демократия» (ПСД, Socjaldemokracja RP).

Оказавшись в сложной ситуации, союз стал пытаться преодолеть кризис путем омоложения руководства партии и поиска своего нового идейного лица. В мае 2005 г. лидерами союза стали молодые политики 1974 г. рождения, уже не связанные с Польской объединенной рабочей партией (ПОРП, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza). Председателем партии стал В. Олейничак (Wojciech Olejniczak), молодой, энергичный министр сельского хозяйства в правительстве Л. Миллера, а генеральным секретарем Г. Наперальский (Grzegorz Napieralski). Союз заявил о своем возврате к левым ценностям.

К 2005 г. динамика настроений польского общества привела к изменению во внутренней расстановке политических сил. Значительную поддержку электората получили правые консервативные политические партии – национал-католический «Закон и справедливость» (ЗиС, Prawo i sprawiedliwość), лидер Я. Качиньский (Jarosław Kaczyński) и либерально-консервативная «Гражданская платформа» (Platforma Obywatelska), лидер Д. Туск (Donald Tusk). Эти партии объединяют неприятие так называемой Третьей Республики (Trzecia Rzeczpospolita), возникшей в ходе системной трансформации 1989-1990-х годов и стремление к поиску программы новой модернизации, дальнейших перемен. Руководители ЗиС братья Ярослав и Лех (Lech) Качиньские обнародовали идею Четвертой Республики (Czwarta Rzeczpospolita), которая должна была стать полным отрицанием Третьей Республики и политическим лозунгом этой партии. Отмежевавшись полностью от либерализма, ЗиС оформилась как типично польская правая партия, защищающая традиционные патриотические и католические ценности (Бог, честь, отчизна, защита жизни, брака, семьи и др.).

Свои национально-консервативные ценности эта партия сочетает с социальной ориентацией и усилением роли государства, что весьма устроило простых поляков, проигравших в процессе трансформации. В результате значительная часть электората СДЛС переориентировалась на партию братьев Качиньских.

На выборах в Сейм в сентябре 2005 г. ЗиС получил больше всех голосов (26,99%) и в течение двух лет находился у власти. За СДЛС проголосовали лишь 11,31% избирателей, что дало партии 55 депутатских мест в нижней палате парламента. Это был самый худший избирательный результат партии за весь постсоциалистический период. Одна из основных причин заключалась в том, что союз был лишен своего кандидата в президенты (президентские и парламентские выборы проходили одновременно). Кандидатом левых был спикер Сейма, бывший премьер-министр и

министр иностранных дел В. Чимошевич (Włodzimierz Cimoszewicz), который имел большие шансы на успех. Однако политические противники скомпрометировали его, необоснованно обвинив в укрывательстве доходов и лжесвидетельстве. Началось следствие, которое позже рассыпалось из-за отсутствия доказательств. Но Чимошевич уже снял свою кандидатуру. Так как президентская избирательная компания доминировала над парламентской, СДЛС оказался исключен из общей избирательной кампании. В октябре 2005 г. на президентских выборах победу одержал кандидат ЗиС Л. Качиньский.

Получив всего 55 депутатских мандатов (парламентское представительство СДЛС уменьшилось более чем в пять раз), эта партия впервые в своей истории потеряла место крупнейшей оппозиционной фракции Сейма и какое-либо влияние на принятие решений органами государственной власти.

Правление национал-консерваторов стало восприниматься среди либеральной интеллигенции и левых сил как ограничение демократии и возврат к авторитарным методам осуществления власти. Бывший президент Польши А. Квасьневский, которого поддержал его предшественник Л. Валенса (Lech Wałęsa), а также ряд видных либеральных политиков и деятелей культуры стали весной – летом 2007 г. создавать общественное движение против авторитаризма, в защиту демократии.

Летом правящая коалиция во главе с ЗиС распалась. Было принято решение о проведении в октябре 2007 г. досрочных выборов в парламент.

Перед демократическими силами страны встала проблема: сделать все, чтобы не допустить победы ЗиС. Ведущие левые партии – СДЛС, ПСД, СТ и либеральная Демократическая партия (ДП, Partia Demokratyczna) - объединились в единый блок «Левые и демократы» (ЛиД, Lewica i Demokraci). Идеино-политическим руководителем избирательной кампании нового блока стал А. Квасьневский. «Левые и демократы» рассчитывали получить на выборах более 20% голосов, но за них проголосовали лишь 13,15% избирателей. ЛиД получили всего 53 места в Сейме, из которых 40 досталось СДЛС – это было даже меньше, чем в предыдущем Сейме. Это вызвало разочарование в руководящем слое СДЛС. На самом деле, чтобы не допустить возвращения ЗиС к власти, часть левого электората голосовала за ГП.

В новом Сейме депутаты блока «Левые и демократы» сформировали одноименную фракцию (ЛиД, Lewica i Demokraci). В этой фракции идейное лицо СДЛС растворялось. Молодых лидеров союза раздражили пожилые лица руководителей ДП и ПСД. Органической интеграции не получалось. На молодых лидеров союза В. Олейничака и Г. Наперальского все большее влияние стал оказывать С. Сераковский (Sławomir Sierakowski), главный редактор левого журнала «Политическая критика» («Krytyka Polityczna»), который формально не связан ни с одной левой партией и вокруг которого

объединились несколько групп молодых левых интеллигентов по всей Польше. Он убедил лидеров СДЛС порвать союз с либералами. В марте 2008 г. они заявили, что сотрудничество с ДП в рамках «ЛиД» исчерпало себя. апреля три депутата от ДП вышли из фракции «ЛиД». В середине апреля фракцию «ЛиД» покинули и восемь депутатов от ПСД. Произошел второй раскол польских левых сил. Оставшиеся 42 депутата создали депутатскую фракцию «Левые» (Lewica).

В средствах массовой информации развернулась дискуссия о кризисе левых в Польше. По мнению некоторых польских аналитиков, имеет место отнюдь не кризис, а начало процесса возрождения левых сил страны.

СДЛС сместился еще больше влево. Он уже не желает быть не только центристской, но и левоцентристской партией. Практически он уже не является и посткоммунистической партией. Однако часть аналитиков считают, что его посткоммунистическое прошлое продолжает влиять на мышление и деятельность членов союза.

В конце мая 2008 г. на IV съезде СДЛС лидером был выбран Г. Наперальский, который получил 231 голос делегатов, а прежний лидер В. Олейничак – 210. Это означает, что партия пришла к выводу, что за три года руководства последний по существу не сумел укрепить политические позиции союза в обществе. Новый руководитель сразу же стал воспринимается как более энергичный, жесткий, прямой и целеустремленный политик. Большинство наблюдателей польской политической сцены избрание Наперальского было воспринято как дальнейшая радикализация союза. Однако большинство левой интеллигенции понимает, что если он распадется, то польские левые как политическая сила перестанут существовать.

В 2008-2009 гг. СДЛС под руководством Г. Наперальского проявлял большую активность и последовательность в реализации своей программы на политической сцене. Прежде всего в течение нескольких месяцев новый лидер «навел порядок» внутри партии. Теперь он является ее бесспорным лидером, став вместо Олейничака также председателем парламентской фракции партии и отобрав у другого лидера союза Е. Шмайдиньского (Jerzy Szmajdziński) право предоставлять в СМИ официальную точку зрения партии. Практически вся власть в партии оказалось сосредоточенной в руках ее председателя. Он решительно омолодил партийный аппарат - по существу наступила смена поколений. Неформальная группа политиков, ориентирующаяся на Квасьневского, лишилась контроля над СДЛС. Тем самым по сторонникам широкого левоцентристского характера союза был нанесен удар.

Теперь СДЛС по всем основным вопросам внутренней и внешней политики страны имеет свое мнение, предлагая при обсуждении в рамках Сейма свои проекты законов и решений. Временами Наперальский действует на грани политического риска. После неожиданной встречи с президентом Польши Л. Качиньским в июле 2008 г. он заявил: «Возвращаемся в первую

лигу политики». Руководство союза надеется, что в обществе заметят его активность, конструктивность и последовательность в деятельности, что в итоге приведет к возрастанию влияния партии на политической арене и среди населения. Не исключено, что на это уйдет несколько лет.

Под руководством Г. Наперальского СДЛС готов идти на временные компромиссы с разными партиями, представленными в Сейме. Главное, чтобы эти компромиссы укрепляли политические позиции союза. В 2009 г. президент Л. Качиньский наложил в Сейме вето на закон о СМИ, подготовленный ГП. Преодолеть его она могла только с подключением голосов СДЛС, однако тот предпочла выступить на стороне ЗиС, вследствие чего закон был отвергнут, а политологи заговорили о фактическом формировании противоестественной, как казалось ранее, право-левой коалиции ЗиС - СДЛС. По существу, союз поддержал своего злейшего врага.

Однако благодаря этой сделке СДЛС получил в свои руки второй канал общественного польского телевидения, что позволяет ему влиять на политические настроения в польском обществе. Еще раньше в Интернете стало работать телевидение СДЛС, которым успешно руководит 23-х летний Лукаш Начас (Lukasz Naczas), выходец из города Гнезно. Информационные новости этого телевидения пользуются большой популярностью среди пользователей Интернета. Наперальский считается первым в Польше, наряду с Валенсой, микроблогером. Целая группа людей работает день и ночь над тем, чтобы как можно лучше, более неординарно представить, «продать» лидера партии обществу (слабым местом Наперальского является отсутствие у него широкой интеллектуальной базы, что он сам отчетливо понимает).

На выборах в Европарламент в июне 2009 г. СДЛС достиг неплохих результатов. Его поддержали 12,44% избирателей - несколько меньше, чем на парламентских выборах в 2007 г., но тогда союз выступал в составе избирательного блока Лид. Таким образом, избирательная поддержка партии, хотя и немного, но все-таки увеличилась, а представительство СДЛС в Европейском парламенте увеличилось с пяти до семи депутатов.

Что касается ситуации глобального кризиса, пока его последствия не очень проявились в Польше. В 2009 г. она была единственным государством-членом ЕС, которое избежало экономической рецессии. Продолжался экономический рост, хотя и небольшой (1,7%). Возможно поэтому польские социал-демократы были мало заметны в общественной дискуссии о глобальном кризисе.

Между тем, кризис все же вынуждает левых искать новые подходы к дальнейшему развитию страны. Новую экономическую программу СДЛС согласился разработать известный польский левый экономист Г. Колодко (Grzegorz Kołodko), которого польские СМИ называют «экономическим гуром» партии. Он оценил мировой финансовый и экономический кризис

как «системный кризис современного капитализма», как «гвоздь в гроб неоллиберализма». Форсирование неоллиберальных концепций привело к уменьшению государственного контроля над экономикой и соответственно к серьезным общественным последствиям, к обогащению немногих за счет остальных. В польских условиях неоллиберализм вновь привел к стагнации экономики, росту безработицы, новой волне банкротств предприятий, повторному возникновению бюджетного кризиса¹. Колодко призывает вновь вернуться к идее создания социальной рыночной экономики, которую польские социал-демократы пытались создать ее и раньше, но либералы и консерваторы торпедировали усилия левых². Как считает этот выдающийся польский экономист, социальная рыночная экономика может быть построена усилиями одного-двух поколений. Под экономикой такого типа он понимает «социально-экономический строй, который должен служить удовлетворению общественных потребностей, который может быть одновременно эффективным и справедливым»³.

Колодко к важнейшим элементам стратегии для Польши на предстоящие десять-двадцать лет относит быстрый экономический рост, справедливое распределение, эффективное государство и выгодную интеграцию. Под справедливым распределением польский экономист понимает такое, которое одобряется обществом и не дестабилизирует политическую ситуацию. Текущая политика должна проводиться так, чтобы способствовать уменьшению неравенства в доходах. Эффективное государство, по мнению Колодко, должно быть хорошо организованным, но не слишком бюрократизированным. Оно должно быть союзником общества и предпринимателя и служить им в рамках левой концепции социально-экономического развития. Поэтому надо институционально укрепить его функции, чтобы рыночная экономика могла функционировать ради общественного блага. Современные левые должны защищать интересы трудящихся XXI в. Сегодня это не только рабочие, но разные категории - потребители, клиенты, пассажиры, абоненты, граждане, пациенты, зрители, читатели³.

Уже в декабре 2009 г. СДЛС выдвинул на конвенте своего кандидата на пост президента, выборы которого состоятся в сентябре 2010 г. Им стал нынешний вице-спикер Сейма Е. Шмайдиньский. Он является кандидатом не только СДЛС, но и СТ, Всепольского соглашения профсоюзов, многих неправительственных организаций. Кандидатуру Шмайдиньского поддерживает А. Квасьневский, который обещал активно участвовать в его избирательной кампании. Выдвижение этого кандидата сопровождалось возвращением в партию ряда ее деятелей, которые по тем или иным

² Kołodko chce powrotu do idei społecznej gospodarki rynkowej // www.puls.biznesu.pl (19.12.2009).

³ Kołodko G.W. Rozwój gospodarczy i postęp społeczny. W poszukiwaniu strategii Polski // Przegląd Socjalistyczny. 2009, N 6. S. 20.

причинам ранее вынуждены были ее покинуть. Среди них были бывшие премьер-министры Ю. Олексы (Józef Oleksy) и Л. Миллер. Тем самым перед выборами в рамках союза вновь объединились и молодое, и старшее поколение левых деятелей.

В своем обращении «Какая Польша?» Шмайдиньский делает упор на социальные вопросы: «Я хочу, чтобы Польша была нормальной европейской демократией, обеспечивающей благополучие своим гражданам без деления их на хороших и плохих, без сфер нищеты, исключенности из общественной жизни, бездомности... Я ожидаю справедливого государства, нивелирующего экономическое расслоение и все остальные неравенства, умеющего защитить своего гражданина перед несправедливостью и помочь ему, когда это будет необходимо»⁴.

Левосторонняя ПСД, председатель которой М. Боровский подал в отставку с 1 августа 2008 г., находится в состоянии полураспада. В ее фракции в Сейме остались только три депутата (все старше 60 лет), остальные семь перешли во фракцию СДЛС. На небосклоне союза новой политической стал звездой бывший член ПСД Б. Арлукович, врач-педиатр из Щецина.

Пока социально-экономическая ситуация в Польше остается терпимой, приемлемой для основной части населения, серьезного сдвига в расстановке политических сил в стране не произойдет. Это означает, что на ближайших парламентских выборах в 2011 г. наверняка победит ГП, которая может получить 40-50% голосов. ЗиС рассчитывает на 25-30% голосов.

В конце 2009 - в начале 2010 г., как свидетельствуют социологические опросы, поддержка СДЛС колебалась в пределах 8-12%. Стабилизировать поддержку партии на уровне более 10% в первые месяцы 2010 г. еще не удалось, поскольку польские социал-демократы в основном базируются на прежних установках и слишком смещаться влево не хотят. Л. Миллер упрекает современную социал-демократию «в слишком анахроничных экономических программах, и по этой причине левые партии в настоящее время не могут конкурировать с партиями либеральными»⁵. Это означает, что краткосрочной перспективе в польской политической жизни все еще будут доминировать правые силы.

СДЛС ставит перед собой задачу добиться вначале на президентских, а затем на парламентских выборах поддержки 15-20% избирателей. Экспертами основной электорат левых сил оценивается в 20%. Если СДЛС сумеет добиться такой поддержки, то это позволит ему вступить в коалицию с ГП, если последняя не будет иметь в Сейме абсолютного большинства. Тем самым Наперальский имеет возможность подбадривает свое молодое окружение тем, что оно в недалеком будущем может получить государственные посты. Лидеры союза возлагают большую надежду на избирательную кампанию Е. Шмайдиньского.

4 Amborski: Znajdzie się cela dla Leszka Millera//www.lewica.pl (23.02.2010).

Последнее пятилетие показало, что на левом политическом фланге, несмотря на наличие нескольких партий, для СДЛС альтернатива отсутствует. В его рядах - 60 тыс. членов, и численность его выше, чем у правых партий – ГП и ЗиС. Его структуры существуют по всей стране. Во главе союза стоит динамичное руководство. Разрабатывается новая социально-экономическая программа. Хотя в политической жизни страны все еще доминируют правые партии, союз имеет шансы потеснить их и увеличить свое присутствие на политической сцене страны.

Вячеслав Коломиец «Мы идем издалека и пойдем далеко...»

(к 90-летию основания Итальянской коммунистической партии)

«Чего добились ваша партия?», - вопрос этот, с вызовом и даже с некоторой издевкой, журналисты не раз и в разных вариантах задавали Пальмиро Тольятти, одному из основателей и признанных лидеров Итальянской коммунистической партии. И ответ Тольятти, всегда исполненный сдержанного достоинства и всегда неизменный, звучал так: «Она добились того, что итальянский крестьянин теперь больше не ломает шапки перед своим господином».

То есть, судя по этой иносказательной формулировке, вроде бы и совсем немного. Но вместе с тем и совсем немало, если исходить из того, сколь высока была степень социальной обездоленности в стране на Апеннинах. И сколь чудовищны были те формы социального гнета, порабощения и эксплуатации, которые скрывались за парадно-буколическим фасадом Италии – Прекрасной страны, места великого туристического паломничества.

Вопрос, некогда обращенный к Тольятти, заслуживает того, чтобы задаться им и в эти дни, когда 90 лет назад, в январе 1921 г. на съезде в провинциальном итальянском городе Ливорно была основана Коммунистическая партия Италии (впоследствии – Итальянская коммунистическая партия, известная также под своей аббревиатурой «ИКП»). Уместно снова задаться этим вопросом, чтобы на сей раз дать ответ, используя все преимущества той протяженной временной дистанции, которая отделяет нас от исторической даты, сегодня во многом преданной забвению.

Дата не просто забытая, но еще и не очень удобная для напоминания. По иронии или по издевке истории двадцать лет назад, в том же январе,

ИКП прекратила свое существование, не дотянув буквально нескольких недель до своего семидесятилетия. Обстоятельства этого конца слишком хорошо известны: ему предшествовали советская перестройка, падение Берлинской стены, «бархатные революции» в странах Восточной Европы, за ним, спустя менее года, последовал, распад Советского Союза. Одним словом, исторический путь ИКП завершился драматически и безрадостно. Что в ситуации юбилея влечет за собой еще один вопрос: а право ли было то коммунистическое меньшинство, которое в январе 1921 г., идя на раскол, с социалистами, принимало трудное решение о создании партии?

В доводах «против» никогда не было недостатка, тем более что еще памятно то время, когда они нагнетались под веским, благим и совершенно неубиенным предлогом устранения «белых пятен» истории. В этих аргументах, разумеется, присутствовала своя доля неоспоримости. Действительно, Ливорнский раскол был инициирован и форсирован в тот момент, когда более всего было необходимо единство всех левых сил перед лицом наступавшей фашистской реакции. Он осуществился при деятельном участии и прямом давлении Коминтерна, вожди которого были одержимы утопической идеей мировой революции, – Италии отводилась роль одного из первых опытных полигонов для ее обкатки. Между тем прогнозы скорой пролетарской революции на Апеннинах, должной произойти, по итальянской поговорке, между завтра и послезавтра, себя не оправдали: в стране на два десятилетия установился фашистский режим.

Убедительный довод «за», перевешивающий все сомнения на данный счет, мы находим у того же Тольятти в его заметках по истории Италии, относящихся к началу 60-х гг. Лидер коммунистов пишет в них о кризисе итальянской государственности, в который она была ввергнута по окончании первой мировой войны. То был, по мысли Тольятти, кризис не только правящих классов, политической системы «партий власти», их методов государственного управления, но, что особенно важно, еще и кризис оппозиции, привычных для нее способов участия в политической борьбе. Из этого последнего обстоятельства Тольятти выводил историческую необходимость создания компартии.

Социалисты, исторический предшественник последней, с их богатым опытом парламентской борьбы в относительно мирных условиях, были партией прошлого, бессильной в противостоянии фашизму. Для осуществления антифашистского политического проекта требовался принципиально иной тип организации, который к тому же мог бы рассчитывать на мощную поддержку извне: ее олицетворял собой именно Коминтерн, воссоздавший буквально из руин идею международной пролетарской солидарности.

Разрыв с социалистической традицией не был, между тем, тотальным: из лучших традиций своего предшественника коммунисты унаследовали бесценный опыт управления социальным конфликтом.

Конфликтом, который в Италии всегда отличался импульсивностью и непредсказуемостью, взрывным, иррациональным характером, нередко создававшим угрозу полномасштабной гражданской войны, разрушения всего и вся. Умение гасить острые конфликты, которыми была всегда так чревата итальянская политическая жизнь, канализируя их в рациональное русло, – это политическое искусство, обретенное собственным опытом, как и унаследованное от предшественников, всегда отличало компартию.

То было редкое умение идти на компромисс в ситуациях бескомпромиссно острого социального конфликта, уступая, например, до поры до времени своим политическим оппонентам в вопросе о сохранении монархической формы правления в период национально-освободительного антифашистского движения Сопротивления. Или, спустя десятилетия, в 70-е гг., продвигать идею «исторического компромисса», в замысле которой было заложено преодоление диалектики «коммунизм – антикоммунизм», установившейся в отношениях с Христианской демократией – извечным политическим противником коммунистов.

Однако главным во всей послевоенной истории Итальянской компартии было ее совершенно уникальное пребывание одновременно в двух состояниях – партии оппозиции и партии власти. По своим формальным признакам, ИКП, естественно, была партией оппозиционной, которой в силу ее происхождения и принадлежности к мировому коммунистическому движению путь в заветную и сокровенную «комнату с кнопками», то есть к вершинам реальной власти был начисто заказан. Для Италии, страны западного мира, с ее международными обязательствами идея коммунистического присутствия во власти отдавала заведомым утопизмом. ИКП, таким образом, была обречена на вечное и извечное оппозиционное состояние, которое, к чести ее, она приняла всерьез и надолго, взявшись за обустройство отведенного ей оппозиционного политического пространства, методично наращивая свой электоральный потенциал, создавая мощную инфраструктуру своего влияния в различных сферах жизни общества как на общенациональном, так и на региональном уровнях. Поэтому дежурная и излюбленная фраза, бывшая в ходу у советской международной журналистики и утверждавшая, что в Италии без участия компартии не решается ни одна серьезная проблема страны, вовсе не была пустым звуком или простой условностью медийного языка.

Чеканная формулировка Тольятти – «мы идем издалека и пойдем далеко», – воспроизведенная на памятной медали, выпущенной к полувековому юбилею компартии в 1971 г. сегодня смотрится во второй ее части некоторым преувеличением. Действительно, предсказывая своей партии далекий путь, Тольятти, может быть, оказался несколько неточен в своем прогнозе, хотя его можно толковать по-разному. Семьдесят лет, по одним историческим меркам, возможно, и выглядят скромно, но по

другим – с учетом насыщенности исторического пути компартии яркими и драматическими событиями – весьма внушительно.

Вспомним также, что завершение XX века в Италии, как и его начало, вовсе не было концом одной лишь партии, а всей партийно-политической системы. Всегдашние политические оппоненты компартии – демохристиане и социалисты, как и их союзники, – завершили свой исторический путь куда как бесславно, будучи буквально сметены чередой коррупционных скандалов. Италия оказалась перед необходимостью реформирования своей государственности, для чего требовалась новая конфигурация партийно-политической системы.

В результате преемники коммунистической левой достигли некогда недостижимого: вошло в практику чередование правых и левых у кормила власти (двухпартийность обрела подобие своих классических форм), прямые наследники компартии получили желанный доступ в комнату с кнопками. Однако на фоне даже этих успехов становилось все более заметным, что потенциал конкурентоспособности сегодняшних, условно говоря, левых совершенно не сопоставим с тем, которым некогда обладала компартия в отношениях со своими политическими оппонентами.

Гегемония правых не устранила почвы для социального недовольства и типичного для Италии конфликта: протестные движения, втянувшие в себя представителей самых разных слоев общества осенью-зимой прошлого года, обнаружили отсутствие тех механизмов управления социальным конфликтом, функции которых в свое время успешно выполняла компартия. Так что сегодня, спустя два десятилетия с того времени, когда она прекратила свое существование, о ее историческом пути, о ее исторических возможностях, с успехом реализованных или несостоявшихся, вспоминается как о «золотой поре» в новейшей истории Италии и с чувством некоторой ностальгии.

JOHN SCHWARZMANTEL

A review of some recent writings on communism:

Tariq Ali, *The Idea of Communism*. London: Seagull Books, 2009, 126 pp.

Archie Brown, *The Rise and Fall of Communism*. London: Vintage Books, 2010, 720 pp.

David Priestland, *The Red Flag. Communism and the Making of the Modern World*. London: Allen Lane, 2009, 676pp.

In the last year there have appeared, in English, two long studies of the history of communism, and also a series of short books with the general title *What was Communism?*, of which the volume by Tariq Ali, *The Idea of Communism*, is the first in the series. It is interesting to speculate on the reasons for this recent interest in and engagement with the history of communism. David Priestland in his book argues that 'The history of Communism therefore seems to be more relevant to today's concerns that it was in the early 1990s' (p. xvii). He gives two reasons for this sense of relevance. The first is that the attacks of Islamic fundamentalists, notably that of 11 September 2001, stirred up memories of what, in the eyes of American neo-conservatives, had been an earlier struggle of 'freedom' versus 'totalitarianism', namely the conflict of liberalism versus communism which dominated much of the 20th century. The second reason given by Priestland is that the financial crisis of contemporary capitalism has re-awakened earlier memories of capitalist instability and of the communist movement and its radical opposition to capitalism. For these reasons, he argues, communism and its history have become subjects of renewed interest. Perhaps there are also more prosaic and academic reasons for the appearance of these books. With the passing of time since the collapse of Communism and the opening of archives in the former Soviet Union covering the period of Communist rule, academic study of the workings of communism has become easier. There is now more material available, thus giving the opportunity for reflection on what Brown calls 'the rise and fall of Communism'.

All of these three books give their readers the chance to think about the significance of Communism as a set of ideas, a world-wide movement, and as a type of political and social system. As Brown rightly says in his book, 'During most of the twentieth century Communism was the world's dominant international political movement', (p.10), and he is also correct to point out that 'People reacted to it in different ways- as a source of hope for a radiant future or as the greatest threat on the face of the earth' (p. 10). Engagement with and study of the phenomenon of Communism are indispensable for understanding the course of the history of the 20th century, and also necessary for comprehending the time

in which we live now. Why did Communism collapse, and could it revive again, perhaps in different forms? Or does its collapse signify the end of radical politics, at least in the form of 'social engineering' and the attempt to build a different kind of society, in which human activity could control and master social life to make possible a society of freedom and equality? It is significant that Priestland's book argues that 'the most helpful inspiration for new insights into Communism lies not in the contemporary but in the ancient world' (p. xxi). He sees in Aeschylus' play *Prometheus Unbound* the central theme of what was to become Communism, namely the spirit of rebellion and opposition, with Prometheus as the figure of the angry rebel whose mission it is to help his fellow men and women. Prometheus is a heroic and angry figure, and in Priestland's view 'The Communists can be seen as the heirs of Prometheus' (p. xxii). He suggests that Prometheus' act of stealing fire from the gods and using that as a gift to mankind can be seen as an anticipation of the Communist idea of using knowledge and enlightenment to help (or even to force) humanity on the road of progress and emancipation.

Each of these three books has a rather different 'line' and perspective on the history of Communism and its relevance today. This can be partly explained by the interests and stance of the individual authors. Tariq Ali is a leading intellectual who was active in the Fourth International, and takes a broadly Trotskyist stance. He is not an academic author, and he takes the standpoint that the idea of communism remains highly relevant in the contemporary world. He writes that 'The inability of capitalism to serve the needs of a majority was thrown into stark relief by the crisis of 2008. The beast can never get rid of its spots. For that reason, as long as capitalism exists the idea of Communism will never disappear' (p. 97). By contrast, the perspective of Brown's massive study *The Rise and Fall of Communism* is quite different. Brown is a political scientist, one of Britain's leading experts not just on the history and politics of the Soviet Union, but on the comparative study of communist systems. His emphasis is on the nature of Communism as a political and social system. The core of his long book is perhaps in its sixth chapter, where he defines a communist system as having six fundamental characteristics, which are political, economic and ideological. The political features are those of the monopoly of power by a single party (the Communist party), and the practice of 'democratic centralism'. Both structures together resulted in a hierarchical system of great concentrated power, which in some instances ended up in personal dictatorship, notably of course in the case of Stalinism. In the sphere of the economy, Communist systems were defined by the non-capitalist ownership of the means of production, and by the dominance of a command economy, distinct from a market economy. Finally, for Brown, a Communist system is characterised by two ideological factors, the first being the aspiration to 'build communism', which was the ultimate legitimising goal of the party. Brown suggests that it is doubtful whether any Soviet party leader after Khrushchev really believed in this final goal of a harmonious and classless society in which the state would have 'withered away'. Nevertheless, it remained

the official ideology of Communism and in that way provided a justification of the 'leading role of the party', which was a core dogma of Communist systems. Finally, for Brown, comes the sixth defining characteristic of a Communist system, which is the sense of belonging to an international Communist movement, with universal or world-wide aspirations to spread the ideology of Communism across the globe.

The theme of Brown's book is the study of the spread of the Communist movement in the 20th century, and its collapse before the end of that century. Brown is an expert on Soviet politics and the author of a detailed study of Gorbachev, and he tells the story of the unravelling and fall of Communism in a very lively way. His book is extremely clear and well-written, and makes illuminating use of recently available sources on discussions within the Soviet Union among the formerly 'closed circles' of its elite. Brown's concluding three chapters ask three crucial questions: 'why did Communism last so long?', 'what caused the collapse of Communism?', and finally 'What's left of Communism?' His answer to the first question is that it was primarily the threat of intervention by the Soviet Union which kept Communist systems alive in the countries of the Soviet bloc. Once that threat was removed under Gorbachev, and it became clear that the armed forces of the Soviet Union would not intervene in the countries of the Warsaw Pact, the communist system could not last. In the words of Gennady Gerasimov, the spokesman of the Soviet Ministry of Foreign Affairs, in place of the Brezhnev doctrine justifying Soviet intervention in the affairs of the so-called socialist bloc, there was substituted the 'Sinatra doctrine', letting each country do it in their own way, or arrange their social and political affairs as they thought best.

Within the Soviet Union, according to Brown, the system maintained itself through the censorship and power of the one-party system. Where he is particularly illuminating is in his analysis of the party reformers whom he sees as the true agents of change in the Communist system. Brown dismisses economic failure and nationalism as the causes of the collapse of Communism. He argues that despite the poor economic record of the Soviet system it could quite easily have continued in existence if the party elite had not embarked on a process of political reform. Similarly, while nationalism was always a problem for the multinational UJSSR, it was only once the process of political reform had begun that the public expression of nationalist demands became possible with the development of mass movements (especially in the Baltic nations) demanding the break-up of the Soviet Union. What Brown calls 'the development of critical thinking within the party intelligentsia' (p. 594) was the crucial factor in bringing the downfall of the Communist system. As for the answer to his last question, 'What's left of Communism?', he seems to suggest that not much remains of Communism, certainly not in Europe, where the movement began. He points out that 'as recently as the mid-1980s, half of Europe was controlled by Marxist-Leninist parties', whereas 'Today, no state in that continent is ruled by Communists, nor

are they remotely close to coming to power' (p. 603). The remaining Communist states are all in Asia (China, Laos, North Korea, Vietnam), with the exception of Cuba. China is characterised by the striking contradiction between one-party rule on the one hand and on the other hand the rapid move away from a command economy. Brown concludes that 'as an alternative way of organising human society, Communism turned out to be a ghastly failure' (p. 616). Its collapse was initiated by party reformers who started (like Gorbachev did) by wanting to *reform* the system, not to *replace* it with something else. However, reformers like Gorbachev ended up by accepting ideas broadly similar to those of social-democracy. The process of reform which they initiated took a path very different from the one which they intended at the outset of their project of change.

The book by Priestland covers much of the same ground as that of Brown, and is equally extensive- both books are some 600 pages long, and both bring out very well the diversity and international spread of Communism, as an ideology starting in Europe but extending throughout the world. Indeed Priestland's title, *The Red Flag. Communism and the Making of the Modern World* suggests the global spread of his book and of the subject of his study. Priestland himself is an Oxford historian whose area of expertise is Stalinism and the Stalinist terror. While his book deals with the same material as that of Brown, his perspective is different. After his invocation of Prometheus and the story of Prometheus storming heaven to take fire from the gods and help humanity by doing so, Priestland begins his story with the Jacobins. He takes as symbolic the statue of Hercules created by the French Revolutionary Jacques-Louis David, a figure exemplifying heroic strength, 'merging the *sans-culotte* with the man of reason and Enlightenment', as Priestland puts it (p.2). So from these examples of Prometheus and Hercules we can understand that Priestland's history of Communism emphasises its heroic revolutionary origins. He offers a more theoretical analysis than that of Brown. While Brown puts his central focus on the 'leading role of the party' and on the emergence of a critical reforming stratum within its leading ranks, Priestland focuses on different intellectual strands within Communism. He distinguishes the Romantic and Radical themes of Communism from its Modernist and Pragmatic strands. Romantic and Radical themes (symbolised by the figures of Prometheus and of Hercules) expressed the opposition to authority and were the signs of a revolutionary egalitarian movement which would be the means of creating a new world. Yet equally important were the Modernist and Pragmatic strands within Communism. Priestland sees a modernist theme in the work of Saint-Simon, with its technocratic emphasis on making an industrial society work efficiently for the good of all. This was taken up by Marxism and Communism, in their realisation that socialism had to overcome backwardness and carry on the work of the Enlightenment, through the rational and orderly administration of an advanced industrial society. When the Bolsheviks came to power, they had made a revolution on the back of a radical populist revolution. But very soon the Bolsheviks abandoned this version of Communism for a severely Modernist

variety, developing later into a Pragmatic concern with social discipline and economic productivity. Priestland sees these tensions as typical of the whole Communist project, which oscillated between its romantic/radical side and its modernist/pragmatic concerns. Indeed Priestland seems to suggest that there was something approaching a cyclical pattern within Marxism and Communism, so that it started as romantic and revolutionary and then evolved to become more modernist and pragmatic as it grappled with the realities of power- and then the cycle started again. With reference to the outbreak of war in 1914, he writes that 'Having emerged from an amalgam of Romantic socialisms, Marxism become a movement of revolutionary radicalism, before evolving into a Modernist Marxism, which then increasingly yielded to a more Pragmatic, reformist socialism. But a new cycle was soon to begin...' (p. 60). This new cycle found expression in the protests against war, and the beneficiaries were the Bolsheviks. Priestland's interpretation is that the October revolution was not in the strict sense a Bolshevik revolution, but rather 'a Bolshevik insurrection amidst a radical populist revolution, whose values were partly endorsed, for a very short time, by the Bolsheviks' (p. 87). The implication seems to be that after coming to power by sharing, if only briefly, in this romantic and revolutionary strand in Marxism, Bolshevism then quite rapidly moved to a more Modernist, even Pragmatic, variety of Communism, in which the prime task became the modernisation and industrial development of Russian society.

These are not startlingly new insights, but the strength of Priestland's book, and the way in which it differs from that of Brown, is that he sees Communism in broader terms. He views Communism not just as a political movement exercising power through the instrument of a centralised vanguard party (though that was certainly Lenin's innovation), but as attempting to instil a new culture. His study is revealing in focusing on the different, and incompatible, strands within Communism. He rightly argues that the highly militarised culture of the Russian civil war was extended to the whole international Communist movement, with its notions of unrelenting struggle against a hostile world: 'The experience of war, and the militarised culture it produced, was to shape Soviet Communism, and the politics it projected around the world, for decades to come' (p. 96), in Priestland's words. Not only is his perspective more concerned than that of Brown with the general culture of Communism, but he takes rather a different view of the legacy or lessons of Communism. Priestland suggests two lessons should be learnt from the history of Communism, which dominated the course of the 20th century. The first lesson, he argues, is that of the danger and destructive consequences of 'dogmatic utopian thinking'. He suggests further that there is a second lesson, which is less commonly appreciated than the first one which has become generally accepted. This second lesson is that what he calls 'sharp inequalities and perceived injustice' can make utopian politics of a Communist kind more appealing (p. 575). His book ends with the hint that the dogmatic application, sometimes by force, of liberal models of society (or perhaps one

should say 'neo-liberal' visions of society and the supposedly beneficial effects of globalised markets) could result in the re-emergence of new forms of what he calls 'extremist left-wing politics' (p. 575). It is also interesting that he suggests that the alternative globalisation movement and movements of an ecological kind could be seen as expressing the re-emergence of the Romantic/Revolutionary strain of Communism, always in tension with its modernist and pragmatic aspects. Priestland suggests that the ideals of participation and decentralisation which some of these contemporary Romantic/Revolutionary movements express might be hard to reconcile with economic prosperity, and this could be another way in which the tensions within the Marxist/Communist vision emerge. The opposition within Communism was always between the revolutionary egalitarian aspiration (revolution 'from the bottom up', one could say) and the aspiration to manage in an enlightened and rationalist way a modern industrial society, which gave the priority to control 'from the top down'. Priestland's book suggests that the history of Communism and the way in which it contributed to the making of the modern world has been fundamentally marked by the opposition between those different strands. Indeed he sees these tensions already present in the Jacobins of the great French Revolution of 1789, who were trying to 'reconcile their ideal of classical republicanism with the demands of modern warfare' (p. 14). Both of these elements came together in new forms in what Priestland calls the 'amalgam' of Communism, an amalgam in the sense of seeking to reconcile those two distinct strands of popular egalitarianism with control from above. However, he takes a less negative view of the whole Communist experience than Brown does. While Brown sees Communism as on the whole a 'ghastly failure', the lesson of Priestland's book seems to be that the extreme forms of utopian politics could resurface again in conditions of severe inequality and global injustice. By contrast with both of these academic histories of Communism, the analysis of Tariq Ali is a much more positive one with regard to socialism in general and the idea of Communism in particular. Of course he rejects what he sees as the Stalinist deformation of the Communist idea, but he argues eloquently for the relevance of the Communist idea in a society where 'a moneyed aristocracy rules large parts of the world via tame politicians of every hue.' In such a world, Ali maintains, 'The duels between the possessors and the dispossessed continue, taking new forms' (page 114).

It is tempting to conclude that these three books in a way complement each other. The two long surveys by Brown and Priestland cover much the same ground, yet with different judgements and perspectives. Brown concentrates on Communism as a system, marked by the dominance of the single-party. He shows how ultimately that system collapsed as a result of party reformers working within the party apparatus. Priestland takes a broader view, seeing Communism as the expression of a Promethean or Herculean attempt to transform the world. It was fundamentally marked by the tension between its radical and revolutionary impulses contrasting with its more managerial aspects of rational control by

experts and party leaders, at times taking dictatorial forms. Tariq Ali's short book is of a different kind. It is a statement by a political activist and campaigner of the continued relevance of the idea of communism and its revolutionary appeal. He sees this as a message of hope, with the idea of communism purged of its previous distortions, and finding new forms as it is taken up by the dispossessed of the contemporary world. In this respect it is appropriate that Ali's book ends with two literary expressions of Communism. The first is an extract from William Morris's poem of 1868, *A Dream of John Ball*, looking forward to a time when 'fellowship shall be established in heaven and on the earth.' The second is a poem of 1932 by Bertold Brecht, *In Praise of Communism*, where Communism is hailed as 'not the riddle but the solution, It is the simplest thing so hard to achieve'. Ali's concluding perspective on communism contrasts starkly with the more sceptical ones of both Brown and Priestland.

Palmiro Togliatti, *Corso sugli avversari. Le lezioni sul fascismo*, a cura di Francesco M. Biscione, Torino, Einaudi, 2010, XXVI-356 pp. [ET 1608]

Il testo scritto da Palmiro Togliatti di cui qui si parla appartiene a quella famiglia di opere – piuttosto numerose nel panorama del dibattito storiografico italiano – frequentemente citate ma non molto lette, e in realtà spesso semplicemente sconosciute. Si tratta, è bene ricordarlo ai non specialisti, di una serie di lezioni che l'allora segretario del Partito comunista italiano (nonché membro autorevole del Segretariato del Comintern) tenne agli allievi italiani della Scuola quadri di Mosca, tra il gennaio e l'aprile del 1935. Pochi mesi dopo, in agosto, l'Internazionale comunista avrebbe tenuto il suo VII Congresso, destinato ad imprimere una svolta profonda ancorché non irreversibile alla propria linea politica, orientandola verso la scelta dei fronti popolari antifascisti. Le lezioni furono stenografate da uno degli allievi presenti, Giuseppe Gaddi (di cui esiste un'ottima biografia scritta da Alessandro Casellato, *Storia di un rivoluzionario disciplinato*, Cierre Verona, 2004), ma Togliatti non si preoccupò mai che fossero pubblicate, anzi non accennò mai alla loro esistenza. Vennero ritrovate negli archivi del Comintern nel 1969, quando Ernesto Ragionieri attendeva alla preparazione delle opere scelte del leader comunista, di cui era uscito a quel punto solo il primo volume: Ragionieri ne colse subito l'importanza e, prima di includerle nel volume III che avrebbe visto la luce nel 1973, ne pubblicò alcuni degli stralci più interessanti su «Critica marxista», poi un'edizione più completa in un volumetto a sé stante uscito nel 1970. Il titolo di questo volumetto fu quello con cui il testo divenne noto (e fu anche tradotto in tedesco e in inglese): *Lezioni sul fascismo*. In effetti almeno nove delle quindici conferenze che Togliatti tenne ai suoi allievi (fra i quali figuravano, oltre a Gaddi, altri personaggi destinati a rivestire ruoli di una certa importanza nel PCI soprattutto durante la Resistenza, come Stefano Schiaparelli, Amerigo Clocchiatti, Luigi Grassi. Attilio Gombia e Aldo Lampredi) riguardavano il fascismo: le altre si occupavano invece delle forze politiche che i comunisti avevano fino a quel momento considerato "avversarie", e che ora con qualche contorsionismo dialettico e un'autocritica

appena accennata includevano fra gli alleati. Dopo la pubblicazione del 1973, il *Corso* non fu riedito: solo nel 2004 le conferenze sul regime e sulle sue forme di organizzazione furono ripubblicate nell'ampia antologia degli scritti togliattiani sul fascismo curata da Giuseppe Vacca. Ora, molto opportunamente, Francesco Biscione, storico di grande finezza noto soprattutto per un suo saggio su *Il delitto Moro* (Editori Riuniti 1998) e un per una densa e quanto mai attuale riflessione su *Il sommerso della repubblica* (Bollati Boringhieri, 2003), ne presenta per Einaudi un'edizione molto accurata, annotata a dovere, e soprattutto corredata da un bel saggio conclusivo significativamente intitolato *Togliatti, il fascismo, la guerra civile europea*.

Cominciamo col dire che il fatto stesso che il fascismo sia trattato in questo contesto più generale, individuato cioè come *uno* degli "avversari" del movimento comunista - sia pure ormai senza discussione come il principale e il più pericoloso - è un indice eloquente di come forti elementi di continuità con il passato si affiancassero a spunti di elaborazione nuovi. A confermarlo è proprio la novità più rilevante che questa edizione presenta: le due lezioni rinvenute negli anni Novanta da Francesco Albanese nelle carte di Emilio Sereni, che riguardano la prima la socialdemocrazia internazionale, la seconda la socialdemocrazia italiana, e che Biscione ha anticipato qualche anno fa su «Studi storici». Soprattutto la prima testimonia la forte tensione che ancora sopravviveva in Togliatti fra una stretta osservanza della linea del Comintern, con tributi verbali espliciti alla sua ortodossia, e una ricerca molto più libera da ipoteche ideologiche portata avanti sulla realtà del fascismo italiano.

La parte più originale delle lezioni riguarda senza dubbio la descrizione e l'analisi dei meccanismi di potere, degli istituti e delle organizzazioni del regime. Non che su questo piano, almeno dal 1931 in poi, manchino nella elaborazione di Togliatti - ed è merito indiscutibile del saggio di Biscione averlo messo in luce - spunti importanti e significativi: "Ercoli" aveva sempre mantenuto vigile un'attenzione particolare per il fascismo italiano, lasciandosi sì sviare dai cliché propagandistici dell'Internazionale, che aveva fatto suoi nella loro formulazione generale durante gli anni 1929-1933, ma non cessando mai di studiare in profondità - come è dimostrato dagli articoli della rivista del partito che dirigeva e ispirava, «Lo Stato operaio» - la morfologia del regime fascista. Non era stato insomma del tutto smarrito, nemmeno nella notte del "socialfascismo", quel criterio di metodo fondato sull'«analisi differenziata» che Togliatti aveva sempre più affinato negli anni 1927-1928 con il contributo determinante di Tasca e di Silone. Le lezioni del 1935 però danno a questi spunti forma sistematica, dipingendo un quadro assai realistico del regime, il quale, grazie alla diffusione ramificata dei nuovi organismi di massa e ai metodi congiunti della coercizione e della manipolazione ideologico-politica, viene visto poggiare su una base di consenso presente nei settori più diversi della società. La chiave di volta, il «tessuto connettivo» del sistema di potere del regime è individuata nel partito fascista, per il quale è riproposta la definizione di organizzazione «di tipo nuovo» della borghesia. Ma

anche la proliferazione di organizzazioni di massa relativamente autonome rispetto al partito è considerata una via obbligata per spegnere o almeno ammortizzare le tensioni sociali che il perdurare della crisi economica mantiene a un livello endemico. Togliatti analizza queste organizzazioni una per una, soffermandosi in particolare sul sindacato e sul dopolavoro, e arriva alla conclusione che i comunisti devono impegnarsi a fondo al loro interno, assecondando tutte le rivendicazioni che permettano di aprirvi spazi democratici, non contrastando la tendenza alla socializzazione che esse favoriscono ma cercando di volgerla a proprio vantaggio.

Il *Corso sugli avversari* è un documento dalla natura singolare, che non sfugge a Biscione: un discorso fatto a militanti di estrazione sociale modesta, con un'istruzione di base che raramente andava oltre quella elementare, quindi sempre piano, spesso didascalico; eppure al tempo stesso una riflessione di grande respiro, con l'impianto di un vero e proprio lavoro storico, e persino – per quanto possibile nelle condizioni in cui venne preparato e svolto – rigorosamente ancorato all'analisi delle fonti documentarie e statistiche. Colpisce insomma la sproporzione fra il contenitore e il contenuto. E si può convenire con il curatore del volume sul fatto che la forma particolare del contenitore abbia sottratto Togliatti a molti dei vincoli di prudente ortodossia a cui l'avrebbe invece costretto, per esempio, una serie di articoli sulla rivista del partito o dell'Internazionale. Biscione ha probabilmente ragione anche nel sostenere che lo spessore del contenuto non fu percepito fino in fondo quando finalmente le *Lezioni* vennero a conoscenza degli storici. Senza dubbio, tra coloro che seppero coglierlo ci fu Renzo De Felice. In contrasto con l'ostentato atteggiamento di sufficienza che generalmente mostrava nei confronti della storiografia di sinistra – a cui non aveva perdonato la fredda se non ostile accoglienza riservata ai tre primi volumi della sua biografia di Mussolini – lo storico reatino ripetutamente fece riferimento all'analisi delle lezioni di Togliatti sottolineandone l'acutezza e il realismo. Nell'Intervista sul fascismo del 1975, come ricorda Biscione, giunse perfino a cogliere nelle *Lezioni* «alcune delle affermazioni centrali del suo discorso sul fascismo».

In realtà, non era corretto piegare l'analisi concreta e differenziata di Togliatti a sostegno delle tesi defeliciane sul consenso, perché nella prima l'aspetto artificioso e mistificatorio dell'impalcatura del regime era denunciata con molta maggiore chiarezza che nelle seconde; è un fatto però che la storiografia di orientamento marxista recepì con un certo ritardo le indicazioni di ricerca che erano contenute in quelle poche decine di pagine stenografate dagli allievi della scuola Lenin. E' probabile che abbia pesato, come giustamente argomenta Biscione, la preoccupazione di non rompere un fronte all'interno dell'area politico-culturale dell'antifascismo, che – si può aggiungere – già faceva registrare alcune tensioni sul tema della continuità dello Stato, eretta da storici come Guido Guazza a paradigma esplicativo della storia italiana del Novecento e negata invece dagli storici vicini al PCI. In effetti l'accoglienza riservata alle *Lezioni* togliattiane da parte del fronte storiografico che con maggiore vis polemica aveva contestato

De Felice, trovando non a torto nelle sue tesi qualche forma di giustificazionismo del regime, non era stata particolarmente calorosa. Sembrava quasi che esse ridessero al fascismo la dignità di un esperimento politico e sociale che la sua fine ingloriosa aveva mostrato fittizia. Ma le *Lezioni* indubbiamente smossero qualcosa all'interno della storiografia di sinistra: e furono proprio le ricerche degli allievi di Ragionieri, scomparso improvvisamente nel 1975, ad approfondire alcuni dei nodi che Togliatti aveva messo allo scoperto.

Tutta la vicenda della fortuna delle lezioni è ricostruita con grande equilibrio da Biscione nelle pagine finali del suo saggio. Non convince invece, o quantomeno appare forzata, la "parentela" che Biscione ipotizza fra l'elaborazione di Togliatti e l'ultima fase della rivista teorica della socialdemocrazia tedesca «Die Gesellschaft», riconducibile al processo di svuotamento della "democrazia di massa" e alla trasformazione di questa nel suo contrario. Più che questo accostamento, sarebbe forse stata utile contestualizzare di più il discorso di Togliatti nel quadro del dibattito che percorreva lo schieramento antifascista italiano nel suo complesso. E' oggi quasi dimenticata, per fare un esempio, l'elaborazione del Centro interno socialista, che più o meno negli stessi mesi in cui Togliatti dettava alla scuola quadri i suoi criteri di analisi, si cimentava, attraverso gli sforzi di uomini del calibro di Rodolfo Morandi, Eugenio Colorni, Bruno Maffi e altri, in una originale e realistica valutazione del regime fascista a una decina d'anni di distanza dalla sua affermazione. E anche Giustizia e Libertà si misurava con estrema lucidità su alcuni nodi economici e sociali della realtà italiana che il generoso volontarismo delle origini non era più sufficiente a sciogliere.

Infine, un interrogativo resta in sospeso, che non è e forse non sarà possibile sciogliere, ma è comunque motivo di curiosità: perché nella rassegna degli "avversari", accanto a quello che diventato il nemico principale, cioè il fascismo, e a quelli che si riteneva possibile trasformare in alleati o almeno compagni di strada (i socialisti, GL, i massimalisti, i repubblicani, perfino gli anarchici) Togliatti non menzionò mai i cattolici? E' possibile che una lezione su di loro (pure a un certo punto annunciata) risulti mancante perché è andata perduta: possibile, però da vari riscontri non probabile, per cui si deve ritenere che proprio non fu svolta. Alla luce del confronto-scontro che si sarebbe svolto dal 1944 in poi per la conquista della società italiana, e nel quali l'"avversario" dei comunisti sarebbe stato prima di tutto un blocco sociale e culturale organizzato intorno alla cultura politica cattolica, è una mancanza che sorprende, e sulle ragioni della quale varrebbe la pena di avanzare qualche ipotesi. Ma accontentiamoci per intanto che Francesco Biscione ci abbia restituito, in questa eccellente edizione critica, un vero e proprio classico del pensiero politico italiano.

Aldo Agosti

Lelio Basso

(Varazze, Provincia di Savona, 25.12.1903 – Roma, 16.12.1978)

Il padre insegnante e di tendenza liberale-giolittiana lo educa all'interesse per la vita politica. Nel 1916 si trasferisce con al famiglia a Milano. Iscritto al ginnasio liceo "Berchet" (uno degli istituti di maggior qualità della città) ebbe tra i suoi compagni di studio Mario Damiani (esponente di "Giustizia e Libertà", poi fondatore del partito d'Azione e suo dirigente in Lombardia, poi internato nel lager nazista di Mauthausen, dove muore nel sottocampo di Gusen il 14 gennaio 1945); Vittorio Albasini (processato dal Tribunale Speciale e fondatore del Partito d'Azione); Antonello Gerbi (nipote di Claudio Treves e più tardi capo dell'Ufficio studi della Banca Commerciale italiana dal 1932 al 1938 e dal 1948 al 1970); Luigi Gedda (esponente di rilievo nel secondo dopoguerra del movimento politico cattolico, organizzatore, in occasione delle elezioni politiche dell'aprile 1948 dei „Comitati Civici“, per mobilitare gli iscritti dell'Azione Cattolica a sostegno della Democrazia cristiana). Ma soprattutto in quegli anni (precisamente a partire dall'ottobre 1918) fu fondamentale il suo insegnante di Storia e Filosofia, Ugo Guido Mondolfo, una delle figure più colte del socialismo democratico italiano nella prima metà del Novecento.

Come lo stesso Basso ricorda rievocando la sua prima tessera socialista, Ugo Guido Mondolfo "era il primo socialista adulto che io conoscevo direttamente, ed era così diverso dal tipo di socialista che io ero abituato a sentir dipingere, parolaio, retorico, arruffapopoli, facile al vino, alla demagogia, al disordine. Mondolfo non era nulla di tutto questo, anzi era esattamente il contrario, sobrio nella parola, concettoso, senza nessuna indulgenza per i difetti abituali della nostra classe politica. (...) Nelle sue lezioni Mondolfo non faceva alcuna propaganda per le sue idee, ma il suo modo di insegnare la storia, così diverso da quello allora in uso nelle nostre scuole secondarie, la sua concretezza marxista nella narrazione degli eventi, avevano una tale vivezza da tradursi, nell'animo di un ascoltatore aperto e avido di apprendere, quasi in pagine di storia contemporanea, dove il parteggiare diventava un impegno morale." [Basso 1972, pp. 224-225].

Da questo apprendistato e dalle modalità di quell'insegnamento Basso fa risalire gran parte non solo delle sue passioni, ma anche una parte rilevante del suo nodo di viver e praticare la politica e soprattutto la sua sensibilità intellettuale verso il socialismo. Da Mondolfo, ricorda ancora Basso, ricevette i suggerimenti di lettura che egli giudica preziosi: i saggi di Antonio Labriola, gli scritti storici di Marx ed Engels sulle lotte di classe in Francia e in Germania. "Quelle letture – precisa Basso - così come l'insegnamento di Mondolfo, hanno influito nettamente sul mio pensiero: devo in gran parte ad esse di aver ricercato in Marx più lo stratega della lotta di classe, il rivoluzionario impegnato a fare la storia, che il teorico dell'economia.." [ivi, p. 226].

Così quando nel dicembre 1921 egli per la prima volta si iscrive al Psi, aveva

già maturato molti tratti della sua personalità politica: vicino alle posizioni di Serrati, sensibile a quanto sta avvenendo nella Russia, lettore de "L'Avanti!", più che de "L'Ordine nuovo", "terzinternazionalista", ma non "terzino", sensibile all'umanesimo socialista di Rodolfo Mondolfo per cui la rivoluzione è coscienza ideale e storica. In sintesi: interessato, più che alla politica, alle idee e alla discussione e al confronto sulle idee.

Nel 1923 inizia a collaborare al quindicinale "Critica sociale" con due interventi, uno sulla politica ecclesiastica, l'altro sulla riforma scolastica promossa da Giovanni Gentile, cui seguono altri interventi sul marxismo e Antonio Labriola [1924] che per molti aspetti anticipano e sintetizzano gran parte dei temi e delle fonti su cui scriverà per tutto il resto della sua vita. Nello stesso periodo collabora ai maggiori periodici del riformismo socialista e delle riviste antifasciste di cultura ("Avanti!", "la Rivoluzione liberale"; "Il Caffè", "Il Quarto Stato", il settimanale diretto da Nenni e Carlo Rosselli). Il tema centrale di e suoi interventi è la riflessione sul marxismo, la necessità di una rifondazione della cultura socialista dopo la sconfitta subita dal fascismo, la riflessione sul pensiero filosofico di Antonio Labriola, l'umanesimo socialista. Ma secondo una sua sensibilità anche religiosa, si impegna in una discussione sulla necessità della laicità contrapponendo la cultura cattolica a quella protestante (nello stesso periodo collabora alla rivista "Coscienza" di area protestante). Un tema quest'ultimo su cui periodicamente tornerà anche nel secondo dopoguerra nei suoi interventi contro il Concordato, contro l'approvazione dell'articolo 7 della Costituzione repubblicana non solo nel 1947, ma anche successivamente [Basso 1983].

Nel 1925 aderisce con Rodolfo Morandi e Giuseppe Faravelli ai Gruppi goliardici per la libertà e alla fine del 1927 entra a far parte della Giovane Italia, un'organizzazione repubblicana, ma allo stesso tempo è in stretto rapporto con la prima struttura clandestina socialista che fa capo a Fernando De Rosa e dirige la rivista "Pietre", nata a Genova intorno a un gruppo di giovani antifascisti. Arrestato nell'aprile 1928 per sovversione si difende dall'accusa fino a dimostrarne l'inconsistenza [Basso 1928]. Inviato al confino, ne è liberato nel 1931.

Nel corso degli anni '30 è vicino alla posizione di "Giustizia e Libertà" convinto della necessità dell'attività clandestina in Italia e della presenza di un rinnovato Partito socialista che superi il Psi e il Pci [Basso 1933]. Dopo lo scioglimento della Concentrazione antifascista (aprile 1934) collabora al Centro socialista interno di Rodolfo Morandi.

Nel gennaio 1943 fonda il Movimento di Unità proletaria (Mup), movimento intransigente, fusionista, centrato sulla pregiudiziale repubblicana. Nell'agosto 1943 è favorevole alla fusione con il Psi e da cui nasce il Psiup. La sua resta una posizione fondata sulla centralità della classe operaia [Basso 1944], convinzione che lo motiva poco dopo ad uscire dal partito per poi rientrarvi nel giugno 1944. In quei mesi la sua posizione fusionista, favorevole alla democrazia interna del partito e all'indipendenza da Mosca (due aspetti che appunto lo convincono a

rientrare nel Psiup) è espressa da una rivista “Bandiera rossa” (I, n. 1, 25 ottobre 1943 – II, n. 4, 9 giugno 1944) che diffonde a Milano e che è osteggiata fortemente dal Pci.

Eletto nell'Esecutivo del Partito per l'Alta Italia nel giugno 1944. È tra gli organizzatori e dirigenti dell'insurrezione del 25 aprile.

Dopo la Liberazione ha un ruolo di primo piano all'interno del Psiup. La sua posizione, presentata alla riunione del consiglio nazionale del partito (29 luglio 1945), era favorevole alla fusione con il Partito comunista, mentre il centro del partito (Nenni Morandi e Pertini) era favorevole a una posizione che vedeva la fusione come un processo lungo, comunque non immediato. La componente di destra del partito (Ignazio Silone, Giuseppe Saragat) era contraria alla fusione.

E' di questo periodo la creazione di una rivista di tendenza – “Quarto Sato” (a. 1, n. 1, 30 gen. 1946-a. 5, n. 6, giu. 1950) - di cui Basso è direttore e la cui posizione è quella del sostegno alla fusione. Il Congresso del Psiup (Firenze aprile 1946) stabilisce un compromesso dopo uno scontro politico diretto tra Saragat e Basso. Basso entra nella direzione del partito. Le elezioni per il referendum istituzionale portano Basso alla Assemblea Costituente. Nel periodo successivo, Basso intensifica la sua battaglia politica interna contro l'ala antifusionista fino alla scissione, durante il congresso del gennaio 1947 che porta alla fondazione del Psli e alla rinominazione del Psiup in Psi. Basso risulta la figura politica di maggior successo tanto che viene eletto alla segreteria del Psi. Nello stesso periodo è figura di primo piano nei lavori della Costituente. E' uno dei protagonisti per la formulazione dell'articolo 49 (sul ruolo dei partiti nel sistema democratico) e dell'articolo 3 (principio di eguaglianza). Interviene come relatore su diverse questioni quali: inviolabilità della persona e del domicilio; libertà di stampa e propaganda, di soggiorno, di associazione; definizione del diritto dei lavoratori alle ferie, oltre i suoi interventi contro l'articolo 7.

Confermato segretario al congresso del partito nel gennaio 1948, è costretto alle dimissioni dopo la sconfitta del “fronte popolare” alle elezioni dell'aprile 1948. E' in seguito alle dimissioni che riprende un impegno di riflessione teorica. E' di questi anni l'inizio della sua riflessione su Rosa Luxemburg. Allo stesso tempo la sua condizione politica soffre di isolamento in un partito che contemporaneamente non ha voluto la fusione, ma ha forti nervature staliniste. Questa condizione si risolve, almeno in parte, con il congresso del partito che si tiene a Venezia nel 1957, quando Basso è riammesso alla Direzione del partito e in segreteria.

Al congresso successivo Basso riannoda le fila di un'ala di sinistra che inizia a delinearsi come alternativa al progressivo definirsi del centro sinistra, ovvero di una coinvolgimento del Psi nell'area di governo in alleanza con la Democrazia cristiana. A questo fine fonda nel 1958 “Problemi del socialismo”, mensile di riflessione culturale e di discussione politica, una rivista che avrà un ruolo di rilievo nella formazione della cultura socialista, soprattutto delle giovani generazioni, tra anni '60 e '70. Nello stesso periodo riprende a studiare e a

scrivere da una parte sulle culture della sinistra italiana, dall'altra sul tema della democrazia politica in Italia. E' di questi anni l'antologia delle riviste gobettiane [Basso 1961] e del saggio sulla Costituzione italiana e l'Italia politica degli anni '50 [Basso 1958].

Nel 1963 al congresso di Milano del Psi la sua posizione nettamente contraria alle decisioni della maggioranza lo rende sempre più marginale, fino a quando nell'ottobre 1963 interviene in Parlamento contro il governo Moro-Nenni, intervento che segna l'atto di rottura definitiva con il Psi cui seguirà la sua adesione al Psiup nel gennaio 1964.

La sua presenza nel nuovo partito tuttavia non sarà significativa come quella espressa nel Psi.

Lelio Basso in questi anni sceglie una presenza maggiormente esposta sul piano internazionale. Fonda nel 1964 una rivista bilingue, in inglese e in francese (International Socialist Journal; Revue internationale du socialisme), pubblica una raccolta significativa di scritti di Rosa Luxemburg (1970); prepara come membro del Tribunale Russel la relazione finale sui crimini americani in Vietnam; coordina un secondo tribunale Russell per l'America iberica negli anni 1974-1976.

Allo stesso tempo accelera il processo di costruzione della Fondazione Lelio e Lisli Basso (1973), avente come patrimonio la sua ricca biblioteca di libri antichi (soprattutto con edizioni del XVII secolo di filosofia del diritto), e del XVIII secolo con le collezioni di testi e periodici della Rivoluzione francese e le raccolte significative di periodici della Comune di Parigi e del socialismo internazionale della Seconda Internazionale e dell'Internazionale operaio e socialista.

Negli anni '70 promuove le settimane internazionali di studi marxisti tra cui si segnalano quella dedicata al pensiero di Rosa Luxemburg, quella sul ruolo dello Stato nel capitalismo negli anni tra le due guerre; quella sul programma di Gotha. Nel 1976 avvia una collana di monografie ("Il filo rosso del movimento operaio") che si segnala per la proposta di lettura critica di correnti, figure ed esperienze del movimento operaio e socialista internazionale, dalle origini tardo settecentesche agli anni '60 del Novecento. Della collana si segnalano i volumi dedicati all'austromarxismo; alle origini del movimento socialista in Italia tra la Comune di Parigi e la fondazione del Psi; sull'anarco-sindacalismo; su Saint-Simon, su Daniel De Leon, sull'anarcosindacalismo in Francia, Italia e Spagna; sul movimento sindacale tedesco nella Germania guglielmiana.

Postumo esce un volume di bilancio sul marxismo e il socialismo del Novecento [Basso 1980].

Riferimenti bibliografici

Una bibliografia pressoché completa degli scritti di Lelio Basso, a cura di Fiorella Ajmone, è in "Problemi del socialismo", XIX (1978) pp. 205-224 e XXI (1980), pp. 291-316. Qui si riportano solo quelli citati direttamente nel testo.

Scritti di Lelio Basso

1924, *Un anno di critica marxista*, in "Critica sociale", pp. 58-61.; 1928 *Primo memoriale di Lelio Basso*, in "Annali Fondazione Giangiacomo Feltrinelli", XXV, 1986-1987, pp. 83-86.; 1933 *Il partito ma in Italia* (a firma S.S.), in "Quaderni di Giustizia e Libertà", n. 7, pp. 105-109) 1958; *Il principe senza scettro. Democrazia e sovranità popolare nella Costituzione e nella realtà italiana*, Feltrinelli, Milano.; 1961 (con Luigi Anderlini), *Le riviste di Piero Gobetti*, Feltrinelli, Milano.; 1972 *Nascita di un socialista*, in "Belfagor", XXVII, n. 2 pp. 218-228.; 1980 *Socialismo e rivoluzione*, Feltrinelli, Milano.; 1983 *Scritti sul cristianesimo*, Marietti, Casale Monferrato.

David Bidussa

Carl Severing (1875 – 1952)

„Der kleine Schlosser aus Bielefeld“ wurde er im Deutschen Kaiserreich und in der Weimarer Republik von Freund und Feind genannt – in Anspielung auf seine eher kleine Gestalt, auf seine Herkunft und seinen erlernten Beruf. Stolz und Anerkennung schwang bei den Sozialdemokraten und den Angehörigen der Gewerkschaften mit, wenn sie ihn so nannten: der kleine Schlosser aus dem ostwestfälischen Bielefeld brachte es in der Weimarer Republik bis zum Preußischen und Reichsinnenminister und wies die alten Eliten in die Schranken. Missachtung und Empörung bestimmten den Ton bei seinen politischen Gegnern aus dem Beamtenapparat und den konservativen politischen Parteien: der kleine Schlosser aus Bielefeld zwang sie zum Respekt vor der Reichsverfassung.

Carl Severing wurde am 1.6.1875 in Herford (Westfalen) geboren, das an die 13.000 Einwohner hatte und eine bedeutende Textil- und Zigarrenindustrie vorweisen konnte. Severings Vater war Zigarrensortierer, seine Mutter Näherin. Die Lohn- und Arbeitsverhältnisse in der Textil- und Zigarrenindustrie waren schlecht. Ihr Sohn sollte einen grundsoliden Beruf mit Zukunft erlernen, in dem man anständig verdienen konnte – die boomende Metallindustrie bot sich nahezu von selbst an. Severing lernte Schlosser und wurde Mitglied des Deutschen Metallarbeiterverbandes (DMV). In der aufsteigenden deutschen Gewerkschaftsbewegung fehlte es überall an qualifizierten Kräften. Severing wurde schon 1893, mit 18 Jahren, Schriftführer des DMV und Vertreter der Metallarbeiter im örtlichen Gewerkschaftskartell und engagierte sich für den Aufbau der SPD in Herford. 1894 zog er nach Bielefeld, der Stadt, mit der sein weiteres politisches Leben eng verknüpft bleiben sollte.

Mitte 1896 ging Severing auf Wanderschaft in die deutschsprachige Schweiz, kehrte aber schon Mitte 1898 auf Bitten seiner Eltern wieder nach Bielefeld zurück. Am 19.4.1901 wurde er Bevollmächtigter und am 15.12.1902 Geschäftsführer des DMV in Bielefeld. Mit Feuereifer widmete er sich dem Ausbau der Organisation. Der Bielefelder DMV hatte 1912 8.417 Mitglieder, war die größte Verwaltungsstelle

des DMV in Westfalen und stand unter den 460 Verwaltungsstellen des DMV an 14. Stelle. Severing versuchte, Streiks und Auseinandersetzungen möglichst zu vermeiden, stattdessen eine günstige Konjunktur abzuwarten, um Forderungen für die Arbeiter durchzusetzen. Severings Biograph glaubt, damit habe er den Bielefelder Arbeitern die höchsten Löhne und die kürzesten Arbeitszeit in der deutschen Metallindustrie gebracht.⁵ Es sind jedoch erhebliche Zweifel angebracht. Former und Gießereiarbeiter verdienten in Bielefeld im ersten Jahr nach der Lehre 42 Pfg. pro Stunde, in Neumünster in Schleswig-Holstein dagegen, mit seiner wesentlich kleineren DMV-Verwaltungsstelle, schon 45 Pfg. Die Beispiele lassen sich beliebig fortsetzen. Was noch mehr stutzig macht: während der DMV überall sonst im Deutschen Kaiserreich Tarifverträge abschloss, um die Arbeitsbedingungen seiner Mitglieder vertraglich zu regeln, hinkte Bielefeld hinterher. In der sächsischen Residenzstadt Dresden z.B. gab es 1912 schon 53 Tarifverträge, die für 6.190 Arbeiterinnen und Arbeiter in 698 Betrieben galten. In Bielefeld dagegen gab es nur 5 Tarifverträge für 293 Beschäftigte in 71 Betrieben. Kein sonderlich beeindruckendes Bild. Es scheint, als ob Severing über dem Ausbau der Organisation verdrängte, wofür die Organisation da war, nämlich bessere Lebens- und Arbeitsbedingungen zu erstreiten.

1905 wurde Severing Stadtverordneter in Bielefeld. 1908 kandidierte er für die SPD im Wahlkreis Bielefeld zum Reichstag. Dabei gelang ihm ein seltenes politisches Kunststück. Im ersten Wahlgang lag er knapp hinter dem Kandidaten der katholischen Zentrumspartei. Im zweiten Wahlgang dagegen konnte er eine Mehrheit der bäuerlichen Zentrumswähler aus der ostwestfälischen Umgebung Bielefelds auf seine Seite ziehen und zog am Zentrums kandidaten vorbei in den Reichstag ein. Dort machte er sich als scharfer Kritiker des Marineetats und der Verhältnisse auf den Marinewerften, wo sozialdemokratische Arbeiter nicht eingestellt wurden, einen Namen.

In der SPD stand Severing auf dem rechten Flügel. Er verteidigte die Haltung der badischen Sozialdemokraten, die im Landtag des Großherzogtums für das von einer bürgerlichen Regierung vorgelegte Budget stimmten, worin der linke Flügel der SPD eine Verletzung sozialdemokratischer Prinzipien sah. Auf dem SPD-Parteitag 1910 kreuzte er mit Rosa Luxemburg in der Massenstreikdebatte die Klingen und verteidigte das Vorrecht der Gewerkschaften, über die Auslösung von Massenstreiks zu entscheiden. Schon sah der eine oder andere in Severing einen möglichen Nachfolger des Parteivorsitzenden August Bebel. Die Reichstagswahlen 1912 machten einen dicken Strich durch diese Rechnung. Die Zentrumspartei hatte ihre Wähler diesmal besser im Griff, präsentierte einen anderen Kandidaten und Severing verlor sein Mandat. Er gab auch den Posten des DMV-Geschäftsführers auf und wurde Redakteur der Bielefelder sozialdemokratischen Zeitung, der „Volkswacht“.

Vom ersten Augenblick des Ersten Weltkriegs an sprach sich Severing für die

⁵ Thomas Alexander: Carl Severing. Sozialdemokrat aus Westfalen mit preußischen Tugenden. Bielefeld 1992, S. 48f.

Burgfriedenspolitik des Parteivorstandes aus. Seine harschen Angriffe auf die Opposition – Karl Liebknecht bezeichnete er als „ruhmsüchtigen Quertreiber“ – trugen mit zur Spaltung der SPD bei. Während der deutschen Revolution setzte Severing sich erfolgreich dafür ein, in Bielefeld „Volksräte“ unter Beteiligung aller Bürgerinnen und Bürger und keine reinen Arbeiterräte zu gründen, wie das im Rest des Reiches meist geschah. Die Bielefelder Parteiorganisation und das politische Geschehen in Bielefeld kontrollierte der kleine Schlosser unumschränkt, was man schon daran sieht, dass er 1919 gleich drei Mandate bekam: er wurde Mitglied der deutschen Nationalversammlung, der Verfassungsgebenden Preußischen Nationalversammlung und des Bielefelder Kommunalparlaments. Obendrein ernannte ihn die neue, sozialdemokratische Reichsregierung auch noch zum Reichs- und Staatskommissar für das Ruhrgebiet. Als Arbeitervertreter sollte er das Vertrauen der streikenden Ruhrarbeiterinnen und –arbeiter zurückgewinnen, was ihm nicht gelang. Fast alles, was die Ruhrarbeiter wollten, passte Severing nicht. Während die Arbeiter für Arbeitszeitverkürzung streikten, weil sie nach vier harten Kriegsjahren am Rand der Erschöpfung standen und einfach nicht mehr konnten, für Räte und Sozialisierung der Bergwerke auf die Straße gingen, um so ihrem Wunsch nach menschenwürdigen Arbeitsbedingungen Ausdruck zu geben, sah Severing nur eins, die Notwendigkeit, die Produktion wieder anzukurbeln, um das Land wieder auf die Beine zu bringen und ging mit drakonischen Maßnahmen gegen streikende Bergarbeiter vor, womit er sich viel Sympathien verscherte. Gegenüber der Reichswehr, die von der Regierung zur Aufrechterhaltung der Ordnung im Ruhrgebiet eingesetzt wurde und mit brutaler Gewalt gegen Arbeiterinnen und Arbeiter vorging, konnte sich Severing nicht durchsetzen. Das zeigte sich auch ein Jahr später, im März 1920, während des Kapp-Putsches, als rechtsradikale Freikorps gegen die Reichsregierung putschten und die Reichswehr an manchen Orten, besonders im Ruhrgebiet, deutliche Sympathie für die Putschisten zeigte. Die Putschisten wurden von einem Generalstreik der Arbeiterinnen und Arbeiter zum Aufgeben gezwungen. Im Ruhrgebiet gingen die Arbeiter noch einen Schritt weiter, sie bewaffneten sich, vertrieben die Reichswehr und forderten die tiefgreifende Demokratisierung des Staatsapparates und weitreichende soziale Reformen. In der Zwickmühle zwischen den Forderungen der Arbeiter des Ruhrgebiets, die ihm zu weit gingen, und der Reichswehr, die schleunigst Ruhe und Ordnung wieder herstellen wollte, versuchte Severing, durch Verhandlungen mit allen Parteien Boden zu gewinnen. Sein Kalkül war, die Differenzen in der Arbeiterschaft auszunutzen, so dass der Aufstand im Ruhrgebiet zusammenbrach, die Reichswehr anschließend ins Ruhrgebiet einmarschieren und eine geordnete Wiederaufnahme der Kohleproduktion garantieren konnte. Der erste Teil des Kalküls ging auf, der zweite nicht. Was Severing sich als Polizeiaktion vorgestellt hatte, wurde zu einem brutalen Rachefeldzug gegen die Arbeiter. Severing hatte seine eigene Machtposition überschätzt.

Am 29.3.1920 wurde Severing vom neuen sozialdemokratischen

Ministerpräsidenten Preußens, Otto Braun, der sich in verschiedenen Koalitionen bis 1932 in seinem Amt halten sollte, zum Innenminister ernannt. Aus seiner als Reichskommissar für das Ruhrgebiet hatte Severing zwei bittere Lehren gezogen: das Militär taugte nicht als Ordnungsmacht im Inneren, es musste eine zuverlässige Polizei aufgebaut werden, Einwohnerwehren und private Selbstschutzorganisationen wurden verboten. Auch auf den alten Beamtenapparat war nur bedingt Verlass. An die entscheidenden Schaltstellen mussten zuverlässige Demokraten und Republikaner gesetzt werden. Die preußische Verwaltung wurde von Severing gesäubert, unzuverlässige Regierungspräsidenten und Landräte ausgewechselt. Auf beiden Säulen, der Polizei als demokratischer Ordnungsmacht und eine verfassungstreuen Verwaltung ruhte das System Severing, das Preußen innerhalb gewisser Grenzen zu einer demokratischen Festung in Deutschland machte. Wegen Krankheit, aber auch wegen persönlicher Differenzen mit Otto Braun, trat Severing am 7.10.1926 von seinem Amt als preußischer Innenminister zurück. Zwei Jahre später, 1928, kehrte er auf die politische Bühne zurück und wurde Reichsinnenminister in der sozialdemokratisch geführten Regierung Hermann Müller. Gleich zu Beginn seiner Amtszeit musste er im „Ruhreisenstreit“ schlichten: die Arbeitgeber des westlichen Industriegebiets weigerten sich, einen Schiedsspruch des Reichsarbeitsministers im Tarifstreit mit dem Deutschen Metallarbeiterverband anzuerkennen und sperrten 260.000 Arbeiterinnen und Arbeiter aus. Nur mühsam gelang es Severing, einen Kompromiss zu finden, in dem sich alle Seiten wieder erkennen konnten. Der Ansturm der Schwerindustrie auf die Republik hatte begonnen. Severings Ziel war, aus dem Reichsinnenministerium ein aktives Verfassungsministerium zu machen und dem Ministerium mit dem Republikschutzgesetz ein wirksames gesetzliches Instrument im Kampf gegen die Feinde der Weimarer Demokratie an die Hand zu geben. Jedoch war er weit weniger erfolgreich denn als preußischer Innenminister. Seine Handlungsmöglichkeiten als Reichsinnenminister waren dafür zu begrenzt und der Einfluss der SPD in der Großen Koalition, obwohl sie den Regierungschef stellte, zu schwach. In der SPD selbst war Severing trotzdem ein vehementer Befürworter der Großen Koalition. Als die Regierung Müller 1930 stürzte, wurde Severing von Otto Braun wieder auf seinen alten Posten als preußischer Innenminister gerufen. Mit großen Vorschusslorbeeren bedacht konnte Severing trotzdem nicht an seine erste Amtszeit anknüpfen. Wo immer Severing noch versuchte, gegen die NSDAP vorzugehen, wurde er von der Reichsregierung unter dem Zentrumsmann Heinrich Brüning konterkariert. Nach den Landtagswahlen vom April 1932 nur noch geschäftsführend im Amt, wurden Otto Braun und Carl Severing von der Reichsregierung am 20.7.1932 unter Verstoß gegen die Verfassung abgesetzt.

Die Jahre der nationalsozialistischen Diktatur, 1933-1945, überstand Severing relativ unbehelligt. Seine Post wurde überwacht, aber gelegentlichen Schikanen zum Trotz konnte er ein zurückgezogenes Leben in Bielefeld führen. Eine Pension von 500 Mark und eine Zuwendung von weiteren 250 Mark aus einem

Hitlerschen Privatfonds gestatteten ihm ein materiell sorgenfreies Leben. Warum Severing die Zuwendung aus einem Hitlerschen Fonds bekam, ist unklar.

Nach 1945 engagierte sich Severing in vorderster Linie beim Wiederaufbau der SPD in Bielefeld. Er wurde wieder zum unumschränkten Herrscher in der Sozialdemokratie Ostwestfalens. Zwischen ihm und dem neuen Parteivorsitzenden der SPD, Kurt Schumacher, lagen jedoch Welten. Von Severings Plan, die SPD nach dem Muster der britischen Labour Party wieder aufzubauen, hielt Schumacher gar nichts. Severing wiederum war sehr kritisch gegenüber Schumachers Westorientierung. Severing wurde 1947 zwar Mitglied des nordrhein-westfälischen Landtages, konnte aber nicht mehr die ersehnte bundespolitische Rolle spielen, in der SPD war er hoffnungslos isoliert und zog sich mehr und mehr aus der aktiven Politik zurück. Er starb am 23.7.1952 in Bielefeld. Noch heute erinnern zahlreiche Straßen und Plätze und vor allem nach ihm benannte Polizeikasernen an das Engagement des „kleinen Schlossers“ aus Bielefeld für die Weimarer Demokratie.

Publikationen Carl Severings:

Sozialdemokratie und Völkerhass. Berlin 1915.

Wie es kam. Berlin 1920.

1919/1920 im Wetter- und Watterwinkel. Bielefeld 1927.

Wegbereiter des Nationalsozialismus. Bielefeld 1947.

Mein Lebensweg. 2 Bde. Berlin 1950.

Publikationen über Carl Severing:

Thomas Alexander: Carl Severing. Sozialdemokrat aus Westfalen mit preußischen Tugenden. Bielefeld 1992.

Willy Buschak

E SZÁMUNK KÜLFÖLDI SZERZŐI

Agosti, Aldo	egyetemi tanár, Torino
Bidussa, David	a Feltrinelli Kiadó és Intézet munkatársa, Milano
Buharin, Nyikolaj	az Orosz Tudományos Akadémia (RAN) Összehasonlító Történeti Intézetének (ÖTI) főmunkatársa
Buschak, Willy	történész kutató, Bochum
Callesen, Gerd	dán történész
Degen, Bernard	a Baseli Egyetem professzora
Hobsbawm, Eric	brit történész a Londoni Egyetem emeritus professzora
Jazsborovszkaja, Inessza	a RAN ÖTI főmunkatársa
Jevzerov, Robert	a RAN ÖTI főmunkatársa
Kessler, Mario	német történész, Zentrum für Zeithistorische Forschung, Potsdam
Kolomijec, Vjacseszlav	a RAN ÖTI főmunkatársa
Mészáros István	A Sussexi Egyetem emeritus professzora
Miller, Susanne	német történész, Friedrich Ebert Alapítvány
Parsons, Steve	angol történész, lektor, főiskolai tanár Dániában
Sandoval, José	a madridi Marxista Kutatások Alapítványa (F.I.M.) tiszteletbeli elnöke
Schwartzmantel, John	brit egyetemi tanár, Leeds

TARTALOM

GAZDASÁGI VÁLSÁG ÉS A MUNKÁSSÁG – SZOCIÁLIS PROBLÉMÁK

Gazdasági válság és a munkásság – szociális problémák 5 ♦ WAVIER BLANCO LUQUE: Bérek és a jólét a globalizálódás új korszakában 6 ♦ Válság? De minek a válsága? 8 ♦ A gazdagok és a többiek 8 ♦ Szeptember 29: általános sztrájk Európában 10 ♦ Rádiószemle a gazdasági válságról: ♦ A gazdasági válság és a terápiák elképzeléseiről 10 ♦ Görögország – gazdasági, politikai válság, általános sztrájk 11 ♦ Spanyolország – Zapatero bejelentése és a szakszervezetek 11 ♦ Spanyolország – a szocialista kormány és a szakszervezetek 11 ♦ Oroszország – a munkásság 12 ♦ A megszorítások és következményei? 12 ♦ Spanyolország – a megszorítások és a közalkalmazotti sztrájk 12 ♦ A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség nyilatkozata 13 ♦ A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség nyilatkozata 13 ♦ A szociális ellentétek kiéleződése Romániában, Spanyolországban és Franciaországban. 13 ♦ Általános sztrájk Görögországban, sztrájkok Spanyolországban 14 ♦ Az oroszországi munkaviszonyok, a munkanélküliség 14 ♦ Dél-Afrika – a szakszervezetek és az elfelejtett munkásság 14 ♦ Az élelmiszerárak megugrása 15 ♦ Az ILO, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal jelentése 15 ♦ Az elszegényedés jelenségei 2010-ben 15 ♦ A gazdasági válság és társadalmi következményei az USA-ban 16 ♦ Az ILO levele a G20-as konferenciához 16 ♦ A gazdasági válság és az elszegényedés az USA-ban 16 ♦ Az elhúzódó gazdasági válság és következményei – az ellenállás 17 ♦ A gazdasági válság és következményei: az oktatás és a diákmozgalmak 17 ♦ Az élelmiszerárak emelkedése 17 ♦ Az USA, a költségvetési deficit – és az ellenállás 18

RENDAHAGYÓ ÉLETUTAK

Lelio Basso (1903–1978) I. (*Horváth Jenő*) 19 ♦ Bonomi, Ivanoe (1873–1951) (*Horváth Jenő*) 22 ♦ Száz éve született Milovan Gyilas (Zuhász József) 26 ♦ Fischer, Ruth (1895–1961) I. (*Mario Kessler*) 31 ♦ Huysmans, Camille (1871–1968) II. (*Georges Haupt*) 36 ♦ Kollontaj, Alexandra Mihajlovna (1872–1952) II. (*Jemnitz János*) 40 ♦ Martov, Julij Oszipovics (1873–1923) II. (*Jemnitz János*) 45 ♦ Ollenhauer, Erich (1901–1963) I. (*Susanne Miller*) 47 ♦ Serge, Victor (1889–1947) II. (*Jemnitz János*) 49 ♦ Sljapnyikov, Alekszandr Gavrilovics (1893–1895) (*Jemnitz János*) 55

TANULMÁNYOK

ARTNER ANNAMÁRIA: Hová lesz a munka? – Globális munkaerőpiaci trendek 60 ♦ NYIKOLAJ BUHARIN–INESSZA JAZSBOROVSKAJA: A lengyel baloldal igyekszik javítani pozícióit (2001–2010) 69 ♦ ALEX CALLINICOS: A marxizmus 2010-ben 76 ♦ DÖMÉNY ZSUZSA: Latin-Amerika: balra át! II. 77 ♦ JEMNITZ JÁNOS „Játék” évszámokkal, tendenciákkal. 86 ♦ ROBERT JEVZEROV: Rudolf Hilferding „Finánciókéjének” száz éve – a szociológia és a jelenkor II. 93 ♦ MARIO KESSLER: Az európai munkásmozgalmak historiográfiájához: a memoárkultúrától egy olyan emlékezőskultúra felé, amely nyitott a jövőre. I. 97

1886-1887

A chicagói anarchisták pere, a nemzetközi tiltakozás és kivégzésük. (1886-1887) 101
 ♦ A pótlás Engels – Laura és Paul Lafargue levelezéséből. I. 102 ♦ II. Victor Adler és Karl Kautsky levelezéséről. 108

1912 113

JEMNITZ JÁNOS: A Balkán-háborúk és a II. Internacionálé 1912. évi baseli kongresszusa 113 ♦ BERNARD DEGEN: A baseli munkásmozgalom a II. Internacionálé baseli kongresszusát megelőzően 114 ♦ Karl Kautsky balkáni szocialista levelezéséről (1912-1913) 118 ♦ VADÁSZ SÁNDOR: A IV. oroszországi Állami Duma és a munkásmozgalom 120

1936–1937

JOSÉ SANDOVAL: Beszélgetés Togliattival a spanyol polgárháborús fronton (1937) 126
 ♦ JEMNITZ JÁNOS: 1937. február, a „szünet” a francia Népfront történetében. 127 ♦ Belgium: 1937. Elmélyülő viták a POB-ban 131 ♦ Emile Vandervelde naplójából, 1937. 131 ♦ JEAN-JACQUES BECKER: A Népfront kitalálása 136 ♦ Az 1929. évi gazdasági válság és a Népfront veresége Franciaországban 138 ♦ MÓNUS ILLÉS: Spanyolország: Európa Kínája 142 ♦ DR. RIES ISTVÁN: A Harmadik Birodalom keletkezése 142 ♦ HISTORICUS: A világ munkásmozgalma 143 ♦ HISTORICUS: A Labour Party és Szocialista Liga 144 ♦ HISTORICUS: Vandervelde kiválása a Van Zeeland-kormányból 145 ♦ HISTORICUS: Orosz jakobinizmus 145 ♦ GÓRA: Történelmi példa 146 ♦ THEODOR (FJODOR) DAN: A Szovjetunió válsága 147 ♦ DR. RIES ISTVÁN: Az emberiség lelkiismerete 148 ♦ HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN): A francia népfront megzavart szünete 148 ♦ HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN): A Labour választásra készül 149 ♦ HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN): A Szocialista Internacionálé a spanyol benemavatókzasi politika ellen. 149 ♦ HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN): Szocialisták az ázsiai választási harcokban 150 ♦ HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN): Az Internacionálé a spanyol szabadságért 150 ♦ HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN): Népfrontválság-e a francia kormányválság? 151 ♦ -s –s (MÓNUS ILLÉS GYAKORI ÍRÓI ÁLNEVE): Max Adler 152 ♦ VÁMBÉRY RUSZTEM: Háború és béke 152 ♦ VÁMBÉRY RUSZTEM: Ignotusnak igaza van 153 ♦ Magyar folyóiratszemle 153 ♦ Szocializmus, 1936. december 154 ♦ CSÉCSY IMRE: Gide és a bolsevizmus 154 ♦ BIRÓ GÁBOR: Félicien Challaye: Jaurès, Méllotté, Párizs, 1936. 155 ♦ SZIRTES ANDOR: Beregi Tivadar: Léon Blum 155 ♦ SÓS ALADÁR: Philip Snowden (1864–1937) 156 ♦ NAGY LAJOS: Guernica 157 ♦ LÁZÁR VILMOS: Arthur Koestler: Menschenopfer unerhört... 157

A BRIT MUNKÁSMOZGALOM 158

POLLY TOYNBEE: Tony Blair megkísérelte, hogy eltemesse, de úgy tűnik, hogy az osztálypolitika visszatér 158 ♦ Tony Blair új könyve („A Journey: My Political Life”) reakciók, helyeslések és tiltakozások 160 ♦ CAMERON: „Vér és könnyek” 161 ♦ A növekvő munkanélküliség és infláció Nagy-Britanniában 162 ♦ A brit egészségügyi reform 162 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: A 2010. októberi brit gazdasági-politikai állapotokról. 163 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: Ed Miliband helyzete az LP-ben a vezérválasztás után 163 ♦ Rádiószemle (Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János): Sztálin – a Szovjetunió, és a BBC mélyrepülése 2010-ben 164 ♦ A BBC újabb „mélyrepülése” 164 ♦ A brit TUC szakszervezeti szövetség vezetőjének nyilatkozata 165 ♦ Tony Blair 165 ♦ Nagy-Britannia – az új koalíciós kormány megszorításai és

ezek visszhangja 166 ♦ A brit LP a választási vereség után 166 ♦ Nagy-Britannia – brit diák-tömegdemonstráció Londonban 166 ♦ Újabb elégedetlenségi tüntetés Londonban 167 ♦ Tandíjfelemelés és a diákok ellenállása 167 ♦ Nagy-Britannia – a megszorítások – a szakszervezetek 167 ♦ Nagy-Britannia – az erdők privatizálása? 168

A BRIT MUNKÁSPÁRT 2010. SZEPTEMBERI VEZÉRVÁLASZTÓ KONFERENCIÁJA

A brit Munkáspárt vezérválasztási és éves konferenciája 169 ♦ ERIC HOBSBAWM: Kommentárok az LP vezérválasztói konferenciájához. 180 ♦ STEVE PARSONS: Az LP vezérválasztó konferenciájáról 181 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: Reflexiók az LP vezérválasztókonferenciájához... 184 ♦ POLLY TOYNBEE: Ed Milibandnek ragaszkodnia kell az ideológiájához, hogyha meg akarja verni Cameront 184 ♦ PATRICK WINTOUR: Miliband megígéri, tervezi, hogy a frontról vezet, kérdés, hogy követi-e a bátyja? 187 ♦ PATRICK WINTOUR ÉS NICHOLAS WATT: Hogyan interveniált Gordon Brown az LP vezérválasztó konferenciáján, hogy támogassa Ed Miliband választási esélyeit. 188 ♦ SIMON HOGGART: Ed Miliband felsorakoztató hívása a Munkáspárthoz 189 ♦ Az LP új vezére, vörös, felkészült vagy egyik sem igaz? 189 ♦ Miliband kétértelmű beszédet mondott 192 ♦ KITTY USSHER: Miliband-nek keményebbnek kell lennie a költségvetési lefaragások kérdésében 192 ♦ Tony Blair és Prescott félbemaradt akciója 193 ♦ A másik Ed, a nem-hivatalos győztes 194

FRANCIAORSZÁG

SZÉKELY GÁBOR: Baloldal és szélsőjobb a francia regionális választásokon – kérdőjelekkel 196 ♦ Sajtószemle 201 ♦ JACQUES JUILLARD: Háborúban állunk 201 ♦ MATTHIEU CROISSANDEAU: A hármak harcára nem kerül sor 203 ♦ A Baloldali Front eltussolja a Kommunista Párt hanyatlását 204 ♦ A PS szövetségeseivel együtt a plakáton 205 ♦ Az összevont baloldal már az elnökválasztásra gondol 206 ♦ Ha a PS-nek volna bátorsága 207 ♦ MATTHIEU CROISSANDEAU: És Martine megfékezte szörnyceteit... 207 ♦ Pierre Moscovici a PS 2012-es elnökválasztási előkészítéséről 209 ♦ MICHEL ROCARD: Sokkal tovább a baloldallal 209 ♦ JACQUES JUILLARD: Előbb a tojás, vagy a tyúk? 211 ♦ A nap, amikor Cécile Duflot nagy lett 212 ♦ Cécile Duflot, a Zöldek országos főtájkára egy baloldali ökológus összejevetelen 213 ♦ A francia kommunisták kongresszusa 213 ♦ Franciaországi általános sztrájk és tüntetések 2010. szeptember 7-én 214 ♦ Újra kell gondolni a szolidaritást 215 ♦ DOMINIQUE MOISE: Sarkozy bajokat lát a Szajna fölött 215 ♦ A Le Monde a tőkés tulajdonosok kezén 216 ♦ Laurent Fabius a PS terveiről 216 ♦ *Rádiószemle:* Franciaország – a megszorítások és a tiltakozások 217 ♦ Általános sztrájk Franciaországban (2010. június 24.) 217 ♦ A Francia Szocialista Párt (PS) vezetőjének M. Aubry-nak beszéde 218 ♦ Franciaország – általános sztrájk és tüntetések 2010. szeptember 23-ára 218 ♦ Franciaország – a sikeres megmozdulás 218 ♦ A francia szakszervezetek új akciótérve 219 ♦ Franciaország – a harmadik nagy tiltakozó megmozdulás 219 ♦ Franciaország – a nyugdíjkorhatár felemelése 219 ♦ Franciaország – áttörési kísérlet a PS élén 220 ♦ J. Lang elképzelése a PS jövőjéről 220 ♦ Mi sokkolja Ségolène Royalt? 220 ♦ Franciaország – Párizs külvárosainak ifjúsága 221 ♦ Franciaország – a kultúra és feltételei 221 ♦ Franciaország – a Szocialista Párt (PS) 221 ♦ Franciaország – a közvélemény 222 ♦ Franciaország – a 35 órás munkahét 222 ♦ Franciaország – Sarkozy és Aubry 223 ♦ Franciaország – a Szocialista Párt

223 ♦ A francia baloldal új köztársasági elnökjelöltje 223 ♦ A francia szocialisták a francia kormány külpolitikájáról 224 ♦ Franciaország – a Francia Szocialista Párt 224 ♦ Franciaország 225 ♦ Franciaország – a hónap 225 ♦ A francia közvélemény-kutatások – és visszahatásuk 226 ♦ A 2011. márciusi francia községtanácsi, megyei választások első fordulója 226 ♦ A francia helyi önkormányzati, megyei választások (2011. március) 226 ♦ Franciaország és a líbiai intervenció 227

HÁTTÉR

Az egyetemes szegénység problémáit mérlegelve 228 ♦ Kinek a problémája ez jelenleg? 228 ♦ Nemzetközi konferencia Brüsszelben szegénységről, a szegénység ellen 229 ♦ Szegénység Európában 229 ♦ A szegénység Oroszországban 229 ♦ Németország társadalmi átstrukturálódásának tíz éve 230 ♦ Helmut Schmidt, a szupersztár 232 ♦ GERD CALLESEN: Pillanatnyi politikai helyzetkép Ausztriáról 233 ♦ A gyermekmunka 2010-ben. 233 ♦ Az ENSZ gyermeknap és a gyermekmunka 234 ♦ BERNIE KAVANAGH: A brit Szocialista Munkáspárt – Socialist Workers' Party (SWP) 234 ♦ Szociális és egyéb feszültségek az USA-ban 239 ♦ A szegénység az USA-ban 239 ♦ Jugoszlávia – Szerbia – a II. világháború és a történeti emlékezet változásai 239 ♦ Sikeres küzdelem a szegénység ellen 240 ♦ India és Kína – társadalom, a múlt és a jelen 240 ♦ STEVE PARSONS: Széljegyzetek a tuniszi és egyiptomi változásokhoz 241

DOKUMENTUMOK

DANIEL COHN-BENDIT: „Erre van az unió!” 242 ♦ ERIC HOBSBAWM: Beszélgetés Marxról, a diáklázongásokról, az új baloldallról (New Left) és a Milibandokról. 246 ♦ Mészáros István a 2010. júliusi angol helyzetről. 253 ♦ STEVE PARSONS: Adatok és megjegyzések korunk állapotához és tendenciáihoz 254 ♦ NYÍLT LEVÉL: A baloldaliaknak egyesülniük kell, hogy egy alternatívát mutassanak. 255

A MUNKÁS- ÉS SZOCIALISTA SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

Lucs (1912–1913) 257 ♦ Die neue Zeit, 1912. 264

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

MICHAEL LÖWY: Auguste Blanqui, a hajthatatlan 271 ♦ MAXIME JOURDAN: 1871. Isten veled forradalom 271 ♦ GILLES CANDAR: Jaurès az univerzalizmus szelleme (Részlet) 272 ♦ 1886. május 1–4. – Emlékeztető 272 ♦ NARIHIKO ITO: Japán gyarmati uralom Koreában – és a befejezetlen múlt 273 ♦ Száz éves a Gallimard Könyvkiadó 273 ♦ Az októberi forradalom 92. évfordulójára 274 ♦ VJACESZLAV KOLOMIJEV: „Messziről jövünk és messzire tartunk” 275 ♦ Trockij meggyilkolásának hetvenedik évfordulója 278 ♦ Ötven éve történt: az 1961. évi belga általános sztrájk 279 ♦ 1973. szeptember 11-én történt 280 ♦ JOHN CASE: A gazdasági kilátások elég szomorúak, hacsak a munkásoknak nem lesz nagyobb szavuk 281 ♦ Új vezetők a Die Linke élén 281 ♦ A belgiumi 2010. június 13-i választás hátteréhez 282 ♦ Ausztráliában a Munkáspárt alakít kormányt 283 ♦ Az Egyesült Államok és Latin-Amerika – Senkinek sem a hátsó udvara 283 ♦ Parlamenti választások Venezuelában 284 ♦ Brazília – az elnöki poszt átadása 286 ♦ A 2010. őszi választások eredményei az Európai Unió tagállamaiban 286 ♦ A brazil elnökválasztás és az észak-kelet problémái 288 ♦ Összeurópai nem a megszorító politikára 288 ♦ GERD CALLESEN: Tartományi választás Stájerországban és Bécsben 2010-ben 289 ♦ A választások Írországban 292 ♦ Emlékeztető 292 ♦ A 2010. január 17-i ukrainai elnökválasztás első fordulójának margójára 293 ♦

TV szemle 293 ♦ Rádiószemle: 1973-74 – Pinochet és a francia bíróság 294 ♦ Mitterrand emléke 294 ♦ Parlamenti választás Belgiumban (2010. június 13.) 295 ♦ Választás Svédországban 2010. szeptember 19-én 295 ♦ Az ENSZ magas szintű szegénység konferenciája 295 ♦ Svájc – a nők – a szociáldemokraták 296 ♦ Brazília – elnökválasztás 2010 296 ♦ A félidős USA választás és következményei 296 ♦ A Vatikán és Spanyolország. A jelen és a múlt 297 ♦ A francia Szocialista Párt (PS) „keresi a gyökereit” 297 ♦ A líbiai háború és a francia szakszervezetek 297

ÉLETUTAK

Andler, Charles (1866–1933) (*Jemnitz János*) 298 ♦ Basly, Emile, Joseph (1854–1928) (*Jemnitz János*) 301 ♦ Buttinger, Josef (1906–1992) (*Jemnitz János*) 305 ♦ Firnberg, Hertha (1909–1994) (*Jemnitz János*) 307 ♦ Lamennais, Robert (1782–1854) (*Jemnitz János*) 307 ♦ Macarthur, Mary (1880–1921) (*Jemnitz János*) 310 ♦ Michels, Robert (1876–1936) (*Vjacseszlav Kolomic*) 312 ♦ Pernerstorfer, Engelbert (1950–1918) (*Jemnitz János*) 314 ♦ Séverine, Rémy Caroline (1855–1929) (*Jemnitz János*) 317 ♦ Severing, Carl (1875–1952) 318 (*Jemnitz János*)

ELHUNYTA

Camacho, Marcelino (1918–2010) (*Harsányi Iván*) 323 ♦ Coates, Ken (1930-2010) (*John Palmer*) 326 ♦ Corvalán, Luis (1916-2010) (*Harsányi Iván*) 328 ♦ Davidson, Basil (1914-2010) (*Victoria Brittain*) 330 ♦ Chris Harman (1942 – 2009) I. (*Michael Rosen*) 334 ♦ Jeanson, Francis (1922-2009) (*J. Nagy László*) 336 ♦ Jack Jones (*Jemnitz János*) 338 ♦ Slingova-Fagan, Marian (1913-2010) (*David Morgan*) 345 ♦ Vittorio Foa (1910–2008) (*Pankovits József*) 346 ♦ Saramago, José (1922 – 2010) 349 ♦ Schaff, Adam (1913–2006) (*Inessa Jazsborovszkaja*) 350

A MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÍRÓI

Fejtő Ferenc (1909–2008) III. (*Jemnitz János*) 355 ♦ Fishman, Nina (1946–2009) (*Geoff Andrews*) 358 ♦ Jim (Hubert James) Fyrth (1918–2010) (*Socialist History Society, Newsletter*) 359 ♦ Judt, Tony (1948–2010) I. (*Jemnitz János*) 360 ♦ Miller, Susanne (1915–2008.) III. (*Jemnitz János*) 361 ♦ Howard Zinn (1922-2010) (*Szücs László*) 363 ♦ Tusell, Javier (1945–2005) II. HARSÁNYI IVÁN: Megjegyzések Javier Tusell életművének munkásmozgalmi vonatkozásaihoz 363

KÖNYVISMERTETÉSEK

Adelman, Wilhelm J.: Haymarket revisited. (*Jemnitz János*) 368 ♦ Néhány, a kommunizmusról az utóbbi időben megjelentetett könyvről. (*John Schwarzmantel*) 369 ♦ Krigman, Paul: A liberális lelkiismeret (*Muraközy Balázs*) 373 ♦ De Seeque, Antoine: Les 43 secrets de Jean-Luc Godard. (*Jacques Drillon*) 375 ♦ Beckett, Francis: Stalin's British Victims. (*Andrew Thorpe*) 376 ♦ Biscione, Francesco M.: Palmiro Togliatti. Corso sulli avversari. Le lezioni sul fascismo. (*Aldo Agosti*) 378 ♦ Dimou, Augusta: Entangled Paths Towards Modernity. Contextualizing Socialism and Nationalism in the Balkans. (*Jemnitz János*) 382 ♦ Glass, Charles: Les Américains sous l'occupation à Paris. (*Olivier Péretié*) 384 ♦ Kirk, John: 20th Century Writings about the British Labour Movement. (*Ben Harker*) 385 ♦ Semprun, Jorge: Une tombe au deux des nuages. (*Bertrand le Gendre*) 386 ♦ The Three Trillion Dollar War –The

True Cost of the Iraq Conflict. (*Joseph E. Stiglitz – Linda J. Bilmes*) 386 ♦ Tunney, Sean: Labour and the Press. From New Left to New Labour. (*Trevor Fisher*) 392

BESZÁMOLÓK

John Saville emléke és munkássága (*Kevin Morgan*) 394 ♦ Munkásmozgalom-történeti Múzeum Dániában (*Jemnitz János*) 394 ♦ Május elseje születése és története (*Jemnitz János*) 395 ♦ Szindikalizmus tegnap és ma (*Socialist History Society, Newsletter*) 398 ♦ Gramsci-konferencia Londonban, 2010. augusztusában (*Socialist History Society, Newsletter*) 398 ♦ A munkásmozgalom-történet kutatóinak (ITH) 46., 2010. szeptember 9–12-i linzi konferenciája (*Jemnitz János*) 400 ♦ Ellenállás – nem lázadás (*David Morgan*) 402 ♦ Kiállítás a spanyol polgárháború történetéről (*Jemnitz János*) 403

INTERNATIONAL SUPLEMENT

JÁNOS JEMNITZ: The 46th Linz Conference of labour history, September 9-12, 2010 404 ♦ MICHAEL SCHNEIDER: Behutsames Umsteuern – Konsolidierung auf niedrigem Niveau: Die SPD im Sommer 2010 406 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: A review of some recent writings on communism: 427 ♦ DAVID BIDUSS: Lelio Basso 437 ♦ WILLY BUSCHAK: Carl Severing (1875 – 1952) 441

E SZÁMUNK KÜLFÖLDI SZERZŐI 446

CONTENTS

THE ECONOMIC CRISIS AND THE WORKERS – SOCIAL PROBLEMS

The economic crisis and the workers – social problems 5 ♦ WAVIER BLANCO LUQUE: Wages and prosperity in the phase of globalization 6 ♦ Crisis? But the crisis of what? 8 ♦ The rich and the rest 8 F 29th of September: General strike in Europe 10 ♦ Radio-review about the economic crisis (*János Jemnitz*)

EXTRAORDINARY LIVES

Lelio Basso (1903-1978) I. (*Jenő Horváth*) 19 ♦ Bonomi, Ivanoe (1873–1951) (*Jenő Horváth*) 22 ♦ The centenary of the birth of Milovan Djilas (*József Juhász*) 26 ♦ Fischer, Ruth (1895–1961) I. (*Mario Kessler*) 31 ♦ Huysmans, Camille (1871-1968) II. (*Georges Haupt*) 36 ♦ Kollontai, Alexandra Mihailovna (1872–1952) II. (*János Jemnitz*) 40 ♦ F Martov, Yuli Osipovich (1873–1923) II. (*János Jemnitz*) 45 ♦ Ollenhauer, Erich (1901–1963) I. (*Susanne Miller*) 47 ♦ Serge, Victor (1889-1947) II. (*János Jemnitz*) 49 ♦ Shliapnikov, Alekszandr Gavrilovich (1893–1895) (*János Jemnitz*) 55

STUDIES

ANNAMÁRIA ARTNER: Where have the labour gone? – Global trends of the labour market 60 ♦ NIKOLAI BUKHARIN–INESSA YAZHBOROVSKAIA: The Polish left is seeking to improve its positions (2001–2010) 69 ♦ ALEX CALLINICOS: Marxism in 2010 76 ♦ ZSUZA DÖMÉNY: Latin-America: left face? II. 77 ♦ JÁNOS JEMNITZ: “Playing” with dates and tendencies 86 ♦ ROBERT YEVZEROV: A century of Rudolf Hilferding’s *Finanzkapital* – sociology and the present age II. 93 ♦ MARIO KESSLER: To the historiography of the European labour movement: from the culture of memoirs to a culture of memories that is open towards the future I. 97

1886-1887

The trial and the execution of the Chicago anarchists and the international protest (1886-1887) 101 ♦ Addendum to the correspondence between Engels and Laura and Paul Lafargue I. 102 ♦ II. On the correspondence of Victor Adler and Karl Kautsky 108

1912-1913

JÁNOS JEMNITZ: The Balkan Wars and the 1912 Basel Congress of the Second International 113 ♦ BERNARD DEGEN: The Basel labour movement before the Basel Congress of the Second International 114 ♦ On the correspondence between Karl Kautsky and Balkan socialists (1912-1913) 118 ♦ SÁNDOR VADÁSZ: The 4th Russian State Duma and the labour movement 120

1936–1937

JOSÉ SANDOVAL: Conversation with Togliatti on the frontline of the Spanish Civil War (1937) 126 ♦ JÁNOS JEMNITZ: February, 1937, a „pause” in the history of the French Popular Front 127 ♦ Belgium, 1937: Deepening disputes in the POB 131 From the diary of Emile Vandervelde, 1937. 131 ♦ JEAN-JACQUES BECKER: The invention of the Popular Front 136 ♦ The economic crisis of 1929 and the defeat of the Popular Front in France 138 ♦ ILLÉS MÓNUS: Spain: China of Europe 142 ♦ DR. ISTVÁN RIES: The making of the Third Empire 142 ♦ HISTORICUS: The worldwide labour movement 143 ♦ HISTORICUS: A Labour Party and the Socialist League 144 ♦ HISTORICUS: Vandervelde's withdrawal from the Van Zeeland-government 145 ♦ HISTORICUS: Russian Jacobinism 145 ♦ GÓRA: A historical example 146 ♦ THEODOR (FYODOR) DAN: The crisis of the Soviet Union 147 ♦ DR. ISTVÁN RIES: The conscience of humanity 148 ♦ HISTORICUS (ZOLTÁN RÓNAI): The disturbed pause of the French Popular Front 148 ♦ HISTORICUS (ZOLTÁN RÓNAI): Labour is preparing for election 149 ♦ HISTORICUS (ZOLTÁN RÓNAI): The Socialist International against the policy of non-intervention in Spain 149 ♦ HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN): Socialists in the Asian election campaigns 150 ♦ HISTORICUS (ZOLTÁN RÓNAI): The International for the freedom of Spain 150 ♦ HISTORICUS (ZOLTÁN RÓNAI): Is the crisis of the French government is the crisis of the Popular Front? 151 ♦ -S –S (USUAL PEN NAME OF ILLÉS MÓNUS): Max Adler 152 ♦ RUSZTEM VÁMBÉRY: War and peace 152 ♦ RUSZTEM VÁMBÉRY: Ignottus has right 153 ♦ Hungarian press-review 153 ♦ *Szocializmus*, December 1936. 154 ♦ IMRE CSÉCSY: Gide Bolshevism 154 ♦ GÁBOR BIRÓ: Félicien Challaye: Jaurès, Méllotté, Paris, 1936. 155 ♦ ANDOR SZIRTES: Tivadar Beregi: Léon Blum 155 ♦ ALADÁR SÓS: Philip Snowden (1864–1937) 156 ♦ LAJOS NAGY: Guernica 157 ♦ VILMOS LÁZAR: Arthur Koestler: Menschenopfer unerhört... 157

BRITISH LABOUR MOVEMENT 158

POLLY TOYNBEE: Tony Blair tried to bury it, but class politics seems to be back 158 ♦ The new book by Tony Blair („A Journey: My Political Life”) reactions, affirmations, denials 160 ♦ CAMERON: „Blood and tears” 161 Increasing unemployment and inflation in Britain 162 ♦ The British healthcare reform 162 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: On the British economical and political situation in October, 2010 163 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: Ed Miliband's position in the LP after the leadership election 163 ♦ Radio-review (*János Jemnitz*)

LEADERSHIP ELECTION IN THE BRITISH LABOUR PARTY, SEPTEMBER, 2010

The annual and leadership election conferences of the British Labour Party 169 ♦ ERIC HOBBSAWM: Commentaries of the leadership election conference of the LP 180 ♦ STEVE PARSONS: The leadership election conference of the LP 181 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: Refelctions on the leadership election conference of the LP... 184 ♦ POLLY TOYNBEE: Ed Miliband have to cleave to his ideology to save Cameron 184 ♦ PATRICK WINTOUR: Miliband promises and plans to lead from the front; the question is whether his brother would follow him? 187 ♦ PATRICK WINTOUR AND NICHOLAS WATT: How Gordon Brown has intervened in the leadership election conference of the LP to support Miliband? 188 ♦ SIMON HOGGART: Ed Miliband's recruiting call to the Labour 189 ♦ Is the new leader of the LP Red, prepared or neither? 189 ♦ Miliband held a

double-speech 192 ♦ KITTY USSHER: Miliband would have been harder in the question of budget restrictions 192 ♦ The abortive action of Tony Blair and Prescott 193 ♦ The other Ed, the non-official winner 194

FRANCE

GÁBOR SZÉKELY: The left and the extreme right on the French regional elections – with question marks 196 ♦ Press review 201 ♦ JACQUES JUILLARD: We are at war 201 ♦ MATTHIEU CROISSANDEAU: The struggle of the three will not take place 203 ♦ The Left Front hides the decline of the Communist Party 204 ♦ The Ps and its allies together on the placards 205 ♦ The united left is already thinking of the elections 206 ♦ If the PS were brave 207 ♦ MATTHIEU CROISSANDEAU: And Martine tamed his monsters... 207 ♦ Pierre Moscovici on the preparations of the PS for the presidential elections of 2012 209 ♦ MICHEL ROCARD: Far forward with the left 209 ♦ JACQUES JUILLARD: The egg or the hen first? 211 ♦ The day when Cécile Duflot grew great 212 ♦ Cécile Duflot, the national secretary of the Greens in a leftist ecological meeting 213 ♦ The congress of the French communists 213 ♦ General strike and demonstrations in France, 7th of September, 2010 214 ♦ May solidarity must have been rethought? 215 ♦ DOMINIQUE MOISI: Sarkozy sees problems above the Seine 215 ♦ *Le Monde* in the hands of capitalist owners 216 ♦ Laurent Fabius on the plans of the PS 216 ♦ Radio-review (*János Jemnitz*) 217

BACKGROUND

Judging the problems of universal poverty 228 ♦ Whose problem is it today? 228 ♦ International conference in Brussels about and against poverty 229 Poverty in Europe 229 ♦ Poverty in Russia 229 ♦ A decade of social restructuring of Germany 230 ♦ Helmut Schmidt, superstar 232 ♦ GERD CALLESEN: Political still picture of Austria 233 ♦ Child labour in 2010 233 ♦ UN Children's Day and child labour 234 ♦ BERNIE KAVANAGH: The Socialist Workers' Party (SWP) 234 ♦ Social and other tensions in the USA 239 ♦ Poverty in the USA 239 ♦ Yugoslavia - Serbia – the WWII and the transformations of historical memory 239 ♦ Successful struggle against poverty 240 ♦ India and China society, past and present 240 ♦ STEVE PARSONS: Notes on the changes in Tunisia and Egypt 241

DOCUMENTS

DANIEL COHN-BENDIT: "This way to the Union!" 242 ♦ ERIC HOBSBAWM: Conversations on Marx, student riots, the New Left and the Milibands 246 ♦ István Mészáros on the British situation of July, 2010 253 ♦ STEVE PARSONS: Data and notes on the situation and tendencies of our age 254 ♦ AN OPEN LETTER: Left must unite to show alternatives 255

FROM THE HISTORY OF LABOUR AND SOCIALIST PRES

Lucs (1912–1913) 257 ♦ *Die neue Zeit*, 1912. 264

EVENTS, ANNIVERSARIES

MICHAEL LÖWY: Auguste Blanqui, the intransigent 271 ♦ MAXIME JOURDAN: 1871 – Farewell, Revolution! 271 ♦ GILLES CANDAR: Jaurès the spirit of universalism (Fragment) 272 ♦ May 1–4, 1886 a note 272 ♦ ITO NARIHIKO: Japan imperial power

in Korea – and the unfinished past 273 ♦ The Gallimard Publisher is a 100 years old 273 ♦ On the 92nd anniversary of the October Revolution 274 ♦ VIACHESLAV KOLOMIETS: “We came from far and are going far away” 275 ♦ The 70th anniversary of the assassination of Trotsky 278 ♦ Fifty years ago : general strike in Belgium 279 ♦ It happened in the 11th of September, 1973 280 ♦ JOHN CASE: Economical perspectives are rather sad, unless the workers would have more intromission 281 ♦ New leaders of Die Linke 281 ♦ On the background of the elections in Belgium, 13th of June, 2010 282 ♦ Labour government in Australia 283 ♦ The USA and Latin-America – Nobody’s backyard 283 ♦ Elections of parliament in Venezuela 284 ♦ Brazil – transmission of the presidency 286 ♦ Election results in the states of the European Union in the Fall of 2010 286 ♦ The Brazilian presidential elections and the problems of the north-east 288 ♦ Pan-European no for the restrictions 288 ♦ GERD CALLESEN: Provincial elections in Styria and Wien, 2010 289 ♦ Elections in Ireland 292 Notes 292 ♦ For the margins of the first round of the Ukrainian presidential elections, 17th of January, 2010 293 ♦ Review of television and radio (*Vilma Sziki, János Jemnitz*)

LIVES, BIOGRAPHIES

Andler, Charles (1866–1933) (*János Jemnitz*) 298 ♦ Basly, Emile, Joseph (1854–1928) (*János Jemnitz*) 301 ♦ Buttinger, Josef (1906–1992) (*János Jemnitz*) 305 ♦ Firnberg, Hertha (1909–1994) (*János Jemnitz*) 307 ♦ Lamennais, Robert (1782–1854) (*János Jemnitz*) 307 ♦ Macarthur, Mary (1880–1921) (*János Jemnitz*) 310 ♦ Michels, Robert (1876–1936) (*Vyacheslav Kolomiets*) 312 ♦ Pernerstorfer, Engelbert (1950–1918) (*János Jemnitz*) 314 ♦ Séverine, Rémy Caroline (1855–1929) (*János Jemnitz*) 317 ♦ Severing, Carl (1875–1952) 318 (*János Jemnitz*)

DECEASED PERSONALITIES

Camacho, Marcelino (1918–2010) (*Iván Harsányi*) 323 ♦ Coates, Ken (1930-2010) (*John Palmer*) 326 ♦ Corvalán, Luis (1916-2010) (*Iván Harsányi*) 328 ♦ Davidson, Basil (1914-2010) (*Victoria Brittain*) 330 ♦ Chris Harman (1942 – 2009) I. (*Michael Rosen*) 334 ♦ Jeanson, Francis (1922-2009) (*László J. Nagy*) 336 ♦ Jack Jones (*János Jemnitz*) 338 ♦ Slingova-Fagan, Marian (1913-2010) (*David Morgan*) 345 ♦ Vittorio Foa (1910–2008) (*József Pankovits*) 346 ♦ Saramago, José (1922 – 2010) 349 ♦ Schaff, Adam (1913–2006) (*Inessa Yazhborovskaia*)

HISTORIANS OF THE LABOUR MOVEMENT

Ferenc Fejtő (1909–2008) III. (*János Jemnitz*) 355 ♦ Fishman, Nina (1946–2009) (*Geoff Andrews*) 358 ♦ Jim (Hubert James) Fyrth (1918–2010) (*Socialist History Society, Newsletter*) 359 ♦ Judt, Tony (1948–2010) I. (*János Jemnitz*) 360 ♦ Miller, Susanne (1915–2008.) III. (*János Jemnitz*) 361 ♦ Zinn, Howard (1922-2010) (*László Szűcs*) 363 ♦ Tusell, Javier (1945–2005) II. IVÁN HARSÁNYI: Some notes on the relations of Javier Tusell’s work to labour history 363

BOOK REVIEWS

Adelman, Wilhelm J.: Haymarket revisited. (*János Jemnitz*) 368 ♦ About some recent books on Communism (*John Schwarzmantel*) 369 ♦ Krugman, Paul: The Conscience of a Liberal (*Balázs Muraközy*) 373 ♦ De Seeque, Antoine: Les 43 secrets de Jean-Luc Godard. (*Jacques Drillon*) 375 ♦ Beckett, Francis: Stalin’s British Victims. (*Andrew Thorpe*) 376 ♦ Biscione, Francesco M.: Palmiro Togliatti.

Corso sulli avversari. Le lezioni sul fascismo. (*Aldo Agosti*) 378 ♦ Dimou, Augusta: Entangled Paths Towards Modernity. Contextualizing Socialism and Nationalism in the Balkans. (*János Jemnitz*) 382 ♦ Glass, Charles: Les Américains sous l'occupation à Paris. (*Olivier Péretié*) 384 ♦ Kirk, John: 20th Century Writings about the British Labour Movement. (*Ben Harker*) 385 ♦ Semprun, Jorge: Une tombe au dreux des nuages. (*Bertrand le Gendre*) 386 ♦ The Three Trillion Dollar War –The True Cost of the Iraq Conflict (*Joseph E. Stiglitz – Linda J. Birmes*) 386 ♦ Tunney, Sean: Labour and the Press. From New Left to New Labour (*Trevor Fisher*) 392

REPORTS

The work and memory of John Saville (*Kevin Morgan*) 394 ♦ The Museum of Labour History in Denmark (*János Jemnitz*) 394 ♦ The birth and history of 1st of May (*János Jemnitz*) 395 ♦ Syndicalism yesterday and today (*Socialist History Society, Newsletter*) 398 ♦ Gramsci-conference in London, August, 2010 (*Socialist History Society, Newsletter*) 398 ♦ The 46th Linz Conference of labour history, September 9-12, 2010 (*János Jemnitz*) 400 ♦ Resistance – not rebellion (*David Morgan*) 402 ♦ An exhibition on the history of the Spanish Civil War (*János Jemnitz*) 403

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

JÁNOS JEMNITZ: The 46th Linz Conference of labour history, September 9-12, 2010 404 ♦ MICHAEL SCHNEIDER: Behutsames Umsteuern – Konsolidierung auf niedrigem Niveau: Die SPD im Sommer 2010 406 ♦ JOHN SCHWARZMANTEL: A review of some recent writings on communism: 427 ♦ David Bidusa: Lelio Basso 437 ♦ Willy Buschak: Carl Severing (1875 – 1952) 441

OUR FOREIGN AUTHORS 446